

ia ia; ia. 1786: Ennye, enye vgy mond a' paraszt, hát úgy teszték mint az én számaram ... Ihá! Ihá [Könyi, Dem. 1. 8].

ias-fias¹ sokgyermekes; cu mulți copii; kinderreich. 1757: ezek pedig distinctim kozonségesen ijas fias, es sok gyermekü tselédes Gazdák voltak [Glod H; BK ad nro 144].

ias-fias² sok fiókú/rekeszű; cu multe sertare; mit vielen Schubladen/Fächern. 1736: Fal mellett álló tarkason feketével festett (: Ijas fijas :) sok részű pohár székek [Várhegy MT; CU XIII/1. 100]. 1744: Borsolo ijos fijas 7. rekeszű Ládátka, záros | Tojokas ijas fijas fejer ferslogos forma láda | egy kis Ijas fijas fekete almáriumocskák [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67] | Rosz vass rosdás ijas fias fedél nélkül való Láda [Branyicska H; JHb 103/151]. 1816: Két nagyobb és egy kisebb ijas-fijas Hambárd [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.].

iaatul-fiastul (minden) pereputtyostul; cu cățel și cu purcel, cu mic, cu mare; mit Sack und Pack. 1656 k.: Bogati Mihaly, Bogati Gergely ... iastol fiastol meg holt [Hsz; BLt].

ibercágú l. übercágú

iberrájter l. überrájter

iberrok l. überrok

iberslag l. überslag

ibrik kannafajta; un fel de cană; Art Kanne. 1685 e.: Ibrik fedél nélkül és fedeletül Nro 2. Heverő ibrik fedél Nro 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 5]. 1734: Groff Kornis Ferencz vr(am) ő Naga ... vitetet el Sz. Benedekről ... edgj cziffra Ibriket feles Kristályokat, drága Bokályokat [Gyf; Ks]. 1744: Egy nagy ezüst (: mosdohoz való :) munkás, füles, és Csatornás száju két fontnyis Korso, vagj ibrik, Fenék hijával, aranyos [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. 1806: Portzelánok ... 2 virágos Ibriket [DobLev. IV/897. 1a Árva Szántó Sándor lelt.]. 1816: Egy két virágos festékű Ibrik tálastol és fedél nélkül [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina lelt.]. Hat pár Japóniai findzsia két übrik, egy Nád Mész tarto és egy kis táta 35 Rft 40 xr [Kv; i.h.]. 1840: a, egy Czipos Kosarat, b, két nagy übriket c, egy Nád mézes Skatulyát [Nyárádsztbenedek MT; Told. 19].

Szk: aranyozott ~. 1849: Egy kávé szín aranyazott Ibrik [Szentbenedek SzD; Ks 73/55]. 1851: Egy aranyozott Ibrik [Dés; DLt] * csokoládéfdő ~. 1726: Groff Gyulai Generalisné elő Nsgának ... jutott Csukolladé főző Ibrik 13 Loth [Nsz; Ks 74/56] * fedeles ~. 1793: Herba Theanak való fedeles ibrik egy [TL] * herbatea-főző ~. 1732: Egy orros herba téh fozo ibrik [Ks 73/55

gr. Kornis Zsigmond hagy.] * herbatea-öntő ~. 1739: Egy herbatéj öttő (!) ezüst ibrik fedeletől [Szászkerked K; LLt Fasc. 96] * herbatea ~. 1754: igen szép Herbatéjes Ibrik [Nsz; Told. 19]. 1801: egy Hollitsi herba tejes Ibrig [Medgyes; CsS]. 1812: Egy herba tejás Ibrich [Györgyfa K; LLt Csáky-per 212. L. 3]. 1816: Egy Nagyobb herba-tejes Übrich [Kv; Born. IV. 41]. — L. még MNy XXXVIII, 134 * kávéfőző ~. 1732: Egy kerek Simma kávé főző ibrik Lot 39^a [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 11. — ^aEzüstmívek között]. 1736: Az Ur Házában(an) ... Kafe főző ibrik rezből való 1 [Várhegy MT; CU XIII/1. 102] * kávé ~. 1715: egy Caves Ibrik Ezüst Gira 1 Lott 4 [BfR]. 1765: Negy Pár finsia Egy kisdet kávé Ibrik Cserép [Szászsztyakab SzD; Told. 8]. 1812: Nagyob Kaffes Ibrich [Györgyfa K; LLt Csáky-per 212. L. 3 kieg.] 1814: Egy Nagy Kávé Übrich 34 Lott ... Más gömbölyű kávé Übrich 12 Lott [Kv; Born. IV. 41]. 1846: Egy régi modi kávé übrik forma Chinai porcelán aranyozott füles ... Kávé übrik tölcseres füles, fedeles aranyozott fedelivel [SLt 17] * kávézin ~ → aranyozott ~ * teás ~. 1781: Ezüst théas Ibriket Palotkainé Aszszonyomnak [KvRLt IV. 17] * tejes ~. 1788: Egy Portzellán kávé krédentia, rajta lévő egy kávé és egy tejes ibrik egy pár Fintsia, és egy nádméz tarto [Mv; TSb 47].

ibrikál ? 1815: Prima Aprilis esmét Neved napja léssen; 's akkor is kell hogy néked Ipricályok; de az még mesze lévén addig sokot eszem 's iszom, hogy az Tiszteletedre való Rittmust jól el készítvén, akkor Neked hogy tálolyjom [Kóród KK; Ks 101].

ibrika-tál ? 1843: Küldem az „ibrika tálat” ohajtanám szivemből, hogy használják jo egészséggel [Kv; Pk 7].

ibrikfedél kannafedél; capac de cană; Kannendeckel. 1685 e.: Ibrik fedél nélkül és fedeletül Nro 2. Heverő ibrik fedél Nro 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 5].

icce 1. kb. 8 dl-es régi úrmérték (mennyiség); veche măsură (maghiară) pentru lichide de cca 800 de grame, cupă; Halbe/Quart (altas ungarisches Flüssigkeitsmaß). 1652: Fogarasi Sztoyka szakacz conventioja ... Bór napjában egy jczé^a [Fog.; UF II, 86-7. — ^aFels-ből kiemelve]. 1657: Zavoini (!) kiszeb Pulya Georgy arult egy penzen vett bort ki Cub 4 / kanta egy sepreje kanta 2 / Icze 8 [Utl]. 1721: Az mint küldöttemis hét Jcet igen finum Olajat [Szurdok Mm; TKI Zólyomi János Teleki Pálhoz]. — L. még UF II, 716.

Szk: budai ~. 1679: Öreg Sotus, (: egyik Csikos, masik tiszta :) üvegh palacz nro 2. egyik tele rosa vizzel, lehet Budai 2 lczcze [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv.].

A címszóra és ennek budai jelzős szk-ára l. Bogdán, MMért. Mut.

2. Jelzői haszn-ban; cu funcție atributivă; in attributivem Gebrauch: whány ilyen mértékegységnyi; de cite-

va dintr-o astfel de măsură, de . . cupă/cupe; von einigen Halben. 1645: Császár adaja és iszupahié négy forint, és négy itcze vaj volt, most nyolcz forintat vezen és nyolcz itcze vajat [EOE XIV, 468–70. — A hódoltsági faluk sérelmei]. 1797: Egy Itze téj Dr. 8 [Szág; IB III. CXLV. 33] | A Város Katonájának a ki az okróket rendelte hogy a G(ene)ralis quartelyra le költözzünk egy itze bor Dr. 8 [uo.; i.h.]. — L. még FogE 269.

Szk: budai ~. 1654/1681: Nyerges Tamborás Mihok Haczogh Varosombeli Nyeregh gyarto . . . az mikor en szamomra dolgozik napiaban praemondaba(n) Czipoja, . . . egy Budai lce bora jarjon [VhU 470-1 Zolyomi Miklós ad.]. * öreg ~. 1683 k.: ad 6 öreg itcze bort, mely most teszen Justas Nro 8 [Bagos Sz; SzVJk 45] * somlyai ~. Ad hat Somlyai itcze bort [Kraszna Sz; i.h. 39].

3. iccés mérőedény; vas pentru această unitate de măsură, cupă; Maßgefäß von einer Halbe. 1672: igaz vederrel, ejtellet, es iczevel percipialok, es erőgallok minden Perceptumokrol [Utl]. 1683: Szallitanak . . . Kumpanat fontokkal no 2. Merezet no 2. Merő Ejtel no 4. Iczet no 4 Fel Iczet no 2. [Utl].

iccés egy iccényis (egy iccényi ürtartalmú); de o cupă, cu o capacitate de o astfel de măsură; von einer Halbe (Rauminhalt). 1832: Cseh metszett itzes Karafina [LLt].

icog-vicog vihog, vihorászik; a chicoti; kichern. 1808 k.: aszt maga az Alperes is meg-valja, hogy az ablak alatt volt, ott be-kandikált, tsufondárosson ott itzogott, vitzogot, a' Felperest erősítette hogy Legénnyel fekünné, szóval mind azon tselekedetivel amit véghez vitt híreben nevében kissebbítette a' Felperes Leányát [Dés; DLt 250].

icki-vicki kelekötya, széllébélt; jicnit; übergeschnappt, strudelköpfisch. 1765: Ugyanez az asszony egyéb színek felett szerette a meggyoszín köntöst, melynek becsületi nemcsak Franciaországban, hanem a bécsi udvarban s következőképpen Magyar- és Erdélyországban annyira elterjedt, hogy minden renden lévő icki-vicki ifjúság nem tartja magát olyan színű köntös nélkül embernek [RettE 190]. 1808: a' Katona fogdosások-(na)k idején ne a' tsendes jámbor oláh Legények adattassanak katonak(na)k, hanem az itzki vitzki haszonatlan Magyarok [Kemény, CollMss Tom. XXX. Varia XII].

iddogál ts is 1. iszogot, italozgat; a bea; oft trinken. 1584: Markos Caspar vallia hogy zepen Jdogaltanak es chendeszen, fel vgrek Nagy B(ene)dek [Kv; Tjk IV/1. 213]. 1638: az eőregh Monar, az nap mind iddogalt euel az Padoch Istua(n)nal [Mv; MvLt 291. 170a]. 1744: fel, fél ejtel bort vevenn iddogoltunk volna [Székásbese-nyő AF; Told. 3]. 1796: a Korodiaknak fát adagatván annak árára ott iddogalt az Erdő Pásztorakkal [Kv; AggmLt B. 15]. 1802: el menék egy pohár bort innia . . . eő Nagysága Fogadojába a' holott is találám . . . eő Nagysága Camerinerét vgyan az oda valo kotsist is iddogalni ketten [Mv; Born. XXXIX. 53 Fr. Szathmári jun. (23) vall.]. 1809: ott iddogalta azonn fertaly bort [Dés; DLt]. 1819: a' szilva pálinkát csak rendre idagalta és nem étzerre [Kv; Pk 2]. 1840: ők szeretik a Ra-

bakon palinkát huzni, velek idagolni [Kv; KLev.]. 1843: én . . magam számára egy fertálybort kértem 's ott iddogalva Bakoneval beszélgettem [Dés; DLt 586. 19]. 1844: ott voltam fél fertaly Pálinkát iddogalva [Bágyon TA; KLev.]. 1849: a' tiszttóltem egy fél kupa bort kért ki, 's mig azt iddogálta, látta roz kedvemet [Kv; Vegr. Vall. 46]. — L. még EM XIX, 507.

2. kortyolgat; a sorbi; (öfters) einen Schluck tun. 1807: egyszer mászszor orvosságot iddogaltam [Dés; KMN 375].

Ha. 1806: iddogaltak [Petele MT; Born. G. XIII. 5 Turbure Ursz (26) zs vall.]. 1811: iddogalni [Szúv; DLt]. 1819: iddogalt [Kv; Pk 2]. 1822: iddogált [Dés; DLt 133]. 1840: iddogálva [Dés; DLt 166]. 1842: (ők) iddogáltak [KLev.]. 1844: iddogaltam [Bágyon TA; KLev. Nutzuj János (21) un. vall.]. 1847: iddogáltunk [Dés; DLt 498]. 1848: Iddogalván [Dés; DLt].

iddogálás 1. italozgatás; statul la un pahar; Gesaufe, Zecherei. 1819: Ezenn Sűrűnn való iddogalását a Néhai Urnak az ez előtti Esztendőken, a mig ti. ottan szolgálatban voltam nem tapasztaltam, 's valósággal nemis ivutt, hanem inkább a Tavallyi Esztendő közepe tájékán kezdette magát jobban jobban az itálnak adni [Kv; Pk 2].

2. iszogatás; bāut; Zechen, hānfiges Trinken. 1819: A Szilviorum mindennapi Szerfelett való iddogalásán kívül szokott vala é Reggelenként kávézni be, és este Bor mellett enni, 's ezeken kívül gyakran puntstos innia ? [Kv; Pk 2 vk].

ide I. hsz 1. erre a helyre; aici; hierher. 1552: mó (!) azonyommal az nehay Bereztelky Banfy bernaldnewal, melyth annaazonal, az my wegezesónk zerinth egyenlő akarattal, ez zentgyörgynapjara gyótytótók vala ide Bereztelkyre iambor nemes vraymath [Beresztelke MT; JHBK XVI/31]. 1558: mywel hogy Thwry Georgh az warosth, Byro wramoth Loponak montha . . . Azerth az perth kewnyewrewghwen ew felsegenek yde keryek hogy yth legyen thewrrwen abba [Kv; TanJk V/1. 47]. 1568: Tomas fili(us) Steph: Vuch . . . fassus est, hogy az barbel Janos Zolgaia, kergete, az Zigarto lukachy lowat, es az lo le esek, az vtan vgy hagita az zekerceuel, es az zekerce vgan viza patana ide [Kv; Tjk III/1. 191]. 1589: nem zabad teneked Jde barmodotth wzneöd [UszT]. 1609: Ide münkeöt sokzor kerettek kazalni [Kozmás Cs; BLt]. 1617: Aztis tudom hogi . . . az melj feöldet Koris Leörinczjme byr most Beczj Palne bjria uala s eő szamara zantottam benne, 'a buzayat ide Mihaj Andrasnj Raktuk itt raktuk be eő szamara [BLt 2 Thomas Czjobott de Vyfalua (60) ppix. vall.]. 1635: ez Mester Lörinczi ide ezbe az ioszagba kelle migh elle Beldjeknek szolgala [BLt 3 Tompas Peter Sz. György (50) ns vall. — Cs]. 1696: visza iöve ide Gyergyoba kö-zinkbe [Tekerőpatak Cs; LLt Fasc. 68]. 1714: az hazunk alol egy kereket el lopanak es az lopok ide szökdesenek be az ti kertetekbe [Gögénysztimre MT; Told. 2]. 1777: az Atyám házánál voltak szálvá gyakron, Midön ide járogattanak [Albis Hsz; BLev.]. 1796: gyere Nyikoláj tsi-nálly hányást ide a' fúzfa iránnyába mert itt a' határ [Panit Sz; TSb 2]. 1853: az ide szánt szalonnát nehogy füstre tétesd mert itt nem szeretik füstösön [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

Szk: ~ amoda a. ide oda. 1577: eo eleoleok egyk felis, se Ide, se Amoda sohowa ne appellahasson [KvAkKt 343]. 1717: Czeinán^a mind Pásztorkodtam juhokot őriztem ezen a Havason soha senki sem haborgatot, sem azt nem mondotta, miért csinálod ide vagy amoda az szállást [TGsz 51. — ^aAF]. 1753/1781: sok bor, buza termett esztendőnként, de abb(an) ideis, amoda is eleget küldözött el [Renget H; JHb LXXI/3. 207-8]. — b. így . . . úgy. 1794: Azan Esketó Cancalisták (!) engemet is sokat keringettek hol ide hol amoda váltasztatván külömb külömb féle képpen Esketó kérdéseket [Koronka MT; Told. 42/1] * hol ~, hol tova. 1574: Ieotennek volt Zabo Bartoshoz ket olah Mihál es lanos Arultanak egi borra . . . Az arw penig volt fl. 10 . . . Bartos azt Mongia hogi Meg kely lenny az Bor arranak Az Mint fogattak (!) vegre az olahok mykor zok keppen zabottak, Es hwl Ide hwl towa Mwtattak volna, Bartos Annak Ne(m) hit volna, oztan vgi hatlak az Mihál lowat egi hetig Zalagba hogi meg hozzak az Bor arrat [Kv; Tjk III/3. 367].

2. ebbe az irányba, errefelé; in această direcție, încoace; daher, in diese Richtung. 1590/1593: Az Zaamost azúta zorította ide Christoff vram hogy zent Benedekre zallott [Szásznyires SzD; Ks. — ^aKeresztúry Kristóf, Szentbenedek birtokosa, előbb dési sókamaraispán, majd kövári kapitány, a szentbenedeki várkastély építője]. 1593: Die 5 septembris Kendy Sandor hogy altal nem mehetet az zamoson mert igen nagy wolt kerult Jde Jde^a [Kv; Szám. 5/XXI. 112-3. — ^aÍgy kétszer, egyik sorvégen, másik sor elején]. 1736: Cera Simjuvan kezdete ezen árkot ásní hogi a' vizet ide vegie [Nagyoklos TA; JHb XIII/51].

3. halj ~ figyelj rám!; fii atent!, ascultă!; hör mir zu! 1591: á biro mo(n)da Janos Balasnak halj Jde mo(n)da Janos Balas mond el az mit mo(n)daz [UszT].

4. ide/ehhez viszonyítva; de aici; von hier. 1651: Ciprus szigete — úgy gondolom, hogy 400 mérföldre vagyon ide [ETA I, 154 NSz]. 1736: Ennekemis az josszagom ide nem messze van [Nagyoklos TA; JHb XIII/51]. 1767: Tsapó^a ide távul esvén azért minden héten a Jobbágyokat szolgálatra hajtani nem lehet [F.gezés NK; Berz. 3. 7. C. 6. — ^aKK]. 1772: mű ide közel lakunk [Ádamos KK; JHb XX/27. 15]. 1796: Thorda . . . ide mintegy három mért föld [Mezőmehes TA; WassLt]. 1820: Kolozsvár várossa ide két postányi járo helyly [Bogártelke K; KmULev. 2].

5. ehhez (az irathoz); aici, anexat (la acest act/in-scrip); dazu, zu diesem (Schreiben). 1778: Ajanlt ígéretem szerint . . . az B. Domokos Antalné Aszszony ő Nga Levelét ide zárva küldöm [Ks 26. X. Kendeffi Pál lev.]. 1807: az Inventáriumot ide rekesztve küldem [F.detrehem TA; Ks 65. 44. 11 Kemény Ignác lev.]. 1863: Néhai fiam Károly keresztleányának a hat személyre való ezüstöt még életemben átadtam, megismerő írását ide mellékelem [Kv; Végr.].

6. idáig, eddig a helyig/pontig; pină aici, pină la acest loc; bis hier(r)her. 1768: (Az út) ismét nap keletre térvén ide ki jöjjön [Szentlászló TA; JHb XXXVI/17]. 1771: la Dimbul Zimdzi nevű Erdőben Tavaj a' szélvész igen sak fát döntött el: hiszem ideis jól láttzik az Erdő ritkulása [Redulesty H; Ks 93. XIX. 6]. 1777: Ködmönösről^a egyzersmind Őt Szarvas Marhát egi ejtzaka el lopván a' Tolvajok . . . akkoron éppen ide Nyomoztuk felyül raj-

tunk egi kis kerek Irtoványotskába [Resztolcs SzD; JHbK LVIII. 128. — ^aSzD]. 1840: A zugo közepén keresztül nyulik megint 3 tölgyfa gerenda melyeknek kettőjére megint tölgyfából egy vánkös vagyön emelve, . . . ezen vánkösön forog azon gerendej a mely a rongy törő válutol ide ki nyulik [Km; KmULev. 2].

7. átv ehhez (a dologhoz); la (acest lucru); dazu (Sache). 1597: Takach Simon wallya. Mikoron Nyreo Simonne testamentumot teot wala . . . monda Nyreo Simon, Nem kel semminek it Takach Jeremias mert ninche(n) ide semmy keozy [Kv; Tjk VI/1. 90]. 1632: monda Keörtuelfai Istua(n) hogi Matias uram nem kellene csak igi le hanni ezt^a hanem megh kellene beöczülni, s monda Varga Matias hogy kuruaaniadt beöczülsz ugj mond mi keözeöd teneked ide [Mv; MvLt 290. 85a. — ^aA szalmát]. 1776: Dobai Klára Aszszony

Gyermekei . . . arbitrálnak minket, nem tsak az el maradt Jok(nak) . . . meg osztására, hanem egyszersmind . . . egyéb akármí ide járulható Circumstantiákra nézve Arbitr Biráknak [M.köblös SzD; RLt O I. 1-2]. 1783: A citalt 154dik Régio Tabula(r)is Instructionak Paragrafussa ide nem illik [Hsz; BLev.]. 1847: Ki számítása Az Götzí öszves napszám tartozás(nak) . . . Ökrös szolgál 624 . . . Tenyeres szolgál 312 . . . Ide járul még az, hogy e' jelen Évben a' Falusi Bíró az Udvartól lévén adva, a' Helység attól fog szolgálni minden Háztól egy gyalog napot [Góc SzD; WassLt].

8. átv erre (a célra); in acest scop; dafür. 1786: Ezekről^a vannak leveleim én magam költtettem szerzettem minden keresetem ide vertem [Nagylak AF; DobLev. III/616. 1b. — ^aA felsorolt kiadásokról]. 1856: Az 1855be el fizetett Juliusi Angariát köz végzés szerint vissza kelletvén osztanom ide kelletet 21 Rf 15 xr [F.váralja U; Borb. II Szederjesi Sigmond jegyző felj.].

9. átv erre (a dologra); la (acest lucru); dazu, zu dieser (Sache). 1629: Aszszonyom monta oztan nem tudok egyebet mondanj ide gyanakodom jeóhet ide gyanavol gyanakodom hogy maga chyelekdedhethe [Kv; Tjk VII/3. 11]. 1766: a' midőn arról szollok hogi itt nints Meta, azért nem lehet Rectificalni, azzal azt mutatom meg, hogj a Commissariusokat helylesen tiltottam a' mint hogj a' több Ratioimis mind ide néznék [Torda; Tjkt V. 328].

10. itt; aici; hier, da. 1573: Pyroska Nagy Benedekne . . . wallya . . . Monta oztan eo Maga kathy ez vallonak Jde s Jde volta(m) Abba Iartam hogy meg hozassa(m)^a ha meg hozattathatna(m) de Ne(m) lehete [Kv; Tjk III/3. 86b. — ^aA mátkáját]. 1721: Tavalys 4. hét héjján ide Lakta(m) oda haza mind(en) dolgom füstb(e) ment [Szurdok Mm; TKI Zólyomi János Teleki Pálhoz]. 1739: minden esztendőbe ide kaszálók interesbe [Dés; Ks 28. V]. 1790: ha á Szöllő Pásztoris az ide meg irt punctumok ellen hibazik s, Törvénytelenül viseli magát . . . ki vethessék á Szöllös Gazdák minden Fizetés nélkül [Nyáradkarácsonfva MT; Told. 76]. 1803: ide maradtak ilylen amollyan adták [Berekeresztúr MT; Berz. 3. 5. B. 1].

◇ **Szk:** ~ (s) tova. a. ide-oda, erre-arra; încoace și încolo; hin und her, dahin und dorthin. 1570: Borbel Demeterne Jlonaz wallya, hogy ew Nala zolgt az lean es lattha Rezegesseget es Jdestowa valo hewereset, es alasfelwalo Jarasat [Kv; Tjk III/2. 87]. 1585: vettunk egy Zeker Teowisset hogy a Scolaban az púza kamara

aitokat es az kerengeot hogy bechinaltak hogy ide s túa a gyermekek ne mehessenek pro f 0 d 14 [Kv; Szám. 3/XIX. 30]. 1590: leowe reaiok kecher . . . az azzony nepek mind el riadanak Jdestowa jettekben [UszT]. 1625: attam . . . Geortiat idestoua. 1. penzeseket. 12 [Kv; Szám. 16/XXXV. 26]. 1786: most dolog üdö vagon ide s tova nem járhat az ember [Szentlélek Cs; BLt 7]. 1848: ittasan ide tova dölíngézve [Dés; DLt]. — b. erre-arra, ilyen-amolyan célra; in dreapta și în stînga, în diferite scopuri; für diesen und jenen Zweck, hin und her. 1585: Az felekj Gilkosoknak Juhayba(n) akj meg marat, az idestova valo el keoltesbeól vagon Nro 19 [Kv; Szám. 3/XVI. 46]. 1598: Az Vrak konjhaiara Azzonjunk koczsinnak es minden Rendbely abrakossinak az hoúa B. V. eó keglme parancziolta kit idestoua attam tezen . . . f 13 d 57 1/2 [Kv; i.h. 8/V. 33]. 1770: az Szimionék pénzék(ne)k állapottýáról s ide s tová lett rekkentéseiről Senki többet mondani nem tudna [Nagyercse MT; Told. 3a]. 1799: Tordára . . . le mentünk . . . az magunk lovainkal . . . vittünk négy pár patkot ideis tovais el költ az árra 80^a [Torockó; TLv. 5. — ^aÉrtsd: pénz (dénár)]. — c. fűhoz-fához; de la Ana la Caiafa; von Pontius zu Pilatus. 1585: mikor Mihál Adiüdicatawal feletete az palffalwi teteo(n) akkor az palffalwi loffeiek az falubeli jobbagiokkal eggewtt ghazdalkottak az bizonsaghoknak, es farattak, futottak idestowa bizonsaghoknak producalasaba [Kisfalud U; UszT]. 1809: Mostani bününket egyenessen meg vallottuk nem tagadoztuk, ideis tovais nem fogtunk; ebőlis az jó ki hogy meg rögzött Tolvajok nem vagyunk [UszLt ComGub. 1668-9] * se ~, se tova se erre, se arra; nici încoace, nici încolo; weder hierher, noch dorthin. 1778: Egyszer a pruss király öccsét, Henricust, olyan helyre szorították volt hogy se ide, se tova nem mehetett [RettE 390] * sem ~, sem tova 'ua; idem'. 1728/1793: Etzken Andras Uram mind két szeme világátóll példáson megfosztatott ugy hogy ha más nem vezeti sem ide sem tova nem tud menni [Albis Hsz; BLv.].

II. mn-szerű haszn-ban; cu valoare adjectivală; in adjektivartigem Gebrauch: idevaló; localnic, de aici; hiesig. 1823—1830: Bertalan Mihályról kívánom megjegyezni, hogy ő ide Küküllő vármegyei bernádi^a születésű volt | Volt ott jelen akkor egy . . . ide erdélyi, csapói^b születésű nemesifjú, Turóczi Károly [FogE 73, 171-2. — ^{a-b}KK].

idea 1. eszme, gondolat; idee, gînd; Idee, Gedanke. 1758: Experianți s nyelvem tanulására, melyre jó ideám volt, örökké igyekeztem, de nem vala szerencsém, hogy ez országtól messze távozhassam [RettE 78].

2. fogalom; notiune; Begriff. 1798: A' Philosophie der Sprache iránt egy ilyen levetléskébe igen keveset írhatnék, kár is volna, e nemes dologról valami híjjasan ideákat adnom [MNy XLVI, 155 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából].

3. kb. tervezet; plan; Plan, Entwurf. 1819 k.: Vallato kérdések ideája [Kv; Pk 2].

idead 1. nekem/nekünk átad vmit; îmi predă (mie), ne predă (nouă); mir/uns etw. übergeben. 1584: Jstwan, Zakal B(ene)dek zolgaia . . . Mondanak a' kathonak, Ad ide crezd Nekewnk az Agarakat [Kv; Tjk IV/1. 312]. 1592: ha az bor egeteo azzoni el ne(m) vitte volna raita

palastiat, le zakasztana rolla az kapchot, es Ide adna [Kv; Tjk V/1. 304]. 1759: adjátok ide a késemet hadd öljem meg a disznó teremptettét [Kvh; HSzjP]. 1763: ott járok ide ad a koltsár egy palatzk bort hogy vigyem bé a házába [Betlensztmiklós KK; BKG Felnagi alias Kádár Mihály (64) jb vall.]. 1840: Bokor Zsiga vallja . . . az orotlan ember ki vette kezemből a kantzát, azt mondván atzide a kantzát, mert én esmerem gazdádót [Kvh; HSzjP].

2. ide beszoigáltat; a preda aici; (hier)her einliefern/abgeben. 1598: Az quartanak gondgiatis viselte(m) chiowaltukis ot az feoldeon de az dezmaiat mindenkor bekesege(n) el hoztak, es eleiteol fogwa ide attak dezmaiat [Kv; Tjk VI/1. 193]. 1633: az díznokatys az felső sóczj hatarból tizedlettette megh aszonio(m) eó Naga. az vamyatys mynd elti gh jde attak felso sóczre [A.szócs SzD; WassLt Voniga László (73) vall.].

3. hozzánk elhelyez; a ține la noi; zu uns versetzen. 1847: Köteleztetnek minden gazdák a meddű marhát ide adni, más pásztoroknak befogadni szabad nem léssen [Zalán Hsz; RSzF 204].

4. kölcsönad; a împrumuta; verleihen, (aus)borgen. 1629: kerem Czimbalmos Jstuant hogj agja ide az louat had hozak Zenat rajta [Kv; Tjk VII/3. 61]. 1654: Jm Edes Fia(m) küldötte(m) egy oruossagos keöuet kërlek Edes fia(m) az J(ste)nért el ne ueszessetek . . mért az en kezessegemre adta ide Bethlen Ferenczne Nened [Gyf; BeszLt].

5. hozzám ad (feleségül); a-mi da (de soție); (jm/mir zur Frau) geben. 1758: Egyszer a szegény Viski Péter bátyám küldi a Zámbo uram levelét, melyben azt írja, hogy vegyen reá engemet és vigyen fel magával, mert már ideadják a Jusztinát [RettE 74]. 1823—1830: El is indultam az Ebhát utcán a Mátyus ház felé, de nem volt annyi batorságom, hogy a kapun bemenjek. Pedig már meghatároztam volt magamban, hogy ha ideadják a leányt, csak elveszem [FogE 298].

ideadhat nekem/nekünk átadhat; a putea preda mie/nouă; mir/uns übergeben können. 1693: Kérem Kgl-d(e)t ha egyebképpen nem adhattya ide k(g)ld avagy csak . . transsumáltassa azon levelet [Küküllővár KK; Born. I. 10 Apafi Mihály Gyerőfi Györgyhöz].

ideálá 1. (itt) alább; (aici) mai jos; (hier) weiter unten. 1561: az Wrnak ide ala meg irot eztendeiben eg' megozot es bizonios napon az my Thanach hazunkban egez Tanachul wlenek [Kv; ÓCART.]. 1584: Myerth hogy az Chiaplaroknakis az wasarbirak visselik gondokat, Azert az Chiaplarokat az ide ala megh Irt moddol es rendel gubernalliak [Kv; KvLt Vegyes III/11]. 1599: My kik vagiunk^a ez Jde Ala meg Jrt Dologban vgj mint Testamentomosok leuen, Aggiuk Tuttara Mindeneknek az kiknek illik . . [Szava K; JHb XXI/7. — ^aKöv. a nevek fels.]. 1642: Mi örögbik Trauzner Istvan, az Fiammal Trauzner Istvannal, vgj mint ez dologban köz Birak, adgyuk emlekezetekre mindeneknek az kiknek illik ez Leuelünknek ide alá következők rendiben [Hadrév TA; DobLev. I/12]. 1660: uegezetre igi alkuanak megh eó kigyelmek . . . az mint ide ala köuettezik [Kv; RDL I. 145]. 1670: kig(ne)k jrhatom jde ala az aruyzek rettenetes karokat tesnek mind az buzakban kasalo helyen [Gyógy H; JHb XXXIX/51 üdösbyk Naduary Jstvan lev.].

2. erre aláféle; incoace în jos; da herunter. 1592: hoztak el Johaynkot úgy mynt ket falykat Jde ala olafaluba [UszT]. 1670: igen szüvessen varnam kgdet ide alá is [Algyógy H; Ks 41 H]. 1682: egyebarantis sokszor jarok ide alá [Kibéd MT; DLev. 5].

Szk: ~ való. 1679: a mely üdöre az erdoháti Jozsagh tartozik le jöni a szolgálatra, azt ... praestaltassa; kiválképpen a Banyakrol hetenkent le jaro nyolcz nyolcz ökrü szekerek aránt, segittethesek az ide ala valo Jozsagh is azok által [Vh; VhU 574].

3. itt alant/lent; aici mai la vale; hier/da unten. 1617: Az Nagi Auas Reteth ide ala sors szerent kett fele valo diuisiora intiztük Arbiterek által [Abrudbánya; Törzs]. 1641: hallottam Kentelkin . Tot András szaiabol hogi azt mondotta hogi ide ala az Kentelki hataron az ket fekete zokmanios egibe menenek [Kentelke SzD; BfR Szekelj Georgj (34) jöb vall.]. 1724: tudom hogy ... a béresek ide alá egy bihal rét nevű helyen háltak volna valami kalongyák között [Szentiván SzD; Ks 32. XXXII]. 1778: Bartos Marton Uram ide alá lakot, ... Etzken Andras Uram pedig fen az Erdő torokba [Albis Hsz; BLev.]. 1792: most utallýára Titt. Praefectus Ur ide alá jártakor ... meg porontsolta^a [F.lapugy H; Ks XLVIII/7c. — ^aKöv. a rendelkezés szövé.].

ideálabb 1. alább, a következőkben; mai jos, in cele ce urmează; weiter unten, im folgenden. 1604: az Temp-lum kwrewl ualo boltokat, es kamarakat eo kgmek Varosul ... az Egyhaziaknak hwseges conduiselesek-re bizzak ez ide alab megh irt conditiokkal, es Instructio-nal [Kv; RDL I. 77]. 1615: Mi kik ez ide alab megh irt dolog(an) kez be adot köz Birak vagyunk [Kál MT; Berz. 3. 39/48]. 1701: az ide alább megh irt szemel-lyek kezek beadaszal ... vőuek ky kezessegen ... fog-sagbul Kúvár viedky Szakaturai Maricz Geczit [Rév-körtvélyes SzD; TL]. 1730: Mely Testamentom tételit Miko Iudith Aszszonynak ... Mü is ez ide alább megh irt Testamentarius Birák ... Meg irtuk kezünk írá-sával [Somlyó Cs; Borb. II]. 1767: ide alább számlálan-do kaszálo és szántó földek mind az Szabo Istvan Udvar házához tartoztanak [Mocs K; JHbK LIII/18. 17]. 1806: A Nemes Szék főbb Uténsillíájí az ide alább irtak-ban tanáltattak [Szu; UszL II. 87].

2. errébb; mai incoace; mehr herwärts. 1600: Aztis tuggia hogy az Chorgos pataka(n) ... Eztenaikis wolt az Orozhegieknek, bekesigenen birtak ... Jde alab oz-tan Zentleleki hatar, wgy tudom [UszT 15/113 Farkas Antal Zetelaki Zabad Zekely (35) vall.]. 1739: Tudom hogy mikor a Székelyeketis le vágták^a ide alább, akkor is a Sz: Benedeki Kastélyhoz biratottot^b, azután kezdék derekassabban irtani [Dés; Ks 28. V. — ^aA kuruc sza-badságharcban Szentbenedeknél. ^bA ré].

ideálatt (itt) alább; (aici) mai jos; (hier) weiter unten. 1625: My kik ez ide alat megh irt dologban két fél aka-ra(tty)abol fogot birak Vagiunk^a ... ; Adgiuk emleke-zetre mindeneknek [BLt 5. — ^aKöv. a fels.].

ideáll beszegődik hozzánk; a se tocmi/angaja la noi; sich bei uns verdingen. 1686: az a roszt Serester Pális lá-tom, a feleségétől nem mer úgy állani, a mi az szolgálat-(na)k rendi volna, csak úgy akar vala ide allani hogy to-

váb ne mennyen, Kőrőspataknál (!) s méghis megh kőntőszözzük [Kőrőspatak Hsz; ApLt 6 Lázár Erzsébet férjéhez, Kálnoki Sámuelhez].

ideálalt 1. ide át; incoace; hier herüber. 1590/1593: az Christoff^a Vram Molnabol ide által az peres feoldre nem hajtotta barmat [Bálványosvárja SzD; Ks. — ^aKeresztúry Kristóf, Szentbenedek és a hozzátartozó falvak bir-tokosa].

2. itt; aici; hier, da. 1590/1593: it alat az Molnok alat az térbe zantnak volt az Christoff Vram biresy es akkor az biresék az eo kgme zanto barmajt ide által bochatak kj [Szentbenedek SzD; Ks].

ide-amoda ide-oda; incoace și încolo; hin und her. 1811: Láttam vén Pongráztot^a 's bőré fel-puffadva, Kinnyai közt ide amoda szaladva^b [ÁrÉ — ^aA lap al-ján: Ezen egy ember meg is holt az Égés miatt. ^b1803. ápr. 9-én Árokajja (SzD) — a Bethlen-udvart kivéve — teljesen leégett].

idebb 1. errébb; mai incoace; mehr herwärts, näher. 1661: hallottuk, hogy az német urunk mellől elállott vol-na, Kegyelmetek is onnét idebb jött volna, de hogy hol legyen Kegyelmetek nem tudhatjuk [TML II, 204 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz]. 1739: akkor az patak ideb járt ... es az utan tovab vetődven az patak, ugj szantodatt fel az mas reszeis ezen földnek az patak fo-jamjabol [Hidegvíz NK; JHb XXIII/49. 11]. 1762: a Szamos akkor is egészenen innet Magosmart felől jojt a hol most is, egy kisség ideb minthogy lotsogatas által ment már az mostani fojására [Virágosberek SzD; SLt XXIV. 6]. 1769: idebb a Mart alatt négy hold földek [Ne; DobLev. II/407. 3a]. 1798: hogy Nyikulájnak ed-dig, Dinga Maftyejnek pedig amaddig Irtott, és nem to-vább, vagy idebb én meg határozni nem tudom [Nagy-kristolc SzD; JHb Bornemisza Anna Mária lev.]. 1825: meg idebb egy Balog hajittasra tálálám Molnár László-nét egy küss pátzikoval [Havad MT; CsS].

Szk: sem ~, sem tovább. 1793: sem idebb, sem tovább nem esik [Kv; Pk 2].

2. ~hátrább előbb-utóbb; mai curind sau mai tir-ziu; früher od. später. 1867: jelenleg az erdőért is most egyszerre pénzt kapni — ki tudgya ideb hátrább azért is mit [Bözödűfalu U; Pf Kovács Sándor lev.].

idebe itt benn; aici înăuntru; hier drinnen. 1571: eo K.varosswl az kayanto veolgieben Az hatartwl fogwa Idebe az Innekseo felen chyak, harom lab feoldet Megh zabaditanak zantany Tawas gabonanak [Kv; TanJk V/3. 35a]. 1589: 17 Juny Ment Byro vram, es Kiraly Byro vramal Egyeot Feyerwara. Mykor az Jesuitak Berzenkednek valla, Ide be vallo Czeremoniaual, Tem-keznyn [Kv; Szám. 4/VI. 105 Stenzely András sp ke-zével]. 1638: ez az Czakine be futa az varosba(n), de az migh az az Czakine ide be iara az Uarosba(n), addigh megh bekellettek vala az monarral [Mv; MvLt 291. 166b]. 1708: Szántartó vr(am) ő kgime ide bé levén nem vigialt [Fog; KJ. Fogarasi János lev.]. 1716: az koczá-t külje bé Ngod ha oda ki vagjon avagy ha ide bé vagion tudosicza Ngod hol lészén [Ks 96 Endes Péter lev. Nsz-ből]. 1764: sokszor a dolgosokot magakra hagyván ő

idebé Szarka Urammal ivutt [Kóród KK; Ks 19/1. 6]. 1788: ide bé a' Gabona kezdett óltsódni [TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez Nsz-ből].

Szk: ~ való itteni, hazai. 1677: Harminczaddal, Vámmal nem tartozik, a' ki Magyar Országai házához innen belől, a vagy onnan ide bé valohoz, akarmi féle jokat hozat, és vitet [AC 261].

idebíró (ide)bebíró birtokos; care are pămînt în hotarul nostru; hier innehabender/besitzender. 1727: Ha falubeli ember tilalmas helyeken erdől, arról megzálogoltatja az falu ha pedig ide bíró vidék-ember erdőlött, azt a falu elé izenteti [Szemerja Hsz; SzO VII, 332].

idebocsát ideenged; a lăsa să vină aici; (hier)herlassen. 1571: Az niomorult Zekel keosseg . falunkent fogtak es bocsattak volt harom harom attiockfiayt Ide az gywlesbe kegielmetek eleibe az eo niomoruságoknak ele adasara [SzO II, 328]. 1592: Jstuan Kouachne —, Sophia vallia: Hallam hogi Peter be kereccik vala hazaba Nimet Menihartnenak, monda Nimet Menihartne, nem bochatlok en tweoket ide, mert kartol felek [Kv; TJK V/1. 262]. 1670: Szeződtem megh Aknai Bartok Istva(n)nal . . . , hogy Ő kmet Bartok Istvant ide bocsatot-ta(m) lakni az Desi hazamhoz [Dés; Ks 41. C. 10].

ideelé fentebb, az előbbieken; (în cele de) mai sus; weiter oben, im obigen. 1570: Az alperes Chyuka lazlo Byzonsagy éwtedy leuelen Jde Eleh vadnak Jrwan [Kv; TJK III/2. 45]. 1596: Az varos zwksegere keolteottem, ammint ide ele, ahul megh lezen az gazdalkodásokban notalua [Kv; Szám. 6/XXIX. 6]. 1632: kiket^a most itt reüidsegnek okaert el hagiok, holot ide ele beő bezeddel megh jedzettwk [UC 14/38 Fog. Urb. 40. — ^aAz előbb már elcsorolt földesúri jövedelmeket].

ideeléb fentebb, az előbbieken; (în cele de) mai sus; weiter oben, im obigen. 1632: Masodik gabonas kerth Ezen kertb(en) uala két darab aztagh mely ket aztagok szemenek megh mereset biztuk az ide eleb specificalt Cziwrbirora es hites polgarokra [A.porum-bák F; UC 191]. 1637/1639: Keouetkezik az minemü Eölteozettel az Ide eleb megh neuzet cserepes hazat hat-tuk^a [Kv; RDL I. 111. — ^aKöv. a fels.]. 1680: melly első Haz(na)k alkalmatosága ide eleb meg vagyon irva bővön [A.porum-bák F; ALt Inv. 6].

ideelő előbb; mai inainte; vorher. 1584: Viczey Caspar vallasa es Barat Peter vallasa ide eleo vagion Irwa, Iolehet ky vonta(m)^a [Kv; TJK IV/1. 290. — ^aValóban, a 286. lapon ki van húzva a jelzett két vallomás].

ideenged nekem/nekünk átad/enged; a-mi ceda (mie), a ne ceda (nouă); mir/uns übergeben/lassen. 1595: Miert hogy kjrly Biro W magat és Biro Wramat meg böczülén hogy loait ide az útra engette . . . hagyja Biro W hogy Kjrly Biro W(ram)nak meg fizessek [Kv; Szám. 6/XVIIa. 145 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1609 k.: Imar ugj mond akar cziak ez egi ladat enged jde ne-keonk nam mindeneket ki attam [Dés; DLT 311]. 1683: az inast magam tartottam örökbe; mint jo Uramat kerem alazatosan kegyelmedet, ha tova nem bar csak harom vagy negy esztendeig . . . engedgye ide [Diód

AF; Incz. V. 20]. 1752: (Tsolnokosine) az ő részét ha zá-logban ide engedi az ura haláláig vgj el vészem [WLT Vesselényi István feleségéhez]. 1782: A Feleségem le be-tegülésének ideje . . . közelgetvén Instálok alázatosan Nagyságodnak méltosztassék, a Mikes háznál lévő három hátulso házakat ide engedi [Kv; Ks 37. IV. 36 Kornis Zsigmond lev.]. 1808: A Közép lábban lévő egy hold Földnek . . . felit is ide engedték a' két atyafiak Székely Márton Uramnak [Asz; Borb. II].

ideépül a fi construit aici; hier/da gebaut werden. 1723: miolta ez a Malom ide épült . . . ez az ország uttya is nem annyira obruáltatik mint annak előtte [Sövényfva KK; MbK 150].

ideérkezés sosirea aici; (Hier)Herkommen. 1788: Le-veledet örömmel vettem itten Almáson, mái ide lett érke-zésem után egy fél orával [Szászalmás NK; IB]. 1836: mikorrá a' Tisztelt Gróf embereinek a Lovak után ide érkezések volt téve [Zsibó Sz; WLT Nagy Lázár lev.]. — L. még VKp 282.

ideérkezik ide megérkezik/jön; a sosi aici; (hier)her-kommen. 1606: protestálnak mind az ket fel hogj vad-nak teőb bizonyoságokis kiket ra hittak de kik betegők kik erőtleneők Jde nem erkeöztenek azoknak feleletek-nek napot es wdöt kewannak [UszT 20/172]. 1621: Szor-iman Kozma New Boer Az Hawaseli Vayda keouete, Erkezue(n) ide . . . gazdalkotta(m) neki^a [Kv; Szám. 15b/XI. 54. — ^aKöv. a részl.]. 1699: Én J(ste)n jo voltáb-ol ma délb(en) érkeztem ide Fejervárra [Ks 96 Toldala-gi András Gyerőfi Borbálához]. 1753: mikor érkezék ide az faluban az Örző házhöz eleekbe álla az Falus biro az Bérese(n)k [Marossztygyörgy MT; Ks 48. 67. 31]. 1774: Tudom hogy az antecessoromat Balint Ferentz Uramat Titt. Praefectus Vram tavally, hogy ide érkeztem helyi-ben Rationáltatta [Mocs K; KS Conscr. 192-3]. 1799: Ide érkezvén . . . egy levéllel a' Szindi Gornyik, ennek attunk egy Ebédett [Torockó; TLev. 5]. 1808: Balog Ist-ván nevezetü Asztalos Legény ide érkezvén . . . Műhely-be nem bortsáttatott [Kv; ACLev.]. 1812: Setét végbe a Groffne édes Annja ide érkezett [Héderfája KK; IB].

ideért ebbe/ehhez bele/hozzászámít; a include/cuprin-de/socoti aici; mit(ein)rechnen. 1653: Jde nem ertuen Marko vaidane Azzonio(m)nak maga kereset Jozagat, miuel azt Eörökösönns el hagithattia Eökigme, a' kinek akaria [WassLt]. 1663/1728: Ha valaki közönseges falu tilalmassab(an) szanszandekkel őriszne vagj őrisz-tetne marhaját egi forinton maradjon, ide nem ertven az Lovat [Szentmihály U; Törzs. Jakab János lev.]. 1669: az Szalanczi Familias Derszet engede az mi keglis Urunknak . . . ide nem ertuen azt az 13 haz iobagyokat, kiket Szalanczi Gabor nehay Daniel Fe-rencznek el Zaloghossitot uolt [Ks 5. 32]. 1781: Perleke-désre tett költségeim meg fordittását Törvényes Dossomat is ide értvén, nem kívánom [Nsz; Told. 3]. 1825: 2' O'' quadrat mértékű fedélnek 'sendellyel . . . valo bé fedéséért a létezést és a 'sendely hordo napszá-mat is ide értve □ ölit 38 xf 65 Rf 26 xf [Dés; DLT 3].

ideértetik ebbe/ehhez bele/hozzászámítatik; a fi in-clus/cuprins/socoti aici; mit(an)gerechnet werden.

1751: ide nem értetvén az ollyatén Jozságok, Földek, Rétek, Szőlők, mellyeket ... szerzett [Koronka MT; Told. 14/46]. 1761: A' Háló Egyet mások pedig aequaliter osztassanak meg ide értetven egyszersmind minden Házi Mobiliák [Kv; SRE 196]. — L. még DFaz. 32.

ideértetődik ebbe/ehhez bele/hozzászámítódik; a fi inclus/cuprins/socotit aici; mit(ein)gerechnet werden. 1798: ezen Sessiok után levő külső Appertinentiák ide ezen Cseréhez nem értetődvén, kinek kinek birtokába meg maradnak [Ádamos KK; JHb XIX/61]. 1803: Az Erdők ... három egyenlő részekre Oszolnak: ellenben azon Rét ... mint ezen Osztályhoz nem tartozók; ide nem értetődnek, és nem lehetnek ezen Mostani Osztálynak Tárgyai [Dés; RLt Q. 3]. 1825: A' Gyapjuval összeelegyített Batist a' Gyapju Portékák között számláltatván ide nem értetődik [INyR 8754 kv-i nyomt.].

ideértettetik ebbe/ehhez bele/hozzászámítatik; a fi inclus/cuprins/socotit aici; mit(ein)gerechnet werden. 1679/1681: Arrais vigiazzo(n) eő kglme, hagi valakiknel az e(n) pinz béli jövedelmem forog, aszt magok hasznokra ne fordítczak ... hanem Congerálva(n) szolgáltatassák annak kezib(en) az hova illik. ide értettetik a minden fele birság pinzis [Vh; VhU 675-6]. 1847: az Erdőségek-ből közönség hejbe hagyása nélkül kert ne készítették a Tövisből tsinálando ide nem értettetvén [Torockó; TLv. 10/9].

idefárad idejön/utazik; a veni încoace; (hier)herkommen/fahren. 1719/1724: egykor el kezdí Pesti Mihályné Szilágyi Sophia Aszszonj, en meg Vallom bizony most ide sem jöttem volna, de az Ur Josika Imre Vr(am) ő Nga unszolt hogi ide jőjnek, még gondolatomban sem volt hogi most ilj rut időben ide fáradgjak [Torda; JHb XIV/6. 59]. 1778: Mosonban folyó Építetskéinek Nagy hátra-maradásával kelletvén ide fáradni [Msz; Told. 3a].

idefáraszt idekéret; a fi rugat să vină aici; (hier)herbitten lassen. 1654: szereteő Istüan vram kegdet azért kelletek mostan ide faraztanonk [KGy]. 1761: engedtetett ő kegy(e)lmének még egy peremptoris Terminus ha akkorannis ide farosztaná a meg nevezett asszony embert ... tartozik fáradtságát, s költségít Compensalni [Kv; PolgK 43].

idefel 1. (itt) feljebb; (aici) mai sus; (hier) weiter oben. 1558: Toabba az Mynth Jde fel meg Jrtattam Mosthan es wgyan azon Ereyeben hagyom az Elebeny testamontomomath [JHbK XLIII/23 Mikola Ferencné Melyk Anna végr.]. 1594: Vgian ezen idefel megh irt louas zekerek supplicaltanak Biro vramnak, es az eghesz Tanachnak, hogi az terhet nem birnak el, vinni hatt hatt louon [Kv; Szám. 6/IV. 14]. 1608: neweket ide fel megh iegzet-twk [Muzsna U; TSb 21]. 1631: enis ahoz kepest az mint ide fel mondam libere akarok ioszagomban disponalni [Nagyteremi KK; JHb XXI/1.2 Sükösd György végr.]. 1653: Kezdettem szólni feljebb a város felveréséről, hogy kétszer verték ugyan derekasan fel. Ide fel megmondám az első, hogy szent Lőrincz nap tájatt volt a felverés [ETA I, 72 NSz].

2. itt (fenn); aici (sus); hier, da (oben). 1570: ha hwl oda alah Az Zamos Mentebé Talál Malom helt ... Megh kely neky Engedny De Jde fel az varoson Nem akarnak Mas Malom helt adnj eo k. varoswl [Kv; TanJK V/3. 16b]. 1584: az Negy valasztott vrammal kik ide fel az vtaknak epitgetesere valasztottak, teob wdeos vramis el Mennienek [Kv; i.h. 285a]. 1604: Kysded koromba laktam ide fel diznokkal [Uzst 18/100 G. Sandor de Lokod (40) pp vall.]. 1634: tudom hogy Tholdalagi Janos Vramnak egy ciganya ide fel az Szilvás keozeott vagdal vala valami czontorek Szylua fa teorzeókeokett Szennek valott [Dés; DLt 383]. 1679: Az házban valo tüzelő helyen égő tűznek mind oda alá, s mind ide fel hasznat veszik [Uzdisztépér K; TL. Bajomi János lelt. 137-8]. 1716: igen kevés marhas émbéré vagon Ngtoznak, idé fél [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. 1749: ide föl rettenetős essők járnak [uo. Ks 83]. 1756: Ujbár Petru junior exponalya Ez előtt négy esztendővel ide fel a falu végén lévő Csűrőm [Vályebrád H; Ks 62/22. — ^aKöv. a csűrőn esett kártétel részl.].

3. itt, e helyt; aici, în acest loc; hier, da. 1653: Ez volt az Anna aszszony az én nagyanyám, Nagy Szabó Ferenc édes anyja Borsos Anna aszszony, kit adott volt Borsos Sebestyén szüle-atyám házasságra a Nagy Szabó Boldisár fiának Szabó Jánosnak ... melyről ide fel többet nem akarok írni mostan [ETA I, 2 NSz].

idefelé 1. ebbe az irányba, erre; în această direcție, aici; in diese Richtung, (hier) herwärts. 1592/1593: miolta Christoff^a deak Vram az Molnot oda chinaltatta, hogy azulta zorította gatolta ide fele az Kys Zamost [Bálványosváralja SzD; Ks. — ^aKeresztúry Kristóf, Szentbenedek birtokosa.].

2. ezen a tájon/vidéken, errefelé; în această regiune, pe aici; in dieser Gegend, hierherum. 1701: Idősbik Nyág Bukur Maros Vásarhelj várossa örökös jobbágya vala ..., Innen méne ki Pasztorságra Mező kövesdre ..., Midőn Pásztorkodott ide fele laktában ... a mivel tartozott mint pasztora mindenkoron Balint Deak(na)k be fizetet (így!) [Bárdos MT; MvLev. 8 Batja Onika (60) jb vall.].

3. eddig, errefeléig; pină aici; bis(hier)her. 1620 k.: Minthogy Azsiát és Afrikát az Veres-tenger hasítja ketté addig, azmég az Veres tenger ide felé elér, azon innet az Veres-tengeren mindenütt az Egiptus határa vagon által az Fejér-tengerig [BTN² 415].

idefeljebb (itt) feljebb; (aici) mai sus; (hier) weiter oben. 1642: mind ezekből az jokból az melieket Uelagoston es büsegesen ide felieb megh irtam ... kiertem suki pal Vramtul [K; SLt T. 25]. 1653: ez szabad akaratból valo alkuvast ha valamellik fél fel haboritana, tehát az ide feljebb megh jrt haro(m) köz embereth (?) külön külön diakon maradgia(n)ak [Bh; Told. 1a]. 1680: azon dolog(na)k dilucidatioja differaltatott, az ide fellyeb terminalt üdöre [Kv; RDL I. 158].

idefelől (vmin) innen; mai încoace; diesseits. 1572: az Berczczey (!) barátoknak volth hazok az tho melletth ... az melletth szeoleoyeokis volth az barátoknak azon Ide feleol [Fűzkút K; JHbK XVII/26].

idefenn itt (nálunk); aici (la noi); hier (bei uns). 1802: az ide fenn Fraj Sári beszéllé^a [Mv; Born. XXXIX. 53. Bedő Józsefné lev. — ^aKöv. a nyil.].

idefog (ide) csatol, mellékel; a anexa/alătura; beifügen. 1840: az arrol^a szollo operatumat -B betu alatt ide fogva bé adni hivatalos kötelességemnek tarva (!) aláztos tisztelettel maradtam Dósa István mtk Városi szolgabiro [Dés; DLt 36/1841. — ^aA kivizsgált ügyről].

idefoglal ide mellékel; a anexa/alătura; beischließen. 1842: az érdeklett királyi hivatalok által tett és itten helybenhagyott észrevételeket tisztelettel idefoglaljuk [VKp 64].

idefut a alerga incoace; (hier)herlaufen. 1618: Ezt is valóba oppugnáluk, hogy: Ország soha nem kérte azt a summát, ha valaki ide futott és pénzt adatok neki, kérjék meg tőle [BTN 91].

ideg (ij)húr; coardă de arc; (Bogen)Sehne. 1454: duo milia sagittas, quindecim arcus, ducenta amenta vulgo ideg . . . debeat [Ub V, 446. Hunyadi János a brassói tanácshoz]. 1681: Nebojsza Bátya . . . Vagyó(n) itt . . . Szám szér ij Nro 8 (: eginek vagyon Ive, kettonek ideghje :) [Vh; VhU 557-8].

idegaszálvány idegsorvadás; atrophia nervi. 1856: halt meg Budai Mihály elte 73dik eveben idegaszálványban [Dés; RHAK 82].

idegen I. mn 1. stráin; fremd. 1570: Kyrál Matthe . . . valya . . . Setet haynal korba hallia hogy az kert aytiaa megh Nyilt volna, Es az felesége Zolt volna neky hogy Nyilwan valaky Jdegen Ember Jar Ith [Kv; TJK III/2. 81]. 1595: idegen vendegnek gazdalkodasara az mi költ^a [Kv; Szám. XVIIa/6. 157 ifj. Heltai Gáspár sp kezével. — ^aKöv. a fels.]. 1619: azan szegeni megh holt Boyer István batianknak joszagat . . . szok faratsagom(m)al es nagy summa keöltsegem(m)el váltottam es szerzette(m) idegeni emberek kezebeől [Fog; Szád.]. 1637: hogy idegen brachiómat uit volna melleie (!) Mathe azt en nem tudom [Mv; MvLt 291. 78b]. 1680: regi Törvény szerint valo hit-es Feleseget hitetlenül el hatta, es . . . mas idegen Aszszonnyal atta őszve magat [Dés; Jk]. 1749: idegeny emberekre bizni nem szabad [Kiskend KK; LLt Fasc. 109]. 1810: vallyan ki lehet az az idegeny ember? [KLev.].

Szk: ~ *vhol* idegenül/idegennek érzi magát *vhol*. 1854: Utóbb a Tanodából az elet gyakorlati terére kikerülve, idegen volt azon s csak bakdácslott igazi élettudomány ismerete nélkül [ÚjfE 82].

2. máshonnan/máshova való (nem helybeli); care nu e din localitate; ortsfremd, nicht ortsansässig. 1570: Az procuratorok feleol eo k. varoswl azon keryk biro vramat hogy Neh engedye Idegen Ember Mellet eoket procuralni, hanem chyak az Ithwalo ember Mellet [Kv; TanJk V/3. 8b]. 1571: az varosbely vrain keozwl sokan Idegen Nepekel Tarsolkottak az Kereskedes dolgaba [Kv; i.h. 41a]. 1584: Az vendig vago pedig ket Rendbeli eggik eőreőkises varas beli . . . Az masik kyweól walok idegen sowagok [Torda; DLt 212]. 1600: Zent Thamassi Keleme(n) Meniharth teótt tilalmath az Orozhegy ideg(n) emberek ellen, zanto feőldbql, Zena fwbol [UstT

15/211]. 1695: egy idegenn csoban szőrü tehen egy bornyaval együt mind itt Kőkösbe keringe [Kőkös Hsz; MvRKLev.]. 1705: Vad(na)k sok idegen kereskedő emberek, kik Városunk Privilegiuma ellen, Városunkba(n) . . . gazdát tarta(na)k, annak házához kereskedésre való joszagot bé hozvá(n) le szoktanak rakni s minden vásárnapokon hir nélkül szokták árulni [Dés Jk 348a]. 1717: En a mézön valo asztagot veretem most idegeny cseplőkkel [Búzásbocsárd AF; IB. Sigmond János lev.]. 1774: vólt egy holt Kükölli, melyben Nád temrett, az melyből idegen Emberek gyékent tsináltak . . . az udvar számára [Szentdemeter U; LLt Vall. 86]. 1829: Egy eskütnek a ki az Idegeny embereket az udvarb(a) egybe gyűjtette két napi Diurnumb(an) 30 xr [Hosszúasó KK; Born. F. Ia Bod László tt szám.].

Szk: ~ *véka*. 1584: Mikor waras merteket, wekaiat videki embernek ky aggia hogy merienek welle Atwl ket pinzt wehessen, Aky penigh az Wasarbirotul vekat nem valt, es idegen wekaual mer az piachon, kith az wasarbirotul nem váltót, Azt a' vekath az wasarbiro el vegie es el ronchia ha penigh hamisnak talaltatik Amith welle mer-tek Egy keőbeőligh ell wegie [Kv; KvLt Vegyes III/10].

3. jövevény; venetic; (orts)fremd. 1585: Atta Bíró vram, eo kgmek eleibe az Jdegen legenieknek be Irasat a' varos keonywebe [Kv; TanJk I/1. 14]. 1606: az Idegen lege(n)nyel eőzzezerzeődenek, lassak mit czielekednek [UstT 20/245 Joannes Peter de Thibold lib. vall.]. 1620: Szepsy szeken Zent Iuanon lako ket szegeny idegen Sellyer embereket . . . eo kegyelmenek . . . conferralta(m) eoreokössen [Kp I. Bethlen István ad. lev.]. 1632: Reczey Boer Thamasis ielen leuen monda hogi Veer szent eőtet illetne az a' malombelj fel resz portio, de eő odah engedi Miklos deaknak minthogi idegen legeni es most telepedet megh [Fog; Szád.]. 1652: Balog' Pal . . . Idegeny jobbagy meg' eddig' egiebbel nem szolgált Aranyos feolderwl ment oda [Szászlóna K; GyU 123]. 1658: Ha ideghe(n) Jobbagjokat szállétana Maxaj Ur(am) az megh irt portioiba, azokatis tempore Redemptionis szabadoso(n) el vihesse Maxaj Ur(am) [Harang-láb KK; Ks 7. XX. 27]. 1677: Az idegen Uratlan és lézzegő embereknek meg-fogásokrol, Szolgaságra, vagy Jobbágyságra örököskeppen valo kényszerítettésekről a' Generalis Articulusokban világos írás vagyon [AC 232]. 1724: Rusz al(ia)s Hoffrik Mihályt egy Lengyel országi Rusz Fodor nevű orosz csinálta fatyub(an) és tudom hogi azon Mihály fatyu Gyermeke . . . De hogi Milgos Groff Teleki Pál vr(am) Jobbágia lett volna mivel üdegen orosz fatya vólt nem hallottam [Kiskájon SzD; BK Kiskájoni lev. Valyán Illyés (56) jb vall.]. 1765: Tyronak idegeny, keringő Legényeket is fogjanak el [Szépkönyerüsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 16].

Szk: ~ *fi(ú)*. XVII. sz. eleje: Vagione valamely idegen fy az Tw falutokban az ki it ben hazasodot megh? [LLt Fasc. 152]. 1645: Janos neuű Vas mies Czigan jdegen fiu mostan . . . Vzonban Beldi Pal vram eoreoksegeben lakik [Hsz; BLt 7]. 1721: az ott lévő Porkoláb idegen fiú [Mihályfva NK; Ks 95 Czirjek Pál lev.]. 1752: János István . . . Dészázára hazasodván hogy le szállának a' Kurucz világkor a' katonaságból oda hozzánk telepedik még . . . a' mi Falunkb(a) Dészázán velle edgiütt más idegen Fiakis a' Kurucz világ után telepedtenek vala Dészázára (igy!) [Dészáza Sz; Ks 101]. — Vö. a fi cím-szó 4. jel-ével.

4. külföldi, rég külsországi; sträin, din sträinătate; fremd/ausländisch. 1578: Az foródesnek keonyeorges-selb Megh értettek hogy az ferőde (!) kemencze ige(n) Meg Romlot volna Miért hogy peng Idegen feo nepek Ide leonek török keowetek is kik kewannyak az biraktól az feredeo tetelt keryk eo kegmet biro vramat hogy Arra is lenne valamy gongia, hogy epwlne megh [Kv; TanJk V/3. 163b]. 1592: Sigmond Jo lewele A(nn)o 1435 keolt, hogy az ideghen kalmarokath, kiknek eoreoksegek nincien az Birodalomban, hanem Masun-nat ide be Jeowen, hol varosokban, hol falukban lappanganak ezeknek marhaiokat az theob giwke-res Erdely Arossagh el vehesse, elys vetethesse az varos-bely es falukbely Birakkal [Kv; DiósyInd. 59]. 1668: Idegen avagy kívül való kereskedő Ember, Görög, akar Kalmár ... Colosvári Embernek is penigh a következ-
zendő mód és rend szerint adhassa marháját^a [Kv; KvTOKl. II, 404]. 1700: ál ösvenyeken, Havasokon ide-
gen Hadakal kurutzokkal Zágoni Nemes Házunkra ki
ütvén éjnek csendességebe [Kovácsna Hsz; HSzJP].
1706: Isten eő Felsege bennünket, az nemzetiség bű-
nért gerjedező haragiából esgez Varosostól idegeny ne-
meth nemzet által tűzzel el Pusztított [Ne; DobLev. I/60
Debreczeni István nemes személye keze írása]. 1769:
szükséges ezekre^a nagy vigyázással lenni hogy
valami gyanus tselekedetekben magokat nem elegyít-
tik-e, a vagy valami alattomba való Barátságot edgyet
éteseket a külső Országon Lévd idegen Népekkel nem
forralnaké [UszLt XIII. 97. — ^aA jövevényekre].

Szk: ~ cimer. 1816: Az el lopott Pipának le-írása ...
bési munka, idegen Czimerrel puntzirozva [DLt 456
nyomt. kl] * ~ nyelv. 1844: Krisán Nyikula ... beszél
oláhu, németül, s más idegen nyelveken [DLt 1243 ua.]
* ~ országi külföldi. 1716: A kik Moldvaiak vagy akár
más idegen(n) országiak, azokat igjekezze ha lehet meg
örökösitenj [Szászkerd K; LLt]. 1792: idegen országi
Meczcendorfi emberekkel Sándoroltattja a Seppedékes
helyeket [uo.; LLt 67/1843].

5. más; alt; andere(r). Szk: ~ ajkú más nyelvet be-
szelő. 1847: Varga Katának életíratát, fellépésének he-
lyét és honátóli távolságát tekintve lehetetlenséget felté-
telez, hogy ... éppen oly távol, havasos helyeken s ide-
gen ajkú lakosok között bujtogatól s bűnös ingerlőül
léphessen föl [VKp 292-3] * ~ falu. 1813: megkérde-
ték hová való, akiis azt felelte, hogy idegen faluból a fe-
redőre jött [Oltszem Hsz; HSzJP Málnási Török János fe-
lesége Kondor Éva (30) vall.] * ~ falubeli/falus. 1600:
Keuantatott hogy darabantot kerüczünk. Voltanak 250.
Igye(n) fizette(m) ... 9 Zazlo tarto, dobos, sipos fl 36.
Meg ket idege(n) falusy Sijosnak attunk fl. 3 [Kv; Szám.
9/III. 39]. 1756 k.: Ha ki apro marháját akár Falu, akár
város, akár idegen Falubeli légyen, 'a tilalmasban ...
ereszt, előbb egyet, másodszor 2től harmadszor 12
nyuazzanak meg belöllek [Born. XXXVIII. 8 az abrudbá-
nyai bányászok törv.]. 1837: idegeny falubeli Emberek
[Szováta MT; KelM] * ~ föld a. más birtok. 1761:
maga igjekezett volna idegeny földre el idegenedni [CsS].
— b. más ország, külföld. 1755: az Aszszony^a minden
igaz oknélkül el hadja nehaj Atyankat Atyám halála
után ... Instantiát ad bé a Fiu széken Tiszt vraméki
(na)k, idegen tizifra kereset hazugsággal hogy introdu-
kaltassék a nehaj Atyanktol maradat jóság(b)a qua
Bartos Mártonné, Mi (pen)iglen idegen földön lévén

mind hárman ... Senkink Sem volt aki defendályon
nékie az Instantiájara [Albis Hsz; BLev. — ^aBartos
Mártonné]. 1823—1830: (Reméltem) hogy ha már
annyi esztendeig idegen földön lakott, tsak okosodott
[FogEK 462] * ~ földi más vidékről való. 1829: Szu-
tságban^a Szarvadi Farkas jo birtokos Nemes atyánkfia
... erőszakos halállal kötél által meg fullasztatván, ezen
borzaszto gyilkosságot ... két idegeny földi tselegyei^b
követték el [Kv; DLt 9. — ^aK. ^bAz egyik zoványi (Sz), a
másik tótfalusi (Szt) * ~ hely/helység. 1595: Az
ideghen helien veot es zenan it eoreoksegekben tartot
teoser barom zabadsaga feleol, Vegheztek eő kgmek^a
[Kv; TanJk I/1. 259. — ^aKöv. a végzés]. 1655/1754 k.:
Sokadalomkor pedig a' Látó Mesterek ha idegen helyről
Asztalos munkát hoznak szorgalmatosan meg vámol-
yák [Kv; ACJk 18]. 1768: Tudgya Hogy idegen
helyről vetődet jövevény ember volt ... nehaj Triff
Isztraty Meleg Földvárat^a ... ? [Born. XL. 80 vk. —
^aSzD]. 1806: Pataki István Uram ... azon 40. Mázsa
szalonát ... a Városból idegeny helységekbe ki ne
adgya [Szu; UszLt ComGub. 1753u.]. 1846: idegen
Helységekbe Czellengvén — egyszer egyszer hozzám is
bé állot [Dés; DLt 352]. * ~ nemzet. 1583: az Jdegen
Nemzet Arossok feleollis vgmint Georeogeokreol, ola-
zokrol, Nemetekreol Raczokrol es minden egieb ez
varos kiweol lako Aros Rendekreol vegezzenek, oly mo-
don^a [Kv; TanJk V/3. 273b. — ^aKöv. a végzés]. 1671:
idegen Nemzetből álló hadakat-is ő Naga^a az Orszá-
nak akarattya nélkül ne tartson [CC 17. — ^aA fej.] * ~
nemzetbeli/nemzetű. 1823—1830: Azonban Birótól vá-
laszt kaptam, melyben írja, hogy a kolozsvári professzo-
rok ajánlása nélkül az asztalt el nem kaphatom, hanem
írjak nekik, hogy küldjenek sietve ajánló levelet, vagy
pedig ha ehhez nem bízom, mert ott a németek más ide-
gen nemzetűnek nem adják, tehát menjek inkább Jéná-
ba, mivel azt sokkal olcsóbb városnak tartják [FogE
201-2]. 1835: A hajdoni haborus üdőkbe ... a Falu
Also Sínfalva elpusztítottván ... a pusztájába maradt
Also Sínfalvát mind idegen nemzetbeliek, mind privatus
Más Helységébéli Lakosakis akarván magok(na)k el
foglalni, mint tulajdonak(na)k elfoglalását az Exponens
Birtokasok Elei magok meg akadályoztatták [Asz;
Borb. II] * ~ ország külföld. 1570: Zigartho Myhal es
Janos deak Jdegen orzagba nem voltak hane(m) ez or-
zagban es gyakran az varoson laktak [Kv; TJk III/2.
49]. 1591: valamely idegen orzagban vag Nemetorzag-
ba(n) vag' olazorzagban, vag' pedig Franciába bo-
chattassanak [Gyf; BálLt 93]. 1611: Zekel Miklos vrunk-
ot az vrsten ő szent Felsege mostan hozta idegen or-
szagbol haza közinkben [Taploca Cs; LLt]. 1796: az All
Peres Vr maga sem méri tagadni, hogy a' Torotzkai Vas
mives Lakosok nem volnának Idegeny országból bé jött
Nemzetek ... Austriából Torotzkora bé jött Vas mive-
seknek valóságos maradéki [Mv; TLev. 5/16. Transm.
31-2] * ~ tartomány. 1836: a' több Adosok közül né-
melyek el holtak, mások idegeny Tartományokba ki
vándorlottak, de vagyonnyaik hátra maradtak [Msz;
SLt Vegyes perir.] * ~ tartománybeli. 1788: az idegen
Tartománybéli Miniom nevű Festéknek bé-hozásáért fi-
zetni szokott Harmintzad ... meg-nagyobbíttassék
[Ns; DLt] * ~ vallás. 1636: Tasiczki ki az szekbol mint
az ebet ... meny ki Lator, Teis Borbely Janosne utanna
kurva az Latornak, egykbol ki gázlal, az masikban keve-

rettetek, idegen vallashoz folyamottátok, ollianok úat-tok mint az folyato Ebek [Mv; MvLt 291. 67a] * ~ *val-lású*. 1699: Causa Mocsiensis, Sos Annok Mátkájától Tot Andrától ... separatiót kíván ... mert ... azt mondotta hogy ha haza viheti, mindgyárt Pápastává té-szi ... azért a' léányzot ... az álhatatlan idegen vallásu Mátkájától el szakasztv(án) másodszeri mátkaságra néki szabadságot engedének [SzJk 321].

6. máshonnan behozott; adus din altā parte/de alt-unde; anderswoher eingeführt. 1561: Az idegen mwiel ualo kereskedes felöl Artic. 7 [Kv; ÓArt. Mut.]. 1573: Istwan kowach azt vallia hogi Mate kowach az Maswnnat hozot kazat Meg veotte, Meg horgasztotta^a vekonította ettette es az Eomaga beleget vteotte Rea, az eleby beleget ely wteotte rola es felleb attā hogi Nem Mint az Idegen kasa Iart [Kv; TjK III/3. 180a. — ^aUgyanazon kéz az *Igengette* szót kihúzta és utána ezt ír-ta]. 1680: Regeni Axtalos Janos Varos Directora le-ven, ugyan az Nemes Varos parancsolatiabol Nemzetes Veresegyhazi Mihaly Ur(am) hazatol az Tipograffiabol az Eniedi idegen bort ki vonattam az piatzra (!), es fene-ket be ontvan az privilegiom tenora szerent az földre bo-csattuk (!) [Kv; ACJk 32b]. 1695: ha kik titkon varos Privilegioma ellen idegen Bort hozznak varosunk-b(an) . Bor Birak erőssen megh büntetessék^a [Dés; Jk. — ^aIllyen értelmű intézkedés i.h. fölös szám-mal a köv. években is 1740-ig]. 1779: sokan idegen bort hoztak bé [Kszeg; BfN Bh-i csomó]. 1818: mihent a czéh oljan állapotban léssen hogy mindenféle Lakatos Mun-kákat . készitt annyit amennyivel ezen város s Vidé-ket el tarthattya . azonnal az idegen Lakatos munkák el tiltására fog procedaltatni [Mv; Mv-i lakatos céh lev.]. 1840: a Tapacirosoknak idegen munkák árulása el tiltá-saért relatoriaért a Szolga Biro Urnak 4 Fl. [Kv; ACLev. 131].

7. más kezétől/idegentől származó; care provine de la o mină străină; von fremder Hand herrührend. 1794: Gyanítani leheté, hogy nem idegen tűztől lett azon-n gyuladás ? [Kük.; BK Szászvolgyi ir. vk]. 1843: ha . az éget bor főzhetés vagy nem főzhetésről, és árulha-tás, vagy nem árulhatásról szóló törvényeink nincsenek-is, vagyon általános törvény . mely a földös Ur jo-gait, hová a korcsmárolhatási is tartozik, minden idegen bevágás ellen biztosította [Km; KmUlev. Kovács Mik-lós adm. kezével].

8. nem vér szerinti rokon; care nu e rudă (de singe); blutsfremd, fremdblütig. 1562: 1562 kys karachon nap Elewt walo zeredan, En Sombory Janos tewttem illyen zerzest es vegezesth Sombory Mihallyal ... hogi az melj Jozagot en kjs eskewlewbél^a rezeyert nekj attam volt cherebe . . Ennekem meg bochatta Enis megbochat-tam az Ew rezet kjseskölöbe myert hogy minket mind-ketten az idegen atyaffyak perlenek [MNy LX, 138. — ^aKisisküllői (K.). 1591: â diofaknak haznatt, Es egeob (!) giömölcsöket, Birnik (!) nem Engette . . harom ez-tendőtől fogua, Egieb idegen Emberekkel Birtatta min-denestől fogua [UszT. — ^aAz örökséget]. 1604: ha el wezöd az feleert, az felę kedig saiatom, az mint meg mondottam, azert cziak kezembe kiwanom, ha kedig azt tagadod, hogy Illien wer gwker nem wolnek . meg bi-zonitomy hogy en wagiok aban Elseo wer . . te Ide-genny wagy En penig wer wagiok [i.h. 18/21]. 1768: né-hai Váradi János elégtelen lévén maga élete táplálására,

elsőbben meg kínálotta volna az Attyafiait hogy tartá-nák és táplálnák mert különben kételenítettik idegen Gyámolt maganak keresni [Röd K; Ks 33. III. 3]. 1804: a mi illeti a Szent Imrén fekvő Jokot ki vétetődnek ebből és osztály alá nem jönnek Io A Testamentumban ki tett Jok u.m. Föld és Réth 2o Az osztozo felek közül akár melyik által idegeny és Collateralis Atyafiaktól acquirált Jók [Szentimre AF; DobLev. IV/874. 4b].

Szk: ~ *ágra kel*. 1773 k.: Mely földek még az édes Apám György Mihály idejében idegen ágra költék volt azért, hogy szegénysége miatt nem növelhette [Gyszmi; LLt Fasc. 69] * ~ *az örökséghez*. 1580 u.: Mint feleolis meg Irrattam Illyen Igassagom vagion hozzája. de te Ide-geni vagy ahoz az Eöröksighez ha tagadod ki fogok az mi lehett ezekben bizonyitok az mellet teorvintis kerek Magamnak hogy illyen werre illet engemett az mint meg Mondottam [Szentkirály U; UszT] * ~ *benne (vmilyen ingatlanban)*. 1590: ez peres eoreokseget More Mihallenak az cositeol es atiatul marat eoreokse-ger attak harma(n) voltanak akkor eggiek vgy birtak Keomiwes Palnak mind felesége s mind gyermeke megh holt az kire birta Jmmar Jdege(n) benne [i.h.]. 1604: az Heasfalui rez eoreoksig Zallago(n) uagio(n) az Alperes-nel, az Zalagjauul kjnaltattam 32 forintal, de el nem ueotte azert mert en uagiok uer ahoz az eoreoksighez, az Alperes pedig idegen benne [i.h. 18/69]. 1724: azt tu-dodé, vagj bizonyoson hallottadé, hogj azokban a' bonu-mokban . mind a' Felperes, mind az Alperes idegenek vóltanak, mást illető jus felett perlődtenek, és a' Procurator agjaskodásából az örökös jusban idegen just akar-tanak bé vinni, s azertis lőtt volna jure merito az Re-pulsio ? [Ne; DobLev. I/106. 1b vk] * ~ *juss felett per-lekedik* vkit vér szerint nem illető örökség felett pereske-dik. 1724: sem az Felperesnek, sem az alperesnek Semmi jussa nincsen az kérdésben forgó házhöz hanem csak idegen jus felett perlettenek [Ne; DobLev. I/106. 6a] * ~ *kézbe ad* nem vérrokon birtokába juttat. 1714/1789: a' leveleit nem méri a Faluban tartani és idegen kézbe kel adni [Albis Hsz; BLev.] * ~ *kézbe ejt* 'ua'. 1638: ide jóue hozzam Szabo Samuel . ki ueöm beleöle hogy az apia . akar penzt adni rea, s idegen kezben akarja ejte-ni s azert nem adgia [Mv; MvLt 291. 140a] * ~ *kézbe kel*. 1600: hazunk erekségünk wagio(n) . . farchadfal-waban . . idegenj kezbe Ne kelljen [UszT 15/125-6] * ~ *kézből vált meg vmit*. 1646/1667: váltott meg Zágor-ban . . Kende János vram idegen kézből két haz jobbá-gyokat [Sikefva MT; Ks MN. 25] * ~ *kézre jut*. 1756: ezen öröksege idegen kézre ne jusson [Ne; DobLev. I/269. 1a].

9. idegenkedő; distant, rezervat; abgeneigt, wider-strebend. 1670: Mido(n) Tekintetes es Nemzetes Király-halmi Petki Janos Ur(am) böcziulletes attiaffai altal megh talaltatot volná Szerelmes hajado(n) Leanyo(m) Tekintetes es Ngos Haller Christiná felől nem bocziatto-ta(m) idege(n) valaszszál hanem há Is(te)nnekis az volná Szent akarattia jóvendőbeli hazaságra igertem eő kglminek, böcziulletes attiamfiainak teczesekből [JHb Lakodalmi meghívó]. 1678—1683: (A fejedelemnek) ve-teni semmi kepen ne mereselljetez mint Js(te)ntől előtek-ben alitot Uratoknak, vagi is, vagi kemény hozzátok . . . , ha kemenj, s hozzátok idegen, tú okot ne(m) advan rea, bekesseges túressel, s Is(te)n előtt nagi megh hun-jaskodással, illik aztis szenvedni [Ks Kornis Gáspár

kezével]. 1710: Az Szász Városiakon valo praetensiorol Sem idegen válaszsza van kk [JHb br. Jósika Imre Jósika Máriához Nsz-ből]. 1767: én édes Mgs Bátyám Ur(am) nem vagyok olyan rossz s idegen attyafi hogy kedves Atyamfiával oly Zsido modgyára bännék s e pénzt, ha a terminust meg haladna is ezen pénznek le tétele azért izetlenkedni kívánnék [Ks 96 Haller János lev.]. 1842: Én mentől inkább igyekeztem velek tisztába jöni, ők látom annál idegenebbek [Óraljaboldogva H; KfMiss]. — L. még BTN⁴ 75, 179, 327.

Szk: ~ szívvel idegenkedve, tartózkodóan. 1619: 19 die Septembris voltam Molardus uramnál, az német követnél ebéden vendégségben. Ott volt Liptai uram is, és igen kedvesen vendégsédkünk egymással, de azért idegen szívvel [BTN⁴ 321] * nem ~ vmitől nem idegenkedik vmitől. 1685: Ugy látom nemely Becsületes Emberek, a' nagy kenszergető szukséget látván, es a' botránkozás meg előzeset akarva(n), az ő idejében, nem lesznek idegenek, az kívánt dolognak meg engedésétől [Fog.; BLt 9 Horti István Mikes Pálhoz]. 1699: Ugy látom kgyd is nem idegeny az osztozastol [Szentdemeter U; Ks 96 Árva Gyulafi Zsófia Gyerőfi Borbálához]. 1772: A mi az Budai Nemesek praetensiojárt illeti vgy veszem észre kegyelmed Levelebből hogy jobb volna velek compositiona menni en azért attól sem vagyok Idegen [Gorbó SzD; JHbK XXXIX/36 Haller János lev.]. 1815: a Cseretől se vagyok idegen [Asszonynepe AF; DobLev. V/975 Borberekai Josef sógorához, Dobolyi Sigmundhoz].

10. kb. jogtalan, törvénytelen; ilegal; widerrechtlich. 1679/1681: (Udvarbiro uram) az enyimet az en szamomra meg tartván, illetlen es ideghen uto(n) hogi Constituentiaja ellen joszagomat szaporicza, aszt én nem kéva(n)m; nemis adom Tanaczul [Vh; VhU 679].

11. különös, szokatlan; neobisnuit; ungewöhnlich. 1578: a' ket ado zedeo vraim kewannuyk az warastul, hogy a' Minemo instructiot es hatalmot az waras adot volna az Ado zedeo vrainnak azt pechyet alat adnak ky nekik Ez eo kegmeknek ige(n) Idegen kewansagnak laczyk, Miert hogy ez elot soha ne(m) volt zokas [Kv; TanJk V/3. 163a]. 1773: aszt hallották, hogy valakik egy masnak fűtyerlés által egy másnak (igy!) jelt adtának a Strasknak ot valo létekrét a strask ottan Senkit sem lattanak, hanem tsak idegen fűtyerléseket hallottanak [Déva; Ks 113 Vegyes ir.].

12. kb. meglepő; surprinzător; überraschend. 1702: alattya eo kglme aztis hogy ezen Varosba(n) Csizmadia mestersegen levő Bőcsületes mester embernel tanult es fel szabaditavat mester legent ... tisztesseges életű Ifju legent fogattam volt megh, az mellyekbul sok es külömb külömb fele karai következtenek Mellyekre nézve azt mondom, hogy mindezek olyan idegen dolgok elűttem, mert sem Nemes embert nem fogattam, sem penigen Czeben tanult Ifju legent nem fogattam es Nemis karositattam [Dés; Jk 334].

13. nem a saját, nem a magáé; care nu este a(l) lui/ei; nicht ihm/ihr gehörig. 1680: az egyik fejős Tehennek bornyuja meg halván, idegen bornyu szopta [A.porum-bák F; ÁLt Inv. 37]. 1713: az melly Szakács Inast az Néhaj Meltóságos Ur Groff Apor István vram ű Nga Tészta Mivesnek Tanitatot másut Melt(o)ságos Urak Szakácsival Ugy Tanittata mint Jobbágját is fizetet is ő Nga idegen Szakács(na)k érette [Ucsa F; ApLt 5]. 1823—

1830: Azért Krizbai a maga neve alatt mint marpurgi deák veszen magának az oda való univerzitásból egy passzust Frakfurtig, s azt nekem által is adja Az idegen passzusra csakugyan nem volt szükségem [FogE 253].

Szk: ~ haj álhaj, paróka, vendéghaj. 1736: A fejét majd mindnyájan borotváltatták, ha kopoc volt, nem viselt idegen kurva haját, az kit most barokának hinak [MetTr 349-50].

14. hamis, téves; fals; falsch. 1619: Mostan immár minden dolgok kinyilatkozván es bizonyos helyben állapodván, Nagyságodnak minden bizonyos dolgot írhatok azvégre, hogy akárki más ember az Nagyságod filét más idegen hírekkel töltse, ne annak adjon Nagyságod helt es hitelt, hanem ennek az én írásomnak [BTN⁴ 338].

15. kívülálló; din afară, extern; abseits/außenstehend. 1756 k.: ha valamely el hagyott Bányának Gazdái közül valamelyik azon fel hagyott Bányát ujjabban coláltatni akarja 'a több Gazdák, vagy Társak hire nélkül idegen Társakat bé ne vehessen, nisi post legitimam admonitionem a régi Társak hozzá nem állának [Born. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.].

◇ Szk: ~ barát kb. rosszakaró; räuvoitor; der Übelwollende. 1619: Írtam vala Felsőgednek azelőtt is, hogy mint Gáspár vajdát compescálhassam, igen szép levelet írtam vala neki, melyre választ hozák meg 29 Decembris, kiben rám való haragját ugyan vissza nem hadta hátra, de kitetszik irásából, hogy az Felsőged idegen barátja Szkander pasa dolga volt az mind [BTN⁴ 387] * ~ búzú gyanús; suspect; verdächtig. 1798: imé az én nagy keserűségemre, postámat, kire küldeményemet biztam vala, vissza utasíták Passau-tól, mivel semmi idegen búzú teremtet állatot az Austriai sűrű szitakonn (: mert a rosták szitákká váltak :) által nem botsátanak [MNY XLVI, 154 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából. — "Német osztrák határállomás] * ~ indulat viseltetik kb. ellenszenvvel viseltetik vki iránt; a simji antipatie față de cineva; sich gegen jn mit Abneigung benehmen. 1661: eleeib Feiedelem Bartsai Akos Vr(am) nemw nemw idegen indulattal uiseltetue(n), fiunkat Kemeny Simont azo(n) feő Kapitansagnak Tiztiteöl priualua(n), imponalta uolt annak subealását Tiztentekes Nemzetes Betlen Janos Uram(na)k . Noha fiunknak abbeli Tiztiteöl beöcstelenwl leött priualtata-sa [UszLt IX. 75. 35. fej.] * ~ itéletet vesz/itéletben van vki felől kb. elmarasztalólag ítél vki felől; a avea o părere defavorabilă despre cineva; über jn (falsch/überführend) urteilen. 1590: kerik eo kgmeketh az megh serteth feleketh, hogy ebbeol semmy Jdegen Jteleteth ne vegyenek, az mostanj tanachnak se agyon eo kgmek gonoz peldat [Kv; TanJk I/1. 131]. 1631: mikoron az Vr Isten az en halalomnak oraiatis el hozza hogy en utannam leueő successorimis ideghen itelethen felöllem ne legyenek Istenteöl nekem adattatot iouaimrol akarok ... illien testamentomot tenni | Muel hogi az Szalanczi Georgi maradekys vér szerint valo atiamfiai voltanak leani agrol ..., nem akaruan holtom tananis teilleok ideghen itelethet venni ..., tartozzanak . az Szalanczi Georgi maradekinakis ezer magiar forintot kez penzül adni [A.teremi KK; JHb XXI/1. 5 Sükösd György végr.].

II. fn 1. stráin; Fremde(r). 1578: Az pechyne keonyeorgesset penig es kewansagat is ertettek eo kegmek,

Azert eo kegmek wegeztek, hogy aggianak most egy 50 forintig keoltseget neky . . . ne kenzeritessek mastul idegentwl penzt fel venny [Kv; TanJk V/3. 176a]. 1675/1681: Adom^a . . . ökg(ne)k es ket agon lévő maradékina-
nak ea addita conditione, hogy azoknak defectusán

ismet nem más idegenre, hanem az Hunyadi Várva vizsa szallyanak [Vh; VhU 278 Thököly Imre ad. lev. — ^aEgy földet]. 1712: Az miolta bé jöttem, pénzemen éle-
te(m); Idegentül, valahol, ki gondolhatta(m), mindenütt el próbálta(m), de sohult pénzt, ne(m) kaphatni [A.szá-
laspatak H; JHb Jósika István Jósika Imréhez]. 1770: mi eő Nsgát mivel annak előtte majd minden napi volt az
vrnál, nem tartattuk idegennek lenni [Bencenc H; BK sub nr 1017 Ursza Iván (35) jb vall.]. 1799: kitsinségem-
től fogva árván maradván Szülőmtől, idegeneknek ajta-
jokon nevedtem fel [H; Ks 75. VIII]. 1817: (Öcséd) azt is tekintse hogy mitsoda sok Gavallérok közt idegenek
közt léven, se Hazájának, se Familiájának, se nékem Szégyent, bút, bánatot ne tsinályan [Kv; Ks 101 Kornis Imre fiához, Lajoshoz]. 1818: idegen^a létemre reménsé-
gem felett jól fogadtak [Ádámos K.K; Pk 3. — ^aKvári leány].

2. máshonnan való(nem helybeli (személy)); nelocal-
nic; Nicht-Ortsansässige(r), Ortsfremde(r). 1573: Meg Ertettek eo k. Byro vramtwl . . . Minemw haborswagot zenwednek varosbely Emberek Idegenek myat [Kv; TanJk V/3. 71a]. 1584: Chyeóteórteókeónnis penigh se itt wlo se pedig idegen Nieregre ne vehessen semmith Niolcz oraig [Kv; PolgK 5]. 1681: az Officialis ugi vi-
giazzo(n) es vigiaztasso(n) . . . hagi . . . ne mások, s ide-
genek által, hanem az Várbeli Tiszt által büntetessenek^a [Szentkirály H; VhU 90. — ^aA jb-ok és taksások]. 1731: Az Mészárosok . . . az bürnek mind jóvát, mind
alább valóját adják minden meg szükülés nélkül, alioquin ha ebb(en) deficiálnak idegeneket bocsát be a Nemes Város [Dés; Jk 418a]. 1748: az Idegenek mézet
hozván bé, poltránként és kupával itt a Városon^a a szab-
bad sokadalmon kívül ne distrahassák [JHb LXVII/3. 199. — ^aTi. Désén]. 1778: idegeneknek adta-
naké pénzért . . . cserefát [Berekeresztúr MT; Berz. 15. XXXVI/14]. 1804: hogy pedig a Városi Határon legelő
Marhákat . . . a Mészárosok . . . Idegenek(ne)k lábán el adják . . . a Városnak 's publicumnak nagy kárára meg
engedni nem lehet | Idegenek(ne)kis szabad volt innen adni^a külső Tartományokra [Szu; UszLt ComGub. 1753u. — ^aSzalonnát]. 1824: Devai Majusi Sokadalom-
kor idegenek által el distrahálatat a Mlgs Urasság Itala, u.m. 144 Veder . . . Bor [Déva; Ks 106].

3. jövevény; venetic; Herkömmling. 1561: Egy ide-
gennekis ne legien it az varosson mw^a chinalassal eletit keresni [Kv; ÓCART. — ^aOlv.: művi; értsd: műve]. 1592: ez varosba(n) sok leoweo Meneő vagion, mindenek
idegenekis Jobbagyk, Tarchak ez varossy modhoz ma-
gokat [Kv; TanJk I/1. 176]. 1614: Az Piacz szeerin valo haz púsza csepegő. Az nagy Boltban az szegenyek lak-
hatnak Jonkab hogy nem idegenek [Kv; AggmLt A. 83]. 1627: Tanka Ferencz idege(n) Eős helybe(n) szallot [Vá-
rosfva U; UszLt IV. 50. 138]. 1638: Nagi Georagy ide-
ghen magyarorszagbol jeott i hazasodot [Bogártelke K; GyU 40]. 1700: ennekem a varosban idege(n) lévén töb
funduso(m) nincse(n) [Dés; Jk 314b]. 1752: Tudjuk bi-
zonyosan hogy bereseket elegy fogadtan(a)k idegenek és
Jobbagyk voltak(a)k [Holtmaros MT; Told. 37/44].

1763: panaszra fakada, hogy nemelyek azt beszellik
hogy ezenn Nemes Székben Idegen volna [Udvarfva MT; Told. 44/17].

4. nem (vér)rokon; rudā prin alianță; nicht Blutsver-
wandte(r). 1555: Atyafi atyjafia ellen idegennek
semmijét el nem adhassa, sem el nem vallhatya [Szu; SzO II, 121]. 1572: Dorotthia Nehay Nerges Janosne
vallya hogy Twgia azt Keore Janos az atthiatwl Ma-
rat hazat atta ely Es vgy veotte Megh az Zabo Myhal
Nemzetsegitwl az hazat, Mert Mas Idegennekis ely
akarya vgy mond adny . . . , Meg eo Igenis haborgot vele
Myert aggia atthiatwl Marat hazat ely Masert [Kv; TJK III/3. 46]. 1584: Az Actor ne(m) attiafiatol keres Joza-
got, hane(m) Idegenteol [Mv; BálLt 80]. 1605: megh ke-
nala az eőrekséggel Molnar Janosne hogy uegie(m)
megh, mert masnak idegennekis el adgia [UszT 19/1]. 1672: Egy Ezüst Poharis vago(n), az melyet idegeny-
teól váltott kj [Szu; Sf]. 1735: Gáll Ilonais . . . szabado-
son mint acquisitumot akarmely idegennekis eltestal-
hatta^a [Dés; Jk 180b. — ^aA jószágot]. 1787: Néhai Tol-
vaj Mihally eő kegyelme holmi bőrk árából az Attya-
fiak és más idegenyek Relatioja Szerént ados maradt
Hf. 147 Dr. 50 [Mv; MvLev. 8]. 1818: (Az örökséget)
adá . . . Balog Márton őkegyelmének mind azon ap-
pertinentiakkal együtt a melyek ma actu a Balog Már-
ton ő kegyelme kezénél vagynak nem tsak ha nem azo-
katis melyéket már idegenyek birnak [Szentimre MT; BálLev.].

Szk: nem ~e vkinek vérrokona/atyjafia vkinek. 1668:
nekem Torma Benedek leuen ugyan Komlodi gonduse-
lőm, de mivel neke(m) nem idegenem, nem vgy tartot-
tam, mint szamado gonduselőt, hanem mint attyam-
fiat, azert senki szamadásra ne kenszergesse [BLI].

5. 1663: nem idegeni vagyunk ő nagyságoknak^a, kell
szivesen igyekeznünk az nagyságok megerősödésén
[TML II, 477 Teleki Mihály Gillányi Gergelyhez. — ^aA
fejedelmének] | Kegyelmetek minékünk hiveink s nem
idegeink és az ott kin lévő dolgokban tudósak lévén,
kikre bizatnók jobban és bátrabban ilyen dolgoknak
indítását, folyását és véghez vitelet is? [i.h. 480 a fej.
Teleki Mihályhoz]. 1664: Kérem az urat, Béli uramat ő
kegyelmét, adja meg pénzemet, mert . . . tovább
nem várhatom (így!); nem illik ő kegyelmének haragud-
ni, mert én ő kegyelmének idegene lévén, jót töttem ő
kegyelmével, ha megveszem a magamét [TML III, 40 Ká-
szonyi Márton ua-hoz].

6. nem vér szerinti örökös; moștenitor care nu e rudă
de sînge; nicht blutmäßiger Leibeserbe. 1591 u.: en
uelem meg hitety az alperes uagi pinzt adot erthe uagi
pedeg mas eoreoksiget adot erthe tehat kiz vagiok mast
adny nem Akarom otogion Jdegennek birodalmat en
ellenem mert en vir vagiok ahoz az eoreoksighez [UszT].
1600: Annak vtanna esmegh hogy ez az Antal Marton
hugais ez azzony megh hal, ennek az azzonnak az eőchet
wezi el . . . Bawz Mihaly, ennek sem hatta megh erezteti
az eőreoksiget az azzony az attiafiaknak, mert ez az
Nagy Mihaly, awagy Bauz Mihaly idegen wolt, chak az
felesegre birta az eőreoksiget [i.h. 15/251]. 1625: ő ot ide-
genj en pedig örökös heres vagiok [i.h. 15/119]. 1642:
Buzas Istuan . . . Ennek utolsó feleségeol ualo fiat
Andrast az Eoreokegbeol ki itilték miuel az Annya ide-
gen volt [Bh; GyU 72]. 1677: A' Nova donatiok ne ide-
geneknek, hanem a' verus haerekeknek, és a' kik in paci-

fica possessione bonorum vadnak, azoknak conferaltassanak [AC 202]. 1699: én idegennye vagiok Donath Mihaljnak [Tövis AF; BálLt I]. 1760: Mósa László Uram ... tsak vgy Lépett bé ide Árpástora mint idegen, Mi Mósa Ur(amna)k se magának Se Praedecessorinak itten Árpáston Östől maradott Portiojokat nem tudgyuk 's nemis hallattuk [Árpástó SzD; BK].

7. nem céhbéli (személy); persoaná care nu face parte din breaslă; Nicht-Zünftler. 1589/XVII. sz. eleje: Négy ifju Mesterek választassanak, kiknek az temetésekre gonduselesek legien. Holot penig az Ceh idegent temet el, olliankor minden idegen temetesteől uegienek edgi forintot [Kv; KómCART. 24]. 1655/1754 k.: Ha valamely Mester Czéhbeli társának munkáját meg- gyalázná Czéhben kívül idegenek előtt, tártózzék büntetést alni flor. 22 [Kv; ACLev.]. XVIII. sz. eleje: miuel hogy minden Czehekben ugy szakás, hogy az Mesterek(ne)k fiainak vagy Léányainak fél Czé igasága vagyon, az mű becsületes Czéhbe (így!) is vgy legyen, hogy csak fél füzetést adjanak, nem egészét mint az idegennek [Kv; PosztCART.]. 1771: Hogi ha pedig Valamellik B: Fésus mester Embernek Rendeltetett Timárjánál a szaru Felettébb meg Gyölne s nem bírna véllé hogy fel dolgozhassa tehát Tartozik a Cehnak által adni ne hogi idegenek a szarvat el vigjek [Kv; FésCLev.]. 1807: mán tul egy idegen is céhunkba mindaddig bé nem állhot, valameddig itt helyben köztünk három esztendőket nem legénykedik [Dés; DFaz. 36]. 1841: Ha valamely becsületes ifju nemes céhunkat követi, ha idegeny léjend ennek köszönő poharából a nemes céh flor. hung 1., ha mesterember gyereke léjend, abból felét^a [Dés; i.h. 38. — ^aTi. a fennszolgáló mestereknek juttatja]. 1841: Kolosvárat semmi nemű asztalos művet felválolni idegennek nem szabad nem lehet [Kv; ACLev.].

8. külföldi/rég külországi (személy); stráin; Ausländer. 1613: Eo felsege^a az Magyarorszag Leuentekett, es az idegenekett, kik nem az orzagh es hazank fiay, mellolle eo felsege el bocziassa, Tanaczgy pedig eo felg(ene)k nem Magyar orzagiai es nem idegenek, hanem Erdeliek hazank fiay legienek [KJ. — ^aBáthory Gábor]. 1763: midőn az idegenektől meg Sebhetett szabadsagunkot magunktól meg nem gyógyithatjuk ... az egész Corpus Natio szabadságánakis el kell veszni [Hsz; UszLt 16]. 1792: noha Városunk ... Lakossai is a Só áruulás es előtti ussussában voltanak, Sajnoson kell mind azon által érzénünk, hogy ezen Szokásnak ellenére a Só Áruhlátásnak Beneficiumával nem tsak Hazánk fiai között egy is nem élhet, hanem tetemes Sérelmünk el ezen Jót ... idegen vészi [Zilah; Borb. II]. — L. még BTN² 375; FogE 170, 188, 244, 247.

Ha. 1689: idegeny [Kilyén Hsz; LLt]. 1692: Idegeny [Csitsztiván MT; MMATR. 330]. XVII. sz. v.: idegeny [Bólon Hsz; HSzJP]. 1700: idegenyek [Csehétfa U; Pf]. 1712: idegeny [JHb Jósika István Jósika Imréhez]. 1748: idegeny [Hosszútelke AF; Kath.]. 1753: idegeny [Lörincfva MT; SLt XLIV/3 Suki László lev.]. 1764: Idegeny [Parajd U; DLev. 3. XXXIII. 9]. 1770: idegeny [Mezőpágozca TA; Szentkgy]. 1782: idegeny [Gyalu K; RAK 130]. 1788: idegeny [Dés; DLt]. 1793: idegeny [Drág K; JF 36 LevK 260 Tollas György lev.]. 1796: idegeny [Mv; TLev. 5/16 Transm. 53 tábl.]. 1801: Idegeny [Déva; Ks 97]. 1834: idegeny [Jenőfva Cs; RSzF 155-6].

idegenbéli máshová valósi; care e din altă localitate; anderwärtig. 1846: Buzdi és ahoz tartozó Jóságaimban lévő Embereknek, vgy idegenybélieknek is Usorára ki osztott én általam Gabona és pénz menyiségek [Kv; Végr.].

idegenít 1. elidegenedni/urát elhagyni késztet; a indemna sã se instrãineze de stãpînul sãu; in ansporen (seinen Herrn) zu verlassen, entfremden. 1639/1804: senkit az ő Nagysága hívségétől nem idegenitek, sőt arra édesíteni igyekezem [Fog.; BLt]. 1680: a sellérek csak két napot szolgálnak egy hétben; erről penig az Munttjan selljerek(ne)k Asz(onyun)ktul ő nagatul^a annuentiajok is vagjon, hogy az mint Lorantfi Susanna Feiedelem Asszoni idejeb(en) szolgaltok, mostis az szerint szolgalljanak. ezenkívül azért őket ne erőltessék ő nagoktul ezzelis őket ne idegenicsek [A.porumbák F; KvLt Urb. 49. — ^aBornemisza Anna fejedelem asszonytól]. 1759: A Jóságban lévő embereket keménységgel ne idegenitse az Aszany [Kük.; Kp III. 177]. 1780: minden féle Tselédeit untatta, és idegenitette Hoszszu László eleitől fogva ő Nagyságának [Buza SzD; LLt Csáky-per 113. L. 20]. — L. még TML IV, 130.

2. hozzá ~ mástól magához csábít/édesget; a ademeni/trage de la cineva la sine; von jd anderem zu sich locken. 1589/XVII. sz. eleje: Valamely Mester, az mas Mester Inassat vagy Legenyet, titkon, vagy nyluan hozza hitetne, es akarmenemw modon hozza idegenittene ... Az hitetető mester előtt forintal buntettessek [Kv; KómCART. 20].

3. elidegenít/vadít; a instrãina de ; jm entfremden. 1661: Bizony dolog, jobban biztam asszonyunk kegyelmességében, nem úgy, hogy még életemben kiadja ő nagysága a választ Efféle szókkal ő nagyságok idegenítik az embert, nem édesgetik [TML II, 195-6 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithhoz]. 1663: az ország rendeit magatul ne idegenicse [KJ]. 1674: vétek az jövevényt fosztogatni, káros is az hazába pénzhező embert idegeníteni [Zabola Hsz; SzO VI, 342]. 1776: Tapasztaltuk a' Környül álló dolgokból, hogy mind factiokkal, s mester-ségekkel kívánták Groff Lázárt és Groff Kornis Annát egyik a' másikatól idegeníteni [Szentdemeter U; GyL gr. Theresia Eszterházi (35) és br. Lud. Révai (40) vall.]. — L. még TML VI, 576.

4. jog, elidegenít, idegen kézre juttat; a aliena/instrãina; ver/entäußern, (ab)alienieren. 1748: Protestálok azért solemniter, hogi mind azok(na)k, mellyek az én vérség sz(e)r(én)t való Jussom(na)k p(rae)judiciumával idegenitette(ne)k el, meg álloja nem lések, sőt még ez utannis semmiképpen fellyeb idegeníteni, s több summát akár kik ál(ta) rea adattatni nem annualok [Torda; TJkT III. 220]. 1763: Kis Várdai L. Samuel eo kglme azonn Nevezett földjét, adá és idegenité örökösön Nms Brullyai Sára Asszony(na)k es Haeresinek in et pro fl 5 d 50 [DobLev. II/341]. 1772/1781: az nehaj Etzken Andras Albisi Jóságát el idegenitette ..., Nekem sem hírem sem tanatsom nem leven benne, semmit sem tudok rolla, Nehai Benjamin^a el nem idegenitette, sem pediglen én magam nem idegenittem [BLev. Joh. Etzken nob. de Albis kezével. — ^aÍgy, de előbb Etzken vn-vel].

idegenítés elidegenedés, elidegenítés; ínsträinare; Entfremdung. 1671: Jgaz dolog nem keues egyenetlensegekre valo materiak szolgaltattanak, es busulast szerzettenek, magok kezdöött valo nemely Nyughatatlan elemek iteratis vicibus conuenticulumokat czynalua(n) magok keözöött. Az vegh helynek karara, oda telepedendeő Ország szolgainak idegenitesere [Dés; Borb. I ogy-i bizottság].

idegenkedés aversiune; Abneigung. 1663: kényszerítetvén az bajon kapitányságra^a jünöm, honnét is avagy csak írásommal is hogy nem udvarolhattam, bizony nem idegenkedésem, nem is Nagyságtoknak személyéhez való gyűlölségemtől viseltetvén, kellett elmulatnom [TML II, 452-3 Teleki Mihály Bornemisza Anna fejedelemasszonyhoz. — ^aA kövári kapitányságra]. 1673: Édes Sógor uram, az idegenkedésnek, kérem, szikráját is gyűlöljük, az szeretetet kövessük; elegen vannak, kik minket gyűlölnék [TML VI, 544 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

idegenkedik 1. húzódozik, vonakodik; a se codi; zögenr. 1694: Casus Nemethiensis^a Petki Andras jegyes matkaját Darna Sárát kívánnya maga melle. Az leany Attya ez okon tartoztatta leanyat es az leany is idegenkedik^b [SzJk 281. — ^aSzamosújvárnémeti. ^bKöv. az okok fels.]. 1757: Az elmúlt hét egészen Ngd^e lévén a két két napi szántás Kalákától (igy!), a Jobbágyok Nagyon idegenkednek, mi mind azon által meg próbáljuk reggel ha kihajthatnok őket [Lóna K; TKI Perlaki András Teleki Ádámhoz].

2. kb. bizalmatlankodik; a nu avea încredere (în cineva); mißtrauisch sein. 1663: bizony soha ő nagyságtól nem idegenkedtem volna, ha sok gonoszakaróimnak praktikájkóktól nem féltem volna [TML II, 475 Teleki Mihály Gillányi Gergelyhez]. 1717/1724: Szilagi Sophia Aszszony gjakran mondotta nékem az sok beszedi között, hogj Valljon Banhaziné Aszszonjom miért idegenkedik ugi mond tüllem annyira, ha ő kglme Velem alkuvársra jőne, en bizonj ő kglmével meg alkudnám [Torda; JHb XIV/6. 57-8].

idegenkedő húzódozó, vonakodó; care se codeşte; zögenrd. 1662: a fejedelemnek^a Erdélyből igen örvendetes hírek érkezett vala, hogy az ifjú fejedelemasszony-nak die 24. Februarii egy szép fia született volna, . kinek keresztsége diem 2. Aprilis rendeltetvén, hogy a szomszéd oláh országbéli vajdákat is, nem gondolván a Lupul vajda idegenkedő és kedvetlenkedő magaviselésével, az ifjú fejedelem a komaságra elhivatná, neki megírtott vala [SKr 245. — ^a1645-ben I. Rákóczi Györgynek. ^bII. Rákóczi György; őt még atyja életében, 1642. febr. 3-án az erdélyi rendek fejedelemmé választották].

idegenség 1. elhidegülés/idegenedés; ínsträinare; Entfremdung. 1628: Az A igh Repical az J. ellen. Im hallom mivel vado(1) engem az en feleségem hogi gondgiat semmiben nem vis(1)em, de en azt tagadom, mert . minden idegenségnek az Attiad az oka nem en [SzJk 21]. 1655: Szakadgyon el az Annyatul Laposi Istvan, mivel talam az Annya lehet az meneczke idegenségnek az oka [i.h. 76]. 1692: Illyés Istvá(n) panaszkolko-

dik h(ogy) Felesege Szász Ersebet va(n) haro(m) eszten-deje h(ogy) gondgyát ne(m) viseli láttya idegenséget tőlle [i.h. 267]. 1711/1815: azt is akarván távoztatni hogy ha együtt bírnok^a Cselédink miatt jövendőben idegenség ne származzék közinkben, Tettünk ötsém Szalántzi Gábor Urral ilyen másolhatatlan örökös cserét magunk között [Medgyes; HGBeth. — ^aAz udvarházat]. 1717: Mint hogy Ngs Sarosi Istvanne Sarosi Christina Aszszony eo kglme, eleteben akarván gyermekei között, atyafisagos Osztozast veghben Vinni, hogj jövendőben eo kgk között valami idegenségh ne esnek, ez okon eo kglme, mind maga Udvar hazat, s mind penigh ahöz biratot jóságotskaiait közre — s — oszlpra bocsatta [Kük.; DobLev. I/108]. — L. még BTN² 338, 353, 432-3; TML I, 564.

Szk: ~et mutat. 1619: felette igen megrémült emberek nyavalyások az német atyafiak. Minthogy valóban fraterne éltünk Startzerrel, most is valóban kedveskednek nyavalyás, én is semmi idegenséget még eddig hozzája nem mutattam, azmint lehetett még eddig elég dissimulatioval voltam hozzája [BTN² 334]. 1766: magokis idegenséget ne lattatnanak mutatni [Torda; KW]. 1803: Sogor Aszszony . . . semmi idegenségit nemis mutatta [Ádamos KK; Pk 5]. * ~ét magára vonja. 1826: az Nehai Dobai György Executorai ellen való Perit . . . magamrol tellyességgel le nem rázhattam az a' mellett való Assistentiaival együtt, a' Kolosvári Tktes Nmes Tanátsnak is idegenségit magamra vontam [Kv; KmULev. 3 Öri Fülöp István Kv város fiskálisa kezével] * ~gel van vkihez elidegenedik/pártol vkitől. 1619: Hát miért hogy olyan erősen fenyegete nagyságod az egész nyáron az egy rossz Jenő váráért? Bizony nem csoda lőtt volna, ha más idegenséggel lőtt volna is az hatalmas császárhoz; de nám attól inkább az hatalmas császár köntöséhez ragzkodott [BTN² 311-2].

2. idegen volta vkinek; faptul de a fi străin; Fremdartigkeit. 1670: Magiar Köblölsőn . . . Jelen leven mi előttünk Egy felől Nemzetes Magiar Köblösi Diosi Janos Vr(am) Mas felől penigh egy idegen Ember ki Mielőtünk Boncza Jánosnak neveze magát melj Boncza Janos Mostani Felesege lopasa Mia, fogsagban eset volt, melj-ből külömben ki nem szabadulhata, hanem kenszeritek fojamadni Diosi Janos Ur(am)hoz hogy Eő kegyelme Tekencse az Jstent es az ő idegenyseget Mostani rabsagabol váltana ki es az karossal is bekelnék meg, Es Eőis Magat Jobbagiul kötne Diosi Janos Ur(am)nak es Maradekinak [M.köblös SzD; RLt].

3. ridegség; lipsă de amabilitate, răceală; Kaltsinnigkeit, Unfreundlichkeit. 1653: miért kell ilyen rettenetes hallatlan idegenségnek lenni ő kegyelmetül oknel kül, maga en ő kegyelmenek soha nem vettem, sőt inkább szolgáltam ő kegyelmenek, jól tudgya magais, azt honnan erdemlettem? [Sófva BN; Ks 41. E. 31]. 1760 k.: a' két Levél homályos volt, de az harmadikban nyilván-ságos expressiok tétetődtek le, de Ngd atyafiságtalan idegenséggel félre tévén nem is választott az harmadikra, a' két elsőt is tsak mellözte [TKI gr. Teleki Ádám lev.]. 1761: Deák János igen nagy idegenséggel és mordsággal viselvén magát Feleségéhez, és ezért a' Feleségeis tőle igen meg idegenedven; tetszett a' Venerabile Consistoriumnak, hogy őket külön vesse a' következő . . . Partialisig [Kv; SRE 201]. 1778: Mostoha Annya

volt Etzken Miklosnak, Miklos Anna azért Etzken Andras-hoz, az Attyához nagy idegenseggel viseltetett [Albis Hsz; BLev.]. — L. még TML II, 440, 454.

4. idegenkedés; aversiuone; Abneigung. 1617: mennel haznosban es nagiub igassagal zolgalunk eo hat(a)lma(ssa)ganak, annal nagiub idegenseget tapasztalunk magunkhoz [KJ]. 1619: Valóba, Kegyelmes uram, az-mint lehetett, vigyáztam az két vezérnek actáira, . . . de én serpmi idegenseget Felsőgedhez . . . nem ismerhettem [BTN⁴ 335]. 1744: A Connumeratio után (: minthogy Ado hajto Commissarius voltam a Székbe :) Jártam vagy két izben Ado után a Falukon ado hajtani, de igen nagy nehézségeket és idegenységet tapasztaltam az Ado-zo Kösségnek [Bölon Hsz; INyR 33]. 1800: A Vass Lá-dák ki tisztítások aránt valo fáratságra tsupán azért nem kértem volt Tiszteletes Profesor Uramat hogy gyenge egésségével sajnálottam fársztani . . . de kérem ne Végye Tiszteletes Uram idegességre mert bizony nem az [Gerend TA; DE 4]. 1802: Ezen az Exponens praejudi-ciumára abalineaált össi Jozságok aránt . . . meg-tanálta, és meg-instálta Nagyságodat, de nem hogy ezt meg-nyerhette volna, sőt valósággal kedvetlenségit, és ide-genségit tapasztalta [Torda; TJK XIII/9]. — L. még TML VII, 61.

Szk: ~ nek tart vmit idegenkedik vmitől. 1735: a Ne-mes Tanás mi hozzánk igaz Haza fiaihoz s tagjaihoz con-sideralvan Praedecessorainkatis, szokott kgs Atyai in-sidulattja (igy!) kit mint masokkal sokakkal, in similib(us) engedelmeskedven tselekedett, Atyai irlgalmassagat meg mutatni ne tartsa idegenségnek, hogy ezenn Summason Administralando Penzel az rajtnak fekvő onus es Adosság ex toto desummaltssek [Ne; DobLev. I/159].

idegen-temetés nem céhbeli személy temetése; inmor-mintarea unei persoane care nu face parte din breaslă; Beerdigung eines Nicht-Zünftlers. 1589/XVII. sz. eleje: Négy fíu Mesterek választassanak, kiknek az temete-skre gonduselek legien. Holot penig az Ceh idegent temet el, olliankor minden idegen temetesteől uegienek edgi forintot [Kv; KőmCARt. 24].

idegen-vendégség ospăț pentru străini; Gastmahl für Fremde. 1596: Aranas kupaknak ayandokba valo oz-togetas (!) f. 239 d 72 . . . Jdegen vendegsegre es ayan-dokra tt f 38 d 36 [Kv; Szám. 6/XXIX. 181 Bachi Tamas sp kezével].

ideges szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: ~ aszvalány? idegeredetű testsorvadás; distrofiie neurogenă; Atrophie neurotischer Herkunft. 1856: halt meg Német János neje Nyitrai Juliánna 52 éves korában ideges aszvalányban [Dés; RHak 79] * ~ testaszály 'ua.; idem'. 1858: halt meg Basa Daniel fia András 6 éves korában ideges testaszályban [Dés; i.h. 92].

idegetlen szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: ~ gyalmos háló hálófajta; un fel de năvod/de plasă; Art Fischernetz. 1644: idegetlen gyalmos halo [Tas-nád Sz; MNy X, 368].

idegháborító idegborzogató/izgató; tulburător; auf-regend/reizend. 1882 k.: Gyulai Pál atyánkfia Azt mondta: „micsoda feneketlen rossz história ez a pap-

história — micsoda áthághatatlan sötét éjszaka, milyen kegyetlenül idegháborító, szomorú történet” [PLev. 103 Petelei István Jakab Ödönhoz].

idegláz? encephalo-meningitis. 1853: halt meg Szé-kely Sára földész 56 éves korában, ideg lázban [Dés; RHak 46].

idegyűlt idesereglett; adunat/strîns aici; sich (hier)-hergeschart. 1766: az említett napon esendő Országos Sokadalom ezen Városunkban lévén, a' szokás szerent, a Circumspectus ide gyűlt Ormenyek meg fogadtak volt Szekelly Janost Etzakai Orzónék [Szilágycseh; BfR 104/2].

idehagy 1. itt hagy; a lása aici; hierlassen. 1572: Azt eo Nem twgia fely veottye teole az arrat vagi Ide hatta [Kv; TJK III/3. 41]. 1585: Antonius Ferenczy fatetur

Birosagaba Ment volt Daroczy Peterne Sara Azony eo-zweg koraba(n) eleybe a tanach hazba es haladek le-welét le teotte eleotte es per modu(m) p(ro)test(at)io(n)is Azt monta hogy eo minde(n)t ide hagy es el megie(n) chak puzta(n) Tordara [Kv; TJK IV/1. 394]. 1595: hagyta Egerwari Janos 1. Bör szekeret ide Es kere Biro Wra-mat hogy meg czjnaltassa [Kv; Szám. 6/XVIIa. 136 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1602: En tudod azt hogy mind lowat Zekeret te read Biztam ha mj teortinik hogi futamastok Esnek hat semyekepe(n) ha az Zekernek el kel maradns de az lowat Jde ne had [UszT 17/45 gedő giörgy gagi lo fw vall.]. 1632: vst gjarto Istua(n) monda . . . hozasd ki egik louamat mert en el budosom ugimond s megh en monda(m) neki hogy miért mennel miért budosnál hogy hadnad ide giermekidet [Mv; MvLt 290. 62b]. 1728: az én vram . . . ijedíbe el szökik, és engemet ide hágy [Betlensztmíklós KK; BK. Todor Monárné Anucza (24) jb vall.]. 1752: A kócsár legé-nyünkis félek, hogy ide hadgya az udvart, mert aztat fe-llette igen gazolya [Szentdemeter U; Ks 83]. 1785: Itt ezen a földön igen meg félemltet a nép, a mult hétenis a Maroson tul lako szegény Magyarság majd mind által jött a Maroson . . . a Papunk is ide hagyta volt a házat [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1844: a Szamos ma-gát a' Szász fenesi határhoz mind közelebb huzván ma-gát (igy!) az helyet lassan lassan idehagyván, az meg bokrosodott [Szászfénes K; KmULev. 9 Lonyán Zaha-ria (60) col. vall.].

2. kb. örök búcsút vesz; a-și lua rămas bun pe veci; sich auf immer verabschieden, ewigen Abschied neh-men. 1792: Az mi Fiacskánk az minapi betegségiből ki hatola, de ujjobban le betegedett szüntelen valo forro-ságban és erős, vagy nehéz hurutozásban vagion, csak ide hágy ezis etcer [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

3. vkinek vmit átenged; a ceda cuiva ceva; etw. jm überlassen. 1592: Im ertem hol adnal^a de Jgen taűül va-gio(n) ha kezem Jgieben adnal el venne(m) Zeretheo atiamffia Mihalj miért hogi . . . az te feolded vagio(n) kozel az enimhez ha azt Jde hagiod ez egy eztendeore ot-tan maradgion vgj bator de en Zalago(n) nem Atta(m) hane(m) cziak egy eztendeobe(n) hogi be vesse [UszT. — ^aFöldet zálogba].

idehaj ideterel; a mîna aici; (hier)hertreiber. 1592/1593: Mikor . . . az Christoff Vram Molnaban eorleot-

tenek, akkor Jde nem mertik hajtani, hanem ot az zent Benedeki Malom keorwl itettik marhajokot [Bálványos-váralja SzD; Ks Ds és Szentbenedek közötti határperben vall.]. 1647: Királyfaluarol^a haitottak ide .. Eoregh Tehenet No. 11 [Nagyteremi KK; BK 48. F. 16. — ^aKK]. 1675: az melly Tulok ökör most Czongrádi Pálnál va(n) .., ide haytya Nagy Mártonhoz [Kv; Tjk VIII/12. 16]. 1761: egy Sebes nevű ember .. nyárra az Erdőkre idehajtátván Marháit itt nyáraltanak [Sztanisa H; JHb LXVIII/2. 15]. 1774: Az Pap Telki meg ölt, és Gyilkos Jobbágyok(na)k 14 darabból álló marháit ide hajtották az udvarban [Mocs K; KS. Áts István (30) lib., molitor vall.].

idehátra 1. hátrább, utóbb; mai la urmă; weiter unten, hernach. 1597: BV pranchiolattiaból Attam az Godo czigannak mikor Búza Matias Akasztani vittek volt .. f 1 .. Ezt ide hatra kellett volna irni, de it sem derogal [Kv; Szám. 7/XII. 36 Filstich Lőrincz sp kezével].

2. itt hátul; aici în spate; hier hinten. 1635: Aztis látam hogy vgyan ott az kertben, az edgyik Kathona ezzel az Azzonnyal nyilván páráználkódek. és en be menek es mondek az kik válának (igy!), Uraim ide hátra ige(n) szedik az ugorkat [Mv; MvLt 291. 51a]. 1653: Ismét jöve mintegy tíz lovas mely után a derék is eljőve. Mi is ismét előbb mozdulánk reájok, de a zászlókat helyben hagytuk ide hátra, mintha ott nagy sereg lett volna [ETA I, 63 NSz].

3. hátra; în spate; nach hinten, hinterwärts. 1643: lattam hogi Barrabas Georgj egy sokadalom napian ki rudazta vala az marhat ide hatra az Udvararol [Kvh; HSzjP G. Kovacs (60) pp vall.].

4. az idehaza/ithon valókra; (lucrurile) aflate acasă; die heimischen (Sachen) betreffend. 1619: Azmint látom, az urad^a csak mind menten megyen elő tova, és idehátra semmit sem gondol. Jo lött volna Kassán megülni, vagy még onnat is hátrább szállani és idehátra való dolgait jó helyben hadni [BTN² 347. — ^aBethlen Gábor].

idehátrább 1. ezután, ezentúl; de acum înainte; nachher, forthin. 1710 k.: Ráczokot a Birák ránk hosznak a Némétekkél fényégettetnek, excepto annyi mentességünk vágyon hogy eddig elé az égy szekér szérré (?) ne(m) méntünk, de ha ide hátreb kívántatik valami vicuálet a Falubol el szállítani akkor tudom nekünk kél elmennünk [Vacsárcsi Cs; BCs]. 1757: ami özeket .. nyuztak s fognak ide hátrább is nyuzni az öz bőreket irhanak .. meg gyűjtsék [Déva; Ks 92. I. 23]. 1759: ha szinten ide hátráb történynék is, hogy Mls Groff Teleki Sándor Bátyám Vram sine semine utriusque sexus decedálna is az ő klme jussán se praetendalok — s nem törvenyekem [Moha NK; TSb 32]. 1793: Mivel a' közelebb el tölt két Esztendők alatt nevezetes károk és fogyatkozások tapasztaltattak a' Dézma tsümrél, arra szorgalmatosan vigyázzon^a, hogy tsak ide hátrább el távoztassanak [Kv; SRE 291. — ^aA főkvártás]. 1795: ha ne talám ide hátrább valamely kedvetlenségek, és alkalmatlanságok, adnák elő magokat .. ö Ntsága Semminnek oka nem lészen [Ádamos KK; JHb XX/18]. 1797: meg válik ide hátrább mi lesz a dologbol [Somkerék SzD; Berz. 11 Fasc. 75]. 1841: mivelhogy a vásár tsere egyik is a másikra sem most sem idehátréb adot ne irathassan Eviktziót is valla^a mindkét fél egyik a másikra

nézve [Bözöd U; Borb. II. — ^aTalán a szokásosabb *válalala* h.].

2. a következőkben, a továbbiakban; în cele ce urmează; in (den) folgendem. 1772: Torda vármegyei főbíró Székely Elek úr is, kiről ide hátrább is emlékeztem volt, hazamenvén Tordára, kilencednap betegeése után megholt [RettE 267]. 1793: Most sietek, de ide hátrább bővebben bátorkodom irni Ngodnak [Mv; KJ. Lengyel János lev.].

3. előbb-utóbb; mai curînd sau mai tîrziu; früher od. später. 1755: Danila ez az sok féle Lo még ide hátrább tsak fel ne akaszszan tégedet^a [K; Told. 3a. — ^aLőrejtető orgazdának szóló figyelmeztetés]. — L. még RettE 287; VKp 223.

Ha. 1794: ide hátrább [Kv; CsS]. 1805: ide hátrább [Ádamos KK; Pk 5].

idehaza 1. itthon; acasă; zu Hause. 1573: Eothues ferench vallia, hogy Az mely Eyel Kerestury petert megh vagdaltak volna, Masnap talalia Eotet Kappa Myhal Es Mond neky Jol vryztetek Ide haza hogy Kerestury Petert megh vagdaltak [Kv; Tjk III/3. 53]. 1697: mondam Lénárt Györgynének Mie'rt nem oltyátok azt az tűzett s monda Lénárt Györgyné nincs(en) bizony egy férfiamis ide haza [Szamosfva K; Ks 90]. 1698/1699: én igen ritkan vadgyok ide haza [Cege SzD; WassLt Vas György Ilyés Gábor szb-hoz]. 1764: Azt tudom 's láttam szemeimmel gyakorta, mikor Cancelláriáról haza fordultam 's két három napokig ide haza mulattam, hogy Néhai Szilágyi Aszszonyomn(a)k ételt kenyeret gabonát 's egyebet vittenek [Hidalmás K; RLt O. 2 Lad. Korda (26) ns vall.]. 1772: Mihaly Ifju Legény korába Nemet beresnek ment volt ... el szökötés a Nemet Lovát el hozta volna, melylyert ide haza elfogván elvivék a Tömletzbe [Dálnok Hsz; Kp IV. 263]. 1805: a' gazda ... dolog idő lévén ide haza nem tarthatta^a [F. rákos U; Falujk 2. — ^aA tehenet]. — L. még FogE 189; RettE 268-9.

2. ~ig hazáig; pină acasă; bis nach Hause. 1639: Keczlej Gergel Deaknak az Első utyabalj Perceptioia ... Az Betsy hüteollel, es jde hazaigh ugi mint Colosuairigh ualo minden rea ualo keolcseggel Egjütt ... teszen három ezer, negy szaz tizenegy forintot es Eottuen negj penzt [Kv; RDL I. 116].

ideházasodik vki máshonnan a beszélő lakóhelyére házasodik; cineva care vine să se însoare în localitatea vorbitorului; jd der anderswoher in den Ort des Sprechers heiratet. 1744 k.: Cathalogus Exemptorium in Sede Miklosvár ... Török Farkas Udvar helyi Szekről ide házasodván 3 szek immunitalta, minthogy Semmi nemzetsége Soha nem adozott [INyR]. 1753: Hát azt tudgyae az Tanu .. hogy ez fenn meg irt Exponensekk szüle Attyak Thordárol házasadt volt ide Rákosra [Asz; Borb. I]. 1768: Én öt esztendeje hogy ide házasodtam Bereczkbe [Bereck Hsz; SzentkGy. Flore Kosztán (30) zs vall. Jos. Szörtsei keze írása].

idehi a chema aici; zu sich rufen. 1568: ez vallo^a mond fenesy Mihálnak hyd ide szqch Balast es q vele meg aru-
lok, szqch Balas oztan oda ment s eq arult meg az borok-
ra [Kv; Tjk III/1. 241. — ^aZekel Janos]. 1570: Mykor Lazlo oda menth volna, Mond hogy en ehez^a nem Jgen Ertheke, hanem Jm Jde hywom attyamat hogy eois lassa

es zolyon hozza [Kv; Tjk III/2. 61 Alcz Balaz vall. —^a Az építéshez]. 1591 k.: Mennie(n) el Kd es hia Ide Demie(n) Janost had szolliunk velle [UszT]. 1631: Bőrueinet ide hittak az legeniek uacziarara [Mv; MvLt 290. 61a]. 1638: eregy hid ide, kergyuk megh mi okaert czelekezy azt [Dés; DLt 402]. 1674: Asztalos Andrásnak az elseo felésege után kellettén edgyikünknek menni ... ā végre hogy ide hyiuk hogy az vrára reā állyon es reā eskügyék [Kv; Szám. 34/L. 18-9]. 1697: Gergely Janos, s az felesége hát ott várják az hazamnal, monda osztan Peter Deakne hid jde immár Sogor ... azt fogadtam neki hogi jde hivom az Deakot, de én bizony nem hivom [Szentgyörgy Cs; CsJk 6 Szent Györgyi, al(ia)s Bánkfalusi Sebeni György (53) pp vall.]. 1718: eo hivut minköt ide [Szentmihály U; Pf]. 1777: az Exponens Testvéreit hivta ide munka tételre, de akkor nem jöttek [Dupapiatra H; GyK]. 1801: Sándor Jantsit tsak annyi üdöktől fogva esmérém a miolta az nénye Argye Eva ... ide hivta magához [Erdősztyörgy MT; WH ifj. Szöts János (44) vall.].

idehíhat a putea chema aici; (hier)herrufen können. 1592: Azt mondgyvk hogy semmi keppen minket Jde nem nihattal volna mikor Jde hittal [UszT].

idehívat a dispune să fie chemat aici; (hier)herrufen lassen. 1570: Zylagy Balint es Magary Bertalan ... valliak hogi egy Jdeoben ... Kapa Andras es Jgarto Benedek vra(m) hittak volt eoket az kowach Andras haza eleyben ... Es Jgh zoltak Az polgarvraim Eonekyk, Jo atthiamfiay ezert hywatank Jde^a [Kv; Tjk III/2. 140a. —^a Köv. a közlendők fels.]. 1584: Es monda No keonyew gond az, Az veotte el teyedet, Eregy hiasd ide chak [Kv; Tjk IV/1. 244-5]. 1592: Puzta Gaspar vallia

Eztis hizem hogi az meli niaualiaban most fekezem, eo dolgha^a, mert mindaha (!) haragut rea(m) Seot mikor Hoff Greffnéuel (!) ide hiau(na)m hogi megh keouet-nwk egi mast, azt monta neki, had fekegiek chak az ven-lator [Kv; Tjk V/1. 220a. —^a Varga Ambrusné]. 1649: az Ispanokatis azirt hivatta az aszonj Jde, hogi törvinj li-gien, azirt alj törvint [Kv; RDL I. 135 Dögh mezej Kotucz Jonas (60) vall.]. 1759: az említett Tisztarto ... ettczer valami Mokány Juhokat bé hajtván, a Tiszteket ide hivatta, es Törvényt tetetvén reájok, 60. az Udvar számára maradt [Marosludas TA; TKI Moga Petre (30) jb vall.].

idehoz 1. a aduce/transporta aici; (hier)herbringen/befördern. 1570: Mond az Zylwassy Jmreh zolgaia Nem en hoztam az lowat Ide hane(m) Mas ember vra(m) Jobagia [Kv; Tjk III/2. 115]. 1586: mikor zemetett Awagy ganytt hoztunk volna ide Balattffy Ferencz monta hogy ne horgywk oda Merty meg hazat kellene ott Ippeteny [Csapó KK; JHb XX/48]. 1590: Ezt hallottam az mosta-ni leannak zaiabul hogy mikor Jde hozta az kocziban le fekette Pribek Gergely es be volt az feie kezkenozwe eotett senky ne(m) lattá mikor Jde hoztak [UszT]. 1629: lo attiamfia hozd ide az mid vagion [Kv; Tjk VII/3. 9]. 1634: amaz kis szekercziet ... ha ide hozzak, megh ne mond, hogy enyem [Mv; MvLt 291. 13a]. 1724: Ide fel is Lengyel Andrásis fel akarták gyújtani, meg kapták az ebet, ide hozták a Tömlöczbe [Altörja Hsz; ApLt 2 Apor Péterné Kálnoki Borbála férjéhez]. 1786: tsak hallám

hogi az Fogadosné kiálttya hogy ide ne hozd a Lovadott mert ezen Fogado Házot nem lonak vagi Lo Istállonak szokták tsinálni hanem azt Emberséges Embernek Csinálták Fogado Háznak [Hídvég^a; GyL. Frunza Demeter (49) vall. —^a Mv-be olvadt bele]. 1846: Én rendelést tettem hogy Budatelkéről a 18 ökrökből 4 tulkokat ide hoz(z)anak a héten, mivel itt a hegyekért hatosba kell járni [Csán TA; Born. F. Id].

Sz. 1788: Hamar István gyalog katona felelte: de tsak hozza ide a Mikes cseléd az arrát, de más viszi haza szánon [Szemerja Hsz; HSzJP].

2. vki elé vezet; a conduce înaintea cuiva; vor jn führen. 1604: kerdeznj kezdé hogy miczioda legin az akire giana-kodnak, ... fogiatok meg hozatok Ide: meg fogok s odá uiuők [UszT 18/147 Fanczialy peter de eadem pp vall.].

3. idekerit/szerez; a aduce aici; herbeischaften. 1589/1590: Myert hogy kegtek keozeot az Mehessi hatar rectificallasa feleol keotol alatt veghezes volt, es mostan annak veghez valo vitelere Kendi ferenc vram ide hoztha Mester vramatt, kegdnék izene hogy holnap napon rectificaltassek megh az hathar az vegezés zeren [Méhes TA; WassLt]. 1743: Nyisztor János Varáslo Aszszont hozott ide hogy meg mondaná ki lopta el az ökreit vagy hol vadnak [Szásznyires SzD; Ks]. 1802: engemetis az Exponens Ur elei széna takarni kisded koromba ide hoztak es itten Szénátis takartam [Uzon Hsz; Kp IV. 298 Mezei János (65) paraszt vall.]. 1810: nem sokára a Milgos Exponens Ur a Svábakat (: Metzenseifereket :) ide hozván, a Sessiot egeszzen ki Sántoltatta [Born. IX. 58a Silimon Mamaliga Iuon (58) vall.].

4. előad/mutat; a prezenta/arăta; vorzeigen. 1664: Az mint ura(m) kglđ paranczolt uolt hogy Szarvas Mihaly kezesekeket allitana, latom ura(m) kezes levelit melyet ide is hozot uolt [Kozmász Cs; UtI]. 1675: mivel Anus dies nincze(n) az minuta level(en) sem ne(m) pécse-tes, ergo maga az kereső fél, pariallya levelét, adgya Szamosközi Mihálynénak, ha reā emlékeztek bene, alioquin hozzák ide igazítás(an) [Kv; Tjk VIII/12. 54].

5. hozományként magával hoz; a aduce cu sine ca zestre; als Mitgift mit sich bringen. 1633: En Eöregbik Kraitsar Andras Testalok az szerent hogi ... az en feleségemnek Enyedi Szöts Soffianak mindeneket kezelen hadgjanak valamiket mint Sayattyat ide hozot arany ewst akar mitsoda marha legyen [Kv; RDL I. 101].

6. magához vesz; a lua la sine; zu sich nehmen. 1798: fiának tartotta Lázárt, még kicsiny korába, mikor az Anyja meg tébelyedett ide hozta [Egerpatak Hsz; HSzJP Fejér György (56) gy. kat. vall.]. 1801: Sándor Jantsit ... Szítás Kereszt Urol hoszta ide a nénye Argye Eva [Erdősztyörgy MT; WH].

7. idevezérel/vet; a aduce pe cineva; (hier)herführen. 1655: Azert kerem bizodalmason kglđet mint Uramat, ez obtractio ellen vindcalni mëltoztassék, ha l(ste)n kglđet ide hozza, es ketelkednek akarmi punctumában ellenek docealni saját kezek irásokkal kész vagyok [Kv; CartTr II. 897-8].

Sz: ~za a tatár. 1755: B. Balintot ide hozá ā Tatar anyit kutyálkodig (!), hogy a katzagom már mind egybe romlott, s a nyelvemis majd ki sebesedik, hogy nem mérek ā kaczagás(an) erumpálni [Ks 96 Baló Antal lev. Nsz-ből] * titeket mi hozott ide? titeket mi szél fűjt ide? 1783: hat titeket mi az Anyátok Pitsája hozot ide? [EMLT].

idehozandó behozandó; de importat; hereinzubringend/führend. 1846: De a magyar országról Austriába viendő iparczikken nagyobb terű fekszik, mint az onnan ide hozandókon [Sszgy; KZsN].

idehozás idehozatal; aducere aici; Herbringen/beförderung. 1587: az saito Jde hoszasatol ... fiztettem -/82 [Kv; Szám. 3/XXX. 29 Seres István sp kezével].

idehozat 1. a dispune să fie adus aici; (hier)herbringen lassen. 1620: Mivelhogy Borsos Tamás vram is kívánkozik vala közinkben és ugyan közinkben is jöve, akkor az mi étket ő kglmek ide hoztattak ... költöttünk fl. 1 d. 16 [Mv; EM XXI, 535]. 1628: akar honnetis az en hidegh testemet hozzak es ho(za)sak ide Bohniaj Templomban Temetnj [Bonyha KK; Eszt-Mk Cserei lev. Bánfi Mária vegr.]. 1629: Czak eregi hozasd ide az marhatt [Mv; MvLt 290. 172b]. 1774: let ... Török Buzza 61 véka, mellyetis Nyersiben hoztatták (!) ide Motsra [Tálosfva SzD/Mocs K; KS Conscr]. 1789: hozattam ide az officiolatushoz egy fontot [HSzj mérték al.].

2. idekerített; a dispune să fie adus/transportat aici; (hier)hererschaffen lassen. 1716: ide hozatott vala engemet ... arra az végre, hagi szegént gjojicsom [Nagyida K; Told. 22]. 1780: Tüzes teremteték hogy mérték meg probalni hogy ide hozassák az édes Anyám emberét [VH].

idehozatik idetelepítettik; a fi aşezat aici; (hier)angesiedelt werden. 1768: Miolta ide hozatott Drágus Márkully ismerem [Mezőmadaras MT; BK].

idehozott adus aici; (hier)hergebracht/befördert. 1794: Az veteményes és gyümölsős kertnek ... pláne-rozása egy néhány Svábokat hozatott ő Nga ... a' Másodszor ide hozatott Svabok 12-ten voltanak, kik uj-ra pláne-rozták a kertet [Mezőmadaras MT; BKG St. Czerjék (26) lib. vall.].

idehozhat a putea aduce aici; (hier)herbringen können. 1607: az nemes birot nem kaphattom hogy ide hozhattom volna [Ne; Told. 1].

idehozott 1. ideszállított; transportat aici; (hier)herbefördert. 1679: Vásárhelyről az lakatosoktól ide hozott ... öreg Láda, egi más(an) téve nro. 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt. 22]. 1817: a' Banyitzáról ide hozott Hídnak valo fákat faragták a gyalogások [Héderfája KK; IB. Veress István lt lev.].

2. behozott; importat; (her)einggebracht. 1820: kik effélét tselekednének, azok ide hozott abbéli Miveket el vessessék, 's azok confiscaltassanak, ki vévén a' valóságos éléfánt csontból készült Miveket, minthogy itten Erdélyben Éléfánt csont nem találattik, 's abból mivek nem készittetnek [Kv; FésCjk 29].

3. idehordott/jutott; ajuns aici; (hier)hergebracht/gelangt. 1821: a Mátzédóniai Görögök az ide hozott hír szerént a Törökökön Triumfáltak [A.porumbák F; RLt Kállay János Rettégi Sándorhoz].

idei 1. mn 1. ezévi; din anul acesta; diesjährig. 1577: szolobúl es idey haznabúl galachy bernald es galaczy anna azzony tiz tiz uidret az utan hogy meg szedik az

szoloth (igy!) legen az uthan enym [Galac BN; WLt]. 1588: Az Jdej buzat meg zamlalvan az Tarlon leott 525 Kalongia buza [Kv; Szám. 4/V. 5]. 1602: Kenjeres Balintnak az tizes ada az idej haznat^a [Uzst 16/91. — ^aTi. a földét]. 1627: Kos Barany idei vagion Nro 31 [Mezőrűcs MT; BLt]. 1714: Idej fejer kos Bárány n. 3. Idej fekete kos Bárány [Kászonfelsőfalu; LLt Fasc. 85]. 1717: az ideji még igen apro Téglát a hetén az essős üdö myán nem vétheténék [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. 1741: ideji dézma ősz buza van Hegedüs Istvánit bé rakva [Mezőbánd MT; LLt 146 B]. 1768: az idei lenből egjéb nem lesz', hanem tsak mag, se szalmaja se szaporája [Eszmény SzD; Told. 5a]. 1820: két szakasz széna tudni illik egy tavalyi ..., a másik szakasz ideji [M.lapád AF; BLt].

Szk: az ~ ezévi. 1589: Keovetkozkyk Az taualy Johokrol vallo dezmalassa . Dezma Joch tavaly es Az Idey es Az penzen veott Johy (!) volt Baranyós Az Ez-tendeoben 177 [Kv; Szám. 4/XII. 9-10.]. 1678: Tavalyi Artany Süldök nr 25. Az ideji Malaczok nr 32 [Szilágy-cseh; UtI Gr. Kúmvives de Akna kezével]. 1699: Öreg bial vagyon nro 2 ... Bial ökör bornyu az idei nro 2 [Szentdemeter U; LLt] * ez ~ 'ua' 1585: Az 13 veka buzat Akj ez idej Aratasbul lett Attunk benne az dezma diznoknak [Kv; Szám. 3/XVI. 42]. 1594: A Somloy Maiorban Restal feiős tehen' No. 16 ezeknek ez jdei borja Restal No. 16 [Somlyó Sz; UC 78/7. 8-9]. 1684: Ez idei szaporodás. Ezidei Pujkafiu nro 76. Ezidei Ludfiu nro. 43 [Szúv; UtI]. 1700: Egy deczeg (!) Kancza harmad magaval, ez Idej Csitkaja lovaczka, az Tavalyi kancza [Csi-csó Cs; Bállt 7].

2. hiv folyó évi; din anul curent; vom laufenden Jahr. 1843: Jegyzőkönyv azon elegybiztossági kinyomozásról, mely nemes Alsó-Fejér vármegye főispánja, losonczy méltóságos liber báró Bánffy Miklós ur ö nagysága idei május 29-éről 191. elnöki szám alatt költ rendelése ... következtében ... vitetett végbe [VKp 66]. 1845: A Tekintetes Tanácsnak idei 478. Tanácsi számok alatt tisztelt határozása [Dés; DLt 845].

3. egy ~ egyévi; pe un an; für ein Jahr. 1596: Az Hoggiaj Benedek nyilat mégk Kornis Mihaly idejebe egy idej haznara megh uette(m) uala [Uzst 11/87]. 1613/1640: veotte vala megh Lazar Janosne egi idej hasznara [Gyalakuta MT; LLt 71/7].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare substantivală; in substantivartigem Gebrauch: ezévi; cel/cea din anul acesta; diesjährig. 1587: Az Tawaly Saytbul kytt kezem-heoz attak Arwltattam keez pinz f. 1 d. 50. Ez Ideybenn-i adattam el 10 f 1. d. 37 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 28. isp.szám. 28 Zabo György sp kezével]. 1732: Vagyon Tavalyi harmad idei Szalma, másfél szakasz, ideji edgy nagy szakasz [Nagyiklód/Szentjakab SzD; TSb 51]. 1836: Hadigerral a computut könnyen meg teszsem csak számadásával legyen tisztába, de ideit még bé nem adta, tavalyirol feles restantiaba van [Zsibó Sz; WLt Kelemen Benjámín lev.].

ideig 1. egy/valamennyi ideig/időre; citva timp; eine Zeitlang/Weile. 1603: Itellie meg az ktek Zeki wagy ön maga hitiwei uagi masod magauai Elegendendő (!) hitesse meg welwnk az Jo azonj hogy az kis gyermek az mi attiank fia weretől walo, meg bocziasson az Jo azonj sírmo görginē En nem zolok semit tiztessege ellen Jdey, de

ha meg hitetj welwnk hogi az mj atiank fiatol walo, hat mindent kezek wagwnk wele meg oztanj [UszT 17/65]. 1653/1655: Csepreghi T. Mihály Ur(am) ... kézdé be-szeleni panaszkodó szokkal, .. Egy jo akarom mi-nap szüksége(en) megh találá, hogy adgyak neki egy kevés pénzét ideigh hogy Creditorinak megh fizethes-sen, kinek mivel garas es potura penzem nem vala, adék hétszáz aranjakat [Kv; CartTr II. 874 Igaz Kálmány Kolosvári Orthodoxus Schola Mester vall.].

2. ideiglenesen; (in mod) provizoriu; vorläufig, zeitweilig. 1604: Enym az az Eoreokseg ... nalad chyak Jdeig volt zalogra, ... Az zalagosnak Jdeje mykor el teolt az malom te kezedbeol kj váltotta magát en rea(m) Zallot penzem vitan veris vagiok hozza [UszT 18/29]. 1632: Ezek az jeöueueni szegeni emberek az elfutot job-bagiok hazaiban niomorganak cziak ideigh [Herszin F; UC 14/38. 27]. 1639: magais az biro en szamomra jutot volt, tsak io akaratombol ideigh engedte(m) volt a' So-gor aszonynak ... ä ki penig társa volt most azt fogva tartatom felis akaro(m) akasztatnj [Homoródsztpál U; Szád. Redej Janos Nagy Tamás de Fogaras udvarhelyi várbeli provisorhoz].

ideigazit a îndrepta aici; an jn verweisen. 1764: egy ember igazított ide hogy eladná a szénáját [Kóród KK; Ks 19/I. 6].

ideigér feleségül ígér; a promite că va da (pe cineva) ca soție; als/zur Frau versprechen. 1597: Jgiarto Eotwes Mihálie wallia kertem egizer eomagatol Marton deaktol az leant Vrbeögeör Balintnak mikor nemydeo mult volna ... eö kegme ide igire az leant [Kv; TJK VI/1. 65]. 1758: Annak utána Kalotaszentki-rályon akkori viceispán Zámbo Ferenc uramnál meg-fordulván .. láttam, hogy alkalmas leánykája, 16 esz-tendő, forgódik. Ki is megtetszvé, meg is kértem s ide is igérték [RettE 74].

ideiglen ideig; cîta timp; eine Zeitlang/Weile. 1570: Kis Janos vallia, hogy Ew azt Nem Thwgya wrbeger Gergel Menye Jdeiglen Byrta az hazat melliet Zabo Si-mon perel Theole vely hogy legien Tyz eztendeig | Nylas Matthe vallia hogy Jelen volt mykor Zabo Simon Sentencia lewelel Magat Be Jkthatta az felseo hazakba .. Menye Jdeiglen birta azt ne(m) Twgia [Kv; TJK III/2. 3, 117].

Szk: az ~. 1574: Ez vraitat eo K. Byro vram hywasza Be ..., hiteztesse Meg eeket ez zolgalatra ... Igerik Magokat hogi adot vetnek Az Ideiglen az Min-dennapi keolcegnék tegiek zeret [Kv; TanJk V/3. 96a] * egy falka ~ egy (jó) darabig. 1570: Zas Razman vallia Thwgya hogy Jo zeoleye Maradot volt zent Georgh hegien Takach Silvesternek, es Byro Myhal Elte egy faka Jdeiglen [Kv; TJK III/2. 163] * egy ~ egy da-rabig. 1584: Garay ferencz deak ... vallia Tudom ezt hogy ... az Iffiw Jstwa(n) deak az Mustoha Anniaual tarsul Nem volt ... Seot ottan hamar az Mustoha Anniaul el veowe kalachswteo ferencz es eo Newele egy ideiglen [Kv; TJK IV/1. 323] * ez ~. 1570: Megh gon-dollyak eo K. Ez Ideiglen is Menye karok es gonoz dol-gok az Igenetlenségbeol haborgasbol leotenenek [Kv; TanJk V/3. 21b]. 1603: az Satz ado fel szedesse felöl

nagy panaszkodas vagyó(n) hogy nemely Emberek vakmerősegre vettüen magokat meg ez ideiglen meg ne(m) attak volna [Kv; i.h. I/1. 448]. 1638: az tutorsa-gott az Arua Iffiw Anyanyal Wermescher Borbara Azzonynal hattak uolt akkori becsulletes Diuisor Vraink es az üdeoteol foguant az mit az tutrix az fiara Nagi Andrasra keolteott uolna ez Ideiglen arrol az fiaual szamot akarna uetnj [Kv; RDL I. 115] * sok ~ sokáig. 1566: a király ... elindittá hadát Sákavára^a alá; kit mikor sok ideiglen vitt volna, nagy erőss ostrommal megveve [ETA I, 25 BS. — ^aZsáka (B), egykor az erdélyi fejedelemség egyik nyugati végvára] * valami ~ vala-mennyi ideig. 1562: Albert herczeg ... Végre Kassa alá méne és ott fekvék alatta valami ideiglen, de csak hiába, mert semmi nélkül kellették haza pironkodni [ETA I, 10 BS].

ideiglenes provizoriu; vorläufig, zeitweilig. 1839: Pa-rancsoltatik hogy egy Pap is, sem ideiglenes, sem végké-penis szabadsággal el bocsátott hó pénzes katonát, az il-lező katonai Előljárásság Szabadság levele nélkül házás-ságra öszve ne eskessen [Nagykapus K; RAK 16]. 1862: csak az ideiglenes haszonélvezeti jogra nézve teszem e' rendelkezést, önként értetődik, hogy hasznát élvező leányaim arra semmi nemű terüht nem fektethetnek, anyival kevésbé leend joguk abból valamit elidegeníteni [Kv; Végr.]. 1876: 1868 október 11-én történt égés után ... az egyházközség ideiglenes haranglábot építtetett [Holtmaros MT; ETF 107. 20].

ideig-óráig ideiglenesen, egy ideig/időre; (in mod) provizoriu, pentru un timp; zeitweilig, vorübergehend. 1843: a kérelmesek addig is, amég a felséges királyi fő-kormányshé határozatában megirt módon az általak követelt mentesség állapotjába magokat visszatétethet-nék, ideig-óráig ezen határozaton megnyugodtak [VKp 135-6]. 1845: ő^a Balog Istvánnak Gazdasszonya nem volt, hanem tsak Szükségnek idején könyörületességből s felesége iránti tiszteletből házi ügyének ideig óráig fel fogója; de Gazdasszonjának őt soha meg nem fogadta 's ő is hozzája be nem szegődött [Dés; DLt 591. — ^aSzé-kelly Anikó].

ideir 1. ide beir; a înscrie aici; hier einschreiben/tragen. 1582: Eothweos Peter ... vallia, Egkor hiua oda enge(m) Az Zabo Georg hog az Salath (!) Benedek Ados leweléth meg keressem, En kereswe(n) meg tala-lam, De mikoron magiaraztam volna Az Adossag har-madfel forint vala benne megh Irwa, S monda zabo Georg, bizony Nem harmadfel forinth volna, hane(m) tizen harmadfel, el hattak az tizet de Ide kellene Irny [Kv; TJK IV/1. 95].

2. idejegyez; a însemna aici/in acest loc; hier auf-zeichnen. 1653: Ezeket a városunkra és magunkra néző dolgokat nem akarván hátra hagyni, imé irtam ugyan meg benne nagy részt, de számtalan sok volna, ha mind ide akarnám írni mennyi dolgon által mentünk [ETA I, 73 NSz]. 1758: Édesanyja pedig Csegezi Judit, ... az ki-ről is sok úri es nemes rend atyáinkfiai vannak, kiket ide-írnom hosszasan tartom [RettE 54]. 1766: Egy Terézia nevű leányának dolgát nem állhatom hogy ide ne írjam [i.h. 205].

ideírat idejegyeztet; a pune (pe cineva) să însemne aici; hier aufzeichnen lassen. 1679/1681: Űgi vago(n): sokkal bővebben irattathatot volna eze(n) Instructio, de ebbeli hivatalban nem novitius lévén Udvarbiro Vram; szükségtelennek itiltem felettbe valo sok irasnak olvasásával eo kglmét farasztani; ... azért mindeneket valamiket ide nem irattam, hadgiák az eo kglme industria-jara es hozzam valo fidelitassara [Vh; VhU 679].

ideíratik idejegyeztetik; a fi notat/scriș aici; hier aufgezeichnet werden. 1847: Ezen Jedzés azért iratott ide, hogy láttasson ki, hogy ezen két darabb földön Öt Ház van építve [Cege SzD; WassLt].

ideíródik ide beíródik; a se înscrie/a fi scriș aici; hier eingeschrieben werden. 1855: A helyéről, a bába felejtése miatt ki maradván irodott ide^a [Kalotasztkirály K; RAk 15. — ^aAz újszülött neve az anyakönyvbe].

ideírt ide feljegyeztet; insemnat aici; hier aufgezeichnet. 1790: adták el ezen ide írt Portékákat^a [Mv; MvLev. — ^aKöv. a fels.].

idejáró idejövő/szolgáló; care duce/servește aici; hierher führend. 1679: Bastya . Also Contigna(ti)oja gerendas Felső Contigna(ti)obul ide járó garadicz fabul eppettetett [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János lelt.].

idejebeli I. mn 1. vkinek az idejéből való; din timpul/vremea cuiva; aus js Zeit herstammend. 1587: Az Tawaly es az en Idembely Gyapyat ky teott Eozzessegel 6. zazatt Atta wolt el Zabo Lenart vram zazatth f. 2 d. 50 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 28 Zabo György isp.m. kezével]. 1592: Esmet eötűe(n) ados eo kegme Vgyan bor Arraba, megh az elseőzeri Zegeny Ura(m) Zeőchy Mihaly Jdeyebelj bor Arraba [UuszT]. 1606: az első zabadsagh ydeő belj birodalom feleol en ne(m) tudok, ez dolgok az var idejebelj dolgok voltak [i.h. 20/73 Joh. Lazlo de Farkaslaka (50) pp vall.]. 1614/1792: Egető Miklos Petki I. idejebeli el budosa szegénység mia [Köpec Hsz; HSzjP]. 1657: az emberséges emberekkel borital közt valo mulatságot én is igen szerettem elein, igen is gyakorlottam, járulván az természethez az én időmbeli akkori affélékből valo abusús is [KeményÖnél. 15-6]. 1739: Tudom az Vtrumban lévő kis szegeletet hogy az időmbeli révész magának mondotta [Dés; Ks 28. V]. — L. még UF II, 580.

2. vki korabeli; din epoca/vremea cuiva; aus der Zeit von jm. 1614: Végre azért oztán szép szóra jöve az pasa s monda, hogy ... Az hatalmas császár Három esztendeig az adót tíz-tízezer arany forintra engedi . Az három esztendő után az Murát császár idejebeli tefter szerént az adót épen, ajándékkal együtt adjátok meg [BTN^a 74-5]. 1653: Básta^a pedig kedvez vala a székeleknek, mert ... azt is tudta, hogy hajlandó nép az, melyet a Mihály vajda idejebeli dolgon tanult meg [ETA I, 88 NSz. — ^a1603-ban]. 1655: ha a szegenséget ... az szegén Betlen Istvan idejebeli mód szerént nem szolgáltatod, a' Nemes embert nem bántattuk ugyan, de egyeb arant a' szegenyseg meltatlan satztzoltatoján oly esik, másokis tanulhatnak róla [IB. a fej. Bethlen Domokoshoz]. 1684: Az Betlen Gabor Fejedelem idejebeli czirkulasra nem emlekezem [M.borosbocsárd AF; Incz. V.

51b]. 1688: Ezen^a fellyül az Ado nem hágh, ha szinten több marhaja vagyonis valakinek, az mint az Eőregh Fejedelem Aszony^a idejebeli Urbariumbol ki teczik [A.porumbák F; ÁLt Urb. 6. — ^aKét forintot. ¹I. Apafi Mihályné Bornemisza Anna]. — L. még ETA I, 44.

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare substantivală; in substantivartigem Gebrauch: vkinek az idejéből való; in vremea cuiva; aus js Zeit herstammend. 1577: Thowabba ezekkel egyetemben valamý haborusagok es nehesség leottenek volna eo keozteok, mynd az megh holt Beldy Kelemen ideyebelyekys, azokatys myndenekett eo keozzwleok ky szallytank ezen keotel alatt [Uzon Hsz; BLt 7].

idejében 1. a kellő időben; in timp util; zur rechten Zeit, rechtzeitig. 1685: Ugy latom nemely Becsületes Emberek a' nagy kenszergető szukséget látvan, es a' botráncokzás meg előzeset akarva(n), az ő idejében, nem lesznek idegenek, az kívánt dolognak meg engedésétől [Fog.; BLt 9 Horti István Mikos Pálhoz]. 1729: Vinczi Nagy István Uris tartozzék . a' szálló(ne)k minden mivét idejéb(en) meg adni [Ne; DobLev. I/140]. 1781: Aki penig pásztornak, mikor a series találja, ideiben ki nem áll, a szőfogadatlanoknak törvénye szerint 2 susták — 24 pénz bírságon maradjon [Árkos Hsz; RSzF 190]. 1867: Albert ismét szép házasságot jo ki nézéssel és idejébe kíván tenni [Uzon Hsz; Kp Kispál Király Kispál Lajosnéhoz]. — L. még FogE 178; RSzF 202, 289.

2. idejekorán, jókor; la timp; zur rechten Zeit. 1804: se Felesége se attyafiai nem igyekeztek hamarjában Borbélyt hozatni és a rajta eset Sebet idejében és hevenyiben vizsgáltatni s gyógyítatni [K; KLev.]. 1835: az Házassulokról való tudositást idejébe(n) bé küldeni most is Tizen mulatták el [Vaja MT; HbEk].

Szk: jó ~. 1777: a titulált militáris tiszt uraknak járandó fát jó ideiekben kiki adminisztrálhassa [Árkos Hsz; RSzF 112]. 1867: A Révai Dénes ur felkelhető jövai el árverezése november hónapja 17ik napjára levén ki tűzve mi aránt . értesiteni kívántam a' Tekentetes urakat jo idejébe [Siménfva U; Pf Marosi János Pálfi Lajoshoz].

3. a maga idején; in timp util; zu seiner Zeit. 1653: Igy Lőn dolga Ráduly vajdának. Akkor székebe ülteté Básta, és mind Báthori Gábor idejéig helyben lőn; hanem ő veré ki onnat, és német császárhoz méne. Ott voltam akkor is abban az hadban. Ha lehet szollok idejében arról is [ETA I, 74 NSz].

idejekorán, idejénkorán 1. idejében, jókor; la timp; rechtzeitig. A. 1592: Mind az Ajandekoknak s mind Egieb zwksegeknek eo kgmek Birak vram viselhessek idejekora(n) gongyath [Kv; TanJk I/1. 205]. 1679/1681: Udvarbiro Vramis . valamit ma a dolognak ideje koran veghez vihet s vitethet aszt holnapra nem halasztja [Vh; VhU 668]. 1685: Ha valakik pedig az 3czadot el kerülőnk vgj marhajokat dugatnák es Contrabont talaltatnák, az illyenekis Uram(na)k eo Kglme(ne)k ideje korá(n) értesere adom [BfR St. Prosa de Szék széki ratiosta kötelezvénye]. 1823: A punctualitást, mint férfihoz illő dolgot szeretem 's Etsém Urambanis bestüllöm, mely szerént ideje korán megküldötte a' 30 Rforintot [Szentbenedek AF; DobLev. V/1065 id. Mohai Lőrintz id. Dobai Sigmondhoz]. — L. még CsVh 109; TML V, 263.

Szk: *annak* ~ a maga idejében. 1618: Pattko Janos vramnak ... igere Az ket falu Tiz Aratott, es zaz kazast, eo kglmene; Kiket igere nek eo kglmenek annak Ideje kora(n) el bochatani [Borb. I]. 1675/1688: Az földeket annak ideje koran ganeztas, mert itt az föld igen meg kívannya az ganet [i.h. Petki János ut. csikcsicsai jö-birájához]. 1679/1681: minden Esztenakrol öregh jó berbeczetet vétessen, s azokat annak ideje koran egjszer s mind adgya jó pinzen el [Vh; VhU 673].

B. 1771: Hogy az öfelsége szolgálhatja annál jobban és helyesebben élemlenjen, szorgalmatos(an) arra gond legyen, hogy bírók idejekoránt Szent Mihály napkor választassanak, úgy a hűtösök is polgárokkal együtt [Sze-merja Hsz; RSzF 93]. 1806: Mihellyt a' sertésnek nyavallyját észre vészi ... a Gazdá(na)k hirt tégyen, hogyha orvosolható léjend a' nyavallya ideje koránt orvosoltathassék [F. rákos U; Falujk 17a Sebe János papvot. kezével. — "A pásztör].

C. 1594: Kerik Nagy zeretettel eo kgmeket varosul hogy Biro vram mellett fogiatkozassnelkw idejenkoran ielen legienek [Kv; TanJk I/1. 230]. 1654: En, Uduarhely szeki Fülei Daniel Maczkos Janos fia (igy!) kötelezém magamot ... hagi ... eo N(agysá)gok meltosaganak az menyb(en) töllem lehet eoreghbitője, s, annak megh kissebbesere nezendő, s, károkra köuetkezhendő dolgok(na)k ideje(n) kora(n) valo megh mondoia leszek [Fog.; KemLev. 1430 Daudi János kezével]. 1663: Ha mi ollyat vennék eszemben mely ő Ngokk Vrnak egygyütt veszedelmekre celozna annak ellene allani ügyekezem, vagy idejin-korán az kik(ne)k illik értékre adni ne(m) mulatom [Uti]. 1671: soha se titkon, se nyilván az ő Naga Meltoságos személlye vagy Fejedelemsége ellen nem practicalok, sőt ha másokat értenék-is ollyanokat, vagy magam vagy mások által ő Nagának idejénkorán értékre adni el nem mulatom [CC 18 Forma Juramenti Dominorum Regnicolarum]. 1682: az Nemes Ország Adajának idejénkora(n) valo administratiojaba(n) fűg az Hazánknak bekesseges meg maradassa [UszLt IX. 76. 11 fejj.]. 1702: Látván ... azon Malom nagy Gáttjának el szakadasat, hanem ha idejin koran megh orvosoltattuk, azon szakadosnak (!) fene modgyara valo terjedeset, megh edgyező akaratul fogattuk megh Malom mesternek Porka Janos mestert" [Dés; Jk 32a. — "Köv. a feltételek fels.]. 1748: Ugy volt ő Kglminek meg parantsolva, hogy hordasson s' Csépeltesen idejin koran, de nem tselekede [Marossztkirály AF; Told. 56].

D. 1678: Értvén ez mai napon az magyar, lengyel és francia hadaknak közelítések, akarok Kegyelmednek értékre adni idején koránt, hogy mivel a fővezér ő nagysága a mi kegyelmes urunknak ő nagyságának keményen megparancsolta, hogy semmikeppen idegen hadakat, ... maga birodalmában ne s szenvedjen kérjük Kegyelmedet ... szegény hazámban való benyomulások azoknak a hadaknak ne legyen [TML VIII, 246-7 Bethlen Farkas, Naláczy István, Nemes János, Rhédei Ferencz, Bethlen Gergely és Mikos Kelemen Teleki Mihályhoz Gyf-ról]. 1723: (A) Resolutiok(na)k azon Gyűlésre idejen koránt való le küldését, kglmesen meg igirni méltoztatott" [Ks 18. XLIII gub. — "Ti. a császár]. 1748: nem örölet idejin koránt [Marossztkirály AF; Told. 56]. 1775: a szolgálatra mindenkor idejen koránt szoktunk menni [Méra K; AggmLt C. 43]. 1785 k.: a' szükség-

ges Rela(ti)okat a' substit(utus) V. Ispanyok(na)k idein idejen koránt bé adgyák [UszLt X. 80].

2. korán; devreme; fröh. 1715: az oeconomianak nagy ügygyel, bajjal akadallyoskodassal reggel későn, estve idejekora(n) zárván bé a kapukat, nem akkor a mikor kellett, hanem a mikor lehetett, és a kapukat meg nyitották férhettünk, a munkanak tételéhez [Fog.; Uti]. 1812: azért gondoltam idején korán bé zárva lenni, hogy ... csak az ők félelmekből zárták bé olly hamar a' kert ajtaját [Déva; Ks 119f].

Szk: *jó* ~. 1806: Valamikor a közönség bírja poroncsol, akármilyen időtájban is, a nyáját legottan kihajtják, annak idejében pedig reggelenként jó idejekorán, s minden kevés időváltásra haza ne bocsássák [F. rákos U; RSzF 198].

3. idő előtt, korán, rég időnek előtte; inainte de vreme, prea devreme; vorzeitig. 1823—1830: Legelső tudósítást vettem Borosnyai L. György barátomtól egy kis cédulában májusnak 23-ik napjáról, akivel egyidőben voltam publicus praeceptor, aki osztán prokurátor, város notáriusa, utoljára senator lett, s hektikába idejekorán megholt [FogE 214].

idején 1. a kellő időben, idejében; la momentul oportun; zur rechten Zeit. 1570: Kolb Myklos es, fazakas gal ... vallyak, hogy ezt Mongya volt chynek gergelne palochy Janosnak ... byzon olchyo Erekesget attam(en) en kegnek chyak kapaltasd Jdeien megh Mert három Eztendeie hagi my nem kapaltatwk [Kv; TJk III/2. 167]. 1583: Elseoben vezik eo kgmek varosul minden Rendbely zolgaknak Nag zabatlansagokat, kerik azért eo kmeket Tanachul hog megh Inchek eoket vgian valoba hog akik arra valok zwntelen Biro wram mellet forogianak es mindenkor Wdeyen ot legienek [Kv; TanJk V/3. 270b]. 1653: vagyon Vér hozza az kit illet az Jozsag ő kegyelmen kívüli, es ha akartuk volna idejen megh bolygatuk volna, de emberseg volt bennünk s böcsültük tiszteltük mint Nagyubbik Atyankfiat [Sófva BN; Ks 41. E. 31]. 1695: Ugorka Tarkony czékla sozatásra idején(n) gondgia légi(en) [Marossztkirály AF; Told. 2]. 1717: az magnak valo buzát Csepeltetem, ha az Isten megh marasztana idein akarnek vettetni [Abosfva KK; Ks 96 Mátis István lev.]. 1731: kiki idején igjekezze el vetni Gabonáját a Somkut fele fordulo Tilalmas határunkb(an) [Dés; Jk 412a]. 1767: (A szőlő) a' Jozsag(na)k sok ide és tova valo hajtatattása mián idején el nem takaritatathatott [Kóród KK; Ks 19/I. 8]. — L. még ErdO I, 34; ETA I, 65.

Szk: *jó* ~ jókor, idejében. 1670: babot, árpát, kölest, hariskát kender- és lenmagot ... jó idején és alkalmas időben vettessen [MGtSz VI, 263 feji ut. a balászfvi ub részére]. 1681: Vizi Malom ... ha az illyennek jo idejin Eszközait el nem készitük, mi haszna van az földes vrnak benne hogy vesztégh áll [Hátszeg; VhU 603]. 1715: Az oeconomia folytatását jo ideji(n) igyekezze véghez vinni [Dés; DLt 501].

2. idejekorán; din timp; rechtzeitig, beizeiten. 1571: eo k. Byro vramat es Kyrál byro vramat keryk azon varoswl hogy az eo Naga parancholiatat Mindenfele cehbely ceh Mester vramnak Ideien Agyak erteny hogy Tarcia hozza Magokat es ... el Mennyenek az helre es dolognak vegezesere az eo Naga parancholatia zerent [Kv; TanJk V/2. 52a]. 1631: Országunknak előtűnt

álló Sz: Lúkác nap Terminusa(n) ielen kelletue(n) magunknakis meggiesi varosunkba(n) lennwkn; eleswnkre ideien ualo gonduisselet Praefectusunkatt Vitezleo Szárazsi Matthiast kwideottwk eleöl Meggiesre, hagi minden fele elest ideien szerezen ot mulatasunkra [Törzs. fej-i rend. Medgyes városához]. 1722: Havasalföldiben mongják ige(n) jok és sok Borok lesz(ne)k, és ha ugy lesz. Fogaras földin és á Barczán olcsob lesz á Bor, mint Kglmetek felé Már Ur(am) kglmetek a' Continuu(m) educillumokrol mint gondolkodik, idején kel providealni, mert ha akkor kapdos az ember két felé, káros [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1743: Gondos István igen idejen szántot volt Csaloka Péter későn mikor szinté ki kelőlegh volt az Gondos István Uramé [Vajdasztiván MT; BálLt 86]. 1780: nekem el ado az az Házam azért czeduláztattam ki ilyen idején, tudván a' mái szűk pénz idejében nem mindjárt akad árossa [Császári SzD; Ks Miss. I]. 1830: vigyáz kedvesem járj el idején, ne hogy a' körmedre égen a' gyertya [Kv; Pk 6].

Szk: jó ~. 1588: Biro vram hivassa fel Temeoswary Mihalt es teob Magyar vczay Keözep vczay feo feo egy Nehany zemelieket, Azoknak ha teczik Borgias János es Vitez Mihaly zolgalattio, Jo Jdeyen megh Byzlalliai a' zolgalatra [Kv; TanJk I/1. 72]. 1679: most jo idején, akarunk kegyelmek elött egy mas között keves javainkrol oly rendelést tenni, Feleseggemmel edgyüt, hogy holtunk utan nemzetségink között, villongás, és veszedekés ne legyen [Kv; RDL I. 157]. 1747: (Ezt a legényt) jo idején azért fogadám hogy tudod hogy osztan Karacson felé igen szűk a szolga [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez]. 1802: ezt azért igj ertven Kegjelmek (: nem ugj mint edig :) T. Notarius Uramnak jo idejen administraljak [Énlaka U; Borb. II Gálfalvi Pál esp. lev.]. — L. még ETA I, 82; RSzF 165-6.

3. korán; devreme; früh. 1600: Mondanak a' vargiasyiak, hogy Erközhetnenk my ollian reggelre oda, ha tw is ne(m) erközhettek ollia(n) ideie(n) [UszT 16/15]. 1669: kihez képest a <pre>dikatoris igyekezék idejen jó reggel könyörgést tenni [Dés; Jk]. 1806: a' Pásztorok ... A' Csordát Kosárb(a) ne hajtassák, Valamikor a' közönség Birája kívánandja, Mindenkor két felé hajtsák, reggelenként idején haza hajtsanak [F.rákos U; Falujk 13 Sebe János pap-not. kezével]. 1811: Némely fák idején teremnek gyümölsöt, Aszszonyok is hamar rengetik a böltsöt [ArÉ 31].

Szk: jó ~. 1595: Ugyanebben az esztendőben jó idején tavasszal méne Borbély György az erdélyi haddal újolag Facsát alá [BTN² 43]. 1761: mihent o Nga jelentette hagi el szándékozik menni, késő éjjelig dolgoztunk azon munkán, reggel nap fel jöte elött jo idején hozzá fogtunk iteratöis oltözetlen, elis végeztük, s ö Ngának representalta a társom [Branyicska H; JHb XXXV/46. 11].

4. idő előtt; înainte de vreme; vorzeitig. 1823—1830: Azután Zabolai megkérdezett engemet, hogy részemről kit kívánok, hogy ebédre hívjon. Csak Borosnyai Györgyöt mondtam, aki tanulóársam s jó barátom volt. Akkor prokurátor volt, azután város nótáriusa, végre senator lett, de szárazbetegségben idején megholt [FogE 301].

idejétöltött idő; in virstä; bejahrt. 1765: Csipkés Anna Aszszony ideje töltött, erőtlen ... Aszszony ember

lévén, magánál erősebb Iffiabb embereket nem tarthat [Torda; Pk 2].

idejő 1. a veni incoace/aici; (hier)herkommen. 1561: Ha valamely mester mas warosrol ide igne az cehbe be akarna allany az is tartozzek az mester Remeket megh chinalny [Kv; ÖCart.]. 1570: Margit Erzen Jarto Janos-ne azt vallya ... Mongia volt neky Zabo Janosne Jde Jeot vala rea(m) Thakacz Andrasne [Kv; Tjk III/2. 94]. 1592: Anna Sos Mihalne vallia: ... monda egikor^a az legininek Iwi ide hozzam [Kv; Tjk V/1. 269. — ^aMeggiesine]. 1610: Jde ne Joy az kapura meritt meritt^a meg torik a fayed [Betlenfva U; UszT 40c. — ^aIgy kétszer!]. 1657: hallam hagi Dobos Georgi mondgia vala, jöy ide csak az kapumra jöy ide bizoni megh vasarlok ueled [Szentmárton Cs; Berz. 12. 92/127]. 1767: Meszaros Ersébet viselje jo gongyát a gyermek(ne)k el ne veszesse mert tölle valo s ö eltartya ide jö s megh latogattya [Ditró Cs; LLt Fasc. 149]. 1792: elig tudék enis télnék idein ide gyüni [Szökefva KK; BálLt I]. 1801: ide jötte nek szolgálotra [Korunka MT; Told. 10].

2. idekerül; a veni/ajunge aici; (hier)hergelangen/geraten. 1582: Mikoron ez Borbel Tamas Bezterczereol ide leowe, Akkor megh veres Peter Birodalmba vala az Bornemiza haza [Kv; Tjk IV/1. 57]. 1630: mikor Gal Mihaly ide jöue az Varasra ... elegh kazdagok valanak [Mv; MvLt 290. 210a]. 1685: Tudom aszt Nylva(n) Hogy mikor az veszedele(m) utan^a eszt az falut megh szállottak, en iöttem ide leg elsob(en) [Monostorszeg SzD; RLt I Csizmás Vaszily (55) jb vall. — ^aValószínűleg az 1658. évi tatárjárás után]. 1747: Lala János Exponállya ... az Atyám Lala Barbuly ... elhivta volt maga mellé Sala Mátyás névű atyafiát, a kiis ide jövéen Házát es egyéb Szálásait epitette azon rész örökse-günken [Kismuncsel H; Ks LXII/20]. 1761: Vagyon itten edgy Oláh ember a kiis Fogaras földiről szarmazott volt el ... itten lakik vagyon valami 8. 9. esztendeje, akkor mikor idejött igen szegény ember volt [Mezőcsás-vás MT; TL. Ioanes Simon (68) pp vall.].

3. ideszámít; a se socoti aici; hierherrechnen/zählen. 1787: Ide jó már az Néhai Elek Ersebethről Vadadi Andrásnérol maradott passivum Debitum melly az arvait egyenlőképpen illeti [Mv; MvLev. Vadadi hagy.].

Ha. 1585: Jde Jw [Kv; Szám. 3/XVIII. 28b Gellien Imre sp kezével]. 1593: ide iwne [Kv; Tjk V/1. 400]. 1662: ide jünek. ide jüttenek [Görgénysztimre MT; SzO VI, 278]. 1749: ide jó [Tóhát AF; Told. 3]. 1757: ide jüvén [Hosszmacskás K; BetLt 7]. 1783: ide jöni [JHbCs Árkosi Ferenc gr. Csáki Katalinhoz]. 1806: ide Jötte nek [Dés; DLt 17/1809-hez]. 1810: jöjjen ide [Kissármás K; RLt O. 3]. 1825: ide jöni [Kv; IB gr Korda Anna lev.].

idejőhet a putea veni aici; (hier)herkommen können. 1602: ez Jövő Zek napian törwen zerint hitesse megh hagi beteg wolt: hog Ide ne(m) Jeohetett [UszT 16/90]. 1742: á Kolosvári Tisztek installatoria ide nem jühettek, de még sem maradtak el, hanem á Malomig el jüvén ott it-tak ettek [Méra K; AggmLt C. 12]. 1783: meszszünön nem mindgyárt jöhet az ember ide [JHbCs Árkosi Ferenc Csáki Katalinhoz].

idejőn 1. idejő

idejött 1. ideérkezett; sosít aici; hierher angekommen. 1669: Az hatas lovakkal it livő lovaszoknak, es az utan ide jőt kocsisoknak, arany verőnek es töb praeben-dasoknak költ el asztali czipo nr. 1378 [Fog.; UF II, 447].

2. idetelepedett; așezat/stabilit aici; hier angesiedelt. 1561: Az Mas uarasbol ide iqt mester felol Artic. 5 [Kv; ÓCART.].

idejövét I. *fn* idejövétel; venire(a aici); Herkommen. 1573: Biro vra(m) Az feiedelem Ide Iewetit Emlegeti [Kv; TanJk V/3. 91b].

II. *hsz* idejöttékor; la venirea cuiva; bei seinem/ihtrem Herkommen. 1595: ekkorba fogya el az varos Tyúkyá, az mellyet Azzonnyünk ő fge ide jöüet szettem vala [Kv; Szám. 6/XVIIa. 190 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

idejövétel 1. venire(a aici); Herkommen. 1589: Az hentelerek . . . zorgalmatos gondot visselyenek hogy az Vrunk ide Ieowetele meg ne fogyatkozzek [Kv; TanJk I/1. 97]. 1593: Kildete Esmeg Biro vram Andrast az Loúas Legent feierüara, hogi valoba Megh Erchie vrünk Jde Jeüetlelit [Kv; Szám. 5/XXIII. 48 Casp. Schemel sp kezével]. 1605: Megh ertettek . . . Coloswary Janos Deaknak . . . keowetsege valo ide Ieowetelit [Kv; TanJk I/1. 510]. 1687: Ez iden Takaritott nyári es eősi széna, Kazalokban es Kalandgiákba(n) rakva, eő Ngk ide jövetelekkor volt az alab meg irt rend, es mod szerint [Fog.; Utl]. 1688: Karaffa Ur(am) eő Nga ide jüvetelekor Komornyikja vagy Hopmestere eő Nganak nállam lévén szálláson . . . a Cselédi . . . ládámru lakatomat le tekinték [Kv; Utl]. 1705: a Méltosagos Urak ide jövetelek alkalmatosságával valo tisztességtételle, Had-nagy vr(am) kérje(n) költsón fl 30 [Dés; Jk 348b]. 1763: mind ketten Várasunkra a katonak ked-veért jötenek idejövetelek es el fogatások Napja előt valo eczaka [Torda; TJKT V. 146. — "Két „katonák után járt, es azokkal fertelmeskedett” nőszemélyről]. 1784: ki jövén ide Torotzkora . . . ide jövételünk czélyát az egész Város Lakossainak tudára adattván . . . é következendő Rendet szabtuk mind az Biráknak, mind pedig az egész Helység Lakossinak elejekbe [Torockó; TLev. 2/6]. 1808: ha az Urak halogattyák az ide jövetelt . . . tavaszfélt többet fognak efélét^a látni [Ádamos KK; Pk 5. — ^aTi. kárt].

2. idekerülte (vkinek); venirea încoace (a cuiva); js Hergeraten/gelangen. 1752: En fatens Tisztarto vram ide jövételétül fogva Biroi hivatalban voltam [Gardán-fva Sz; BK].

idejövő care vine aici; herkommend. 1665/1754: akár ide jövő, akár töllünk el-menő Legények Poszpertet B. Ché petséttye alatt mutassanak [Kv; ACART. 23]. 1824: ugy annyira vagyon szorulva a' piatzi Hely, hogy . . . bé nem fogadhattya most a' Kis Aszszony napi Sokadalomra ide jövő Sokadalmasokat [Torda; TLt Köz.ig. ir. 252/1825 mell.].

idejut ideérkezik; a sosi aici; hergelangen, hier ankommen. 1582: Decemb(ris) 15 Jutottanak az Cancellarius Lowajwall ide Janos Deak Balint Deak es az lowaz Mestere [Kv; Szám. 3/VIII. 65].

idejű vmilyen korú; de o virstä oarecare; von bestimtem Alter. 1627: Az szegeny Eözvegy Aszszony allatok kiknek fiok ninczien, es ha vagionis fiok 16 Esztendőnek alatta valo idejűjuk [UszLt IV/50. 135].

Szk: ért ~ érett korú. 1776: A' Templomban taszigá-lodo Ifjúságnak rendetlenségéről rendeltetett: . . . A Kikre ért idejű es elmjű embert rende a' szent Visitatio . . . olyan rendeléssel hogy Birák es Dékány Atyánkfiai elegendő Inspectorokat allitsanak a' Karokban [Torockó; TLev. — "Köv. a rendelkezés szöv.] * megállapodott ~. 1823—1830: (Veres Mózes) megházasodott, elvévén az udvarból egy már megállapodott idejű Susi nevű frajt [FogE 136] * megélemedett ~. 1711: En meg éle'medet idejű ember leven tudom hogy az Ojtozra mind be es ki Hozando terheket egyenlő modon hordoz-tak [Kvh; HSzJP Makszin Marton (40) jb vall.] * meg-hajlott ~. 1730: az ilyen meg hajlott idejű Jobbágyokon . . . szoktak könyörölni [BfN I Okl.] * Nesztor ~. 1775: Leánya^a volt amaz Nestor idejű vagyasi Daniel István úrnak [i.h. 347. — "Br. Wesselényi Istvánné Daniel Polixena] * vkinél nagyobb ~. 1767: hallom hogy a' ki itt Kökösb(en) született nálamnál nagyobb idejű ember sem esmerte Simon Pétert [Kökös Hsz; Kp IV. 242 Mattias Serester (40) lovaskatona vall.] * vkiel egyforma ~. 1770: a szegény Szilvási Ádám velem egy-forma idejű volt [RettE 236].

idekap ideszokik; a se obișnui să vină aici; ein/hierhergewöhnen. 1780: a Lakodalomkor hallottam Cserei-nének egy Asszony Attyafiától mutatván nekem egy rongyos régi bárszony vállot, ezt mondotta: Lásza az Asszony! tsak e' volt, s ilyen a Léánynak köntösse a mig Cserei Uram ide nem kezdett járni, de hogy eo kglme ide kapott fel tziírázta [Bethlen SzD; BK. Juliana Ersekuj-vári conj. St. Butzi (24) vall.].

idekel idetelepszik; a se așeza/stabili aici; hierher ansiedeln. 1627: Tudom azt hogi Sofoluaroll ide kele Vadrada Ambrus kovacz [Sóváradya MT; LLt 88/3].

idekéredeszhet idekérezhetik; a putea cere să vină aici; sich hierher ausbitten können. 1653: Akarnam ha ide keredezhetnel hogy keszitenek jobban [Sófva BN; Ks 14. E. 31].

idekerül idevetődik; a veni/ajunge aici; hierhergeraten/gelangen. 1843: Mintegy három évvel ezelőtt került ide, tartózkodik Pojényben, ahonnan kijárogat a több kerületekben is [VKp 110. — "Varga Katalin].

ideki 1. (erre) ki; (aici) afară; heraus. 1589: Hallotta mastul hogy kuldeott araniatt es egieb marhatis az bat-tianak Jde ki [Szu; UszT]. 1631: hallotta(m) ide ki az Uczara hogi Zilagi Ianos szitkozodot othen [Mv; MvLt 290. 257a]. 1752: az miolta Tisztarto Uram ide ki köz-zinkben az vrak joszágában jött mindétig it az udvarban majornéskodom [Gardánfva Sz; BK].

2. erre/itt kint; afară; hier draußen. 1574: Kwpas Antal Azt vallia hogi vagion 16 Eztendeie hogi Eo zelewt Bir az gellien Saytoianal Azoknak volt zabad vtok es Nyomo helyek Ide ky az Sayto fele [Kv; TJK III/3. 361b]. 1630: hallam egiszer, hogi zeördüles vagion oda

ki . hogj az meniem ki mene özüe czapa az kezett s monda hogj jaj mely rut dolgot czelekeznek ide ki, s enis latta(m) hogj eözve gomoliodtak s huztak vontak egy mast [Mv; MvLt 290. 200b]. 1718: ha meg gyogyulna az kis Sigo Kövesdre küldene'm az mig ide ki meg nyargalan az joszagimot [Ks 96 Apor Péter lev.]. 1778: Etzken Moses . . . ideki volt Praefectusságában is sokáig szolgalt . . . Dalnoki Miklos Peter vram ő Kegyelmet [Kisbudak BN; BLev.].

3. kint, kívül; afarā (din casā/īncāpere); draußen. 1597: hallek walami riadast ide ki, ki fútamodam az hazbol hat Nagy Benedeketis arczúl wagta a fogoly legeny [Kv; Tjk VI/1. 50-1]. 1621: semit sem ertetem ky mit szolot ide ky mert nekem az hazban dolgom volt [Dés; DLT 345].

idekijebb erre kifelébb; incoace mai în afară; hierher mehr hinaus/auswärts/nach außen. 1662: az az Rácztván, az ki az két vartul elpártult, puskásokkal és valami katonákkal itt tekergett, már jó időtül fogva az ő felsége hadaitul való féltében mind láposi vidékben lakván, ide kilyebb akar szállani [TML I, 371 Teleki Mihály lev.].

idekisé idáig kísér; a însoți/petrece pînă aici; bis hierher begleiten. 1779: Ezután tsak hamar az én Lakadalmam meg lévén ide kísérték engemet Vétstre [Marosvécs MT; KS özv. Kemény Zsigmondné Rhédey Drusziána (61) vall.].

ideköltözik idehurcolkodik; a se muta aici/incoace; hierherziehen. 1763: Mányika luon . . . midön ide költözött Záhrol három rakat szekérrel jött akkor Gálfalvára [Gálfva KK; Mk V. VII/1. 27 Múntján Máté (40) zs vall.] | Mikor Záhrol ide költözött Én akkor a' Vámos Hidnál nem lévén, mit hozott nem tudom [uo.; i.h. Berkár Vonya vall.].

ideköt a lega aici; hierherbinden. 1618: Az minémű discursusunk volt, ugyan akkori consignationkat in specie, idekötöttem, ezt purgatumba irván elküldtem urunknak öngyságának [BTN² 148].

ideküld a trimite aici; hierherschicken. 1573: Anna Zentlázlay gergelne, latta hogj Balasy gergel az haz eleot al volt es kyalt volt Imre deaknenak kwlđ Ide vgimond az vradat az califactor esse kwrwa fiat, mert az fwro lykba zegezem zakalat [Kv; Tjk III/3. 232]. 1597: Hersenczy Istwan wallia . . . mikor veseleny Gaspar zolgaya valem engemet kwlđeot ide hogj el foglalliam az Elek Janos hazat az vram zamara [Kv; Tjk VI/1. 8]. 1602: Keryükis Kgmedet hogj azokat^a mi szamunkra meg Veue(n) külyge ide [Gyf; PLPr 43-4 fejt. — "Szönyeketet]. 1639: eccer ismét odafuta hozzám s mondá: ides Csiszár Jánosné asszonyom, ha az uram ideküld, hát mondjad, hogj te adtat az káposztát [Mv; MvLt 291. 195b—8b átírásban!]. 1702: mivel ez Hazab(an) sok felől halatnak tolvajok . . . Kgc szorgalmatasson investigallya eöket . . . ha el foghat benne, jó őrizett alatt küldje ide Feiervarra [UszLt IX. 77. 50 gub.]. 1744: ā nyárban Cursus járt, melyetis Köpeczről küldötték ide [Középajta Hsz; INyR 5]. 1774: Velkére mentem hogj az oda valo Birot ide küldjöm [Záh TA; Kf Nagy Sá-

muel lev.]. 1824: Azon posta Czugbol, Mellyet Nagyságod most ide küldenü méltoztatott, Hidalmáson egyik Kantza meg Csikozván ott elmaradott [Perecsen Sz; IB. Tamás Mózes lev.].

ideküldetett trimis aici; hierhergeschickt. 1802: a' királyi ide küldetett Patenst két egy más után következő Vasar napokon a' predikállo székből fel olvassak [M. bikal K; RAK 34].

ideküldött trimis aici; hierhergeschickt. 1692: Az ide küldöt Projectumra valo vekony Censuram [Szökefva KK; Törzs. Sarosj Janos kezével]. 1708: Uj Commendans Vr(amna)k az ide küldött Ima Instantiát maga(m) repraesentaltam [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. 1768: Örvendezve erttettem ide küldött legényedőtől, Melt Groffnédnak jobb léit [TKhf Alvintzi Gábor lev.].

idele itt (lent); aici (jos/mai jos); hier (unten). 1784: Alázatos kötelességem szerént kívántom Nsgtokat az ide le folyo dolgokrol tudositani [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1798: már az Aposom irtogatott ide le, amaz szakadásos vagy martos helyen alol [Nagykristolc SzD; JHb Bornemisza Anna Mária lev.]. 1826: A Schalukra ide le kell tsináltatnunk^a [Mv; Told. 7. — "Ti. zart].

idemarad 1. odavész; a se pierde; zugrunde gehen. 1624: megh hatta mony geörginek hogj be czinallia^a, ha be nem czinallia eő vallia az kart mert ide marad az dezma Erette [Borsa K; Mk III. XXXVIII. 994. — "A porgolátot].

2. elesik/pusztul; a cădea/pieri; fallen, vernichtet werden. 1658/1853: (Az ellenségéből) 18-adfél száz maradt ide^a [GyHn 53. — "Szárhegyen (Cs)].

3. örökségül nekem/nekünk marad; ne rămîne ca moștenire; mir/uns als Erbe hinterbleiben. 1631: lata(m) az Rudon hogj egi berlet mente uala . . . Aval az Remen-szel tartia ith az Gazda Aszony hogj tala(n) az hadba(n) vesz s idemarad az mic vagio(n) [Mv; MvLt 290. 247b].

idén ebben az esztendőben/évben; în anul acesta; dieses/in diesem Jahr. 1587: Boriw wagion 13. 2 Boriü holdt meg az ideon [Kv; Szám. 3/XXVI. 14 G. Suweges isp. m. kezével]. 1679: 100 öles őregh gyalum,^a (: mely az idén czinaltatott :) [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt. 84. — "Értsd: gyalom]. 1680: asztis hallam Szabo Boldisártol hogj azt monda meg rontya még az üdön az Killyeni Mihály szolgáját, Gergelyt [Kilyén Hsz; BLt 3 Erdely Istvánné (27) col. vall.]. 1716: az Mold (!) nélkül valo nagy árviz . . . az egész rétekét . . . mindénüt él borította . . . talá(m) sémit nem kaszáltathatunk az idén [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. 1740: Kováts Peter adott az idénis egy darabot [Szásznyires SzD; Ks 17/LXXXIV. 13]. 1764: Szokott maga számára vettetni nevezetesen harmadiden egy vékát, a Tavaj hármát az idén ötött [Méra K; AggmLt C. 30]. 1778: én szemimmel láttam harmad ideje, tavaly és az idénis, hogj az Falusiak magok Vágták^a [Berekeresztúr MT; Berz. 15. XXXVI/14. — "Az erdőt]. 1817: ezen Erdőt tavaj és az idén a Tavaszonn . . . le vágatvánn . . . el adta [Torda; DobLev. IV/913. 10].

Szk: ez ~ ebben az esztendőben/évben; in anul acesta; dieses/in diesem Jahr. 1579: Az Regeny Peter supliatioit meg ertette eo kegmek keryk eo kegmeket Byro vramat tanachiawal hogy a mint ez elöt valo eztendeobe az subsidiumot meg Attak neky Azonkeppe(n) ye ydeon is aggya meg eo kegmek [Kv; TanJk V/3. 186b]. 1602: En az taualj Eztendeobe czienker Jstuan Engedelmebeol birtam a tanorokot, Ez Jdennis Eo akarattiabol czinaltam be [UszT 17/38 farkos mate weres drabant Zent Abanaj (60) vall.]. 1719: pomagranatot tudakozva(n) ... azt monta nem termet ez üdön [O.csesztve AF; Ks 96 Ágoston György lev.].

idéni idej; din anul acesta; diesjährg. 1817: Az Oldalon a' Vad Fálnál lévő Alلود. szántót meg mértük 's az idéni Conscripöba fel iratott [Nagyak AF; DobLev. V/1008. 2b]. 1841: Vas János az idénni termésnek^a fele részit készen megcsinalva(n) nekem a' Faluba bé hozni tartozzék [Bözöd U; Borb. II. — ^aKaszálóra von. kikötés]. 1855: az idénni ferdőbenni menetelünk alkalmával ottan Gyogyon egy napon Pápine Asszonyság ... el kérte töllem a ferdőház kulcsát [Marosgezse AF; DE 5].

idénybeli vmilyen évjáratbeli; (despre vin) dintr-un anuit an; von/aus bestimmtem Jahr(gang). 1655: Ezeket kwwl voltak egy néhány idénybeli borok mellyeknek az arrok teott egy summaban f. 162 d. 66 [Kv; RDL I. 29].

iderekeszt idezár (ide/ehhez a levélhez zár); alătură (acestei scrisori), anexează (la această scrisoare); hierher (diesem Brief) beifügen/schließen. 1800: Szabo Simény Istvánnak Jánosnak és Joseffnek konyörgő Levele ide Rekesztve 4 darab originalis acclusakkal egyetemben [Szu; UszLt ComGub.].

iderekesztett idezárt; alăturat, anexat; beigefügt/schlossen. 1808: ezen ide rekesztett Levéllel edgyütt ezt utasittá hozzám [Kv; ACLev.]. 1817: (A) Párban ide rekesztett Recognitio szerint méltotassék azon 14. darab Leveleket viszsza küldeni [Szentbenedek AF; DobLev. V/1005].

iderendel a dispune să fie trimis aici; (hier)herordnen. 1792: ha az rozszz huntzfut Vajda, az Erkedí és a Nádasi kerülő ... az embereiket kik ide voltak rendelve kihajtották volna, az essők előtt a Vásár mezőn mind jó Szénát tsináltanak volna [Hadad Sz; JHb 36 LevK 54 Kováts György lev.]. 1832: Csomafái Sándor Uram két szekeret rendelvén ide azokat meg rakta mindenemű Szekerekhez, ekéhez tartozó vasakkal, és vas számmakkal [Récekeresztúr SzD; RLt Borá Vonutz (50) vall.]. 1844: A máj Napról Hivatalosan értesítettén a' Kertsedí Falus Biro, hogy Henning Andrást a' Benignizatoria ide rendellye [Bágyon TA; KLev. Wántsfalvi Gergely András Asz hűtös Assessora vall.].

ideront ránk rohan; a se năpusti asupra noastră; auf uns stürzen/stürmen. 1618: Az ház építése felől immár Nagyságodnak irtam az előtt való levelemben, hogy arra ökegyelme Kamuti uram egy pénzt sem hagyja, maga sem építé. Bizony, Kegyelmes uram, bizony egy nap ide ront mind szolgástul-lovastul, ha Nagyságod erre kegyelmesen nem provideál [BTN^a 119].

iderügő idenyülő; care se întinde pînă aici; hierher reichend. 1813: Jól tudom hogy itt a F Berekszoí Határban a Dumbráva ... ide rugo Határ részeit, még ez előtt 14. esztendőkkal fogattatta fel^a maga számára az Exps Groffné Asszony [F.berekszoí Sz; BfR III. 12/9 Gávrís Ursz (38) col. vall. — ^aTi. szép, szabad erdőből].

idestova immár; deja; bereits, nunmehr. 1761: erőssen meg rongjollott, és halladozott Sendelj fedel alatt vagion ide s tova dőledezni indult ... két nagy Lo Istálló [Mezőpagocsa MT; JHbK LXVIII/1. 17]. 1780: nyilvánvaló tudvott (!) való dolog is ... hogy az irt pretendens Bánfi Miklós mi sorsú volt s lett, az is, minden jókot irt Gergely Péter maga siattjával (!) az Bartos Andrástól és Bartos Annától ... nagy summában idestova el voltak adva [Taploca Cs; RSzF 229].

ideszakad kerül; a ajunge/veni aici; hierhergeraten. 1762: azon alkalmatossággal szakadtott volt ide egy Szabo, s vandollo Czeglédi István nevű ifjú Legény [Perecsen Sz; IB IV/76 Ioannes Béres (81) jb vall.].

ideszakaszt (despre ape) a rupe aici; hierherreißen. 1596: adának nekem az egerpataki uraim falustól egy darab tó helt, mely vagyon az rétben, melyet az viz ideszakasztott [Egerpatak Hsz; SzO V, 160-1].

ideszáll 1. idetelepedik; a se aşeza aici; hierher/zusiedeln. 1574: Mytwl fogwa ez fele Magiar orzagy Arwlók Eretnék kwrwa fiai Jde zallanak aztwl fogwa szok karba vagiok myattok [Kv; TjK III/3. 328]. 1584: Mykor Balassy Menyhart Hadadnal az Iffiu megh holt Janos kyraly hadat megh were, azo(n) eztendeobe(n) Zallotta(m) en Jde chyapora [Csapó KK; JHb XX/45]. 1652: Pasko Lazlo ... Mostan szállott ide [Sólyomtelke K; GyU 103]. 1725: mikor Telben á Tatar Kolos Vár felé bé csapot volt akkor á Falusiak magok oltalmának okáért ide szállattak volt [Ugróc K; JHb III/78]. 1754: maga szállatta vált meg mint Darabont elsőbben azon Jozzagat ... 's akkoris Darabonti szolgálatban vált mikor ide szállat [Kakucs MT; DE 3]. 1806: tudom, hogy Gróf Rhedei László Ur ő Nagysága minekutánna lakoul ide szállott azután fogta fel ... helyét ugi vette birtoka alá [Erdősztygyörgy MT; WH].

2. ~ red ide beszállásolja magát reá; a se încartirui aici; sich bei jm einquartieren. 1658: Rákoczi urunk ... hadat kezde gyűjteni ... A katonái ide szállának reánk Vásárhelyre, és rajtnuk tőnek nagy romlást mindenképpen [ETA I, 166 NSz].

3. férjként/vőként idetelepedik; a se stabili aici ca soț/ginere; als Ehemann/Schwiegersonn hierhersiedeln. 1722: Mihály Borbárara szállott ide Csikbol Madefalváról Cserei András [Kézdisztkereszt Hsz; HSzjP]. 1791: házasságom által mint egy 37 esztendővel szállattam ide Fiafalvára [Usz; Borb. II Agillis Mich. Csiki (70) vall.]. — A jel-re l. SE 371-2.

ideszállás ideköltözés/telepedés; mutare/așezare aici; Hierherziehen/siedeln. 1765: Muntyán Jánosnak Csibán^a való Majorkodását, onnat ide Szállását nem tudom [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 76. — ^aMT].

ideszállít 1. idetelepít; a dispune să fie aşezat/stabilit aici; hierhersedeln lassen. 1730: Egy Rácz alias Kocsis György nevű jobbágyot hozatott . . . néhai Boldogfalvi János vrram Déváról maga jobbágy szekerin minden egyetmásával együtt, kinek is akkor egy Istók nevű fia volt, aki most is itt lakik . . . Item egy Molnár Mihály . . . nevű jobbágyot szállított ide . . . Az ide telepített jobbágyok . . . osztán ismét a Maros mellé, Borberekben vitettnék [Désfva KK; MNy XXXVI, 50 G. Márgai de Karánsebes (60) ns vall.].

A jobbágyszállításra nézve l. i.h. és SzE 439—41.

2. ideszállásol vkit; a încartui pe cineva aici; jn hierher einquartieren. 1747: Luka Jónucz két kék béli katonát ide^a hozza és szólta az mi házunkhoz [Alparét SzD; Ks 27. XVIIb].

ideszállított ideköltöztetett/telepített; mutat/ásezt aici; (hier)hergezogen/angesiedelt. 1778: Nagy Kendről ide Koronkára telepített Jobbágyok^a . . . Balavásárról ide szalított Jobbágyok ezek^b [Koronka MT; Told. 79. — ^{a-b}Köv. a fels.].

ideszállott ideköltözött/telepedett; mutat/ásezt aici; hierher umgezogen/übersiedelt. 1674/1681: Haczogi Micza Muntyan Peter Supplicatiojara Valasz. jól lehet szolgáló Jobbágyra volna nagyobb szükségem, de hogy mas Orszagból ide szállot jövevények, el ne idegenedjenek, megh engedtet ez Supplicansnak az négy forint Taxa, tartva(n) az szolgálat dolgában az több Taxa-sokkal [VhU 471-2].

ideszámit ehhez hozzászámit; a socoti/include aici; dazuzählen/rechnen. 1846: fa hidhoz 8/9 hüv vastag tölgyfának illő ki faragása, tsapozása és vésése az otska fákból a^a fel állítást is ide számitva Rfrit 62 Kr 35 [Dés; DLt 858/1847].

ideszámláltatik ebbe/ide beleszámittatik; a fi socotit aici; dazü gezählt/gerechnet werden. 1674: Az 1674. esztendőbeli Fogarasi Ratio az Proventussak(na)k . . . Egesz Fogaras földi ide számlaltatvan, Fogaras, Betlen, teszen in summa f. 920//21 [Fog.; Utl].

ideszánt a magáéhoz hozzászánt; a intra cu plugul în ogorul altuia; zum Seinigen/zum Ihrigen zupflügen. 1627: Az Uarga szegit tudom hogy ide szantottuk [Ditró Cs; EHA].

ideszar becsm, ts ideganél/piszkol/rondit vkit; a defe-ca; jn herscheißen/misten. Sz: ~ az ördög vkit. 1638: Csiszar Istuan megh megis szida rutul hagi esse Leörincz fia most szart az eördeogh ide ugj mond, emezis monda hogy engemis csak ugj szart az eördeogh mint szinte tegedet [Mv; MvLt 291. 161b]. 1674: Fejeuary Mihaly Uram Kis Martonnak az szek színin eszt mondotta hogj most szart az Eördeogh ide megh az lele-keuelj megh szida [Kv; MészCLev.].

ideszármazás idekerülés; ajungere/venire aici; Herge-langen/geraten. 1757: Sipos Jánost én jól ismerem, ide származásának leszen circ 35 Esztendeje [M.bölkény

MT; Ks 4. VII. 8]. 1780: egy Tepelaga nevű ember ide-származásától fogva szüntelen injuriált [RettE 412].

ideszármazik idekerül (lakni); a veni încoace, a se așeza aici; hergeraten (wohnen). 1670: Honnet s mikor szarmaztak ide^a, en azt nem Tudom [Marossztygyörgy MT; BálLt 55. — ^aA jb-ok]. 1697: Tudode hogy ha . . . ezek az Szaláncziak . . . másunnét származtanak ide? [Kük.; SLt AX. 22 vk]. 1741: egy vagy két Esztendőktől fogva halok szo zugást hogy a^a meg irt személyek Gro-hotrol származtanak ide [Bukuresd H; Ks 8. XXI. 12]. 1762: mikor én ide származtam akkor a szamos egészen innét Magos mart felől fojt [Virágosberek SzD; SLt XXIV. 6]. 1799: a miolta ide származtam, tudom hogy békességesen birta [Déva; Ks 113 Vegyes ir.].

ideszármazott idekerült/vetődött; venit/ajuns aici; hergeraten/geschlagen. 1828: MKöblösön Részidéaló Tekintetes Rettégi Sándor Ur requirála bennünket hogy . . . Dengelegről ide Származott Zángár János nevezetű mostan Désen rabaskado kováts Czigánnyaért egy Kezes Levelet készitenék [M.köblös SzD; RLt. — ^aSzD]. 1841: Szegoldtettem (!) be a^a Kis mezei Majoromba Dominalis Gazdammak Szasz nyeresről ide származott Veres Jánost [Dés; Törzs. Dési taxálisták. — ^aSzásznyires SzD].

ideszivárog (ide) beszivárog; a se infiltra/strecura (aici); (hier)her einsickern. 1653: Egykor^a látom, hogy Gyulafi László ide szálla Vásárhelyre, s mondanak, hogy Bocskai küldte ide gubernátorságra. És hadak is kezdenek ide szivárgani — Bocskai hívei [ETA I, 94 NSz. — ^a1605-ben].

ideszorít idekényszerít; a abate (cursul apeii); (hier)her-zwingen. 1592/1593: Annak vtna hogy Christoff vram az Molnott od chinaltatta, akkor gatolta zorította ide az mostanj foliasara az Kis zamost [Szilágytő SzD; Ks].

ideszökik a fugi aici/încoace; (hier)herfliehen. 1584: (A csausz) által a császár azt parancsolja vala, hogy az mely oláh boérok onnan ide szöktének volna, azo-kat a vajdának mingyárt beküldjék [Veress, Doc. II, 299 az erdélyi kormányzótanács Báthory Istvánhoz].

idetálalkozik idekerül/vetődik; a ajunge/veni aici; (hier)hergeraten/verschlagen werden. 1603: Erdely Bal-linth . . . vallia mikor engemet megh lata Darabos Balas keozeonte . . . monda bizony igen Akarom io Akaro Vram hogy ide Talalkoztal, mert zinten az az-zony embert eretted akarom vala kwldenj [Kv; TJk VI/1. 663].

idetartozandó kb. ideszámítandó; de socotit aici; (hier)herzurechnend/zählend. 1639: az Keczelej Gergelj Deak Reszere minden vtaiból ualo Lucruma teszen f 825 d. 54 melibeol kj ueuen az Lengjel Orszagi marhabol ualo jde tartozando Lucrumot f 50 d. — marad Keczelej Gergelj szamara Lucrum f. 775. d. 54 [Kv; RDL I. 116].

idetartozik a ține de ; (hier)hergehören. 1628: Tet-zett az z. Zéknek hogy . . . Criminalis causa volna es ide

nem tartoznak^a [SzJk 29. — ^aTi. ez a bíróság nem illetékes a szóban forgó válási ügyben ítélni]. 1681: az Urbaniumba(n) mind azok a dolgok mellyek ide tartoznak ... inseraltattak; es az eő helyeken specificaltattak [Ált Urb. 2].

idertartozó 1. care apartine unui lucru/ține de aici; hierhergehörig. 1677: Mind ez Országban, s' mind Magyar Orszagnak idertartozó részeiben szokás ez^a [AC 184. — ^aKöv. a részl.].

2. idevonatkozó; care se referă la aceasta; diesbezüglich. 1800 k.: Ez nem ide tartozó jegyzés, hanem csak más Levél Copertája és Copiája [JHbK XLIII/33].

idertelepedett ideszállott/települt; așezat/stabilit aici; hierher angesiedelt. 1671: Az mint elsőbenis fel tészik az masunnan ide telepedett bocsúletes rendek alazatos Instantiajokb(an), hogy némely Déésre telepedendő bocsúletes emberek midőn tudakoznának Uratla(n) Fundusokat es haz helyekett, unadalmas volna tudakozassokis nemelylek pénzén vévén fundusokatt [Dés; Jk 13b]. 1705: Ez Specificalt Jobbágjok mind másunnét ide telepedett emberek(ne)k vallyák magokat lenni [Mezőzár TA; Told. 18]. 1767/1768: tudom azt, hogy itt Kis Fencesen Bogyáék(na)k örökségek nem volna, hanem az ide telepedett elejek a' Felesege után kapvann Örökségre, mais azonn jusson birják minden belső külső örökséket [Kisfenes TA; JHbK LII/4. 103-4].

idertelepedik ideszáll/települ; a se așeza/stabili aici; hierher ansiedeln. 1729: Az melly emberek masunnan ide származván s telepedvén magok Házhelyek(ne)k való Földeket kértének s obtinealtanak az Város köznséges földéből azok(na)k ház helyek ... az akkori oculatiojok ... szerint biratnék ... ? [Dés; Jk 384b]. 1770: Füleki György ... meg állapodott koros idejű Legény vala a mikor ide Szász Nyiresre házassodván ide is telepédék [Szásznyires SzD; Ks 30. 28]. — L. még FogE 195.

idertelepít ideköltöztet/szállít; a dispune să fie mutat aici; hierher umziehen/befördern lassen. 1769: az régi veszett időkben esett ezen Haza Veszedelemeiben ... ezenn Szász Nyiresnek is nagyobb része pusztulásra jutván az Exponens Mlgs Groff Ur eő Nga jo emlekezetű Eleji ... telepítette (!) volt ide bizonyos számú Jobbágjait [Szásznyires SzD; Ks 33. III]. 1782: Gligort fiaival ... elsőben vgyan ... Ujfaluban^a csak mintegy Szálloul, addig mig az Jozságbán megtelepedésekre kedvek szerént való lak helyet szemlélhetnének bészálították és onnan osztán vgy telepítették légyen őket ide Fodorházára [M.fodorháza K; Eszt-Mk. — ^aM., később Borsajfalu K].

idertelepített așezat aici; hierher angesiedelt. 1730: egy Molnár Mihály alias Karagula (!) nevű jobbágyot szállított ide ... Boldogfalvi János uram Az ide telepített jobbágjok ... osztán ismét a Maros mellé, Borberekben vitettenek [Désfva KK; MNy XXXVI, 50 G. Már-gai de Karánsebes (60) ns vall.].

idertemetetett idehantolt; îngropat aici; hierherbegraben. 1804: tulajdon szememmel is láttam ez előtt mint

egy 50 esztendővel egyik ide temettetett Bátorinak ön koporsóját, mellyet pénz keresés véget ástak vólt ki [Pecsen Sz; EHA].

idertes ideír/jegyez; a scrie/însemna aici; (hier)herschreiben/aufzeichnen. 1758: csalárd, félénk, rossz gazda^a Egyéb helytelenségei is számtalanul voltak, melyeket magam becsületiért ide nem teszek [RettE 60. — ^aAz emlékiró mostohaapja]. 1779: El kén hallgatnom, de pro historia ideteszem, hogy az anyjok^a ... adakozó nagy patrónája volt collégiomoknak s másoknak [i.h. 401. — ^aÖzv. gr. Bethlen Lászlóné Folti Mária]. — L. még i.h. 386.

idertet idehelyeztet; a dispune să fie mutat aici; hierher tun/setzen lassen. 1791: Pap Mihály nevezetű Borgoi Limitaneus Katonát a Verbunkosok fogták el és tétették ide Magistrualis Foglántzra [Torda; DLt].

idétlen 1. mn 1. koraszülött; náscut prematur; frühgeboren. 1579: susanának lött esmeg leánya . Ez keet leany között hozot volt esmeg hon nem letemben egy fiat, Mely idétlen volt, annak Neue Ninnen [Nsz; MKsz 1896. 365]. 1757: Szaporodot az idén idétlen hasznatlan Bárányon kívül Nyösten Bárán 17. Kos bárán 58 [Kiskend KK; Ks 71. 72 Szám.]. 1786: (Kereszteltem) Pap Jánosnak idétlen Fiát Jánost ki az Nap meg is holt [Gyalu K; RAK 79]. 1798: (Kereszteltem) Bizonytalan Apától 's Anyától idétlen de megélhető 'Su'sán(n)át [Kv; RKAk 88]. 1812: meg holt Imbre Palinak és Kis Ersok(na)k Negyed napos idétlen Ersok nevű Léányok [M.gyerőmonostor K; RAK 119]. 1831: Mosája a Feleségemnek tanult Bába Aszszony ... volt, Léányt szült, de idétlent, s annál fogva keresztséget nem érhetett [Dés; DLt 332. 11].

2. ~ szülés koraszülés; naștere înainte de termen; Frühgeburt. 1847: (Meghalt) Kovács Kis-Anna — Molnár Istvánné idétlen szülés következésibe [Nagykapus K; RAK 12]. 1852: Betegség neme: Idétlen szülés következtében méhdagadás [Dés; RKHAk 138].

3. ízetlen, sületlen; anost; schal, platt. 1823—1830: Az itt említett bonyhai pap ... sok prédikációt tudott, mert az apja is pap volt, s attól kapott. Idővel osztán ő is elegyíthetett közibe anekdotákat, meséket ... De ez az elegyítés idétlen, vagyis inkább nexus nélkül való volt gyakran, mert szisztéma nélkül való ember [FogE 153].

4. kb. ütődött forma; cam jicnit; ein wenig (be)tepert. 1823—1830: Vagyon a reformátusoknak is egy oratóriuma, egy idétlen pap volt benne. Ez előtt híres pap volt Kulenkámp, aki az univerzitásnál professzor is volt [i.h. 231].

5. átv éretlen; necopt; unreif. 1655: az mi kevés pusztaságom van, azt is abalienálta s vesztegette megholt vóm Keöpeczi János és idétlen elmével s rossz emberek tanácsán járó tékozló fiam [SzO VI, 303].

6. badar; nerod; albern, dumm. 1807: Ugy látom, hogy a' bé panasztatott Agh Josefet az az idétlen képzelődés vezérle, hogy a panaszo Professor, és Testvérei néhai Dosa Adámnak nem volnának legitimus Gyermekei. Igen; de ezt a' magánas képzelődést, meg kellett előbb törvényesen ítéltetni [Balázstelke KK; DLev. 4. XXXVIII].

7. kb. bandzsál, bandzsi; saşiu; schielend. 1823—1830: Maga nagy ember volt, de erősen kancsal s annál-fogva idétlen nézésű [FogE 89].

8. hamis, fals, *táj*, *biz* falcs; fals; falsch. 1823—1830: Irtóztos nagy fekete ember volt, . . . akárki kérte, mindjárt elénkelte akármelyik zsoldárt, de mind csak egy és idétlen hangon [i.h. 177].

II. *fn* 1. koraszülött; prematur (copil născut înainte de termen); Frühgeburt. 1687: Azon kell igen busulnom, hogi az mely Bulyat Annis(na)k vettem volt; olyan szerencsetlenül jára. Husvetnapja(n) más bulyával edgüött . . . addig tanczolanak (: hogy amannak már öt holnap dolga le'uen az nemet kapitántol, az ki nekem attá :) idétlent szült masnap, . . . remenség elete felől ne(m) sok van [ApLt 6 Kálnoki Sámuel feleségéhez]. 1762: (Kereszteltem) Egy Idétlent a' Telegdi István Majorjából Istvánt [Kv; RKak 44]. 1794: azon verés miat a szegény Aszszony a bé következet ejtzaka idétlent szült [Déva; Ks 79. XXVI. 10]. 1831: En az nap, melyen Feleségem az idétlent szülte, egész nap kün a Guja mellett voltam, . . . és ennél fogva nem tudhatom azt, hogy az Idétlent ki, és hová temette el | Dregán Vonutz . . . azt mondgya . . ., most jó eszembe hogy a Feleségem Iditlennyit a sogorom temette be a Telkünk [Dés; DLt 332. 12].

2. idő előtt állt állat kicsinye; pui de animal fătut înainte de vreme; Jungtier eines vorzeitigen Lämmerns. 1752: az Juhok el éhezvén és ésegek mia idétlent bárányoztak [Torda; CsS].

idétlenség idő előtti születés; naştere înainte de termen; Fehl-/Frühgeburt. 1857: meg holt . . . Kolcsár István 9 napos idétlenség mián [Kálotsztkirály K; RHak 8] | Meghalt Kuszka Franciska fia Ferencz 1 napos Betegség neme idétlenség [Dés; RkHak 160].

idétlenül idő előtt; înainte de vreme; unentwickelt. 1819: még égy gyermeke ezen kívül Rákosi Urtol lett volna a' mely Idétlenül el lett volna [Kv; Pk 2].

idétt vki idejében/korában; în vremea cuiva; in js Zeit. 1662: Alább szállván, úgy mint Jeremiás idétt, annyira belekeveredtenek aztán a rút pártolkodásba, hogy ez a próféta ugyan pártolkodással láttatott Istennek szólni [SKr 709].

idetud ideszámít; a socoti aici, a include; hinzurechnen/zählen. 1589: Az Eghaz Fiaakteol (!) Weis Tamastol es Jgyarto Simonteol (!) ig wottek zamot. Maradott wolt nallok az Tawaly parcial Tartassa zerent keoz penzewl, zalogul Restanciaiwal ide Nem Tudwan az kewul Jaro ezust Marhakat in Sum(m)a f. 835/63 [Kv; Szám. 4/VIII. 1-2].

idevaló I. *mn* 1. helybeli (a szóban forgó helységbeli); localnic, din localitate; hiesig. 1633: Retkes Iános ide ualo Z. egyedi eöss Fiu [Szentegyed SzD; WassLt Rationy Georgy (35) ns vall.]. 1699: halottam az ide valo régi öreg emberektől meg Inaskoromb(an) [M.nemegye BN; JHb II/14 Gr. Domokos (72) vall.]. 1724: Dééva felől jött vala hozzam egy ember ide Homorodra . . . és azt mondgya vala hogy mondgyam meg néki hogy eő a mi Nemzettségünkől valóe, és ha az Attya ide valo Homorodi volt é [Homoród H; BK]. 1745: az J . . . egy ide valo

Blényesi Márton nevű Szóttel parázsnaságban találta-tott [Torda; TJkt II. 96]. 1794: Dipsai Pálné Csapkés Mária Aszszony . . . aszt feleli, hogi . . . adossagat is fizetett, az ide valo Unitaria Ecclésiának [Szind TA; Borb. I]. 1800: a Grofné ő Nga Fogadosneja idevalo Danyilane [Somkerék SzD; JF. Andrejka Janko (46) új-paraszt vall.].

Szk: ~ születésű. 1822: (A felsoroltak) mindnyájon ide való születésűek, és birtokatlanok [Dés; DLt az 1821. évi iratok közt]. — L. még VKp 157.

2. idetartozó (a szóban forgó helységhez tartozó); aparjinátor (care aparjine localităţii respective); hierher (zu der genannten Ortschaft) gehörig. 1679: az Rődiekis egy darab ide valo hatart el csovaltak [Ajton K; WassLt Ebeni Éva lev.]. 1681: Ha ki az ide valo makra Sertést hajt; annak dezmarajol láss Hunyadon megh irt havasi rend tartasb(an) [Lunkány H; VhU 115]. 1736: Azomban mivel az ide' valo Tehenek az nyáron mind sindettenek innét semmi vaját bé nem vihetek [ApLt 4 Apor Péter feleségéhez Ohábaról (F)]. 1740: nehaj Bernad János Uramis fenekedik vala, hogy az ide valo Jozságból reszit Törvény szerént ki venné [A.csernáton Hsz; HSzJP I. Barrabas de Markosfva (68) vall.]. 1779/1785: valami régi Divisiotis mutatván nekem Sándor Sigmond vram, ottis Détései Jozságnak láttam ki téve az ide valo Jozságot [Torda; DobLev. III/596. 86]. 1843: a Királyi Fiscus idevalo Kötelandi három darab tos helyén teremni szokott gazas apro nád [Köteland K; SLt Vegyes perir.]. — L. még RSzF 200.

3. itteni; de aici; hiesig. 1663: A vajda ő nagysága kalarási jöven Drinápolyban, nem akarám elmulatni, hogy nagyságodat ide való dolgokról, vagy két szóval ne tudósítsam [TMÁO IV, 41 Szilvási Bálint a fejedelem asszonyhoz Drinápolyból]. 1723: az én kedves eöcsém Aszony számára valo sellyemnek az ára negyven drám lévén az sellyem 1 drámia két parán ide valo pénzül nálunk tézen azon 40. drámnak egészen az ára három forint s öt sustákat [ApLt 2 gr. Ferratiné gr. Kálnoki Ágnes Apor Péterné Kálnoki Borbárához Jászvásárból]. 1735: Tudom hogi az ide valo buzabul Vecturaztunk Kolosvárra buzat [Nagysármás K; TKI]. XVIII. sz. köz.: ezeket^a is a melyek zalogba nem voltak a Falu fogta fel (: az ide valo abuszer szerint :) [Tancs K; LLt Fasc. 159. — ^aA földeket]. 1763: A menyi szena most be került . . . ötven forint ki jőne Tavaszal az ide valo széna szükikhez képest [Esztény SzD; Told. 29]. 1801: Kert . . . az ide valo mezősegi mod és szokás szerint szalma izék és Gazból rakott Kerttel vagyon körül véve [Nagynyulas K; DLev. 5].

4. névszói v. igei-névszói állítmányként; ca predicat nominal sau verbal-nominal; als nominales od. verbo-nominales Prädikat: a. idetartozik; a aparjine aici; hierhergehörig. 1592: Nem kell ez felseo tanot ki vonnj Mert ide valo volt [Kv; TJk V/1. 295. — ^aKihúzott szöve von.]. 1734: Ide valo Azis hogy az Actor Emptor a mostani I p(rae)sentiajaban vásárlotta meg az kérdésben forgo örökséget s azt akkor admittalta az I [Aranyosrákos TA; Borb. II]. 1783: Egy árkosnál többet irt olyat Bátyám Uram, melyről maga recognoscálja hogy nem ide valo [Mv; Told. 20]. — b. ide/közénk illik; a se potrivni aici; hierher/zu uns passen. 1590: Jeowe be oztan^a az Cheres Peter es akar wala le wlni az Aztalhoz, Monda neki Hegedeos Peter, Nem ide walo wagy, mert

Jamborok keozzeh nem illendeo vagy [Kv; Tjk V/1. 48. — ^a Miután paráznalkodáson érték].

5. szóban forgó, jelen; in cauză/chestiune, de față; vorliend, genant. 1636: Mi kik ez ide valo dologban fogot emberek vogiunk^a [Mezőbánd MT; MbK. — ^a Kőv. a nevek fels. és az ügy érdemi előadása].

6. alkalomhoz illő; potrivit; passend. 1823—1830: én ugyan sohasem láttam, hogy az egybeesküvés előtt meg szoktanak mátkásodni az ifjak, amikor egymásnak gyűrűt adnak. Én eztet ... szükségtelen ceremóniának tartom, különben is gyűrűm nincsen, a sincs, amivel ide való gyűrűt vehetnék, amint a becsület kívánná [FogE 300].

II. fn 1. helybeli (lakos); localnic; Ortsansässige(r). 1699: közönséges akarattal halaszok Chehmestere-(ne)k rendeltük Deesi Szaniszo Istvant; Kopasz And-rast penig Sador Janost es Szinas Miklost halaszok-(na)k: advan egesz szabadsagot nekiek hogy masok-(na)k halaszni meg ne engedgyek sőt halojokat varsajokat ne(m) csak az ide valok(na)k; de az Extraneusok-nakis ... szabadoson elvehessék [Dés; Jk 300]. 1740: az Gyülésünk végben ment Emberek is sokan gyűttek, az ide valok ugyan kételkedtek az le jüvetelemben [Déva; Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1786: köz hírből hallottam, hogy nemely külső lako Mészárosak szombat napon bé jüttek a Thoroczkai Piaczra arulni s azt hiresiteték azok s ide valokis az után nemellyek beszéllettek, hogy az Tisztelt Fő-szolgabiro Ur azt Publicalta volna, hogy már nincsen Arenda [Torockó; TLev. 4/13. 8]. 1808/1809: A' mely szalonnája Pataki Uramnak itt sequest-raltatott volt, azokat asztan ide valoknak adta el [Szu; UszLt ComGub. 1753u.]. 1835: adott az ide valoknak számtalanszer [Zsibó Sz; WLt].

2. itteni dolog v. személy; lucrul sau persoana de aici; Hiesige (Ding od. Person). 1774: Keszű^a Nevű Faluban az ottan levő Majorság Szöllött a Jég el nem rontot-ta, mind az ide valot [Mocs K; KS Conscr. 15 Morár Va-szi (85) vall. — ^a Az előbbivel tőzomszédos település]. 1775/1781: itten vadnak Bogyák és Gyerő Mo-nostoronis vadnak, és ezenn ide valokkal atyafiasok [Szelistye H; JHb LI/4. 148].

idevándorlott idejött; venit aici; (hier)hergekommen. 1854: Nagy Zsuzsánna kézdi Vásárhelyről ide vándor-lott szolgáló leánynak természetes apától kereszteltem likát [Dés; RKak 420].

idevándorol idejön; a veni aici/incoace; (hier)herkom-men. 1840: Minő üsmerettség mellett vándorlottál ide Sz: Udvarhely Várossába kik az üsmerősöd? [KLev. Usz-i vk].

idevesz hozzászámít; a adăuga la socoteală; hin/dazu-rechnen/zählen. 1808: költ a Juhok telettésére, ide véve a ki Tavaszodás ideje közt nyomorúságból tétett rend kívül valo szenabeli Erogtumokotis [Gálfva KK; Ks 99].

idevész 1. itt vész, itt pusztul; a pieri aici; hier umkom-men/verderben. 1677: Erdejét, fűvét, cseréjét, tövissét ... ne usuálhassák, ki ellen ha depraehendaltatnak, ot találando emberei, szemelyi fl. 4gyven 4ven változzék és marhájok ide vesszen [Csanád AF; JHb XXVI/42].

2. ittragad/szorul; a se împotmoli, a rămine; hocken, bleiben, nicht fortwollen. 1730: En már még iedtem hogy ide Veszünk karátsónra sem tudunk viszá menni az ut mián [Noszolyi SzD; ApLt 4 Só János deák lev.].

idevet idedob/lők (vmit); a arunca încoace; etw. (hier)herwerfen/schmeißen. 1606: mo(n)danak hogy ezt az penzt ez ember ide vetette s im megh olúassuk [UzT 20/192 St. Barla de Korond zs vall.].

idevetemedik idekerül/vetődik; a veni/ajunge aici; (hier)hergelingen/geraten. 1767/1781: Togyer Stéphan ... vetemedett volna ide az Havasokra [Kisfenes TA; JHbK LI/4. 115].

idevetődik idekerül; a ajunge aici; hierhergeraten/ge-langen. 1743: Néhai Folta István Ur másunnan vetőd-vén ide ... [Kézdisztélek Hsz; HSzjP Ráduly Mihály (80) lib. vall.]. 1749: Jarai Anna ... ide vetődven itt kö-vetett Ecclát [Gyalu K; RAK 171]. 1757: Sipos János . Gyekéből Ifju legény korában vetődett ide [M.bölkény MT; Ks 4. VII. 8]. 1778: Hatzegán Angyel Hatzeg vide-kiről Kalánrol vetődett volt ide Tordasra [O.tordos AF; BK ad 465 Griv Silimon (52) jb vall.]. 1797: mikor ide vetődett is tsupa Paraszt gunyába volt [Náznánfva MT; Berz. 3. 3. N. 21]. — L. még VKp 89.

Ha. 1778: vetődett ide [Meggyesfva MT; JHb Bálintitt lev. Torma Éva Bálintitt Susánnához].

idevetődött idekerült; venit aici; (hier)hergeraten. 1775: A' másik ház helyett . Liber Baro Mikola Lász-lo Ur adta volt el akkor tájban Medgyes székből Körös-ről^a ide vetődött Néhai Körösi Tamás nevezetű sza-bad személynek [Balázstelke KK; JHb XX/4. — ^a Kü-üllőkörs KK].

idevettet idevezettet; a dispune să fie abătut încoace (cursul apei); (hier)herleiten lassen. 1607: regen az kertt ... az hol akkor az viz iar uala annak az partyaba(n) uala hogy az vizet ide vettette az uta(n) vette ki ide az kertet az viz Zelyere [Dánfva Cs; Eszt-Mk].

idevezet idehoz; a aduce aici; hierherbringen 1765: ide vezete erre a földre, és az also feleben szanték neki egy nap iden nagy bajjal [Kissolyos U; Márkos lev.].

Idéz 1. megidé; a cita; vor Gericht laden. 1573: p(ro)-testal ez peres hagi Zeoch gérget ketzzer Idezte volna es Nem leot Teorwëre [Kv; Tjk III/3. 200b]. 1582: Vizak-nay Georgh ... vallia hog' eó Idezte Torday Antalnet Biro vram pechetewel [Kv; Tjk IV/1. 28]. 1586: Zabo georgyeot waros szamara Jdeztek myert hog az waros eorysteoyre tamadoth [Kv; Szám. 3/XXV. 1 Igyarto Georg sp kezével]. 1744: mellj irotvanyt is mind eddig is ő Nsga minden controversia nélkül birt, és usualt, a mellyből mind eddig senki ő Nsgát nem idezte sem nem turbalta [Szentmargita SzD; Ks 17/LXXXIV. 27]. 1783: Compulsoriummal engemet is idéztek volt, Compareal-tam volt is, de hogy a' Sor nem került reám, én esketlen és kérdetlen maradtam [Kr; IB. G. Sombori (45) ns vall.].

Szk: bizonyásra/bizonyosságul ~. 1570: Paysos Janos, Es Kadar Esthwan ... vallyak hogy mykor Zabo Janos

eoket byzonsagwl Jdezte^a volna, Es Beh Nem Menthek volna megh az hazba Az polgar vram eleybe vallany,

Jwt oda Dabo Demeter | Orsolya chyeogwdy (!) Janosne ezt vallya, hogy Az Thorday azzonnepek mykor Eothet Byzonsagra Jdezyk volt, Azkor az Nyreo Mathiasne Azon kery volt Eoteth hogy Azt vallanaia hogy eok fogoth Embert nem fogtak az zerzeodesre sem keze-

ket Beh ne(m) attak volna [Kv; TJK III/2. 38, 173c. — ^aElötte a *hytta* kihúzva] * (*vki/vmely fórum*) *elé/élébe* ~. 1570: Anna Vyzketer (!) Jacobne, Azt vallya hogy Eo zolgalt Azkor Nagy Benedeknel Mykor Syweges gergel Bornemyzza Eleybe Idezte volt Nagy Benedeket az haz veget, Es azt Monta Nagy Benedek neky Jo Gergel vra(m) Nem Thwdom Minek Jdez^a Mert eccher en Megh fizette(m) az haz Arrat Noked, Theobser Nem fizetek [Kv; TJK III/2. 150b. — ^aOlv.: idézs, értsd: idézel]. 1784: a Titt Co(mmi)sso eleib(e) idezzük az ollyas Joszág vevőköt, kik Contractusokot producalván meg lattyák Urak azak mivoltat [Torockó; TLev. 4/9. 12b]. 1820: más Nap idéznek engemis a' Cancellisták eleibe, Kérdezőskedni kezdenek [Aranyosrákos TA; JHb Fasc. 48 Kotsis Petre (42) zs vall.] * *törvénybe/törvényre* ~. 1729: Törvényben idézven a Bátyát Magyarosi István Pap Uramot békesseg Fejibe ugy sinkele az mentionalt joszagot [Magyarós Hsz; HSzjP]. 1742: Runkan Gabort idézuen Törvényre az Falu szekire ..., de Runkan Gabor azt felelé hogi en nem perlek Urakkal mert Jobbagi vagiok nemis állot törvényt [Bányabükk TA; JHb XIII/16]. 1806: Gyegyzsárhegyi nobilis Páll Ferenc ..., ugyan szárhegyi providus Illyés József, ut actores, törvényben idézven valami szénabeli károk aránt . gyergyóremetei gyalog katoná Szóts Barabás ökegyelmit, ut inctus [Szárhegy Cs; RSzF 263].

2. (v)hova) hív; a chema (unde(va); (irgendwohin) ru-fen. 1775: ottan esett harap eges idejinis Oltszeme büntetés alatt idezte az embereket oltani [Oltszem Hsz; Mk II. 2/71]. 1820: én magam is elebb Tötöri Urhoz mentem volt, mert oda idézett a' Polgár [Várfva TA; JHb Fasc. 48 Biro Sigmund (49) hűtes assz. vall.].

3. citál; a cita; zitieren. 1848: hogyha maga ollyan jo lesz hogy a 150. V. Rftokat mint ezen évi kamatot ... föl küldi ... nem fogom követelni a 150 V. Rft 4. holnapi kamattját — idéztem köteleve 4ik pontja szerint mely nékem jogot ad [Csapó KK; DobLev. V/1275 Wízy Lajos Dobolyi Bálinthoz].

4. ? emleget; a pomeni; erwähnen. 1592: Kobak Demeter vallia Hallottam ... boros koraba Niari Martontol, hogi ezt monta, Im ne(m) hagi bekett Cassaine, de vgi megh rügdosom ez rut kupitort (!) eccher, hogi ne(m) jdez (!) [Kv; TJK V/1. 295].

5. ? titulál; a intitula (pe cineva); betiteln, nennen. 1572: Dorotia Zabo lazlone, Azt vallia hallotta hogy Zeoch Benedekne Idezy volt katalint Jo Swltnek Monta, Es hogi Nemel Nap az Nagy esseo leot volt hannia volt az kamaraiaiból az vyzet az Mongia volt te bestie temyad vallom ez ez (igy!) kart [Kv; TJK III/3. 19].

◇ Sz. 1772: pokolba s egyébuvé idézven Lelkemet ha többet nem vallok [Hadad Sz; TSzB 21].

idezár idecsatol/rekeszt, mellékel; a alátura/anexa aici; beifügen/schließen. 1789: az Aszszonyt maga Lak Házáb(an) meg ne háborítsa; ezen parantsalat követke-zéséül immár Benedek Ferentz eő kglméhez rendelésün-

ket meg tettük és egyszersmind imé ide zárva az Aszszony panasz Levelét is külgyük [Ne; DobLev. III/659. 1a].

idezárt idecsatolt/rekesztett; aláaturat, anexat; beigefügt/geschlossen. 1801: olvashatad az ide zárt Levélből [Kv; BfN gr. Kemény Sámuel lev.]. 1802: (A gub-tól) oly kegyes rendelést vettünk, hogy Ngsdat^a keresnők meg, a ki a szükséges rendelést meg fogja tenni, a mint bővebben meg tettük az ide zárt A alatt lévő Instantiánkra irt Válaszból [Torockó; TLev. 10/8. — ^aGr. Teleki Domokos főispánt]. 1846: Méltóztasson az ide zárt Melto panaszunkat ... Szivekre venni [Nyárádmagyaros MT/Mv; MvRLt].

idezendő megidézendő; de citat, care urmează să fie citat; vorzuladend. 1798: bizanyos előnkben idezendő Tanuk<na>k [Ádamos KK; JHb XIX/58]. 1869: Válo ügyek nem fognak tárgyalatni ... A váloperesek Apr. 9re idezendők [M.bikal K; RAK 174].

idézés 1. citare, citatie; Vorladung. 1570: Mykor Latthnak Kalmar Andrasnenak Ala s fel walo futosasat es Jdezeset, hallottak hogi Montak, Mely Jgen Nagy Nywkhatatlansaga vagon az perlesre [Kv; TJK III/2. 87]. 1572: Nem Illik Az varossy Embernek feleky Emberrel feleky kenez Eleot perleny, hane(m) eo kegek azt kewannyak hogy valamely varosbely Embernek pery lezen feleky olahal Byro vram eleybe tartozzek Idezesre leonny [Kv; TanJk V/3. 60b]. 1588: Biro vram senkitoel megh Nem fogia pechetit, ha ky Jdezesre zolgat kewan, Aggyon zolgat, Aky penigh pechetet, Aggyon pechetet [Kv; i.h. I/1. 67]. 1783: Azon idézésre a Tanúk a' kívánt napra bé nem mehettek Somlyóra [Perecsen Sz; IB].

Szk: *hirdetményes* ~. 1861: Két rendbéli Hirdetményes Idézés a' Görgényi és Kézdi Egyház vidékekből, közöltetik [Gyalu K; RAK esp. kl]. 1864: Két Hirdetményes idézés köröztetik a' szokott modoni ki hirdetés végett [uo.; RAK 94 ua.]. 1865: Hirdetményes válóperbe idézés [Olasztelek U; Pf 150].

2. idéző(irat); citatie; Vorladungsschreiben. 1643: adanak enneke(m) kezemben egy idezest ..., es eo kget azon Idezesnek tenora szerent, ide aláb declaralando modok szerent ammeonealna(m) [Dob.; JHb III/45]. 1753: Fő Biro Ur(am) Pecsetiert és a mellett valo Idezert Dr 14 [Kraszna Sz; Borb. II].

idézett 1. megidézett; citat; vorgeladen. 1783: Azon idézésre a Tanúk a' kívánt napra bé nem mehettek Somlyóra, mivel ő Nga utba vólt, 's azt mondotta Cseléd nélkül nem mehet, hanem ha Haza jó, a mikorra a Tekst Tábla Terminál, idézett Cselédgyeit Authenticatoria el bótáttya [Perecsen Sz; IB]. 1801: előnkbe idézett bizonyságokat először erős hitel meg eskütven . [Szárzapatok Hsz; HSzjP]. 1810: így irtunk bé, egyébb apróságokat Falusi előnkbe idézett Bizonyokkal határoztatván meg [Doboka; Ks Conscr. 17]. 1849: mi előtt tovább lépénk, fel olvastuk az idézett Bizonyságok előtt Kérelmes Szeles Károly Urnak a Tanátshoz intézett két levelétt [Szu; Borb. II Simó Pál várm. jegyző kézzel].

2. citált, hiv hivatkozott; citat, arátat, indicat; angeführt, zitiert. 1843: vélekedésem az, hogy azon taxafize-

téssel, amelyet állítanak, hogy jelenleg fizetnek a kérelmesek, megterheltetve nincsenek, mivel az idézett 1747. évi 3. törvénycikkben megállított taxánál kevesebbet fizetnek [VKp 136]. — L. még VKp 169, 298.

idézhethet a putea cita; vorladen können. 1592: Sigmond lewle hogy senki Ne idezhesse az Coloswary Embert egiebwue elseoben semmy dologert, hanem csak a' Coloswary Biro eleibe [Kv; DiósyInd. 40].

idéző szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktionen: ~ *kompulzorium* beidéző parancs; ordin de presentare; Vorführungsbefehl. 1783: az akkori Hetes Kis Bírót Jósá Mártont küldöttem fel az Udvarba, azon idéző Compulsoriummal hogy az ő Nga Udvari Cselédgyeit következő napra Somlyóra idézze bé Authenticationora [Perecsen Sz; IB] * *(perbe|törvénybe)* ~ *levél* citatje (act oficial prin care cineva este citat); Vorladungsschreiben. 1800: Nemes Bartos Samuel Uram mint Fel-peres Albisban lakó Barthos Josef ő kegylme mint Al-peres ellen bé adja az A. betű alatt Törvényben idéző Levelét [Hsz; BLev.]. 1829: A' Fel peres jelen valo keresetét abban adja elő, hogy az Alperes a' Felperesnek a' M Bándi Határon a' Perbe idéző Levélbe szomszédolt azon Szánto földét hatalmasul fel szántotta [DobLev. V/1152] * ~ *parancsolat* 'ua.; idem' 1800: Sz. Iván Havának 20ik Napján, névén mint Tekintetes Szánto Sándor Vr részére és nevére költ Ditsóségesen vralkodo Felséges Fejedelmünknek Második Ferentz Romai Tsászárnak idéző parantsolatlyát, hogy annak ereje mellett bizonyos számból álló Tanukat magunk eleibe idéztetvén azoknak Vallomásokat bé vennők s leis írnök [Ne; DobLev. IV/837. 1a]. 1803: Második Ferentz Eő Felsége idéző poronsolatya [O.szilvás AF; MkG].

Idéző-pecsét idéző/perbehívó levél; citatje (act oficial prin care cineva este citat); Vorladungsschreiben. 1794: Mi meg kéréttetvén Nagy Enyedi Tktes Szánto Sándor Ur által a végre, hogy el menvén .. Elekesre, ottan Also Fejér Vármegye Fő Birája Idéző petséttye ereje mellett tennénk egy Törvényes köz Tudakozodást a Petsét így volt^a a közepibe pedig az allyának a ... Fő Biro Ur petséttye fejér ostyára réa verve [DobLev. IV/783. 1a. — "Köv. az idéző-pecsét szövé.]. 1798: Intő, Idéző, Egyben-Hivo, Bizonyossá-tévő, El és bé-tilto Eskető pecsét G. Teleki Samuel Ur ő Excja nevére [DLev. 5]. 1825: requirála bennünket Törvényesen lett ki bortsátatásunk következtében M. Koppándon biro Fosztó Rachel néhai Tekintetes Dobolloyi István Ur özvegye némely előnkben állittando Tanuinak vallomások törvényesen lejendő bé vetelek vegett, mely vegre adá kezünkben ezen Nemes Also Fejér V(árme)gyének Fő Birája Tekintetes Imetsfalvi Imets László Ur Idéző petséttyét^a [Ne; DobLev. V/1109. — "Köv. az idéző-pecsét latin nyelvű szövé.].

idéztet 1. perbe hivat; a dispune să fie pîrit/reclamat; vor Gericht laden/verklagen lassen. 1570: Gergel varas Zolgaya, ... vallya, hogy Ew nem Thwgia azt hoga valamkor Kis Myhalt Zeoch Balasne, vagy Jdeztette volna vagy vele perlet volna [Kv; TJK III/2. 157]. 1581: Azertt galaczj Jstvan .. Zekel Jlest sem Jdeztete [Fűzkút K; WLt]. 1584: az hatalmasoknak dolgokat nem kel el zen-

wedny hane(m) Az zolga Biro Altal Biro vra(m) Az varmegiere Ideztesse eeket [Kv; TanJk V/3. 284b]. 1798: Törvényesen idéztetvén Minnyajakot [Adámos KK; JHb XIX/58. — Tomai László kijegyzése].

2. törvény elé hivat/szólít; a pîri/reclama; vor Gericht laden lassen. 1586: Jdeztetem 35 tanut, fizetem az szolganak d. 70 [Kv; Szám. 3/XXV. 2 Igyarto György sp kezével]. 1625: Azon Captivusok ellen ... Tizenket Tanut ideztetue(n) attunk Czillag Jstuanak f — d. 24 [Kv; i.h. 16/XXXIII. 21].

Szk: *(vki/vmely fórum)* elé ~. 1570: Palochy Janos vallya, hogy Mykor Az Thorozkay Gergel hazat megh Beochwltek volna, Annak vtanna Jdeztette volt eotet Kalmar Janos Byro fodor estwan Eleybe [Kv; TJK III/2. 144a]. 1717: el méntünk és ot az minémű faténsékét eő nacsaga mi előnkben ideztet ... az utrumakra ... tőt fasiojokot leis irtuk [JHbK XXXI/41]. 1840: Mi is ... kötölösségünknel fogva el méntünk Kis Esküllön, Köz Lakos Kopcse Juon . házahaz, az holott is, a mely Tanukat, a' fen említett Eskettető, előnkbe idéztetett szorgalmatosan ki kérdeztük [Dob.; Somb. II]. — L. még VKp 108.

idéztetés idézés, perbehívás; citatje; Vorladung. 1588: mihelt az vram Az sokadalomból megh leőnek, ottan Biro Vram Varost gywcheón tanachbely feleywelis Ielen legien, Mert eo kgmekteol el Nem Akarnak zakadnj, hanem egywt Akarnak veghezny az Jdeztetes feleol [Kv; TanJk I/1. 69]. 1629: En most sem tudok egyebet mondani annal az mit az eleot megh mondtam mikor az A. ideztetesere vallottam [Kv; TJK VII/3. 48]. 1843: (A tanukat) előnkbe lett ideztetések után külön külön erős hittel meg eskettettük [Bodola Hsz; BLt].

idéztetett perbe hivatott; dat în judecată, pîrit; vorgeladen, verklagt. 1826: Özvegy nehái Tekintetes Dobolloyi Istvánné Fosztó Rachel Aszszony által meg nevezett, és általunk Törvényesen előnkbe idéztetett Tanukat leg elsőbbenis keményen meg eskettük [Ne/Maroskoppánd AF; DobLev. V/1109. 1-2]. 1831: az előnkbe Törvényesen Ideztetett Tanukat előbb meg Esketvén, a kérdésekre szorgalmatosan meg kérdeztük [Torda; TVLt Közig. ir. szltan]. 1844: Törvényes ki rendeltetésünk mellet Medeseri Tkts Ferentzi Lajos Ur által lett megtaláltatásunkra meg jelentünk .. Gagyba .. — az .. előnkbe idéztetett egy néhány Tanuknak Hitek után téendő Val-lás tételeiknek Törvényes bé vételire [Gagy U; Pf].

idéztethetik perbe hivatthatik; a putea fi chemat în judecată; vorgeladen/verklagt werden können. 1677: Történhetik néha oly dolog-is, hogy a' meg-tartásra valo személy ismérletlen lévén, nem hogy Nemessége, vagy valami bizonyos residentiaja, de sőt személye-is a' Tiszteknek isméretségében nincsen, és ha az ollyannak történik-is meg-tartoztatása, de méltán a' Tisztek érette nem büntetődhetnek . A' fellyeb meg-irt Casusokban valo aretalásért penig, a' Birák, és Tisztek, törvényre ne idéztethessenek [AC 84].

idéztetik perbe hivatik; a fi chemat în judecată; vorgeladen/verklagt werden. 1791: illendőül idéztetvén, meg hüteltetvén, és visgáltatván következő módon vallának [MNy XXXVIII, 206]. 1812: Tordai Mihály ... Törvé-

nyesen idéztetvén meghűtöltetvén 's, megkérdetvén vall az Isőre^a [Héderfája KK; IB. — ^a Az első kérdésre]. 1814: Ezen ... Tanuk ... mindnyajon az irt Petsétnék erejével mi előnkbe törvényesen idéztetvén, meg esketettek meg kérdezettek és vallottanak mindenkben a meg irtak szerint [Dés; DLt 56. 29].

idéztető perbe hivató; reclamant; vorladend, verkla-gend. 1588: Biro vram senkiteől megh Nem fogia pechetit ... Az Jdeztetoe fel Amint velle Akar Eelnj vgy ellien [Kv; TanJk I/1. 67].

idosos arányos; proporcional; proportioniert. 1833: Schivanovits Györgynek idomos orra [DLt az 1834 évi iratok közt]. 1834: Rusz Gavrilla ... idomos orrú és száju [DLt 942 nyomt. kl]. 1846: Simón Iózséf kicsiny bajuszu és pofa szakálu, szürke szemü, idomos száju és orru [DLt 1200 ua.] | kicsi bajuszu, idomos száju, tompacska orru [Kv; KLev.]. — A jel-re l. CzF.

idomú vmilyen felszínű/felületű; cu o suprafață de ...; mit Oberfläche. 1835: egy négy oldalú rendetlen, hol magassado, hol törpedő idomu hely [Kisillye MT; EHA].

idomzatos arányos; proporcional; proportionell. 1834: Gyorgye Dilbe ... idomzatos orrú [DLt 1050 nyomt. kl]. 1846: Gündisch János ... kicsiny kerek ábrázatu, idomzatos orru [DLt 1200 kv-i nyomt. kl] | Rusz Waszilia ... Torda megyei lupsai, 20 éves idomzatos száju és orru [DLt]. — A jel-re l. CzF.

idomzott arányos; proporcional; proportionell. 1836: Dum József ... idomzott száju [DLt 37 nyomt. kl]. 1847: Wellner Lajos idomzott orru [DLt 858 ua.]. 1848: Szabo Samuel ritkás bajuszu, idomzott orru [DLt ua.].

idő 1. timp; Zeit. 1589/XVII. sz. eleje: Miert hagi penigh mindenek az mellic ez wdő szerent lesznek, ugian az wdőuel egi arant mulnak el, es az mellic edgi bizo-nios wdőben vegesztetennek, nem illenek fel (igy!) min-den wdőkre [Kv; KőmCART. 1-2]. 1678/1683: az en Js-(te)ne(m) ... ez üdőnek, s világnok vesedelmes szelvesi uta(n) ... edes hazamban bekevel telepedesemet engedj [Ks Kornis Gáspár kezével]. 1704: Sok but és bánatot hoz reank az üdő [EM XXXV, 276 gyászének]. 1852: az idő így haladott míg bé következtek az Forradalmas idők [Nagylak AF; DobLev. V/1329 Dobolyi Bálint kezével]. — L. még RettE 180, 195.

Szk: ~ *folytában/folytával* idő teltével. 1671: E végz-sünket penig ... hogy ha ki akar melly üdő folytában ... annualna, vagy cselekedetivel annak ellene cselekednek jövőndő világon Istentől átkozott légyen, c' világon penig becűleti vesztett [CC 43]. 1770: Blága Simonka nevű ember ment réá lakni^a ez üdő folytával ki holván belőile eó Nga Szeledsán Gliorok nevű Jobbágya most esztendeje költözött beléje [Burjánosbuda K; JHbK. — ^a A telekre] * ~ *jártában/jártára/jártával* idővel. 1583: wdő Jartara valamikor az Gallacz Annazon, vagi az eó maradeka Théorok Borbarazzon azt az feollwl meg newezeth Negwen foryntoth horwath Koz-ma vramnak vagi az eó maradekanak meg adnak es

tyztan igazan meg fyzetthnek ... leg ottan thartozanak fel venny [Oroszfája K; WLt]. 1608: ha valamikor Ideo jartaban Valakj eo keglmit Moricz Janosne Azzonomiat ... teoruinnei ... keresné es haborgatna, tehát az ollian haborgatok ellen minden terhit gondviselesit ma-gamra vezek [Dés; DLt 300]. 1786: ennek utánna-is ezen Just fenn hagyom és tartom, hogy ne légyen késő, idő jártával egyéb és mostan elő nem fordult 's adott Docu-mentumokkal azon excisio ellen meg mutatnom nekem, és Condivisionalisnak meg mutatni 's edocealni [Nagy-lak AF; DobLev. III/607. 11]. — L. még UF II, 502 * ~ *mulva* idő teltével. 1653/1655: Rázmány István ... nallam hagi az aranyokat, idő mulva hozzám jöven, vöm eszemben beszédéből Rázmánynak hogy Csepreghi uramé legyenek [CartTr II. 885 Ozdi Tamás vall.]. 1723: Lukatis a Tomlőczre külte s üdő mulva egy nestel men-tette ki magát [Hodák MT; VGy. Basta Nonuczné Má-ria (30) jőb vall.]. 1804: egykor hallom hogy ... valami kutyák ugatva Sertéseket kergetnek ..., idő mulva a kutyák el halgattak, de azután megint idő mulva hallám hogy a kutyák ... Sertéseket kergetnek [Dés; DLt 82/1810] * ~ *nek idején* a. a maga idején. 1619: ha wdőnek Jdejen kinalt volna megis nem tartoztam volna el uennj [UszT 4. 10]. — b. annak idején. 1782: Amely böcsületes gazda kárát praetendálja az határpásztoro-ron, üdőnek idein SzentMárton-napig admonialja a ha-tárbírók kárának (megfizetésére) [Oroszfalu Hsz; RSzF 152] * ~ *nek javában/javára* idejében. 1572: mykor eo meg ertette volna hogy az en zolgalomat terehben eytet-te volna Jdeonek Jawaba teollem el zeokek [Kv; TJK IV/3. 262c]. 1679/1681: Minden ősi Tavasz Gabonat szép tisztat vettesen ... azoknak fel takarittatását az üdőnek javara czelekedgye [Vh; VhU 669] * ~ *ről* ~ *re*. a. időnként. 1809: időről időre ő Felségéhez küldendő Tudosittások adattassanak [UszLt ComGub. 1756]. 1818: a' Himlő oltásb(an) fáradozo Physicusok-(na)k l Rfr 5 x b(an) Chirurgusok(na)k 37 1/2 krok b(an) meg határozott napi Bereket az arra rendeltett Copulationis Fundusbol, ... azon(nal) időről időre pontosan és tökéletesen kifizetni el ne mulassák [Kv; RLt gub. dekretum másolata]. — b. évről évre. 1778: a Victuálékba ... elég nagy bővség van, ritkább az pénz, és üdőről üdőre kevesedik [Dédács H; Ks 96 Gyulay Fe-renc lev.]. 1834: a' Szamos ... gáttját időről időre fellyebb fellyebb emelte [Dés; DLt 566/1837] * ~ *telve/teltével* idő múltával. 1677: Fogaras folde(n) Felső Venice nevű falu sine Contradictione Fiscalis(na)k irattatván ugj birattatott annak utanna vdő telve az D(ominus) Inak Szüle Attya Nehay Nagj Tamas komanai Udvarbiro lévén azo(n) faluban semmi eörökös bi-rodalmok se Boersagok ne(m) lévén, azo(n) tisztinek al-kolmatossagauai ... Felső Venicen két ház helyet acquiralt [Szád. Joh. Sárosi vall. — ^a Sig. Boer de Recse]. 1842: Jáné Mária ... mihent a' házba bé lépett roszul lé-tét nyilvánította, s' kevés idő teltével láttamis tölle vala-mi vért el fojni, miután nyomba a' gyermek szülés is kö-vetkezett [Dés; DLt 85. 1] * ~ *vártatva*. 1629: egy kewes wartatwa, latam hogy az leani Gereznajaban jeo az Incta konty nélkül ... egy wdeo wartatua az vra Zabo Mihaly el jeowe [Kv; TJK VII/3. 109]. 1812: Azonnal én bé menven a' Groff Ur eó nsga Hálo Házába edj idő vár-tatva hogy magát ki pihente a Groff magába térvén azt mondotta nekem^a [Héderfája KK; IB. Molnár György

lēs következett be, vagyis az előbbi birtokosnak többé már nem volt joga a birtoknak per útján való visszaigényléséhez, ill. -szerzéséhez [L. erre: Dósa, EJt II, 350 kk; Úriszék 1012-3].

4. időpont/táj; moment, timp; Zeitpunkt. 1555/XIX. sz. eleje: akkoron Iktatásnak idején egy kert széna vala ottogyon, azt aztán Apor János és Apor Péter elhordatta [Polyán Hsz; HSzJP]. 1568: Legh elseoben Bíró vram eo kgme lathwan az Wdeonek Alkalmatassagat az zam weweo Vrainknak valasztasa Adta eo kegmek eleybe Jo itiletre visgalasra [Kv; TanJk V/3. 37]. 1570: Barath Isthwan, Azt vallya hogy az adossagnak megh Nyerese-nek Idejen Jelen nem volt [Kv; TJK III/2. 183]. 1600: az Jdeo is Jmar Nagy Ebed Jdeokor vala Onnat ... ala Jndulank az Les mezeo fele [UszT 15/15 Fozto Jmre Fwlej (50) vall.]. 1711: Tudom és láttam az utr(um)b(an) specificált üdöb(en) nagy Seregh menest és egjéb Labás (!) marhakat ... Vesselenyi István ur(am)et Gjergjob(an) [Remete Cs; WLt J.Petred (40) pp vall.]. 1736: az illyen színü Paráznságbéli dolog, ollyan occultum, hogy vóltaképpen annak idejét, Locussát meg-mondani bajos volna [Dés; Jk 218a]. 1812: ithon nem voltam az utrizalt időben [Héderfája KK; IB. Osváth Ferenc (48) jb vall.].

Szk: ~ felett a kijelölt/meghatározott időponton túl. 1609: Semmit az Zallas ozoknak nem akaruan gazdal-kodni, miert hogi wdeo felet jectek uala az zallasokat oz-tani [Kv; Szám. 126/IV. 325] * ~ után 'ua.' 1571: Panazolkodnak az vrain keozwl sokan hogy vadnak kyk Eyel fedgweres kezzel doro(n)gokal larnak Ala s fel, kery azon eo K. Biro vramat hogy kialtassa megh hogy senky Ideo vtan Neh laryon [Kv; TanJk V/3. 38a]. 1691: ad 12dum January Anni imminetis mindenfele élésnek felét minden helyyekrol administrallyak az Statiokba(n) ... kiváltképpen az bort ne késleltessék, mert üdö után bé nem veszik [Kv; Törzs. fej-i rend.]. * *abban az ~ben* a tájt. 1695: Abban az Időben tudom hogy az Ur Tractalt Katona Mihaly Vrammal de en az Tractában nem voltam ... [Kővárhosszúfalu Szt; Törzs]. 1750: abban az üdöbenn az vdvaron járok vala (: honnatis éppenn a Györgj Triff elotre jol lehet látni :) [Ohába AF; Told. 25]. 1773: tudom azt hogy ép elmével vala ab-ban az időben bátor hogy meg öregeedett vala [Szarhegy Cs; LLt Fasc. 151] * *akkor (az) ~ben* abban az időtáj-ban. 1582: akar az Ideobe hallottam vala hogy vadnak Eordeongeos keonywek es ha ember olvas benne tehat eleo leonek az Eordeogeok [Kv; TJK IV/1. 106]. 1760: a több ezen helyységbeli Emberek kit szolgaltak akkor időben nem emlékezem [Közfalú SzD; JHbK LVIII/2] * *akkorbéli ~ben* 'ua.' 1594: Tiztelendeo Andras vram, Enis az minemw tizteletlen zowal kegmედt illetem vgian akkor beli wdeoben, En teollem sem kellett volna lenni [Kv; Szám. 6/V. 42]. 1611: Vagyon kez kj czieplet búza cub 50. Akorbélj wdeoben az oljan búza iart az Piaczo(n) egj egj forinto(n) [Kv; RDL I. 88] * *alkalmas/alkalmatos ~ a.* megfelelő időpont. 1576: Az plebanos kertet Mayorat Eo k. biro vra(m) Az Niolcz vrainal latassa meg Mennel hamarab alkalmas Ideoben meg le-het [Kv; TanJk V/3. 136a]. 1683 k.: vagyon ket Ret ... ezek(ne)k alkalmas üdöb(en) valo lekaszallasaval, Felgyütésevel be hordasaval az Warosbeliek tartoznak [Kraszna Sz; SzVJK]. 1722: A' mely Buzát a' Megye ... a' Praedikátorok(na)k vét arra szántanak, tartozzanak bé is vetni, el is boronálni annak idejéb(en) alkalmas időben bé is takarítani [HbEk Cons. hat.]. — b. egy bizo-

nyos időpont. 1592: Amy az plebanos valasztasat illety

Vegeztek varosul hogy haladgyon bizonios Alkol-mas ideigh Tudnj illik Az megh pwspeok vram es a' Synad (!) eleot Erasmus Vram declarallia Religioiat [Kv; TanJk I/1. 202]. 1684: Kegdnel nyilván vagio(n) már alkalmas üdötül fogvan köszvény miatt valo nyomoroda-som [Diód AF; Incz. V. 27 Czerej Farkas lev.] * *alkal-matlan ~*. 1574: Meg Ertettek eo K. varosul Byro vram-nak az postak myat valo Nywghatatlansagat, Es azok-nak Eyely Alkolmatlan Ideoben valo Jeoweteleket az kapura [Kv; TanJk V/3. 103b] * *az ideig* addig. 1774: ezen két Szanto földet pediglen mindenkor az ideig én birtam [Mocs K; KS Conscr. Rusz luon (30) jb vall.] * *egyéb ~ben* máskor. 1638: mikor Czikor Gyorgy Uram fat vitetet be az kapu (!) es egjéb ideobenis, valtigh ron-totta az haz falat [Mv; MvLt 291. 164a]. 1761: kegyel-med Finna Anna Asszsz(ony) mint hites ferjével lako ... nős parazna, kegyelmed pedig Marosi Gyorgj ur mint szabad személy parazna eletet elni azon üdöben, és egyéb üdöbenis attentaltak [Torda; TJKt V. 42] * *egy ~ben/~n a.* egyszer valamikor. 1552: Mykoron egh ewdeoben Wasarhelt woltak volna ... [Tompá MT; KvAkKt Mss 344]. 1728: egi Üdön ennek előtte fel foga-dá ez az vén Sorbán az Torpai Csordát s én kezés lék erette [Altörja Hsz; HSzJP Nagy János Al Torjai (40) vall.]. — b. egyszerre. 1716: tü egi üdöben fogtak megh betegedni a Léányommal [Nagyida K; Told. 22] * *eljö/közelget vkinek az ideje a.* átv vki halálának időpontja/órája elérkezik. 1599: Az vitezlo Almadj Gaspar miuel hog Ideie Ell közelgetet volna, ven Ember volna, Az w Jauairul Igi twn Testamentomot giermeki kozot my Elöttwnk^a [Szava K; JHbK XXI/2. — ^aA bevezető formulában jelzett személyek előtt]. — b. átv vkinek feljö a napja (jóra fordul sorsa). 1660/1669 k.: Kgl's Kirá-lyunknak el jött ideje setetülyön az Ottomány Hold [Gysz; LLt]. — c. elérkezik a szülés időpontja. 1718: A Vacantiaban lévő Dajktá a' Feleségem ... ideis el ho-zatná noha még a Feleség(m) ideje továbbat lesz [KJ. Rétyi Péter lev.] * *el/előjö vminek az ideje*. 1575: az ado zedew vrain ... mykor Ideje eleo leo Tytza Regestumot agianak Eleo [Kv; TanJk V/3. 128a]. 1703: az kis Sandorkot had hozathatnak el, it had jartathatnak az itvalo Scolaban, addig az mig az ideje el júne, hogy Col-legiumban kellene adni [Székelykocsárd TA; ApLt 5 Korda Borbara Korda Zsigmondhoz]. 1773: Bartos Marton uram ... kesz levalni az penzt az mint meg vette volt Nemzetes Bakcsi Gabor Uromtol az szöcs helyitt ... az Verseg nem kap rajta mert mar el jött az kerteles-nek az ideje [Albis Hsz; BLEv.] * *ez ideig* eddig, mostanáig. 1569: A halaltol^a fogwa ez Jdeig Jgy tudom [Mező-bánd MT; VLt 7/692 Thomas Chit de Band vall. — ^aA dőghaláltól, pestistől]. 1573: varosswl eo k. Egenleo akarattal ely vegeztek volt, hogi plebanos vramnak ez Ideig valo leowedelme feleol sem vyitast sem Teobitast sem valtozast Nem akarnak tenny [Kv; TanJk V/3. 73b]. 1778: Etzken Miklos Papnak ... több Felesége nem is volt, is a' melynek Nevét ez ideig nem tudván csak éppen Papnének szolitottuk [Kisbudak BN; BLEv.] * *ez ~szerint* mostanában. 1697: kordovány börrrel megbőrrő-zött fecske farku czafrangot, melyet ez üdö szerent mar-ha hajto czafrangnak hinak [HSzj marhahajtó-cafrang al.] * *hol egy ~ben, hol más ~ben* hol egyszer, hol más-szor. 1594: Keovetzekit rend zeret az kik hol egi wdeo-

ben, hol mas wdeoben az Tumultusnak ideyen, hol louok hol eo maghok zolghaltanak [Kv; Szám. 6/IV. 95] * *mind az ideig mindaddig*. 1776: az Exponens Kis Aszszony volté, vagy jelentetté valakihez nagyobb hajlandóságát mind az ideig, miglen azon estve Gróff Lázár Urffiról azon kedvetlen hirt nem hallotta, hogy benne ne vetné reménségit, mert elnem veszi? [Nsz; GyL vk]. 1800: mind az ideig senki is soha az már most le vágott élő gypéhez az Mlgos Udvaron kívül számat nem tartott [Adámos KK; JHb XX/19] * *mind ez ideig mindaddig, rég eleddig*. 1584: Kegyelmes Vram paranchyolatty szerentt mynd ez ideygh wartam ha valaky... besseniey Erzebet azzo(nyo)mall pereol volna [Várhegy^a Hsz; HSzJP. — ^aEltűnt vár és település. — Rá von. adatok: SzO I, 62, II, 177, III, 312]. 1722: az Űvegeket administraltam^a, az árokról pedig mind ez ideig nem Contentaltattam [A.porumbák F; BK. — ^aAz odaváló üvegutából] * *némely ~ben egy-egy időpontban*. 1681: Megh eshetik ez is, hagi valamely Tiszt az Földes Úr kárara az Korcsmas Helyeken nemely üdöb(en) a magha borait árultathattya [Erdőhátság H; VhU 198].

5. határidő; termen, soroc; Frist, Termin. 1569: Iztrigy Ianos... Az Ew Annyanak Chereny Clara Az-zonnak Iegh Rwhaiaerth Atta Baldj Rezeth Zalogh-ba Minden hozza tartozoiwal Egyetemben, az megh waltasnak Jdeyeyk (!) zaz forintik (!) [Mányik SzD; IB VI. 225/13]. 1584: az varos teoruene zerent valo Ideokis el teoltok [Dés; DLt 213]. 1679/1681: Popa Peter es Popa Janos Uramek kénseritettek haz helyeket Zalogban vetni... az ki Valtasnak idejeigh Szir-ma(n) Gabor Ur(am), es Posteritassi... békességesen birhassak [Hátszeg; VhU 359–60]. 1703: Az idei úgy mint 1703 esztendőbéli adójoknak csak felét administralják, más fele pedig mivel az üdö eltölt, elengedtetik minden naturalékkal együtt [Sz; SzO VII, 120. — ^aI. h. n. sajtóhibát javítottuk]. 1843: sem(m)i határozott idő a ki válthatásra ne tévdődjék [Mikeháza SzD; BetLt 5 özv. Sombori Istvánné nyil.].

Szk: ~t vet kb. határidőt szab. 1597: ^aZent Martoni Ferench Kouachy az minth tiltotta uolt giakor vt wegeben erdeyet hogy ne jrchia Zabo Marto(n), ydeot wetet, a hogy ydeot wetet, az teorueng megh zabadittya ben(n)e Ferench Kouachot [UszT 12/94. — ^aAz évszám ahogy 3. al. sajtóhibás]. — A valószínű jel-re I. NySz III, 1133 alulról a 10. sorban a MA-ból való adalékok * *rendelt* ~. 1752: mely mester Legény az Városunkban rendelt Jdeig bé nem szegődik, avagy Nap számra járna, annak pőenája flor. 2 [Kv; KCJK 17b németből ford.]. 1753: Creditor Uram ő Kgytle pénzét ne tartozzék fel venni mig a rendelt idő bé nem telik [Asz; Borb. I] * *terminált* ~ a kitűzött határidő. 1677: hogy ha a' terminált időre a' Haeres fel nem fogja Szőlejét, és nem colallya annak modgya szerint... a Birák akkori állapottyához képest meg-böcsülven a' Szőlőt, annak böcsültjét adgyák meg a' Haeresnek [AC 109-10]. 1852: A summa pénznek, a' terminált ideig léjendő várakozásáért... Dobolyi Bálint urnak önkéntesen igéren az irt Erdő vásárlók kamatul tiz tenyeres napszámokat [Asszonynepe AF; DobLev. V/1342].

6. időtartam; (duratā de) timp; Zeitdauer. 1570: Korsos Pal... ezt valia, hogy Twgia az kert, Zygarto Myhálnak es Janos deaknak Job anyae volt Az wtan azok atthak Ely Brassay Ambrwnak, De nem Thwgya

Myn attak es Menye Jdeie legen [Kv; Tjk III/2. 49]. 1573: Dorottya nehai Nerges Ianosne azt vallia hagi... Twgia hagi az halal^a vtan volt valaménye Ideowel [Kv; Tjk III/3. 48. — ^aÉrtsd: a döghalál/pestis]. 1625: az my ideore en emlekezeom... iobagisagat ne(m) tudom [Hermány U; UszT 171a]. 1756: Kölönte Josef Uram... menyí időt lakot néhai Beke Pálnit [F.csernátan Hsz; HSzJP]. 1855: bizontalan lévén e földön szeretet kedveim közti mulatásom ideje, ... kívánom földi dolgaim elrendezése áltól az enyimekhezi forro és igaz szeretetemet holtom után is tanusítani [Sáromberke MT; TSb 7 gr. Teleki Sámuel végr.].

Szk: amennyi ~t említ amennyi időre emlékezik. 1613: En Vgi tudo(m) hogy mig Ele Fazakas Gergel es az meny Jdött en emlitek mindeltig Becz Palt szolgálja [BLt 3 Mich. Tanczos de Zent Georgy (80) lb vall.]. 1626: Tudom azt hogy az meny en wdeött emlitek (!), azoltatul fogua az az wtt... az eőreokbe szabad utt uolt [Kozmás Cs; i.h.]. 1641: Az menyí wdeot mw emlittwnk minden Nemzetsegek lofeo zemelyek voltanak az Ferenczek [Maksa Hsz; HSzJP]. — Az említ e jel-ére I. NySz, TESz * *egy darab/darabocska* ~. 1714: ennek előtte egy darab üdövel [Magyaró MT; BLt]. 1721: Minékünk... két darab rétűnk van tilalomba... s egy darab időtől fogva mind ő Naga kaszaltattya [Ne; Ks 95]. 1765: Én ezzel ki menék a Mezőre És midőn egy Darabotska üdö mulva viszzá jöttem volna, a Falub(a) találám [Kóród KK; Ks 18/CXXXVII. 11]. 1843: Átalában csak annyit tudok, hogy jár egy fejrénp a három közönségek dolgában egy darab idő ólta [VKp 88] * *egy ideig a. egy darabig, egy darab ideig*. 1570: kery volt Kowach Andrasne Razmannet hogy varna Mig megh ualthatna... Azt Monta hogy Kes varnj egy Ideigh [Kv; Tjk III/2. 140c. — ^aA házat]. 1643: egy üdeig had-ba(n) szolgálja [Csekefva Cs; BLt]. 1849: Zsibói lovász Krizsán Jákobnak... neje egy ideig udvari tyukmajorosné volt [Kv; Végr. Vall. I Kelemen Benjámín vall.]. — b. egy (bizonyos) időre. 1641: az Varadi romlas vtan, jeoue egy ideigh ide Eniedre az en hazamhoz az haboru wdeoben Varadi Gaspar deak lakni [Ne; RLt]. 1724: Pajkos Mathe, melyik Possessor Ur idejeb(en) szerette ki magát Summára... ugi böcsüttake summára, egy ideig mint örökös jobbágyit avagi ide valo származásakor szállott summara [Kiskájon SzD; BK vk] * *egy fal-ka* ~. 1593: Mondá Bodó Gergely vay' mi birtwk egy fal-ka ideoteol fogva^a [UszT II/1. 232 Pataki József jegyzése. — ^aA földet]. 1599: Az Kenyeres feoldet pedig Marton Peterne birta ez egy falika ideobe [i.h. 14/48 Andreas Danka de Abastfalua (40) jb vall.] * *egy kevés ideig a. rövid ideig*. 1582: Cathalin Stomp Ianosne vallia Attam Vala fekete Jacabnenak faggiath Azt monda... Variak chak eg kewes Ideigh, ha Iste(n) meg konnyebiti, megh Aggia [Kv; Tjk IV/1. 112]. 1617: Vrko(n) Antalis pedig hogy Molduabol ky Jeoue, Egy Keues Jdeigh az Laczok feolden lakik [BLt 3 Kouaczj Barthalis de zent Marto(n)^a (70) ns vall. — ^aCs]. — b. rövid időre. 1765: dél tájban ebédre haza fordultam mett egy kevés ideig [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 178]. 1807: Ma mindeg esett az eső egész esztig akkor egy kevés ideig egészszen feltisztult és villámlott is [Dés; KMN 261] * *egynéhány ideig valamennyi ideig, valaméddig*. 1582: Ersebet Tasnadi Caspar deakne... vallia... lat-tam hog elt az Azzony eg nehany ideigh [Kv; Tjk IV/1.

72]. 1586: Buday Tamas vram vallia Mikor en pert inditottam volna Zechy Istuan ellen, meg fogadam Igyarto Georgyeot procatornak eo ellene, Es egy nehany ideigh leon Procatorom [Kv; i.h. 583]. 1675: (A házat) énnekem ... per manus adták ... Békévelis birta(m) egynehány ideig [Kv; Tjk VIII/12. 20] * *egy némi* ~ bizonyos/valamennyi idő. 1573: hallottale vgmond valamely zot az en feleségem feleol Mert Immár egy Nemy Ideotwl fogva esmere(m) hagi Nem ollian Zwel vagon hozzam mynt Eleb | Kereztesy Iános azt vallia hogy ... Az vtan egy Nemy Ideobe Zokal az vtan Kakas Andras kezdj kerny az chatorna arrat [Kv; Tjk III/3. 155, 239] * *ember(i) emlékezetét felülmúló/meghaladó ~tól fogva/óta*. 1774: ember emlékeztetett meg halado üdötől fogva, mindenkor forgo Malma Volt [Lázár Cs; BLt]. 1792: (A város) az emberi emlékezetet felülül haladott időktől fogva az Hid Vám Szedésnek usussában volt [Zilah; Borb. II]. 1797: Melly Plenipotencia adásunknak nagyobb erősségére és tökéletesítésére a' mű régi Eleinkről ránk maradt, és Emberi emlékeztetett felülül mult üdöktől fogva meg volt Szokott pészétünkkel ezen Levelünket roborallyuk [Torockó; TLev. 5/13]. 1834: a' keresdebe forgo Helyet a' Felperes Közönség Emberi emlékezetet fejlül mulo üdötől olta bírja [Borb. I Asz törv. széke] * *embernyomnyi ~ emberöltő*. 1715: a mioltatol fogva birták a Fel Gjogjak azon Mogost égi ember njomni időt meg halad [Ponor TA; WH. Czir Nikula (60) vall.] * *ennyi ideig a. ily hosszú ideig*. 1590: megh Attyam Idejeben kinek vago(n) tiz esztendeje hogy megh holth Irtottam ... vgj minth falu zabad erdejebeol^a. Mikor megh ertette(m) en hogy te az en Irtványomath kit enny Ideigh birta(m) be vetetted ... az okon hoztam el^b. Jo okon czielekettem [UszT. — ^aEgy darab szántóföldet. ^bAz irtásföldről a búzat]. 1586: Szepe feier kenieret kalachiot (igy!) magunk aztalara keolt el Eny Jdeigj f. 1/40 [Kv; Szám. 3/XXIV. 29] * *feles ideig* sok ideig. 1678: magot Sükösd Mihály Uramtol hallottam egy néhányszor (: mivel feles ideig béres szolgálja voltam :) hogy ő neki egy is ninczen örökös Jobbágya [Somosd MT; Ks]. 1768: Néhai Várodi Jánost ... néhai Groff Kornis István ur elő Excellentiája feles ideig gyámoltalanságáb(an) étellel, itallal és ruházattal tartotta [Ród K; Ks 33. III. 3] * *feles ~ sok idő*. 1702: Vasarhelyi András ... a Remekert valo esztendejeben feles üdöt negligalt [Kv; ACJk 50]. 1776: Hogy M.B. Henter Urffi ide Kóródra jöven, feles időkgit itten mulatott az igaz [GyL. „Albertus Biro siculus ex Csik Kartzfalva nunc residens in Pago Csokfalva” vall.]. 1794: Azon Nemes Armálisták kik feles időktől fogva ez előtt mentekké tétettettek ... a N(eme)s Szék szolgálatyára fen(n) tartatnak, a' nélkül, hogy egyéb terhet hordozzanak [Szu; Borb. II] * *hamar (való) ~n hamarosan*. 1573: Dienes debk vallia hagi eo vetet volt zalagwl ewzwt Mywet p(ro) fl. 15 valkay gergnek hamar valo Ideon beh Ieo és Megh aggya [Kv; Tjk III/3. 92]. 1653: az Vr Isten elő Felsege kegyelmedet minden kivanatos udeuossages sok iokkal ... algya megh, es hozza megis hamar udeon minden hozzá tartozandojval egyetemben [Szárhegy Cs; Törzs. Lázár István apóshoz, Petki Istvánhoz]. 1750: született ... egy Léánykám ... meg himlőzvé meg-vakula Oh sz. és ditsőséges Isten! vedd el vagi elégeld meg a' csapást hamar üdönn [ArJk] * *huzamos ideig* hosszasan, huzamosan.

1854: fontolora vevén Azt hogy kedves Feleségem többszöri huzomos ideig tartott terhes betegségemben ... fáradhatatlan gondoskodással viseltetett, ápolt és dajkált Rendelem, hogy minden ingo és ingatlan vagyonom ... légyenek ... kirekesztőleg ... Feleségemé Dálnoki Benkő Juliannájé [Kv; Végr.] * *jó darab ideig*. 1701: Tudom asztis bizonyosson hogy ő kglmek Deak Uraim ide jöven hazamhoz jo darab ideig mulatoztak mind itt ben az ház(an) mind penig kü(nn) Tudakozván azon embereket [Keresztényalmás H; Szer.]. 1817: Ugyan ezen Veteményes Kertnek az Uttza felől valo kertelése ... jól procuralva még jo darab ideig megtart [Ördögösfűzes SzD; ÖrmMúz. 5] * *mi ~re amig, amikorra*. 1570: Ilona Zaz Imrehne, Azt vallia hogy ew daykasagal zolgalt fazakas Symonnal, mykor ky Ment volna kywfeoldre hazatwl my Jdöre megh Jeoth addegh hat megh holt Es Maradot volt nekj adossa d 62 egy fedellel [Kv; Tjk III/2. 142]. 1592/1609: Az Nagy Retetis az mi wdeöre eo rea Emlkezik mindekor Saffarithek birtak [Mezőbánd MT; WassLt Caspar Sebastian (35) vall.]. 1657: nem uoltam akkor kün hanem mi üdöre ki menek hallam enis hagi Dobos Georgi mongia vala Simon Mihalinak^a [Csikfva MT; Berz. 12. 92/127. — ^aKöv. a nyil.] * *rég (az) ideje* régóta. 1777/1800: az Itálnak ... vékony kelete lévén, innét rég az ideje miolta az Mlgs Possessoratus kortsrát itten nem tartott [O.vásárhely SzD; JHbK LII/3. 271]. 1786: Már rég ideje hogy Semmi hirodet nem hallotta(m) [Bolya NK; IB gr. Toldi Zsigmond gr I. Bethlen Sámuelnek]. 1806: Most ollyan jó Vásár volt, hogy rég az ideje hogy illyen jó vásárba nem voltam [Torda; UszLt ComGub. 1753u.] * *rég(i) ~tól fogva* „ua.” 1599: Actores p(ro)bant hogy az eo birodalmokból zalas heljekbeol yztek be az Alperesek az eo marhajokat dezmajokot, es hogy Reghy ydeoteol foghúa valo zalas helyek eo nekjek az az hely [UszT 14/3]. 1780: Már rég időtől fogva az Excellentiád Rév hajója Communitásunk kevés földében azon által járok által felettébb nagy kárt teszen [Déva; Ks 75. VIIIb 112] * *rövid ~n rövidesen*. 1651: minden remensege(m) az, hogy eo kglmeis nem kesue(n) ismet rövid üdön ide hozzá juh [Fog.; BK. Kemény Jánosné Kállai Zsuzsanna lev.]. 1747: ha isten eltet rövid időn otthon Dobbanok [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez]. 1771: vetem fel ... ötvén magyar forintot kölcsön melyet tartozom rövid üdön meg adni [Szentimre Cs; Hr 1]. 1861: mi készek vagyunk a' leg rövideb időn 60 fottt betsületesen ... meg fizetni [M.zsákod U; Told. 31] * *temérdek ideig* rengeteg/hosszú ideig. 1844: sok aggodalmam volt hogy sem leveled sem alkalam nem érkezett meg enyi temérdek ideig [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.] * *vminek az ideje alatt/idejében/idején/idejekor*. 1561: az my megh holt eleinknek Rendelesbol Az ewtues Cehneky mynden hadi zerzammokkal Egy tornyot^a kel tartaniok Mikorontan az zwkseg mwtattyá haborusagnak ideien Az mesterek, annak meg otalmazasara tartozzanak wigazni [Kv; ÓCart. — ^aAz Ötvösök v. Aranyimvesek bástyája: Puskaporos bástya a várfaának északnyugati saroktornya volt (l. KvTel. 91 és a mellékleteket)]. 1778: az adofo nép ugy el szegényedett, hogy a' kik(ne)k a' R.Fiscus idejiben hat, nyoltz vagy tiz ökrei voltanakis, most tsiplökké^a lettenek [Bányabükk TA; BLt 11. — ^aAzaz mások alkalmi szolgálatában csépléssel kell tengetni életüket]. 1818: két darab erdejít az

Árenda ideje alatt egészen el Pusztította [Mezőbánd MT; TSb 35]. 1830: A Tyrozás Idejekor terhesen fektűvén ezen pontra semmit sem tudok [KLev. Sárosi Juon (50) vall.].

7. (idő)haladék; aminare, päsuire, Aufschub, Frist. 1677: Ha kik árultatásnak vétkében találatnak, ... a' dolognak meg világosítására mind az Actor, s' mind az In Causam attractus részéről, ha kívánnák . adatassék annyira való haladék, hogy a' vádlásra vagy mentségre való requisitumokat meg-hozathassák, mindazonáltal csak annyira való időt, hogy azon akkori Diaetáról a' dolog ki ne menyen, hanem végsőképpen decidáltassék^a [AC 40. — "Hivatkozással az 1573-beli egy- végzésre]. 1730: Mint hogj gjakorta az Militia obtingenseinek administratioira való penzb(en) meg fogjatkozván, a mikorra kívánták, administralnom nem lehetett, hogy Várákozzanak sokszor borral, pujkával, vagj egjéb majorsággal, gjümölcsel, perecczel discretizaltam, s ugy nyertem keves időt [Kv; Szám. 56/XIX. 28]. 1815: A tudva levő Zalagos perben a Baro Apor Urak a processus ellen törvenytelenül tett Exceptiorol ... önkent le mondván exmissiot kertenek az Evictoraik elő állítására a jövő periodusig es ez megis adatottván (!) Deliberatione a per e mellett meg állott — E nem sok idő: itt vagyon Pünköst es azutan megint felelni kell az allperes Baro Uroknak [Mv; Borb. II Mátyás Sámuel ügyvéd Miháitz Antalhoz Altörjára (Hsz)].

Szk: ~ adatik (idő)haladék engedtetik. 1658: Simon Peternek az bitangh marha feleollis vdeo adatik [HSzj bitang-marha al.]. 1661: Deliberatum vdeo adatik Olah Mihálynak Jo Istvan es Mihali ellen esztennapigh de oli készvlettel legjen minden bizonsagival, hogy teobszeor exmissio nem leszen [HSzjP]. 1792: A panaszoaltott inctus Kús Miklós azt állítja, hogy maga aki keresi, az vitte el azon elkárosodott orjost, melynek megbizonyításiára exmissióra is kéredzett, hogy más törvényes napon doceálni kész leszen, es üdö adatott mindenik félnek maga igazságának comprobálására [Árkos Hsz; RSzF 262]. * ~ engedtetik (idő)haladékot adatik. 1806: Válolanok . . . kezességet az említet es Détentionált Szekérért es ökrökért . . . mig a Törvény ki folyásra idő engedtetik [Somosd MT; SLt 12. V. 27 Somosdi Ferentzi Joseff ns vall.] * ~ t ad (idő)haladékot enged. 1595: Anno 1595 Vrnep Vtan valo hefteon mikor . . . az felperezzel Sofalui Fere(n)chel cözze haborottu(n)k volna, kyert az felperes mjnket teoruenihez hytt volna Capitan vram eleybe, Vrnep vtan valo masodik Zombatra, mely dologban az teorueny my nekeónk ydott adott volna [UszT 10/19] * ~ t adat (idő)haladékot adat. 1783: Az Inctus Stremius kereskedő nem tsak evictora sitalására kíván időt adatni immediate evictorát vagy zuvatossát sitalja Nagy Ajtai Szentpáli Isák ö kegyelmét [Sszgy; HSzjP] * ~ t enged (idő)haladékot ad. 1763: méltoztassék addig való időt engedni mig a Levelekhez nyulhatok [Kapjon SzD; Ks 96 Haller János lev.]. 1789: azt instáljuk az Reg. Co(mmi)ssarius Ur ó Exjátol hogy engedjen keves időt, hogy egymás között Consultalodjunk [Sztrezakercesora F; TL. Wessényi Dániel jószágig. gr. Teleki Józsefhez]. 1791: Engedgyen tsak nekem Ngod időt, mert betsülettel meg fizetek [Gógánváralja KK; Ks Miss. I] * ~ t kér (idő)haladékot kér. 1592: Por Thamas az menedeknek kecheti Cyki (!) Peternek Ideöt kér, mert hon ninc, Akkor sem volt hon mikor hitta hasza-

tol [UszT]. 1776: a M. Praepost Ur ezen punctumokat subscribáltatni kívánta, nem Subscribálta ugyan akkor Groff Lazar, hanem . . . időt Kért magának, hogy másnap nyóltz órákor subscribállya [GyL. Adalbertus Biro sculus ex Csik Kartzfalva nunc residents in Pago Csokfalva^a vall. — "MT] * ~ t kíván 'ua.' 1593: Megh erttwen az Zaz Natio, Az magari Nemzetnek beo bezedel való irasat, melyben Mutogatiak Enyedi Georgy pwspeokeot plebanosnakis valaztany Az Nemzet^a erre Maghanak esmet wdeot kewant kit eo kgmek io zybeol megh engettet [Kv; TanJk I/1. 213. — "A szász]. 1606: Protestalnak Az Al peresök hogy vadnak meg teob bizonsyagok Annak wdeoth keuannak [UszT 20/17. 313]. 1637: az levelemnek producalsara üdöt kivanok [Kovászna Hsz; HSzjP].

8. szegődségi/szolgálati idő(tartam); timpul de angajare/de serviciu/de invoială; Dingungs/Dienstzeit. 1574: Sofia Nehay Nehez palne Azt valia hogy . . . talalta az haz eleot Andrast, kezdy feddeny . . . Myert hogi ely hatta vrat Ideonek eleotte, ha ezt Nem Mywelte volna, . . . az Mas twdatlan legent sem kellett volna fogadnj [Kv; Tjk III/3. 343]. 1648: Proballya Uram masis aszt az tisztet, talam annak jobb Szerentseje lezen az tiszt vi seleshez hogysen nekem, mert en elegh busulással s lekem veszedelmével tölttettem el eddigh valo időmet oth [Alvinc AF; Szád. Casp. Bodó Petrus Zenas de Balliokhoz]. 1700: Szappanyos Mihaly Quartas Ur(am) ideje terminálván, ő kgme helyében succedal Halász Andreas Ur(am) [Kv; SRE 68]. 1782: Veres Samuel az atyámnak Mészáros inassa volt, es hogy az Anyáról maradtott holmi házi portékája el ne pusztulyon, meg engette az Atyám hogy ideje előtt fel szabadulyon [Torda; KW]. 1807: Tökéletesen meghatározván közönségünk . . . a kantároknál legénykedőkre nézve, hogy azoknak a kantároknak eltöltött idejek semmiben nem fog acceptáltotni, akár idegenek, akár hazafiak légyenek azok [Dés; DFaz. 36]. — L. még RettE 254; RSzF 239-40.

Szk: ideje el/kitelik szegődségi/szolgálati ideje lejár. 1575: Az Negi lato vrainnak doltat eo K. varosswl Mas gywlesre halasztottak Myert hogi meg Idejek sem Teolt ky [Kv; TanJk V/3. 114a]. 1586: Tothazy Zeoch Mihaly^a Ez orsolia mikor engem zolgalna . . . ez leanyra gyanakotta(m) mindenkepe(n), hogy el telek ideye egygywtts masuttis hallam hogy buzamat Arulta [Kv; Tjk IV/1. 569. — "Tollban maradt: vallja]. 1630: Kis Mihály ideje eltelve az Pasztorsago (!) haza száll Meráb(a) [K; WassLt]. 1835: Hamvazo Szeredan ki telik az ideje s akkor ő el fogja kezdeni a maga remek esztendeijt [Kv; ACSzám. 106] * idejét el/kitölti a. szegődségi idejét leszolgálja. 1635/1650: adgyon Egi Gira Edwsteot az Attya a Cehben, az mellj legyen az Ceh Ladaiaiban, mind addegh valamegh ideiet jamborul ki nem tölti az Vranal [Kv; ÖCJk]. 1651: Mideon azert ideiet^a ki teoltotte volna, azon szabadon mondas nélkül, es Tanilo leuel nélkül ment el az Varosrol [Kv; i.h.. — "Az inas]. — b. katonai szolgálatát kitölti/leszolgálja. 1677: A Zászlók alol, vagy egyéb Praesidiumokbol-is, szokot idejeiket el-töltve, . . . Földes Urokhöz redealni akaro emberek, . . . el-bocsáttassanak [AC 105] * legénykedési ~. 1807: Ezen a napon^a Jenei István, Köteles István Kováts Gyorgy a márvásokat bétévén bé is kövedzettenek Nemes Céhünk közé, kiknek is legénykedési idejek szorossoon megvizgáltotván világosságra jött Jenei Jánosra nézve, hogy ő

... a legénykedésre kiszabott három esztendőnél sokkal többet töltött, de nagyobb részét falusi kantár mestereknél [Dés; DFaz. 36. — ²Jan. 3-án] * *szegődött/szegődés-e ideje vkinek*. 1688: Koncz Istvan . Horvath Miklos uram(na)k eo kgkme(ne)k Conventios szegődött szolgálata vala és tsak nem regen ennek előtte három hettel szegotczege ideje el tölte előt bucu vetlen szökek el eo kglmetől innen Szeplakrol [Széplak KK; SLt AI. 64]. 1864: Fő Czéh-Mester Kedves atyánk fija elé Terjeszti hogy mivel már Nadudvari Györgynek az szegődött ideje eltölt tehát most uyljaban Kel gelet hordot fogadni [Zilah; ZFaz. főcéhmester al.] * *szolgálati ~*. 1874: Letelvén a volt kurátor Babos Jozsef törvényes 3 évi szolgálati ideje uj választás tüzetett ki [Burjánosóbuda K; RAK. 19] * *vkinek az idejében/ideje alatt a*. vkinek szolgálatban/hivatalban/tisztségben létele idején. 1573: Semmy kylembezezt sem akarnak tenny es vegezny sem Most az eo k. plebanos vram Ideiebe sem ez vthan valamnye plebanos keowetkezyk eo k. vtan [Kv; TanJk V/3. 73b]. 1842: Az én hajduságom ideje alatt a' falusi közönség ejji strásákat rendelt [K; KmULev. 3 Emericus Texe (47) vall.]. — *b*. vkinek birtoklása/birtokban létele ideje alatt/idején. 1568: Petr(us) Kaytar, iur(at)us, en es Kaytar istuan egek voltunk, es terem Peter ideiebe, perletwnk e fold felol [Kv; TJK III/1. 191]. 1757: majd mind el lábbogván és pusztulván az ide valo lakosok, Falunk(na)k nevezetesebb s nagyobb része a . Méltóságos Uraságok idejében kezdettek ujra köznkö(e) származni és megtelepedni [Guraszáda H; BK 144].

9. munkaidő; timp de muncă; Arbeitszeit | tanulási idő: timpul învățaturii; Lern/Studierzeit. 1589/XVIII. sz. eleje: Mind az Farago s mind Rako heti bérés szolgáknak illien heti bér fizetések legien az eo Gazdaioktól, mesterektől, tudni illik: Kis Aszszoni napiatol foguan Husute napigh egi hetre adgianak harminc eot magari penszt, es az wdőnek röuidsege miat, es holot az Legeni nem szokot giertianál miuelni, feölsteokömek se iariön [KömCart. 67]. 1676/1681: arra légyen gondgy^a hogi a' mikor i várbán vagi i vár körül dolgozo emberek vannak czak hejjab(an) ne üllyenek, hanem dolgozza(na)k serenye(n); mivel az szegény ember aluvassalis mind el mulattya az üdöt ha gondviselés reá nem lézen [Vh; VhU 665. — ^aA porkolábnak]. 1681: Mikor az három jár az vas futató kemenczékre szorgalmatos vigyázása legyen, az vas futatás károson ne essék, . . . az munkások ideje is haszon nélkül ne legyen [Szu; CsVh 107]. 1699: Adatatot udő az Remek Csinalasra Konya Janosnak ugy mint nyoltz hetek es három napok [Kv; ACJk 32]. 1744: Tiszt Uraim eo kigyelmek Török buzájoknak Jobbágyok által lett kéttzeri meg kapálottások el vonta az Üdöt, es embereket [Mocs K; KS Conscr. 78-9]. 1802: Ilyés György asztalos tsak a Törvényes időben a' mely a mester embereknak ki szakasztott tartozik eo Nagyságoknak dolgozni, de más szabad órában nevezetesen éjtzakakon szabad légyen idegeneknek is dolgozni [Ne; Incz XII. 1].

Szk: ~t fordít vmire. 1823—1830: Marburgban A német nyelv tanulására is sok időt kellett fordítani, nem jár többet^a három kollegiumnál [FogE 222. — ^aAz egyetemre] * *derék dolog idején* a (sürgős mezőgazdasági) munka derekán/kellős közepén. 1642: az vice Uduarbyro Szeőke Tamas lattak hogy ides toua adomanyert osztogatta az jobagiokat dolgozasra melyert uezsekette-

nekis uelle, hogy az derek dologh jdeje(n) czelekette, de eo meg fenyegette eőkett [Hidegszamos K; GyU 88]. 1715: Mint hogi veszedelmes idő vala derék dolognak idején, néha két három hétigis nem tuttunk csak edgi lelketis ki hajtani az Ur dolgára [Fog.; UtI] * *dolgozó ~* dologidő. 1703: Mint hogy már a dolgozo üdő ad Summum két vagy három hetek alatt expirál(na)k, az alatt az idő alatt a Kgldekre eset ember vagy Nap szám ki telhessék [UszLt IX. 77. 76 gub.] * *dologtevő ~* 'ua'. 1785: midőn bé jön az dolog tévő nap és idő egész heteken haytya szántásra, Hordásra, vecturara [M.bikal K; KLev.].

10. élet(tartam); duratā a vieții; Leben(sdauer). 1560: vagion . . . wy haz kyt az en idembe wy helyre chinaltak I [Néc SzD; Makkai, SzDPuszt. 52]. 1568: Vayda Lazlo . . . fass(us) est, valamely orokseget ez demeter bir, mind Jdegen keztlv penzen váltotta meg, mert ő gyermek volt, mikor el attak volt, az orokseget, es my Jdenkbe Jllyen kqtest tqtwtwnk, hogy valaky ez dologt haborgatna f. 20 maragyon [Kv; TJK III/1. 180]. 1602 k.: az mi az eleten vagion kertt az fele Epittes aztis az eo Idejeben czinaltak [UszT 16/61 Balint Thamas marefaly zabad Zekel vall.]. 1728: Néhai boldog emlékezetű Vr Naláczi István Vr idejéb(en) a' Marosnak ereje a' mi harunkat naponként mosta [Perkász H; BK sub no 137]. 1855: a mi üdönkben . . . mind edig békeséges birodalmokban tudgyuk lenni [Szentsimon Cs; Hr]. — L. még BTN² 223; CsVh 17, 74, 81; ETA I, 16-7; RettE 215, 392.

Szk: *ideje eltelik* megőregszik. 1684: idejeis el tölt [Dés; Jk] * *idejét eltöltött ember* élete java részét lelt személy. 1755: Rakoson lakó Néhai N(eme)s Székely György Vram relictaja N(eme)s Csipkés Borbára Aszszony igy kezdé Szavait: edes jo Vraim en azért hivattam kglmeteket, hogy én már üdömet el töltött ember vagyok . . . s azért kevés javacskaimból most eletemben akarok kglmetek előtt dispositiot tenni [Asz; Borb. II] * *eltelik tőle az ~*. 1820: a' Nehai Báro Ur még halála előtt egy kévéssel igy szolla hozzám: töllem az idő el tölt, Sajnálom a' Szegény Feleségemet azért a' Gyermekért is, nem tudom mit tinal, mert ő boldogtalan Fejér nép egyedül [Aranyosrákos TA; JHb 48 Gál Juliáná (24) „főző” vall.] * *vmennyi ~t ígér vkinek* vmennyi évet/életet jósol vkinek. 1851: a' Lelkem Anyámatis fájdalom, mert minden nap gyengébb gyengébb fogy, kevés időt lehet neki ígérni még [Kv; Pk 6].

11. (élet)kor; virstā, etate; Alter. 1561: Az ides vñ Embereknek az o allapatki es ideiek zerent illendo tiztessegek meg adassek [Kv; ÖCart.]. 1584: az felseged yfww atyafya yo egisigben wagyo(n) . . . es az ew ydeye zerynth mynden dolgaba(n) djcyrethes [Komlód K; WLt Petrichevich Kozma a fej-hez]. 1699: Én . . . Js-tennek hálá üdeomhoz kepest most szenvedhető egésg(en) vagiok [Ks 96 Toldalagi András Gyerőfi Borbálához]. 1754: (A) Tulkok közül vagy kettő mostis vagyjon az ide valo bérés ökrök között, de azoknak idejeket, szöröket, szarvakat meg nevezni nem tudom [Gernyeszeg MT; TGsz]. 1765: Tisz. Esperest (!) Soos Ferentz vram, mind nehezeden kezdett idejére, mind . . . sok rendbéli foglatatosságira nézve [DobLev. IV/214]. 1827: Közeledem ahoz az üdőhez . . . a' mikor elég üdöm lesz sok és hoszu Leveleket írni [Kv; Pk 7]. 1854: időmhöz képest erőten testel ugyan, de ép 's jozan el-

mével tévők ilyen állandó, és megmásolhatatlan végrendeletet [Kv; Vég]. — L. még ETA I 28; FogE 304; RettE 330, 388.

Szk: (el/meg)ér vmilyen ~t elér egy bizonyos életkort. 1673: Nemzetes Vas Janos Ur(am) eo Kglme viseli gondját ez bonumjnak es ha giermeki az üdöt el erik ismet eo Kglmeis ezen jokat adhassa kezekhez borsai ur(am) giermekinek [WassLt Borsai István hagy.]. 1738: az kis Unokamot hagyom gondviselesit Antal fiamra (igy!), ha aszt az üdöt éri neveltesse az apácák között [Ks 14. XLIIIa Kornis István végr.]. 1818: Vagyon még egy kis nevendék leánya a háznál. Ez ha megéri azon üdöt, hogy férhez menjen, akkor azt tartoznak a jóságbirtokosok törvényes perefernummal kiházásítani [Jenőfva Cs; RSZF 244] * *felserdült idejében* serdült korában. 1758: Gábris it Gyéresen^a felserdült idejében meg holt [Born. IX. 41 Pintye Kirilla (75) jb vall. — Aranyosgyéres Ta] * *goromba* ~ éretlen életkor. 1730: Csiszár Sárinak ily kitsiny idős állapattjában ... Nehány Napok és Ettzakakon való Fertelmeskedése, melyért Hohér által Pelengéren valo kemeny meg tsapattatás érdemlene; De tekintvén Jo Attyafiainak érette 's mellette való törekedéseket, és maghának még meg terhető goromba idejét Czigany kezéb(e) nem adatatik; hanem a' Torony^a Udvarán példáson meg korbatsoltatik [Kv; TJK XV/7. 131. — 'Az Óvár délnyugati sarokbástyája, ekkor már városi börtön] * *kicsind* ~ fiatal kor. 1783: V(á)r(me)gye Tisztei által a Gyilkosakra Törvényt láttatván a Mlys udvar igen törvényesen convincáltatott az öte, az 6dik pediglen kicsind idejének tekinteti végett Gratiait nyert az egyszer [Szamosfva K; Eszt-Mk] * *kisasszonyi* ~ hajadonkor. 1759: Tudgyae ... ki volt az a Kis Asszony ... kinek Kis Asszonyi idejében Molduvából, Tatrangból, Martonosról, Hétfaluból vittek és vitették a bűbajos boszorkányos Asszonyokat? [Altörja Hsz; HSzJP vk] * *koros* ~ idősebb kor. 1829: Szutságban Szarvadi Farkas jo birtokos Nemes atyánk-fia ... életének koros idejében erőszakos halállal kötél által meg fullasztván ... Földvári Ignatz nevezetű Legény ... fojtotta meg [Kv; DLt 9] * *megélemedett* ~ élemedett/idős kor. 1716: én is megh élemedet üdömnek, és aval együt lévő betegeskedésemnek állapottjában lévén, bizontalan vagyok abban mikor ... teczik a' jó Istennek ebből a' mulando 's nyomorúlt világból bűnös lelkemet magához venni [Kv; JHbK LVIII. 28].

12. (vmilyen/vmire kijelölt) időszak/időszakasz; periodă de timp (fixat pentru ceva); (für eine Sache bestimmte) Zeitperiode, Periode. 1578: Ideő es az zoksegh zarent, a myról e kywól mas tanolsaga lezen, ahoz azerent tarcha magát [OL M.Kamara Instr. E-136 Inreg. 34. 104—6 V. Kowachocz ut. Math. Niary gondv-höz]. 1592: egy eztendeobe(n) be vetoek az feoldet s birok. Anak utanna mikor vgarlasnak Jdeie ne(m) vala varok hogi megh valyzia ne(m) valta megh [UstZ]. 1613 k.: Mint hogy pedig böczületes Uraim az üdöknek és embereknek állapattyok igen változando, Jöuendöben következhetik, hogy ... netalantan valakik sub aliquo praetextu valami Jüssokat praetendalvan az meg mondot hazhoz, törüennyel kezdenek erette infestálni [Kv; PolgK 139]. 1635: az Warasnak, Kegls vrunk, fundamentomos erossege az Czehek(nek) erossegebeol al, minden állapotu wdeoben [Kv; Cehir. I. 15]. 1698: Negy Szaz Magyarj forintokatt ... ez sok tereh viselő üdökre

nevez meg nem adhatvan ... [Mv; BálLt 44]. 1710: Bordosi Peter ez pestises üdöben meg holt [Sóvárady MT; MMatr. 211]. 1711: a széna csenálásnak idejébe a mi hitvánság fű volt is abban le kaszáltatta(m) vala egy kévéssét [Vacsárcsi Cs; BCs]. 1769: Farsangi időben

A Komediazok és kötelen tanzolok minden héten egy egy forintot fizessenek [UstZt XIII/97]. 1800: Vólt olyan idő, hogy enis Benedekfalvi több Lakosokkal együtt Mlgos Horváth Urtol a' Kelentzei Erdőre bé alkuttam erdőlés végett [Benedekfva Sz; BfR 58/21 Stefut György (36) col. vall.].

Szk: *abban az ~ben* akkoriban (abban az időszakban). 1629: en abban az wdöben Mikes Benedeknek tutora leven [Zágon Hsz; HSzJP Thomas Basa de Zabola (32) ns vall.]. 1806: (A) Kaszálo Tanorok nevű helyet régen ... ő Nagysága édes Anyja részére kaszáltattott (igy!); abban az üdöben olyan nagy ki terjedésű volt, hogy egy Nap az egész Jóság még érte le kaszálni a fűvét [Erdősztygyörgy MT; WH] * *akármely/akármí(nemű) ~ben* akármikor. 1575: az Aros vram zoksor Teottek panaszt az leoweny (!) es Idegen Aros Nepek feleol ki (!) ... Akar my Ideoben Boltot Nitnak es ky rakodnak [Kv; TanJk V/3. 128b]. 1684: Jvovon Mihaj nevű örökös jobbgy ... Ha ... mire valo gondolatyából el találja szökni s bujdosni, tehát ... az meg irt kézesek(nek) akarhun lévő jovokból akar mely üdöben is ez meg irt negyven negyven forintokat exequialhassak [Ks 67. 46. 24a Csikszéki Delnei Csato Janos kezével]. 1828: Ha szolgálatyát ez utánis restül téski ... akár mely Üdöben szabadságba lészen ki tenni [Erdősztygyörgy MT; TSb 35] * *akkor(az) ~ben* 'ua.' 1580: en akkor az wdeoben biraiok uolta(m) es tetoua futostam, mydeon megh oztozanak, Almadine Azzoniom, es Gabriel vram [M.palatka K; JHbK XIII. 29]. 1603: az nagy ado miat el kellettnek az hazat adnia, mely akkor az wdeoben, az zegeny varoso(n) Colosuaro(n) felette terhes uolna [Kv; RDL I. 75]. 1817: Én értem ifju koromban mikor ezen helyre a' Beke Uramék elejék telepedtek, akkor időbe ez gaz és Erdő volt [Peleszarvad Sz; EHA] * *akkori ~ben* 'ua.' 1605: eg eokreomet Ordas zwrwt, meli megh ert volna azkory ideoben tiz forintot [HSzJ 176 ordasszörű al.]. 1665: akkory wdeoben senkit sem kjszerjettettek akorj urak Telekb(en) hogi magát keosse jobbgyul [Jára MT; Told. 1a]. 1715: En akkori üdöb(en) Paller biro volta(m) eo Her(czegse)ge^a jóságában [Fog; UtI. — ^aII. Apafi Mihály]. 1804: kerek rét mellynek also végében akkori időb(en) ut volt [Dés; EHA] * *arendás* ~ bérleti időszak. 1786: az Vasból valo praestatiot Dézmát Esztendönként ki adgyák, és mind ez mai napig az aknak meg adását egy sem denegalta ... és ha valaki el maradt az Arendas üdön túl, azannis az utan erigaltatatt [Torockó, Tlev. 4/13. 38] * *az előtteni ~ben* azelőtt való/azelőtti időkben. 1716: Valya Csoi nevű helyben egy darab Szena rett, mellyett az előtteni időkben az Csulai és Zejk Familia ruddal szoktak volt fel osztani [Grid H; BfN 92/4] * *az ~höz/az ~(k)nek* *miavoltához képest* az időhöz, körülményekhez viszonyítva, az időbeli körülmények szerint. 1560: myndeneket megy bizonyitwnk leueleinkel es elew byzonsaginkal Chak ty kegyel (!) az wdeonek es az dolognak myuoltához kepest aggyon alkalmas napot az byzonysasra [Kv; SLt ST. 6]. 1580: Az my az zolgaknak valo buza adast illety ..., az porozloknak fnykor buzat rendelték volt,

mywelte volt eo kegmek az wdeoknek my woltához kepest, hogy Az dragasagban ne fogyatkozzanak megh... de nem vgy hogy orókes teorwennye walnek [Kv; TanJk V/3. 213a]. | 1685: ez időhöz képest az Kepiró Arany(na)k nagjubb az árra [Utl]. 1743: Ezen Connecio^a intra unius Circulum durallyon az után az időhöz és alkolmatossághoz képpst ab utrinq(ue) a dolgokot vizsont modificalhattuk [F.lapugy H; Ks 62/11. — „Jobbágyi Servitus iránt” 10 pontba foglalt megegyezés] * az ~höz alkalmaztatja/tartja magát az idő változásaihoz alkalmazkodik. 1656: Ha pediglen azt akkori állapotok nem engednek, tsak alkalmaztassak magokott io akaro Uram, s attyam fiai az wdehöz [Ádamos KK; Bállt 93]. 1657: Esmét ez is meglévén, Kemény János uramat ő nagyságát, mivel a hadak előtt azért ugyan ott benn hagyta volt ő nagysága: „hogy lássák, tartsák az időhöz magokat és az alkolmatossághoz” [ETA I, 164 NSz] * az(on) ~ben akkoriban. 1560: Az ki az wdeoben ez országba leszen, vagy feő biro, vagy vice biro leszen, teóruint es Jgazat tehessen marhaiabol es Joszagabol [Mv; JHbK XII. 7]. 1583: Martha Lanthos Ferenczne vallia ... Lattam hog sok gonoz Azzony Iart hazához^a Az Wdeoben es ot Deoseóltene [Kv; Tjk IV/1. 141. — „A keritőségért büntetett Bíró Mihálynééhez”. 1607: Az Saaruiz teoue feleol azt tudo(m) hogy ott egy tekeredeó tonya uala az Ideóbe [Dánfva Cs; Eszt-Mk]. 1754: Az belső Jóságomott ~váltottam meg ... 20 Id est husz Magiar izlotokkal mely Izlotok azon üdőben kilencz kilencz Sustákban jártanak [Szentegyházsoláhfalu U; OfLev.]. 1806: (A kaszáló) azon üdőben jo kaszáló hely volt; mert a' Küküllő vizétől még nem rontatott volt el [Erdősztyörgy MT; WH]. — L. még FogE 127; MetTr 350 * *bajos* ~ nehéz időben/időszakban. 1741: nagyon ruínálódttak volt azan házak, fellelte sok építés kívántattik ebben a bajas üdőben [Kéménd H; Ks 99 Zejk István lev.] * *békességes* ~ béke-idő. 1604: Tetczyk azért eo kgmeknek varosul hogy ... minde(n) eppwletit keornywille^a valo kerteth eo kgle^b hordassa el onnet ... mind addighis penigh valamegh ez nyawallias Allapat hadakozas tart soha addigh eppwletet ot ne chinaltatasson, hanem Isten bekesege wdeot adwan annak vthanna lehet tempore paris eppwlety ott accedaluan Ieowendeobenis az varos Consensusa [Kv; TanJk I/1. 489. — „A városkapu körül. ^bZeoch Caspar királybíró]. 1777: a mint mondják a Batsitya Nevű helyen volt egy Szeketuricze Csetyászke Nevezetű Falu melyet a Háboru időkbén ülték meg valami Emberek ... s a békességes időb(en) osztán el oszolva onnan az Emberek a Faluis el pusztult [Konkolyfva SzD; JHbK LVIII/28] * *bérleti* ~ bérleti időszak. 1856: (A birtokot) pénzért áruba vetem Őt ezer pengő forintért s ezen irasom által ígértem is, e szerint egyezkedni a bérleti idő ki teléség [Gagy U; Pf Pálfi Mihály lev.] * *boldog* ~. 1671: boldogh ideóben, az nemes fundusok mely arosak voltanak keues váltokhoz kepest [Dés; Borb. I egy-i bizottság: Béli Pál, Haller János és Kornis Gáspár jel.]. 1825: Ujjvarine Kispál Agnest Leányunkot ki is ruháztuk, ki vévén még az ezüst nemű meg adása boldogabb Időnkre halasztodott [Hsz; Kp V. 34] * *boldogtalan* ~ szerencsétlen, nyomorúságos időszak. 1670: ha a mostani boldogtalan üdeob(en), az Szinyey embereknek, Szinyeből, lako helyekbeol ki kel keolteozni, hogy az Pogansagh miat ott megh nem lakhatnak, tehat Kis

Jenon^b Doboka varmegyebe(n) adok helyet nekiek [Born. V. 30. — „Radákszinye SzD. ^bSzamoskijseő SzD]. 1705: hidunknak építésére ez boldogtalan időnek mostohasága miatt elégtelenek vagjunk [Dés; Jk]. * *bolygó/bonyolgo* ~ zavaros, kavargó idő. 1683: A mi a productionak dolgat illeti My ... most hamar-saggal nem producálhattunk (!) mivel Donationk kezunk udgyeben ninczen ebben az bolygó üdőb(en) [Diód AF; Incz. V/19]. 1725^a: Komjatzcegen^b Rakos patakában levo Malom, az közleb (!) el mult bonyolgo és Valtozo Udőben el pusztulván már az oltátul fogván pusztulásban Vagyan [AbN. — „A bonyolgo címszó al. az évszám sajtóhibás. TA] * *bő/bőséges* ~. 1593: Attúnk nekye kesz penzt f. 35 az olchyo es Beo Jdeoben az három Bor sem teot volna teobet [Kv; Szám. 5/XVII. 25]. 1653: 1591-k esztendőre nem látok én a Kalendáriumban is semmi olly dolgot, hanem jó békességes és bővséges időt tudok [ETA I, 41 NSz] * *csendes* ~ nyugalmas, békés idő. 1662: ha mit olya(n) nagi szabadsagha bantodásának ismer, miért nem orvoslotta az előtti, czendes üdeóbe(n) vagi ha akkor el mulatta, halasztana akkorra, most viselnenk gondot az haza megh maradására [UszLt VIII. 71 fej.]. 1777: Mely két egy mástól tavol levő épületek(ne)k oly tsendes időb(en) esett Egy szersmind valo meg egesek, Valamely gonosz ember(ne)k előre keszített mestersege Nelkül telyes lehetetlen lett volna [Majos MT; Told. 26/21] * *drága* ~ drágaság ideje. 1568: Jacobus Zygyarho ... fassus est, hogy q az gyermek Tartasert semit fel ne(m) tud, hane(m) el tartya Annekwis, de bizon Jgaz eleg draga Ideon tartotta [Kv; Tjk III/1. 175]. 1682: Patrityevith (!) Horvat Miklos Ur(am) eo kglme ... egy Orosz Martzi nevű ... szolgálja ... az draga es szűk üdőknek miatta ide ez mű Országunkb(a) be buydosvan ... Horvath Miklos Ur(am) eo kglme udvarab(a) kesz alat erdeme felet tartotta taplalta es ruhazta [Széplak KK; SLt AU. 28]. 1807: Ezen mostani drága időben Kolozsvárott, Tordán, s, másutt is sokkal drágábbban intertendálhatván akár ki is magát, és Lovait, mint a maga házánál ... sok időt kellett tölteni, és bővebben költeni, erre nézve leg alábbis érdemlek Hf 50 [Szu; UszLt ComGub. 1753u.] * *egy ~ben* egy bizonyos időszakban. 1616: Egi wdeoben en pazorom uala, akkoron zabad embernek mondotta magát [Hatólyka Hsz; BLt]. 1764: Vagyon ... a' Menes déllőb(en) ... egy darab ... kaszáló, mely ez előtti egy időb(en) Sűrű bokros tövisek omlásos hely lévén senki semmi hasznát nem vette [Hidalmás K; RLt 0. 2]. — L. még RettE 71 * *ezelőtti* ~ ezelőtti, korábban. 1717: Az Várhoz meny szolgulatunk expensaink voltanak ez előtti udok alat [INyR Csz, Gysz és Ksz panasza]. 1817: ezen Helyseg, mely most N(eme)s vagy Pele Keszinek is nevezetik, ez előtti időkbén ifju koromban P. Szarvadnak hivatottott [Peleszarvad Sz; EHA] * *ez ~ben a* ebben az időszakban. 1584: Hozzw Jstvan Az Ven ember vallia ... Ez wdeoben pap Ne(m) bírhatot tulajdon hazat, hane(m) tizenket kapla(n) volt, De mind a' plebanos hazánál lakot [Kv; Tjk IV/1. 328]. 1600: Kowachj Thamasne Korondi Annor(um) 100 meg eskwek es azt felele hogi ez Ideobe az eo vranak az Attjat az Nagy Kowachj Benedeket el hittak volt bizonsagul [UszT 15/173]. — b. most. 1648: En Felső Cziernatoniⁱ Nagiobbik Szanizlo Miklos ... testamentomot teszek illyen bótsú; letes <sz>melyek eleot ugimint Also Cziernatoniⁱ

Vayda Balas Uram eleot ki ez üdeoben Felső Cziernatoni Predikator [BLev. — ^a ^b Hsz] * *félelmes* ~ félelmetes/vészes idő(zsak). 1574: Talaltatnak meg az feyedelmet, hogi Eyeli Ideoben Neh kellenek nekyk^a kapwt Bochatany, kywaltkeppen az Mostani felelmes Ideoben [Kv; TanJk V/3. 103b. — ^a Ti. a postának, azaz futárnak]. 1662: Die 12 Aprilis . igen félelmes üdeo volt az tűz miá [Kv; SzCjk]. 1737: Szép nyári mulato hely . Nyugot felől való oldalában vagyon egy kűs boltos rejték, mely hihető avégre készítettett, hogy félelmes időbe feltő portékát rakjanak belé és kövel bé rakják [CU Petrichevich Horváth Boldizsár conscr.] * *fennforgó* ~ *kben* a szóban forgó időszakban. 1667: Abrugbaniai Nehai Szeoreos Peter Ur(am) Arvai alazatos keonicor-gesek által, jelentek, hogy az edes Anyok az fen forgo üdeokbe(n) husegedhez menven férhez, az el mult nyáron decedálva(n), mar az Atioktol es Anyoktol marat jok rajok, mint edes gyermekekre devenjaltak volna, de mégis hűségéd potentiose, az Nemes Orszagh Articulusa, es az keozeonsegess igazsagh ellen manu tenealna [Törzs. a fej. M. Marer (!) a de Abrugbania-hoz. — ^a Toll-vétség Maurer h.] * *forradalmi* ~ *ben* 1850 k.: szalos ervejték a mult forradalmi időben az 1848ik év telén le vágták . az után azon bolyongo világ le csendesedet . . . azon erdőbeli kár meg fizetésiből reám is háromlot 105 Rfl és 13 xr [Szászújös SzD; TSb 35] * *háborgó* ~ zűrzavaros, kavargó idő(zsak). 1737: mivelhogy ilyen háborgólag van az idő, tellyességgel el nem mozdúlhatok a házamtól . . . ugy lehet hogy annyira el vet benunket edgymástól ezen következendő háborgó idő, hogy Isten tudgya, ha láthattuk e? edgymast többször a' vagy nem? [ApLt Apor Lázár Apor Péterhez] * *háború/háborús/háborúságos* ~. 1628: haborusagos ideokban tartozzek Ura(m) eo kg(m)e az en fiamnak, mind személyenek, es minden Iauainak minde(n) ban-tasnekwil helt adnj az Mogioroj kastelyban [Bonyha KK; Eszt-Mk Bánffy Mária végr.]. 1649: Tekéntetem léven . Szabadosomnak Kosztgya Gyuranak tőkélletes es hív szolgálatyara Eötet azért az ő Elejtül reaja maradot, es szallot immunitasba(n) Szabados képen valo szolgálatyaba(n) (: melyrül valo levele az haboru ideokban el veszet :) megh tartom [Vh; VhU 321 Bethlen Kata ad. lev.]. 1711: Egy selyem palastot mely is az haborus üdö miat bányákban(an) rejtetvén el senyvedet, meg evödött [Kv; Pk 6. — ^a Torokcón]. 1764: Armalisom . . . az Haboruságos üdökb(en) el veszet [Aranyos-rákos TA; Borb.]. * *hadakozó/hadas* ~ *háborús* idő. 1596: eo kegme lattia minemy hadas ydeo uagio(n) [Uzst 11/2]. 1630: Tudom hogy hadas idő uolt az soganak a hadban kellett volna menni, de az soganat Nagy Matiaszt fogatta mögh az falu, egy puskat adot uolt neki az falu, az sogora oda uesztötte [Szentegyed SzD; WassLt Vrsolia szent Egiedj rel. Jacobi Ferencz (40) jb vall.]. 1646: az el mult hadas üdökb(en) [Alfalu Cs; LLt]. 1705: ez mostani hadakozo időnek mostohasága miatt, szölo hegyeink(ne)k nagyobb része müveletlen maradva(n) az elmult esztendőben(k) mivel annyi bor ne(m) termett szölo hegyeinkivel Városunk korcsomájat meg érhetnök: ehez képest az idegen borok(na)k be hozását . . . meg engettük [Dés; Jk 346b] * *haszonbéri* ~ *bérleti* időszak. 1850: haszonbérlo . . . köteles lé-szen a haszonbéri idő el teltével, leg kisebb akadály nél-kül a keze alá vett Jozságot az örökösöknek vissza

ereszteni [Ne; DobLev. V/1928] | A kibérlett alkalma-tosságbol a haszonbérlonek a haszonbéri üdö lefoly-tával nem léssen szabad kiköltözni, mig nem számoland [Kv; KmUlev. 2] * *haszonvételi* ~ 'ua.' 1862: a Zállog időhez még adand két haszon vételi időt [Sinfva TA; Borb. I Kereki Moses helység Jegyzője vall.] * *jobb élő* ~ jobb megélhetés ideje. 1775/1781: mikor Josika Imre Ur eő Nagysága birta ezen utrizált Jozságot Tutor-ság jussán, gazdagok voltanak az emberek, nem is volt akkor olyan nehéz élő idő, mint most 's magok szá-mokra is sok gyűjtémént takarítottanak öszve [Renget H; JHb LXXI/3. 375] | *jobb élő* idő léven akkor mint most, minthogy könnyen kapták a pénzt, könnyen meg fizették [Nagyoklos H; i.h. 426. — ^a A taksát a jb-ok] * *keserves* ~. 1595: Nehezlik varosul eo kgmek, hogy az kinel restantia vagion mind tizt visseleoknel s mind egieb helien illien keserves wdeokban zwksegh idejen fel Nem Zedik Zamweweseket felben hagywan [Kv; TanJk I/1. 256] * *közelebbi* ~ *kben* a közelmúltban. 1846: a' hid-nak . . . két közbülső rako fával körül vett, és kövel ki töltött Czövekes kassai . . . közelebbi időkbén javítottak ki [Dés; DLt 858/1847] * *lármas* ~ *ben* forrongó időszakban. 1785: a Felesége oda járt azon Lármas idő-b(en) [M.nagyzsombor K; KLev. Rusz Makszim (60) jb vall. — ^a Horea felkelése idején] * *mostoha* ~. 1674: Zalogositottam volt el Mező őri ős örökös portio-mat Melinek is ezek között az mustoha üdök között (: elis pusztulván Mező őr :) Semmi hasznát ő klme ne(m) ve-hette [Mocs K; JHbK XXV/9]. 1719: Boros Ersébet, és Boros Kata Aszszonyék az mostoha üdödhöz képest elég-ségesen ki házasítottak [Süketfva MT; DobLev. I/95a] * *minden* ~ (k)ben mindig, minden időszakban, bármikor. 1572: eo k. varoswl ky adot regula az Safar vrain-nak, hogy eo k. Byro vramhoz vgi halgassanak es vgi Beochwlliek hogy az eo k. paranczolatyara kessek es Engedelmessek legyenek Minden Ideoben [Kv; TanJk V/3. 54b]. 1614/1616: Mellyet . . . az mikor valakik az meg nevezet Aknat Arendában birtak, minden üdökbén és esztendőkbén fogyatkozás nélkül meg attanak [Kv; RDL I. 100]. 1855: czök verés minden időben az ő szeme előtt és közre munkálásával történik [ÚjFE 178] * *nehéz élő* ~ *→ jobb élő* ~ * *nehéz* ~ (k)ben. 1671: Bizon meg vallyuk mint három Firjem Pernesi Zigmund Uram és Leányom Kassai Boriczaval hogy elog jót töt kegyelmed velünk hogy ezen nehéz időben is ilyen sokat varoko-zot az nekönk ki adot kölcsön Pénziért [Baca SzD; RLt Bánffy Sára nem sk lev.]. 1767: Mindazonáltal kérjük a mi kegyelmes Istenünket, hogy az kedvünk ellen való időkbén is legyen mellettünk s szolgáltassa ki ő szent fel-sége az eszközőket a mi megtartásunkra a nehéz idő-kben is [RettE 209] * *nyavalyás* ~ *nyomorúságos* idő. 1594: Azert ammi az keozeonsegess zwkseget nezi, ez mostani niaualias wdeonek allapatia zerent . . . vetetek Egi vonasra Adot [Kv; TanJk I/1. 240]. 1603: Mivel az hazassagh dolgat ez mostani nyawalias wdeonek alla-pattiahoz kepest eo kegme Tanachul megh tiltottak uolt most azert Varosul wegeztek eo Kemek higt meg zabadullion [Kv; i.h. 446] * *nyomorú/nyomorúságos* ~ *ben*. 1586: az keoltsegh mind Enny Niomorusagos ideobennis Nem zwnt volna megh Melynek el tawozta-salara Vetettenek . . . Adot . . . Egy vonasra fl 2 [Kv; i.h. 36]. 1643: fordulva(n) előnkben sok akadaliok, insig es nyomorusagos ideo, fogiatkozot allapat, es fenekig

valo értéktelenség bocsatottuk Nagodhoz^a ... hiteles bizonyos emberwnket [Dés; DLt 408. — ^aA fej-hez]. 1703: mostan olyan nyomoru üdöb(en) leue(n) ... fel veszi az esztendeig valo szolgálatert a penzt [Kv; ACJk 55-6]. 1708: ennekelötte valo nyomoruságos időben impignoralt volt felyebb specifical Etzken Andras Uram egy benn valo Fundust [Dálnok Hsz; BLev. Transs. 24] * *nyomorult* ~ → *veszedelmes* ~ * *olcsó* ~ *ben* olcsóság idején. 1593: Attúnk nekye kesz penzt f. 35 az olchyo es Beo Ideoben az harom Bor sem teot volna teobet [Kv; Szám. 5/XVII. 25]. 1606: ket túlkotis vitte(m) vala melljek megh ertek Akkor olto wdeóban f. 7 [UszT 20/153 Sofalúi Agoston Balintne Damokos Dorottja aszonj vall.] * *romlott* ~. 1605: az minapi romlott ydeoben az Racz Jaraskor el vezteok az leuelet [UszT 20/49]. 1662: Vagion Egy haz ... melliet esz mostani romlot üdöhöz kepest esimaltuk ... in f. 100 [Kv; RDL I. 146] * *sanyarú* ~. 1595: Eo kegmek ez mostani saniaru wdeokheoz kepest, vettetetenek Adot Egi vonasra f 3 [Kv; TanJk I/1. 255] * *siralmas* ~. 1699: nehaj Borosjenei Zöldi Istvánne, Nemzetes Tokai Anna Assz(ony) ez mostani siralmas es terhes üdöb(en) sok szorongato szükségstől viseltetvén ... Nemzetes Bolgarfalvi Sebesi Beniamin Ur(amm)al tön illjen örökös es meghihatatlan alkalmott [Sárd AF; JHb XXXVII/3] * *(soha) semmi/semmiféle/semminemű* ~ *ben* semmilyen időszakban. 1561: Egy idegennekis ne legen it az waroson mwy chinalassal eletit keresni, es semmi wdeben az kozonseges sokadalmok ideietol meg walwa it myet ne legen Zabad arulni [Kv; ÓCART.]. 1576/XVIII. sz. *eleje*: soha semmi üdöben sokszor megh mondot Killyennek^a lakoit megh haboritani es molestalni^b [LLt Fasc. B. — ^aHsz. ^bTollban maradt vmi ilyen-féle szövé.: ne merészelje]. 1585: eo Nga keg(el)mesen engedne megh Azt hogy Se kwiseo, Nemes, vagy Nemtelen zemely se penigh vgian ez varossy Ember ... Ne kenzerithetne vallasnak okayert semminemee Kiraly vagy Vaida embere eleybe az varossy keosseget soha semminemee Wdeoben es Casusokba(n) [Kv; TanJk I/1. 16]. 1677: a földet Semi nemű üdöben, szin es praetextussal, a kis kerek^a Földes urak számára ne usualhassák semikeppen [Csanád AF; JHb XXVI/42. — ^aAF]. 1751/1753: nem volt szabad a' betsületes Csizmadia Czéhnek sem cserrel, sem füvel, sem eger bingyoval semmiféle borokot semmiféle időben készíteni [Kvh; HSzjP] * *sokadalmas/sokadalmi* ~ a nagy/országos vásárok ideje/időszaka. 1634: sokadalmas ideo vagio(n) [Mv; MvLt 291. 11b]. 1764: Azon sokadalmas idöken kívül tudjuk hogi ... kortsomároltatta(na)k | az sokadalmi üdöb(en) ... kortsomároltattak [Makfva MT; DLev. 5] * *súlyos* ~ *ben*. 1700: adtam a Foldet^a Rettyeit a' Falusiak kezib(en) a' kik viselik azo(n) reszert a' terhet Harman vállalák pedig fel; (: mert a' Sulyos időb(en) egy el nem gyözné viselni a terhet^b :) [Nagyik AF; DobLev. I/53. — ^aA Palatkai Borbárát. — Köv. a három név fels.] * *szomorú* ~. 1706: az ilyen számvevök(ne)k mindeneket szörin kellene megh latni, . de az mint ez mostani szomorú üdö nem engedte es változo alkalmatossagh ez adta tudnunk hogi csak (!) igyis I(ste)n kegyelméből procedalhasunk [Kv; Pk 6]. 1707: Zajzon Mihály igen szomorú időben lévén egyházfiú, midön futna az ellenség előtt Moldva felé, az Ojtozi passusra azoknak kezekbe esett [Uzon

Hsz; SzO VII, 126] * *szoros* ~ *a*. sürgető munkák időszaka. 1743: mivel e nyári szoross idő s tsekély oeconomiatkánk lovainkot distrahállya, meltoztassék Nagysagtok egy szekér iránt parantsolni [Hatolyka Hsz; ApLt 5 Pótsa Lázár Apor Józsefhez]. — *b*. nehéz időszak. 1691: Mint hogy penigh az szoros üdöben szorgalmatos gondviseles kévantatik, eo Kgle jo maga alkalmatztatásával igaz Hazafiuságát tapasztaltassa [Kv; Törzs Instr.] * *szűk* ~ inséges idő(szakasz). 1575: kery eo k. Biro vramat hogi hozassa be Az Malombely Mercheket lassa meg, Azon keppen eo k. Erchyek meg az Siteo hazakban valo vamlasokatis, Rendellie eo k. Mindenyket olly modon hogi az zegenseg felettbe Neh Terheltessek Ez zywK Ideoben [Kv; TanJk V/3. 114a]. 1817: ha az Isten, és az Jol tévök nem méltotzatnak rajtunk könyörölni ebben az Szörnyű Szűk időbe éhel halhatunk meg [Szászssombor SzD; IB. Szentmiklósi István ref. pap lev.] * *szüreti* ~ a szüret időszak. 1790: a' Pásztornak a' Szüreti időb(en) ... ha ... valamellyik a Szöllös Gazdák közül kün a' Szöllő Hegyen Bérít meg nem fizetné annak utánna 8-d Napra Hazul kifizetni tartozik [Karácsonfva MT; Told. 76] * *táborozó* ~ hadba szállási idő. 1769: az Atyám Jól üsmerte s néha bizonyosan beszéllette, hogy Vásár helyre és másuva a' hol kívántatott sokat katonáskodot ... a regi táborozó üdöben [Szarhegy Cs; LLt]. 1799/1800: a régi idöb(en) hadakaztak, és Tábaraztak volna; — de én magam azonon tábarozó idöt nem értem [Harasztkerék TA; Told. 30] * *takarodó* ~ a terménybetakarítás időszak. 1674: az mostani takarodo üdöhöz kepest tsak az fwueket osztotak fel eo kk; eoreokös es allando megh osztasat mas alkalmatossab wdöre halasztvan [Gyula K; SLt AK. 4]. 1684: az mostani fen forgó állapotokis úgy kívánván mind illyen szoros takarodo üdöbenis szükségesnek tiltuk hogi az nemes országnak Generalis Gyülést p(ro)mulgaltatnánk [UszLt IX. 76. 19 fej.] * *tanításbéli* ~ idomítási/betanítási idő(szak). 1722: A Pej hámos Lovak szépek, most ugyan meg ronta valamennyire az Tanításbéli idő; de akar howá lehetne dicretizalni (!) velle [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból] * *terhes* ~ *ben* nehéz időben. 1699: nehaj Borosjenei Zöldi Istvánne ... ez mostani siralmas es terhes üdöb(en) ... tön illjen örökös es meghihatatlan alkalmott [Sárd AF; JHb XXXVII/3. — A teljesebb szövé. *siralmas* ~ al.]. 1711: Notarius Bőszörményi András ... keveselvén ... fizetését, Concludált a' Nms Communitas arra, hogi ... ezen terhes időben terhes Hivatallya mellett ... lészen ut supra pro nunc fizetése: Flor. Hung. 30 Búza Metr. nro 30. az eddigi ordinarie járt accessoriumával [Dés; Jk 545a]. 1805: alázatosan esedezőnk Ngd-nak, méltotzassék benünk azon Articulusbéli Czikkellynek betű szerent való értelme alóll fel szabadítani ... hogi ebbe a' szerfellett való terhes időbe a' minket erdeklő sok féle terhek hordozására légyen miből magunkan segittenünk [Torockó; TLev. 9/38] * *tilalmas* ~ *kben* tilalom idején/időszakában. 1748: az örmény ... az Inctusok(na)k Privilegiuma, és a' Melső Reg. Guber. Deliberatuma ellen tilalmas üdöb(en) es helylen feles Bárány bőrköt vásárolt az Inctusok(na)k p(rae)judiciumara [Torda; TJKT III. 195] * *vásáros* ~ nagy/országos vásár időszak. 1766: megcsmerem Ifju Székelly Jánost kivél volt Domokos Ferkő is, mondám neki Ötsem ... vásáros idő van s meg lötök valakit, egy puska lövésnileg meg

haladván a Fogadot utánám löve ... Domokos Ferkő [Szilágycseh; BfR 104. 2 Gasp. Sido (43) ns vall.] * *veszedelmes ~ ben*. 1603: Ke(gyelm)e)deketis az Vr Isten tarczsa es oltalmazza megh es sok wezedelmes Ideobe [Dés; BesztLt 65 Th. Szabo dési bíró G. Frank Beszt-i esküdt polgárhoz]. 1605: az alperes azt asserallya hogy Zakach benedekne az njomorult wezedelmes wdeoben el vezteth volna^a [UszT 20/135. — ^aEgy aranyos poharat]. 1697: Lukácsfalva az mi Kglmes urunké bizony az határa is eo Nagajé az veszedelmes időben az Gárdánfalviak csak ugy fogtak volt fel [Szilágycseh; BK. Kőmíves Gergely Bethlen Gergelyhez] * *villongó ~ (k)ben* forrongó/kavargó időszakban. 1706: Az mi nezi az hely(en) el tetetett jok(na)k dolgát mint ilyen villongo üdöb(en) hogy arra igazít az irás, hogy itt nincsenek^a [Kv; Pk 6. — ^aA elosztandó ingóságok]. 1757: az villango időben az Csöményi Lakosak irtatták ki az Erdőből s Házakat tsináltak rája s ottan laktak [Konkolyfa SzD; Ks 36. V. 20] * *vmilyen ~ re juthat* vmilyen idő következhetik/szakadhat rá. 1704: tart attól is hogy mint masokkal mas sokakkal Erdelyben megh történt, oly időre juthat melyben Megyet sem tarthat [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 71] * *vminek első ideje* vminek kezdeti/kezdő időszaka-sza. 1791: az időben volt, mikor őszi maglásnak első ideje vala, és én egy néhány napokon, akkori Falus bíró Kovács János házána rostáltam vala [Kv; RKA] * *zenebonaj/zenebonás ~* forrongó, zajongó, zajló idő(szak). 1605: Azertis jööttem vala kgtékhez hogy kegtek hosza el az penzt, mert ige(n) zene-bona wdeo vagio(n) [UszT 19/12 Vrsula fila quondam Nicolaj Demeter In Oroz hegy nyil.]. 1678: ezekben az el mult fen forgho változo zenebonas időkben ... az mi Kgl Urunk Meltosagos szemelye ellen valami illetlen szót mondot volna az szek gyulésbe(en) [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 120]. 1737: nalam tartotta Marti Janosne egy parna hejban ket darab vasznat meljet meg akkor tött volt oda mikor ez előtt ama zene bona idő következett vala [Kézdisztlélek Hsz; HSzjp Koncez Andrásné Margit (30) jb vall.]. 1785: A' Feleségit lallottam hogy ebben a' zenebonás időben volt az Apjánál [Milvány K; KLev. Petrus Hilip (30) jb vall.] * *zürzavaros ~* forrongó idő. 1800: Tőgy Berek nevezetű Erdő ... az el múlt Hórájáná Tumultuatiobeli zürzavaros időben le vagdalták [Peleszarvad Sz; EHA].

13. kor, korszak; epocá, erá, perioadá; Zeitalter. 1568: Anna szakany Jmrehne fassa e(st) hogy Kyralne^a azony Jdeien Ez vallot vra kwlte feyer vara [Kv; TjK III/1. 236. — ^aA királyá választott Szapolyai János felesége, Jagello Izabella (mh. 1559-ben)]. 1577: Miert hogy penigh ertyk eo kegnek az wdeonek haboru voltat keryk eo kegnek varasul Byro vramat, hogy az kapuknak wygyazasara Rendellye el az vramat [Kv; TanJk V/3. 142a]. 1592: mindenkor fanchialiak birtak Nywladot meg az Zekely szabadsagnak Jdeiennis [UszT]. 1614: Benkeo Annos Paraznasagh vetkyert Keleme(n) Andrasnak keotte magati a Santa Fejedelem Idejebe [Szépviz Cs; UszLt VI/56. 658]. 1702: Az Török idejében Toda Ignac vetet volt ed darab Retet Zallogban [Szótelke SzD; SLt GH. 39].

Szk: agg ~ régi kor. 1855: Falainak^a kormos színe az agg időt mutatja [ÚjFE 212. — ^aA gr. Zichy kastélye (Várpalota Veszprém m)] * *az előbbeni ~ (k)ben* a megelőző korszak(ok)ban. 1738: az előbbeni üdőkben

... csak főrenden lévő uraiméknak volt szombati szolgálók és vicze tisztséget viselő uraiméknak, de most olyanoknak is vagyon ns uraimék közül, kik sem a falujoknak, sem a nemes széknak nem tudnak szolgálni [Szentsimon és Szentimre Cs; SzO VII, 392]. 1792 k.: 1. Leopold Tsászár, és az Erdélyi Kőz Társaságnak 2dik Fundátora és helyb(en) állítója a' Székelységnek ezen szabadságát nemannyira Viszsza adta, mindsem annak az előbbeni időben való törvényes lételeítés meg ismerte [UszLt X. 80 Plánum a székely nemzet állapotjáról] * *hajdani ~ (k)ben*. 1807: Mellyik Bértz az, a melly a' hajdoni Üdőkben Jegenye Bértznek hivatott 's talám most is hivatattik ? [K; KLev. vk]. 1848: Mikeháza felől az hol a Kis Szamos a Nagy Szamossal egyesül, és az hajdoni időben Usz révnek nevezetett azon okból hogy a Sos Hajokra azon helyen rakattatott a terüh [Dés; EHA] * *régi ~*. 1570: Byro vramat Es az Thana- chyt keryk eo k. varoswl, hogy az Mint Regy Jdeothwl fogwa volt az Theorwennek zolgaltatassa . Eo kegek Neh változtassak, hane(m) eltessek azonban az varas Nepeth [Kv; TanJk V/3. 7b]. 1681: Vajda Hunyad vara Vagyo(n) ezen házban Jo szakallas puska Nro 3 Ighen régi üdöb(en) csinált puskák, aczlyat az rosda el vesztegette, á csúje valob(an) jó Nro 1 [Vh; VhU]. 1785: ezen Hellységnek az régi időben Ditsősé- gen uralkodott Első Lajos királytól adatatt Privilegialis- sa vagy Contractussa kéretessék elő [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 16a]. — L. még RettE 90.

14. esztendő/év; an; Jahr. 1570: Zeles Gërgh Ezt valya hogy Ewtet palochy Janos hytta volt az zomzedia hazához, Es ezt Monta hogy Im ez chinek gergelenek attam) ket hordo Bort vgy hogi enneke(m) zwrettbe Mast Teolchen Erette, ha penigh egy Iden ky Nem telyk Mas zwretennis teolchen [Kv; TjK III/2. 166h]. 1589 k.: Eztis tudom hogy Jstvanfi Kelemen az Vereofelben es- kutsegeben foglalt egy darab feoldett az elebbj foldehez taualy Ideoben [Szu; UszT]. 1596: Az reth eleozer boriu kerth uala, attól el fogak, fel oztak tizesre, Akkor mind egy aranth birtak ember zamra, esmet ket ydein boriu kertnek hagjak [i.h. 11/39]. 1637: ez egy iden nem adgja be senkinek ... hanem el bontattia az hazat [Mv; MvLt 291. 78a]. 1673: Somosfalv^a Mikola Ur(am) kezit Kazoni Andras Ur(amna)k beueuen . . . az idere egy évi be utésre ezen Diosan liuo szanto földiben engede [Diós K; JHbK XXIII/27. — ^aÍgy! Szamosfalvi h.]. 1694: böczüllöttük^a az tavalyi üdödhöz kepest ad flor. 3 [Kilyén Hsz; BLt. — ^aA búzatermést]. 1711: Hatvan esztendőktől fogva voltam a Bolyai Kastelyhoz tartozo Biro; a mult idén jöttem le [Salyók NK; JHb XXIV/2. 3, 5]. 1742: Ngöd már a mint tudom, három üdön birta és azon három üdöről levaltam is az arendát Ngodtol N^a f 15 Ugymint 1739 es 1742 esztendőre egyszersmind 1741 esztendőre levaltam N f 5 [A.csernátón Hsz; ApLt 2 Ugron Kata lev. — ^aOlv.: német]. 1807 k.: azon Testa- mentum formalis meg írására engemet az Eskettő sem mas nem onszolt, ezen folylo Esztendőig és hogy az üdön költ annak formalis megírása az okból tettük fel ki kelese ideibe ... hogy valami ki fogás ne essék fel tedtük datumat [Sinfva TA; Borb. II]. — L. még RSzF 249.

15. évszak; anotimp; Jahreszeit. 1756: Egyszer sem elégszünk meg mi, az Ur eo Ngátol rendeltetett szolgál- lalatt, hanem mindenkor többet szolgálunk, no hiszem nyárban nem lehet controuertalni, hogy az Ur eo Nga

Gabonája inkább oda ne veszszen ha szer felett megünk is, de e' nem tsak nyár(ban) van, hanem minden idő(ben) [Galac BN; WLT Oltyán Nikuláj (45) zs vall.]. 1795: (A) malmoknak s azoknak Gattyainak az időnek szakaszaibann nevezetesen a jég felsz(a)kadások bomlások és változások történések alkalmatosságával

Malmok renováltatása alkalmatosságával minemű oknékül A(dmo)nitot praemittaltatott vala [Ádamos KK; JHb XIX/48].

Szk: kitavaszkodás ideje. 1808: költ a Juhok teletetése-re, ide véve a ki Tavaszodás ideje közt nyomoruságból tétetett rend kívül valo szenabeli Erogatumokatis [Gál-fva KK; Ks 99] * *nyári* ~. 1562: 1562 esztendőben nyári időben a székekely mind feltámadának ilyen szín alatt hogy ők az ifju János királyhoz mennének az ő szabadságoknak megnyeréséért [ETA I, 18 BS]. 1734: A Biblia Olvasásához hozza kezdettünk volt, s mind addig is Continualtuk míg némelyek az Ekleziab(an) aszt mondták, hogy nyári időn Csak a könyörgesis elég [Dés; Jk 555b]. 1815: a' Tűz nyomából Méhejiis félre vitettek, de mint nyári időben a' Méhek viszsza sietvén, a' tűzbe verték magokat [Orsova MT; Born. G. XV. 13] * *nyárra hanyatló* ~ben nyárra forduló évszakban. 1803: az Nagyságod Tisztlye Semmit nem gondolván azzal melly keményen tilalmazták minden Hazai Törvények

a Tilalmas erdők(ne)k praedálását s kivált mostani Nyárra hanyatló idő(ben) valo vágatását [Ádamos KK; JHb XIX] * *ősz* ~. 1715: mivel hogy késő őszi időn csinalá azon őszön járt az ványolo, az után mindjárt esze' veszett^a [Kovácsna Hsz; HSzP Deme Miklós (70) pp vall. — ^aÉrtsd: összeveszett, azaz elromlott]. 1815: akkori praefectus Székely, maga mellé vett Joszág erejével, a' mint bizanyasabban emlékezem őszi Időben ... épületteit fel égettette [Hodák MT; Born. G. XV. 13] * *tavaszi* ~. 1597: Wt chinalokatis ew kegmek walaztottak myerthogy az tavazy ideois lassan lassan el keozelget [Kv; TanJk I/1. 292]. 1715: (A malmot) csak Tavaszi és esső üdő malmának mondathatni, de száraz üdőben nem forogh [Pálos NK; LLT Fasc. 140] * *téli* ~. 1584: az fewz^a az Espotaly Molnatol fogwa Az ket vyz keözben mindenewth az Nagy gatiglan tilalmas legien Es az Barnasibok mind Niary, teli, wdeoben eoressen megh eorizzek [Kv; TanJk V/1. 286b. — ^aÉrtsd: füzes]. 1831: a Sivatag Téli időre benne lévő vagyunkáimmal fedél nélkül az Ég alatt ne maradjak [Dés; DLt 951] * *téli-tűz* (nek) idején télen. 1694: a' jo Praedikátor ... fogyatkozást, kivált, téltűz idején ne szenvedgyen [Panit MT; MVJk II/1. — Sipos Gábor kijegyzése]. 1797: réa menvén ... házára éppen Tél középbe s azokat Tél Tűznek idején ki akarta háynyi a házából [Náznánfva TA; Berz. 3. 3. N. 21] * *téli-víz idején* 'ua'. 1822: Azt se hiszem hogy Nagyságod jó szíve azt kívánhassa, hogy tél víz idején kiköltözzünk Nagyságod Házaiból, mert ez se lehetséges, és se Nagyságodhoz se hozzám illendő nem lenne [Kv; IB. Kenderesi Mihály kormánysszéki tanácsos lev.] * *termő* ~ben a természetakarítás idején. 1708: N Csepreghi S. Quartas Ur(am) ő kglme mellé, a' termő idő(ben) szokott rend szerint a' Dézmai vigjázásra, es az T. Ekleisia hasznát néző dolgokra ... választatott N Kurtány Joseph Ur(am) ő kglme [Kv; SRE 109].

16. napszak (a nap egy szakasza); parte a zelei; Tageszeit. 1584: Margit Lakatos Bartosne vallia hogy ez Seres Balint dolgat latta, de keseo Seotetes wdeo volt es

chak eotet latta a' verekedesben [Kv; TJk IV/1. 376]. 1597: az Jaszay pwpok zekery eleyben kwldot w kegelme B: wram Lovakat hogy elis Allohtak wala loway es hogy kesois wala az wdo Mikor be iwhtenek [Kv; Szám. 7/XIV. 74 Th. Masass sp kezével]. 1600: az Jdeois kedigh el múlt mert Jmmar maid del vala [UszT 15/17 Balint Kouach kis Bachany vall.]. 1654: Egi mas közöt semmi Conclusioia nem lehte hane(m) el estuéduen az üdő czak Marada re infecta az dologh [Szamosfva K; Ks 90]. 1754: az üdő volt olyan tállyban, hogy, az nap nem lázott, sem pedig sugárzása soholt nem teczett, egészen bé sem sütétedett volt [WLT]. 1764: egy alkalmatossággal hivni kezdé Ketzán Mihály engemet hogy mennék el velle ... bé setétedvén az üdő el menék velle a rétre [Kóród KK; Ks 19/I. 6]. 1801: estvére kelve az üdő maga az Béres Biro fia, Vaszilika kérkedezet nékem, hogy az kortsmárost ugyan állattýára megverték ők Apjostol s más Béressel [Kajántó K; FiscLT]. 1829: azon időbe késő estve Olá Gligort látták ezen az helyen edgy kapával dolgozodni [Csókfvá MT; TSb 24]. — L. még FogE 273; RSzF 221.

Szk: éjjeli/éjszakai ~. 1574: Meg Ertettek eo K. varoswl Byro vramnak az postak myat valo Nywghatatlan-sagat, Es azoknak Eyeli alkoholmatlan Ideoben valo Jeoweteleket az kapura ... kyert ... Talaltatnak meg az feyedelmet, hagi ha eo N Jo akaratia volna, hagi Eyely Ideoben Neh kellenek nekyk kapwt Bochatny, kiwalkceppen az mostany felelmes Ideoben [Kv; TanJk V/3. 103b]. 1653: Ekkor^a tájban Bocskai hogy a németre támada őszszel, sok égbéli jelek és csudák lesznek vala; nap nyugot felé láttam éjjeli időben [ETA I, 100 NSz. — ^a1605-re von. feljegyzés] | harmadzoris az legent en ot talalta(m) etzakaj ideoben [SzJk 70]. 1843: Azert voltam kentelen ejjeli üdőben ... regiusokat ki vinni, mivel azon sárosi Ember a ki Testimoniomat adott, bé izent, hogy jo reggel el akar menni [Bágyon TA; KLev.]. * *estvéli* ~ben. 1840: az panaszló károsnak Csitkaját ... égy estvéli időben látta a' T. Ferentzi Károly Ur háza előtt — több ménesbéli Lovakkal [Dés; DLt 370] * *nagy* ~n reggel későn. 1806: az mult Nyáron égy vasárnap reggel ... láttam hogy Mészáros Ats Josefne Árko-si Susánna bé nézett az utrizált udvari fogadoháznak ablakán ... azonnal szollította az Exponens Aszszont^a azt mondván; jöjjön ked hamar Ángyo lászson Ujjságot milljen szépen fekszik illj Nagy időn Kerekes Márisko másodmagával az ágyban [Dés; DLt 250/1808 Apátzai Kata Fösüs Nemes Munkátsi Istvanne (20) vall. — ^aNemes Árkosi Istvánné Nemes Szabó Annát].

17. ráérő idő; timp disponibil/liber; Mußezeit. 1590: az Atianknak az világbul kj mulasanak vtan(n)a minth hogy ideónkis ne(m) ige(n) volt hosza soha zamot en neke(m) ne(m) attak sem penzreöl sem ewzwt marharol [UszT]. 1650: Az my szekünknek vsussa szerint harmad nappal előb megh izenttettem hagi Executioia megiek, elegh ideie volt hagi remedialhatta volna dolgat ne(m) tartoztak az Executorok varakozni [i.h. 8/64. 71b]. 1709: Mivel pedig Kaszoni Janos Uramnak most arra ideie nintsen hogy ezen dolgot^a tova halaszthassa le teve a specificalt 300 forint summat a verek(ne)k eo kgmekis az iozagot remittalak Kaszoni Janos ura(m) eo kglme keziben [Impérfva Cs; BCs. — ^aA szóban forgó jószágnak zálogból való kiváltását]. 1723: ha üdő lött volna reá, hagi az akkori actakot is revidelialt-

tam volna talam világosabban fatealhatnék [Kv; JHbK XLIV/3 St. Vesselényi (51) vall.]. 1783: Nekem ... nem lévén időm azt a' terminust meg várni, kéntelenítetttem a pénz be szamlálását másra bizni [Brassó; BetLt 4 Ujvarossy István lev.]. 1818: jöjöm (!) bé Nsgd a mezei dolgok mulnak nekem is több időm lesz [Kv; GyL. Székely István lev.]. 1843: nints idejek süttetni [Dés; DLt 586]. — L. még FogE 188, 290; RettE 327.

Szk: ~ *hibázik* nincs/kevés az idő vmire. 1832: Mostan éppen Kolosvárra akarván indulni az üdö hibázik ezen Instructionmat tökéletesen be végezni reserválom tehát magomnak hogy ezen Instructionmat egy néhány punctumakkal augealni fogom [Csapó KK; Berz. 20] * ~ *t enged vmire* időt hagy vmire. 1662: ha az Isten üdöt s egesseget enged, else mulassa mind az Léanyamal egyut, edes Fiam uram ala juni [Déva; Ks 41. H. Nádudvari Istvánné Varadi Anna lev.]. 1847: Tegnap este 6 óraker megékeztett Györgyi, — alig engedve nékie annyi időt hogy megfűttözzék ... legott vissza kergettem a' Teleki udvarba [Kv; Pk 7]. 1854: Jelen napjaim rendszere is rendetlen lévén, nem enged időt emlékem kellő rendezésére [Újfe 5] * ~ *t keres* időt szakít magának. 1735: Págozsán, és Csánban üdöt kel keresni, és formaliter a földeket, Szena füveket nem külömb(en) ház helyeket ki kel jártatni mert felesen el nyomorultak bennük [Görögény MT; Borp. X. 10 Lestyán György lev. — "Mezőpágozsán MT — "Mezőcsán TA] * ~ *t lophat* időt szakíthat magának. 1735: Hoszszasbír írással az Mltgs Asz(sz)ont nem terhelem, mert most lévén az dolgok(na)k sullyán, erreis csak I(ste)n tudgya mint lophattam [ApLt 1 gr. Haller János br. Apor Péterné Kálnoki Borbálához Nsz-ből] * ~ *t nyer* időt kap/szakít. 1793: az siető habari írásról nacságodtol engedelmet kérek erreis elig tudék üdöt nyerni [Szökefva KK; BálLt 1]. 1851: az akkori zavaros ... körülmények között alig lehetett annyi időt nyerni hogy egyszerre is be adhassa az ember nem hogy még külön külön Pálét Péterét számolgathatta volna [Dés; DLt 405] * ~ *t nyer magának* a. időt kap/szakít magának. 1721: Tiszt. Curator Quartas es Ispany Uramékek nyerjenek magoknak olly időt melyben a Jobbagyoknak Szolgálatyáru ennek modgyarúl es rendirül disponallyanak es abban rendet tsinallyanak [Kv; SRE 138]. — b. szabadságidő/szabadságot kap. 1769: Ferdinand Erz Herzeg eo Felsege Regementéből ugy mint Beran Thódor ez Brassai és Marosán Demeter e Kö vár videikeiből (!) eredetekre nézve származtak, bizonyos üdöt Nyervén magok(na)k hazájokba valo menetekre, mely Terminus el telvén viszsza nem mentek magok Regementekhez [UszLt XIII. 97] * ~ *t szakaszt* időt szakít. 1796: Székely Josefnek is e szerént jelentvén helyesnek talalta voxomat és annak^a renovatiojárais továbbra időt szakasztni magáb(an) határozta minthogy a talp fája készen meg faragva is vagyón [Sziágycseh; IB. Fogarasi István lev. — "A borházak].

18. időjárás; vreme, timp; Wetter. 1574: Az Thwzeleo helieknek meg latasat es Bontasat Most az Ideo Nem zenweddy [Kv; TanJk V/3. 100a. — A teljesebb szöve. alább az ~ (meg)enged al.]. 1586: Az Zwret dolgat varosul Biro vramra tanachawal egye(te)mbe biztak, hogy eo kmgem lathwan az Ideonek foliasat Allapattiat, io tillettel, rendelienek Napot az wdeohoz kepest a' zwretnek [Kv; TanJk I/1. 36]. 1599: vagion valami maradék buza kalongiaba chepletlen, melliet az wdeonek alkohol-

matlan volta miat, el ne(m) chepeltetthettem [Kv; Szám. 8/IX. 23]. 1642: Mikor az wdeonek iouat latta akkor tartatott [Daróc K; GyU 77]. 1722: ez éttzaka oljan havat bocsáta Jsten földünkre, mostis szüntelen havaz. Azért én nem sietek eszt látván az kevés buzácskámnak be adásával, csak maradgjan Uram abban, kimenetelit várván az idő(ne)k [KJ. Rétyi Péter lev.]. 1739: Nemellyek mellől ... mind az időnek kemény volta mind pedig utra valójok(na)k el főgyása miatt az Béresek előállvan Szekereket és quod majus marhájoakat veszedelmezni óda hadták [Nagysajó BN; Ks 99 Kemény Sámuel aláírásával]. 1807: Az idő esmét szép formára változott, délig felleges volt [Dés; KMN 269]. 1852: Műjövő Pénteken kezdünk szürethez, ha az idő meg nem essősödött s hívesült (így!), meg lehets borunk lett volna [Kv; Pk 7].

Szk: *amint az ~ jár* amilyen időjárás (van). 1775/1781: Len, Kender, a mint az idő jár hol több, hol kevesebb terem [Balsa H; JHb LXXI/3. 403] * az ~ *elreked/elrekeszt* vmit hidegre/télre fordul az időjárás. 1752: a szőlő hirtelen az üdö elrekedvén egy része ugy maradot [Abosfva KK; Ks 83]. 1767: 's az idő is hamar el rekesztvén, az Téli Kemény hideg ugj annyira megsanyargatta ... hogi Tavaszal Tökéjékről az Fájit le kellett vágni [Kóród KK; Ks 19/I. 8] * az ~ (meg)enged az időjárás (meg)enyhül. 1574: Az Thwzeleo helieknek meg latasat es Bontasat Most az Ideo Nem zenweddy hane(m) ez vtan hogi meg Enged az Ideo, Eo k. Byro vram kapitan vram által Latassa meg [Kv; TanJk V/3. 100a]. 1834: ha egy Szikrát engedne az idő azokat tsináltatnam meg [F. zsuk K; SLt évr. Déak Ferenc P. Horváth Ferenchez] * az ~ *engedelmeskedik* 'ua.' 1780: ebben az rettenetes erős hidegbe mind meg fagyna talám mikor le küld addig engedelmeskedik az idő [Borosbenedek AF; SLev.] * az ~ *engedelmességre fordul* 'ua.' 1762: Martius is igen kemény idővel köszöne be, egy csepp jele nincsen, hogy az idő engedelmességre forduljon [RettE 134] * (ha) az ~ *engedi* ha az időjárás megengedi/lehetővé teszi. 1677/1768: Testem felett, ha az üdö engedi énekellyenek, praedicallyanak, engem ne dicsirjenek: dicsirjék Istent, hogy éngemis amaz hű szolgálával dicsirjen megh Isten [Ne; DobLev. II/386. 2—4a]. 1723: közel lévén kegyelmetekhez a' le vágatott es vecturazni valo fa kgltek ... ide Szebenben az üdö es ut engedvén behozathassa [Ks 18/XCIII a gub. Nsz-ből]. — L. még RSzF 195, 201-2, 203, 204-5 * az ~ *feláll* az idő(járás) megjavul. 1675: Be jöven ismet aratni, hogy az idő fel allott Tizen kilenczen, öttek megh vam Kenyeret No: 5 [Kv; Szám. 35/I. 19]. 1776: Mig az idő es az ut meg igazodik addig indulni nem mérek félven hogi az utozással magamat el rontom, ha pedig az idő fel áll s az ut nem javul tehát azon Szandekozom hogi minél leghamarabb Karátsonfalvan^a lehessek [Négerfva SzD; BfN Bánfi Péter lev. — "MT] * az ~ *fordul* — az ~ *engedelmességre fordul*, az ~ *jobbra fordul*, száraz ~ *fordul*, szárazságra fordul az ~ * az ~ *forog* az időjárás változik. 1752: a' termés pedig néha középszerű volt, neha pedig jobbatska, mint az idő is forgott [Backamadaras MT; Told. 37/44] * az ~ *jobbra fordul*. 1723: Isten irgalmából harmad naptol fogva jobbra fordula az üdö [Darlac KK; ApLt 1 gr. Haller János anyósához, Apor Péternéhez]. 1796: tsak az idő jobra forduljan [Sziágycseh; IB. Fogarasi István lev. — A teljesebb szöve. alább, a *felleges* ~ al.] * az ~

károsan jár. 1823—1830: Ir^a, hogy az idő károsan jár, egynéhány naptól fogva mind és az eső, még az emberek be nem hordották a gabonát, fél, hogy nagy romlás lesz írja Kolozsvárról [FogE 219. —^aIgy! De talán saját-hiba írja h.] * az ~ megkeményedik az időjárás fagyra/hidegre fordul. 1722: Az Szkutárt én elő hivatám mingiárt examinalam az Mak(na)k dolgarol; ő aszt felelé bizony imit amot van így kevés az széleken az erdő-(ne)k, de hogy arra sok sertést szerezzünk ne(m) javallja ... és ha illj lágy idő lesz, töltik az időt sarjuval s Gyűkérrelis, de ha megkeményedik az idő, csak migrálni kell vélek, mert akkor ne(m) subsistálhatnak [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból] * az ~ meglágyul az idő(járás) megenyhül/melegebbre fordul. 1847: Okt. 18-án kezdve meglágyult az idő rögtön [KCSl 13 Kemény Dénes kezével]. 1856: Itt igen nagy hideg van — a' malom még nem jár mert a' víz igen kicsi, ... hanem ha meg lágyul az idő és a' víz meg nő járni fog [Kőboldogfva H; Born. E. IXa Török Viktor Török Antalhoz] * az ~ (ki)nyílik/nyílatkozik kikeletre/tavasza fordul az idő, kitavasodik. 1583: Vegeztek eo kgmek ezts hogy az Apahidanal valo Zigetet megh Epichek, Kerik azért eo kgmek Biro vramat hogy hozasson oda Az helre huz Baknak valo fath, Amikor penigh az wdeo^a ky Nilatkozik az teobbire is amy ot valo Epwletet Nezy, eo kgmeknek gongioi lezen [Kv; TanJk V/3. 270b. —^aA határozat febr. 20-án kelt]. 1614: (A) szeoloket mikor az vdeo ki nilik az huteos szedeo mereokkal meg kel bechultetnj [Kv; RDL I. 95]. 1623: az Istallok fátyt vgy rakassa zepen ell hogy mihelt az Ideo Nylyk azontoll Cziak allatthassak Rakhassak fel eőkeot [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1721: az mely kementze meszet az őszszel rak-tak volt, mihelt az idő annyira nyilatkozik azt mingyart meg egetik [Pálos NK; Ks 95 Hévízi István deák lev.]. 1770: Itten még az idő ki nem nyilatkozot, a vizes földben nem lehet szántani [Esztény SzD; Told. 29. IV. 1]. 1851: A' tavaszi szántás alá tartozó földeket, javát, rosszát — köteles Máthé György — mihelyt az idő anyira ki nyílik, gazdailag jól meg szántani [A. esküllő K; RLt 4] * az ~ nem szenved? az időjárás nem engedi. 1557: bizony kywano(m) vala ha the kelgmetekuel Zembe lehetek wala es esmerkedhetem vala azért az Jdeo nem zenvede [Apanagyfalu SzD; BesztLt 16 Blasius Mjko es Franciscus Apaffy Gr. Timar beszti-bíróhoz] * alkalmatlan ~ kedvezőtlen időjárás. 1675: Ez buzanak arattatasanak hosszas ideje az sok alkalmatlan ideo miatt lött, mivel sok eső volt, es az Tempestais, a' földbe felette le verte volt a' buzat [Kv; Szám. 35/I. 20]. 1735: itt most igen alkalmatlan idő vagon a' vadászásra a madarászásra [Lozsád H; Ks 99 Györffi József lev.]. 1804: a Télen ... minémű alkalmatlan idők és rosz utok valának lehetlenség vala járni és hosszú utot teni [Adámos KK; Pk 5]. — L. még alább havas ~ al. * az Isten az ~ t felállítja az Isten jóra fordítja az időjárást. 1770: ha Isten az üdött fel állítja ügyekszünk a dolog iránt látni [Esztény SzD; Told. 29]. 1771: Ugarat is Istennek hálá három lábat jó szarazba, (me)g vágattam, meg két láb vagon fel allítja az I(ste)n az időt jó időbe azt is meg vágatom [uo.; i.h. 5a] * az Isten az ~ t kinyitja/kinyilatkoztatja az Isten az időjárást kikeletre/tavasza fordítja. 1594: Eo kegmek varosul megh ertettek Biro vramnak propositioiat az Keozep Kapubeli Toroni eppwleti feleol ... Ammideoe penigh az Jsten az wdeo

megh melegiti es ki nyilatkoztatia, ha valami oli akadali nem obstal, eo kegmek nem akariak touab halogattni, hanem megh akariak eppiteni [Kv; TanJk I/1. 232]. 1619: bizony még az új morhákkal el nem érkeztek az télnek szörnyűsége miatt Immár hiszem az Üristen az üdöt annyira kinyitotta, hogy azmég Mikó Ferenc uram vagy elérkezik, vagy itt mulat, ... mind az perzsiaiak^a s mind Halepből eljönnek [BTN² 248. —^aPerzsa kereskedők]. 1769: ha Isten ki nyilatkoztatia az üdött azon leszünk hogy szánthassunk [Esztény SzD; Told. 5a] * az Isten az ~ t meglelegiti → az Isten az ~ t kinyilatkoztatja * az Isten vmilyen ~ t parancsol → kelleme-tes ~ * az Üristen az ~ t megengeszteli az Isten az idő-jarást egyhère/enyhébbre fordítja, megenyhíti. 1816: a' Labb földekre vigyázon mert ha az Ur Isten meg engeszteli az Idött észre se veszi mikor ott topanok [Kv; IB gr. Korda Anna lev.] * bécsi ~. 1838—1845: bécsi idő: midőn száraz szél fű, porfelhőket hozva szárnyain [MNYTK 107] * buja ~ kövér időjárás. 1639: Ezen esztendőben mindenféle mezei vetemény igen bővön volt, ... kölesen kívül, csak hogy nem mindenütt volt eresztős az buja idők miá, kiváltképen pedig tér helyeken igen megdől volt [ETA IV. 60 HGN] * csendes ~ szélcsend. 1778: igen ártalmas az ilyen forro nyavallyában, veress és hojjagos himlőben fekvő betegeket ... meg rekesztett aerü Házban tartani ... az ajtot s' az ablakot szükséges ottan ottan meg nyitni, mikor szép tsendes idő van [MvÁlt Mátyus, ConsSan. gub. — L. Szini Karola kijegyzése]. 1831: Szép hold világ lévén, és tsendes idő hal-lania lehetett, hogy őtt (!) mit szollattak egymáshoz [Dés; DLt 332b. —^aTollvétség ott v. ők h.?] * egészségtelen ~ jár. 1735: Az Mlgs Aszszony ő Excellentiája is magára vigyázzon ha ilyen egészségtelen idő jár [JHb Borosnyai Nagy Márton lev. Nsz-ből] * erős ~ kemény, fagyos időjárás. 1592: 4 febr az korchiolias-nak fizette(m) hog az varos Tavera iart es iegelte is volt, mint hog' ereos wdeo is volt f 4 Veottem egi keodment neki f 1 [Kv; Szám. 5/XIV. 128 Eppel Péter sp kezével]. 1718: az a Gonosz Molnár még itthon létiben addig farsángolt Lakadalmazot Kálboron^a edgi éttzaka őszve fagyot a Malom ... illy erős időben a Malomra éjjeli nap-pali jozan Provisio kel [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból. —^aNK] * esős/esőző ~. 1597: Monostoron Zambo Petertol bolto keowre attam vala f 6/80 egieb keounek nem volt, meg fogiotkoztunk az sok esseos Jdeonek miatta [Kv; Szám. 7/XIII. 18—20]. 1688: Györgyfalván az Falu végén vagon egy Malom ... egy Patakon mely-(ne)k mikor esős üdö vago(n) akkor vagon haszna egyébkor inkább szárazon áll [Csicsógyörgyfa SzD; BK]. 1716: Az sertésekre és Malaczakra igen esőző idő miá Úcsú metr. no 2/2 [Küküllővár KK; UtI]. 1740: kívántunk Nacságod Udvarlására Gyekében^a menni, de az rút esőző üdö meg tartoztatot benünket [M.csesztve AF; Ks 99 Kornis Antal lev. —^aK]. 1785: Az Szánto földeknek egy része Hegyeiken lévén ... az Essős időkben le jövő patakatskáktolis el árkoltatnak [Torockó; TLev. Transm. 12] * az esős ~ beáll esős időjárás köszönt be. 1826: a' tapasztalás szerént minden esztendőben mikor az essős idők bé állanak erőssen ki szokott áradni [Gyalakuta MT; GyL] * esős ~ jár. 1774: Az Vám fel mérésére két Angarian engemet küldöt Tisztartó Uram ... ha esős üdö Jár 25. kőbölis bé jön [Mocs K; KS. Jos. Osváth de Zetelaka (31) cantor r. cat.

lev.]. — L. még alább *sáros* ~ al. * *fatális* ~ csapnivaló/veszett, rossz időjárás. 1827: EdesAnyámmal együtt e' miatt a' fatalis üdö miatt égy kis ugy nevezett Katharussal bővölködünk [Kv; Pk 7] * *favorabilis* ~ jár kedvező az időjárás. 1722: A micsodás favorabilis idő jár ä Menes is uj vérre kaphat, ugy az el esett Csitkokis, csak meszsze ne hajtogassák őket [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból] * *fellegetes* ~ borongós/borús/felhős idő. 1796: Az több 1794beli Borokat is le huzzuk a Sepreiről tsak az idő jobbra forduljan mivel egy tartják hogy fellegetes időbe nem jo Áslogolni [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev. 3] * *fergeteges* ~ zivataros időjárás. 1749: rut Seles es Fergeteges idő [Marossztkirály AF; Told. 25]. 1816 u.: Inne nap tsak akkor vagon, mikor esső es vagy havaz, vagy egyéb fergeteges idő vagon [K; KLev.] * *friss* ~ üdítő időjárás. 1821: vártunkis Miklossal együtt a hoszsas jo uton 's friss üdöben, most volna néktekis üdötők [Kv; Pk 7] * *gaz* ~ gyalázatos/ronda idő. 1782: gaz idő lévén nem mehettek a mián [Esztelnek Hsz; HSzjP Joannes Pásztor (50) jb vall.]. 1826: A' Martiusi Jövedelem hogy kevés volt, a gaz idő volt az oka [Mv; Told. 7] * *gonosz* ~ veszekedett idő(járás). 1570 k.: vadnak olly <legények> közöttök, kik gonosz üdön az meste(rrel ta)rtatják magokat, az jó üdön pedig ki(mennek) az falukra [Dés; DFaz. 9]. 1597: Holt Megh Esmeg Az gonoz Jde Myat, ez Eztendobe 12 barani attam el az hasy beort 1 p(er) d 4 tt f — d 48 [Kv; Szám. 7/VIII. 3 Altznr Georgy reg. Steffen Lústen kezével] * *havas/havazó* ~. 1703: Már ez utan hideg és havas alkalmatlan üdőköt várhatunk [UszLt IX. 77. 73 gub.]. 1724: Retenetes rut havazo idő vala, de az Isten ő sz: felsége Ismét melegre forditta [Altörja Hsz; ApLt 2 Apor Péterné Kálnoki Borbála férjéhez]. 1808: A nevezett rész Joszág által adása mentől hamarébb essék meg mihelyt ezen téli havas idő el takarodik [DobLev. IV/921]. 1823—1830: (Apám) hazafelé indul, és a legalakmatlanabb havazó sáros időben, éjfélt után beérkezik a házba [FogE 82]. — L. még alább *rusnya* ~ és *zúrzavaros* ~ al. * *hideg* ~. 1585: Veottek eo kgynek zemek eleybe az Zent Peter egy hazanak puztasagatis, mely miath az Egeknak haborusagy az Jstennek Igyeicnek halgatoyt el tauoztattiak Nagy giakorlatosagat onnet a' puzta helyreöl ... Tely wdeóban az ho Eses, es egieb Zavaros hidegh zeles wdeok, fergetegek [Kv; TanJk I/1. 6]. 1703: mar ez utan^a hideg és havas alkalmatlan üdőköt várhatunk sz a munka nem proceda [UszLt IX. 77. 73 gub. — Okt-ben] * *híves* ~ a. hüvös, hideg időjárás. 1735: A mult heten imitt amott jég esső jártt ..., az miatt fogott ez az hives vad idő támadni [Ks Borosnyai N. Márton Nsz-ből]. 1807: egész nap szomoru híves idő volt [Dés; KMN 269.]. — b. enyhe, hűs időjárás. 1736: az hintó fedelit elé s hátra bocsátották, s kivált tavasszal, mikor szép híves idő volt, kétféle eresztették, ugy ültek benne mintha fedele sem lett volna [MetTr 364] * *homályos* ~ ködös, borongós idő. 1653: Mikor Földvár felé viszsza fordultunk volna, estvefelé nagy köd ereszkedik és homályos idő lön [ETA I, 108 NSz]. 1829: az Bal Szemét egészen el fogta az Téh (!) Hájog a Jobb Szemével is tsak ugy lát mint vala mely süri Szítán nézne, melyjel homalyjas időben szürkületet táján éppen semmit se lát [Dés; DLt] * *hő* ~ meleg időjárás. 1585: hew wdeo sem vala akkor, mert Bótbe vala, es hois leót vala Akor [Kv; TJk IV/1. 467] * *hüvös* ~ → *híves* ~ * *jégszikos* ~.

1843: sáros és jégszikos időben felmenni csaknem lehetetlen [Dés; DLt 424] * *jó* ~. 1570 k.: vadnak olly <legények> közöttök, kik gonosz üdön az meste(rrel ta)rtatják magokat, az jó üdön pedig ki <mennek> az falukra [Dés; DFaz. 9]. 1642: Az mikor io wdeo volt, haza sem eresztette eeket, vgy takartatott [Jegenye K; GyU 75]. ○ Szn. 1675: jo üdö görgi uram. nemes io üdö görgi üdösbik [Mezőbánd MT; MbK]. ○ Hn. 1825: a Kala gyakra Pataka felső Széllye a jo idő kuttyától kezdve [Szárzapatak Hsz; EHA] * *jó* ~ /vminek jó ideje jár. 1684: Ebben a holnapban^a jó üdö járt a buzának [Torda; SzZs 265. — Jün-ban]. 1720: az Vetesek Istennek hala Szepek jo idő is jár [Ks 96 Apor Péter lev.]. 1725: Az Meheknek most jo ideje jár, talám az I(ste)n az keveset meg szaparittya [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez Kv-ról]. 1771: Midőn ezen Malomnak jo ideje járt egy Holnap alatt 80vén 90ven, száz s még több Véka Gabona is gyült Vámba belőlle [Ádamos KK; JHb XX/26. 11]. 1807: Mikor jo üdö jár 10 Székér Széna meg terem [M.bölkény MT; Born. G. XIII. 14 Menyhart István (94) vall.]. * *jó* ~ t ad Isten. 1687: Ha Isten jo időt ad Szent Gjörgj hetiben magadis Bandra jöj ki; Talan I(ste)n adgja, akkor meg latogathatlak [ApLt 6 Kálnoki Sámuel feleségéhez] * *jobb* ~ t mutat az Úristen. 1809: a' mostani szorgos mezei munkáért a' hol minden paraszt ember már jobb időt mutatván az Ur Isten a' buza bé takarításával munkálkodik, telyeséggel az emberek innen el nem mehethetnek [UszLt ComGub. 1700] * *kedvetlen* ~ kedvezőtlen idő. 1774: Mű az elmúlt héten kedvetlen essős időben, ide a Soly mosban Verdödénk [Kissolyos AF; Told. 5a] * *kedvező* ~. 1842: A váltó Gazdasági 2ik és 9ik Táblákon temertt Másod Kleehel^a a' héten igen kedvező üdöbe rakattak üsztürükbe (igy!) [Zsibó Sz; WLt Nagy Lázár lev. — Lóhere] * *kegyetlen* ~ veszekedett időjárás. 1716: még eddig itt nálunk igen kegyetlen nagy Téli idő vagon, fa nélkül nagyon szükölködünk [Méhes TA; ApLt Makkai Mihály Apor Péterhez]. 1817: Lorintz K Bíró Ur az el mult holnapban ... kegyetlen zuzmaras üdöben, az Farkasak ellen ... Kegyetlen vadaszatatt, valami 600 Emberrel [Várfva TA; JHb 48 br. Jósika István br. Jósika Jánoshoz] * *kellemetes* ~ kellemes idő. 1585: minden ember fertalionkent, Akinek zekere vagon Eokrewel, lowaywal, egy egy zeker keowet hozzanak kellemetes wdeoben [Kv; TanJk I/1. 10]. 1784: A marhák a sok hideg és szél mián ugy el kényszeredtek hogy ha mégis az Isten kellemetes időt nem parantsol majd mind egymásra hulnak [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.] * *kemény* ~. 1708: ezen az egész télen ... az marhák mind mezőre jártak; különben, hacsak mi résziben kemény üdö lött volna is, minden marhánk megholtak volna [SzZs 498]. 1757: Csudálkozám hogy illyen kemény időben jo reggel kik lehetnének azok [Kvh; HSzjP Szóts István (64) Farago kézdi Vásrhellyen lako Circumspectus vall.]. 1800: Januariusi Holnapnak 3dikán. Titt. Szolga biro Ur ... mikor el akart indulni egy fél kupa bor 15. p. mivel igen kemény idő volt ... [87/Torockó; TLev. 5] * *ködös* ~. 1743: tavaly őszel ködös üdö lévén Czoptelke felől Mészáros Gligor két tehenet hajt vala [Szásznýires SzD; Ks]. 1806: Felmentünk 7 után ködös idő volt [Dés; KMN 16] * *középszerű* ~. 1796: minden portionalis Székér szénának az árát négy négy Márjársa középszerű időt fe. vevén, legitimáljuk; ugy a Buzánakis vékáját középszerű időt felvé-

vén 6. hat Sustának vékáját el lehet adni [Szentgothárd SzD; WassLt]. 1810: (A búza) vékája középszerű időben el adathatnak egy egy Magyar Forinton [Jenő SzD; Ks 76/56 Conscr. 618] * *lágý* ~ enyhe/langy idő. 1640: Ebben az egész holnapban mind lágý idők voltak, néha esők is, el annyira, hogy sokan vetetnek is [ETA IV, 61 HGN]. 1722: Az Szkutárt én elő hivatám mindgiárt examinalam az Mak(na)k dolgárol; ő aszt felele bizony imit amot van így kevés az szélekbén az erdő(ne)k, de hogy arra sok sertést szereznünk ne(m) javallja . . . és ha illy lágý idő lesz, tóltik az időt sarjuval s Gyűkérrelis, de ha megkeményedik az idő, csak migrálni kell vélek, mert akkor ne(m) subsistálhatnak . . . ha lágý idő lesz(ne) temporizálhatnak sarjuval s Gyűkérrelis [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból] * *meleg* ~. 1584: melegh es rekenió ydeő [Gyf; BáthoryErdLev.] 1830: Kőszönyűk a' küldettek, de meg romlottak a' meleg idő 's Vuntujnak hoszu utozása miatt, meg nyálottak [Kv; Pk 6] * *mostoha* ~. 1816: ilyen mostoha időben ket nagy felettébb nehezen Számlo Lábat kéttzer tsak háram hat, hat ökrü ekevel szantattam [Hidalmás K; IB. Tankó József tt gr. Korda Annához] * *nedves* ~ esős idő. 1836: A Gyermekek Istennek hálá egésségesek, bajoson szokhatnak a Házba üleshez, a mostani hideg, szeles, nedves üdőbe <kü>nn nem járhatván [Zsibó Sz; WLT Nagy Lázár lev.] * *nehéz* ~ a. szélvész, viharos idő, égi háború, táj nagy idő. 1806: nehéz idő kezdődött erősen menydörögött [Dés; KMN 325]. — b. rossz idő. 1751: Pestről Kolozsvárig az Nehéz időre és rosz gaz utra nézve probaltam Land kocsiat hogy megnyírt hozna el es Szaz forintnál alább nem akarta fogadni [Kv; Ks 15. LVII. 28]. 1810: ezen nehéz időben^a a nagy sár és az időnek s a szekereseznek is szüksége mián Nagy Bányáról geléet nem hozhatnak [Dés; DFaz. 35. — Apr. 29-i bejegyzés] * *nem gondol az ~ vel* nem törődik az időjárással. 1723: Nemasági (!) Uram nem gondolt az üdővel töretlen uttal ki hajtotta hogy Taploczara^a menyinyenek elis mentek s majt két nap bajoskottak az uttal, de ugyan Csak viszsa kellett jönniekk akkor [Hodák MT; VGy. — Cs] * *nem jár az ~ vminek* nem kedvez az időjárás vminek. 1711: a zabot egy szemig parlagba vettük^a, gondolhatya az Ur eo kglme micodas leszen ha az idő néki nem jár [Vacsárcsi Cs; BCs. — Ártsd. vetettük] * *őszj* ~. 1823—1830: 3-ik febr^a estvére értünk a fridnani^b fogadoba, és ez éjszaka havazott kétujjnyit, eddigelé pedig a legmelegebb őszj időhöz hasonló időnk volt [FogE 175. — 1796-ban^c Csehországban] * *rekkenő* ~ → *meleg* ~ * *rossz* ~ a. kedvezőtlen időjárás. 1794: Az Moso Bányai^a és Egerbegyi^b két Szekeret az olta tsak Deszka hordásra rendeltém még sem tudtam elég Deszkat hozatni minthogy rosz idők is lévén a rend szerént valo szolgálatot ki nem töltötték [Szilágycseh; IB. Fogasri István lev. — Sz]. 1829: nagj pénteken örökké roszab idő van [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. — b. nehéz idő, táj nagy idő. 1802: Januariusnak utolsó napján) Székely Mártonnak el kellettven mennie Tordára . . . oda járt rosz időbe mikor letörték, a' Házak, Tűrek, és kertek [Torockó; TLev. 5/7] * *rossz* ~ /*rossz ideje jár vminek* vmire nézve kedvezőtlen idő jár. 1763: idő felettébb rasz jár mert tsak mais ollyan Havazo volt hogj bizany azt gandaltuk hogj talám Pünkestiges meg tart [Kóród KK; Ks CII. 19 Szarka József tt lev.]. 1818: A méheknek roszsz idejek jar [Berz. 11. 75] * *rusnya* ~

gyalázatos/ronda idő. 1726: igen rusnya havazo üdő volt [Szászkerked K; LLt * *rut/rutalmas* ~ 'ua.' 1573: Onofrius pellió et Margareta vxor sua Brassouien(ese) . . . fassi sunt, . . . Zech palnak semy keolcege ne(m) volt . . . Nagi Sar Rwt Ideo volt mykor gialog ely Indwlt [Kv; TJk III/3. 182]. 1595: Menek egy nehanyod Magammal Az Mezeosegre Legenben^a . . . , Mel jdeoben Igen Rutalmas Jdeo találkozok reank [Kv; Szám. 6/XV. 98. — KJ. 1719/1724: egykor el kezdi Pesti Miháljne Szilágii Sophia Aszszonj, en meg Vallom . . . még gondolatomban sem volt hogj most ilj rut időben ide fáradgiak [Torda; JHb XIV/6. 59]. — L. még alább *zúzaváros* ~ al. * *sanyarú* ~. 1763: Jantso Ferentz két ökrit szekerit igen sonyoru időben az Oh-Sántzig . . . el hajtotta [Magyarós Hsz; HSzjP]. 1820: A' Donga vágó Kádárokat véletlen sanyaru idő érvén az erdőn [Déva; Ks 105] * *száraz/szárazságos* ~. 1682: tudom azt vilagoson hogy minden sokadalmakon vagy ár viz, vagy szaraz idő volt bort hoztunk szabadason korcsomarolatot [Kibéd MT; DLev. 5]. 1725: az Tohely igen forrasos és nadas lévén az előtt nem ka<sz>a<lt>a Senki hanem csak ez mostani Szarazsagos üdőben kaszalyak [Aranykút K; Ks 7. XIX]. 1736: száraz üdőn vizetis a falun kívül valo patakából hordottak [Tekerőpatak Cs; LLt Fasc. 161]. 1828: aproság marháink kivált száraz időkben . . . éppen tsak kinlodnak, nem páscuálnak [Kelemtelke MT; Told. 31] * *száraz ~ fordul/szárazságra fordul az ~*. 1716: az szántáson is örömet most ügyékezem vala rajta lénny, mivély olyan él járt utazot földék vánnok mindenik határon, hogy ha egy kús száraz üdő forduly azokat az után meg nem szánthatni [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. 1718: harmad napra ujolag szárazságra fordult az üdő [uo.; i.h. Andrási Péter lev.] * *széles/szélvész* ~. 1585: Tely weőben az ho Eses, es egieb Zawaros hidegh zeles weoek, fergetegek [Kv; TanJk I/1. 6. — A teljesebb szöv. *hideg* ~ al.]. 1749: azon szeles üdőn meg erőtenitven azon ökrököt ugy dögöltötk meg [Marossztkirály AF; Told. 25]. 1750: Ezekben a' Szélvész időkben semmiképpen halra szert nem tehettem [O.csesztve AF; Ks 83]. 1782: Donat Istvan uram tuga ked hogj meg tiltatott . . . az pipazas iljen szeles üdőben . . . ? [Szörce Hsz; HszjP] * *szénacsinaló* ~ szénacsinalásra alkalmas időjárás. 1687: itt két héttől fogva majd, oly gyönyörű Szena csinalo üdők voltak, hogy jobb ném lehetett, s retentő melegek [Darlac KK; ApLt gr. Haller János apó-sához, Apor Péterhez] * *szép* ~ 1736: (A hintón) tavaszszal mikor szép hives idő volt . . . ugy ültek benne mintha fedele sem lett volna [MetTr 364]. 1807: Martius 13a igen szép idő volt Sétáltunk a Nagy temetőn, egy Aszszony ho virágot adott [Dés; KMN 355] * *szigorú* ~ zord idő. 1847: az embernek . . . elég tűnődni valoja van, . . . az idő is fenyegeti, a' szigoru hideg essős, és aligha hóval nem végződő idő, hogj igyekezetének nagy része kúnn a' mezőn fog pusztulni [Kv; Pk 7] * *szomorú* ~ borús időjárás. 1807: Egy kevésség az éjtzaka meg fagyott és egy kevés hois esett, egész nap szomorú hives idő volt [Dés; KMN 269] * *termékeny* ~. 1775: mikor mértékletes termékeny idő volt minden véka buza vetés után lehetett aratni két kalongya búzát [Renget H; JHb LXXI/3. 376] * *tiszta* ~ derült időjárás. 1710: Szatmár felől rettenetes sokasága jött a sáskáknak, annyéra, hogy, tiszta üdő lévén, az nap fényét elfogta egyenlő sú-

rűséggel [SzZs 284]. 1745: tiszta száraz idő lévén láttam, hogy a' harisnyája harmatos vizes volt [Bálványosváralja SzD; Ks] * *vad* ~ zord időjárás. 1735: A mult heten imitt amott jég eső jártt ..., az miatt fogott ez az hives vad idő támadni [Ks Borosnyai N. Márton Nsz-ből] * *változó* ~ változékony időjárás. 1730: a Fölső hegyben nagy Darab szálló, kys az változo időben ell pusztulván az idén természet rajta Ur 16 [Szentlászló TA; JHb XLIX/4]. 1739: ebben az változo időben az köszvenjem csak njomorgat [Moha NK; Ks 99 Nagy Boldizsár lev.] * *vizes* ~ esős/esőzések idő. 1591 k.: egyz orzagul vagy az Romlas az szantalan vizes Ideő myat [Dés; DLt 233] * *záporos* ~ zivataros időjárás. 1865: azon víz járás mely Nagy áji szőlőiből és Nagy áji völgyből záporos időben bé jár [Kissolymos U; EHA] * *zavaros* ~ *hideg* ~ * *zivataros* ~ szélvizes viharos időjárás. 1842: már akkor kezdődött a' Zivataros szeles idő, [KmU Lev. 3 Mich. Toth bogártelki (K) isp. vall.]. 1847: Áratás után a tollóba viszont kihálva, azután az erdő közelebbi részén mindaddig kihálva^a míg a zivataros idő elzárja a kihálástól [Zalán Hsz; RSZF 202. — ^aA falusi ökörcsorda pásztorának egyik szegődésbeli kötelezett-sége] * *zordon* ~. 1845: én meg lehet — ha valamely Zordon idő nem leend — Szeredán le mégyek Nagy Lakar^a [Csapó KK; DobLev. V/1255. — ^aAF] * *zúzmáros* ~. 1817: Lorintz K Biro Ur az el mult holnapban ... kegyetlen zúzmáros üdőben, az Farkasak ellen ... Kegyetlen vadaztatatt tett, valami 600 Emberrel [Várfva TA; JHb 48 br. Jósika István br. Jósika Jánoshoz] * *zúrzavaros* ~ kb. szélvizes, zivataros idő. 1749: alkotmolton rut szeles zúrzavaros Havas idő azon kozt mellett érvén az Marhákat, nagjan el erőtenitette [Maros-szikirály AF; Told. 25].

Sz. 1836: Az üdő csufab egy launés ven Leányánál [Zsibó Sz; WLt Kelemen Benjámin lev.] * *vkinek kedve* az ~ *után jár* vkinek hangulata/kedve az időjárás szerint változik. 1841: a' Rosi kedve — mind a Barometrom az idő után jár — hol jobb — hol rosszabb — néha jó kedvvel beszélget — néha bajjal lehet egy szót ki vájni belőle [Veresegyháza AF; DobLev. V/12] * *olyan* ~ *k* járnak, hogy még a jó kutyát is vétek a házból kihajtani. 1827: Ittis olyan üdők járnak hogy még a jó kutyátis vétek volna a' házból ki hajtani — égy kis ho némelykor hieszem hulldagal, de azis a Lotsba mind el olvad, sár, fagy, olvadás, elegy belegy változnak, hideg nem akar lenni [Kv; Pk 7].

19. kedvező időjárás; timp favorabil; günstiges Wetter. 1831: Anyád el ne maradján, okvetetlen bé küld Husvétra ha ut s idő lesz [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

Szk: ~ *t vár vki* kedvező időjárásra várakozik vki. 1778: a Küküllők ugy meg áradtanak hogy nem képest által menni az innetső hidaink is mind Maniránál (!)^a mind pedig Csufudnál^b el romlottanak azért nekem is itt kel temporizáltam (így!) s' üdőt várni [Tür AF; TSb 10. — ^aMonora AF. ^bAF] * *az* ~ (nem) *szolgál* (hozzá/ne-ki) az időjárás (nem) kedve neki. 1574: Az zenafwnék meg Bochatasat eo K. varoswl nem Akaryak mostan, Myert hagi Immar az aratas Ely keozelget Az Ideois Nem zolgal hozza [Kv; TanJk V/3. 105a]. 1589: Attanak Restantia arpat a' Zam Veouó Vraim Cub. 6 Vettet-tem vala el benne cub. 6 de az wdeo ne(m) zolgalua(n) nekie leot esmet cub 6 rayta [Kv; Szám. 4/XI. 6]. 1623:

Mehez kerteket igen Jokot czenaltasso(n) ha teőbet ne(m) 10 helyen lehet ... ad minus 10 kertt(en) 7 az vagy 8000 kosar mehet Ideő zolgalua(n) neky tartthat-nak [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1793: Holnap szandekozunk a' Falu végén valo lábat aratatni, ha az Idő szolgál [Hada Sz; JF 36 LevK 299]. * *Isten* ~ *t ad* Isten kedvező időt hoz/kedvezőre fordítja az időjárást. 1684: Isten üdőt adván töb kölöst is vetetek [Porumbák F; UtI]. 1769: a Rekesztőttsi ki fáragták a nagyból de a Viz nagy lete miatt oda nem tehetők ha Isten időtt ádd be tetetyük [Esztény SzD; Told. 5a] * *Isten* ~ *t jártat* 'ua.' 1742: ha az Isten eo Szent Felsege üdőt jártat hét-főn az árpához fogattatok [ApLt 4 Gazda Mihály Apor Péterhez].

◇ *Szk: egy trágya ideig egy trágyázás haszonvételéig; piná dureazá efectul gunoirii; bis zur Düngungs-nutzung.* 1780: Csikszentléleki, mostan Várdotfalvában lakó Basa Tamás, felesége Botár Klára képiiben, ut actor pretendálja csikszentléleki Todor Mátyás ut incustól egy darab szántóföldet a csikszentléleki határban . mely volt csiktaplocai néhai Botár György, zálogban pedig adatott volt csikszentléleki Lázár Ferencnek, és az incustus onnat vette volt kezéhez 5 forintokkal. Ezzel meg is kínáltata; az incustus pedig el nem vévén állítja, hogy még supperaddált Botár György özvegynek 2 forintot és egy trágya ideig odaengedte [Taploca Cs; RSZF 248] * *ganének ideje* ganéja elteltéig, ganézás haszonvételéig; piná dureazá efectul gunoirii; bis zur Nützung der Düngung. 1760: az mü resunköt^a attuk Ganyie el teölteig, el Telvén az Ganyenak ideie, ... tartosz-nak ki bocsattani [Szentimre Cs; Hr 6. — ^aA földet] * *vkinek az ideje elmúlik* ? vkinek a befolyása/ereje elmúlik/megszűnik; se terminá timpul/durata; js Einfluß/Kraft hört auf/vergeht. 1619: arról is bátorsággal írhat-nám Felségednek, hogy Felséged onnat ne tartson, mert se Szkender pasának, se másnak, se harmodnak innét az Portáról arra való audientiaja nincsen ebben az eszten-dőben, sőt erős poroncsolat mindenfelé, hogy pro Vestra servitute nem contra legyenek, tanto magis, hogy idejek azoknak is elmúlt [BTN² 379-80].

Ha. 1591: en Idemben [Szombatfva U; UszT]. 1600: eodeokben [Kv; TanJk I/1. 360]. 1602: ewdeohoz [Kv; i.h. 415]. 1622: en Idembe [Tusnad Cs; BLt]. 1630: en idemben [Zágon Hsz; BLt]. 1637: En jdembe [Kászon-felsőfalu; BálLt 61]. 1688: en üdőben [Mészko TA; Borb. I]. 1705: en idemben [Holtmaros MT; Told. 27]. 1708: üdőhez [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. 1749: idemben [Kövesd KK; ApLt 1 Sükösd István nyil.]. 1793: időhez [Koronka MT; Told.]. 1809: éjtzakanak üdején [Dés; DLt 519]. 1813: Bálloknak üdejen [Kv; DLt 891]. 1824: üdeig [Nagylak AF; DobLev. V/1094. 1b].

időbell I. mn vmilyen időpontból/szakból valo; dintr-un anumit timp, dintr-o perioada oarecare; aus einer Zeitperiode stammend. 1570: az ely mwlt Jdeobely vegezest azon allapatba Megh Thartyak, ha Byro vram Thnachawal egetembe az Melle akarnak allany [Kv; TanJk V/3. 7b]. 1584: Zekeres Iacab vallia Nem tudom miképpen keolt el az vta(n) a haz, Tudom ez Nehany wdeo-bely cherelest [Kv; TjK IV/1. 327]. 1606: az első zabadosagh ydeő belj birodalom feleol en ne(m) tudok, ez dolgok az var idejebelj dolgok voltak [UszT 20/73 J. Lazlo de Farkaslaka (50) pp vall.]. 1665: az B. Cehb(en) reci-

pialtatott eo kge: ugy mindazonaltal, hogy ennek utanna effele rend kívül való wdeobely receptusok ... ne observaltassanak [Kv; ÖCJk]. 1671: Békességes időbéli gyilkosokról az Aprobata Constitutionban írott processus intacté meg-tartassék [CC 54]. 1723: Kegjelmetek minden időbéli kész Jo akaro szolgálja Botskai Samuel N:N: Enyed Várossa Törvényes székeinek edgyik hűtes szolgabirája mpr [Ne; DobLev. I/104]. 1774: A melly Pap fizetést ... adták e kegies vri emberek a Sáromberki Eklán(a)k akármí időbéli fungens R(e)ff(o)r(matus) Papjanak [Sáromberke MT; GörgJk 137-8]. 1842: Jégverés, víz árodás, sem egyéb időbéli viszontagság tekintetben nem vétetvén mindenkor a kétszáz forintokat Esztendőnkét (!) fizettyük [Sárd KK; WassLt].

II. *fn jövedő* ~ jövedőbéli (személy); persoana/cel care va veni; der/die Zukünftige. 1816: adgyuk tudtára és örök emlékeztetere mindeneknek az kiknek illik, mostaniaknak és Jövedő idő bélieknek ezen Örökös Vásárral íratott örökös Contractualis levelünknek rendében ... [Szentimre MT; BalLev.].

Ha. 1684: üdőbéli [Dés; DLT 448].

időbeni időbéli; din timpul ... ; zeitlich. 1849: a' kérdéses időbeni kosztózársról mit sem tudok [Kv; Végr. Vall. 92].

időcske puţin/scurt timp; Weile. 1767: Kis Vaszi és Teleuczsa Juvonis ... helyeb nem jövének hanem egy időcske mulva el menének onnon [Betlensztmiklós KK; BK. Demeter Erskó Forkos András Felesége (32) vall.]. 1769: jó időcskét edgyütt beszélgetvén [Oltszem Hsz; Mk]. 1791: ez kicsiny időcske alatt hozzánk érkezének [Zucság K; RKA] | én is, egy időcske mulva bé menék a' házba [Méra K; RKA].

időforgás forgandó, változó idő; timpul schimbător; Wandel der Zeit. 1603: felelys zekelj miklos hogy meg otalmazza mjnden haborgatok Elen matjas peterit, ha hol pedig wdő forgasba(n) szekely miklos meg ne(m) otalmazhatna az őtt forintrol Igazat vehessen matjas Peter az vagi maradua [Uzst 17/81].

időhaladék 1. halasztás; aminare; Aufschub. 1813: Az ilyen színű esetekben a Törvény az Allperesnek idő haladékot rendelt adatni [Mv; Somb. II. tábl.]. 1821: annyi Üdő haladékát kérek, miglen a' kívántato Ma(teri)alét Valahonnan meg szerezzén, a' Helly színére vecturázthatom [Kolozs; SLt évr.].

2. haladék; păsuire, răgaz; Verzug, Aufschub. 1833: Serkentem a B. Oskola Tanítottak és Megye Birákat kötelességeik teljesítésére: Az utolsók ne gondolják, hogy a' kepe bé szolgáltatására idő haladékot nyerjenek a' Visgalo Biztossagtol sőt a' hol hátra kepe fog találtatni, ... büntetését a' Hivataljában el nem járó Előljáro el fogja venni [Vaja MT; HbEk]. 1852: így meg Lelkem Miklosam idő haladékát kérek tölled [Kv; Pk 6]. 1875: A 14 napi időhaladék megadatik [M.bikal K; RAK 311].

Szk: minden ~ nélkül haladéktalanul. 1799: minden üdő haladék nélkül olyan hathatos rendelkezéseket tégyen^a, hogy ha kik ... a fellyebb le irt mod szerent feredezni és járkálni találtotnak ... érdemlett büntetés alá vonattassanak [Kv; EM XLVIII, 488 gub. — ^a kv-i bíró].

3. elhaladott/telt idő; timpul trecut; vergangene Zeit. 1812: hogy ezen ... Fok nevezetű Berek a' régibb Berekkel mennyi ideig lehetett egyben ragadva, és azon idő haladék mennyi számu esztendőt foglaljan ... , azt nem tsak én, De nállamnál régibb emberek sem fogják tudni [Nagylak AF; DobLev. IV/943. 37b Marsinán Juon (42) jb vall.].

Szk: sok ~ kívántatik vmire hosszú idő szükséges vmihez. 1794: sok idő haladék kívántatik arra hogy azon darab erdő helyi, tsak az elébbeni mivóltára vissza nevedkessen is [Nagyercse MT; EHA].

időhatár határidő; termen; Termin. 1791: Adamosi Hellységre esett terehbéli költségnek ki potlására akkor kentelenítettvén az irt Hellység igen terhes de bizonyos Summa pénzt erőss kötölözés és Nagy interes mellett fel költsönözni s annak tsak igen rövid idő határa alatt lejendő meg fizetésére is magát kötölözni [Ádamos KK; JHb XIX/32].

időjárás 1. vreme, timp; Wetter. 1787: Alázatosan jelentem Nsgtok(na)k hogy még eddig elé sem(m)i olyos munkát^a nem folytathattunk az alkalmatlan idő járása mián [Bencenc H; BK; Bara Ferenc lev. — ^aGazdasági munkát]. 1810/1833: nem kaszálnak hol időjárás mián, hol királyi szolgálat hol egyéb bajok mián [Páva Hsz; HSzjP].

2. időszámítás; socotirea/socoata timpului; Zeitrechnung. 1657: Lött pedig születésem in anno 1607, az akkori időjárás szerent karácson előtt két héttel péntek napon^a [KemÖn. 19. — ^aDec. 14].

időkor 1. napszak; parte a zilei; Tageszeit. 1829: az napon pedig setét estvéli időkorájban musikáltak s tántoltak domboltak [Szárhegy Cs; LLt].

2. ~ban időben, idő tájt, vminek az idejében; in timp ... , in timpul ... , in timp de ... ; um die Zeit. 1629: egy parteouett (!) atta(m) vala zalogba(n) Asztalos Janosnenak es egy vdeokorba(n) mikoron vittem volna azt az penzt az kit rea adot vala, nem adhata elő az előett [Mv; MvLt 290. 35b]. 1650: Egi ideo koraban en teollem kert uala Thamas Deak hat forintot [Uzst 8/64. 31a]. 1768: mel üdő korba volt nem tudom [Tarcsafva (U) körny.; Pf]. 1783: minden idő korban batrán (!) hordoták^a [Bos MT; CsS. — ^aA fát].

3. ~on időben, idő tájt; in timp, in timpul ... ; in der/um die Zeit. 1585: My wdeo koro(n) hogy be zegeztwk az Caput^a kere zeoch Matet hogy ky erezze az Capun penzt ad vala Zeochy Matenak [Kv; TJK IV/1. 429a. — ^aA városkaput]. 1806: az Emptor Mlgs Urat és Aszszant magakat s minden maradékjokat azonn Erdőnek ... Biradalmába(n) minden legitimus impetitorók ellen Maga Sipos Péter ökiyelve s mind két Agon lévő maradékja is magak tulajdan költségeken mint evictorok tartazzanak minden időkoron meg-tartani, és oltalmazni [Vaja MT; SLt 12. V. 19 Vajai Ifj. Sepsí Mihály hites assz. vall.].

időkorbeli időbéli; din timpul ... ; zeitlich. 1809: Az ⁵ Száll Csere gerendáknak a munkába vett üdő-kor-béli arrát egyenként 25 xra^a [Szu; UzstL ComGub. 1552-3. — ^aÉrtsd: becsülték].

időkorú életkorú; de virsta ; vom Alter. 1850: Marusan Juon mintegy 22 éves idő-korú [Kv; DLt 505 nyomt. kl].

időköz időpont; data; Zeitpunkt. 1568: Anna szakmary Jmrene . fassa e(st) Ezth vallia az vallo hogy ez Jdokoznek elotte szigia volt, Andras Kato Gergel deaknet, hogy a bestye hyres kurua oth vagy hath Tykomnak tekerte ky az nyakat [Kv; TJK III/1. 236]. 1583/1584: Ahwl penigh Azt Mondod hogy per alat hatalmaskotta(m) az wrad Thowan Azt mondom hogy En Reytam wdeo keozt Nem kereshez . . . Mert En velem semmi perben Nem voltal [Újfalu K; Ks 42. B. 9].

időközbeli időnkénti, időnként való; periodic, din cind in cind; zeitweise. 1819: Az időközbeli pálinka iváson kívül Reggelenként Kávézniis Szokot a N. Ur, ez után mingyárt Szilviorumotis ivutt, Ebédjin és Vatsoráján mindenkor bort ivutt, puntsot pedig egyszer Sem latam innya [Kv; Pk 2].

időközben 1. ezalatt, eközben; in timpul acesta, între timp; inzwischen, unterdessen. 1600: Dorothea consors Christophori Zaz Coloswarini fassa est . . en zolgalo azzony ember voltam Kadar Janosnal és hogy Boytos Boldisar bolondos volt vram Kadar Janos megh fogta be vyttke az eomaga hazaba kybe Boytos lakot be rekeztette etellel itallal mind eo taplatal beosegesen meegh ewdev keozbeys megh iart az eo abraha [Kv; TJK VI/1. 462]. 1812: Meg esett azis a mint hallottam néha, néha, hogy edyben Zándorodván a' Groffne a Grofot idő közben motskos szokkal illette [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esp. vall.].

2. az/azon ~ aközben; între timp; indessen, mittlerweile. 1582: Petrus Gruz . . . fassus est Nireo Benedek . . . Mersekellie az en Estallomnak a' faiat. . . Az wdeo keozbe penig az en Zolgalo leaniomat Katalint Mutasd meg Neki es dichiried, En azt chelekettum, es Boros Benedek meg zerete a' leant, hwtit kezett enneke(m) be Adá [Kv; TJK IV/1. 34, 36]. 1585: Biro Mihaly . . . vallia . . . az Azzonyhoz wthe az Iffiw, es a Gereznaiaba akada a chakany Es vgy erkezek oda takach Kelemen, es vgy wthe Agyon azon wdeo keozbe hogy a chakant a' Gereznabol a' legeny meeg ky Nem ranthatta vala [Kv; i.h. 475-6]. 1807: Hazarukulván az háboruból Gáspár Kristóf, osztozasra lépének, mint két testvér atyafiak, azon időközben ki nem nyilatkoztatta Gáspár Gábor az etsinek, hogy közösből zálogosított volt egy fűrészt, hanem mindeddig titokba tartotta [Szárhegy Cs; RSzF 241-2].

3. ez/ezzen ~ (e)közben; între timp; indessen, mittlerweile. 1552: Zylay Ffrench azirth ez iddw kwzbe gyakkorta orakkath hagyoth es nappokath az haz adasnak, de ellwb ellwb halladoth [Torda; LevT I, 94 Bank Pal, Peter porkolab, Chakor Ferenc Batori Andras erdélyi vajdához]. 1579: ez wdq kqzben ismegh ezen Szylwasy (!) Balas zegensegh myath megh fogiatkozwan eseth (!) Bwda Janoshoz es konqrqth azon hogh . . . adna Tqbeth az Retert [Dés; DLt 205]. 1587: Teőreok Vendegsegreol . . . 21 die octob. . . Jeoue egy Teőreók keowet Vgian ezen Jdeo keozben Jwta Cziazar Cziasza az portarol . . . az vendeg fogado hazhoz zallitwk . . .

keolteottem fw zerzamat eoowe f. 2/81 [Kv; Szám. 3/XXX. 45 Seres István sp kezével].

4. időnként, közbe-közbe; din cind in cind; zeitweise, von Zeit zu Zeit. 1815: sokszor hordatott a' Grofné Ebédet, vatsorát, Frustukot, idő közben édessegeket, puntsot Mandola tejet [Mv; Told. 45]. 1819: időközben pedig magais iddogalt ezen idő közbe valo szilviorum ivást pedig A közelebb mult Esztendő dereka tájékan kezdette el | egy fél kupás Úveg lévén, azt napjában (an) gyakran a kaputya zsebibe bé tette, a pintzebe le vitte, s ottan meg töltette és idő kozbe meg iddogalta [Kv; Pk 2].

5. vminek a tartama alatt; in timpul unui lucru; währenddessen. 1780: Igen praejudicálván a' futatás és mivelis rendinek az, hogy valaki Kohaját, vagy futatásbeli Portioját kivált Verő nélkül el adja, azért ha valaki futatást Verő nélkül el-adna, ezen személly, ugy a' ki meg venni Mérészelnéis poena flor. 12 büntetessék, verővelis . . . el-adni szabad nem lészen üdö közben | Senkinek idő közben más szegődött mivessét el hodítani, vagy Udvar erejével el venni szabad ne légyen Ha halaki egyszer egész esztendőre mivist vagy Szolgát szegődött, s' ezt más szegődtségg után idő közben valami factioval el-hodítani vagy Udvar erejével el-venni attintállya (!) . . . az illyen flor. 12 büntetessék, a' mives pedig azon Esztendőben melyre bé szegődött legelső gazdájánál maradjon [Torockó; TLev. 4b, 9b]. 1843: A K Monostori Papiros gyár első Haszonbérő Manvilovits Emanueltól időközben vissza vétetvén második Haszonbérő Bogdánfi Gábor Urnak haszonbérbe adatik [Kv; KmULev. 2].

Ha. 1850: üdö közben [Dés; DLt 106].

időkőzt időközönként; din cind in cind; von Zeit zu Zeit. 1864: (A) Likas . . . leg magosabb Csucsán egy meg mérhetetlen üreg találtató (!) melyből idő közt hideg szél érezhetőleg fuj [GyHn 43]

időlátott szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktion: ~levél korvizsgálati levél (időkor-megállapító levél); litterae revisionales; scrisoare de stabilire a virstei; Altersbestimmungsschreiben. 1592: egy feleől Vitezleő Bogathj Janos vra(m) . . . , mas feleol penigh wytezleő Nyary Mathyas az Nehay Zichj Janos arwaynak Tutora . . . azon arwának kepebe wdeo latott lewel mellett my eleottwnk zemeliek zerint Jelen lewe(n) [BálLt 89].

A jel-re I. Bartal, Gloss.; Holub József: SzilyEml. 15–8; Madzsar Imre: MNy XXXVIII, 163–7.

időmulás jog 1. (elbirtoklást eredményező) időtelés/múlta, rég elidősülés; trecere de timp (care dă naștere la prescripție achizitivă); Ersitzung/Usukapion ergebendes Zeitvergehen. 1610: Az J Wdeo mulasra tarthja az dolgot Az A penig Contral hogi Nem teőlteot wdeot Was Istuan tutorsagal birta azt az peres Jozagot [UszT 43a]. 1681: a Bujtoriak eze(n) nás hatarab(an) a magok hatarat ighen be hosztak; azért törvényessen el kel-lene igazítani, hogi a hoszszak üdömulással ne appropriatnak [Vh; VhU 72]. 1776: Minthogy az Anak pretensioja a kár tételtől vagyis Erdő foglalásról, tavaltyol fogva vgyon, Biro Vram és a Gornits (!) Relatiojakból eluceskál hogy a tiltás még taval meg lett . . . , tartoznak a Metalis dologhoz szollanni, mert udő mulás nincs

benne [Torockó; Bosla]. 1793: a' törvényes idő múlás által-is meg örökösített Harangunknak vissza adattása iránt valo kérését a' Görtsoni Eklesiának nem tellyesithettyük [Kv; SRE 289]. 1805: Sok Itéletek ha az azt hozott Biro előtt remedium nélkül nem hozhatnak is Disputatio alá, és meg nem változtathatnak is, de hol idő mulással, hol pedig edgyezések által merőben el enyésztenek [Mv; DobLev. IV/893. 3 tábl.]. 1861: időmulásnak a vagyonszerzés azon módja nevezetik, mely szerint a dolog birtoklója a törvényben kijelölt időn keresztül folytatott birtoklásánál fogva, annak tulajdonosává leszen | Az időmulás közbejöttével megszűnik a volt tulajdonosnak jószág iránti tulajdonosi joga Nem levén s nem lehetvén az elidősült jószágnak más tulajdonosa a birtoklón kívül, ő gyakorol s gyakorolhat minden azt tárgyzható tulajdonosi jogokat, míg az róla általszáll másra [Dösa, EJt II, 338, 353. — A kérdés részletes tárgyalását l. i.h. 338 kk].

Az időmulás 'praescriptio' vmilyen jog, perindítási lehetőség stb. elvesztése a megszabott idő elmúlása következtében. — L. még Űrizzék 1012.

2. jog elévülés; praescriptio; prescriptie; Verjährung. 1756 k.: A napon kün lévő egész kő Bányában ha ki valami venára talál, és abból próbát tévén semmi hasznót nem esmér, és oda hadgya, és Esztendő, s három napok-(na)k el folyása . . alatt pusztán, s ő általa dolgozatlan áll, ez idő mulással el vesztí jussát, és más' kinek tettzik bátran és szabadon bele állhat s dolgozhattya [Born. XXXVIII/8 az abrudbányai bányászok törv.].

3. időtelés/tölte; trecerea timpului; Zeitablauf/vergehen. Szk: ~ után is férjhezadja magát ideje eltelve is férjhezmegy. 1766: Szilvási János kapitány öcsém is elvévé Bánfi Betát Régtől fogva várja szegény Beta, hogy valaki elvegye, de helytelen magaviseletéért nem kapott senki rajta, mikor ideje lett volna, hanem már most, ha mind üdömulás után is férjhezadja magát [RetE 199].

4. egy kevés ~sal egy kevés idő elteltével/múltával; dupá scurt timp, dupá trecerea unui timp scurt; nach einer Weile. 1783: meltoztassanak tsak várakazásban lenni míg egy kevés idő mulással magam is lefordulhatok, azonnal tselekedtemmel tettésekre járulok (igy!) [Mezőszakál TA; DobLev. III/582 Kendeffi Pál Szántó Sándorhoz].

Időnap szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: ~ előtt a. a kellő időpontnál hamarabb, elhamarkodottan; înainte de vreme, prea devreme; vor der Zeit, zu früh. 1698: Asztis mondá Pete Márton nekem hogy . . két szeker Buzát vittének Szekolajba Gyulatelke felől, az Félesége mégh meg torkolá, mondván, mit beszélsz üdö nap előtt, [Ks Fr. Thorday de Sz Egyed^a (60) ns vall. — "Szentegedy SzD]. 1799: én a Fogadokból valo jóvedelmekkel házam tartását, Cselédeim fizetését, és az interest meg nyertem, és mind eddig kevés gabonámnak idő nap előtt valo adására nem szorultam [Ne; DobLev. IV/810. 1b Szántó Sándor lev.]. 1842: nagy csuda ha nints az ifu Urnak az a' baja is, hogy könnyű szerrel jutván ahoz a' mije vagyon, azt a' maga ideiben meg nem kiméli — s magát azért idő nap előtt szükségbe hozza [Veresegyháza AF; i.h. V/1241. 2a]. — b. a szokottnál/természetesnél korábban; mai devreme ca de obicei; früher als sonst/gewöhnlich. 1752: ugj oda

hatta volt Mariuka ä gyermekeit, hogi az Sebek és tetvek el töltették volt . kikitis tisztatgván meg kentünk kéneseben csinált kenővel, s' lassan lassan meg gjoigultanak, de üdö nap előtt el vesztek volna [Abrudfva/Abrudbánya; Ks]. 1788: a' Fa tarto Szinnek és kutnak fedeleis üdö nap előtt el senyved [Kv; Pk 3]. — c. határidő előtt; înainte de termen; vor Termin, vorfristig. 1799: ebből következvén a' köztök valo öszve zándorodás hogy Bobleti Lupujt idő Nap előtt ki akarta hányni a' házból Téli-Tűz idején [Berz. 31. L. 27]. 1810: (A pásztor) a' régi Contractus tartása szerént fel fogadá a' közönség Burju Csordáját, ugyan a régi bérre hogy hiven és igazán örzi egészen a' Marha bérekedésének idejéig; ha pedig mint Katona ember valami történetből a' Csordát üdö nap előtt felhagyni kéntelenitetnek tartozzék maga képéb(en), a Csorda mellé alkalmazott embert állítani [F.rákos Ú; Falujk 58 Sebe János pap-not. kezével] * ~ előtti a szokottnál korábbi; mai devreme ca de obicei; früher als gewöhnlich. 1842: mond meg mi okozhatta ezen gyermeknek idő nap előtti el szülését ? [Dés; DLt 85. 9 vk].

időnként időközönként; periodic, din cînd în cînd; zeitweise. 1863: (A) ház az évi házbérből időnként megnagyabíttatatt [Kv; Végr.].

időnkénti időközönkénti, időközönként való; din cînd în cînd; zeitweilig. 1869: a minister ur ő nagy méltósága azt javalja, hogy a tanítóknak írásban tétessék szoros kötelességekké a mulasztó gyermekek és mulasztási eseteknek az egyházi hatóságokhoz időnkénti feljelentése [M.bikal K; RAK 175 esp. kl].

időpont datá, timp; Zeitpunkt. 1815: jövő Hefvűn szandekozik a Grofiné uttyat el kezdeni, mely szerént a Rendeléseket azon Időpontra által kell változtatni [Kv; TLt rtlen gr. Haller Gábor aláírásával]. 1845: ezen Capitalist a pénz kezéhez vetelekor az azon idő pontig illő camattyával együtt veendi [Gerend TA; DE 2]. 1847: tudtomra nem is emlékezem oly időpontra, hogy az uri szolgalatot merőben megtagadták volna [VKp 174-5 Varga Katalin vall.].

időre idő teltével/múltával, idővel; cu timpul; mit der Zeit. 1751: el mentem s fel kerestem az Runki Juhokat, üdöre midőn viszszá jöttem volna, látom hogi valami Szekérnél vadnak [Torda; CsS]. 1752: Praecup Jakab nevű Jobbágy birot . . tömletzbe vetetvén onnan időre kezességen ki szabadulván Moldovára ál(tal) ment lakni^a [Hodák MT; Told. 37/44. — "Hodákról]. 1780: A' Possessorokis kárt vallanának mert egy, sok Verőben a' szerént bíró Verős kovács, mindenik Verőjére gondot nem viselhetvén időre jó részének pusztuloba kelletnék maradni a' Tized Vasnak nevezetes defectussával [Torockósztygyörgy TA; TLev. 9/16]. 1806: a' Kaszállot vagy is Tanorokat a Küküllő Vize folyomattya vizek áradásával ugj elrontotta hogy egészen hasznavehetetlené lett s üdöre valamennyiben jovulván . egy részében Dinnyet vetettenek [Erdősztygyörgy MT; WH].

Szk: ennyi ~ ennyi/ily hosszú idő elmúltával/teltével. 1593: Angalit Azzoni Razmanne es Anna azzoni Cheob Georgine valliak: hogi ennyí wdeore semmire nem emlékeznek: hanem egi pohar es egi keoseonti wala ott [Kv; TJK V/1. 348].

idős I. mn 1. öreg; bátrín; alt. a. emberre von.; cu pri-vire la oameni; in bezug auf Menschen: 1561: Az ides vin Embereknek az o allapattio es ideiek zeren illendo tiztessegek megadassek [Kv; ÖCART.]. 1575: Az hatarokra legien gongia eo kegnék lassak es laryak meg, ha my Igazgatas zwksegese benne ... vigenek Ides embereket kyk twgiak, Ifyakatis ky (!) Tanwlliak megh [Kv; TanJk V/3. 117a]. 1594: Zabo Andras vallia ... Be-leniesi Andras ... Baiuz Marton ... Idesbis nallamnal kez vagiok megh keouetnem [Kv; TJK V/1. 464]. 1683 u.: ha el ado Leanzo, házassulható legény es Fellyebb való üdös Ferfiak s Aszszonyi állatok megh halándnak ... az minsternek Fizessen az temettető [Kraszna Sz; SzVJk 39]. 1769: hallottam pediglen mind a' Néhai éves Atyámtól mind pediglen szava bé vehető idős öregektől [Jakabfva Cs; LLt Csáky-per 299. L. 3 sub nr. 13]. 1772: Ezen jobbágy az Udvarban mindenes már üdös vén ember [Kozmás Cs; BethKt Mikes conscr.]. 1775/1802: (A) meg nevezett adjuráló személyek közül előbb is az Hoszszumezei idősöbbs Lakos Cometeausak által tetetett ilyen Relatio [BSz; JHb LXVII/3. 75]. 1776: köztis nintsen annyi üdös [Tarcsafva U; Pf]. 1785: Gyermekek korában a régi üdös Emberek az egész Faluval sok izben járták ki e' ... határak metáját [EHA. — "Pusztáegres (TA) és a szarkadi prédiüm közötti határt]. — b. állatra von.: cu privire la animale; in bezug auf Tiere. 1705: edgy üdös Deres szörü Kancza [Köröspatak U; Pf]. 1756: Jármas ökör el adni való, idős, vén 2 [Mezőcsán TA; Ks 23. XXII/b]. 1798: Két idős Ökrök 50 Vfor ... Két Ifjabb Ökrök 50 Vfor [Fodorháza K; RLt]. 1807: Egy üdös setét pej szörü Kantza, két tso-mo van az háta gerénnyén, nyerges hátú [DLt 319 nyomt. kl]. 1842: Az idősöbbs világos pej alig észrevehető konyha füli [DLt 861 ua.]. c. növényre von.; cu privire la plante; in bezug auf Pflanzen. 1799: Voltanak Talamelj Nagy szilvafák felesen, de ezekből a' szegény Lörintzi igen sokat kivagdalt talam azértis hogy idősök lévén a' Fák veszni tértenek [Aranyosrákos TA; Pk 7].

Szk: ~ állapot öregkor. 1802: idős állapotamhoz képpett tühető Egességben [Dés; DLt] * ~ korában. 1677: Az Oláh Papoknak pedig fiai, mihelt meg-háza-sodnak, avagy külön kenyéren laknak, ha nem Papok, repettaltassák a' szerint mint az egyéb Jobbágyokat ... akárhol találtassanak Apjok mellett, meg-fogathassák, és kezesség alá vethessék: Apjokon kívül valokat pedig repettaltassák akármi idős korokban [AC 15]. 1770: Vaji Judit egy volt Teleki Pálnéval Igen idős korokban haltak meg mindketten [RettE 228]. 1823—1830: ez a gróf apámát mindvégig Józsinak szólította, az apám pedig ezt a grófot már idős korában is urfinak [FogE 99].

2. koros; in vírstá, vírstnic; bejahrt, alt. 1590: Effele Byro hajas ne(m) egiebet hane(m) Byro vramath illety, eo kgme suo iure substituihat reeghy zokas zeren olliand Az tanachbelj vramin keozwly Aky eo kgmek keozwly ideosb [Kv; TanJk I/1. 149]. 1781/1785: Falu-jokban lévő idősöbbs és értelmesebb Embereket elő állit-nak, es azok a mit hit szerint aló (!) adnak ökis azon ál-nak meg [Pusztáegres TA; DobLev. III/596. 104-5].

Szk: ~ mester. 1561: az Wrnak ide ala meg irot ezten-deiben eg' megzokot es bizonios napon az my Thanach hazunkban egez Tanachul wlenk Es bölcz es tizteletes ferfiak ötwos gergely fylstich peter es dichí = a ötwosi mywon walo mestereknek me (!) ceh mesteri, Nemelly

to b vgan azonfele ides mesterekkel ozue kyk ez warosba laknak uala iouenek my elönkbe Es mynd az egesz to p twesmesterek kepebe illyen ielentest tönk mynekwk [Kv; ÖCART. — "A lap alján az utolsó csonka szó; az 1627-i másolatban: dicziretes. "Köv. a nyil.]. 1583: Mi-koron pedig harom eztendő mulua az eo aprod ezten-deiet ky teoltuen legeniul akarna zolgalni, Eó maga gaz-dat es Mestert maganak ne valazthasson, hanem az wdeosb mesternek tartozzek az Ceh adni, ha annak nem lenne szukseg az utanna ualo wdeosb Mesternek adgiak [Kv; MészCLev.]. 1602: Amikoron biro Vram az Jdes Vraimat be hywattya vgyan Akkorra hywatassa az Vargha chech mestereket es vellek egygyewt az Jdes mes-terekben, kiket Jnchenek megh az Zertelensegh feleol [Kv; TanJk I/1. 410].

3. alap- v. középfokú mn-i jelzőként; ca attribut adjectival la gradul pozitiv sau comparativ; als Adjektivattribut in der Grund- od. Mitteltstufe: ~ uraim/uramék/uraink a. a Kv városi nagy tanács, a százenségség, centumpátérség/virátus idősöbbs rendű tagjai; membrii mai in vírstá ai consiliului mare al oraşului Cluj; die älteren Mitglieder der Hundertmänner/Centumpater (Klausenburg). 1570: Mywel hogy az zaz ember keozet Az Ides wraym Ielen Ninchenek Es sokan Betegek sokan honnys Ninchenek bennnek Azert eo kegek kyk Jelen vadnak azok nelkw Nem vegezhetnek semmy kepen [Kv; TanJk V/3. 6b]. 1573: eo k. varoswl Ze-benbeol vegenek Ertelmet Ez dolog feleol, Azert eo kegek kyk az Idesb vramba kwlgienek Be Zebenbe Es Er-tekezzenek polgar Mestertwl kiral birotwl es Ta-nachtwl vegenek Ertelmet hogi ha volte valamykor keoztek az Compulsoriaual valo vallatas [Kv; i.h. 35b]. 1596: Az kenyér zer felet walo epewletreol eo kgek igr bezellettek hogy Byro Vram eo kgme az Ides vramban negyet vagy hatot be hiwasson, es az tanachybolis eo kgme walaztwa(n) mellyek megh oculallyak hol leze(n) alkolmatosb helye [Kv; i.h. I/1. 274-5]. 1603: az Ides vramban gywtessenek be tizen hatig Awagy huzigh valot, es az njolcz oztoso vramnak egyenleo Akaratbol Jrianak Articulusokat [Kv; i.h. 436]. — b. vmely ceh öregrendű tagjai; membrii mai in vírstá ai unei bresle; die älteren Mitglieder irgendeiner Zunft. 1586: Zegedi Gergelj vallia ... keonyeorgeottem ertette Zechi Istuan-nak Igy: vagy Czeh eleot kewanod vagy hol, teorweny eleot, de eleo Allatom ... feyemigh Marhamigh lezek vala chak harmad Napigh kezes ertette ... had gywln-e-nek be az Jdeos vramis [Kv; TJK IV/1. 557]. 1635/1650: Vgian ezen Ceh giulesekor vegeszte eo kgmek egesz Cehwl, Ides vram mind ben leven [Kv; ÖCJk]. 1674: Ides Uramékkal eo kgmekkel edszeris mászzoris ma-gunkis ittunk megh egy tiz vedres általagh ürmeos bort [Kv; SzCJk].

4. szk-ban; in construcii; in Wortkonstruktionen: kicsiny ~ fiatalokú; tinár; jugendlich. 1730: ighen nagy botrányozásárais ésvén a' Leánzoi ser(e)g(ne)k ... Csi-szár Sárinak ily kitsin idős állapattýában ... Nehány Napok és Ertzakakon való Fertelmeskedése, mellyért Hohér által Pelengéren való kemény meg tsapattatást érdemlene; De tékénvén még meg terhető goromba idejét Czigan kezéb(e) nem adattatik; hanem ... peldáson meg korbatsoltatik [Kv; TJK XV/7. 131] * na-gy(obb) ~ idősöbbs; mai bátrín/in vírstá; älter. 1641/1642: Tar Mihalyne Desffaluy Susanna nagioobb ideos s

nenye Desffalui Annanak [Mihályfa NK; JHb XXI/37]. 1772: Szabo Ersők nagy üdös Aszszony ember vala nagy Anyám [Szarhegy Cs; LLt Fasc. 152].

5. egy- v. kételemű szn előtt v. után nemzedékviszonyító mn-i jelzőként, *ritk* értelmezőszerűen; inainte sau după un nume de persoană unic sau dublu ca atribut adjectival, mai rar ca apozitie indicind relația dintre generații; vor od. nach einem ein- od. zweigliedrigen PN als Adjektivattribut (den Generationsunterschied bezeichnend), selten als Apposition. A. alapfokú mn-i jelzőként; ca atribut adjectival la gradul pozitiv; als Adjektivattribut in der Grundstufe. 1724: idős Jérémiás itta, tékozlatta el a Váro Judith Gonoz Istvánról álló javait [Ne; DobLev. I/106. 4b St. Horváth (50) ns vall.]. 1753/1781: En jól esmértem az idős Kun Miklóst, és ... két fiait [Kisalmás KK; JHb LXXI/3. 304]. 1756: idős János Mihály [Vaja MT; VH]. 1763: En Üdös Hegyi Adám tudom azt is, hogy ... Mátyika Iuon Záhrol az Tordai László Ur keze alá jött lakni [Désfa KK; Mk V. VII/1. 46. — ^a45 éves jbl]. 1766: üdös Nagy János Postoritassi [Polyán TA; JHb XVI/32]. 1803: üdös Fodor Istvánné [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1821: az Alperes attya idős Noda Máté állott Törvényt, fia minden meghatalmazása nélkül [F. rákos U; Falujk 114-5 Biró Mihály not. kezével]. 1844: (Meghalt) Idős György János 58 éves korába [Damos K; RAK 119].

B. középfokú mn-i jelzőként; ca atribut adjectival la gradul comparativ; als Adjektivattribut in der Mittelstufe. 1668: Üdös Jó üdö György [Mezőbánd MT; MbK]. 1695: Idős Pekri Gábor ur(am) ő kglme Ifjab Pekri Gábor ur(am) ő kglme [Borb.]. 1698: Udős Vass György Ur(am) jobbág [Szentegyed SzD; Ks Martinus Pete (50) jbl vall. — ^aOlv.: jobbágyi]. 1724: üdös Dosa András Uramnak Szolgája voltam Szegődös [Szováta MT; DLev. 2. XVIII. B]. 1736/1785: üdös Szent Benedek Nemzetes Détséi István Uram [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 258]. 1747: nehái Ur üdösbb Torockaj János Ur [Mezősályi TA; Ks Bács Praecup (70) jbl vall.]. 1748: Idős Székely Péter, Középső Székely Péter [Marosszentkirály AF; Told. 53]. 1753/1781: idősbb nehái Kun Miklos Ur [Máda H; JHb LXX/3. 275]. 1754: Idősbb Miklos István [Dombó KK; Ks 23. XXIIb]. 1767: Méltóságos Groff Bethleni Üdösbb Bethlen Gergely Ur ő Nagysága [Betlensztmiklós KK; BK]. 1771: idősbb Eresztevényi István Uram [Maksa Hsz; HSzJP Catarina Antal Consors Nobilis Antony Kanyo (72) vall.]. 1785: Középső Bálint István (jb). iffiab Bálint István (jb). üdösbb Bálint István^a, és iffiab Bálint Márton ... üdösbb Bálint Márton [M. valkó K; Born. XXIXb 20/78. 83-4 Kornis Krisztina conscr. — ^aAz összeírásban e nevek latin viszonyító megjelöléssel és korjelzéssel így is szerepelnek: Bálint István Senior (78), Bálint István Mediocris (50), Bálint István Junior (43)]. 1793: Üdösbb Bartok András [Torockó; Bosla]. 1796: Üdösbb Kovács Imre (50) [Verebes Cs; EHA]. 1831: Idősbb Szanizlo Sigmond [Torda; TLt Köz. ir. szltan] | Üdösbb Nagy Sándor [Kv; ÖCLev.]. 1841: idős János Miklos [Pálfa U; Pf]. 1843: idősbb Farkas Sándor [VKP 110]. 1846: Hidelvei lakos, idősbb Szathmári Nagy Josef [Kv; Végr.]. 1860: halt meg idős Kovács Mózes szöcs mester ... 64 éves korában [Dés; RHAK 119].

C. felsőfokú mn-i jelzőként; ca atribut adjectival la gradul superlativ; als Adjektivattribut in der Höchststufe. 1761: nehái Idős Thót Jérémiás ... volt Fia leg-idős Thót alias Mészáros Jeremias(na)k [Ne; DobLev. II/322—1b]. 1774: Éppen idővel ehhez hasonló uriember, harmadik vagy legidősbb Daniel István ur is, aki Udvarhelyszéknek főkirálybírája volt, megholt [RettE 330. — ^aA közel száz évet élt Veszprémi Zsuzsánnához].

D. értelmezőszerűen; ca apozitie; als Apposition. 1755: Konc András üdös. Idős Koncz András. Idős Mátéfi György [Kissolymos U; Márkos lev.]. 1780: Im elő alitta 24. számból álló Karatsonfalvi Lakókat időseket és ifjabbakat [Told. 76. — ^aKöv. a nevek fels.]. 1791: Vernes Jstan üdös [Torockó; TLev. 5/7]. 1815: Köpetzi Mihály az Idősbb [Bálványosváralja SzD; Ks 77. 19 Consr. 912]. 1864: jelen vala nehái Sándor János üdös [Szováta MT; Bereczki József lev. (Mt)].

A nemzedékviszonyítás nyelvi kifejezésének kérdése I. MNy LXIII. 51—64; AE 284—304.

II. fn 1. öregrendű személy; bátrín(ä); der/die Alte. 1589/XVII. sz. eleje: Mierthogy ... az egész Társaságnak szwkseges bizonyos erősséggel es teóruenniel es tanachiokkal birattatni; Annak okaert hogi minden dolgok az Cehbennis hasznoson, iol es alkalmasos kormany-tartassal uiseltethessenek, es az Iffiui rend, nemciak az eo hertelen, vakmerő es eretlen elmeieteöl; hanem az wdőseőknek értelmes tezesekből viseltessenek, gubernaltassanak, harom Ceh mester valasztassék, az kik eo közeteők az keő mwhten tudosbak; az io elmeben, természetnek Jamborsagaban fellieb ualouak uolnanak [Kv; KömCart. 13]. 1594: Eo kegmek az Capitannoknak megh hattak, hogi mind az eo fertaliaban, melje veüen niolcz vagi tiz embert azon fertalibelieket, feokppen az ideosebben^a ... ki menienek, es az hatart iol megh latogassak michoda allapatban vagion [Kv; TanJk I/1. 236. — ^aOlv.: idősében]. 1727: ugy vallyák az emberek(ne)k üdössei [Vajdasztván MT; JF IX/7]. 1730: Az Becsületes Cse (!) együtt leven vegeszte hogy ha az venseg közzül vagyon az lató Mester oijan just vegyen mint egy venseg, hogy ha az üdös közzül vagyon tartoznak csak felevel [KCJk 10b]. 1778: mi időssebbek az Atyáinktvl nyilván beszélni hallottuk [M. özd AF; Berz. 5. 37. O. 2].

2. ~e-iffa örege/öregrendűje-fiatalja; bátrini și tineri; die Alten und Jungen. 1772: eo Excellentiaja Malma ... silipje s Malom háza ... le süljedett, még is minnyajan idősse, Iffia, azt vallyák hogi mostis régi fundamentumokon állanak mindazok és nem süljedtek [Kük.; JHb LXVII/235].

idősbik I. mn egy- v. kételemű szn, *ritk* köznév előtt v. után nemzedékviszonyító mn-i jelzőként, *ritk* értelmezőszerűen; inainte sau după un nume de persoană unic sau dublu, rar inainte de un nume comun ca atribut indicind relația dintre generații; vor od. nach einem ein- od. zweigliedrigen PN als Adjektivattribut, den Generationsunterschied bezeichnend, selten als Apposition. A. idősbbik; mai în vîrstă, mai bătrîn; der ältere. 1657: vdeősbik kegles Vrunk(na)k^a teőtt homagiumunkkal ez mostani ne ellenkezzék [Gyf; Törzs. — ^aI. Rákóczi Györgynek]. 1666: Vdeosbik Petki István Ur(am), az mi

kl's Urunk(na)k eő Nganak Belseő Tanácsa [Vámosgál-fva KK; BálLt 1]. 1668: En^a statualtam vala Erkedet es Solymost^a, Jstzenben el nyugot Lázár Jstvan Vram fas-sioja, es arra Idősbik Rakoci Fejedelemtől adatot Consensus mellett ., mivel akkor Udvari Cancellarián lévő hites seriba voltam [LLt. — ^aP. Biró táblai scriba. ^bMe-zősolymos K]. 1670: Űdősbyk Naduduary Jstuan mpr [Gyógy H; Born. XXXIX. 51]. 1675: az nehai I(sten)ben el nyugot ideoőbbik Lázár Istva(n) vr(am) [Szárhegy Cs; LLt]. 1679: Nemes es Vitézlo Űdősbyk Kovács Peter Uram [Bözödújfalú U; Pf]. 1680: Űdősbyk Osvat Ist-ua(n) el valast kiua(n) fia Osvat Istua(n) képébe(n) Mat-kajától Antok Ersiktől [SzJk 151]. 1682: ugy perlelte Ba-logged Laszlo ur(am) idősbik néhai Dosa Tamás uramat [Makfva MT; DLev. 5]. 1686: Űdősbyk Nemes Palfi Fe-rencz Uram. Kússebyk Pálfi Ferenc [Tarcsafva U; Pf]. 1693: Kgdld szolga Biró Ur(am) mennyen el Czegé-b(e) ... Űdősbyk Vass György Ur(am)hoz ... el menvén Űdősbyk Vass György Ur(ama)t Certificalam ... Nemes Orszagh Gyűlésire [Szépkényerűsztmárton SzD; WassLt]. 1694: űdősbyk Feluinci Sigmund ur(am) [Kál MT; Berz. 2]. 1713: űdősbyk Fülöp Andras [Ara-nyosrákos TA; Borb.]. 1725: Idősbyk Köbles János Ur(am) [Ne; Incz. VIII. 23a] | űdősbyk Banffi Sigmund [Bh; EHA]. 1741: Űdősbyk Iljes István [Kide K; Biró János lev. (Mt)]. 1742: Iffiabbik Josika István Vr(am) ... Nehai űdősbyk Josika István vram(na)k ... Sza-lanczi Anna Aszszonytól való edes fia [Pókafva AF; JHb XXV/60]. 1756: idősbik Kis Pál Gjörgynek fia volt Iffiabb Kispál Györgi [Kökös Hsz; Kp I. 199 G. Tusná-di de Kökös (60) pp vall.].

B. értelmezőszöveg; ca apozízie; als Apposition. 1675: nemes ioűdő görgi űdősbyk [Mezőbánd MT; MbK]. 1703: Máthé István űdősbyk [Kissolymos U; Márkos lev.]. 1723: Mátéfi István űdősbyk [uo.; i.h.]. 1749: Kús Solymosi Mate Ferencz űdősbyk [uo.; i.h.].

II. *fn* öregebbrendű személy; persoană mai în vîrstă; der/die Ältere. 1584: Orsolia Istwan Kowachne vgia(n) der/die vallia^a, ezel teobiti hogy az Jdesbik wteotte le, az Iffiabik oza(n) vgy vagta [Kv; TJk IV/1. 316. — ^aMint az előbbi valló: Zilagy Keomiwes Janos].

Ha. 1666 k.: udeősbyk [Csz; BálLt 1]. 1674/1681: idősbik [Hátszeg; VhU 359]. 1680: Űdősbyk [Marosszt-ki-álly MT; Told. 22]. 1685: űdősbyk [Kilyén Hsz; LLt]. 1687: ideoősbyk [Jobbágyfva MT; BálLt 93]. 1694: űdős-bik [Mezőmehes TA; WassLt] | űdősbyk [Borberek AF; BfR]. 1695: idősbik [Cege SzD; WassLt]. 1696: Wdős-bik [Vizszilvás SzD; WassLt] | Jdősbyk [Göc SzD; i.h.]. 1701: Idősbyk [Bárdos MT; MvLev. 8 Batja Onika (60) jb vall.]. 1705: idősbik [Altörja Hsz; Borb. II]. 1718: űdősbyk [Márkosfva Hsz; Ks 90]. 1720: idősbik [Somos-telek KK; MbK 133]. 1728: idosbyk [Gidófva Hsz; SVJk].

idősbőség idősebbség (vkinek korban idősebb volta); vechime (faptul de a fi mai în vîrstă); js Ältersein. 1583/ XVII. sz. v.: Valamely Jambor gyermeke mi keözinkben akar az Meszarlasnak megh tanulasanak okaert be al-lani ... Az aprod eztendeót három estendeigh visellie

Mikoron legeniul akarna szolgálni, Eő maga gazdat es Mestert maganak ne valazthasson hanem az wdeősb mesternek tartozzek az Ceh adni ha annak nem lenne szukseges az utanna ualo wdeosb Mesternek

adgiak Es mind ezenkeppen rend zerent, az wdeosbseg-hez kepest osszak [Kv; MészCLEv.].

idősecske öregecske; bátrior, cam bátrín; ein wenig alt. a. emberre von.; cu privire la oameni; in bezug auf Menschen. 1757: egy Geréb nevű Csapodar N(eme)s ember vagyón köztők, időősötske, ez hol egyiknél hol más-iknál élődik ő az tanátosok^a [Retteg/Kendilóna SzD; TKI Perlaki András gr. Teleki Ádámhoz. — ^aTi. a rette-gieknek]. 1800: Salat Ur már űdősötske ember [Tlev. 5/17 Köpetzi Nagy Josef Nsz-ből]. 1823—1830: Ez az asszony Görög Mária volt . Mikor Bakcsi elvette, idősecske leánynak kellett lenni, mikor gyermekei kez-men alá jöttek már nagyon csorba volt | A kutyfalvi pap volt Daroczi György, idősecske, de jó beszédes ember [FogE 99, 117]. — b. állatra von.; cu privire la animale; in bezug auf Tiere. 1805: Egy kised barna pej Kantza minden jegy nélkül, idősetske [DLt nyomt. kl] | Egy sötét barna Kantza időősötske [DLt 68/1806 ua.]. 1823: mokány-fejű mint egy 11 Markos már idősetske-Lo [DLt ua.].

idősödik (meg)öregedik; a se îmbătrîni; älter werden. 1749: mivel pedig az hideg időt, alkalmatlan utat az en hitván Constitutiom nem Szenvedheti, utra indulni semmikeppen nem batorkodom mar időősödtem is idein koran arra nezve kivantam Ngd előtt jelentest tenni es Gratiat kerni [Futásfva Hsz; ApLt 1 Dombi Já-nos szb lev.].

idősű (vmilyen) korú; de o vîrstă oarecare; von ir-gendeinem Alter. 1772: hány Szolgák, Jobbágyok, és Sellérek vadnak, 's azok mennyi űdősűek [Szászfénes K; BethKt Mikes conscr.].

időszak időszakasz, kor; perioadă, epocă; Zeitab-schnitt/periode. 1860: soha job idő szakba nem láthatat volna Világat az az őszve szedet munka, mind a jelen korban [Köblös SzD; BetLt 4 Vajda Ágnes Hodor Ká-rolyhoz].

időszakasz 1. perioadă, epocă; Zeitabschnitt. 1799: interes pénzt mennyit fizettem bizonyos idő szakasz-o-ko-n, az arról ualo, s ide Zárt szamadásom az hozzá ra-gasztott quietantiakkal meg mutatya [Mv; MvLev. Sánta Antal kezével]. 1809: Minthogy Keglmek az idei Termésről valo Tudositásokat bé nem küldötték . el-telven már a' végre-határozott idő Szakasz, Meg hagja-tik Kegleme(te)k(ne)k hogy aszt ... haladék nélkül bé küldeni köteleseégeknek esmérjek s el se mulassák [UszLt ComGub. 1582 gub.]. 1830: Kötelezven magát és több Testvéreit a ki ado ... hogy az arendator Mlgs urat, ezen a Stipulált idő szakasz alatt a le irt Commodi-tásokban minden lehető Inpetitoroktól evinciallyk és ezen irt űdő Szakasz alatt csendes birtoklásában senki által meg háborittatni nem engedik [Kv; Somb. II].

2. évszak; anotimp; Jahreszeit. 1864: igen pompás iható tiszta kut egy domb tetőn melyből minden idő sza-kaszba a viz egyformán foj ki [Nyárszó K; KHn 125].

időtájban (a jelzett) idő tájt/szakban; in anotimpul/ perioada anumit(ă); in der (angegebenen) Zeit/Periode. 1699: mint egy jo vacsora utan valo űdő tajban oda me-

nek [Rücs TA; KvAkKt Mss 344]. 1761: este majd bé szürkülő idő tájban magam szemeimmel láttom Botskor Todort [Majos MT; Told 35]. 1777: az Utrum-ban fel tett időtájban Magyar országra jártom [Mezőpá-gocsa MT; BK. Borka Gábor (67) ns vall.]. 1784: emberi nyom nem ért ezen a földön hogy a Juhok ilyen idő táj-b(an) még szénát egyenek [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1796: Az Utrizalt idő tajb(an) . a deutralt Bérest Ne(me)s Tusa Joseff es Tusza Laszlo eő Kigyelmek ... az Udvarrol a patakan által az Jegen által vontzolták láttam [M.fodorháza K; RLt Szemedrana cons. fa- tentis Zsigyikán Damián vall.].

Szk: *abban az* ~ az idő tájt (körülbelül akkor). 1653: Itt 1536 Sánta Márton hozta a calvinistákat bé Im-már mivelhogy ide fel abban az időtájban mikoron jött légyen bé országunkba Németországból kezdék valamit írni [ETA I, 33 NSz]. 1777: láttam szemeimmel magam is hogy Filep Antal Uram ... Irinaival az Kastély-b(an) benn nyájaskodott s tsokolodott és szerelmeske-dett abban az idő tájban az melyben ... Podár Vaszília született [Szentbenedek SzD; Ks 30. 28]. 1820: Gan Juonnéis a' Báronérol ki abba az idő tájba viselős vala ... azt mondá a' Bárótól viselős biz ő [Aranyosrá- kos TA; JHb 48 Pálfi Ferentz hites assz. vall.] * *akármi* ~ akármely idő tájt, akármikor. 1806: Valamikor a' kö-zönség Birája porontsol, akármi idő tájbanis, a' Nyáját legottan kihajtyák [F.rákos U; Falujk 17 Sebe János pap-not. kezével] * *akkori* ~ akkori időben. 1724: ak-kori idő tajban Származott maramuresbul ide oláh La-posra^a Táhul Tóder Jód^a nevű falubul [BK. Paska Jonucz (96) ns vall. — ^aSzD. ^bMm]. 1728: az akkori idő tájban mitsoda ollyas idegen embereket látott a Tanu itt Sz. Miklos körül és kikkel s hol társolkodni [Betlenszti-miklós KK; BK] * *az/azon* ~ 'ua.' 1594: mint hogi az wdeo taiba eset az kar vallas, mikor eok farsangoltanak, jureallion mindenik hogi eo nekiek abba az factum-ba sem hirek, sem tanachok nem volt [Kv; TJK V/1. 454]. 1698: En magam is láttam az üdő tájban, hogy hozott az Moldován Fia buzát lo hátón onnan Gyulatelke^a feloll [Ks Fr. Thordai de Sz. Egyed^b (60) ns vall. — ^aK. ^bSzD]. 1725: Aszt tudom mondani, hogi az idő táj(an) miko-ron az kurucsgábol haza jöttünk ... vásárlotta volna N: Sz Pali István Ur(am) a Spinyi Portiot [Náznánfva MT; SzentGy Joh. Katona alias Literati de Náznánfal-va (38) ns vall.]. 1762: ezen fatensek: ... subinferállyák aszt, hogy vastag lett volna^a s azon üdő tajban ismét meg vekonyodot volna [Torda; TJKT V. 94. — ^aÉrtsd: terhesség miatt az asszony]. * *egy* ~ egyszer. 1784: én egy idő tájban ... ezen helyre jöttem aszszu fáért [Vor-mága H; JHb XXXIII/36]. 1802: azután szántáshoz kezdén egy idő tájban a Falus Biro Társaival ... hoz-zám ki érkezén, ... mit beszéllettek nem tudom [Felőr SzD; Torma] * *mi/micsoda* ~ mely/milyen időtájt, mi-kor. XVIII. sz. *eleje*: Tudgyae, lattae, hallottae ... mi üdő tajba mentek ki az exequitiora nap tamat utan [Kéz-disztlélek Hsz; HSzjp]. 1718: hallotta(m) hogy él egét az Baronyai Marija Asszszony Branyiskai majorhaza dé micsoda ido tájban s mi formab(an) ... ne(m) tudom [Branyicska H; JHb Tomucz Peter (60) jb vall.]. 1837: Durus Joseff Ur 51 esztendő val ... mitsoda idő tájban hozta ki Nőjét Tktes Ferentzi Mária asszszonyt nem tudom [Völcs SzD; BetLt 1]. * *minden* ~ minden-kor, mindig. 1760: a' vén Lukát Láttam a kortsomán

estve, reggel, délben, minden üdő tájb(an) Kotsis Tomá-néval mulatozni sutogni [Kóród KK; Ks 17. XXXI]. 1784: az kereskedők pedig minden idő tájban az széllyel valo járással akadályoztattnak [Torockó; TLev. 2/6. 3a]. 1846: tartozam a papiros malom Zsilipjeire minden üdő tájban annyi vizet adni, a mennyi kívántatni fog [Kv; KmULev. 2] * *ugyanaz(on)* ~ ugyan a tájt. 1681: Az Malom p(ro)ventusabol az itt valo praedicator(na)k Sabbathale jár, terminusa ez: Szombaton vecsernyekor kezdődik, s vasarnap ugyan az üdő tajban vegeződik [Hátszeg; VhU 149]. 1765: Nagy éjgielek is láttattak, né-melyek azt observálták ugyanazon időtájban, hogy szé-pen megvirradott egy éjszaka [RettE 190-1].

Ha. 1747: az üdő tajban [A.várca Sz; Ks 27/XVII]. 1755: azon üdő tályba [Déva; Ks 101] | az üdő tájba [Gernyeszeg MT; TGsz 35]. 1757: azon idő tájb(an) [H; WH Prot. dom. 38]. 1765: mi üdő tájb(an). Mi idő táj-ban [Szépkényerüstmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 24-5]. 1769: azon üdő tájban [Bukuresd H; Ks]. 1778: azan idő tájba [F.köhér MT; Born. XL. 184]. 1831: azon idő tájb [Dés; DLt 332. 13]. 1841: mi üdő tájba [Dés; DLt 1541].

időtájt, időtájott (a jelzett) időtájban; pe vremea (amintitá), in timpul (amintit); in der/um die angegebene(n) Zeit. 1755: Ezen esztendőb(en) esett Husvéthi In-nep napon szokasunk szer(ént) mulatván ... mely idő tájtát jöven ... a Csertési Persafer eő klme, előre jövő égi Gornikja eleiben tréfa szin alatt állottak Ifjaink ..., raj-tok jöve Persafer Vram eo klme, és kardot rántván kez-dett a Legényekhez vagdolni [Balsa H; GyK]. 1809: A kérdett napp (!) és üdő tájtott jelen voltam [Dés; DLt 145]. 1843: A' kérdett időnek délutáni idején, -én ... Bako András Csismadéa kortsmáros, — hátulso házába voltam fonni, s' egy idő tájt Bako Andrásné Juli bé szollita | egy kevés idő tájt bé került a Fogadoba Pekárik [Dés; DLt 586. 3, 8] | a Deresztte most is kénytelen veszte-gelni, holott ezen Deresztének tsak ilyen idő tájt van az ideje [Bodola Hsz; BLt 10].

időtelés időmúlás/tele; trecere de vreme; Zeitvergehen. 1795: kevés idő telés után vizont szorgatta hogy küldenök el [K; KLev].

időtlen 1. idő előtt; inainte de vreme; vor der Zeit. 1839: Temettetett el Mikla Deák Josefnek időtlen született fiok [Burjánosóbuda K; RAK 99].

2. ~ *gyermek* koraszülött; copil nascut prematur; Frühgeboren. 1597: Lutter Mihalyne Angalit Asszszony ... vallya Az el mult estwe kilencz orakor hoza az szol-galo Leanyom egy időtlen holt gyermeket eleomben, kit csak egyszer meg tekintek, és mindgyarast el remülek, el annyera hogy el ajulek [Kv; TJK V/1. 133].

időtöltés 1. jog elbirtoklás; praescriptio; prescriptioe (achizitivá); Ersitzung, Usukapion. 1677: Ha mely jo-szagban Jus Regium löt volna-is valamikor, és annak Possessori decedálván, mások akar kik-is ollyan jöz-ágot apprehendáltak volna, és ad Fiscum Regium nem re-dealhatott volna, harmincz két Esztendőnek forgása alat, és annak a jözszágnak pacificum dominiumjában le-hettenek volna, ez illyen modon valo idő töltéssel absol-valtatot a' Jus Regiumnak praetentioja alol, és ismét a'

régi örökös haereditarium jusra redealt, s' azzal birattat-hatik [AC 150].

E jel-re I. időmúlás al. a jegyzetet.

2. időpocséklás/vesztetés/vesztegetés; pierdere de vreme/de timp; Zeitverlust. 1662: az ado es fel vetet Summanak restantiakkal edgyüt valo bé szolgáltatását ... az Nemes Orszagh vegezese szerént de nominalt helyekben leuó perceptorok kezeben administraltatni el ne mulassa hűségtek, hogy azon rendekis heaba(n) valo ideo teoltesse es keoltsegekkel ne remoraltassanak helyekben [UszLt IX. 75. 47 fej.]. 1718: esett bunte-sb(en) Iffiu Ceh Mester Bagyoni Janos Ur(am), imponalt volt az B: Ceh eo kegylere az B: Cehnek eo kegyle miatt valo sok üdö töltéseert s nem Comparatio-jáért egy kis Mester Asztalt [Kv; ACJk 108]. 1765: az ln(ctu)sok külen külen vér birság és tolvaj kialtas Poenáján . fajdalma(na)k, s abból következő üdö töltési(ne)k, költségi(ne)k, faradtsága(na)k refusioján convincaltassanak [Torda; TJKt V. 276]. 1804: Hogy ez előtt mig a' Metallum bővebb volt; könnyebb is volt minden Este a' Haza Jövetel; most pediglen minden nap illy sok idő Töltés minthogy ezen Bányák felette igen messze vagynak; nem tsak káros, sőt veszedel-mes is [Torockó; TLev. 7/11].

3. jog is időzés, tartózkodás; sedere, zăbavă; Aufent-halt. 1753: Inquisitor Uraimek által peragalt Relatoria-(na)k ki Vál(ta)sært Flor Hung. I Dr 58 . Negyed na-pi idő töltésért a Dr. 9. Computálván Dr. 39 [Kraszna Sz; Borb. II]. 1807: Resolutiot meg vártam, jövés menés, és ottan valo időtöltés téssen 20 Napokat [Szu; UszLt ComGub. 1753u.]. 1823—1830: Ezen levélre válaszol-tam és örömmel említettem nékie a múlt nyáron egyné-hány hetekig nála volt időtöltésemet [FogE 217].

Szk: együtt való ~ együttlét. 1812: az edgyütt valo idő töltés 's, beszélgetés egy szoval az edjmáshoz valo magok viselés millyen volt 's, miből állott? [Mv; IB vk].

4. elfoglaltság; treabă, preocupare; Beschäftigung. 1823—1830: Hoztam volt valami 100 plántának mag-vait magokat a füveket ... nagy gondnal s fizetéssel hozattam haza. Eleintén nézegettem, egy-egy eleven plántával összehasonlítottam, s időtöltésem volt velek Azután egyéb időtöltéseim adták elő magukat [FogE 222]. 1848: Van é a' lalkem Anyámnak időtöltése elég, vagy nem banná, ha egy kis borsot küldenék szemelni? [Kv; Pk 7].

5. szórakozás; distractie; Unterhaltung. 1790: annyi bezédem vagyon hogy hetek és északák kívantatnak el-beszélésekre mind az én sokféle, bajaimról és Történe-teimről — mellyekről bizony talám ha valami német meg kapta volna ... nagy románt irt volna belőle hogy másak drága és sok pénzen fizeték volna csak hogy idő töltéseket kapták volna véle, nekem pedig bizony nem volt idő töltésemre [Ks; Kornis Anna Kornis Gáspár-hoz Nsz-ből]. 1818: Vasárnap sőt még mives napokon is gyakran hivatot magához ... idő töltés végett beszél-getni [Sszgy; HSzjP László Máris (59) vall.]. 1846: Isten-nek hálá jól vagyunk; Anyám tipeg topog mityeg mo-tyok (!) is legtöbbnyire buzát szemel időtöltésből [Kv; Pk 7]. 1873: jo időtöltést kívánva a kedvelt tudomá-nyokkal mindnyájatokat üdvözlő barátod Henter Ká-roly [Szombatfva U; Pf].

időtöltő I. mn szórakozó; care se distrează; unterhal-tend. 1823—1830: Pesten a Duna partján vagyon^a egy nevezetes Kávéház, mindennap százanként az időtöltő emberek benne [FogE 167. — ^a1795-re von. feljegyzés]. 1838: Szentkirályinit minő időtöltő Tarsaság állott fel, talán Josi . meg irta [Kv; Pk 7].

II. fn társalkodónő; damá de companie; Gesellschaf-terin. 1823—1830: Péterfi Rebeka gernyeszegi papnak, Péterfi Mártonnak leánya Másodszor is özvegyé levén, tizenennyolc esztendeig az öreg doktor Mátyus Ist-vánnak Gazdasszonya volt holtáig ... utoljára felé gróf Korda Anna özvegy gróf Toldalagi Lászlóné maga mel-lé vitette időtöltőnek [FogE 305].

időtöltött idős; in virstă, bătrîn; bejahrt, alt. 1764: en magam is Lörincz Jánosnit voltam, kgle már idő töltöt öreg ember [Oltsem Hsz; Mk II. 2. 65]. 1781/1785: hal-lottam néhai Détsei István Uramtól ezt mondani, hogy ne szomorgassák a Jozság fel osztásával mert ugyantsak üdö töltöt Ember lévén hova hamarébb mind réájok ma-rad [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 75 Rusz Pre-kup (60) zs vall.]. 1823—1830: el kellett az özvegy-asszonyt venni ... aki már akkor idő töltött asszony volt | (Szendrei Dávid és Szegedi Sámuel) már idő töltött legények voltak [FogE 68, 275].

Szk: ~ állapotra jut. 1807: Székely Mihaly Uram és Felesege Gálfalvi Mária Aszszonj; mind ketten üdö töl-tett örög állapotra jutván és senki ... gjamolak nem lé-vén; Azért ezen edes Fianak ... Székely Mártonnak, és unakájának Székely Juliánának hozzájuk mutatatt hív-ségekért ... tettenek illjen meg másolhatatlan Testa-mentaria Dispositiot^a [Aranyosrákos TA; Borb. II. — ^aKöv. a végr.].

időtöltöttöske idősebbecske, időösöcske; mai/putin in virstă, bătrîior; ein wenig/ibiſchen alt. 1758: időtöltöt-öske volt ugyan, de jóforma dáma lévén, csak elvettem volna [RettE 73-4].

időváltozás schimbare de vreme; Wetterumschlag/wechsel. 1806: Valamikor a közönség birája poroncsol, akármilyen időtájban is, a nyáját legottan kihajtják, annak idejében pedig reggelenként jó idejekorán, s minden ke-vés időváltozásra haza ne bocsássák [F.rákos U; RSzF 198].

idővel idő múltán, egy idő után; cu timpul; mit der Zeit. 1570: Leorincz deak hithy zarent^a hogy Az Mely zeolet Hozzw Lwkach ely cherelt Lombon ... Nem volt Myth egebet neky fizetny, hane(m) az zeolet attha oda, De az koris meghy Monta Eothues adoryannak hogy Ereke Nem Aggya, hane(m) Ideowel vagy Eoma-ga vagy germeky megh yalthatyak [Kv; TJK III/2. 193. — ^aÉrtsd hozzá: vallia. A városnak egyik, ma is ilyen néven emlegetett határrésze]. 1586: keoz volt . Jobba-giokwal kykre Jdeowel gondunk lezeo(n) [Szk; UszT]. 1617: valamit rayta^a éppétene, mind egy pénzigh meg teréczyék fizessék neki wdeowel ... Galthwy Eör-sebetnek es minden maradekyoknak [Gyf; Berz. 17. — ^aA házon]. 1631: (Az) fellyel megh irt eoreoksegh Kese Tamasne eoreoksege vicinumiaban leuen difficultaluan azt hogi Kispal Balint Vram ... olj Jobbagiat szallittya

oda, ki nekj es fiainak Ideouel gonosz szomszedok lehet-
nenek [Szentiván Hsz; Kp I. 32]. 1714: tartván attol,
hogy idővel el ne nyomorullyon és idegenedjék az igaz
vérektől, Biro Samuel uram eo kglme sok bajoskodási
után ... azon Detreheni portiot le téven az nyolcz száz
forintakat Arannyul kezéhez vette volna [Mezőör
K; Born. IX. 2 Hunyadi István táblai íródeák vall.].
1757: az után Űdövel posztúlni kezdte az erdő [Gyszm;
DE 3]. 1801: űdövel valamit Szaparadtott a Jozság, ugy
nevedett Udvarunknakis a terhe [Noszoly SzD; JHb
LXVI/48]. 1829: az Theatrálistaságra való vágyakozás,
az magát arra szánt jeles ifiúnak, maga jó viselete
után(n) idővel, jó becsületet, hasznót, menedéket igérjen
[Kv; KvSzLtl].

Sz. 1761: Bezzeg kitölt rajta szegényen, hogy aki más-
nak vermet ás, idővel maga is beleesik [RettE 115].

Ha. 1607: ydeóuel [UszT 19/103]. 1719: űdövel [Pó-
kafva AF; JHb XXVI/54]. 1774: űdövel [Mocs K; KS
Conscr. 82-3]. 1806: űdövel [Erdősztygyörgy MT; WH].

idővesztegetés időpazarolás/pocséklás; pierdere de
vreme; Zeitverlust/verschwendung. 1827: A' kaszálá-
sért, gyűjtésért és bé hordásért mint hogy a' Papi széna
fűtől távol esik, és a sok járás által valo idő vesztegetés el
hárintassék minden ember tartozik egy fél napi kézi
munkát tenni [Visa K; SzConscr. külön mell.].

idővétség jog időmúlás, elévülés; praescriptio;
prescriptie; Verjährung. 1604: Az A ... azt mo(n)dja
hogy Zapus Istvant ne(m) tette eó s mikor menedekseg
meg lett az vtan ne(m) comparealhatot eó, de abbol
wdeó vetseget tett le, kibe ellengez A (igy!) [UszT II/3. C.
35]. 1607: Hogi az A. p(ro)positioiat jratja az In
ca(usa)m a(dtr)cta^a Peter Ferenczne es gyermeke neúek
ellen: Peter Ferenczne tiztasagot adott volt az A. ellen
akkor a mikor az pert kezdettek volt ... Abbul az A.
ydeo vetseget jelentett és izentetett az J. aszon(n)ak
Miert izentetett, es tagatta az J. aszonj hogy neki nem
izentetett az A. wdeó vetseget ... bizonsagrais fogott
volt [i.h. 17/7. — ^aErtsd: az alperes]. 1638: Kirali István
mint A ada tiztasagott Sandor Mattiasra mint I(ncu-
sus)ra udeó vetsegetirt [Kovácsna Hsz; HSzjP]. 1670/
1740: Törvény remediumokkal valo fel állításról. Vége-
zék asztis hogy ha valaki perit absentálná, peressivel
Szembe nem mehette három rémediummal állhassa fel
perit. ugy mint űdö véttséggel, ujjabb felelettel és Pro-
kator hivatallal ezen kívül több remedium nem engedte-
tik [Homoródsztpál U; WLT].

idővonás időhúzás; tărăgănare, tărăgănăle; Tröde-
lei. 1664: Kérem az urat, Béli uramat ő kegyelmét, ne
halogasson ő kegyelme holmi idővonással, adja meg
pénzemet [TML III, 40 Kászony Márton Teleki Mihály-
hoz].

időzhet tartózkodhat; a putea sta/șede; sich aufhal-
ten können. 1847: Jósi addig boldog, míg falun időz-
het, ronthat, építhet matyoghat, 's nem kell rontani ter-
metét a' félbetűk karczolásával [Kv; Pk 7].

időzik 1. tartózkodik; a șede/șta (unde); sich auf-
halten. 1801: másoktól halottam hogy Groff Rhedei
László Urffi eó Nga űdözte vadászta s ügyekeszte ezen

Sándor Jantsit és a menyit Árgya Evátis el fogattatni
és el annyéra űdöztettek hogy nálom magokat meg
vonván három vagy négy napotis űdözték [Erdőszty-
györgy MT; WH. Nagy Sigmond (44) szabad székelý
vall.]. 1847: Vádoltatik valló, miként Bucsumban
hosszasabb ideig időzven, egy izben tőlők egy előruha
tele pénzt gyűjtött volna őszve, azon nyilatkozata mel-
lett, hogy a vezetett ügyet megnyerte [VKp 172].

2. mulat, szórakozik; a petrece, a se distra; sich un-
terhalten. 1840: Darvas Joseff Uram ... midőn ... egy
katonai örömszeméllyel (: kurvával :) pálinkát égy tár-
saságban iddogálva időzött volna, ... gondatlanul és
tréfából salva venia! pinaarendatorknak találtam mon-
dani Darvas Uramot [Dés; DLt 166]. 1843: ettzaka kétt
és három orakkor ... mennek a' Ledér Csizmadia Legé-
nyek időzni [Dés; DLt 349].

időző tartózkodó; care șede/stă (unde); sich aufhal-
tend. 1818: Nemes Udvarhelly Szék(en) Uj székelen
Udöző Fülöp Mihállj . Groff Gjulai Albert Ur ő Ex-
cellentiaja Uj székelí Jozsága Arendansa [Újszékely U;
Borb. II].

idült krónikus; cronic; chronisch. 1856: halt meg Ma-
darasi István sirásó 48 éves korában idült hasmenésben
[Dés; RHAK 81 Medgyes Lajos lelkész-költő kezével].
1857: halt meg Gergely Ferencz fia Ferencz 1 éves es 6
honapus korában, idült hasmenés [Dés; i.h. 89 ua.].

idves hasznos, üdvös; folositor, util; nützlich, heil-
sam. 1844: meg hagyatik a Nemes Széknek hogy ... leg-
alább a népes helységekben ezen idves intézet létre hozza-
talát munkálni és eszközölni törekedjék [UszLtl XI. 85/1.
44].

idvesség üdvözülés; mintuire; Seligkeit, Heil. 1618: az
én üdvességemnek kötele alatt én Nagyságodnak
egyszer esküdtem meg, ... annál több hűtöm soha nem
lehet, mjkor az Urísten Nagyságod szeméi eleibe viszen
is [BTN^a 160]. 1632: lelkek iduességere kenszeritem eőke-
keőt, hogi minden puntiaba (!) es Cikkeliben(n) fel bontas
nelkul megh tartsak^a [Msz; KJ. — ^aA végrendelet].
1671: En Barcsai Akos Erdély Országának Fejedelme
; Esküszöm az élő Istenre, .. hogy én valamit
ez szegény hazának, közönséges javára, hasznára, és
törvény szerént valo szabadságára mivelhetek azon
lések az Országgal edgyütt, Isten engemet ugy segéllyen
és ugy adgya lelkem üdvességét [CC 11-2]. 1725: tudodé
..., hogj ... kié hát az haereditarium, és proprietarium
jus azon házb(an) ... örök idvességed, és jó Lelkiismé-
reted alatt mond meg, s' beszéld elő [Ne; DobLev. I/113
vk]. 1739: Az Instans Asszonyinak finalis Resolutioja
ugjan dilataltatik, minthogj Isten által, reménség lehet
megjögjúlása felől, mindazon által, Tiszt Uraimék ő
kglmek, magok Tisztí kötelességeket körülötte végb(e)
vihetik; sőt a' Reconciliatiótis, ha a szükség, és a' beteg-
nek idvességéb(en) való periculum látattik forogni a
dologban [Dés; Jk 525b]. 1772: prédikállott Borosnyai
uram^a a vásárhelyi pap ... semmi disputacio nem volt
praedicatiójában a religióról, hanem praemalta (!) a mi
hit által leendő kegyelembeli idvességünknek igen szép
explanatióval módját és rendit, melyet a pápisták is,
minthogy sok jezsuita és barát is volt, örömet hallgat-

tak. Meg is lehetett gondolkozni akárkinek is, ha csak kő nem volt a szíve, a maga idvességkeresésének útjáról [RettE 281. — ^aBorosnyai (Lukács) Simion mv-i ref. pap]. 1846: ha mindezek ellen cselekedni törekedném kívánom, hogy a Mindenható világi vagyonomban, gazdagságomban szerencsét, sem ezen, sem a másvilágon boldogságot és lelkinyugodalmat ne engedjen. Isten engem úgy segéljen, és úgy adja lelkem idvességét [Zalán Hsz; RSZF 121].

idvességes 1. vall üdvösséges; cucernic; heilvoll, nützlich. 1653: Jstentől keuanunk keglmeknek minden keuansaga szerent ualo iduessesges sok jokat boldogul megh adatny [F.venice F; UF II, 87]. 1664: Az asszony ő kegyelme . . . kíván velem együtt jó egészséges hosszú életet, s minden idvösséges áldásokat Kegyelmeteknek [TML III, 187 Szalárdi János Teleki Mihályhoz]. 1738: Bizodalmas Agyam Aszszonyomnak . . . idvességes Husvét napokat érni . . . kívánok [Nsz; Told. 24]. 1751: Ez új Esztendő kezdetit . . . Tégye Isten szerentsése Boldoggá s' idvességé [Hétfalu Br; EM LI, 122 betl. játék]. 1760: Werestői György Uram ő Kegyelme . . . a' maga Parochialis Házához hivatván, a Kolosvári . . . Reformatum Consistoriumot, holott is szép és idvességes köszöntések után, proponáltatt ő Kegyelme által. Hogy mindenek előtte az Ecclesiái Fő Curatort kellenék denominálni [Kv; SRE 191]. 1793: Vig es idvességes Innepeket kívánok egész Vri Házának [Ne; DobLev. IV/726 özv. Borbándi Josefné lev.].

2. vall üdvözítő; mintuitor; heilbringend. 1758: Religióm amaz Krisztus evangelioma szerént való tiszta tudományon fundáltatott igaz evangelica, vagy reformat, melyet mind a szentírásból, mind pedig más tudós emberek . . . könyveiből Isten szerént való vallásnak, s idvességének, a mostani sok elegy-belegy vallások felett legigazabbnak lenni tapasztaltam [RettE 80. — ^aKöv. a nevek fels.].

idvességesen üdvösségesen; in mod cucernic; heilvoll. 1636: Segitse az Vr Isten kegyelmeteket-is boldogul arra, hogy az melly pályafutásnak és nemes hartznak erszketet, azt idvösségesen es ditseretenen el végezvén amaz meg hervadhatla(n) koronát el vehesse, mellyről emlékezet vagyon Szent Jánosnak Mennyei látásról irt könyvenek 2. részében az 10. versben: Légy hű mind halálig és néked adom az életnek koronáját, Amen [ÖGr I. Rákóczy György aláírásával]. 1784: Kívánom hogy az Vr Isten e szintén bé álló Husvéti Innepekre virassza fel Nsgtokat s a Nsgtok Mlgs Vri Házát örömmel, annak minden részeit töltessék Idvességesen, és többeketis érhessejen jo bekesség(ben) [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

idvességkeresés üdvösségkeresés; näzuinjä spre mintuire; Heilsuchen, Streben nach Glückseligkeit. 1772: Meg is lehetett gondolkozni akárkinek is, ha csak kő nem volt a szíve, a maga idvességkeresésének útjáról [RettE 281. — A teljesebb szöv. *idvesség* al.].

idvezít üdvözít; a mintui; selig machen. 1762: Ez ^a igen erős hitű, minden reménységét s bizodalmat Istenbe helyhezhető ember volt, úgy is hiszem őfelsége kegyelmesen idvezítette, lelkét-testét pedig nyugossa meg a min-

denható Isten^b [RettE 135. — ^aRettegi István, az emlékiró testvérbátyja, előbb Doboka m. jegyzője, majd alispánja (i.h. 539-40). ^bA nyil. második fele *idvezítő* I. al.].

idvezítő I. mn üdvözítő; mintuitor; heilbringend. 1746: az en Jo Istenem . . . kereszteny Szülek által e vilagra hozott, az igaz Idvezítő Reformata Religijóban fel nevelt [Nagyajta Hsz; Told. 18 Cserei Mihály nyil.]. 1762: lelkét-testét^a pedig nyugossa meg a mindenható Isten az ő szent fiának, a mi idvezítő Jézus Krisztusunknak utolsó dicsőséges eljövételének nagy napjáig, amidőn engedje meg őfelsége nekem is meglátnom s vele együtt amaz örökkévaló boldogságba bemennem [RettE 135. — ^aTi. az emlékiró testvérbátyját. ^bA nyil. első fele *idvezít* al.]. 1775: minek előtte kívánnék el oszlatni, és idvezítő Krisztussal lenni, akartam élő szájjammal Házamtól ilyen Rendelést, és állandó Testamentomot tenni [Örményszékes AF; BetLt 6].

II. fn vall 1. Isten, Üristen; Dumnezeu; Herrgott. 1569: wrasagod ligien keglmies Jrgalmas az en fyaym-nak, merth twdom hogy witkezhenek mind Isten ellen s mind kethek Ellen, de . . . ne(m) akaryak az gonossagott keowethny czelekedni miuelni, de Inkab naponkint keoionrgnek az wr Istennek hogy meg zabadiczia ekeoith mert cziaak eo az zabaditto Idwezitteo [BesztLt].

2. vall az Üdvözítő, Jézus Krisztus; Mintuitorul, Isus Hristos; Erlöser, Heiland. 1774: Idvezítőnk szava, hogy nullus prophetarum in patria sua charus [RettE 335]. 1847: Édes idvezítőnk . . . tanítál gyönyörű példáddal, és szép utat nyitál az imádkozásra [VKp 159 Varga Katalin nyil.].

idvezel, üdvezel üdvözöl, köszönt; a saluta; (be)grüßen. 1618: 9 die Octobris voltam szembe Karakás Mehmet pasával az drinápoli kapu előtt való téren,

Ott az urunk önagyasága szavával saljutálám és ez mostani új budai tisztiüdvözélem [BTN^a 147]. 1847: Mindnyájukat idvezelve maradok Édes Bálint atyafi barátja Vizy Lajos sk [Csapó KK; DobLev. V/1264].

idvezül *vall* üdvözül; a se mintui; selig werden. 1704: Ma lön a szegény Gyulaffi Klárának koporsóba való tételének ceremóniája, ki felett prédikálott pater Tallian . . . valamely locusokból annak árnyékát is próbálá, mintha a régi szent atyák Krisztus urunk eljöveteleig nem idvezültenek volna [WIN I, 286]. 1762: gr. Bethlen Miklós . . . Kérdé azt is, hogy mi kálvinistakul, hogy akarunk idvezülni [RettE 140]. 1772: Gr. Lázár János . . . Midőn agonizálni kezdett, mondják, azt mondotta volna: „Könnyebben idvezül az ember, mint azt elméjével kigondolhatná.” Melyből remélhetni, hogy idvezült [i.h. 285]. — L. még i.h. 288.

idvezülendő üdvözülendő; care se va mintui; selig werdend. 1731: Tudgya é a Tanu . . . hogy az el szököt emberek Felső Gezestről elabaltak és hova elabaltak . . . idvezulendo lelker mondgya meg [F.gezész NK; KA vk]. 1762: idvezülendő Lelki ismeretire mondgya meg az Tanu, hogy kit hallat hogy az Idősbik Kovács Peter urat Huntz futnak imillyen amollyan Teremtettének szidta es fenyegette volna? [Msz; MbK IX. 29]. 1801: kik, mikor, hányon, mitsoda conditioju Személyek praevaricaltak, s' Hatalmaskattak nevezze ki és valyameg a

Tanu idvezülendő hitére minden környül-állásával [Msz; Told. 10]. 1812: Mindezekre környülálláson a mit tud, látott vagy hallott a Tanu letett igaz Hűte után idvezülendő Lelkére vallya meg igazán [Héderfája KK; IB vk].

idvezült 1. megboldogult; ráposat; selig. 1607: Az mi nezi az mw keg(el)mes wduezwlrt vrunknak Testamentumat es io Tanacziat az Successor feleől, azt soha az libera electio ellen nem uitattuk [Lompért Sz; Törzs]. 1643/1687 k.: Tekintetes Nehai idvezült Lázár György Ur(am) hűseges özvegye . . . adott a Gyalakuti Ecclának egy kis harangot [Gyalakuta MT; MMatr. 136]. 1650: egy Toth Mihály neuw Idegen legényt Iduözwlt Urunk Attyank ideieben hoztanak uolt ide be Erdelybe [Sv; LLt Fasc. 160]. 1654/1681: Nehai Böszörményi Lakatos Györgyöt . . . minden szedő vedő paraszti szolgálatul . . . eximalta üdvezült Aszonyom Anya(m) [Vh; VhU 265 Nic. Zolyomi bizonság-lev.]. 1666: Iduözült nehai Retthy Istua(n) Deak Vram [Altörja Hsz; Borb. I] | ödvezült Nehai Nemzetes Gyermónostori Ebeni Istua(n) Ura(m) [K; WassLt Sombory Georgy hűtös jb vall.]. 1685: Nehai üdvözült Szekel Boldisar [Kilyén Hsz; LLt]. 1705: Nehai idvözült első szeres Édes Feleségemnek Réthi Annának három Gyermeké [Altörja Hsz; Borb. II Alsó Torjay Mihálcz Miklós sen. végr. Nic. Márton scholae magister pp kezével]. 1749: Clenodiumok. Az Idvezült Nagy Uré Mlgos Bánfi Pál Uré 's Nagy Aszszonyé [Marossztkirály AF; Told. 19]. 1820: magamis meg Szóllittatom az iránt, hogy . . . declarálnám azt hogy ártatlan árvátskám nem az idvezült N. Férjemtől Származott légyen [Várfva TA; JHb 48 br. Jósika Istvánné Jósika Jánoshoz].

2. nehái; regretat; verewigt, selig. 1646/1752: idvezült Lázár István uram [LLt]. 1658: Bala Georgy az iduözült, idösbik Rakoczi Georgy Kgls Urunk Fejedelemségben . . . harom szaz Imperialis Talleroakat nehai vitezöl Benediki Balas Deaktol . . . föl vet volt [Ne; Incz. II. 8a]. 1673: szegény ödvezölt néném asszonytól ránk maradván jószági, abból is . . . az kétezer forintot s Jlasvát keziben bocsátjuk [TML VI, 542 Bornemisza Anna fejedelemsasszony Teleki Mihályhoz]. 1683 k.: Idvezült Síbai István Uram [Kusaly Sz; SzVjk 159]. 1693: ö kglmet Inspectornak Testalta üdvözült Szanto Mihály Uram [Ne; DobLev. I/38. 3]. 1725: Nagy István, és Fia Nagy Mihály az Idvezült Kapi György Jobbágyi voltanak [Szilágycseh; TKI]. 1771: az idvezült Teleki Ádám Ur eő Nga minden on portekákát registaltatván . . . ez szerént vagyon^a [Kendilóna SzD; TL. Teleki Ádám hagy. — ^aKöv. a fels.]. — L. még RettE 252, 395.

Ha. 1666/1687 u.: idvözült [Koronka MT; MMatr. 313]. 1673/1687 k.: idvezült [Vadasd MT; i.h. 152]. 1677/1681: üdvezült [Vh; VhU 262-3]. 1682: Üdvözült [Kv; RDL I. 161]. 1682/1687: iduözült [Fog.; Borb. II]. 1685: üdvözült [Kilyén Hsz; LLt]. 1688: idvezült [Szamosfva K; JHbK LVII/34]. 1693: üdvezült [Ne; DobLev. I/138. 1]. 1706: üdvezült [Kv; KvLt I/193]. 1727: Idvezült [Hévíz NK; JHbT]. 1734: Idvezült [Kv; TKI]. 1754: üdvezült [Gernyeszeg MT; TGsz 33].

iffasszony, ifjasszony fiatalasszony, menyecske; femeie/nevastá tinára; junge Frau. 1723: mind forgatya az ifi^a Aszony magat [Darlac KK; ApLt I Apor Zsu-

zsanna anyjához. — ^aE leirt szó — az írás rendetlensége miatt kétesen — vagy így, vagy ifi alakban olvasandó. 1779/1781: a Tekintetes Continua Tábla Resolutioját fel olvasván meg értetők az Ifi Aszonym, melyre az ifi Aszony így felele: értem [Hatolyka Hsz; HSzJP]. 1801: Drága Kedves Ifiászszony! [Kv; Kp II. 59 gr. Haller László Máthé Jánosné Újfalvi Krisztinához]. 1809: honn tanalok Titt. Barthos Danielné Ifi Aszszonyt [Albis Hsz; BLev.] | A kérdezett legényt^a az Apja Conventiora szegödtette az Ifj Aszszonyokhoz [Homoródszmárton U; UszLt ComGub. 1749 Kerekes Istvánné Blága Mária vall. — ^aOroszhegyi János fiát, Gyurkát]. 1812: Tiszteljük az feleségemmel, az Ifi aszanyával együtt [Sárd AF; KmULev. 3 Szilágyi Ádám lev.]. 1816: Tit Kozma Ferentzné Csont Rebeka Ifjasszonym [Györgyfa K; RAK 94]. — L. még ifjú I. 1. al. az ifjú asszony szk-ot.

iffabbik I. mn 1. fiatalabbik; mai tinár(á); der/die/das jüngere. 1600: Horwat Janos varos lowas legénye . . . vallya Az Ifjabbik azzony chybakne rakogat vala az zekeren [Kv; Tjk IV/1. 397]. 1648: Tsenadj Gyorgi azt mondta az iffiabbik Czeh Mesternek, Hiszem nem marsz megh [Kv; MészCLEv.]. 1660: melljikk Boytos Istvan eoregbike vagy Iffiabik? [Kv; Tjk VII/3. 281].

2. egy- v. kételemű szn előtt v. után nemzedékviszonyító mn-i jelzőként, *ritk* értelmezőként is; inainte sau după un nume de persoană unic sau dublu ca atribut adjectival sau ca apozitie indicind relația dintre generații; vor od. nach einem ein- od. zweigliedrigen Personennamen als Vergleich mit der Beziehung der Generation als adj. Attribut, selten als Apposition gebraucht: fiatalabbik; junior; der jüngere. A. mn-i jelzőként; ca atribut adjectival; als adj. Attribut. 1572: Iffiabik Bwday Georgy [Kv; Tjk III/3. 32]. 1573: Iffiabik Lakatos peter [Kv; i.h. 300]. 1584: Iffiabik maglas Gergeol [Dés; DLt 213]. 1602: Iffiabik Sos Istwan [Kv; Tjk VI/1. 608]. 1623: Iffiabik Fejervari Janos [Retteg SzD; Rápolti lev.]. 1632: Iffiabik Philep Palne Borka Aszony [Mv; MvLt 290. 87a]. 1641: Iffiabik Desfalvi Gaspar [Mihályfa NK; JHb XXII/37]. 1649: iffiabik Banffi Sigmund [Nagyfalu Sz; Eszt-Mk] | iffiabbik io emlekezetű Rakoczi György Fejedelem [Borb. I]. 1709: Ifjabbik Pető András [Káposztássztkmklós MT; MMatr. 58]. 1710: Fel Csik Szeki Sz: Damokosi Iffiabbik Sándor Mihály [Born. XL. 88]. 1718: Kiszeb Bíró Márton . . . Iffiabik Bíró Márton [Sóvárad MT; Berz. 15. XXXIX/8. — ^aA két adalék uara a személyre vonatkozik].

B. értelmezőszóruen; ca apozitie; als Apposition. 1584: Buda Janos vram az Iffiabik [Dés; DLt 213]. 1597: Palastos Istwan az iffiabik [Kv; Tjk VI/1. 15]. 1629: Fazakas Pál vram Giulay Eötteos Martonnak az Iffiabiknak Glet Arraban ados tt f. 25 [Kv; RDL I. 146]. 1630: Bunar Geörgyne iffiabik Anna Aszony [Mv; MvLt 290. 200b]. 1639: Eöreg Kanta Miháline . . . Kanta Miháline Iffiabik [Kv; RDL I. 116]. 1640: Csiszar Szabo Marton iffiabbik [Mv; MvLt 291. 223b]. 1692: Bot Janos Iffiabik (jb) [Mákó K; Born. II/20]. — L. még ifjú I. 9. al.

Az ilyenféle viszonyító elemek a további adalékokat és e kérdésre vonatkozó megjegyzéseket I. MNy LXIII, 51–64, AE 284–304, Zsemlyei: Nyírk XXVI, 71–83. — Vö. az ifjú I. 9. jel.

II. fn a fiatalabb ember/személy; persoană mai tânără; der/die Jüngere. 1584: Orsolia Istwan Kowachne vgia(n) azont vallia^a, ezzel teobiti hogy az Jdesbik wteotte le, az Iffiabik oza(n) vgy vagta [Kv; Tjk IV/1. 316. — ^aTi. mint az előbbi valló: Zilagy Keomiwes Ianos].

Ifjacska I. mn fiatalka, fiataloska; tinerel, tinerică; ein wenig/biſchen jung. 1753/1781: néhai idősb osdolai Kun Miklós Ur(na)k özvegyét kiis sok pénzű és nagy Jozságu volt, noha öreg is volt, B. Josika Imre pedig igen iffiatska lévén, nem is igen gazdag volt maga el vette, a kitől nagy gazdagságot nyére, erősen meg gazdagula [Nagyrapolt H; JHb LXXI/3. 332-3 Komán Togyer (50) jb vall.]. 1763: Kúsded, barna, ifjacska Leány volt [Nyárádsztlászló MT; Sár.].

Szk: ~ korában. 1736 u.: ott voltam^a igen ifjacska koromban apámmal, mikor Székely László lakodalma volt [MetTrCs 465. — ^aCserei Mihály] * goromba ~. 1710: Felnevekedvén azalatt László^a, királyságra beállittatik, de goromba ifjacska lévén ... Hunyadi Lászlót és Mátyást, a Hunyadi János fiait, hite ellen megfogatja [CsH 62. — ^aV. László 1444-ben, majd 1453—1457 közt magyar király].

II. fn kb. legényke; flăcăiandru; Bürschchen, Kerlchen. 1614/1615: egizer egi iffiaczka leoue hozza, az Christoph deakné Azzonio(m) zolgay keozwl [Györgyfa K; Ks M. 20a]. 1629: en attam oda az müre az iffiaczkat en tanittattam [Kv; Tjk VII/3. 110]. 1702: edes Atyamnak üdvözült Banjai Istvan Uramnak ... keves Bonumi ... én holtom után adattatnának az T. Unitaria Ecclesiában, az vegre, hogy az Scholaban tanulo szegenj Iffiacska ... azokbol segiltessenek [Kv; Jakab, Kvtört. Okl. II, 458 Sárdi Mihály végr.]. 1724: mikor én ezeket hallottam ... Circiter 16, 17 Esztendő Iffiacska voltam [Backamadaras MT; Ks 12/III Michael (80) jb vall.]. 1732: Kováts al(ia)s Budai Sziameon ... ennek egi kis fia Nikulaj jo Jfiatska [Szentbenedek SzD; Ks 40. XXXVIIIc]. 1740: en akkor iffiacska voltam [Kobátfva U; Pf]. 1748: láttam azon alkalmatossággal a kétt iker Fiaitis és már jól fel-serdült Iffiacska valának akkor [Aranyosrákos TA; LLt]. 1799: Vagyon vélek még egy 16. Esztendő forma Nagy Elek nevű Nemes Iffiatska — is [DLt nyomt. kl].

Ifjacska(n) fiataloskán; de tînăr(ă); ein wenig/biſchen jung. 1629/1676: Nagj Erdélyi Miklos is meghalv(ă)n, ige(n) Ifiacká(n) maradt Battyá(m) [Somkerék SzD/Sv; WassLt St.Erdelyi vall.].

Ifjan fiatalon; de tînăr(ă); jung. 1773: gyakran mondogatta, hogy kell neki meghalni olly ifjan [RettE 294]. 1775: (Rhédei Farkas) szegény édesanyja ... ifjan, valami 24 esztendősen maradt volt el az urától [i.h. 353]. 1803 u.: száljan akár ki a világ Piatzára úgy a mint én Ifjan kiszállattam és próbálja mire mehet [DobLev. IV/864].

Ifjanta I. hsz fiatalon; de tînăr(ă); jung. 1812: Liebenberger Antal ... ifjanta tanulta az orás mesterséget [DLt 254 nyomt. kl]. 1840: Ifjanta sem gyakoroltam fiatalan életet [Dés; DLt 757].

2. Jelzői haszn-ban; cu funcție atributivă; in attributivem Gebrauch: ~bb korában fiatalabb korában; cînd a fost mai tînăr; in seinem/ihrem jüngerem Alter. 1799: Ifjiantab Korában Kegyelmed botránkoztato buja életet élt [K; KLev.].

Ifjantában fiatalon; in tinerețe; jung. 1820: Ifiantába látván, hallomásból tudja [Nyén Hsz; PFM].

Ifjantan fiatalon, ifjan; in tinerețe; jung. 1723: edgj alkalmatossággal ifjantan Also úsküllőn, jártomba találkoztam ... Domokos Vrszuczullal [Kisnyires SzD; Ks]. 1760: Még ifjantan Erdélyben mint született Földemre ... jóni siettem [Kv; KvRLt VII. 28]. 1761: Ifjantan Muntjan Kretsun Bányászkodásával, szántással, vetéssel élt [Zalatna AF; Ks 113 Vegyes ir.]. 1771: Miske Imre felesége Tordai leány, hatalmas, derék és szép asszonyság volt ifjantan [RettE 248]. 1779: Professor Szegedi Josef testált Felső Bányai Ecclesiának is házat, hogy ott ifjantan Déakoskodott [Ne; Told. 6]. 1807: ezen Duda Togyer ifjantan meg halva, el maradtott árvái félben hagyták az irt szőlőnek művelését [Kersec H; Ks 116 Vegyes ir.]. 1823—1830: Kemény János Megházasodott volt, de ifjantan megholt [FogE 244].

ifjasszony I. ifiasszony

? **ifjattan** fiatalon, ifjan; in tinerețe; jung. 1757: még iffiattan származván Sz. Miklósrá Kién Falvából, puskaival kezdettem járni más vadász Emberekkel [Gysz; DE 3].

ifjítás fiatalítás; întinerire; Verjüngung. 1869: A' Ficko cserének vágatás általi ifjítása [Magyaró MT; EHA].

Ifjodik tréf fiatalodik, ifjul; a întineri; sich verjüngen, jung werden. 1855: az öreg Bátyám is hiszem — hogy ifjadjik mind a Druszája [Bűzásbesenyő KK; DobLev. V/1392 Ujfalvy Lajos Dobolyi Bálinthoz].

Ifjone ifjú; tînăr, adolescent; Jüngling. 1826: ifjancz [K; KLev.].

Ifjú I. mn I. fiatal; tînăr; jung. 1584: az felseged Yfyw atyafya ... Jo egesigbe wago(n) [Komlód K; WLt Petrichevich Kozma lev.]. 1586: az Cehekben valo Iffiu Mestereket, kenszeriteneke mind az Syr Asasokra s mind az Dohos testeknek viselesere Melybeől feokeppen hogy Iffiak hamarebe Nymorodnak [Kv; TanJk I/1. 33-4]. 1592: otth Talalvan az en zolgamototh benedekett ... Adygh wertthe palchayawal az zege(n) iffiu inassath el Annyra hogy wgya(n) az feoldere le wonthta [UszT]. 1600: Egy iffw zemeit Jlona neweott ky ferfy ruhában eolteozeott volt, eo k(e)gmek egez Tanachyul egyeott lewen Sententiaztak [Kv; Tjk VI/1. 404]. 1617: Az azzony Mihalfy Clara imar koros ember uala, ... az vra iffiab vala [Nagygalambfva U; BfN Petrus Nagy alias Molnar (80) lib. vall.]. 1730: ezen nyavalyás I: Ifju s éretlen elmejű lévén [Dés; Jk]. 1796: itten Béréseket nem tartanak, hanem tsak Tisztartot, Bírot, Vinczelért,

Takátsot, Bátsot, Majorost, Tehény pásztort, Kondást, Darabontot, 2. öreg, és egy ifju főző Asszonyokot [Szentgothárd SzD; WassLt]. 1803: Mészáros Bótár Simon felesége, iffiu ugyan, de előbbi szinességét most el vesztette egy felől a' szük közt miatt [Torockósztyörgy; IB. Kontz Gergely pap vall.].

Szk: ~ asszony fiatalasszony, menyecske. 1583: Mikor elseoben megh Iffiw Azzon Valek leowe hozzam Igiarto Ianosne es monda No Iffiw Azzony kezeoly hozza had kezeneoggielek (!) be [Kv; TjK IV/1. 138]. 1644: Egy Iffiu Azzony hallotta ezt [Mv; MvLt 291. 423a]. 1796: (Ros Mária) paráznaságáért ... el Csapattatott, s ugy Szegődött be Ilgos Baliané Iffiu Asszanyhoz [Déva; Ks 101]. 1814: Bartok Ádám Ur ... Czinege István Urat Hites Társát Tekéntetes Kováts Klára Ifju Asszanyt ... általunk Atyafiságoson requiraltattya [Ne; DobLev. V/965] * ~ asszonyka. 1758: Décsei Ágnes igen szép ifjúasszonyka vala, de rossz ember kezébe akadt szegény [RettE 58] * ~ asszonyság. 1764: (Meghalt) Br. Kemény Simonné Wesselényi Polixéna asszony önagsága, derék, becsületes, úri ifjúasszonyság [i.h. 164]. 1807: Bernád Trésia ifju Asszanyaság Csik Nagy Kázanba(n) [Kázonaltiz; Hr 12/23. — Tomai László kijegyzése] * ~ ember a. fiatalember. 1702: kld azt az het Ezer forintot négyven Ezer forintnak mondotta ... mind azon által én azt csak iffiu ember mondásának tartom [ApLt 5 Mikes Mihály Apor Péterhez]. 1748: Szathmári György nevű ifju ember Balás Ilona nevű Léánnyal ... meg estek [Gyalu K; RAK 171]. 1804: tsak ifju emberek szájából hallottam, a' kik is meg lehet hogy viszont más öregebb emberektől vett hallomásokat beszéllették [CU Aspremont-vallatás]. 1849: Cseh Sándor ... mind ifj ember ... meg futamodot [Héjjasfva NK. CsZ. Fodor Márton (57) vall.]. — L. még RettE 90. — b. fiatal (nő) 1692: Mivel Daraban Istok ... feleségét minden ok nélkül már negyed fél esztendeje hitetlenül el hadta, rabságba(n)^a tovább nem maradhat, kivált ifju ember lévén, a Sátán kísértésétől is féltük. Azért ad ulteriora vota transmittalyuk hitetlen Férjét penigh vinculallyuk [SzJk 261. — ^aTi. az asszonyt a házasság kötelékében/kötöttségében] * ~ házass. 1873: A papi bér fizetésbe betétték ifju házások, egy évi házasságok után [Burjánosóbuda K; RAK 18] * ~ leány. 1759: 1733 tájban kezdének csak igen keskeny nyakszorítókat vagy pántlikácskákat az ifjú leányok és asszonyok viselni [RettE 91]. 1823—1830: Öreg legény volt az apám, ifjú leány az anyám, mikor egybekeltek [FogE 81] * ~ legény a. fiatalember, legény. 1573: Barbel Ianos Azt vallia hogi ... egy Iffiu legény kek dolmanba Ment volna hozza feiet Mossatny [Kv; TjK III/3. 191]. 1664: az melj Effiu legint mégh fogtak az Beldi vra(m) iobagi Czutak péter iabagiolt Kérészt Miháljtol valo [Kázonújfalú; BCs]. 1781: el menénk Ifju legenjekül Lengjenfalvára gusaljosba [Malomfva U; Ben.]. 1805: Gliga Szimion éfiu Legény mint egy 15 Esztendő [Libánfva MT; Born. G. XVI. 1]. — b. jelzős szerk-ben: 'ua.' 1639: az Jarmos Eökreok(ne)k harmat az kereskedo Iffiu legenj szolganak Keczelej Gergelj Deaknak aiandekoztak [Kv; RDL I. 146.]. 1642: Lón kezés ... Egy Bocska György nevű Iffiu Legny Jobbagaert [K; SLT Fasc. 6. 16]. 1736: volt az juhoknak egy ifju legény pakulárja [MetTr 417-8]. 1847: jelen valának egy részről ... Kontz Istvánné Ádám Juliánna fiával ifju Legény Kontz Jánossal más

részről ... Bözödi Vas János [Bözöd U; Borb. II László István székely ns kezével]. — c. mesterlegény. 1597: Kantor István Somosi Gorbely Peter inasa ... vallya ... monda Petj, mit lakol illye(n) ven kedüetlen embereknel, laknal Ifjú Mestereknel, azok tartnak iffiu Legényeket [Kv; TjK V/1. 128]. 1655/1754 k.: Amely Ifju Legény penig esztendeig való szolgálatyát ki-töltene-is, de mester Remek tsinálásának előtte meg mátkásodnék, tartozzék büntetésben adni flor 3 [Kv; ACJk 15]. 1703: senki illy dolgot neis testallyon hogy iffiu Legény kevannya hogy penzül vegjek fel [Kv; i.h. 56] * ~ legényecske. 1630: az szomszed Azzoni huiata engemet az Leanioczkaiual altal hozzaia az paitaba, es ... fel haniua(n) az szent Istua(n) Deak lata(m) hogi ez az Leani egy Inassal fekszik vala, kiket fel pironगतua(n) az Inasnak monda(m), jai iö fiam illien Iffiu Legenieczke leuen bezzeg nagy korpa hwuelihez (?) fogta volt^a [Mv; MvLt 290. 197b. — ^aIlyen értelmetlenül!] * ~ legényke. 1696: Vagion edgy iffiu Legényke Mirsa Jonnutz 16 annor(um) [Szentbenedek SzD; LLt Fasc. 75]. 1718: Fogatatt meg két ... iffiu legényeket [M.bece AF; Told. 2]. 1769: Dragán Csilib Csak Iffiu Legenke [Szentgothárd SzD; WassLt Szeletsán Nyikuláj (40) zs vall.]. * ~ legénység a. legénykor/sor. 1745: ezeket^a minthogy iffiu Legénységemben keresett pénzemen vett fundamentumra építettük a Szegénj Néhai meg holt feleségemmel részt adni nem tartozom az A. ö kg(ne)k [Torda; TjKt II. 11. — ^aIngó és ingatlan javakra von.]. 1753: Albert ... Iffiu Legénységiben bujdossott el [Szeredasztanna MT; IB. Elizabetha Pap Providi Andreae Varro (80) jöb vall.]. 1765: Tkts Cserai Mihály Vr(am) ... egész elete fottaig mindennel bővölködött ..., a' mint bizonyos megh Iffiu legénységiben szerzett drága ... substantiák mutogatják máigis [Bölon Hsz; Eszt-Mk Cserai lev.]. 1837: valamig ifju Legénységben voltam és az után Házass koromban is a Nagyságod illő szolgálatyát hiven és igazán kívántam meg tenni [Szentdemeter U; Told. 39]. — b. vkinek fiatalember volta/helyzete. 1701: Ezen bizonyos emberitül Kegyelmednek Az mit Szegény ifju legénységemtül telik, egy kis ajándékokczkát kültém [Gyke K; Ks 96 Kornis István Gyerőfi Borbálához] * ~ legénytebeli legénykori. 1756: az pénzt a Kölönte Joseff Uram Attya attá eö kegyelmének ..., vagy pediglen még ifju legénytebeli tulajdon maga keresett pénze volt ... ? [F.csernaton Hsz; HSzjP] * ~ mesterember. 1703: Végeztetett hogy minden heten két két ifju Mester ember rend szerént a Hársfára vigyazzon Monostor kapu előt s az Piatzonnis [Kv; ACJk 54]. 1748: a' Mester asztal(na)k ... el költséce concernalta az öregeket hatot vagy hetet feleségestől, két Ifju mester embert, item a' két Látó Mestert, kikis kötelesek voltak az étek készítettésére [Torda; TjKt III. 223] * ~ mesterlegény. 1774: Ifju Mester legény Cizmadia Jakab István nevű, a ki is igen Gyakorlotta az Senator Benkó Joseff Uram hazat a Leanyaert [Kvh; HSzjP Michael Benkó Cizmadia (39) vall.]. * ~ pakulár juhászbojtár. 1789: Egybe a' Front eleibe hivaták a' katonát és az ifju pakulárt is [Andrád, An. I, 140—2] * ~ rend fiatal korú. 1667: Jüve mi előnk(b)e) egy ola Ifju rend ember [Mezősámsond MT; Berz. 12. 92/111] * ~ úr a. úrfi. 1572: latta hogi valaztig Jartak hozza^a az Iffiw vrain Mwlattak vele [Kv; TjK III/3. 1. — ^aHegedús Jánosnéhoz]. 1600: Kisfaludi Mathe Zaiabolis hallotta(m), hogy am el

wezek az ket iffiu vrak es iobbagy miat, chak niomorkodo(m) miattok [UszT 15/10 Hegy Lukach Zent leleki, Lofeo ember (70) vall.]. 1721: Hadmező nevű szena fűvet ... az Nagyfalut Biro Possessor Úrak egyenlő képen birták ... most hallom, hogy az Iffiu Úrak haborganak felette [Nagyfalu Sz; Told. 2]. 1730: Küldöttem az Ifju Ur Számára ket szep őszi Sajtot, kívánom Istennemmel szerencsésse az M: Ifju Urat bekevel valo el költesével [TKI Mohai Mózes Teleki Ádámhoz]. — b. fiatalabb rendű kv-i városi tanácsstag. 1571: az Ifyw Zaz vrain az ely oslasnak vtanna Mindiarast zalagot zedesenek azoktvl kyk wakmereoszegre vetyk magokat, az varos zolgyat kwlgiek zalogh zedny [Kv; TanJk V/3. 31a]. 1578: Miert hogy penig az vnionak el olwasasa es meggh magiarazassa zwksegese az iffiu vrainert. eo Kegmek egy Reowyd es alkalmas napra gywchie be eo kegmeket [Kv; i.h. 166a]. 1588: a' vincelerek seotet hainalban(n) vigiek ky a' Mywest, es Nap Niugtakor hozza (igy!) be, Erre valo vigyazatra rendeltene eo kgmek keozzewl illie(n) iffiu vrainat^a [Kv; i.h. 1/1. 74. — ^aKöv. a fels.]. — c. tbsz 1. szem. birt. szr-gal: a fejedelem fia. 1646: Tordai Kamora Ispanis erkezek. Iffiu Vrunck Salfaris erkezek [Mv; MvLt AAIL. 6]. 1683: Egy pár rúgos Gyöngy hajos puska Iffiu Urunke Urunck Nga kuldte a Taborrol | Vettem Zoltántul Ifju Ur(un)k süvegere egy kúnting Ezüst Csipkét [Utl]. 1689: Kglmes Urunck s Iffiu urunk eo Nagok Regestruma^a [Gyf; Utl. — ^aKöv. a fels.].

2. kb. fiatalabb korú/rendű; de vírstá mai tinár; von jüngerem Alter. 1561: Myndniaian az mesterek mynd ides mynd iffiw mynd Cehbe mynd Cehen kwuul es mynd lakodalomba mynd lakodalmon kwul egy mast tizesseggel tartchak [Kv; ÖCART.].

Szk: ~ *bejáró mester* fiatalabb rendű, céhtisztiséget viselő mester. 1811: Atyamester öreg Silagi (!) Istuan. — Öreg *bejárómester*: Szasz Istvan. — Ifjú *bejárómester*: Tot Zsigmond [Dés; DFaz. 40]. 1841: Nagycéhmester: Desi Samuel. — Kiscéhmester: Vetési Sámuel. — Látómester: öreg látómester: Pál György, ifjú látómester: Hántz István. — Öreg *bejárómester*: Szasz István. — Ifjú *bejárómester*: Tot Zsigmond [Dés; i.h. 43] * ~ *céhmester* a céhatyamester mellé választott fiatalabb rendű céhmester. 1637: Ő kglmek az búcsületes marosvásárhelyi szabó-czéhek vgyminnt Nagy Szabó Ferenczet és Nyíró Szabó Lukácsot választattanak cézhmesteréknek (igy!). Táblás cézhmesternek Nagy Szabó Ferencz vramat, ifjú cézhmesternek Nyíró Szabó Lukács uramat [Mv; EM XVIII. 43]. 1648: Iffiu Czeh mester Szalay Gergely az Szekb(en) Szitkozodot es Czeh mester tarsatis illetlen szokkal illette [Kv; MészCLEV.]. 1694: Vagyon a' B. Céhek egy Ládája ... egyik kolcsa áll a Ceh Apánál, az egyik pedig az iffiu Céh Mesternél [Kv; ACJK 16]. 1710: az B. Mesterek ... választák ... vox szerént Che Apa(na)k az szasz Natiol N. Szekelj Janos Uram(a)t, iffiu Che Mesternek Bagioni János Uramat az Magyar Natiol [Kv; i.h. 75] * ~ *látómester* fiatalabb rendű, mestereket vizsgáló céhtisztiséget viselő mester. 1841: Látómester: öreg látómester Pál György, ifjú látómester: Hántz István [Dés; DFaz. 43. — A teljesebb szöveg az ~ *bejáró mester* szk al.].

Az apródesztendők (inasévek) letöltése után a remekezésre jelentkezett inas — a mestereket készítésének ideje alatt — az öreg és az ifjú látómester időnként az inas szegődtető mester műhelyében felkereste, és a készü-

lőben lévő remeket „meglátogatta”, azaz megnézegette, megvizsgálta. A vizsgálat rendjén tapasztaltak alapján döntött aztán a célgűlés az inas felszabadítása vagy a felszabadítás elhalasztása ügyében [L. erre DFaz. 29. 35].

3. ~ *társaság* fiatal rendű céhbeli mesterek közössége; comunitatea maiștrilor mai tineri din breaslă; Gemeinschaft der Zunftmeister jüngerer Alters. 1819: a vándorló legény ... Szabaduló Levele az Ifju Társaság Ládájába tétetődjek bé, és ottan tartassék mind addig, míg a Legény a városról ésmét elmegyén [Kv; MészCLEV.].

4. *vkinek ifjabb esztendei* vkinek fiatalabb évei; anii de tinerețe ai cuiva; js jüngerer Jahre. 1817: az iffiabb esztendeiben Csintalanabb elméjű lehetett [KLEV.].

5. *áll, növ* fiatal; tinár; jung. a. 1669: Boer Sigmond Uram adott ... kétt Eörög ökreket, más két Iffiab Eokrekett [Fog; Szád.]. 1717: Minap irtam vala Ngk hogy egy szép ifju elő hasu tehene(t) a pokol szél meg ütött [Mezőméses TA; ApLt 2 Makai Mihály Apor Péterhez]. 1731: Joon Balczátnak egy ifju Bala nevű Juhát Gligor nyág az Gyulaj Ur(am) Földe vegeben a tövis közé meg kötötte [Hosszútelke AF; JF]. 1748: adának ... egj kék szörű Bogár Szarvu ifju borjuzo Tehenet [Hosszútelke AF; Kath.]. 1753: Szárnyas Majorság ... öreg retze N 9. Ifju retze N 11 [Karácsonfa MT; Told. 18]. 1763: egy szép borjuzo ifju Tehen, és egj jo Bika el döglik [Szókefva KK; BálLt 1]. 1798: Két idős Ökrök 50 Vfor ... Két Ifjabb Ökrök 50 Vfor [Fodorháza K; RLt]. 1824: (A margittai vásárra) el hajtván az itt való Vén ökröket szép ifju Czimereseket vásárolunk helyetlek [Perecsen Sz; IB. Tamás Mózes lev.]. 1831: A rüdegek között nagy kan egy ... Nagy Gönnne három ... Ifju Gönnnek nyoltz [Koronka MT; Told. 73]. — b. XVIII. sz. e. f.: két fiatal ifju Füz fátska mintegy gyalog karo vastagságúak [Peltend^a; AbN. — ^aEgykor önálló település Tordatúr határában]. 1767: (Mivel) a' nagyob tö szölöket ... ki nem áshatták mind az iffiabb szölő töket ásták inkább ki^a [Ne; DobLEV. II/377. 4b. Jos. Andormányi de N. Enyed (56) ns vall. — ^aA tolvajok]. 1775: Ezenn Erdő Csupa Ifju Cserfákból allo [Buza SzD; EHA]. 1795: a Rindik nevű Erdő egy része épületre való Fa más része tisztított és tisztítani való iffiatlos [Szilvás AF; EHA]. 1810: Vagyon ezen kertben számos iffiabb és vénebb szilva. alma és körtöve fákból allo gumólsós [Dob.; Ks 76 Conscr. 47]. 1836: A' Birofű Cseréje ... nevendék erdő ... Lapos Csere Tökés — és ifju nevendék [M.péterlaka MT; i.h.].

Szk: ~ *erdő* nevendék-erdő. 1822 k.: az ifju erdeimet ugy öszve gazoltak ... , hogy egynehány helyen soha erdő se nohet többé [K; KLEV.]. 1836: Lapos csere Tökés — és ifju nevendék erdő [M.péterlaka MT; EHA].

6. új; nou, nouă; neu. 1765: midőn seriest sollicitatam, azt felelte, igen ifju a Causán, noha Extra-seriális vala [Gyf; Eszt-Mk Vall. 338-9]. 1770: e' sokkal Iffiabb Malom volt a' másnál [Dombó KK; JHb LXVII/157].

7. ~ *nyulacska* süldő nyúl; soldan; junger Hase. 1750: ezen Talyigán ... küldöttem bé, ött Csirkékét, két Pipét, két ifju Nyulacska [O.csesztve AF; Ks 83 Szabó István lev.].

8. ifjonti; tinár; jung. 1653: Így azért mi is Vásárhelyt, a kik akkor ifju erővel birtunk, reá biztatók egymást, hogy a fizetésre elmenjünk^a [ETA I, 106 NSz. — ^a1611-ben Báthory Gábor mellé hadba]. 1759: Gr. Tele-

ki Lajos még ifjú állapotjában Felesége iktári Bethlen Sámuel úr leánya, jóforma ifjúasszony, de özvegygé lőn [RettE 86].

Szk: ~ *bolondság*. 1765: azonn Legények . valamit tselekettek mind azokat tsak magok mulattságokért és magok Ifju bolondság kedvek töltésekért [F.gerend TA; KS. J. Somlyai de Fogaras (40) ns vall.].

Sz. 1770: az ifjú elme eltántorodik [RettE 235].

9. egy- v. kételemű szn előtt v. után nemzedékviszonyító, mn-i jelzőként, *ritk* értelmezőszzerűen; inainte sau după un nume de persoană unic sau dublu ca atribut adjectival sau ca apozitie care arată relația dintre generații; vor od. nach einem ein- od. zweigliedrigen Personennamen als Vergleich mit der Bezeichnung der Generation als adj. Attribut, selten appositionsartig gebraucht: fiatalabbik, ifjabbik; junior; der jüngere. A. önállóan; independent; selbständig. 1598: Ifjfw Bonczidaj Gergely . . . vallya . . . az ven Palasthos Istwant kenaltak meg Janos deakkal nem az Ifjfwth [Kv; Tjk V/1. 258].

B. alapfokú mn-i jelzőként; ca atribut adjectival la gradul pozitiv; als adj. Attribut in der Grundstufe. 1562: ifjú Janos király . . . Gyepesi Ambarust és a Székely Györgyöt Segesvárnál felnyársoltatá^a [ETA I, 11, 20 BS. — "Szapolyai János fia, János Zsigmond a nemesség ellen felkelt székelység két hadnagyát; őket BS szerint maga a megrémült székelység adta át János Zsigmondnak]. 1564: Iffiw Etwes Janos [Kv; Szám. 1/X. 48]. 1590: Iffiw Bassa Gergeljne Margit [UszT]. 1591: Iffiu zigiarto Balint [Kv; Tjk V/1. 80]. 1600: Amy portioyk az Nagy Buday Thamas Jowajban iffiu Bwdy Thamasnak voltis mindeneket eo maga percipialt [Kv; Tjk VI/1. 191, 504b]. 1699: Iffiu Bot István. Eöreg Bot István^a [Mákó K; Born. II. 21. — "Jb-ok]. 1718: Öregh Sándor Mihály Vram . . . ifju Sándor Mihály [Szentmihály Cs; Borb. II]. 1731: néhai ifju Apaffi Mihály Fejedelem | néhai ifju Apaffi Mihályné Fejedelem Aszszon [Katona K; Born. XL. 79]. 1747: Lönek kezések . . . Makoban^a Lako öreg Kovács György Fiajért iffiu Györgyért [Born. XL. 103. — "K]. 1783: Öreg Pilbárt Gyorgy . . . ifju Pilbárt György^a [Zoltán Hsz; Borb. II. — "Az előbbi fia]. 1801: Öreg Máté János. Öreg Bálint András. Öreg Gellért István. Ifju Bálint András. Ifju Gellért István [Málom SzD; SzConscr. külön mell.].

C. középfokú mn-i jelzőként; ca atribut adjectival la gradul comparativ; als adj. Attribut in der Mittelstufe. 1693: Tarczafalvi Nemes iffiab Palfj Ferencz Uram [Tarcsafva U; Pf]. 1712: iffiab Nemes Székely Ferentz . . . Kisseb székely Ferentz^a [Aranyosrákos TA; Borb. II. — "A kettő ua. a személy]. 1722: ifib (!) Harko Ferenc [Nyárádkarácsonfva MT; VH]. 1729: ifjabb Bibó Mihály [Árapatak Hsz; SVJk]. 1755: Mind Ifjab Palffi Andrast az Útrumban nevezett Palffi István Urnak az Apjat, mind az Nagy Attyat Nagy Palffi Andrast jól ismerte [Tarcsafva U; Pf]. 1756: idősbik Kis Pál Gjörgynek fia volt Ifjabb Kispál György [Kökös Hsz; Kp I. 199 G. Tusnádi de Kökös (60) pp vall.]. 1757: Kissebb Vernes János és Ifjabb Vernes András [Torockó; Bosla]. 1770: ifiubb Kis János [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 87]. 1785: Közepső Bálint István (jb). iffiab Bálint István (jb). üdösbb Balint István. iffiabb Bálint Márton (jb). üdösbb Bálint Márton (jb)^a [M.valkó K; Born. XXIXb 20/78. 83-4. Kornis Krisztina conscr. — "Uo. még ez olvasható: Bálint István Senior (78) Bálint István Mediocris (50) Bálint István Junior (43)] | iffiabb DácZ Miska . . . Dátz Mihály az Öregebbik [Varsolc Sz; i.h. XXIXb20/383, 407].

D. felsőfokú mn-i jelzőként; ca atribut adjectival la gradul superlativ; als adj. Attribut in der Höchststufe. 1782/1785: Néhai közepső Détsei (igy!) Uram . . . Néhai legifiabb Détsei István Uram [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 334]. 1867: legifjabb gróf Teleki Domokos ur [RLt].

E. értelmezőszzerűen; ca apozitie; als eine Art Apposition. 1598: Zigyarto Balindtwl Iffiwtwl [Kv; Szám. 7/XVIII. 42]. 1599: Kisner Balint az Iffiu [Kv; Tjk VI/1. 387]. 1620: Zeocz Marto(n) Iffiu [Mv; MvLt AContr. 1638 k.: Fazakas Balint ifiab. Fazakas Balint eoregh [Szászfenes K; GyU 31]. 1736: Petki Farkas, az ifju . . . ifju legénységében szekérben lovakot fogatott [MetT 419]. 1737: Thordai Tatár Sigmund Iffiu [Kv; Tjk XV/13. 65]. 1750/1797: Vig István az Ifju [Nagydoba Sz; Borb. II]. 1755: Teleki Sándor Ur(am) eö Nsga az iffiu [Gernyeszeg MT; TGsz 35]. 1767: Pakulár Mihály az ifjabb [Kökös Hsz; Kp IV. 243]. 1769: Veres Márton Ifjabb szabad sellér (26!) [Nagygalambfva U; IB]. 1826: Kerekes András az ifju [Dés; DLt]. 1849: Molnár Nonuj Ifiab [Héjasfva NK; CsZ].

Vö. az ifjabbik I. 2 -vel; I. uo. az irodalomra utaló jegyzetet.

10. 1653: oda^a vitette volt Bornemisza Katát Bocskai, ő tudja miért; de annak ifiabb szerencséje is volt Bocskainál [ETA I, 102. — "1606-ban Kassára]

II. *fn* 1. fiatalember, legény; tinár, flăcău; junger Mann, Jüngling, Bursche. 1572: Aztalos leorinchne azt vallya hogy mykor az eo hazanal lakyk volt hegedws Janos, valaztig lartak deakok Es egeb Iffiyak az feleségehez . . . Agota azzony Hegedus Georgne, Azt vallya hogy latta Jatekiat Nemy Iffiakal [Kv; Tjk III/3. 34]. 1583: Anna zasz Mihaly felesége valia . . . Az Iffiw megh wthe a' takachnet, Es az vra Keleme(n) le teowe Az kender magott, es vgy wthe Az hatalmas legenth [Kv; Tjk IV/1. 475]. 1590: latak valamj zena húlást az giepinel, latak valami iffiakot . . . mondek nekiek, legeniek . . . kitek hanta ki ezt [UszT]. 1633: azért haragusnak az Varsaheli Iffiak en ream hog' őket ne(m) szeretem [Mv; MvLt 290. 121b]. 1670: ő kgíme erővel kényszerítette az ifiakot a' tantzra [Bodola Hsz; BLt]. 1756: (Azon a telken) mi ifjakul jandzottunk (!) es tantzoltunk [Búrjános-óbuda K; JHbK XLIII/27]. 1773: a MLétaiak edgimás közöttis Hásártosak perlekedők az Ifjabbak az öregektől nem halgatok [M.léta TA; JHb II/3]. 1794: az olyan önkent magokat kato(na)sagra szánt Iffiak jelentsek magokat az Országba lévő akar Regularis Regimentekbe levő Tsoportok Tisztjeinek akar a' Limitaneusoknál [M.bikal K; RAK 7]. 1822: Farkas Jánosnének a Fejéről a kendőt levonta s megtépték . . . annak utánna annyira rá bántak az éfiak az öregekel hogy még a maga házától is el üzetet [Bereck Hsz; HSzjp].

Sz. 1702—1764: Rút az a' Iffiu ki az ven Embernel Erőtlenb [Torockó; MNy IV, 233].

2. mesterlegény; calfa; Handwerksgeselle. 1639/1650: Latuan az Iffiunakis Jaroszlara valo útát, mely nagy kárára lehetet volna az Attyanak, ha az Tarsaságtól el maradt volna [Kv; ÖCJk]. 1655/1754 k.: A' szegődés után tartozik az az Ifju a' két Czéh Mestert Notáriussával és akiket az öreg Mesterek közül Mellejek hi-

vatnak egy asztalra tisztességes collatioval és szabad borral meg-vendégelni [Kv; ACJk 13]. 1699: Rátkai Ferencz nevű Ifjú . . . remekjét . . . meltoztatassék ki adni | a B: Czeh a remeket ki attak, melynek el vegezésre Isten segelye azon Ifjkat [Kv; ÖCJk]. 1801: égy Major Ferentz Ifjú . . . Remek Esztendeit el töltvén a' Remek rajzra bortsátatott [Kv; ACLev.]. 1815: a' Czéhot arra kérték vala, hogy ezen Ifjkat Remekre bortsátána [Kv; ÖCJk]. 1852: Remekező ifjú Benkő Josef ezüst mives segéd Remekét el-készítvén, kívánná bé-mutatni [Kv; i.h.]. — L. még DFaz. 39.

3. *tsz a.* fiatalok; tinerii; die Jungen/jungen Leute. 1799: el mentünk a' nevezett Leány hivatalára tollat tépni, . . . ihogtunk vihogtunk mint Ifiak igaz eleget [Dés; DLt]. — *b.* fiatal mesterek; maistri tineri; junge Meister. 1655/1754 k.: Az ifjú Mesterekkel az Ifjú Czéh Mester Tartozzék minden Sokadalomkor fel-állítani az szokott helyre a B. Czéh Sátorát; hogy ha az Ifjak közül valamelyik elé nem áll, fel állításában, és el-bontásában, büntetése d. 60 [Kv; ACJk 5-6]. 1755: a céh is atyai indulatjából az említett ifjak kérésekre s az mi intercessiora condescendála a békességre tali conditione, hogy publice megkövessék a céhot [Dés; DFaz. 17. — Ti. Az ifjűmesterek]. 1808: (A céhgyűlés) egyenlő akaratból végzte, hogy az őtt Ifjak tartoznak a sir ásással, mind eddig tartották a régi Mester Emberek [Kv; KCJk 21a]. 1841: Midőn ezen becsületes ifjak szolgálatban leljendnek s akkoron egyik a másikkal ellene vétetnének . . . olyan ifjút a dékány az ifjakkal együtt fél forintig büntetesse — [Dés; DFaz. 38]. — E jel-re nézve l. a *fazakas-mester* 1. szk al. a jegyzetet. — *c.* a fiatalok (a fiatal mátkapár); tinerii, mirii (tinerii logodnici); die Jungen (das junge Brautpaar). 1821: az ifjak meg-kérdezettek, és azt felelték, hogy . . . igaz szeretetből kelnek össze [Vista K; RAK 58]. 1823—1830: hallottam, . . . hogy az egybeesküvés előtt meg szoktanak mátkásodni az ifjak [FogE 300].

4. *tanuló ~ inas; uenic; Lehrling.* 1589/XVII. sz. eleje. Minden Jnas, tanulo Ifju, legh elseob(en) az Cehben meg kerdettesek, mellyk mesterseget akarja meg tanulni, az faragasté, vagi penigh az pusztá rakast [Kv; KóMCArt. 3].

5. *diák, tanuló, elev; Schüler.* 1583: eó felsege^a eg' Nehany zamw iffiakat hozna Varosunkba Az Collegiumba | az Jesuiták keozót tanulo Iffiak . . . feg'weres kezzel Jarnak varosunkba(n) Annak okaért eó kgme Biro vram talallia meg Az papa keowetet, kerie arra hogy effele kard es fegyver hordozastol az Iffiakat el fogiak [Kv; TanJk V/3. 271a, 272a. — ^aBáthory István fej. és lengyel király]. 1587: zwksegh leszen az be Iratot. Iffiat oktanj, es meg Inteny mindenkor az Engedelmessege [Kv; KvLt Vegyes III/66].

Szk: *deák ~.* 1756: az Első Pap és Praesens Curator . . . fizettesse ki . . . a' Templomban énekelni szokott Deák Ifjakat [Kv; SRE 183] * *kollégiumbeli ~.* 1695: mostan is küldöttem Ura(m) Kgldez Collegiumbeli két becsüll(ete)s Iffiakat [Kv; BK. Sz. Némethi Sámuel Bethlen Gergelyhez] * *tanuló ~.* 1792: Az oskolákban fojtatni Szokott Tanulásnak modja, és a Tanulo Ifjaknak Tudományok Öregbitése végett idegen Országokra Szabados ki bocsátatások [Zilah; Borb. II hiv.]. 1809: Minekutána szükségesnek talalta volna a Királyi Gubernium az ezen Fejedelemségben lévő minden

Convictusi es Seminariumbéli fundatiokat, vagyis az azokra felvéendő tanulo ifiaknak rendes számát megkisebbiteni a közelebről beajánlott ifiak . . . a kívánt fundatoria fel nem vétethettek [UszLt ComGub. 1605. — ^aKöv. 11 név fels.].

6. *kb. fej-i v. főúri apród; aprod/paj la curtea domnească sau în serviciul unui aristocrat/senior; fürstlicher od. hochherrschaftlicher Page/Knappe.* 1589: 26 (Juny) . . . Az vr, es az Ifiak aztalára hozattam bort d. 80 [Kv; Szám. 4/X. 27—9]. 1594: Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium Az Ifjak hazaban. Hozzu aztal uagion No. 1. . . . Az aztalhoz ualo zekék No. 4 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 28]. 1595: 2 Februáry: Grazda Laiost Waradon Cornis W. Iffiat vette postan Thordaig Mondro Jacob 2. lowal . . . d 50 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 38 if. Hel-tai Gáspár sp kezével]. 1610: Az Iffiak mely hazban ezek az Ablakara lantomart vetem pro d. 70 [Gyalu K; Sennyei 47/11]. 1621: Azzoniunk Iffiaynak Feier czipot Nro: 8 . . . Azzoniunk Leany Azzonj zamara Ebedre at-ta(m) Feier Czipot Nro 6 Keoz Czipot Nro 6 [Kv; Szám. 15b/XI. 133]. 1653: én is szinte a császár ifjai és utánna ment lovassi közé szorulék nagy szorulással^a [ETA I, 134 NSz. — ^aA szultánnak 1621. évi táborba érkezésekor]. 1682: Banúja Lukali nevű Töröktől vetettünk Ifjaink ruházattjára Gránát posztot ezerhuszonöt singet [Utl].

Szk: *udvarló ~* fej-i udvari apród. 1600: Az vduarlo ifiaknak 16 czipot mint hogy Biro vramis ot uolt az Legeniekenbis le wltettek uolt [Kv; Szám. 9/III. 11 Szabó András sp kezével].

7. *fiatal nő; femeie tinără; junge Frau.* 1819: én ifiut azért vettem feleségül hogy én öregségemre égy keveset meg nyughassam [Kv; Pk 2].

◇ *Szm.* 1565: Iffw pal [Kv; BesztLt 5]. 1567: Iffyw^a Antal zebeny eskwt polgar [Vizakna AF; TT 1881. 189. — ^aNagy valószínűséggel százból fordított név.]. 1570: Ifju Jánosné Maylad Margith asszony [Hurm. II/5. 686 Paulus Zigethy protonotarius bizonyáglevelé]. 1573: Iffyw farkas [Kv; TjK III/3. 133]. 1585: Ifwi Salanę [Kv; Szám. 3/XIX. 3]. 1593: iffw istwan [Kv; i.h. 5/XXI. 99]. 1599: Ifwi Andrasne Ilona Asszony Budaj Mihaly szolgálóia [Kv; TjK VI/1. 385]. 1614: Ifwi Balint lib. [Jedd MT; BethU 28]. 1680: Ifwi András Deák [Szkorei F; ÁLt Urb. 68-9]. 1724: Ifju Jeremiásné [Ne; DobLev. I/106. 3a]. 1741: Ifjú István Kovács [Dés; Jk].

Ha. 1586: Iffiayt [Kv; TanJk I/1. 33]. 1595: Iffiat. Ifyaynak [Kv; Szám. 6/XVI. 139, 142]. 1598/1614: Iffiakat [Kv; TjK VI/1. 395]. 1697: az iffiak(na)k [Kv; MészCLEv.]. 1753: Ifjakot [Máda H; JHb LXX/3. 260-1]. 1756: ifjak [Dés; DFaz. 17]. 1760: ifjak [RetE 109] | ifjiab [Kv; KCLev.]. 1764: ifjak, ifjaknak [Dés; DFaz. 23]. 1801: Ifiak [Kv; ACLev.]. 1817: ifju [Pelezarvad Sz; EHA]. 1837: Ifjak [Kv; ÖCJk]. 1841: ifjak [Dés; DFaz. 38—40].

ifjudik kb. ifjúként éli világát, legénykedik; a trái ca un flăcău; jugendlich leben. 1664: Kegyelmed csak végezze dolgát s ifjudgyék ott benn, de igyekezzék Kegyel-med, és is mehessek ki innet^a [TML III, 35 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz. — ^aKővár (Szt) várából].

ifjúi 1. fiatal; tinár; jung. 1677: A' Fugitivus, vagy akar mint el-idegenedet Jobbágyanak reductionjában, an-

nak gyermeki vagy ifjúi aetassa semmit nem obstal 'a' Földes Ura jussának, egyarant repetalhattya, és reducalhattya [AC 194].

2. ~ rend az ifjúság; tinerime; Jugend. 1589/XVII. sz. eleje: az Ifjúi rend, nemciai az ő hertelen, vakmerő és eretlen elmeiteől, hanem az wdőseőknek értelméből tevezésekből viseltessenek, gubernaltassanak [Kv; KőmCART. 13. — A teljesebb szöveg. *idős II.* al.] 1657: Arról is meg visitályák őket, az ifjúi rendet mind két nemben mint tanityák, oktattyák, oláh nyelven az Mi Atyánkra, Crédora, Tiz Parancsolatra ... és ... toáb az Cathechisire is [UF II, 183 Lorántffy Susánnának, II. Rákóczi György özvegyének rendelkezése az általa felállított fogarasi román iskola vizitátorai számára].

3. fiatalos, ifjonti; tineresc; jugendlich, jugendhaft. 1670: Dioszegi Istua(n) ... Schismaticusságát Pünkösdi publicu(m) Scandalumjával az Ecclesiát reconcillia ... Praedicallyon az Templomban ... hogy mind hirtelenségből, ifjúi erőtlenségéből teörtent esetit senki ne(m) kövesse [SzJk 110]. 1765: Jöven előnkbe Nánási Andrásnak és Rátz Kalarának Hazasságbeli igen tövises Causajok Tapasztalta Vener. Consistoriumunk mind a két félnek ifjuji éretlen és egy mast meg nem értő állapotját [Kv; SRE 213] | nem nézván az eo kgyime Ifjuji balgatságát, eddig elé tselekedett vétkeit s hibáit, azokról el felejtkezvén, eo kgylmének^a e(n)gedne meg s venné Anyai kegyességébe(n) [Torda; Pk 2. — ^a Az anya a fiának]. 1782: Veress Samuel ... a' Productiojok dolgában ha akart volna is ifjuji éretlensége miatt nem tudott volna jární [uo.; KW]. 1823—1830: Minthogy Lipsiában igen sok tipográfia vagyon, ... ott akartam valamit próbálni. De az ifjuí fantázia itt is szégyent öntött belém, hogy mi módon tegyek én inasi szolgálatot [FogE 200-1].

ifjúkor birt. szr-os és hr-os alakban; suffixat cu suffix posesiv si adverbial; in Form mit Possessiv- und Adverbialendung: fiatalkor; virstá tinárá, tinerete; Jugendalter. 1550: az Ifywf koraban mykor walkon lakot volna a Cylla mezön barmot örizöth [Nagykapus/Damos K; MNy XXIV, 292 Melchior Czyde de Nag'kapos jb vall.]. 1599: bamfi giorgy vramnak ifw koraban leg elobe hogy hozza akada az iozag az mj az haznall ingo bingo marha volt imide, amoda koltottuk [Bh; BLt] | Voltam az lengelfalui zallasba rege(n), batiai(m)mal ifui koromba ghernie faerth [UszT 14/12 Joannes Chender de Zenth Thamas (65) lib. vall.]. 1763: Bethlen Ferenc ... ifjúkorában igen jeles szép ember vala [RettE 149]. 1807: Bodo István ... Kolos V(á)r(me)gyében Assessor, káptalan mellett ifju korában, a régi írást tanulván, olvasni tudja [Ördögkeresztúr K; Somb.]. 1817: Én értem ifju koromban mikor ezen helyre a' Beke Uramék elejik, vagy Nagy Attyok telepedtek meg [Szödemeter Sz; Told. 47].

ifjúlegénykedik legényéletet él; a duce viață de burlac, a burláci; als Junggeselle leben. 1798/1802: Dosa Adam Ur meg nem ház(o)sodott, hanem tsak Ifju Legénykedett Bernád Pentsot pedig mint kurvát ugy tartotta a' Házánál [Kakasd MT; DLev. 6 Vall. 116].

ifjúmester céhbéli fiatalabb rendű mester; maistru mai tinár in breaslă; Zunftmeister jüngerer Alters. 1561: Az

halottaknak el temeteserol Syr asasrol az iffy mesterek tiztirewl Rend tartasokrol [Kv; ÓCART. Mut.]. 1570 k.: <Ezt> is végeztük egyenlő akarattól, hogy egy ifjú <m>esternek is egész terhet ne légyen szabad vinni, hanem ha ketten egy szekérral [Dés; DFaz. 10]. 1644: Marko Matyas allott bé ifju mesterül az Czehban, de mivel 2 esztendőtt negligált legény korában és tőserkedetis adót büntetes penzt fl 12 [Kv; MészCLEv.]. 1655: Mikor az Ablak keőuet be czinalta az Keőmies ... az Kolczios Mester Ifju Mesterekkel eggiwtt ott forgodtak [Kv; SzCLEv.]. 1684: H<a> céh házában még az vendégség tart, ha a szükség kívánnya, tartozzék egy ifju mester fenn szolgálni [Dés; DFaz. 12]. 1737: Mikor az venség közül ki mégyen valamellyik tartozik az Ifu Mester az aitoig el kiserni és mikor bé jó vízzel es kendővel szolgálni [Kv; FésCJk 70]. 1773: Levem (!) az betsületes Füsüs Chenek Egybe Gyülesek akori alkalmatossággal végezék Est Mivel ennek előte törtint hogy az Ifu mesterek inast ültetet (igy!) ... el végezvén Egyenlő akarattal hogy 6 Esztendeig nem Lészen szabad inast ültetni sem Legént [Kv; i.h. 21]. — L. még DFaz. 17.

ifjúmesteri de maistru tinár; von jüngerem Zunftmeister. 1672: Mivel hogy Reyner Márton Ur(am) eo Kge Ifju mesteri ordob(an) leven ha eo Kge az nemes Tanaczi Assessori ordob(an) meltoztatott, aval megh szabulhate az Ifju Mesteri szolgálat és tereh viselés aoll ... a' melly beczülletes Ifju mester ... a' beczülletes Tanaczi rendb(en) meltoztatik, absolvaltassek ez utanis az Ifju mesteri szolgálatnak mind(en) terhéteol [Kv; ÓCJk].

ifjúság 1. fiatalság; tinerime; Jugend. 1571: eo k. plebanos vra(m) Rendellye wgy az templombely Ministeriu(m) Neh zwynyek megh, Es az Ifywsagis tanytassek Iora es Istennek tyzttessegere valo dolgokra [Kv; TanJk V/3. 36a]. 1580: Latwan ezt is eo kegmei egez varassul hogy az iffiüssag az istennek igyere előbby mod zeren ne(m) tanytatyk es az Catechizalas tellyessel meg zwnt holot zwksegh volna az iffiusagot Az istennek tyzttessegere giermeksegteol fogwa tanytany hywassak be plebanos vramat es haggyak megh, hogy minde(n) vasarnap del vta(n) az Regy zokas zeren mind a' ket templumba chatechyzaltasson hogy Az iffywsag az istennek tyzttessegebe newekegyek [Kv; i.h. 212b]. 1629: nem reszegeskednj hane(m) gonduisseles szoktak az iffiusagot az menyegzeokre hini [Kv; Tjk VII/3. 141]. 1657: Az Iffiuság hadnagyanak ualasztatik Posgay Martho(n) Ur(am) [Kv; PolgK 128]. 1700: az egész falubeli iffiuság satoros Innepeken, s vasárnapokonnis az Kertész házánál tánczoltak [Szentdemeter U; Ks 90]. 1781: a' Strásák valahól csoportozva ifjúságot tanálván s leselkedve, még lámpással elfogják [Torockó; TLev. 2/5]. 1784: amikor ottan asztalnál ültünk volna be jövének Jakab Pálai sokan a Bétai ifjúság közül [Béta U; IB. Agilis Kiseb Sejez István (32) vall.]. 1802: a' Szászknak semmi baja betegsége nintsen, ... az Ifjúsággal vigen jádzott a Tser kabalán [Oltszem Hsz; HSzJP Málnási Szakás András gy. kat., Málnási Katona Bíró vall.].

2. céhbéli fiatal mesterek/mesterlegények együttese; comunitatea maistrilor mai tinari/calfeilor din breaslă; Gemeinschaft der jüngerer Zunftmeister/gesellen. 1595: Biro vram, Minden Cheket hiwattasson, publicalia eo

kgme, hogy minden Ceh Ceh lewele rendtartása veztese alatt vagy vegie(n) be az keozteok valo Ifjusagban, kik megh hazasottak hogy elseoben Az varos keozibe meg eskeggiek es magat be Irassa [Kv; TanJk I/1. 251]. 1841: A nemes ifjuság ládája a bejáró első embernél légyen. Midőn a nemes ifjuságnak gyűlése akadna lenni, tartozék hírt adni a dékány a bejáró mestereknek; ... Mely punktumoknak szentül való megállására, mind a nemes Céh, úgy az egész nemes ifjuság is kezeknek beadásával obligálták magokat [Dés; DFaz. 39-40]. 1865: én alább irt a tul lapon irt ifjuság javait kezemhez vettem. Előttém Záhorály Márton láda legény [Kv; ACart. 30].

Szk: céhbéli ~. 1841: Az egész céhbéli ifjuság kötelezi magát arra, hogy a testvitelbe és a békapálásba öklmeknek^a illendő segítséggel lésszenek [Dés; DFaz. 38. — ^aA sirásó ifjaknak].

3. tanulóifjuság; tineret scolar; Schuljugend. 1769: Meg határozta kegyelmesen Felsőes Aszszonyunk hogy három esztendő(k)nek eltelése után senki külső hivatalokra fel nem vetetetik, hanem ha az ő Felsőes orszagaib(an) levő Akademiákon a Tudományokat el végezi helybe hagyvan az Ifjuság(na)k Akademiakra lehető menetele iránt költ dietalis Articulusokat | Mivel az országba Isten kegyelmességéből már a Pestis annyira meg szűnt, Kegyesen meg engedte a Mlgos K. Gubernium, hogy mind a Sokadalmak fel szabadullynak mind pedig az iskolákból el széllyedet Ifjusag tanulásának folytatására egybe gyűljön [UszLt XIII/97]. 1852: Tegnap temeték el a' gyermekek preceptorát Kis Andrászt . . . szép temetést tsinált neki az ifjuság [Kv; Pk 6].

Szk: kollégiumbéli ~. 1721: A T. Collegiumbéli B. ifjuság küldvén T. Udvarhelyi Mihály ur(am) után Professzorságnak hivatalára . . . most refundála két aranyakat^a [Kv; SRE 143. — ^aA ref. egyháztanács]. 1823—1830: Beadják a professzorok az ifjuság instanciáját Öexcellájának^a, ki is június 5-ik délután 3 órakor . . . az egész Kollégiumbéli ifjuságot lehvátja [FogE 138. — ^aId. gr. Bethlen Pálnak]. 1832: Eszméleti ujjában is T. Uraimékát a Kollégiumbéli Ns ifjuság számára gyűjtendő Buzabéli Segedelem iránt [Vaja MT; HbEK] * skölai ~. 1697: Ennek utánna Cantor Uraimek . . . a' scholai ifjusagot, exerceállyák az eneklésben [Kv; SRE 55]. 1700: Cantor Vamfalusi Márton Atyánk fia a' scholai Ifjusagot avagy tsak egy hétben edgszer az eneklésre tanítsa [Kv; SRE 67].

4. fiatal/ifjúkor; tinerete, vírstá tinára; Jugendalter/zeit. 1562: Lajos király elég nagy ifjuságában tizenöt esztendeiglen regnála [ETA I, 11 BS]. 1635: Kalban löttem ez uilagra itt nőttem neukettem iffusagomban [Kál MT; Berz. 2. 40/82]. 1696: en az en Ifjusagomnak sengéjet nem Istennek szenteltem, hanem az ördögnek [Dés; Jk]. 1724: Én nem figyelmeztet az én Ifjuságomban, ugy az után is a' kérdésben forgó dolgokra [Ne; DobLev. I/106. 10 G. Kerekes de Sáros (68) ns vall.]. 1784: hallám hogy Széjes Josef aszt mondgya Salva venia Csáki Györgynek baszsza az Anját az ifjuságát mért Czirmolja [Béta U; IB. Agilis Kisseb Győrfi Ferentz (18) vall.]. 1805: gyakran beszélgette ifjuságát [Torda; KvAkKt 363]. 1823—1830: Mint folyt ifjuságának dolga, azt én nem tudom [FogE 147].

Sz. 1765: Azt tudom hogy azon kísérő Legények semmi rozál véggel vagy szándékkal nem voltak, hanem

tsak Ifjuság bolonság kedvetek töltötték lövésekkel [F. gerend TA; KS. Mart. Szabados (47) jb vall.].

5. vkinek ifjú volta; tinerete cuiva; Jugendlichkeit. 1574: Marta Zalay Mihalne Azt vallia Mond Istwan Noh Io attiam fia^a latom hogi Ember vagi azert meg Ere(m) te veled Mind Ifywsagodal agsagodal [Kv; TJK III/3. 382. — ^aEgy Margit nevű özvegyasszonyra von.].

ifjuságbeli fiatal/ifjúkorebeli; din tinerete; jugendlich. 1779: Minthogy Nemes János úr ifjúkorában ért nagy előmenetelt, szörnyű elatus és nagy pompájú és gögű emberré lett. De ugyan megadá az árát, mert majd többet szállott alá, mint amennyire felhagott volt Nem mindeknek használ, sőt árt sokaknak az ifjuságbeli promotio [RettE 407].

ifjusági fiatal/ifjúkori, ifjonti; din tinerete; jugendlich. 1779: semmiféle világi ének . . . nem kellett neki^a, hanem amelyeket énekeltem; azokat velem le is iratta . . . Sok lenne elészámálni afféle ifjusági bolonságokat [RettE 404. — ^aBíró Annának]. 1809: consideratioba vétetvén mind két Detentusok(na)k Ifjusági allapotyok . . . az Detentusok Harom Esztendeig az szomos Uj fari (!)^a Temletzbe raboskodgyanak [UszLt ComGub. 1668-9. ^aÉrtsd: szamosújvári].

iga 1. átv is járom; jug; Joch. 1593: vgi maradhatunk megh, hogi ha a kezozonseges tereh viselesben, nem vonogattiuk magunkat, hanem az Igat, terhet egi arant visseliwk es erezzwk kiuallt keppen holot ez ostor ado viseles mind vrnak, Nemessegnek, es egieb rendeknek Zabadsaga es priuilegiuma ellen vagion [Kv; TanJk I/1. 221]. 1678—1683: valakik edes teremptő (!) Is(te)neknek . . . parancsolattjat, s edes igaiat Öremmel viselek, teljes benne valo bizodalmodokban, megh ne(m) csalának [Ks Kornis Gáspár kezével]. 1736: Áldassék, dicsértessék, felmagasztaltassék örökkön örökké Istennek szent neve, minekutána in anno 1687 az pogány török igája alól felszabadúla, dicsőségesen visszamene edes hazánk az angyali apostoli szent magyar korona alá [MetTr 421]. 1811: A Bival-is hasznos, nyakát nyomja iga, Ó általa hordoz terhet a' taliga [ArE 35]. 1847: Tedd hát keserűvé ámbár e világot, s adj a bűnön való igazi bánatot, adjad, hogy hordozzuk keresztet s igádót csendes, nyugodt szívvel, amint te kívánod, . . . a szentháromságot vég nélkül szemléljük [VKp 159 Varga Katalin kezével].

Szk: ~ alatt nyögő. 1808: Régtől fogva iga alatt nyögő Nemzetünk nem olyan el metsevézett indulatu, hogy ne érezné Nemes eredetét. Tudjuk mi^a azt, hogy az egész Világnak Törvényt adó Hatalmas Romaiak(na)k maradványai vagyunk a' kiknek Neveket is viseljük [Kemény, Coll Mss Tom. XXX Varia XII. — ^aTi. az erdélyi románok] * jobbányság(nak) ~ja. 1782: Soha Jobbágyság igája alá vetetett paraszt Embernek városi szabadsággal elni, annyivalis inkább hogy maga Jobbágyság alatt valo Colonaijanak proprietassat magának tulajdonítsa, mint a mű Toroczkaik Jobbágynak ellenünk bédott Instantiajokban magoknak a mű nagy p(rae)judiciumunkra arrogálják meg nem engedtetett [Thor. XX/4]. 1796: az Torotzkaik ország Articulusa által a' Jobbágyságnak igája alól nem tsak fel szabaditattak, hanem minden Törvények, és pactumok, melyek a' Job-

bágyágnak igájáról szollottanak, azonn ujj Törvény által elis töröltettek [Mv; TLev. 5/16 Transm. 73 tábl.] * *lelki-testi* ~. 1619: Az én uram oly békességszerető fejelelem, hogy semmit magától nem cselekedett, hanem hitták, sőt kételenítették az én uramat egynehány ország, kik megunták az német lelki-testi igáját és örökkévaló frigyet akarnak kötni az hatalmas császárral az én uram által, hogy soha többször ennek útána az hatalmas császár ellen kardot ne fogjanak [BTN² 342] * *testi-lelki* ~. 1619: De így gondolkodjék nagyságod Magyarország felől, hogy immár úgy hozzányúlt az magyar az több országokkal együtt, hogy vagy egy lábíg elvész, vagy az sapkát teszi fel, de általmegyen ebben, hogy többször ő az német testi-lelki igáját nem viseli [i.h. 349-50].

2. hámiga, komót, kumet, vállhám; grebānar; Kummet, Kumtgeschirr. 1681: Csigás Lovakhoz való, igha viseltes, szakadozott, majd semmire kellő Fék Nro 7 Ezeken jo Zabola Nro 4 [Vh; VhU 553]. — E jel-re l. Frecskay 306, 502; TESz *kumet* al.

3. vmilyen hidrés; una dintre părțile podului; irgendein Brückenteil. 1662: A várórség) bemenvén a várba^a, az hidat kezdék szedetni minden hidlásfaival, gerendáival, igáival és még cövekeit is kivagdaltatni, kapuját berakadni, tölteni és csak a vár oltalmára magokat készíteni kényszerítették vala [SKr 581]. — ^aVárad várába 1660 nyarán. A török ostromra].

4. dív teher; sarcină, povară; Last. 1717: Az sütők mellett szüntelen négy embért tartunk, kik oljan nagy igának tartják az ot valo Continuuskodást hogy sokan mán el is bujdosnak miatta, noha minden hétén őket változtattjuk, az ot valo vérest döffölést ragodozást, és sok nyughatatlanságokat ne(m) szenvedhetvén [INyR Csz, Gysz és Ksz panasza]. 1780: Eb ugatta kedves Barátom ugyan réám taszítatók a nagy igát Örökös nyomorúságot [Betlensztniklós KK; BK. Bodo Zsigmond gazdatiszt lev.].

5. teherviselés; povară de suportat; Lastentrage. 1579: Ezt penigh eo Naganak vgyan zorgalmatosson Aggyak eleybe, eczer is Mazzor is mind Addegh mygh Az zegeny varast illie(n) Iगतul megh zabadittyak [Kv; TanJk V/3. 203b]. 1594 k.: Latvan penigh ezt az raitunk ualo nagy inseget, el el uiselhetetlen nagy igat, . . nymellyek keozzwleek ide Nagysagodhoz conflualnak, es . . immunisek leznek azokis az keozenseges tere uiselesteol, es . . ado fizetesnek terhe, azokrolis zaltan zaluan reank telliesegel el nyomorottunk [Dés; DLt 247]. 1671: A Szász Nation lévő szegénységnek el-viselhetetlen igájokat láttyuk ebben, hogy más helyeken Posta lovakat nem akarnak tartani, a' hol ennek előtte tartottanak, tartanak ennek utánna-is sub poena Articuliari [CC 32]. 1800: minden városi igától ment volt, meg adván az portio pénzt és sovágó volt [Torda; KvAkKt Mss 363]. 1805: a' Mivelő kovácsok . . azt magyarázván . . . hogy Ngd arra nyitott utat hogy mikor mivelnek akkor nekik kostotis adjunk, a' melynél a vas manipula(t)joba se Eleinknek se nekünk a' kik értük nagyobb iga a' nyakunkba nem volt [Torockó; TLev. 9/41].

Szk: ~t vet. 1589: Vrünek de dologgal ne terhellye a' Zegheny keosseget, Mert ez Zabad varos volt soha Nem Iobbagioskodot, Ennek utannais eo Nga Ne vetthe ez illie(n) Ighat az varosra [Kv; TanJk I/1. 105] * ~t von

terhet visel. 1774: a Tisztek a jo okrös Tehetös Gazda Embereket Dátumokért Udvar Biráknak, Vintzelléreknek, koltsároknak tészik s az Szegény Emberek vonnyák az Igát, az kiknek nints annyi Marhájok [Keszű K; KS. Conscri. Barta János (40) jb vall.].

igabarom igás/igavonó barom; animal de povară, vită de jug/de ham; Zugvieh. 1769/1778: midön Földes Vrunk rabotájára Szántani mentünk, . . meg esett az is, hogy A' mi Iga Barmaink mellé rendeltének más Jobbágyoknak vagy Selléreknek iga Barmait Czimbórában [Kárásztelke Sz; BfN DDD/4].

igahúzó igavonó; de jug/povară; Joch ziehend. Szk: ~ barom. 1803: Az igahúzó barmok pedig minden reggel korán bėjőjenek, és ha akármelyik gazdának ökre vagy lova odamarad és . . munkájában csonkaságot szenved, az olys gazdának a pásztor napszámját megfigyzeni legkisebb mentés nélkül tartozik [M.hermány U; RSzF 193].

igás I. mn igavonó; de jug/povară; Joch ziehend, Zug-, Arbeits- (Tier). 1861: Egy kised homáljos peji paripa Igas 14 — Eves [Marosbogat TA; HG Gr. Kuun lev.].

II. fn ?igáskocsis; argat/vizitiu la carul de povară; Zugkutscher. Szn: 1659: Jgás Ferencz (idegen) [Kv; SzCjk I. 31a].

igásbarom igavonó barom; animal de povară, vită de jug/ham; Zugvieh. 1806: dolog idején maradván oda az Igás barom, Mihellyt hirt tészen a' Pásztornak a' Gazda, tartozik legottan azon Marha keresésére viszzá fordulni, és egész estvéigis keresni [F.rákos U; Falujk 13, RSzF 197 Sebe János pap-not. kezével].

igáskanca igás/igavonó kanca; iapă de povară; Arbeitsstute. 1861: Egy szegy Sárga szín Igás 12. Eves kehes Kantza [Marosbogat TA; HG].

igásló igavonó ló; cal de ham/tracțiune; Zugpferd. 1756: Igás Lovakra való hám kantárostol négy [Déva; Ks 92. I. 32]. 1807: az Igás lovak(na)k szabad lészen az ökör Jaro helyen a' legelés [F.rákos U; Falujk 27 Sebe János pap-not. kezével].

igásnapszám igaerővel végzett napszám; muncă cu ziua efectuată cu atelaj; mit Zugtier geleistet Tage-lohn. 1875: ki egyházi köz munkára kirendeltetvén, a szabott munkát hanyagság vagy macacsságból nem teljesíténé, az azon időben folyó igás vagy tenyeres napszám árrában marasztaltassék el, mindenik esetben az egyház közpénztára javára [Damos K; RAK 199].

igásparipa igavonó paripa; cal iute de ham/povară; Zugroß. 1861: Egy Igás sötétpeji paripa mintegy 9 éves [Marosbogat TA; HG Gr. Kuun lev.].

igaviselés robotviselés; robotá; Zugfron. 1599 k.: Barthory Christop (!) vrunk megh tekintwen sok keppen walo Iga vyseleseönket, lowainkal, zekerinkel es hayoinkal zintelen walo zolgalatunkat . . . [Dés; DLt 261].

igavonó 1. igarobot-viselő; care este obligat la robotă; Zugfron leistend. 1786: Az Thoroczkaai Hataran lévő Makkos Erdőre tudam hogy egyben gyűjtették itten az Városi Szegénység és magak Sertéseket, és azakat az Makra hajtatták s abban az Városnak és szegény iga vono Contribuens Népek nagy haszna volt [Torockó; TLev. 4/13. 43].

2. ~ *barom* igazsbarom; animal de povară, vită de jug/ham; Zugvieh. 1605: biro vramnak Authoritassa legyen rea hogy igha vono barmokatis minden zemely vagolatas nekwl . le vagatathassa [Kv; TanJk I/1. 527]. 1812: az Hazanak sok helysegeiben a Lakosok a mostoni Hadi környül állásokra nézve gyakrabban elő forduló vecturák miatt . . . igavonobarmaikotis . . . a közönséges terhek elkerülhetése tekintetéből felettébb kezdették eladogatni, és ha el nem adhatják több lakosokkal társaságba álva amint nevezetik Habszába igen tsekely árron ki vágatyak [Hunyad megyei lev. a gub. Kv-ról].

3. ~ *marha* igazsmarha; animal de tracțiune, vită de jug; Zugvieh. 1675: étszakának idején iga vonó marháit reá haitvá(n), az szőlőmet tapi(n)tatla(n) (!?), vesztegette marhaival [Kv; Tjk VIII/12. 63]. 1771: Vasárnaponként . . . a maga iga vono Marháival dolgoztatni láttuk Tit. Zilahi István Jakots Istvan Uramékat [Dés; DLt 321. 17a]. 1796: iga vono Marháib(an) is tetemes károkat szenvedett [Ilencfva MT; DLev. 3. XXXV/4]. 1804: Mitsoda . . . a külső Gazdasághoz tartozó iga vono, vagy más féle Marhák . . . maradtak ? [Fejér m.; DobLev. IV/875. 2a vk]. 1831: A Mészáros Czéhval, a mint Conventiom meg mutattya, ugy edgyeztem volt meg, hogy a mely iga vono Marhákat a Mészárosok ejtzakara a Gujába ki hajtának, az essék meg estvéli harangazás előtt, külömben a mellyeket azután későbbre hajtának, azokat reggelig a Mészárosok tartoznak őriztetni [Dés; DLt 332. 2]. 1864: Minden igavono marhával biro gazda azon esetben, ha a kirendelt időre ekéjével vagy szekereivel . . . ekklai vagy papi dologra ki nem áll, Egy frt 20 xrral büntetődik [M. bikal K; RAK 251]. — L. még RSzF 167.

igavonó-marháatlan igazsmarha-nélküli; fără animal de tracțiune/vită de jug; ohne Zugvieh. 1843: olyan munkára rend szerint csak gyalog szerez az az igavono marháatlan embereket szoktak küldeni [Ált Bányagazgató-sági lt Varga Katalin ügyében Zalánán tartott vegyesbizottsági vizsgálat jk. — Kiss András kijegyzése].

igaz I. mn 1. való; real, adevárat; wahr. 1568: Jacobus Zygyarho . . . fassus est, hogy q az gyermek Tartasert semit fel ne(m) tud, . . . de bizon Jgaz eleg draga Idön tartotta [Kv; Tjk III/1. 175]. 1570: Zeyfner Matthias hithy zerent vallya, hogy Kowach Matias eo neky Montha, igaz az hogy Almas Myhalenak az konthyaba kygo feyet es geknek (!) farkat találtak [Kv; Tjk III/2. 170]. 1585: eleozor, Biro vram ket Vraymat Valazzon még Ma meg latny a' panaznak igaz voltat [Kv; TanJk I/1. 12-3]. 1639: magais ki jeohetne Sz. Gieorgyre, . . . ugy tudna Kegldis itület tenni feleolle ha igazé mindenbe(n) az biro szava avagy ne(m) [Homoródsztpál U; Szád. Redej Janos lev. Nagy Tamás fogarasi várgondviselőhöz]. 1764: találtak a' szénában egy nyérs hájat, vesejével edgyütt, mind ezen jelek igazok lévén arra hogy gonoszul el vezett sertéseknek aroléki lettek

légien [Torda; TjKT V. 202]. 1770: igaz a, hogy tavaj mig aláb nem ereszték az utrizált Királyfalvi Malmat, mikor a Viz aradni kezdett hamar meg állatt az also kerék [Királyfva KK; JHb LXVII/107]. 1813 k.: (Barátosi József) áskálodott utánna mind addig mig a' Czéh mestersegebe fel-függesztetett volt, de . . . vádaskodásai nem igazak(na)k tanáltatván viszsza tétetett [Dés; DLt 56-hoz].

Szk: ~ *dolog*. 1692: Igaz dologh feles Kapu szamjokra nevez keves hija hogy az Szasz Natio az terehnek felét ne(m) supportalta [Szőkefva KK; Törzs. Sárosj János kezével]. 1698: Tudom, hogy Székolajbol Voncsa Szimion . . . hoza lo háton mint egy két vékányi buzát, én igaz dolog az buzát nem nézegettem [Vízszilvas SzD; Ks Georg. Sándor (23) jb molnár vall.]. * ~ *látni*. 1572: walkay Myklos, Monda My nekunk Allyatok hattrib fyaym, Senky Semmyth Ne Indechon Mert Nem vynnja hoztalak, en tytoketh, hanem Jgaz Latny [Jákótelke K; KP].

2. vk-ben v. vk-re adott válaszbán, rendsz -e~é~i kérdőszóval; in întrebarea pusă la interogatoriu sau în răspunsul dat la o întrebare pusă la interogatoriu, de obicei cu particulele interrogative -e~é~i; in Verhörfrage od. in der Antwort auf Verhörfrage gewöhnlich mit dem Fragewort: -e~é~i: 'ua.; idem'. 1583: En Ersebet ezeket senki zaiabol nem hallotta(m) hanem attol Az Ilonatol, de nem tudo(m) ha Igazi azuagi nem^a [Kv; Tjk IV/1. 157a. — *Köv. a nyil.]. 1586: Kalmar Ianos Pro Vrsula Egebet ne(m) tudok Mit Mondany Igarto gorgy feleolly hane(m) hallotta(m) hogy . . . igen ket zin alat vallo Ember volna es hogy . . . egyktwl masiktwlis pinzt vett volna fel . . . de en az eo dolgaban hamiss e igaze en ne(m) tudo(m) [Kv; i.h. 584b]. 1776: igaz é hogy az ott lévő lapáj vagy Terecske mind a' Tohoz tartozó? [Mezőpagocsa MT; M&G vk]. 1784: Igazé hogy az emlekezetben forgo helyly . . . a meg nevezett Galok banyászé volt [Torockó; Bosla vk]. 1820: igazé hogy el lett volna rothadva a Báro Urnak elejé^a [Aranyosrákos TA; JHb 48 vk. — *Értsd: penis-e]. 1831: Igazé az is Vonutz . . . hogy a Lovakat láttad volna, mig a Kádbükkire szemed előtt be szaladtak [Dés; DLt 332. 15 vk].

3. tényleges, valóságos; real, adevárat; wahrhaftig. 1646: Ez okon citaltattam az Specificatus Inctust, hagi engemett hazassagbeli hozzam valo kötelessége kiuöl . . . el hagiuan, engemet igaz ok nélkül parazna szemelenk mondott [SzJk 62]. 1650: Mindsent (!) naptyat minden Igaz es Jo oknikült Artalmas kipen Diffamalt Azzal hagi Az eo Diznayat megh vótok [UszT 41]. 1686: Barbara Szekely . . . minden igaz ok kivül eszt kiáltotta Feleség-hemre, ezzel diffamalta: Te kicsapni valo nyilván valo kurva, fattya vetet kurva [Kv; Tjk XIII/1. 272]. 1750: Ezen verekedésnek ki volt az indito oka, vagy penig minden igaz ok nélkül veretett meg nevezett Bogdány Péter [Veresegyháza AF; Told. 43 vk]. 1843: minden igaz oknélkült (!) réám támadott, kegyetlen nagy gázolásokat tett rám [Dés; DLt 1371].

Szk: ~ *nemes(ember)* valóságos nemes. 1668: assoluta potentia median(te) botokal, vas villával, Feyszékel, puskával, az en fel állitot seövenyemre jöttek hatalmas vágta, holot az en kertemre igaz nemes Ember kertére ne(m) jöthettek volna [K; Ks 65. 43. 10]. 1681: ingemet igaz nemes Embert potentia mediante vert, taglot, veremet kiontottá [Dés; Jk]. 1756: praesentaltam

vala Excellentiatok(na)k, s Natságtoknak Sepsi Király Biro Antos István Uram petsétes attestatioját arról, hogy igaz Possessionatus Nemes Ember lévén ... egy Nemes Curiam Sepsi Székben Fell-Dobojban, de azon attestatorais Nemes somot^a kiadni nem akarják az Kamara háznál [Feldoboly Hsz; DobLev. I/270. Ia Bartok Áron foly. — ^aÉrtsd: sörészemet] * ~ *nemesi virtuoscska* valóságos/valódi nemesi erény. 1763: én bizany nem a Fizetésemért szenvedtem s szenvedek hanem, az N(a)tsád Grátiájaért, és az magam igaz Nemesi Virtusokáért [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József gr. Kornis Ferenchez] * ~ *nemesség* vkinek valóságos nemes volta. 1725: Levelem meg ado Nagy Enyedről Magyar Országra Szarmazat Szegeny Legeny ... kívánván Testimoniumat igaz Nemességről ..., a Nemes Var-(me)gye tölle nem denegalta [Veresegyháza AF; Ks 95 Borsaj N. Pál lev.] * ~ *szükség*. 1595: Az Eg'hazra, Scholara, es egieb fele igaz zwksegekre, Alamisnalkodasra ment f. 316/36 [Kv; Szám. 6/XI. 21].

4. igazi; adevárat; wahr, recht. 1581: az my meg holt kegielmes vrunknak Jambor Igaz hywe es zolgaia lewen Jlen gyalazatot kissebseget zenvedek az Jo vraktwl [Gyf; Törzs. Szentpáli Kornis Mihály foly. a fej-hez]. 1608: my keozottwnkis ez Vtanis ez fele haborusagos Igyenetlenség az perleodesbeol ne legyen hane(m) inkább az igaz atyafiúságos szeretet Maraggyon keoztwnk [Kv; JHb XXVI/49]. 1628: az en szerel(me)s Uramat kerem az en hozza(m) valo igaz szeretetinek megh mutatasaert az en fiamhoz Allia Samuelhez^a az en holto(m) uta(n) mutassa minden igaz io akarattiat [Bonyha KK; Eszt-Mk Cserei lev. Bánfi Mária végr. — ^aMostohafiú az első házasságból]. 1631: mostani nyomorult allapattyanban Farkas Ferencz Uramnak minden megh unas es Zugolodas nélkül mint igaz hűtos tarsi mellett, nagy io szíuel bant es baylodatt [Szentmargita SzD; Told. 27]. 1691: Mint hogy penigh ez szoros üdöben szorgalmatos gondviselés kévántatik, eo Kgle jo maga alkalmaztatásával igaz Hazafiuságát tapasztaltassa [Kv; Törzs Instr.]. 1797: bizván az édes aszsony (!) Anyám én hozzám érdemem felett meg mutatni méltoztatott nem napai, hanem valóságos igaz édes anyai grátiájában bátorodom néhány rendiimmel alkalmatlan lenni [Mezőcsávás MT; Kp II. 52 Máthé János özv. Újfalvi Sámuelné Sombori Borbárához].

Szk: ~ *proféta*. 1725: edgy ide valo Praedicator praedicatio közben ... azt hozván elé keservesen, hogy nem edgyébert leszkodik ez az fekete Szakállu fekete barát, hanem hogy azt várja, hogy az Farkas utczai Templomot el foglallják, s eo mehessen belé ... Adná az Isten, hogy igaz Propheta lehessen [Kv; ApLt 2 gr. Haller János anyósához] * ~ *ura* (a jb) igazi földesura. 1662/1681: (Vojt Mihály) mivel hogy Sok rendbeli változo alapatimban mellőlem el nem allat. Sőt igaz Urahoz valo tökéletessége szerint Varamat többekkel edgyütt megh tartotta s oltalmazta Vojt Mihályt az örökös Jobbágysagbul mind magat Feleseget és ket agon lévő maradékit eximáltuk, minden Nemesi szabadsaggal .. élni meg engedtük [Vh; VhU 333 Zolyomi Miklós ad. lev.]. 1666/1681: (Opra Proplan) feje fen allattaigh hűségét tökéletesen megh mutatta, mellőlem el sem allot, sőt igaz Urahoz valo tökéletessége szerint, Varamot Kemény Janos koborlo hadaitul ellensé-

gimtül masokkal edgyütt meg tartotta oltalmazta [Vh; VhU 331 ua.].

5. *vall* adevárat; wahrhaftig. 1600: Vgy Segillien minket az egy eoreokbe valo igaz Isten [SzO IV, 141]. 1636: Az egy igaz örökke valo Istennek, az ki Atya, Fiu, es Szent Lelek, legyen dicséret ditsösseg, menyben és az földön. Amen [ÖGr]. 1653: Mely ujitást Belgiumban és Angliában inditottak meg ez előtt majd hatvan esztendő tájatt, mihelyt az angliai Jakab király, az annya halála után, a régi római igaz vallásból kitérítette az országot. És így az elébbeni calvinistákon a puritanus név marada, az újakon pedig a protestans név vagyon [ETA I, 27 NSz]. 1671: Felette szomorua(n) értettük volt, hogy eo kglmek, noha mindnyaja(n) az igaz Reformata religio(n) levő Ecclesiak(na)k lelki pasztori volnának, mind az által eo kglmek Episcopalis es Presbyterialis nevezetek alatt egymastul szakadást czínálva(n) az egy ügyű halgatok(na)k nagy botrankozására, a' mit az edgyik p(re)edikál a másik refutallja [SzJk 116]. 1700: Micsoda az orvossága? ... az igaz meg terés, megalázodás, könyörgés, bójtelés és sirás [UszLt IX. 77. 11 gub.]. 1713: Esküszöm az elő, igaz és örök Istenre ..., hogj ... az eo Felsege Szentesges Szemelye, allapottya, meltosaga, Tisztessége és Birodalmi ellen, sem titkon sem nyilván nem machinalok [Hsz; ApLt 2]. 1722 k.: esküszöm az élő, igaz Istenre, ki Atya, Fiu, Sz. Lélek, személljében három, állattjában egy örökké valo Isten [GörgJk 76]. 1809: Investigaltassék az egy Igaz Istenre a ki Atya Fiu szt Lélek egy Bizony örök Istenre eskettesenek meg a Bizonyosságok [UszLt ComGub. 1752].

A nyíl-okban az 'egyetlen igazi; valóságosan létező; igazságos' és más hasonló jel-sel is számolhatni.

6. kb. pontos; exact, precis; genau. 1582: Az Monos-thor vczay fertalyban vagion Zam Zerenth az Rawatolnak igaz Moggiakeppen vonas 156 [Kv; Szám. 3/VI. 1 Diósy Gergely not. kezével]. 1590: Bachy Peter es Velten Kirschner Q(ua)rtasok ... amely bor, buza, 1589 esztendeobe termet, es a Q(ua)rtara Jutoth Jghaz irastegenek, es igazaz Zamadast Zolgaltaassanak Jeowendeoben [Kv; i.h. 4/XXIII. 1]. 1677: Az Ado Szedők hiteselek legyenek az igaz perceptiokra, igaz administratiokra, és arra-is, hogy az Adót bé-vivő szegénységet nem sanczoltattják, váarakoztattják [AC 71]. 1693: Az Bagoly lyukba(n) egj tsegely rét a' maros mellett ... mint hogj az marus szaggattya, kaszálással igaz mérésel merjék fel, és ugj kaszálják az négy Atyafiak [Ne; DobLev. I/37]. 1738: (A város hadnagya) minden Perceptumról és Erogatumról igaz számot ad a Nms Universitás(na)k, és nem más(na)k [Dés; Jk 495a]. 1816: Most ... bizonyos környül állásoknak egyenes, és igaz tudására volna szükségem ha Levelek volnának kezemnél, de nintsenek^a [DobLev. V Szigethi György lev. — ^aKöv. az ügy előadása].

7. helyes; correct, just; richtig, recht. 1616: Az Regulanak penig igaz magyaráztattya meg mutattya hogy ez Török Marton testis leüen, most ő ebben az Causaban nem Júdex [Kv; RDL I. 100]. 1761: Te pedig oh szent Mindenható és a Te búslásodnak közepette és irgalmassággal meg emlékező Úr Isten, aki ... az mi eleinket a sovány földről és pogányosság közzül ... ez kívánatos földre kihozván telepítetted és a Te igaz ismere-

tedre juttattad, ne indulj fel miellenünk a Te búslásodban, és ne törölj ki minket a mi bűneinkért [NyIr 200 Bánfi Farkas álma]. 1769: Ami peng az öregséget és nem céhet illeti, hogy az ily tagjait jó tanács-adásokkal és articulussoknak igaz magyarázásával éltessek, az arbitrativa sessio az egyenességet atyaiképpen intimálja [Dés; DFaz. 26].

Sz: *betelik az ~ mondás* kb. helyesnek/igaznak bizonnyul a közmondás. 1723: Sok Sima szavaival s információival fedezték be magok insolentiajokat, Jo Tétünket illyenekkel hálálván Itt Telik bé az az igaz mondás: Verd viszsza veretlen [Hátszeg; Ks 83 Csulay Imre lev.].

8. hiteles; verifícat; geeicht/ahmt. 1558: Regenten llienkenpen hallottam az cement Mertekröl¹, hogy Nem wolt(h) zabad senkinek wllian Merteketh tartany, de Meeg zabad sem volt Merni. Hanem az igaz Mertekel, tudny Ill<ik> az buday Mertekel, Merth az buday Merteknel Nagiob az Bechys 4 lottal [Nsz; MKsz 1896. 296. — ¹E megj. az aranyváltással kapcsolatos]. 1570: Ven Lakatos peter, Lakatos Balint, Zygarto Gërgh Egenleo Zowal vallyak hytek zerenet, hogy az mely Lewelre eok pecheteket vetetek, Es az Melyre Sala Jmreh pechetet Nem vetette, Minden keppen es Minden Rezeben Jgaz volna [Kv; Tjk III/2. 83]. 1601: Az fontoknak igaz voltanak vigyazasara az ket vasarbirak viselienek zorgalmatoson gondott [Kv; TanJk I/1. 383]. 1618: Mert, Kegyelmes Uram^a, nincs nekem több s igazb bizonyosságom az Nagyságod jámbor szolgálínál [BTN⁴ 118. — ^aA fej-re von.]. 1650: Az Leuel erőtlén mentse magát az J hogy az Leuelet nem tsinaltatta, . . . igaz Leuelnek tudta mind eddigh s eo rea vgi devenialt [UszT 8/64. 65b]. 1745: (A vádlottak) Kortsomárosságbeli functióban lévén hamis ejtelt tartanak, vagy ha igazatis nem igazán mérk vagy méretik a bort és sert [Torda; TjkT II. 59-60]. 1809: (A kortsomáros) tartozik a' keze alá adando lalokat igaz mértékkel tisztán és minden elegyítés nélkül kortsomárolni [UszLt ComGub. 1715]. 1831: Hamis az a' Contractus, nem igaz, ne legyen annak fogamatja sohult a világon [Kvh; HSzjP].

Szk: ~ *mértékre csinal*. 1626: Az kádár mesterek igaz mértékre csinalják az ő miveket és reá vigyázzanak az czehmesterek [Gyf; EOE VIII, 345 árszabályzat].

9. igazságos; drept; gerecht. 1580 u.: Isten zerint valo igaz Teorwint warok az kgték zekitől [Szentkirály U; UszT]. 1586: Kalach swteo ferencz Vallia, Aminemee pereim enneke(m) voltanak azok mind Igazak voltanak [Kv; Tjk IV/1. 592]. 1634: Pestis orszagunkban giakor helyeken Istennek kglis igaz itiletebeől ighen grassal [KJ]. 1753: a' Sz. Isten Sullyos, de igaz ostarai őt esztendőkötl fogva, annjira obruáltanak, más ember Segitsége nélkül meg se mozdulhatok [Eszt-Mk Cserei lev. Cserei Mihály nyil.]. 1794: Biznak az Arvák az Inclytum Officium igazság szeretetében, nemis Kévánnak egyebet tsak igazságot, de eztet el temettetni bizonyoson megsems engedik mig igaz Birot lehet tanálni [Kv; CsS]. 1810: Instállok annak okáért alázatosan, tekintvén gyámoltalan öreg voltomat, meltoztatik igaz ítéletet tenni [F.rákos U; Falujk 47].

Szk: ~ *törvényt szolgáltat*. 1572: Aszon keriuik kegelmedet hog Kegmed szolgáltatson igaz törwint Mert ha valami ol dolog törtinnik az kegelmetek varosabely Embernek mys igazs töruint teszwnk nekie [Lápos^a; BesztLt 3687. — ^aValószínűleg: Hagymáslápos Szt]

1669 k.: En Déés Városának választott Fő Hadnagya, eskeszem hogy . igaz Törvént szolgáltatok igaz executiot tészek, és tétetek az törvény utan [Dés; Jk 12a esküforma]. 1692: az megyebírásnak tisztiben . . . megye székiiben igaz törvént szolgáltacz szegénnek, boldognak [Kozmás Cs; SzO VI, 432] * ~ *törvényt tesz* → ~ *törvényt szolgáltat*.

10. jogos; legitim; rechtmäßig, berechtigt. 1561: Azokaert az meg' mondot Etwes Mestereknek kerelmere igazakra es torüenzerent valokra haiolwan my io akarrattal. Az w fellywl meg irt rendeleteket es articulosokat Joua hattwk dichirtwk meg erpsittetwk [Kv; ÓCART.]. 1584: Bek Ianos vram Keonyeorgeot Azert eo kkgk-nel varosúl, hogy . . . az varos feoldereöl az teolist el vonatnak . . . Mely kewansagoth eo kgmek warosul meltonak es Igaznak itilwen . . . ^a[Kv; TanJk V/3. 285a. — ^aKöv. az ítélet]. 1618: Monda . . . az pasa nekem az csehek feltámadtak az urokra, ügymint királyokra s véle harcolnak, mikor az tü törvényitek szerint Ferdinándus^a törvényben állana az csehekkel . . . Meliknek vagyon igazb oka az hadakozásra? [BTN⁴ 298. — ¹I. Ferdinánd német császár és magyar király]. 1642: I(s)te(n)nek k(e)g(ye)lmes oltalma ala ayanlo(m) kmeteket es igiekezem rajta hogy en miattam kmetek semmi nemű igaz igieben^a megh ne fogiatkozzek [Sófva BN; BesztLt 115 Petrus Gauay a beszti főbíróhoz. — ^aÉrtsd: ügyében]. 1689: Kgltek minde(n) p(rae)tensojokat eo kglmeknek meltonak es ighen igaznak itile leveleiben [Szökefva KK; Szád. Sárosi János nyil.]. 1780: mind ezekből Meltoztatik Natságtak böltsen által látni, mely helytelen és Isten s természet törvénye ellen való dolog lenne, ha el rekesztetnének igaz kérésüktől [Torockó; TLev. 9/17]. 1833: Instálunk mély alázatassággal Nagysádnak, méltóztassan igaz ügyünket szívére venni [Torda; TLT Praes. ir. 1534].

11. jog/törvény szerinti; dupá lege, conform legii; recht/gesetzmäßig, rechtlich. 1628: Az en holto(m) utan penigh mingiart igaz oszlas szerent, es Testamento(m) teelem szerent, minden ingo es Ingatla(n) iokat megh osztua(n) ki ki maga sorsauul elegendiek megh [Bonyha KK; Eszt-Mk Cserei lev. Bánfi Mária végr.]. 1642: annak felette keszentiu^a partha couett el adott, melj eszuszt (!) marhakban az Leanianak . . . igaz portioia leott uolna [Kv; RDL I. 128. — ^aÉrtsd: köszöntőt]. 1658: Mivel hogy Isten Eo felsege, Ekkediglen en nekem Negy gyermekimet Marasztotta megh eletben . . . akarom hogy minden Nevel Nevezendeő Bonumim igaz Oszlasz (!) szerent reajok szallyanak [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. 1735: az egész Bolduczi^a Biradalmanak . . . igaz negyed része cedál a' Fejer nevezetű Lineára [Mezőcsán TA; Born. X. 7. — ^aEltűnt település Mezőcsán táján]. 1778: Trauzner Judith Aszszonyinak a meg nevezett Aviticialis Antiqua Nobilitaris Curiaol igaz fele részének revindicatioja vegett; mind magának, mind pedig Successorinak . . . szabados regressusok légyen és lehessen [Szentbenedek AF; DobLev. III/513. 4a]. 1805: Ngod . . . semminemű ugy nevezett javításokon többé azon kiváltando Jozságokban ne igyekezzék, hogy avails az igaz örökösöknek nyilvánosság praediciumára a' jozságokat jobban és többel ne terhelje [Mv; Ks 92].

Szk: ~ *dézma*. 1589: Biro vram ezis megh kialtassa, hogy Akínek kert zeoleye vagyon hazanal, . . . bora ha 80. vederigh lezen vagy teobbis lezen, tehát igaz dez-

mawal tartozik [Kv; TanJk I/1. 116]. 1664/1681: (A) Lugosy es Karan sebessy bõtsületes emberek^a minden Vetemenyekbül, ugymint borból, Buzabul, es egybe akarmi mezei Leguminakbül az igaz dézmat mint az töb Haczoki örökös Jobbagyim megh adgyak [Vh; VhU 313. — ^aA két város török kézre kerülésével elmenekültek] * ~ *határ*. 1582: igaz hatariul meg vannak határozatuan [Dés; DLt 209]. 1598: El hozom enis az vram Ekeyett, es el Borozdalom az hatarat az en feoldemnek, az hul az Jgaz hatara [M.fodorháza K; Ks] * ~ *kvárta* törvényes dézsmangyed. 1622: Praedicator Jóuedelme. Mindenfele öszy es Tauszsy vetemeniből igaz quarta az Regy ritus szerent [Szentmargita SzD; SzJk 7].

12. ~ *vér* verrokon; rudá de sínge; Blutsverwandte(r)r. 1591: Uagyon eg' kus darab eoreoksegünk mely Eoreoksegh az en meg holt Uramrol Simo Istuanrol En ream maradat Es az eő fiara Janosra, mintt igaz uerre [UszT]. 1625: Az eőreoksegh Eősteöl marat haz az en aniamrol en ream marat mint igaz uerre s meltan keuanhatom, mert ingemet illet [Tarcsafva U; i.h. 69]. 1643: az Eoröksegh az igaz uerekteol el nem idegenedik [Kv; SLt FG. 7]. 1683: akar mi nével nevezendő javai nekem igaz vérnek es eo Neki igaz Attya fának az nemes széktül Istenesen kezemb(en) Itültessek es Asignaltassek, megh kevanom [Dés; Jk]. 1735: midőn en az It, azon Ház(na)k, es appertinentianak számomra valo remissioja irant leg(iti)mó modo admonealtattam volna, az I nekem azt mint igaz vérnek nem remittálta ... meg kívánom azért a jure, hogy azon perben forgó ház ... nekem igaz vérnek, ... readjudicaltassek [Torda; TJkT I. 88]. 1816: leg Törvényesebben lenne az ezen Praediumhaz tartazo igaz vereket ki keresni, azak között Törvényes osztajt tenni annal fogva a belölle meltalanul részesültek ki rekeszteni [Kövend TA; Borb. II Gál Sigmund ns nyil].

13. ~ *vérség* vérokonsági jog/juss; drept întemeiat pe rudenie de sínge; blutsverwandtes Recht/Erbe. 1664: Szakmari Gaspar(na)k az Szüle Annia, egy test ver leven Gonos^a Simonnal, Gonos Judit apjaval; az mely hazat Gonos Judit el adot, ahoz igaz versege leven megh nem engedi se(m) az hazat, sem ahoz való szanto földelit, retit az ő versege ell(en) mas(na)k birni [Ne; DobLev. I/19. — ^aSzász vn]. 1678: méltotassék az ... Járai Mihálynétól biratott portiot nekünk Atyafiakul conferalni, ... bocsáttassék kezünkhöz azon portio, ne periclitálódjék azon jóságához való igaz vérségünk [Ks 90 Győrőfi György kérv.]. 1753: semmi mobilékben nemis participalodtanak, magok igaz vérségekre rehebealt immobiléknél egiekben [Keresztúrfiszék; Sf]. 1764: hogy pedig az Ingerens Jussotal el ne essék. maga igaz vérséget demonstralvan Törvényesen az Ax ellen producalni szabadsága lészen [Torda; TJkT V. 187].

14. ~ *vérségi* vérokonsági; de rudenie de sínge; blutsverwandtschaftlich. 1796: az igaz vérségi Atyafiságnak meg Sértetessévelis Udvari Biztos Tisztynek meg háborittatásával Semmit nem gondolván a Natságod Biztassai es emberei azokat a Metalis Határozásokat hirtétel nélkül meg változtatták, es az ő Natsága maga tulajdonában involaltanak [Kük.; JHb XX/27].

15. ~ *véru* tősgyökeres, törzsoikos; de vija veche, neaos; urwüchsig/tümlich. 1736 u.: A szegény uram^a is a régi igaz véru magyarok közül való lévén, nem szégyenlette nem csak engemet, hanem nálamnál sokkal alább

való rendüeket atyafiainak hini, meg becsülleni [MetTr-Cs 482. — ^aApor István gr.].

16. törvényes; legitim; gesetlich/mäßig. 1572: Az en Eochem Marton Azt Mongia vala Lakatos Lérinchnek, hogi te egy fatyw Bestie kwrwafy vagi De en Keore Janosnak Igaz germeke vagiok [Kv; TJk III/3. 29]. 1593: Margit azzoni Molnar Gergelne vallia Kerdem Annat hogi ha vra volna neki az az ember, azt monda hogi eo neki hwteos vra, En ... el hittem hogi igaz hazasagbéli emberek [Kv; TJk V/1. 251]. 1600: Minthogy Gyeörgyffi Martonth az bizonsagh nyilwa(n) megh tartotta, hogy Gyeörgyffi Balinthnak igaz gyermeke igaz fia, Farkas Antalnet penigh megh felelték hogy ne(m) Gyeörgyffi Balinth leania, hane(m) fattiu, beresek^a alkalomnya, az teörvény mind hazba eoreksigbe zabadittia, es neki^a itelte, iure p(er)p(e)tuo [UszT 15/39. — ^aTi. az anya szeretői béresek voltak. Gyeörgyffi Martonak]. 1769: Toroczka Bartok András ő kegyelme panaszol, hogy Remetei Sztánk Vaszilie a Szolgaját meg zálagalta minden igaz utan kivül [Gyf; Bosla. Dánfi Mihály ub kezével]. XVIII. sz. v.: Enis halotam ... Beke Samuel nem igaz Beke, hanem az néhai Beke Annának Zab Gyermeke volt [F.csernáton Hsz; HSzJP Jos. Rákosi (55) vall.].

Szk: ~ *ágyból* van törvényes ágyból/házasságból született. 1629: Bornemiza Tamas az ellen co(n)tendaluan hogi nem illette onnet semi rez miuel nem igaz ágyból uolt uolna [Kv; TJk VII/3. 98] * ~ *ágyon* 'ua.; idem.' 1604: Benedeknek leanya Katalin neuw ... paraznasagban leledzet volt, .. ne(m) igaz agio(n) vgian giermeke leot uolt [UszT 18/20].

17. becsületes; cinstit, onest; ehrlich, ehrenhaft. 1559: (A fogva tartott embert) el Bochatta(m) mert meg mentette magát, hogi igazs Ember es szemit (!) nem hallotik hossa Jonal egebet [Retteg SzD; BesztL 27 Cristophorus arros officialis pertinentiarum castri deserty chichio a beszti tanáchoz]. 1573: Dorottia Baka Gergine Azt vallia hogi 20 Eztendeie hogi harmad zomzed Bertalanhoz, lambor etetinel es Igaz Mwnkayanal egebet Nem twd sem latot hozza [Kv; TJk III/3. 283]. 1591: Janos pap eg'ben akaria esketny, kit nem Chyeledhednek, merth ... Chyak eő magotal adot az Azonnak zabadságoth, es nem az Synath. Azert azt mondom hog' az az Janos pap nem Jghaz Ember, hanem hamis, megh kentek az tenereth aiandekkel [Kv; KvLt 1/60 Math. Albarengensis vall-a Petrus Talliany Enyediensis minister Colosuariensis kezeirásában]. 1697: Egykor megint egy Sajtot csinyaltatott vala annak az Páternek, én hogi szolgajok voltam béhiua egykor Peter Deákne Aszszonyom s monda hogi ha Kegjelmed igaz szolgaja vram(na)k, nekemis az [Kotormány Cs; CsJk 2-3 Peter János (37) vall.]. 1752: (A kérdésben forgó személy) Soha sem volt ... igaz két kézi munkájával élő szántó vető ember; Hanem mindetig Tolvajságával élő ember volt [Bikáca Sz; BfR Elek Miklós (56) jb vall.]. 1776: (A jb) egy darab ideig jo életű Ember volt, igaz keresményivel élt, de egy darabb időtől fogva kártékony Ember kezdet lenni [Tyéj H; Ks 113 Vegyes ir.].

Némi valószínűséggel e jel. alá vonhatók a fej. iránti hűséget fogadó esküformulában előforduló ilyenféle adalékok: 1671: Ektaszom az Elő Istene ..., hogy Apati Mihálynak Erdély Országának Fejedelmének ... az én tehetségem szerent, tellesy életemben igaz és hű lészek, Ellenességének ellensége, Baráttjának baráttya lészek ... [CC 24]. — L. még CC 12, 18.

Szk: ~ *hitére*. 1742: Vald megh jó Lelki esméreted szerent elmondott igaz hűtődre [Asz; Bosla] * ~ *hite szerint*. 1554: Ezeket mi az mi Igaz hwtünk zerint irtwk ez level Iratot Kűsmeodeon^a punkeost eleöt valo zeredan. In anno Domini 1554. Idem qui supra Georgius Posoni ac Valentinus Hannagi^b de Eted in sede Udvarhely [MNy XXVIII, 319-20. — ^aU. ^bFennebb: balint Hanniagh]. 1573: Kalmar Janos vallasa igaz hyty zarentt, Eg foldwary istwan Newo Ember az mynt rea Emlekezem yot vala ide ala [Kv; TJK III/3. 174b]. 1842: Melly dolog . . . hogy mindenekbe a már megirtuk mod szerent ment légyen véghez aztat igaz hitünk szerent bizonyítottuk nevünk aláírásal és szokot petsétünkkel meg erősítve [Bözöd U; Borb. II Bözödi László István székely ns vall.] * ~ *hite után*. 1727/1790: . . . mely Templom helyet Czintermivel és az Templomhoz tartazando Csegelyel együtt . . . igaz hitünk után kiis mutatunk [Ádamos KK; MvLev. 8 Kováts Mihály (68) jb vall.]. 1812: Mindezekre környüállásason a mit tud, látott vagy hallott a Tanu letett igaz Hűte után idvezülendő Lelkére vallya meg igazán [Héderfája KK; IB vk] * ~ *járásbeli*. 1669: abéli kívánságára io akarattal valo tekintetem lévén; Kérek minden rendbeli io akaro vraitmat, baratimat igaz járásbeli embernek ismerjek, boczássák és bocsátassak mindenüt békével [Kv; RLt I] * ~ *lelke ismeretére*. 1600: Palastos Jstwan es Jeney Jstwan az eo igaz lelkek esmeretekre valljak, hogy eok az hywatalokban es tiztekben hywen . . . el egykeztek Jarny [Kv; TJK VI/1. 480] * ~ *lelke/lelki ismerete szerint*. 1585: Mikor . . . megh kerdeok lelki esmerety zarent mint volt A' dologh, felele Gieongfwzeo Matias, Jstennek vagiok markaba(n) igaz lelki esmerete(m) zarent mondom . . . engemet eo chak Arra kere hogy Menniek peter vramhoz velle [Kv; TJK IV/1. 456]. 1617: minköt az Vitezöl More Lazlo es Boldisar Abrugibanian magok Szallasara hittanak volna az okon hogi mind eösóktoöl, mind penigh Attioktol es Annioktol, maradot iok ha mik talaltatnanak azokat igaz lelkünk ismereti zarent kett fele duidualnok [Abrudbánya; Törzs]. 1776: Néhai Pap Lup Eö kegyelme juhok számára epitetet oklát, kik és kinek parantsolatyából? és miért vagotották le? igaz Lelke üsmérete szerint vallya meg az Tanu [Maros-sztygyörgy MT; MkG 36. 5/2. vk]. 1823: Várfalvi Popa Máriska a miatt, hogy terhes állapottal volt, meg nem hiteltetett, mind azonálta igaz lelke esmerete szerint val [Asz; JHb 48] * ~ *lelkére/lelke szerint*. 1713: Mü mind ketten Nemes emberek adgyuk tuttara mindenek(ne)k a mi igaz lelkünk szerint^a [Nagylak AF; DobLev. I/83. — ^aKöv. a nyil.]. 1756: meg károsittatását az Migos Exp(one)ns Ur(na)k Balogh Mihály Ur(am) által tapasztalta az Tanu minden környül álló dolgait együtt declarálya, distingválya az Tanu? igaz Lelke szerint [Kövár (Szt) vid.; TKI]. 1770: mi igaz lelkünk szerint fatéáljuk hogi ami (!) szolgálásunknak soha semmi rendi nem volt hanem szüntelen hajtotanak bennünket [Szélszeg Sz; BK] * ~ *lelki/lelkü ismeretü*. 1670/1740: Az falu pediglen mikor Eskütt Embert akar választani, meg lássa hogi igaz Lelki esméretü Ember légyen [Homoródsztpál U; WLT]. 1702: Porka Janos mester . . . az Malom Birakkal edgyező akaratul Molnaro-kat, kiket igaz Lelkü Esmeretüek(ne)k es munkara s mestersegre alkalmasoknak ismer tarcson [Dés; Jk 321a] * ~ *út*. 1609 k.: igaz utamban ram tamada hatal-

masul s megh vagdala [Dés; DLt 311] * ~ *úton jár*. 1849: a boltosnak mondtam, hogy azon fejrénp a bankjegy értékét — mellyet a vásárlott portékáért adott, nem esmeri, s aligha igaz úton jár, — . . . s tölle a portékákat elvéve a vissza fordított pénzzel, bankjegyét vissza adták [Kv; Végr. Vall. 85].

18. kb. tisztességes; cumsecade, cinstit; anständig, ehrlich, redlich. 1589/XVII. sz. eleje: az Legeny rend ez Varosbol el mehet iobbadon valo tanulasnak okaert idegen mesterekhez, orszagokat iarhat az tudomany kedueert, igaz hellieken, kwlseo mestereknejl szolgálhat tisztesegesen, es onnat meg iöüen, az Cehbe minden bwntesnek felelme nélkül vizsontagh be álhat [Kv; Kőm-Cart. 7-8].

Szk: ~ *járáásban jár* becsületes/tisztességes dologban/ügyben jár. 1619: Myuel hogy az orzag az mynt uegezet uolt hogy az orzagban az ky hul akar Jarny az mely faluban az vagy varosban lakyk leuele legyen hogy Jgaz Jarasban Jar en penig Jndultam uolt magyar orzaggra (!) ky myuel hogy ennekem leuelem nem uolt engemet talaltanak uolt megh fogny az Nagos Kamuty Farkas vram zolgay az orzag articulusa zerint [Gyalu K; JHb] * ~ *járáásban megháborgat*. 1671: Máramaros Vármegyében jóságot Bíró Ember . . . Szomszéd Lengyel Ur Jacobus Potuczki Emberén, Szolgain rüt insolentiakat cselekedett, meg-háborgatván igaz járásokban egyszersmind meg-károsítván javokban őket [CC 44] * ~ *járásbeli ember* tisztességes dologban forgolódó/járó ember. 1602: Myert hogi en igaz Jarasbely Ember voltam, Kapytan vramhoz megyek vala keonyeorgeni zwksegos dolgaimra, wttamat meg allotta hatalmasul az feöldre le Eytett [Uszt] * ~ *járatbeli*. 1600: Molnar Janosne Kis Sophia azzony . . . vallya . . . emez ket fogoly legeny ereossen kezde zidalmazny bochky hadabely bestie lelkének ebeknek mondwán egy nehanj vttal Amaz darabantok egy nehanjzor mondak hogy eok nem affelek hanem mostanis Moldowabol leowenek igaz Jaratbelyek [Kv; TJK VI/1. 454]. 1677: Esméretlen, Uratlan, es Országban bujdoso és lézégző emberek, . . . ha magokat igaz járatbélieknek lenni el-hitetik, békével bocsátassanak minden kár nélkül [AC 216]. * ~ *za tesz* ártatlannak/tisztességesnek nyilvánít. 1762: mind a törvények folyása ezzel a hébehóba esett székezéssel rosszul volt, mind a causák periclitáltak. Annak felette a tisztektől függött a delinquenseknek büntetések, ha jól fizettek a tolvajok, paráznák s mások, ök igazokká tették [RettE 141].

19. tisztas; onorabil; ehrbar/würdig. 1833: a' nagy nyereségen nem is álmodzunk, tsak tsupán, hogy fárdóság Munkánk 's hirtzokkodásunk után miis' napról napra igaz szegényül élhessünk [Torda; TLt Praes. ir. 1534. — ^aTi. a kenyérsütő és -áruoló kofák].

20. becsületes/tisztességes úton szerzett; cistigat pe cale cinstitá/corectă; auf ehrlichem Weg erworben/verschafft. 1735: vettem magam . . . ki csinált szép lent 7 fejet de én nem tudtam mitsoda len, laptae vagj igaz [Nagygyeke K; Ks].

Szk: ~ *marha* becsületes/tisztességes úton szerzett portéka. 1561: mynden miet (!) az^a mellyhez valami ketseg uuolna (!) zabad leg'en mynd addig meg' tartani Mig nem vegere mennek hogy igaz garha [Kv; ÓCarti. — ^aElőtte a tévesen írt za szótág kihúzva]. 1568: akkor az Lu vitelben egiwt volt . . . es . . . feelt felöle az desy

Embör hogy igaz Marhat ad fwlör giórnek kolos úri-
nak [Körösfő K; BesztLt 98 Lúka Janos Körösfy biro
bizonyosságlev.]. 1630: Isten eötett ugi segellie, hogy neki
igaz marhaja [Mv; MvLt 290. 199a]. 1747: Sok rend beli
embereket hozzajok jarni láttam Marhakat Vasarla-
ni töllök . . . de igaz Marhakat vasaroltak vagy hamis-
sakat nem tudom [A.várca Sz; Ks 27/XVII] * ~ *pén-
zen/pénzzel vesz*. 1568: W az loüat nem ürzotta^a, ha-
ne(m) igaz pinzön vötte . . . akkor az Lu vitelben egiwt
volt, . . . erős hittel megh eskwt az körösfy Varga Mar-
ton hogy felelt felöle az desy Embör hogy igaz Mar-
hat ad [Körösfő K; BesztLt 98 Lúka Janos Körösfy biro
bizonyosságlev. — ^aIgy! orzotta h.]. 1590: eskedgiek
megh az J. azon hogy eo Jgaz penze(n) veotte es Jgaz
marha gianant az peres diznokot [UszT]. 1604: bizo-
nichia hogy ö az marhat Jgaz pinzel wötte, ha penig meg
nem Bizonithatna minden törwinnekwl (!) Jgazat we-
hessenek az kezessön [i.h. 16/55 Kowachj mihaly czie-
herdfalwj lofw Ember vall] * ~ *portéka*. 1762: köteles-
ség(en) lészen vala, mint Ötvés Mester embernek . . .
nyilvánosan eszre vehetvén, hogj nem igaz portekai
légjenek azon Leánzonak, hanem gjanu fér hozzá [Tor-
da; TJkT V. 132].

21. Tiszteletadó jelzőként; ca attribut prin care se ex-
primă respect; als Attribut für die Ehrenrweisung: kb.
becsületes, tisztess; cinstit, onorabil; ehrenhaft/würdig.
1808: Midőn boldog Inneplést ohajtanék az egész város-
nak, és az igaz előll Jároknak, vagyok a Torotzkai kö-
zönség(ne)k alázatos Jovát akaro, és munkal(o)dhatója
Nagy Daniel mpr [Torda; TLev. 7/14]. 1826: Tiltattat-
tunk az igaz V(ár)megeyi es Familiai Tiszt Urak által is
azon erdő élésétől [Bh; KLev.].

22. őszinte; sincer; aufrichtig. 1591: Keozegi Janos
. . . vallia Barat Janos haza eleot hallottam zaia-
bol, . . . ily igaz voltam en az en komamnak tarsomnak
hogj megh az feleségemnek kiwel megh eskwttem, annak
sem voltam igazb es hiueb [Kv; TJk V/1. 93]. 1620: vol-
tunk az vezérnél . . . az tracta között megmondá a vezér
. . . az hatalmcs császár . . . tüteket tart jobb s igazb hi-
veinek [BTN² 388]. 1770 k.: sokakkal meg bizonyitha-
tom melly igaz szivel voltam én eo hozzája, s ihon Ez a
köszöneti [Bikfva Hsz; HSzJP]. 1801: gyogitson (!) Isten
tökellestesen igaz szível kívánom [Berve AF; GyK gr.
Gyulai Sámuel lev.].

23. Levélzáradékbán htlan jel-sel; ca încheiere la o
scrisoare cu sens neprecizat; im Schlusatz des Briefs
mit unbestimmter Bedeutung. 1733: J(ste)n(ne)k sz: ól-
talmában ajánlván kgimed életit maradok constanter Jó
Ur(amna)k kedves Sógor Ur(amna)k igaz obligatus
Szolgája Sógora Maxay Dávid mpra [Szengyel MT; SLt
8. K. 6]. 1757: Sogor Uramat becsülettel köszöntvén ma-
radak igaz Atyafja szolgálója Rhédei Drusiánna [Kara
K; Kp III. 137]. 1786: Továbbra magamat tapasztalt igaz
barátságodban ajá(n)lván változhatatlan szível maradtam
Kedves Barátom igaz szívű barátod, szolgád Szántó
Sándor mp [M.régen MT; DobLev. III/615. 2b]. 1823:
Egyéb iránt boldog inneplést és jobb indulatot kívánván
maradtam igaz szolgája Zudor Sámuel mp [M.pa-
latka K; RLt O. 1 Zudor Sámuel Veress Sámuelhez]. —
Vö. a 22. al-i jelentésárrnyalattal.

24. valódi; veritabil; echt. 1595: Biro vram akaratt-
iabol attam Vrunck zamara egy fedeles Geombeolieg
tizta igaz Cristali pohart p(ro) f 2 d 25 [Kv; Szám.

6/XVI. 40]. 1610: adot eczeris maczoris hatuan igaz
magiar forintot [Tövis AF; BáilLt 62]. 1622: Hat rubint
balas (!), es egi igaz rubint tt f l [Kv; RDL I. 119]. 1659:
mi eleöttünk alkuüanak megh az specificalt Jöszághnak
meg zalagositása felöl; kett Szaz igaz mertekü Aranyak-
ban [Dés; Ks G. 32]. 1769: Jol meg ismerszik azon hamis
Moneta az igaz Aranytol [UszLt XIII/97]. 1823: Cser-
nátoni Samuel . . . egy Bánkot adott, de nézze meg . . .
e nem igaz Bánko [Radnótfája MT; TLt Praes. ir.
65/827-hez Roska Mitruj (50) „szolgáló ember” vall.].

Szk: ~ *tudományü*. 1657: Az olá mesterről . . . Le-
gyen igen jó olául mind irni s mind szollani tudó, igaz tu-
dományü tudos ember [UF II, 186 Lorántffy Zsuzsánna
fejedelemasszony rend. a fogarasi román iskola szabály-
zata ügyében].

25. saját; propriu; eigen. 1730: Tudom hogy az meg
irt Váklás ali(ia)s Török Iuvonnak az Török név, nem
igaz vezeték neve, hanem csak azért ragasztották az Ap-
jára, hogj török rabságban volt [Kiskaján SzD; BK.
Olár Juvón (80) jb vall.]. 1738: Trippon Andre nevü Job-
bágya Vaji Juditt Aszszonyt . . . soha is el nem hadja
. . . igaz nevét el nem változtatja^a [Kendilóna SzD; Klo-
busitzki lev. — ^aA jb-ok névváltoztatásának okaira I.
AÉ 269 kk]. 1757: (Sipos Jánosnak) az a Sipos név, neki
nem igaz neve hanem tsak azért hogy Sipos, és Dudás ra-
gasztatták rája [M.bölkény MT; Ks 4. VII. 8]. 1765: va-
lami Máros Vásár helyli embertől hallottam hogy az
Halmágyi neve nem volt igaz vezeték neve^a [Egerbegy
TA; DobLev. II/383. 8b Georg. Biro Ductor Primarius
Nobilis Oppidi Egerbegy (42) vall. — ^aHalmágyi István-
nak]. 1806: a' Küküllő vize a' régi igaz árkaöl . . . a'
mostani folyó helyére Szék erejével Csinalt munkás
Gáttal el mozdított [Erdősztyörgy MT; WH].

26. " ? " 1554: Az fewdewn lakok dolgath ygy hathkák
az vrak lenny hogy az ky yghaz fewdewn lako . . . ez
megh thartassék, az kyk ennek kyvöle valok, megh rot-
hassanak [Mv; SzO II, 108 a székely nemzeti gyűlés vég-
zése az adózás dolgában].

◇ Sz. 1630: Jgaz Gaspar [Kv; Szám. 18b/IV. 38, 53].
1655: Jgaz Kalmány Kolosvári Orthodoxa Scholanak
Igazgatoja. Colmanus Jgaz Rector Scholae Orthodoxae
Claudiopolitanae mp [Kv; CartTr II. 882-3]. 1656: Mw
Colosvarat lako Arkosi Köver Mathe és Jgaz Fe-
rencz mind ketten nemes személyek [SLt GH. 21]. 1712:
hites Egházfiu Horvati Igaz Péter [Horvati Sz; SzVJK
38].

◇ Szk: ~ *kamarán kel* (a pénz) törvényes (a pénzt);
(moneda este) legalá; rechtmäßig (Geld). 1671: az Csá-
szár garassa, és az Lengyel országban ujjonnan vert sus-
tákok-is . . . minden rendektől, az ő válorok zerint el-
vitessenek sub poena flor. 200. ha kiket igaz kamarán
kelvén meg-érnek rajta, hogy el nem vennék, irremissibi-
liter exequaltassék rajta a poena [CC 91] * ~ *kamarán
kelt* (ember) tősgyökeres/törzsoőkös (nemes); (nobil) de
viáj veche/neaos; urwüchsig(er Adeliger). 1759: Ami a
kötös dolgát illeti, majd cifrábban jár most afféle came-
raticus tisztcske, cancellista, vagy egyéb efféle, mint az
igaz kamarán költ úri vagy nemesi renden levő ember
[RettE 89]. 1764: Décei Zsigmond uram . . . Igen jóféle,
igaz kamarán költ, emberséges ember vala szegény [i.h.
159] * *nem* ~ *kamarán kelti/került* nem becsületes/tisz-
tességes úton került/szerzett; cistigat pe cale necinstitá;
nicht auf rechtem Weg erworben/verschafft. 1756: észre

vén Farkas Bálintnak az Attya hogy azon gombok nem igaz kamarán költ gombok, meg parantsolta az Fiának hogy Stante pede adgya vissza annak akitől vette [Bácsi H; BK. Paulus Kőrösi (46) ns és Joh. Popa (40) ns vall.]. 1812: (Ketten) hoztak Szuszényból 8 Darab Fülélnkül valo Juh bőrököt meg valják hogy nem igaz kamarán költ^a [Petrilla H; JF 36 Prot. 28. — ^aMindegyik juhbőr. 1848: tudnod kellett hogy az lopott, 's nem igaz kamarán került jószág [Érkörös Sz; KLev.] * *nem ~ kamarán kelt/került (arany)* hamis (arany); (aur) fals; falsch(es Gold). 1655: (Két aranyat) kezemb(e) ada . . . ezeket nyilván tudom, nem igaz kamarán költek voltak, mert ki mutatták az Circumstantiák [Kv; CartTr II. 889 Mich. Csepregi (53) vall.].

II. fn 1. adevár; das Wahre. 1573: Herman Jacob Azt vallia hogi . . . Mond Leorinch . . . Nem Mondas (!) abba Igazat hogi oda Nem Mernek Mennyi, . . . howa te [Kv; TJK III/3. 261]. 1575: Egiebeknekis kyktwl penzt veottek fely agiak meg, Mert arra vetettek Ennye Adot eo k. varoswl hogi kinek Mind az eo Igaza meg legen [Kv; TanJk V/3. 19b]. 1579: Az mezarosok ez elmult Napokba Az teorwennek processussat Acceptalok Mostan penig zemtelenöl eok akarnak Igazat mondanj es minket Az tanachyal egietembe gyalazny [Kv; i.h. 185b]. 1595 u.: En azt hall(ám) monda fekete fere(n)chne Lazlo Peternek hogy, nem monda abb(ol) Igazat bwdes eb, mert ne(m) vagion en az a' ki te [UszT]. 1639: Kis Szeőcz Marton ki iöue igön reszezen, s monda Szalkai Matenenak hogy nem mondasz igazat eczer, Monda amazis hogi nem Kgdnek vagiok en ados ne mondja kgd azt [Mv; MvLt 291. 183a]. 1663: immar a hazugsagert bizonj megh poenitentiazom ne hazudgion mondgion igazatt [Petek U; Ks 101 Pribék Ferenc lev.]. 1800: Kedves Bátyám uram előtt igazat nem szollonom alacsonyyság volna [Kóród KK; Ks 101 Kornis Gáspár lev.]. 1807: Jo volna . . . Ötsém Uram mind ezeket igen jo atyafissággal el igazitoni es a kinek mennyiben leszen igazza deferalni [Ne; DobLev. IV/912. 2b Veress Bálint lev.].

Sz. 1741: itt telik bē mongy igazat s bē török a fejed [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.]. 1807: Tisztele(tes) Püspök Abats János Uram . . . a Papok panaszaírol, és meg vettetett állapotjáról orálván, mely nem tetszett az uraknak; de az igazat szépen ki mondotta, 's bē tölt rajta: Szolj igazat, 's bē török a' fejed [GörgJk 186 Simén Sámuel nyil.].

2. igazság; adevár; Wahrheit. 1582: Igazat nem hamissitok hamissat sem igazitok, hanem egy arant valo Igassagal akarok Mindennek az teorwenbe lenny [Kv; TanJk V/3. 257b]. 1594: Temeswari Jstuanne viczej Magdalna Azzoni vallia . . . mondek neki, Jo fiam Andras vram, kerlek ha vetke ninch Balassi Gergelnek ne vali reaia, mert az Jsten az eo orzagaba be nem fogad ha kwleombet monda az jgaznal [Kv; TJK V/1. 465]. 1673: Egesz Czehül Eő Kgik edgyütt leuen Szekelj Janos Vram Eszuec szolalkoduan az szot az mint Eyte az sok hamis az egi Igazat el nyomhattya mellyet Eő Kgik Czehül nem szenuedjk hanem Jöuendő Gülesen ele veszik [Kv; MészCLev.]. 1717: Az Verek igazat kevannak, melly Senkinek is kárára az verek közzül nincsen [Kv; Pk 6]. 1806: Combináltassék a' C. alatti Esketés, az Authenticoival sub E. a' tsalhatatlan igaz(na)k marad, hogy az Alperes kandikált bē előbb is az Ablakon [Dés; DLT

250]. 1861: Ezekből láthassa ötsém Uram mely Istentelen praetensiot formál némely ember hogy kivanya el ferdíteni a leg tisztább igazat is [Aldoboly Hsz; Kp V. 412 Kovács Péter Kispál Lajoshoz].

Szk: ~at tesz igazságot szolgáltat. 1570: Byro vram Eleybe hywassa az kenetzt es megh hagia eo k. Neky hogi Az koloswary Embernek . . . harmad napra Theorwent es Jgazat tegyen [Kv; TanJk V/3. 10a]. 1732: tegyen mentül hamarab kösztünk igazat az M: Ur had viselhesse ki ki gongyát magáénak és had élhessünk [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.]. 1827: az Istentelen gonosz Cselekedetű Gergeljfi Borbéj Ihmre (!) aztat híresztelte, hogy itt ő nékie igazságot nem Szolgáltattván . . . Bétsben mégyen a hol nékie is igazat téznek [Nagylak AF; DobLev. V/1125].

3. becsületes (ember); om cinstit; Ehrliche(r), Ehrenhafte(r). 1752: a' kocsár legény egy csizmát akart meg patkoltatni, 's arra egy darabocsa vasat magam adtam, 's azért nagyon hanykolodott, hogy nem vagyunk igazak, s' el loptuk a' vasat [Szentdemeter U; Ks 83 Süke Mihály lev.].

4. jog, juss; drept; Recht, Erbe. 1845: adá T. Kádár Lajos Ur T. Kovács Sándor Urnak azon jussát utánna járandoival . . . ahoz semmi igazat, és követelést a' fenn irt Venditor Ur, fen sem hágy, sem maga, sem maradvánnya vagy Posteritása részéről [Bözödújfalú U; Borb. II].

5. 1700/1770 k.: Tek. Cserényi Pálné Aszszonyom Igaz Rebeka ajándékozott a' Szent Andrási Ekl(esi)ának egy tiszta aranyjal (!) varrott Keszkenőt, mellyben nyoltz arany ágak vagy(na)k. Isten örök emlékezetben tartsa ez igaznak nevét [Sajósztránd SdD; SzConscr. 46].

◇ Szk: ~at fogad kb. kötelezi magát kártérítés/re/vkinek anyagi kielégítésre; a se obliga sã plătească cuiva despăgubire, a se obliga la satisfacerea materială a cuiva; sich zum Schadenersatz/zur materiellen Auszahlung js verpflichten. 1598 k.: egy yneő tehene(m) . . . menth volt be az J. kerten tett volt kart Zabiaban, mellet megh beochiltettünk es mégis harmad napigh ehezeti boriuo tehenemet noha igazat fogattam vala az karrol [UszT 13/52]. 1607: ez Jwűeő hűshagio kedre kez penzwl Jgazat fogada: ha akkor nem contendalna Biro Ura(m) exequaltathasso(n) [Mv; MvLt 290. 8a]. 1788: Lemhényi Tamás; . . . ha a ke(ze)sségét bē nem szolgáltatná, arról igazat fogadának és vállalak magokra Ördög Mihály és Pászku David; azt, hogy az irt summát a terminusra bészolgáltatják [Árkos Hsz; RSzF 93] * ~at kér kb. kárpótlást/anyagi kielégítést kíván; a cere despăgubire materială; materiellen Schadenersatz verlangen. 1587: 1 die Octobris az Sententia az Zolga bironak atuk hogy az kis baniafaktol igazat kerien haromzor, az el lopott ket eokeor feleol mellicket taualy loptak volt el [Kv; Szám. 3/XXXII. 11] * ~at kíván a kezeseken kb. anyagi kötelezettségvállalás teljesítését kívánja a kezesektől; a cere garanților onorarea obligatiilor materiale luate; die Leistung der materiellen Verpflichtung von den Bürgen verlangen. 1592: Capitany vram . . . kiwan na hogy az kezesek eleo allatnak az kikert kezesek volta nak ahol penigh nem tehat eo az kezeseken Jgazat kiwanna [UszT] * ~at tehet ígérletet beválthat/teljesíthet; a putea îndeplini a promisiune; Versprechen einlösen/verrichten können. 1653: ugy emberlik megh örömsten

az Creditorok ha igazat tehet igereti szerent [Kv; KJ] * ~at tesz a. kb. kárpótlást/anyagi kielégítést szolgáltatt vkinek; a acorda cuiva o despágubire/o satisfacție materială; jm Schadenersatz/materielle Auszahlung leisten. 1550: Mi ille(n) torvint Tónk koztok hog az harom zemily^a Meg eskegienek harmad magokal hog az bestercei Ember, w nekik ados az ki ffeleól (!) Kwklar balint igazat nem tót sem Marhaiok melle ne(m) bocata wket [Nagymon Sz; Beszt Lt 2 Nic. Kwny (!) officialis de nag mo(n) vall. — ^aKöv. a nevek fels.]. 1603: dosa gergeljn Kobatfalwy Orsoliazonj . . wallia Boldisar daniel azt monda peter deaknenak hogj azoniom giociczia meg kd az en giermekemet en pinzról pinzre meg Elegittöm kegielmedet, ha az jnas el megienis de en Jagazat (!) tezek knek [UszT 17/30]. — b. kb. kárpótlást/anyagi kielégítést szolgáltattat vkinek; a dispune să i se acorde cuiva o despágubire materială; jm Schadenersatz/materielle Auszahlung leisten lassen. 1570: Marthon porozlo, Es chiuka lazlo harmad Ewy porozlo, . . vallyak Theorwenyel Erthe volt ely adossagat Kalmar Janos Thorozkay Gergelyen, Es mykor az Byro Rea Bochiatta volna Kalmar Janost hogj Marhayat Beochwltesse megh, Eoket e vallokot kwlte ely vele hogj Jgazat Tegenek neky, De eok shwvl semmy Marhayath Nem Talaltak ky az adossagot megh Erthe volna [Kv; TJK III/2. 144] * ~at tétel kárpótoltattat/anyagilag kielégített vkit; a face ca cineva să fie despágubit/satisfăcut din punct de vedere material; in entschädigen/materiell befriedigen lassen. 1632: mind a két részről kezeket beadák mü nekünk fogatt közbiráknak, hogy ha eszt valamellyik fél meg nem állaná avagy fel bontaná, veték mü előttünk fogatt közbirák előtt flor. 100 idest, száz magyar forint kötelet, ezen közbirák erejével az megálló fél az megálhatatlan félen, avagy egy vice tisztet kivívén, avagy csak egy szék eskütyét, igazat tétsen [Udvarfva MT; Barabás, SzO 366] * ~at vehet vkin/vmiből/vmin/vmiről kárpótlást/anyagi kielégítést vehet magának; a-și putea lua singur despágubire/satisfacție materială; sich entschädigen/materiell befriedigen können. 1547: Es ha walaky Ez zewrrest megy Bonthana, keth Annyn Maragion Mynth Az kyth hozzaya Adnanak Biro es Ispan nekvl (!) Egy mas Jozagan Igazath wewhesswnk [Sv; MNy XXXVI, 53]. 1583: Melly dolognak Megh Allasara mynd az ket feél zabad Akarattia zerint Zaaz fth keotelet wún fel my Eleottunk Ill conditiont hogy az megh Allo feél, Egy paranchjolatot wywyn az fwzolgabjrora es az Vice Espanra Az megh nem Allo feelen, Jgazat wehessen Semynemé Theorwijnbely Tilalmodkal Ellene Ne Alhasson [M.palatka K; JHbK IX. 21]. 1592: azzal foga szembe(n) az Actor hogy vtaba(n) eokreit ell veotte akarna megh tudni mi okon. Az J azt mo(n)da hogy eo neky Bwza arraba fl. 4 volt ados azertt veotte mertt vgy keoteotte magat hogy mindenüt Jgazat vehessen marhaiabul [UszT]. 1593: ezen en leüelemnek Erietiuel Egy vice Jspan es Egy Zolga Biro Zaz f(ori)ntrol Jgazat vehessen [Perecsen Sz; WLT]. 1641: arrol az megh Irt Zalagos szena fűről, az derek summaigh, mind pedig eddigh az harmincz forintigh, akar mi neucl neuzezt Jouajbol, Igazat vehessen, Rethy Istua(n) Vra(m) Eó kgme, auagy eó kgmek(ne)k posteritassi, minden teórueni nélkül, eze(n) leuelnek erejuel [Altörja Hsz; Borb. I]. * ~at vesz vkin/vmiből/vmin a. kb. vkin/vmiből magának anyagi kárpótlást/kielégítést

vesz; a-și lua despágubire/satisfacție materială de la cineva/din ceva; sich von jm/einer Sache materiell entschädigen/befriedigen. 1547: Ez zewrresth mohay Laios megy nem Akarya wala Allany. es My Akarank az ew Jozagan Igazath wennwnk Biro Espan nekvl (!) Mynth az kwthes wala my kwzettwnk [Sv; MNy XXXVI, 53]. 1570: Zwgoryan Kozta, Ezt vallya hogj . . horga peter Theorwen zerent Erthe volt Demyenen heted fel forint adossagot, Es hogi hazahoz ment volna az kenez^a Igazat venny semmy Marhayat ne(m) Talalta kibeol horga peternek megh fizessen [Kv; TJK III/2. 188. — ^aKv jb-falujának, a tőszomszédos Feleknek kenéze]. 1590: aminemw dolgoz pedig wgymond Palaticz György wrammal wagon, annak En Gongiatt wiselem hogj aban meg nem fogiattkozol ha zinte haza nem Erneljis, Rajtam wegy Bar Jgazat ha megkarosulz [UszT]. 1592: Jhol az mihaly marhaia vegietek abbwl Jgazat; az keotes zerint Jgazatis tezen vale mihaly de az kiraly birak minde(n) marhaiat ell vittek vala [i.h.]. — b. kb. elégtételt vesz magának (vkin); a-și lua revanșă; sich (über jn) Genugtuung verschaffen. 1572: Anna Seres Janos leania . . vallya, hogy talalya Keomies Georgne eotet es Mond hogi Mynem En Bwnēm hogj az Esse kwrwa fia meg vagta az te Apadat, hogi engem gywleolték Erte, hyzem Eois Igazat twd rajta venny [Kv; TJK III/3. 13] * ~at vétethet anyagi kárpótlást/kielégítést vétethet magának; a putea face să i se dea despágubire/satisfacție materială; sich materielle Entschädigung/Auszahlung verschaffen lassen können. 1592: ha valamellik fel az vegezest megh nem allana vagy valamly rezebe fel bontana, tehett (!) annak iozaga(n) awagy marhaiából az meghallo fel arrol az ket zaz frt keötelreöl minde(n) teórwenne kwl igazat vetetthesse(n) [Mszt; BálLt 89] * ~zal kindl' 1590: Az minth pedig az A terehre keresne az el szantott feoldet Annak az az hatalma hogj ha az Jgaz latok az hatarat el jariak, es eowenek mondgiak az feöldnek valamj reszet az mith rajta talal annak az terhe vigie el. mert Jgسالzena kenalta hogy Rah mennyenek s megh lassak hatar tudo Emberekel [UszT. — A szöw. ilyen zavaros!] * (két) kezével ~at vesz tettleges elégtételt szerez/vesz; a-și lua revanșă cu forța/făcînd uz de violență; sich tätliche Genugtuung verschaffen/nehmen. 1598: latam hogj kj Ieoue az vduara kapujan Kochis Görgyne, tyrni kezdi fel az kariarol az Inget, S mo(n)da, Soha nem perlekedem beste lelek kúruanak, hane(m) keze(m)mel vezek igazat. ozton Gabornera mene [UszT 13/29 Veronica Consors Agil(is) Paulj Zakacz vall.] | hallam Kochis Georgyne ugya(n) az eo maga hazabul mo(n)da kj, hogy, valamely beste kúrua az en gyermekemet bantia de bizoni ket keze(m)mel vezek igazat [i.h. 13/30 Matthias Vaida de Vduarhely vall.]. 1675: az A kezével vett igazat az más Ember földén az melly kézzel es nyelvel valo igaz tétel, tilalmaztatik [Kv; TJK VIII/12. 100] * maga kezével vesz ~at maga kezével hajtja fel a kölcsönt; a-și recupera cu propria sa mînă împrumutul dat; Anleihe eigenhändig aufstreiben. 1623: Sok panasza Jeott eddigis eleonkbe némely Nemes vraymnak illetlen chelekedetek feleol kik nem varuan adossagoknak megh fyszetesset magok kezekkel ueöttenek igazatt, sokakat megh fogtanak vertenek minden marhayokat eluottak [Csikszereza; Törzs] * nyelvvel ~at vesz nyelvveléssel/nyelveskedéssel szerez/vesz magának elégtételt; a-și lua satisfacție cu gura/cu vorba;

sich keifend Genugtuung verschaffen. 1603: Bakos Borbara ... vallia ... bezelle vala Bwrkeorne, hogy eo a' Tanachi haznal ne(m) keresy tiztesseget az eo rezereol, hane(m) nielwewel vezen igazat, es mind addegh zidgia a megem megh bizonyitia hogy eo kwrwa nemzeteo [Kv; Tjk VI/1. 683].

III. hsz-szerű haszn-ban; cu valoare adverbială; in adverbialartigem Gebrauch: 1. valóban; in adevár, in realitate, într-adevár; wahrlich/haftig. 1568: tudom hogy az gyermeketh eleg Bwsagbol Tartotta fel, es Jgaz eleg Baya volt vele [Kv; Tjk III/1. 175 Caterina C(on)sor(s) Pauli Zepch vall.]. 1583: Jlona Eothwes Georgne vallia hog ez eothweos Orbannak Igaz elege volt, mind ewst es Arany Marhaia vasary Miweis igaz eleg volt, hazabeli marhaiais igen zepen volt [Kv; Tjk IV/1. 117]. 1614: Lattam Igaz elegge hogy czyokolta Imrephinet Bathori Gabor, az eolebennis wlt kobzotis pengetett az Azzony eleotte [Nsz; Vlt 53/5267 Cyprianus Seyler (21) udv. fam. es musicus vall.]. 1695: Mongiak, hogy rak hal igaz elegh es kulombnel kulombek vad(na)k [Bogartelke K; KHn 183]. 1826: a gyomor igaz kivánja az etelt de elegtelen a megfözésre, innen jó a cruditás, az emésztetlenség [Dés; Ks 101 Bod Elek lev.].

2. biztosan; cu siguranță; sicher. 1567: Ezt hallottam hogy Zocz Fabyane esmet Jgy felelt de mayd merne az lotyo bestye kúrua velem perleny, Jgaz vgy ne(m) merne mynt az eb [Kv; Tjk III/1. 95 Elizabeth Relcta toth vall.].

3. igazán; într-adevár; wahrhaftig. 1773: soha nem láttam hat esztendőben járó gyermekben^a azt az okosságot, mely abban a gyermekben vagy, úgyannyira, hogy lehet igaz szeretni rajta és csudálni a magaviselését [RettE 308-9. — ^aAczél Salométól az emlékirónak első házasságából való leánykájá].

igazabban, igazábban 1. valóságosabban; mai real; wahrhaftiger. 1619: De valamint igazabban, azmennyére embernek labilis memóriája szenvedni, mindeneket igazán et is iisdem verbis akarok megírni, ha százsor esküszöm is, Kegyelmes uram, de ez az summája [BTN² 197]. 1774: most láttyuk igazább(an) a dolgot [Vaja MT; VH].

2. igazságosabban; mai cu dreptate/mai just; gerechter. 1687: bár tudná úgy ő, hogy kglmedé, vagy közös kglmeddel a berbéc, igazabban járna [ItK XVI, 448 Bethlen Miklós Bánfi Farkashoz^a. — ^aA lev. Szentmiklóson [Betlen-KK] kelt].

3. helyesebben; mai correct; richtiger. 1774: Ennek^a maradtott egy fia, Miklós, kinek leányát most nem régi-ben vette amaz haszontalan gerendkeresztúri Horvát Ferenc, aki elsőben, vagy igazabban akivel elsőben elvettette volt magát a szegény Boldvai özvegye, Wass Kata [RettE 329. — ^aToldi Györgynek és Weszprémi Zsuzsánnának. ^bSámuel].

igazából igazán, valóban; într-adevár; wahrlich, wirklich. 1879: Tudod úgyis, hogy én falun lakom. Nem te laksz ott, én — igazából [PLev. 59 Petelei István Jakab Ödönhöz].

igazan igaz hittel; cu credință adevaratā; mit wahrem Glauben. 1698: En ... Visai^a és Gyulatelki^b Reformatus Praedikátor Dési Ferencz halálos betegségéb(en) ... könyörögtetvén ez Istenes életű és igazan lelki

nyugodalmára kiszülő T.N. Ebeni Judith Aszszont monda Vagyon édg nagy nehézség rajtam, melyet magamban le nem szenvedhetek [SLT AI. 50. — ^{a-b}K].

igazán 1. valóban; in realitate, într-adevár; wahrlich, wirklich. 1596: Hersely Istwa(n) vallast teot eltebe(n) hogy tartozik igaza(n) Barat Sebestiennek f 15 [Kv; RDL I. 65]. 1666: igazán is irhatom, talám csak egy fejelelemis, vagy király, az én időmben oly hajótöréseken nem forgott, mint én [AMN 92]. 1726: kérem két Fiaimat, hogy az Istent igazán félyék, ... edgimast szeresék, megbecsüllyék [JHb XXXV/21 br. Jósika Imre végr.]. 1729: igazán cigány vásár az, hogy a mit egyszer ad az ember másszor vagy vissza végye, vagy az árát meg végye [Somlyó Cs; ApLt 1 gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárához]. 1817: a' leg nagyobb öröm-(m)el el várlak mivel igazán ohajlak (!) látni tsak jol tsnálj (!) bé magadot ne hogy ez a' rossz tavaszi aer ártson néked [Gerendkeresztúr TA; IB. Székely János birtokos Bethlen Sámuelhez]. 1854: igazán látam az Isten áldását kívált a Sarlos vetésekre és fübe a mej már minden pertzbe várja a kaszát [O.fodorháza SzD; BetLt 4 Vajda Elek lev.].

2. a valóságnak megfelelően; in adevár, in conformitate cu realitatea; tatsächlich, wirklich. 1570: Keower Istwan Ezt vallya hogy hallotta ... Nagy Janosne azt Mongia volt, hogy az ew Eoche Zabo Gërgh Jgazan Nem Eskwt sem Annya [Kv; Tjk III/2. 142]. 1586: Waida Georgy Meszaros vallia, Mikoron Igyarto Georgy orsoliat megh fogtatta volna, eleo Jdeze a' leany ellen bizonsagnak, Amit en tudek Ighazan megh vallam [Kv; Tjk IV/1. 587]. 1623: Ha pedigh valami Extra ordinarium Zwksegh occuralna melyet az Eö hetib(en) valo zegenysegh Zolgalattiaual veghez ne(m) vihetne hertelen olliankor teöbbycze annyual, az eleotte valo Zolgalatott supplealia es azoknak akory valo zolgalat-iokot tugia ky Jgazan [Törzs. feji-gazd. ut.]. 1768: mikor az irtások rudalására ki mentek vala égy néhányon az utrizált Biróval edgyütt Csirkov Györgytől, és unokáitól ... mindeniktől hogy igazán fel ne adná irtások rudolását három, három Marjást vont [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1840: mond meg Igazán, ugy aztis hogy ki, vagy kik azon hamiss pénzekkel valo élesben néked czihosid? [Usz; KLev. vk].

3. rendesen; cumsecade; ordentlich, genau. 1561: az ... ket few Ceh mester ... mynden holnapban mynden mester miet (!) meg' lassak es igazan meg' proballyak. hogy senki semminemw miet tizeneg' lottosnal alab ualo ewstbol ne merezellyen mielni [Kv; ÖCAt.]. 1592: soha az Eotwessy Rend közéöt Mezeo varasban, Chiehes Eotwes nem lakot, hanem chiak valami kontarok vezeöttek, mertt soha azok az öh (!) mewueket ygan exercialny nem akarthak [Kv; ÖCLev.]. 1594: Eszt is hallottam Mathe papptúl hogy asz (!) Nemesek nem attak megh igazsan (!) Disznayokath [Dés; DLt 246]. 1627: ott eokett ereos hittel meg esketeok, hogy az Toth Mihaly retinek hatarat igazan ki iariak [Lörinfcva MT; Told. 21]. 1698: Sz. Jobi ur(amna)k maga jelenlétében olvasztatnak ösze tizet az Arannyokban, melyek(ne)k is az szine nem jött igazán ki [KaLt Apor István ir. Simonffi Mihály lev. Nsz-ből]. 1765: a kender dezmat pediglen ami volt azt is igazán ki adtam otod fell kalongyából tizenegy főt [Balavásár KK; Ks 18/LXXXVIII. 13].

1791: Fogadtam meg Bungardi Tatár Praecupot Bungardi^a Birámnok ily formán hogy ... Földeimet Igazan Mivelteti, Egy Talpalatnyiig másnak el Foglalni nem engedí [IB. — ^aSz]. 1846: a város köz helyéből fel fogott foglalásának mekkoraságát, és határát igazán járkák, és jelellék ki [Dés; DLt].

4. hitelesen; autentic, întocmit cu toate formele legale; authentisch, beglaubigt. 1573: Bonchiday Gergel, Baniay Eotthwes Ianos, Eotthwes Antal ... valliak hogi, Az Mynemw ados lewelet adot az Zemlyesiteo^a pechi Matiasnenak az zeolébely Adossag feleol Twgiak hogi Igazan vagion Irwa Noha pecet Ninch rayta [Kv; TJK III/3. 125. — ^aSt. Zemlyesiteo]. 1586: Amaegh (!) Capitulatim ez kilencz Rendreol^a igazan Jrast nem teszen^b, Es prouentust nem chinal addig semmi keppen Exitust Sohol (!) ne Jrhasson az Regestumot sem accep-talliak az Zamweweo Vraim [Kv; PolgK. — ^aAz előbb meghatározott számadási rendben. Az isp.m.]. 1623: Kivánjuk azt is, hogy az országnak végezése szerint, fontnak, vékának, eitelnek igazán való mértéke az főtisztekkel együtt revidiáltassék az városon [Hsz; SzO VI, 74 követul.].

5. pontosan; exact, precis; genau. 1546: Aranyon^a, es Gernyezezen^b az menyé zamv dyzno wagoon, azt ygazan, meg zamlalyak [Radnót KK; JHbK XXXVIII/19. — ^aH. — MT]. 1589: Vniversalis Suma Az Miwely Zabo gyorg Az warosnak tartozik Jgazan Meg wettwen f. 110 d. 64 [Kv; Szám. 4/X. 90]. 1676/1681: (A számtartó) Igaz Vedret, Ejtelyt, vékat es fontot tarczon minde-nütt; ... az hamorokó(n) valo másája egyenlő légyen á vár belivel; mellyis igazan nyomja megh á száz fontott [Vh; VhU 659]. 1677: A' Rovás avagy számlálás szerint valo Regestrumit az Ado Szedők igazán és szép rendben le-irván a' Vármegyéken, és egyéb Székes helyeken publicállyák, el-olvastassák, és hiba nélkül lévén, Vármegye peccéti alat, valamellyik Cáptalanban bé-adattassanak [AC 71]. 1692: A megye bírairól ... a pap, mester béreit igazán beszoigáltatod annak idejében [Kozmás Cs; SzO VI, 432]. 1735: az mely Fátensek(et) előnkben hivat, azokat mi erőss hittel meg esketvén, examinalván, hiték után téjendő vallásokat Nsgtoknak Kglteknek igazán meg írnók [Fejér m.; DobLev. I/158]. 1849: A Kerdeselt és előmbé terjesztet Hazi portékák fel Jegyzéseit s le sorolt portékák neveit hallám ... azok oda igazan vadnak le jegyezve le Sorolva [Héjiasfva NK; CsZ. Fodor Péter (68) vall.].

6. biztosan; sigur, cu siguranță; sicher. 1653: Ráduly vajdát a tatár az országából kiverte vala tavaly, kinek a hada és maga Bástához folyamodott vala; ... hogy segitséggel lehessen néki ... az 1602-dik esztendőben tizenöt ezer hajdud ada melléje és hatszáz bolont. Az hadak előtt ki volt, igazán nem tudom, ha Sennyei Miklós vala é vagy Rákóczi Lajos? [ETA I, 73 NSz. — ^a1602-re von. feljegyzés]. 1724: En bizony igazán tudom Hogy két Szolg(á)(ő)(j)(ána)k is Pekri gyermeket épített [Mezőbánd MT; BK. Szalai Mihály (65) ns vall.]. 1752: adat-tassék ezen Száz Magyar Forint Interesre. Sex per centum, olyan helyre, hogy ne periclitallyon, hanem Interesse igazán, és joll ki járjon [Kv; KvRLt VII. 22]. 1805: valami lapitzka volt az Exponens kezibe, már igazán nem tudom aval ütötté meg Bosor Nyikorát vagy más fával [Farnas K; KLev.].

7. igazságosan; cu dreptate, în mod just; gerecht. 1570: Vernyka (!) Taligas Janosne, Erzebet Dabo Thamasne Ezekis azt valyak hogy eokys otth voltak, es valamyt az hazba Talaltak Mindent Jgazan ket fele osztotak [Kv; TJK III/2. 69]. 1590: Hallotta(m) Palfy Mihaly Vram hogy szembe cigannak arwlónak hitetlennek mondotta Pribeket hogy az Radak Marhaiat fel ne(m) osztotta Jgazan [UszT]. 1655: az feleségem mindgiart megh szolitá, s fedde: mjért nyelueskedik olliant, hogy az birák nem igazán cselekedtek [Dés; DLt 436]. 1677: Kivántatik annakokáért, hogy a' Tisztek a' gonosz tévőknek meg-zabolázásokban szorgalmatosan forgod-gyanak kötelességek szerint, és minden nével nevezendő vétkeknek meg-tudakozásában, azoknak cselekedőinek magok érdemek és az Országnak affélékről írot Törvé-nyi szerint valo büntetésekben igazán el-járjanak [AC 122]. 1776: a mi Imobile bonumak maradtanak azakat <ő> kegyelmek közet osztannok el igazan [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1809: Azért^a Páll Mátyás tartozik 8 forintot megfizetni, és minthogy a nemes faluszékit, Páll Mátyás és a feleségével meghamisította (!), és a felesége azt vette a hűtösőknek, hogy nem igazán ítélték, azért satisfactziót instál a hűtőség reá [Szárhegy Cs; RSzF 280. — ^aBüntettéért].

8. becsületesen; cinstit; ehrlich. 1542: Az thewv vrainnak ennek előtteis zolthwnk, ennek vtannais zolwnk hywen, igazán jamborulis zolgalni akarwnk Nnak es Ngod hazanak [Fog.; LevT I, 20 Olah Balas es Mottnoky Lajos lev.]. 1568: Ladislaus Varga, Antonius Varga ac Vincencius similiter Varga, iur(ati) pariformiter fassi sunt ... Emlkezwnk, arra hogy ... az borth my monostoron wottwk meg, egez Czyehwl, es az arrat, my Jgazan meg attuk [Kv; TJK III/1. 189. — ^aOlv.: bört]. 1590: Chywtor Benedek mo(n)da bezzek tj vattok hamisak mert My Jgazan fel osztottwk vala [Bögöz U; UszT Benkeo Imreh Beogozj biro vall.]. 1653: Karáczon tyukjaért egy egy ember két két tyukot adgyon; hasonlokeppen az karacson zabját minden ember az reghj rend tartás szerint adminisztrállya és igazán megh adgia [Cege SzD; WassLt. — ^aA Lapos vidéki jószágra von.]. 1701: mind két fél kezek be adásával kötelezvéni magokat az fellyebb megh irt dolgokra, alkalomra, és Conditio(na)k szentül és igazán való megh állására sub poená Decretalis Calumniae [Nagylak AF; DobLev. I/55]. 1750: Dévai Fazakas Peter ... valamikor az Udvar kívánnya aká(r) Kömivességgel, akár bárdolással hiven igazán szolgályon [Déva; Ks 107 Vegyes ir.]. 1772: Mind ezek(ne)k szentül és igazán léjendő telljesítésére mind két részről a Parsok kezek(ne)k bé adásával magokat ... obligálják [Ádamos KK; JHb XIX/13]. 1825: A' Hajduk Be-Esketése formája Ha mik a rabok számára általam bé szerezetnek, azt igazán bé szolgálta-tom Porkoláb Uramnak keze és számadása alá [UszLT III. 48].

Szk: ~ él vele. 1570: Josa deakne p(ro)curatora azt felelte Bachy gérgh ellen, hogy az parancholatot^a Melatlan es pathwaroswl hozta es Nem Jgazan ely vele [Kv; TJK III/2. 108. — ^aA fej-től].

9. híven, hűségesen; credincios, fidel; treu. 1581: Erreóllis kegielmessen Emlkezhetik felseged hogy ... felseged kegielmessegebeól rendelte es atta wala tyztwl nekem az keóztunk valo so kamarat kibeól En vgy tudom

hogy Jamborwl es Igazan zolgtam felsegedet^a [Törzs. Kornis Mihály a fej-hez. — ^aA lev. Gyf-on kelt]. 1618: én is azt mondtam mindennek nagyságod felől, hogy nagyságodot úgy ismertem meg, hogy ha az Erdély országa az hatalmas császárt igazán szolgálja, Görcsi Mehmet pasa az édesapja, de ha nem igazán szolgálja, nálánál nagyobb ellenségek nincsen [BTN^a 129]. 1637: Mw Toroczko(n) . lakok, Ekart Mihaly es Tot Andras Eszeszwnk az Eörök Attya mindenható Istennek . . . hogy . . . ő keglmeket mindenekbe(n) igazán, jamborul, tökéletesen tehetőségnek szerent, mint jambor jobbagoi életwnk fottaig szolgálunk (így!) [Thor. XVIII/3]. 1690: Fogar(as) varosa körül lako cziganyok^a . . . ló(ne)k kezesek Nemzetes Boer Peter ur(amna)k, az fogar(asi) varban detentiob(an) levő Tanasi Mihaly nevű jobbagoiért . . . , hogy az eo kglme keze s neve alól el nem szökik s bujdosik eo kglmet jamborul s igazán szolgállya mint örökös jobbago [Fog.; Szád. — ^aKöv. a nek-fels.].

10. őszintén; sincer; aufrichtig. 1634: Cziki Georgy monda Bakos Andrasnak; Te roz Dizno azzony, ha szép Azzony vagy is, de ugyan kurua nemszetseg vagy, s ket fele kendozt tartaz, es nem igaza(n) giazlaz [Mv; MvLt 291. 5b]. 1717: I(ste)n(ne)k hála az Gyermekeim jobbacsán vadnak . . . igazán meg vallom hogj fejtem (!) ököst es ha Jankocská himlős nem volna Csak el vin-nem ököst [ApLt 2 Kálnoki Borbála férjéhez, Apor Péterhez Szu-ról]. 1749: irod az szegény kis Fiacskánk Sullyos nyavalyajait, meg vallom igazán mai napon nem tudom jól hogy miként jartam elé s hátra [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez]. 1795: Kegyelmed . . . helylytelen és igen Tréfa beszédekkel felelt, igazán szolva olly oltsoitto consunsussal (!), a melyet a Mlgos Báronissa Exponens Ur Aszszany . . . Kegyelmedtől nem várt volna [Ádamos KK; JHb XX/18]. — L. még FogE 157; RettE 170.

11. helyesen; (in domo) correct; richtig. 1762: Igazán mondia Beniczki^a: Kicsiny ellenséged semminek ne véljed [RettE 133. — ^aBeniczky Péter (1606 k. — 1664), a maga korában, sőt a következő században is sokat idézett költő].

Szk: ~ való. 1657: Tanitson leg elsőbben mind nagyot, kicsint, az ola abécére . . . a jó igazán való olá írásnak olvasására [UF II, 186 Lorántffy Zsuzsánna fejedelemasszony rend. a fogarasi román iskola szabályzata ügyében].

12. bizony; zäu; wahrlich, fürwahr. 1736 u.: Nemes János olyan akkor-hozott üveg bort köszöne el az atyámrá Baló Tamás lévén társa az italban az atyámnak . . . ; ő szegény nem tudván a rendit, hogy kell innya belőle a bor kiömlik az asztalra. Monda Nemes János, . . . Igazán, Tamás öcsém is mondhatnók, ökor tudna palackból innya [MetTrCs 451].

13. 1667/1681: Mivel az előtis . . . Jövevény mas Országbeli emberek lévén igazán pénzeken vót es szerzet örökségen telepedvén megh, ezen Haczogh Vazosa regi Privilegioma es szokot rend tartasa szerint alkalom szerint penigh bizonyos penzbeli Taxa fizetésre, nem egyeb paraszti rabotasz szolgálat ala hagyattak volna magokat [Hátszeg; VhU 365].

◇ Szk: ~ jár igaz úton jár; a umbla pe drumul cel bun; auf dem rechten Weg gehen. 1546: Banffy Bernald Eskesse meg, az Erdely farkas zolgayth, . . . hogy Ez do-

logban ygazan yarnak, Es zolgalnak nekykh (!) [Radnót MT; JHbK XXXVIII/19] * ~ való igaz; adevárát; wahrhaftig. 1631: eo szent felséghe veghetetlen irlgmassagabol engemet, ez uelagra teremtuén az eo igazan valo szent esmeretinek uelagos tudomaniaual megh aiandekozott volt [Nagyteremi KK; JHb XXI/1. I Sükösd György végr.]. 1762: doceallya . . . az Inek a' p(rac)ensiob(an) lévő üdőben orczáján volt szeplőséget, s' testeiben valo vastagságát, és azon vastagságának el mulását, s testének meg vékonyadását, melyből Concludalni kívánnya . . . azon gyermeknek az Itatol igazan valo születetetését [Torda; TjKt V. 96]. — L. még AC 13, 63.

igazban igazságosabban; mai cu dreptate; gerechter. 1616: az Nehay Galthoeu Sigmond Risz Jozagith az Exponens Wersendj Sara es Zalay Thamasne Wersendj Margith azzony keozott, az mikeppe(n) igazba(n) es Egyenesben lelkwk ismerethy zerint tudhattwk el oztwa(n) el nyaltuk es kinek kinek az eo Reszere iutando Portioiat, az Masetol separalua(n) excindaltuk es kezekbe ereztettwk [JHb XXV/25].

igazgat 1. irányít, vezet; a indruma, a conduce; führen, leiten. 1570: Megh Ertettek eo k. Byro vramnak panazolkodasat az Theorwenbely dolgok feleol, Eo K. varoswl azth Mongiak hogy Nem Igazgatyak eo keget Byro vramat es az Thanachiot az Theorwennek Rendyben [Kv; TanJk V/3. 8]. 1594: mind Nemes Emberek köszeoth es mind Varosbely emberek köszeoth az Deesy Byrok es Polgarok Igaszgattanak minden dologban mind az Varosban es hatarban [Dés; DLt 246]. 1619: az flandriai követhoz mentem Ettől azt tanultam meg, hogy: Magyarország nem atyjától-ösitől maradt az austriaca familiának, hanem Magyarország szabad orszög, és azkit akar királynak választani, azzal szabad.^a Az töröknek semmi közi nincsen ahhoz, hogy ott azféle királyságot igazgasson [BTN^a 355-6. — ^aElvileg így volt, gyakorlatilag azonban 1527-től öröklődött a Habsburg családban]. 1671: Hogy Tanácsokat pleno numero az az tizenkét számuakat mindennik Natiobol az Orszög választván ő Nagyságával edgyütt ő Naga confirmállya, . . . kiknek tanács adásokhoz olly köteles legyen ő Naga, hogy azoknak meg-edgyezet akarattyok nélkül, derekas Országos dolgokat ne igazgasson [CC 16]. 1753/1781: Miképpen es hány esztendőig moderalta 's igazgatta, a Nagy Almási bányát coláltae? [H; JHb LXXI/3. 190 vk]. 1806: Annýt beszéltünk mi már erről, hogy többet szot szaporítani, akármellyik részről el maradhato. s nemis szoval, hanem tselekedetekkel igazgattyák a' dolgokat [Ks 94 Thuroczy Károly lev.].

2. vall vezérrel; a conduce/indruma; geleiten. 1598: Eleoezor halat Adwnk az Jstennek eo fel(se)ginek rolla, ky minden fayedelmeknek zeoweoket, elmejeket igazgattyá [Kv; TanJk I/1. 319]. 1646: hahun penigh mit nem czelekezikis ketek, azertis soha gonozt ketek után nem mondu(n)k, tuduán azt hogy Isten igazgattia minden joban az emberek elmeit [Bádok K; JHb III/72]. 1765: Uramisten! ki egyedül vagy a természetnek ura, igazgassad továbbra is az idöket és azoknak járásait, hogy a te szegény népednek ne legyen szüksége se lelki, se testi jók iránt [RettE 195]. 1780 k.: Nagy Istvánnak teste, Mihelyt lett eleste, Ide temettetett; S már porrá té-

tetett: Jézusát szolgálta, Nyáját igazgatta Tíz s három esztendő, Míg osztán vége lőtt [FogE 304].

3. intéz; a aranja; verrichten/walten. 1580: Bachy Matias vagy Kabos gaspart fogaggyak megh hogy gondunkat vysselye az varmegie(n) es az Espotaly dolgait is hogy igazgassa [Kv; TanJk V/3. 226b]. 1598: Poztometew Janos deak ... wallia. Mikor az haz dolgat igazgatok akkor protestalt eleottewnk Palastos Istwa(n) hagi megh vezy veres Balinton az f. 25 vinculumot [Kv; TJK V/1. 172]. 1618: menék az kajmekám Kapujára és ott ő maga béhivata legmaga belső házába ... Monda ... Mért hát más követtséget vinni az hatalmas császár Portájáról az urának és országának, azmit innem nem izentek? Arra én csak azt mondanék, hogy: Azt nem én igazgatom, nagyságos uram [BTN² 158]. 1671: mint ollya(n) sopialtatot dolgot az At ne(m) urgealhattyák, annalis inkább, hogy nemis destinaltattak az Directorok, hogy privatus emberek között való dolgokat igazgassa(na)k [Kv; TJK VIII/11. 125]. 1782: Praefectus Dési Sigmond ... a szegény községnek meg esküdt ellensége, és minden dolgait s inventioit úgy igazgattya, hogy az el nyomorodott népre több több romlás, és terhelés szaporodjék [Thor. XX/4]. 1849: (A széna) az árendához közel lévén ő igazgatta az Elöl járosággal [Héjjasfva NK; CsZ. Voldorfi v. Lombos Nyikuláj vall.].

4. igazítgat; a aranja, a pune la rînd; richten. 1570: Tapazto Eshwan ... vallya [Az Malomhoz ... mykor oda Jwttok volna ketten Kwthy Antallal, Tahat Immar Labakon alnak Mind az Molnar es az azzon ember es Az Molnar gathiaty at keotezy volt, Az azzon ember penigh konthyat Igazgattia volt [Kv; TJK III/2. 104-5]. 1573: Gywlay Benedek, Azt wallia hagi meg fodor Istwan Elteben zolgalta fodor Istwant ... Egykor fely hagot volt az zeowenre es az lessat Igazgattia volt, onnat latta tahat Nagy Arkot assat^a az eo kertebe [Kv; TJK III/3. 181. — Darochy Janos]. 1590: en akkor ne(m) latta(m) az leant hane(m) Jsmegh kj menek s hat fel keolt az kocziba(n) az haiat erosse(n) Jgazgattia teorly [Sz; UszT]. 1597: Kakas Jstwan zolgalioa Anna ... wallia. Mikoron az polgarok az Teolcheres Leorincz hazahoz ieottek wala az foliam latassara ackoron hallam azt hogy Teolcheres Leorincz monda az polgaroknak kegmek it ne igazgasson mert en azt feie(m) fen allasaigh soha megh nem engedem(h) hagi erre viz follion altal hane(m) ha teorweny mutatta [Kv; TJK VI/1. 74]. 1614: Itt addig cigánkodik Olasz Bernáld, hogy azmely kaptant énreám adnak vala, ő maga Bernáld addig igazgatá reám, hogy látá, hogy sokkal jobb az, hogynem az harmadik, azki ötlet illeji vala az seriesbe ..., s tehát ő magára ránditá [BTN² 70-1]. 1757: az Ik ... banyajok-(na)k Colálásától egjebütt el nem fogottat(na)k. hanem azan hely az hol az viz van maradgjan vesztegségben se az vizet ki ne vonnyák se an(na)k uttyát ne igazgassák hagi az Oculatorok meg láthassák ugi az mint az dolog van [Torockó; Bosla]. 1770: hallottam ... a Malom Mestertől, hogy ... a fundamentumátis igazgatta volna^a [Ádamos KK; JHb LXVII/120. — ^aA malomnak]. 1840: Orsova^a ... Gyalagassai tövist vágtak és a vár kertet igazgatták [Born. G. XXIIVb. — ^aMT].

Szk: órát ~. 1736: (A fej^a) órákot igazgatott. Sok óra volt az házában [MetTr 337. — ¹I. Apafi Mihály szenvedélyes órágyűjtő volt] * út ~ni. 1607: Az falú valami vt igazgatni giwlt uala [UszT 20/302 Nic. Botos de

Medeser pp vall.] * vonást ~ adókiivetést/rovást (ki) igazítgat. 1589: 6 January Byro vram es Egez Thanach Akaratyabol Menenek el Az vram Zamveoueok Az vonasokat Igazgatnya Arra valo kolchyege [Kv; Szám. 4/VI. 6 Stenzely András sp kezével].

5. kb. korrigálgat; a corecta; (wiederholt) korrigieren. 1618: Mindjárt ugyanott azon pasa házánál hozzája ülven Szöflikárral, én magyarul pronuncióltam és ő törökül fordította; ... azhol valami Porta ellen való ritmusok vagy materiák találtattak volna lenni az írásban, némelyikben maga is igazgatott, hogy nem úgy fordítsuk azt [BTN² 114]. 1650: Nagy Boka Janos Homorod sz: Martoni (62) Fatet(ur) az mikor Boka Petert még bűntettek, az uta(n) igazgatak az falu leuelet, mert mikor az szenteghazbol ki iouének, mondak az hat Eskút emberek mennyünk valahoua egi helyre s az falu Leuelet igaziczuk megh, mert ez nem iol uagion [UszT 8/64. 36a]. 1656: Ozdy Thamas ur(am), hwteős Polgár leuen az mely mandatumat Rázmány Istva(n) hozot volna azt corrigalta, s keötelessége ellen igazgatta [Kv; CartTr II. 1073].

6. egyenesítget; a îndrepta; (wiederholt) gerademachen. 1599: Az Czigany gyermekeknek attam hogy az Szeget kiuntak es igazgattak d 20 [Kv; Szám. 8/XIII. 25 Szabo Andras sp kezével]. 1621: Marton Kouaczj az mjt mjelt azon Kapuhoz ... 33. O. uasat liggatot es igazgatot /16 [Kv; i.h. 15b/IX. 240].

7. terelget; a mina; treiben. 1770: A pásztorinas pedig nem elégséges olyan nyáját őrizni és igazgatni magára, az 8-dik biznysággal bizonyítom; nem volt tehát a pásztor maga az csordával akkor, mikor az én tehenem az árokba béesett [M.hermány U; RSzF 211].

8. irányít, útbaigazit; a îndruma; lenken, jm den Weg weisen. 1633: hallottam(m) magatol Szabo Mihaltól hog ötlet Bandi Ferencz igazgatta hog az halazok igen szep öreg harczat kötenek az tulso hid ala, ... eő az uta(n) az Bandi Ferencz igazgatasából ment el, es ug hozta el az harczat [Mv; MvLt 290. 119b].

igazgatandó módosítandó; de modificat; zu modifizierend. 1589/XVII. sz. eleje: Bereczk Mihály, Berkenesi Mathe Elek mesterek ... Keoniörgenek ennekokaert, hagi mi az eő Ceheknek es Tarsasagoknak ... ujonnan iratot Articulusokat, kegiesen Atyai engedelmlemmel vennők, megh ertenők, es a mi abban megh iobbitando, igazgatando uolna, azokat az mi meltosagunk szerent megh tisztogatuan, eo nekiek egesz Cehul edgi bizonios erősségwl, Priuilegiumul, ki adnok az eő Ceheknek örökeos birodalmara, igazgatasara [Kv; Kőm-Cart. I].

igazgatás 1. irányítás, vezetés; îndrumare, conducere; Führung, Leitung. 1576: Az varosnak Minden Ieowedelmenek haznanak Byrodalmat es Bezedesztet Talalyak az vnioban, hagi Az ket Nemzetsegnek egenleo keppen engettek az feiedelmek, Es Nem kywalkeppen(!) chiak Byro vramnak Az wagi Thanaczbelly vrainnak Igazgatasa Es Byrodalma ala Rekeztly [Kv; TanJk V/3. 131b]. 1639: Ó kglmek az búcsületes marosvásárhelyi szabócéh választának minköt céhmastereknek az búcsületes céhnek igazgatására; táblás céhmasternek Nagy Szabó Ferencz uramat, ifu céhmasternek Molnár Szabó János uramat [Mv; EM XVIII. 403]. 1671: De mind

ennyi szoros állapotunkban-is kegyelmességét Isten tőlünk meg nem-vonta, hanem Elméjeket az hatalmas Nemzeteknek még-is arra birta, hogy Nagdat magunk keresztyény Nemzetünkéből álló vérünket tagunkat, nem más keresztyénység nélkül való Passát rendelnének igazgatásunkra, fejedelmül [CC 6]. 1733: Nemes Décs Várossá(na)k Constitutioja aszt tartván, Høj az Hadnagi mellé, maga a Városi Universitas hazájok közönseges jávára (!) tartozó dolgok(na)k hasznos, és Istenes igazgatására magok között tizenket személyt ... válaszszon Assessoroknak [Dés; Jk 434b]. 1810: Ezen Erdő Groff Lázár Joseff Ur ö Nagysága Gyám atyóságánál fogva lévő igazgatása alatt fáira nézve egészen el adatott [Doboka; Ks 76 Conscr. 86].

2. vall vezérlés; conducere, îndrumare; Lenkung, Führung. 1715/1761: idegen országra bujdosásra keltett mennünk, Isten ö Felsége bölts igazgatásából retémiségünk felett édes Hazánkat meg adá, itt is, az égy pusztá Jozagnál egyebet tellyességgel Semmit nem találtunk [Nsz; Berz. 17a].

3. orszáigazgatás/kormányzás; guvernarea țării; Landesregierung. 1662: A felséges Istennek e világi dolgokban nem utolsó bölcsessége tetszik meg abban is, hogy e külső világi birodalmakat nem mind egyformán lévő módokkal akarta, hogy igazgattassanak. A tudósok ilyen igazgatásnak formáit hármát állítanak: aristocratikát .. demokratikát és monarchikát [SKr 69]. — L. részletezőbben i.h.

4. kb. eligazítani/intézni való (dolog); lucru de aranjat/solutionat; Richtung, Zurechtstellung. 1603: My, Begnezi Balint, Czizar Mihaly, az oztó Birak keozswalok, kiket eo k(egy)elmek varosul, az Aruaknak marhainak igazgatására es ozlasara rendeltenek [Kv; RDL I. 75]. 1644: az Cehban leön valami igazgatások, egi massal s veszekedések, monda ezt Varga Matias az Ceh eleot hogi ez az legenj egj frulliat is lopot [Mv; MvLt 291. 413a].

5. igazgatás; indreptare, rectificare; Richtung, Berichtigung. 1575: Megh Ertwen eo K ... hogi az vonasnak Igazgatására valasztanak arra valo vraitat Minnekokaert eo k. tabla larwan valasztotak^a. Az hatarokra legien gongia eo kegnek lassak es laryak meg, ha my Igazgatas zwkseges Benne ... arra eo kegnek varoswl gongioiok leszen [Kv; TanJk V/3. 108a, 117a. — ^aKöv. a fels.]. 1576: eo k. Az vnionak Tartasza zarent vonasnak Igazgatására valo vraitat kewan valasztany Es Nem keoty kywalkeppen (!) cyak Az polgar vraitara Az wagi chiak az zaz vraitara ez dolognak Igazgatassat [Kv; i.h. 131a]. 1589/XVII. sz. eleje: ha az Keómiues Ceh es egész tarsasagh, ezeket az Articulusokat, ugi mint nagi gondal, elmebeli faratsaggal, haniással vetessel es igazgatassal ueghez menteket es örkeoswl megh marandokat, tellesseggel, vagy cziaik resz szerentis, megh bontana, megh szegne: Es az szerent az Varosi keosseget sem éltetne, ... az Biro es Tanacz, minden wdeöben ez esgez Cehet eötuen forintal bwntesse [Kv; KómcArt. 28].

6. kiigazítás; rectificare; Richtigstellung, Ausrichtung. 1594: Seryeni Miklosne asz Eges vitan asz Birakat vitte ky Seryeni Miklosne kerthe^a igazgatására es asz zomszegya kerthe lathny vevik Vala az Birakath es aszok igazgattak el keoszteők [Dés; DLt 246. — ^aÉrtsd: kerítése].

7. (el)intézés; rezolvare; Erledigung, Richtung. 1584: Ez Nyreók dolgabannis awagy eo kgmek priuilegiu-mokat heliebe hagygyak, Awagy penigh az pozto Nyres-nek arrat megh emendalliak eo kgmeknek Arbitriumara es igazgatására hattak varosul [Kv; TanJk V/3. 281a]. 1591: Ertuin az vrunk Commissariussa az sowa-goknak eo Magok Referalasabul hogy Semmi Mogyok Ninchyen az Teoruii dolganak Igazgatasaban [Dés; DLt 233]. 1594: Az kik penig ez ket vraitnak az vtaknak Igazgatasaba segitsegel legienek, es az vtaknak chinaltatasaba eo kegmeket Informalliak, valasztottak eo kegmek illien vraitnak^a [Kv; TanJk I/1. 235. — ^aKöv. a fels.]. 1662: azért hadgion bekét az vakmerőség(ne)k mert bizony le üttetünk nimeliek(ne)k az füle mellet, ha mit olya(n) nagi szabadsagha bantodásának ismer, miért nem orvoslotta az előtt, czendes üdeöbe(n), vagi ha akkor el mulatta, halasztana akkorra, most viselnenk gondot az haza megh maradására, ne(m) nimeliek(ne)k vagiodása szerent az Tiszt állatás igazgatására [UszLt VIII. 71 fej.]. 1677: a' közönseges jorol akarván concludni Országos Gyűlésekben, ... minden egyéb világi dolgoknak igazgatási előt azon Isteni tiszteletől való végezések praemittáltassanak [AC I]. 1768: Excellentiad mondotta volna hogy kalandos gyűjtése nélkül Papat ne maraszszanak ... által látván (!) hogy a tavaji zűrzavar ismét elé kerülne, ha a köz nép voxára eresztetnének az Ecclesiái dolgok igazgatási [Szilágyfőkeresztúr; WLt Dobai Sándor lev. vmelyik Wesselenyi patrónushoz]. 1776: ügyes bajaink igazgatását bölts attentio-jában magunkat pedig kégyes jó indulattyában ajálván vagyunk a' Teketes Urnak alázatos szegény szolgálai a' Thorotzkai Communitas [Torockó; TLev. 7/5]. — L. még AC 226; SzékFt 32.

8. királyi ~ (kincstári) uradalomigazgatás/igazgatóság; administrarea/administrație bunurilor domeniale; Gutsverwaltung/leitung. 1847: Két körülményt látván itt még megjegyzésre méltónak ezen királyi igazgatás. Egyiket tudniillik azt hogy az ö^a eltávoztatás és elfogatattását annyiszor elrendelő felsőbb és legfelsőbb közigazgatási parancsolatoknak ellenszegült, ... Másikot azt, miszerént ... a Varga Katalin bűnös társai között Bucumba megejtendő kinyomozást ily nagyérdekű és fontos tárgyban nem vél elégségesnek ezen királyi igazgatóság [VKp 181. — ^aVarga Katalin. Nemegeyi M. János és Horváthovits József saját kezű aláír.].

9. javítás; reparare; Ausbesserung. 1596: fogattam Bajuz Gaspert zakaz rakni 6 nap fiztettem f — d. 72. Esmet hogi nem gieözi vala egjedwl az igazgatast es heazast, hivatam ... Molnar Albertot, mint hogi iob mester vala adtam 10 napra f l d 20 [Kv; Szám. 6/XXIX. 171 Bachi Tamás sp kezével]. 1673: Egy robin-tos (!) gymantos pantlikanak igazgatasaert (!) f. — /40 [Utl].

10. egyenesítgetés; indreptare; Gerademachen. 1592: 14000 o sendely zegh igazgatassatol Attunk az Czgyanoknak in toto tezen f 2/25 [Kv; Szám. 5/XIV. 29 Eppel Peter sp kezével].

11. irányítás, útbaigazítás; îndrumare; Richtung, Weisung. 1633: hallotta(m) ... magatol Szabo Mihali-tol hog' ötét Bandi Ferencz igazgatta hog' az halazok igen szep öreg harczat kötenek az tulso hid ala ... eö ez uta(n) az Bandi Ferencz igazgatasabol ment el, es ug' hozta el az harczat [Mv; MvLt 290. 119b].

12. kb. utasítás; instrucție, indicație; Anweisung/ordnung. 1781: felséges koronás császáruk rendelése és igazgatása mindeddig közöttünk hagyatott, hogy senki magának bírása ne legyen, hanem arra rendeltetett tiszt urak előtt termináldjanak minden processusok [Árkos Hsz; RSzF 272].

igazgatásbéli igazgatási; de administrație, administrativ, Verwaltungs-. 1662: illenék ... a lakosoknak is engedelmesskedni, s más igazgatásbéli formákra nem kellene igyekezni | Nem épült vala-e meg a föld a régi romlásokból melyek is ez ilyen módon ez igazgatásbéli kivetemedésből estek volt az szegény hazán — minde-nütt sűrű városokkal, amelyekben nagy részt az Isten-nek igaz tisztelete tündöklök [SKr 70, 73].

igazgatásforma igazgatásmód, igazgatási forma; formá de administrare; Verwaltungsform. 1823—1830: Neustadt régibb része Drezdának és minekutána Drez-da épült, Neustadt nevezetett Altdresdennek. Két kü-lönböző város volt ez, mindeniknek külön bírái, külön igazgatásformája volt [FogE 188].

igazgathat intézhet; a putea rezolva; erledigen/ver-richten können. 1584: Hog valami ember eólist wyr on-tast werckedisth lopast paraznasagot, es egeb hatalmas-kodast^a Azokban semmit az sowago biro ne(m) igazgathatt (!) [Torda; DLt 212. — ^aKövetnek el].

igazgató I. *mn* irányító; indrumător; leitend, führend. 1593: az varosnak reghy io Veghezesity ellenre (!) rugho-do zo iffiak, ... ne(m) gondolwa(n) semmit sem Istennel sem az tanachbely venseghnek Autoritassawal, az Iste-nes dologra igazgato Magistratussal, Eyel vgmint tilal-mas orakban virattik torbezlany zoktanak, es izoniw ochyma(n) bezedekel zitokai kialtany [Kv; TanJk I/1. 224]. 1841: Ezen szegény jobbágyok úgy hiszik tehát, hogy ... az ő régi törvényes szokásai s olyan móddal kinyerek keresete egyedül az őket igazgató tisztviselők által megváltoztathatók vagy megsemmisíthetők nem lehetnének [VKp 60-1].

II. *fn* 1. irányító/vezető (személy); conducător; Leiter, Führer. 1575: (A kapuőrök) Iambor Tyztessgebely Ze-melyek Es az varosbely Eorekes Emberek legienek, kik-nek eo K. Biro vram es az Tanach Rendelienek Modot Mind Eleotek valo Iaroiok Igazgatoioiok Nappaly es Eyely vigazassok feleol myhez Tarciak Magokat [Kv; TanJk V/3. 109a]. 1662: Az váradi várbeli új tisztek és a város igazgatóival jó egyértelmet viselven, a váras-nak sáncokkal való erősítése is naponként elővitetik vala [SKr 492].

2. intéző; vátaf; Verwalter. 1593: Az mint az föld igazgatásból engemet megh. zollitot, azt en meg bizoni-tottam tized magammal, kik közzöl eggik vgian ő^a uolt, hog' en sem ozto Sem igazgato ne(m) woltam [UszT. — ^aA peres fél].

3. iskolaigazgató; director de școală; Schuldirektor/leiter. 1655: En Jgaz Kalmány Kolosvári Orthodoxa Scholanak Igazgatoja^a Adom tuttára az kik(ne)k illik^a [Kv; CarTr II. 882-3. — ^aAláírása Colmanus Jgaz Rec-tor Scholae Orthodoxae Claudio politanae mp. ^aKöv. a nyil.]. 1854: P: Pijarista (!) Igazgato fő Tisztelendő Slábi Josef ur fel Szolítására Készült Ats Munkaknak ... ki

mutatása [Kv; KmULev. 4 Kömötsi József ács-számlá-ja].

Az utolsó adalékban a címszó a piarista rendfőnökség tisztségére is vo-nakozhatik.

4. bányanagy; director de mină; Berg(werks)direk-tor. 1843: Jegyzőkönyv azon elegybiztossági kinyomó-zásról, mely ... zalatnai királyi igazgató és bányászta-nácsos, méltóságos Nemegeyi Miklós János úr által az alolirt kamarai biztosokhoz ... intézett rendelése kö-vetkeztében ... egy Varga Katalin nevű esmeretlen nő-személy által a földesúri jogok gyakorlatának megaka-dályozására ... alolirt biztosok által vitetett végbe [VKp 66]. — L. még i.h. 140-1.

5. a közügyek ~ja fiskális direktor (kincstári fő-ügyész, az országos legfőbb vádhatóság képviselője); di-rector al fiscalui (procuror general al fiscalui, reprezen-tantul procuraturii supreme); Oberfinanzprokurator. 1848: Mély tisztelettel maradok a Felséges Királyi Fő-kormányzéknek alázatos szolgálja Donáth Sándor mp. közügyek igazgatója Marosvásárhelyt, Julius 1-én 1848 [VKp 297].

6. erdélyi fő~ s kormányzó szék erdélyi főkormány-szék, gubernium; guvernământul din Transilvania; Gu-bernium, siebenbürgisches Hauptregierungsorgan. 1794: minden haladeknekül (!) a Biro és Birak Instan-tiat porrigalván ahoz értő Szemellyek jelen letiben aztat Expressusok által a Felséges Nagy Erdélyi Fő Igaz-gato 's Kormányazo Szék eleiben nyujtsa bé [Torockó; TLev. 9/26].

igazgatói 1. igazgató, kormányzó, rég országló; care guvernează/conduce; regierend. 1636: Az tiszteletes fe-jedelmi méltósággal tündöklő, és igazgató felsőséghez il-lendő dicséretes külső belső jogszagokkal fényeskedő Ra-koci Györgynek Isten Kegyelmeből Erdely orszaganak fejedelmének ... minden keresztény Fejedelemséghez ... kívántató szükséges lelki, testi és elméi ajándékokat kívánok [ÖGr Aj. 5].

2. közügyigazgatói, fiskális direktori; de director fis-cal; fiskalisch-direktorial. 1847: Kincstári tanácsos és a királyi s közügyek főigazgatója, pálosi méltóságos Do-náth Sándor úr, igazgatói hivatalánál fogva, azt kérdez-teti a tanútól^a [VKp 206. — ^aKöv. a kérdőpont].

igazgatóság direcțiune; Direktion. Szk: erdészeti ~ kerületi erdőigazgatóság; direcțiunea silvică de ocol; Kreisforstdirektion. 1864: a cs. k. erdészeti (!) Igazgató-ság [Tölgyes Cs; GyHn 60] * királyi ~ kincstári/királyi jószágigazgatóság; administrația domeniilor regale; kö-nigliche Gutsverwaltung. 1841: A tekintetes úrnak ... ezen királyi igazgatósághoz intézett s itten tisztelettel vett irományai [VKp 64]. * királyi uradalmi ~ 'ua.; idem'. 1842: az érdemlett büntetésnek lehető elvétele vé-gett hozattassék tisztaban az, hogy ki legyen az a Varga Katalin, micsoda alattomos befolyást ... folytatott ... A királyi uradalmi igazgatóságtól Zalattán, 3. Octobris 1842 [VKp 65]. * soredred ~ a ezredparancsnokság; co-mandamentul regimentului; Regimentskommando. 1869: ezen felszolitást tettük kérelmünkre Az 51ik szá-mu Carl Ferdinánd nevet viselő soredred méltóságos Igazgatóságához [Kv; Pf Pálfi Károly lev.] * vasárnapi iskola ~ a vasárnapi tanonciskola igazgatósága; direc-

linea școlii de duminică pentru ucenici; Leitung/Direktion der Sonntagslehrlings(fach)schule. 1862: A helybeli vasárnapi iskolák igazgatóságaitól úgy értesülvén tanács (!) hogy a városi czéhek nagyobb részből a a mester inasok a vasárnapi iskolát hanyagul vagy éppen nem is látogatják [Kv; ACLev].

igazgatótanács (erdélyi) főkormányzók, gubernium; guvernământul general (din Transilvania); Gubernium, (siebenbürgisches) Hauptregierungsorgan. 1748: reménylünk a Mlgos igazgató Tanácsis böltsön által látván, méltó bizalom által tápláltatunk, hogy . szűk-séges rendelésit meg tészi [Déva; Ks 73. VII. 14].

igazgattat 1. (meg)igazítgattat; a dispune să fie îndreptat/reparat; (wiederholt) richten/ausbessern lassen. 1591: 23. Augusti. Az Varas zenaiatt Terengettem el, az Drabantokkal, hogy wizes volt, zaraztattam, Kazalt mytt Igazgattattam hecettettem^a attam Ennyk^b [Kv; Szám. 5/X. 29. — ^aOlv.: hegyzettem. ^bKöv. a fels.].

2. irányítat, vezetett; a dispune sa fie condus; leiten/führen lassen. 1823—1830: Churfürst Moritz építeni kezdvén Drezda várát, Neustadtot Drezdával összefoglatni, és mind a kettőt a drezdai magistratustól igazgattatni parancsolta [FogE 188].

igazgattatás 1. (ki)igazítgatás; corectare; (wiederholte) Berichtigung, Ausbesserung. 1605: Az Ados czedulaknak igazgattatasara valasztottanak negy Vraimat^a [Kv; TanJk I/1. 497. — ^aKöv. a fels.].

2. javítgatás; corectare; wiederholte Verbesserung. 1636: Oh menyi bajom volt az kotáknak igazgattatásokkal, kevés probát hoztak az melyben egy néhány hiba nem lött volna, s- meg mászor kellett metszetnem [ÖGr Aj. — A szerzőnek a munka nyomdai munkálataira von. felajdulása].

igazgattatik 1. kormányoztatik; a fi guvernat; regiert werden. 1662: A felséges Istennek e világi dolgokban nem utolsó bölcsessége tetszik meg abban is, hogy e külső világi birodalmakat nem mind egyformában lévő módokkal akarta, hogy igazgattassanak ... A tudosok illyen igazgatásnak formáit hármát állítanak: aristocratikát, midőn a tartomány, birodalom valahány becsületes, fő személyek által igazgattatik ... ; a democraticát ... és monarchiát [SKr 69]. — L. részletezőbben i.h.

2. *vall* vezéreltetik; a fi condus/indrumat; geleitet/führt werden. 1678—1683: valakik teremptő Is(te)neknek parancsolattjat, s edes igaiat Öremmel viselek ... szent Lelke által ugi igazgattatnak, hagi ez vilag sok szelwes (!) habiai közöttis, megh tartatnak [Ks Kornis Gáspár kezével]. 1681: Minden jó igyekezetek istenes dolgok körül való szorgalmatoskodások hasznos előmenetekkel egygyütt csak az Ur Istentől igazgattatnak, áldatnak és boldogittatnak meg [Szűv; CsVh 106].

igazgattatott vhoval irányított; indreptat unde; ir-gendwohin gerichtet. 1662: A szegény fejedelem hat esztendeig való regnalása, uralkodása alatt^a amennyi donatiói költenek ki, megmutatják csak az országbéli káptalanokra igazgattatott iktató és a meglett iktátóokról való relatóriák, avagy vissza választ vevő levelek, minemű csak a váradi káptalan levéltartó házban né-

hány csomókkal magam kezem alatt is állottak a helynek romlása^b előtt [SKr 92. — ^aA szerencsétlen véget ért, meggyilkolt Báthory Gábor 1607—1613 között viselte a fej-i süveget. ^bVárad várának török kézbe este (1660)].

igazhitű *vall* hívő; credincios; gläubig. 1564: az úr Jézus halálának emlékeztére a kenyeret adják, és a Kristus testét lelki szájjal eszi az igaz hitű ember, nem testi foggal rágia [ETA I, 21 BS].

igazi 1. valódi; adevárat, veritabil; echt, wirklich. 1829: Buza, és Török buza Szántó földeik régi igazi metajokat nézetnők, kerestetnők meg, és jegyzetnők is ki vagy gödrözéssel, vagy homposzásokkal [Nyáradkarácsonfva MT; Told.]. 1834: Elindulván azért a hétt (!) Cométánéusok kijárták és meg állították az igazi Határát^a ... ott vegi ki is tsóvázta azután német öllel meg mérték azon Hellyet [Náznánfva MT; Berz. Fasc. 21. — ^aA kaszálónak].

2. tényleges, valódi; efectiv, real; tatsächlich. 1854: (Az ifjú) Utóbb a Tanodából az elet gyakorlati terére kikerülve, idegen volt azon s csak bakdácolt igazi élettudomány ismerete nélkül [Újfe 82].

igazit 1. igazítgat; a indrepta; richten. 1717: Sitár-(na)k búza kalangjákat rakván s igazítvá(n) [Küküllővár KK; UtI]. 1804: azután kell rostáltatni mindeneket, s ugi osztán igazittani [Ádamos KK; Pk 5]. 1841: Kintses^a ... Gyalagassai a porgolát kertett igazították [Born. G. XXIVb. — ^aMT]. 1842: Csűrűföldit igazították s földelte [Hosszúaszó KK; i.h. F. IIh Szemerjai Károly számadó kezével].

Szk: *tűzet* ~ tűzet megigazgat. 1838—1845: Harizsáló, varizsáló, tűzszító kerek fa, mellyel a tűzet igazítani, a hamut vagy parázsát szitni szokták [MNyTK 107].

2. rendbe hoz; a aranja; in Ordnung bringen, zu-rechtmachen. 1764: igyekeznek árkokot igazittani [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 149]. 1796: A Virág Ház az jövő héten alkalmasint el készül a Szarufait fel rakadait meg is padoltattam a kémenyeis keszen van tsak az Ajtoit s belol kelletik igazítani takarítani [Banyica K; IB. Gom-bos István kezével]. 1840: Kásova^a Gyalagassai az eldölt őll fákat igazították [Mt; Born. G. XXIVb. — ^aMT].

3. helyrehoz; a reface; herichten. 1770: Minekelőtte ezen Királyfalui malom epitetett az előtt sem igen forgott az Adamosi utrizált also kereké, mivel a Silipje akkor is vízben hevert, már most hogy a gáttját jól igazították, a mult heten szabados menest vett a víz magának a Silipen alol, ugy hogy már most jo ugrásais vagyon a víznek [Királyfva KK; JHb LXVII/99]. 1840: Bölkeny^a ... Gyalagassai kádároztak es a Sos ferdónél (!) a szél által tett kárt igazították [Born. G. XXIVb. — ^aMT].

4. javít; a repara; ausbessern. 1592: Az owarba az Torom Ayttohoz Chynalltatom egy kolchyt Attam Lakattoss Balintnak f — d 20 Igazittot esmeg ezen Toromhoz kett Lakattot attam Neky f — d 12 [Kv; Szám. 5/XIV. 233 Eppel Péter sp kezével]. 1595: Vittetem 2 Cigant ala, mellyekkel czjnalattúuk az kaszasok szerszamat: Czjnaltek es foldosztak 80 kalapacztot, igazítottak 28. ülot: 21 kazat foldoztak [Kv; i.h. 6/XVIIa. 272 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1679: Szakallas puska nro 6. Muskotely nro 10 (: nemelleyket igazittani kellene :)

[Udzisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 42]. 1743: Hammer Uram csinyál két új kémént, a többit pedig a mint annak rendi kívánnya, renovállyá, változtattya s igazittya [Nsz; Ks 107 Vegyes ir.]. 1756: Vagyon ezen szín alatt egy alabastrum követ törő nagy vas bot faesz-közeivel edgyütt, mellyel az ugro kutak esendő romlásit igazittják, massát készítvén azon megtört kövekből, úgy reparállyák velle [Déva; Ks 92. I. 32]. 1780: olyan állanak bé Verős Kovátsságra, kik ... a' Kohokban és Verőkebe lévő drága Eszközöknek a' munka közben kevés hibájok, bomlások esven, azt igazittani nem tudják, az eszköztis el vesztegetik, jó vasat sem készítenek [Torockó; TLév. 4]. 1800: Az ... osztálykor az Erdő úgy maradt 'a' Falu kezínél, hogy ... 'a' hidakat igazítsák [M. bagó AF; DobLev. IV/837. 5a].

5. igazzá tesz; a face să fie drept/in conformitate cu adevărul; recht/wahrhaftig machen. 1582: kedvert^a Attiafywsagert Baratsagert adomanyert Bozwyert es felelemert Igazat nem hamissitok hamissat sem igazitok, hanem egy arant valo Igassagal akarok Mindennek az teőrwenbe lenny [Kv; TanJk V/3. 257b. — ^aOlv.: kedvert, azaz jókedvből].

6. alakít; a forma; formen, richten. 1798: a' Natsáurnak el bontottam és igazítottam egy farkas bundát [Kv; CsS]. 1823—1830: (Pesten) szép magyar köntösöket árulnak, sokan meg szorulnak, oltson el adják, ő osztán igazítsa magához [FogEK 474]. 1829: az innep után én is visitákba indulok, de még sem kalapam sem bundám nints igazitva [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

7. beállít/igazít; a potriver/regla; einstellen. 1698: fel tötetém az buzát az Felseő Garatba hane(m) vom eszemb(e) hogi rosszszul jár az kö, vgi igazítám a Lisztre, ugi érzem meg a Liszten hogy vermes buza volt [Vizszilvás SzD; Ks St. Kadár (56) jö molnármester vall.]. 1763: a Malom Mester valami tanulatlan Molnár legényeket hagyott itt kik még a Malom(na)k tsak még a lisztelésit sem tudták igazítani [Fületelke KK; Ks 18/LXXXVIII. 5].

8. módosít; a modifica; modifizieren. 1731: ha penig valamin meg akadnának hiszen lehet igazittani ha ki mehetek [Szentmárton Cs; Ks 83 Szabó József lev.]. 1775: Mikor a főispán úr^a békőszönt, noha írásban volt a replicája, melyet valami hitvány baráttal íratott volt, de az öcsém Fogarasi István sokat igazított rajta, mégis csak ekegve-mekegve mondotta [RettE 342. — ^aGr. Teleki Ádám]. 1782: magam jelen voltam mikor az Instantia irattatott, én formaltam Conceptusban, a többeknek opinioját, hogy be adatott az előtt majd egy héttel ..., melyet be vittnek Tordára Fiscalis Procurátor Hegedős Uram hoz hogy ő Kegyelme nézze, és a' hol kíváncsítik igazítsa meg, de semmit nem igazított [Torockó; TLév. 5/16. 338].

9. intéz, rendez; a aranja/rîndui; verrichten, ordnen. 1575: Az Mykor az zam weowe (!) vram Eppel Janos Safar polgar zamadasat Igazitak az adossagh feleol, Azkor Themy ferenchis legen Jelen zekely Leorinchel egyetembe [Kv; TanJk V/3. 2b]. 1584: Az vtan mind az ket fel hiteos polgarokath hiva látny es Igazitany, de Seeler Marton Nem tudo(m) my gondolattibol, Ne(m) hagy a eskwttek teczeset kj mondany [Kv; Tjk IV/1. 374 Ach Antal vall.]. 1639/1727: My arrol valo leveleket megh olvasván és ruminalván ... az két Falu

Balla^a és Kis Nyulas^b között valo ... határt így igazítottuk^c [Ks 14. XXXI. 3. — ^{a-b}MT. Köv. a részl.]. 1643: Együtt levén az B. Czéh ismet, igazitni aprolek adossagokat [Kv; MészCLEv.]. 1685: az Úgynek eligazitása, haladgyon az Generalis Gyűlésekre az Papoknak, mert az előtt is az Generalis igazított igyeket [Fog.; BLt 9 Horti István Mikes Pálhoz]. 1704: csak mennől kevesebb kölccseggel es ceremoniauual akarván igazittani azért haza kisirven a Ladat^a ketelenitettunk meghis költeni Borra ... //69 [Kv; ACJK 89. — ^aA céhmesterrel együtt a céhládát az ifjú mestereknek kötelességük volt a céhgyűlésről és (az azt követő) céh lakomáról a céhmester házához hazakisérni]. 1756: mind a két Mgos Exponens Vrak sudgyái ide jövének s Apám igen öreg ember levén ki vivék oda, s hogi igazította az Apám a Controversiát közzöttek azt nem tudom, mert ott nem voltom [F. borgó BN; BK]. 1815: Jobb halkal és Csendesen igazittani, és ha másodszori Requisitioja utánis a' Dolog sietőleg nem promoveáltatik, akkor osztán Uraságodnak méltobb igassága lehet a' Felsőbbség előtt panaszollni [Kolozs; SLt évr. Koronka Lajos Margitai Jánoshoz]. 1843: látam hogy Szabo János Vram Pekárikat öklelte, ... én azt látva nem engedtem hogy üsse; — de Virág László közbe veté magát mondván nekem: — ne elegyedjék oda, — igazítsák ők edgyütt [Dés; DLt 586. 6].

Szk: föld ~ani. 1594: az Deesy Bjratk Vittek ky az Nemes Vraynk feold Igazitany az Deesy hatarra [Dés; DLt 246] * határ ~ani. 1590: 5 Júný Mentenek Alla Az vram Marton deak, es az polgarok Kadar mihaly hattar Igazitany [Kv; Szám. 4/XXI. 27 Kis István sp lajstr.]. 1595: Oekm(e)k, Puelacher Wram, Zöcz Mihaly, és Zöcz Gaspar W. mentenek az Uy Ioszagban határ igazítani [Kv; i.h. 6/XXI. 15] * baját ~ja. 1782: Határ dolgából ... akinek tetszik, az maga baját igazítsa más úton-módon az tiszt vrak előtt [Oroszfalu Hsz; RSzF 152] * bíróságot ~. 1709: Tudode mikor Papai Pál vram igazította it Galfálvá(n) az Birósághot mellyik reszre ment akkor az Biróság viseles ... [Kük.; Ks S. 37 vk] * dögát ~ja. 1574: Teob ez fele zokal Igazitia volt dögat [Kv; Tjk III/3. 362a Darochy Boldisar vall.] * rációját ~ja. 1668: addig másuva magomat nem kötelezem valameddig Exactor Uraimeknak készen be adando Ratiomat nem igazitom [Uti].

10. vhoval irányít, küld; a indrepta/trimite undeva; verweisen, schicken. 1570: Orsolya Sos Janosne ezt vallya, hogy ... eotet kerte Zabo Baljnt hogy egy leant Be kezkezne kyh Theole Tereben eszet volna, Ev nem akartha myweln, hane(m) az vtan Meraba^a Jgazította [Kv; Tjk III/2. 56. — ^aMéra Kv közlelében]. 1584: mikor Barat Istwanhoz Mente(m) es kerte(m) zolgalatomat, Az Istwa(n) Vr Anniahoz es Veres Peterheöz Igazitot, ezek esmeg vizza igazítottak [Kv; Tjk IV/1. 380 Pál Brekner vall.]. 1598: Zabo Janos plebanos Vram taligassa ... vallja ... az kert fele Molnar Janos igazita az legent [Kv; Tjk V/1. 242]. 1623: Ha azertt az felek io akarratiok szerenth vrukot contentalliak auagi mostan contentaln akarnak es lezen mybeol, az felekis fyszessenek deha nem volna myuel fizetn, feletteb eokeot ne szacoltassak, hanem az fele Creditoroktis igazychiak eo Felsegere [Csikszereda; Törzs]. 1634: Cziszmaszia Simo(n) ... fassus est ... Dalmata Janos ... en nala(m) vala szallaso(n) es en igazita(m) Molnar Szabo Janosni [Mv;

MvLt 291. 15b]. 1779: Láttya láttya kityed (!) engemet Márton Ur(am) meg betsülhetne, mert én olyan helyre igazítottam, 'a kiből meg élhet 'a míg él [O.zsá-kod KK; LLt Vall. 194-5]. 1843: Mentem az Hadnagy urhoz, a dolgot bé jelenteni, a Hadnagy Ur a Dudko urhoz igazított [Bágyon TA; KLev. Ifj. Bottyán Mihály (38) vall.].

Szk: *anyjába* ~. 1765: eő kegyelme engemet el szidal-mazván, az Anyámba igazítja [Sárd AF; Eszt-Mk Vall. 45]. 1774: mely szavaimra Szolga Biro Urám rutul meg szidván Lelkemet, Anyámat az Anyámba igazítja [A.já-ra TA; BLt 12 Benedek Márton grófi gondviselő vall.] * *nyomába* ~. 1698: ha valami kaláktot adna, az el vezet Buzának nyomáb(a) igazittanám [Gyulatelke K; Ks Petrus Marcsinán (40) jb vall.]. * *pokolba* ~. 1746: az A. az It rútul szidta, attával, Teremtettével, pokolban igazitván Szekérben verte [Torda; TjKT III. 90] * *útjába* ~. 1629: Szabo Gieörjgi igazította utaba(n) Deuai Istua(n)t az penznek [Mv; MvLt 290. 174b]

11. irányít, vezet; a indruma/conduce; lenken, führen. 1782: egy szép Instantiát irtam Papai István vram-nak, hogy már eddig élven tanáts adásával, ezutánis igazitson bennünket [Torda; KW Vall. 21]. 1823–1830: Mikor az egész senatus^a nem érkeznek, akkor a prorektorból és négy decanusból való deputatio igazítja [FogE 232. — ^aA göttingai egyetemé]. 1861: Én az Ilyés Lőrincz feladására a' földeket össze irtam, de tovább nem tudok menni, mert a' Birtokot nem ösmerem, hanem Ladudok menni, mert a' Sogor ur, kik ösmerik igazítsák az osztályt [Demeterfva U; Pf Gálffy Sándor lev.].

12. vmit vkire hárít; a declina; etw. auf jn (ab)wälzen. 1577: eo k. egez varasul ... nehez kedwe(n) is wezyk hogy eo kegme biro vram effle dolgot eo Reaiok igazet [Ks; TanJk V/3. 143b]. 1627: Mivel annyira el aradot a Paraznasag a mi Nemzetünk(b) tudva(n) azt hogy a Tisztek elót harom negy forintal végbe vihetik dolgokat es ekkepen absolvattatvan a paraznasag alol menten igazityak reank hogy reconciliatoria admittallyuk, Azert teczet az Sz. Partialis(na)k hogy addig senkit a reconciliatoria ne admittallyunk hanem ha Articuleriter meg csapatat(na)k az tisztektől [SzJk 304]. 1709: Ha az kgltek vakmerősége miatt kárt vall az ország, és praeten-dalni fog az Militia egytállyáb(an) kgltekre igazittlyuk [KvLt I/199a a gub. Nsz-ből].

13. utasít; a da instructiune; anweisen. 1804: nem érkezett abban járni, hanem igazította dél utánra hogy jöjjen [Dés; DLt 198/1807].

Ha. 1670: Jgazittanak [Kv; RDL I. 153]. 1679: igazittani [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv. 42]. 1770: igazittani [Lekence BN; Ks 47. 67. 29]. 1755: igazittani [Tarcasfva U; Pf]. 1773: igazittanának [Szárhegy Cs; LLt 65 Litt. A]. 1785: igazitták [Taploca Cs; RSzF 260]. 1792: igazittani [Mv; Kp II. 37 Nyíró Sámuel özv. Újfalvi Sámuelné Sombori Borbárához]. 1801: igazittani [Kv; SLt 17 P. Horváth Miklós öccséhez]. 1804: igazittani [Ádamos KK; Pk 5]. 1827: igazittani [Asszonynépe AF; DobLev. V/1122. 1b Borberek József Dobolyi Zsigmondhoz]. 1835: igazittani [M.déllő TA; i.h. V/1209]. 1845: igazittani [Kissolyos U; Pf]. 1849: igazittani [Héjasfva NK; CsZ. Fodor Péter (68) vall.].

igazítandó I. *mn* intézendő, elrendezendő; de aranjat; zu verrichtend. 1635: Igy azért az fen allo igazitando

dolgok vighben menven eleöttünk, attúk mi felüül megh irt Divisorok az mi petsietes leuelwnket keszwnk Irsasual megh ereösitven [Kv; RDL I. 23]. 1638: kerenek minket azon hogi az minemü Jgazitando dolgok egy mas keozeott volna, azokat venneok szemünk eleiben, es Istenesen igazitanok el keozeotteok [Kv; i.h. 115].

II. *fn* eligazitani/intézni való dolog; lucrü de aranjat; das Zurechtzulegende/Zuverrichtende. 1850: nekem ... még egyéb igazittandóim is lennének [Nagylak AF; DobLev. V/1302].

igazítás I. indreptare; Richtung, Ausbesserung. 1759: itten az oldalon nagy munkával tartjuk az Utat hoszszan ásván az oldalt, mivel a Patak árja vagy azon helynek meredeksége miatt egy darabig úgy bé szakadozott az Ut hogy nem lehetne járni igazítás nélkül [Alparét SzD; JHbK XI/8]. 1837: In gura Lupoji lévő Tonorok ... egészen körül vagon Sántcolva 's gyalog kertel kerítve, a' kertek el vagnak sorvadozva 's igazítást kívánnak, úgy a sántz is takarítást kíván sok helyen bé lévő omladozva [A.szöcs SzD; BetLt 5].

Szk: ~ *t* tesz. 1785: a Sajo Vize aradása Sok Földeket Szagattott s mosott el ha nem gondolnak velle és igazítást nem téznek bizonyos dolog Hogi nem Sokára a Faluba bé csap és teméntelen károkat tézen [Sajókeresztúr SzD; JHbK XXXV/7].

2. rendbehözás; refacere; Herrichtung. 1743: A nagy Stakaturázott háznak újolak kel meg vakolva, s simitva lenni, az négy felső egy rendiben lévő bóltos Házak(na)k pedig nem szükség egészen újonnan való vaklás (!) hanem a hun a szükség hozza, igazítás, és a régi bomlot Cziradákából ha le veretni kívántatik, azt újolak vakolni, s tisztitattni (így!) [Nsz; Ks 107 Vegyes ir.]. 1813: igazítás nélkül nem használható ... nagy ól [Koronka MT; Told. 18]. 1849: Ezen Szobának egy ablaka ves sarkai-val onazott Üveg Tábláival igazítást kíván [Somkerék SzD; Ks 73. 55].

3. helyreállítás; restabilire; Wiederherstellung. 1826: Ezen patak árka állapotjának, ductussának és meatusának 's minden kártételeinek is oculatiojokra, 's a' mennyi lehető igazításokra ... ki nyerte volt a' Tekintetes Tisztségtől az ... Kelemtelki Possessoratus és Communitas [Msz; GyL].

4. javítás; reparare; Ausbesserung. 1582: Az kemen-cebeol az Vasakat igen ky loptak volt ... Lakatos Ist-wannak az Vasaknak igazitassatol, es be chynalassatol ... fizettem d. 75 [Kv; Szám. 3/V. 25]. 1664: az Nagy Anna kepelyet fel vetettven, (: mivel meg rokkant volt :) annak igazitasaert fizettet eo keglme Instructio szarent egy veder bort [Kolozs; BLt]. 1742: szekér körül való igazításért vas nádalásért f 1 d 2 [Bh; Told. 25]. 1789: (A) Vas Bányászok ... Vár(me)gye által az Hidnak igazítására szorittatnak [Kv; Tlev. 7/8]. 1793: a' Szürete-lésnek Terminussai közelgetven Szükségesképpen az kün lévő edények igazítására bondár (!) ember Kiván-tatván Méltotassák Ngod ezek aránt parantsolni [Gi-rólt Sz; JF 36. 338 Pap Sándor lev.]. 1811: Volt egy pár rezes pistaly melynek fele Regenbe a Puska tsinalónál igazittás véget Léven ... el Adatott 15 Rfor [Görgény MT; Born XXXIX. 43]. 1834: Két Kis Lukan igazittás 25 x ... Az uttza Ajto zarja igazittása 1 R [Dés; Törzs. Dési taxalisták 4]. 1856: Az udvar kerítése igazításokat kíván [Mezőbánd MT; TSb 39].

Szk: ~ba vétet. 1757: még két Istálocskát kívántatván végső igazításba vétetni el ne mulassák [Déva; Ks 92. I. 23]. 1833: jo lessz oculáltatni minden romlást — igazításban vétetni [Marosludas TA; Kf Miss.] * ~t tesz javít. 1768: az Malomnak erigálása és a Rétnék két Arokra való vétetése előtt az also Rét igen Seppedékes Nadas hely volt, azután az Arkok tettek rajta igazítást [Cege SzD; WassLt]. 1772: Hogy Lehetne in Casu necessitatis a Királyfalvi Hátáron Lévo Ujj malomnál igazítást tenni [Kük.; JHb LXVII/2. 385].

5. alakítás; ajustare; Formung, Adjustierung. 1809: Groff Betlen Imbre Ur eo Ntsga számára a Süveg igazítása és prém potlása fekete ásztrókányal 4 Rf [Kv; TKhf].

Szk: testhez ~. 1858: egy kavész^a magyarkának testhez igazítása egy pár zsebel 2 fl [Kv; Újf. I. — ^aIgy kávészín h.].

6. eligazítás/intézés; aranjare, punere în rînduială; Verrichtung, Erledigung. 1565: hozzanak ky az w dolganak byzonsagara jambor ven embereket kyk az keozteok valo hatarnak igazításat eleykbe twggyak adni [Kv; BesztLt 42]. 1570: Az vonasnak Igazítása megh lewen, Eo kegelmek varoswl az waros zwksegeynek keolcegere, vetetek egy vonasra d. 50 [Kv; TanJk V/3. 4a]. 1591: Zwchyakbol hozatott B(yro) vram egy zolga byrott, es 3. Nemes Embert, az Zena few dolganak Igazítására, az feyerdiekkel valo dologra, attam az zolga bironak f — d 12 [Kv; Szám 5/IX. 22]. 1633: Be uarando adosságok igazítása [Kv; RDL I. 103]. 1669: Nehai Vitezlo Kocsis Mihaly Desi Udvar biro leven Ratioji igazításakor liquid(um) Debitummal harmincz harom forinttal maradat volt adossa [Borb. II]. 1737: Veress András Atyánkfia, néhai Feleségével Batka Ersébettel való Dolgának reassumtiojára s igazítására deputáltatott Ntzes Váradí György Atyánkfia ö kglme [Dés; Jk 234a]. 1782: az szegény Anyánnak az Katonákal holmi bajoskodása lévén annak igazítása véget kelletik Nyujtodra mennem [Polyán Hsz; ApLt 4 Korda Mihály Apor Istvánnéhoz]. 1810: le jövőn az Udvari Tisztek Felső Rákosra holmi dolgok igazítása véget [F. rákos U; Falujk 60b Sebe János pap-not. kezével].

Szk: ~ba mehet. 1813: ezen Végzése a Tarsaságnak tökéletes igazításban nem mehetett [Torockó; TLev. 9/45] * ~ba tesz. 1714: könyörgünk alázatosan, hogy Ngtok^a s az nemes szék ezt az mű sulyos terhünköt^b tartozzék istenes igazításban tenni [Kozmás Cs; SzO VII. 200. — ^aGr. Kálnoki Ádám csiki főkapitány. ^bA postálkodást] * ~ba vesz. 1653: minden Gyűlések alatt szokott dolgokat villongásogat pereket igazításban venni el nem mulattatj [WassLt fejt.]. 1728: Vagjon ezen kívül bé jövő Taxa ..., mellynek laistromat T. Curator Ur(am) mind hamareb tartozik igazításb(a) venni, az Urbariumb(a) be adni [Sszgy; SVJk] * ~ba vétet. 1691: annak felette ha kik(ne)k közzüllök vagy az Commisziásokra vagy Tisztekre vagy Penigh az eo Felsőghe köztök járo vitezire valami Panaszsa lehet Kgl(ek)ne)k értesere adni el ne mulassa, vétethesse igazításba(n) dolgokat, és nehessegeketis orvosoltathassa, egyeb iránt magok szenvedesek(ne)k magok lesznek okai [Kv; Törzs.] * ~ba vétetik. 1663: Mely dolog hűsegtek előtt teoverni szerent igazításba(n) vétetve(n) ..., serio paranczoliuk hűsegtek(ne)k ... minden halogatas nélkül ... exequalljak az kezeseke(n) az 33 f es 7

f [UszLt IX. 75. 51 fejt.]. 1681: Zara Andras, szám adatlán holt megh, es semmi gyermeki nem marattanak; per hoc minden javainak az Urra kell vala szállani ha az Tiszt vigyázatlan nem löt volna, megh mostis igazításba(n) kellene vétetni [Vh; VhU 10] * ~ba vétetődik. 1678: Kendi Janos Attyafiai dolga ele kelven ezen gyűlés alatt, ezis akkor igazításban vetetődik [Gyf; SLt 15. B. 7 fejt.]. 1683: az Controversiaba(n) valo föld dolga igazításb(an) ne vetetődgyek [Dés; Jk]. 1803: ez a' dolog igazításba nem vetetődven, az árenda a' Gytirai Communitasnak esztendőnként 60 Német Forintokban . a Királyi Kamarától fogjatkozás nélkül fizetődik [Toplica MT; Born. Xva 1/82 Bukor Todor (45) col. vall.] * ~t tehet. 1693: atyafiságos igazítást ne tehessenek [Kv; SRE 9] * ~t tesz. 1758/1785: Mi is . ezen dolognak el igazítására ... ahoz értő itt Lako egy néhány Embereknek manuductioját követvén tettünk illyen igazítást [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 274-5. — ^aA vératyafiak közötti osztózásra]. 1770: A Mlgos Ur levelét meg vittem T. Esperést Ur(na)k mellyet nagy betsülettel vőt, és meg jelenvén Esztenyb(en) igazittastis tött [Eszteny SzD; Told. 29] * vki ~ába adja magát. 1591: Masas Thamas, Feyerwary Josa, Zigyarto Ambrus valliak Mikoron ... eoazwe gywte az ket fel Bennwnket ... Igazításunkba Adak magokat Eleyteol foghwant [Kv; TJK V/1. 117].

7. intézkedés, rendelkezés; dispoziție, ordin; Anordnung, Bestimmung. 1573: Mostis Eo k. Megbeochwlyk az eo k. Igazításat Nemis Akaryak kyleomben változtatny [Kv; TanJk V/3. 73a]. 1584: Az mi pedig az akna beli es so vagok keozt valo dolgot nezi azt my ne(m) Erthywk, hanem az so vago bira(k) ertik es w igazítások [Torda; DLt 212]. 1634: diuisor vram penzbeli reszt itültek cziak az aruanak, meljreol ide hatreb leszen igazítás [Kv; RDL I. 105]. 1646: en az Istenertis azon kerem kegtetek, hogy most ep es egezseges állapotiban tegyen oly io rendelet es igazítást keoztunk, hogy ... lehessünk mys háládok kegtekhez [Bádok K; JHb III/72 Kézdipolyáni Veres István atyjához]. 1693: mivel Recognoscallyuk azt magunkis, hogy eddig regen veghez ment volna az Divisio, ha Dobai Uram eleinte ne refractariuskodgyek, es az mi igazításunkot fel ne rugia [Ne; DobLev. I/38. 13]. 1702: Az Olah Zlotnakis materiaja felett valo valorb(an) Járasa nagy kárával leven az Hazzanak igazítást kíván [UszLt IX. 77. 52 gub.].

8. elrendezni való; lucru de aranjat; das Zurechtstellende/legende. 1655: akármint ugasson és Kagogion, ha l(ste)n eteletet megh tartya lesznek nekemis velle igazításim, nem ragalmazással, hanem törvénjel [Kv; CartTr II. 898 Thomas Ozdi Acatus Barcsaihoz]. 1671: Volt ecclésiiai, scholai és egyéb dolgok vallásunkon valo papokkal s holmi igazításink az adversariusokkal [AMN 151].

Ha. 1662: igazítására [Msz; MMatr. 167]. 1699: igazítás [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1744: igazításért [Szászkerked K; LLt]. 1772: igazítás [Kük.; JHb LXVII/228]. 1789: igazítását [K; KLev.] | igazításához [Désfva KK; GyL. Lórintz János (49) ns vall.]. 1790: az ő igazítások [Karácsonfva MT; Told. 76]. 1793: igazításért [Szság; IB III. CXLV. 22]. 1801: igazítására [A. jára TA; BLt 12]. 1805: igazítás [Dés; DLt 201/1807]. 1807: igazításában [Kv; KmUlev. 3] | igazítására [Borsa K; RLt O. 2 br. Josintzi Mihály (40)

vall.). 1814: igazittására [Déva; Ks 117 Vegyes ir.]. 1816: igazittása [Mezőmadaras MT; Born. XVb]. 1820: igazittást [Szentdemeter AF; DobLev. V/1030]. 1867: igazítás [Ikland MT; ETF 107. 20].

igazítatlan 1. javítatlan; nereparat; unausgebessert. 1785: Az Hoszsú csöjü Puska igazítatlan [Nsz; TSb 13 Bethlen Zsuzsánna hagy.].

2. elintézetlen/rendezetlen; nearanjanat, nesolutionat; unverrichtet/erledigt. 1637/1639: Város czedulaia vagjon ketteo, Ittem az Vyabbikon vagjon ... f 113 melyrol megh az An(n)o 1636 Eztendej varas adaia mely Stenczel Imre Vram tartozot, Igazítatlan vagjon [Kv; RDL I. 111]. 1649/1650: Ez dologh^a igazítatlan maradot miuel az vtan nem sok vdeo mulua megh holt [Kv; ÖCJk. — "Ferentzi Péter céhtag „rút hírnévből való maga-tisztázása”-nak ügye]. 1669: nehaj Agoston Peter javaibol az menémü rata portioja sorte divisionis Vitezlo Kassai István vra(m) Feleségét Agoston Kata Asz(o)nyt .. concernalta volna soha ... kezében ne(m) adták, hanem mais igazítatlan(n) levén, az eö kglme megh említet Czepregi Mihaly Vr(am) bonumi között tartatnak [Kv; RDL I. 142].

igazítatlanul javítatlanul; nereparat; unausgebessert. 1818: A So ut és a' Deberke hidja igazítatlanul áll [Dés; EHA].

igazíthat 1. intézhet, rendezhet; a putea aranja/orin-dui; (ver)richten/ordnen können. 1699: a' Malmokra valo expensa jo lelki ismerettel vetessek számban hogy a' Quartas Uraimek ö klmek szamadasokat könnyebben es helyesebben igazithassák [Kv; SRE 54]. 1752: Ha valami dologb(an) a' Határ dolgába(n) fel akadnak requirállyák az Udvari Birót; ha el igazíthatja közöttök, be-ráallyák az Udvari Birót, ha el igazíthatja magát a' Földes Ur eö Ngát [O.kocsárd KK; Ks 8. XXIV. 14]. 1799: Szükséges dolgokért Székely Márton Ö Kglmének másad magával el kellett mennie Tordára ... mig dolgokat igazíthatták ottan kellett mulatniuk harmad napig [Torockó; TLev. 5]. 1822: Ha modat tanál Nságod abban, hogy B. Kemény Samuel Sogorral ugy igazíthat-sa a dolgot, hogy én mentődhessem, nagy grátiául veszem [Hadrév TA; KCsl].

2. nyomába ~ nyomába vezethet vminek; a putea da urma a ceva; einer Sache auf die Spur bringen. 1756: engemet's Újhelyi Samuel Uramat a' Nemes Tanás el kül-de: hogy á Németi István Uram Ládát hánnók fel, ha talán valami nyomába igazíthatnák a' Titt Mlgs Asz-szony pénzinek [Kv; Mk IX Vall. 62].

3. ~ja magát tisztázhatja magát; a se putea disculpa; sich reinwaschen/rechtfertigen können. 1595: twd-hattya Nagod^a nem hogy zabad Varosban, de czyak egy keöz falwbannys megh szoktak a' Veren az embert fogny, s megh Zalogni, es ha igazíthatja magát yo, ha Pedigh nem annak moggya szerint melto bwnetessel megh zoktak bwnetny [Mv; MvÁlt APol. I. 79. B. — A fej-hez jel.].

igazíthatatlan (ki)javíthatatlan; nereparat; unausbes-serlich. 1811: Egy fedél alatt lévő rako fából épült két Istállók hídás és padlásolás nélkült, ez dölő félben Talp-

jai el sorvadva lévén igazíthatatlan, nagyobb részént fe-dél nélkült vagyon [M.bogáta SzD; BetLt 5].

igazítódik 1. javítódik, javíttatik; a se repara; ausge-bessert/repariert werden. 1810: A Kotsi melyen Pestre jártak igazítódott [HG Gr.Wass lev.].

2. alakítódik, alakíttatik; a se ajusta/forma; ge-formt/adjustiert werden. 1705: ezen haro(m) Parta öv az szerent igazítodgiek [Kv; Pk 6].

3. (be)állítódik/állítatik; a se regla; eingestellt wer-den. 1770: Az is igaz, hogy ha az Adámosi malom jól igazíttodik ... a Királyfalvi Malom ... jól foroghatna [Királyfva KK; JHb LXVII. 101-2]. 1807: a mikép a Malmokat építő mesterek bizonyítyák a négy kö-vekkal lisztelő malom több hasznót téssen, mint sem mi-kor öt köre igazítatott, mert négy köre sebesebb tsapása vagyon a viznek, de ha ötre igazítódik, mindenik nagyon meg gyengítetik [Apahida K; RLt O. 2 Jos. Farkas (47) ns provisor vall.].

4. elintéződik/rendeződik, elrendeztetik; a se aranja/rindui; verrichtet/erledigt werden. 1665/1754: Semmi-képpen annakokáért Társaságbeli panasz Czéh eleiben ne terjesztődjék, hanem igazítodjék ugyan ott az Atya Mester és a Bójáró Mesterek által [Kv; ACart. 15]. — Vö. az eligazítódik címszóval.

igazított potrvit; eingestellt, ausgebessert. 1681: Mü-ben forgot, igazított Sendely szegh Nro. 100 [Vh; VhU 526].

igazítóvas 1. szíjigazító; fier-bulb; Wulsteisen. 1734: Csizmadija Műszer. 2 réz musta, ... igazító vass, 3 ko-pott bicskija [Kv; Pk 6]. — E jel-re l. Frecskay 483.

2. vmilyen szíjgyártó szerszám; un fel de unealtă a cu-relarilor; Art Sattlerwerkzeug. 1810: Egy honaj alá valo igazító vas xr 13 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 17].

Frecskay 483 e néven csak csizmadia és timárszerszámot szótároz.

3. vmilyen kovácsszerszám; un fel de unealtă de fier-ar; Art Schmiedewerkzeug. 1817: Egy igazító Vas [Mv; MvLev.].

igazítottat 1. rendbehozat; a dispune să fie aranjat; in Ordnung bringen lassen. 1793: ha kéntelenítettnek Eö Exja új Malmot építeni vagy pedig ezt igazítatni, ... tartozunk magunk, vagy maradékaink ezen Ma-lombéli részünkre háromolható költségét Eö Exjának ... meg fizetni [Küküllővár KK; JHb XIX/37]. 1850: A' Bózi Pálinka házatis jo lenne egy kissé bár a' mint le-hetne könnyű erővel igazítatni, mert különben ma hol-nap merőbe össze megy [Branyicska H; JHb XXV/68. — Bóz H].

2. helyrehozat; a dispune să fie refăcut; wiederher-stellen lassen. 1793: A Koltsárnak meg irtam, hogy az hijjuba és az Palotán, a' mi kárt tett a Menkő azt jo mod-dal igazíttassa, a' többit Nsgod bé menetelével eliga-zíttya [Kályán K; JF 36 LevK 296 Vég Mihály pref. lev.].

3. javíttat; a dispune să fie reparat; ausbessern las-sen. 1801: Pápai Sándor Ur, az Aszszony ö Ngával köz haszonra birták azon gátot s egyenlő akarattal köttették igazíttatták [A.jára TA; BLt 12]. 1806: azon Hidnak ne-

gyed Részét a' Vamos csinaltattya és mikor romlik igazíttassa [Szászregén; Born. XVI. 78 Kiss György (50) vall.]. 1824: Az Lovak békóját igazíttattam, és az el romlott Katona-vasakra valo lakatokat 48 x [Dés; DLt].

4. alakíttat; a da sã fie ajustat; formen/adjustieren lassen. 1823—1830: Kolozsvárt létünkben adott Elek úrfi nekem egy kaputot (Ueberrockot), melyet megfordíttatván, magamhoz igazíttattam, nem igen bő volt [FogE 161].

5. (el)intéztet/rendeztet; a dispune sã fie aranjat/rînduit; verrichten/erledigen lassen. 1671: törvénykezést haggia le és törvény szerint ne igazíttossa [Mezősámsond MT; Berz. 14. XXI/1]. 1689: Darna Mihály mivel nyilvánvalo hamis hitű parazna Feleségével Ballo Annokkal tudva szánt szándékkal post separationem cohabitált, és magát paráznává tőtte, Tetzett a' sz: Széknek, hogy Darna Mihály Ur(am) excommunicaltassék, és a sz: Társaságtólis relegáltassék, a' Felesége és maga dolgát penigh a' külső Tisztek előtt igazíttassa [SzJk 241]. 1738: Ha atyafiságoson nem alkhatnak három emberseges embert hujja(na)k kiken meg égyezhettnek azok által igazíttassák amin meg nem alkhatnak [Ks 14. XLIIIa Kornis István végr.]. 1758: Meg Engedtetik Mihálcz Péterné Asz(ony)na)k hogy a gátyát fel tétethesse az ős helynek p(rae)judiciuma nélkül, tudniillik annyira hogy a Viznek dagálya fellyebb ne mennyen az Mihálcz Balas Ur(am) el rontott Malma helyinek alsó részínél, és a Mihálcz Balas Uram Jóságának Semmi kárt ne okozzon, mert ha annak p(rae)judiciumával leszen, a tapasztalya úgy igazíttattya mig p(rae)judiciuma nélkül maradhat, ha külömb(en) nem lehetne egészenis el vágatik [Borb. I.].

igazíttatás elintéztetés/rendeztetés; aranjare; Verrichtung, Erledigung. 1701: A' Rationistakot Laistromban vévén, kinek kinek imponalta ő kglme^a Ratiojanak hamar valo igazíttatását [Kv; SRE 72. — ^aAz egyház főkurátora].

igazíttatik 1. helyrehozatik; a fi refăcut, a se reface; berichtigt/(wieder)hergestellt werden. 1780: kérve kérem, hogy a' kiknek kötelességek, azok tekintsenek valób(an) a' Collegium dolgaira, hogy a' mi jó van, azt is lássák: a' mi rossz van, had igazíttassék [Ne; Borb. II Kovács József rekt.-prof. lev.].

2. javíttatik; a fi reparat, a se repara; ausgebessert werden. 1761: az udvarban is az házak ujra tserepeztettek, tsatornák igazíttattak [Déva; Ks 94. 24. 4]. 1806: a' Küküllő vize ... az ő Nagysága Majorjában több romlástis tsinált volna, de Gát és Jászolly kötessel igazíttatott [Erdősztygyörgy MT; WH].

3. (be)állíttatik; a fi reglat, a se regia/potrivi; eingestellt werden. 1772: a' Mikes Malom az ... ő Excellen-tiajánál későbbén épülven, annak állásához mérsékeltetett, igazíttatott [Sövényfyva KK; JHb LXVII/283]. 1807: tapasztaltatott, hogy a négy kövekkel lisztelő malom több hasznót téssen, mint sem mikor őt köre igazíttatott [Apahida K; RLt 2. — A teljesebb szö. 1. igazító-dik 3. al.].

4. elintéztetik/rendeztetik; a se aranja/rîndui; verrichtet/erledigt werden. 1590: Az Monostor wczay Fertalyban az Mintt ez Eztendoben Az Wonnas Igazítatott Lot Wonnas 152 1/2 [Kv; Szám. 4/XVI. 1]. 1594: (A

gondviselő atyafiak) Biro vram mellet ... idejénkoran ielen legienek, az keossegh dolgay ne chwghienek fwgyenek hanem ighazíttassanak eo kgmek által [Kv; TanJk I/1. 230]. 1693: Béli Kelemen Uram az Eccla labas ház alatt levő boltya és pinczeje iránt valo sok insolentiaja et potentiaja felőlis, hogy Gubernator Urunk ő Nga meg találtssek, és hogy törvénnyel igazíttassék méltó dolog-na)k itilletet [Kv; SRE 15].

5. vhoval irányíttatik/utasíttatik; a fi îndreptat unde-va; verwiesen werden. 1747: Boros Mihály vr(am) solemniter p(ro)testal, ... hogy ... az melly immobile bonumokat szerzett volt mostani Feleségével ... azon bonumokat senki meg vásárolni ne attentallya, külömben ... vasara annihialodik és pénze után oda igazíttatik, 'a kitol vásárolni fohja (!) [Torda; TJkT III. 161].

igazíttatódhatik elintéztethetődik/rendeződhetik; a se putea aranja/orîndui; verrichtet/erledigt werden können. 1777: Vagyon még egy Dsurka Petru Nevű rab ennek a dolga ha most nem igazíttatódhatik, méltóztasanak elégseges kezesseg mellet szabadulását meg engedni [Déva; Ks 75. VIII].

igazlító kb. határjáró; hotarnic; Grenz/Feldbegeher. 1590: Az minth pedig az A terehre keresne az el szantott feöldet Annak az az hatalma hogi ha az Igaz latok az hatarat el jariak, es cöwenek mondgiaik az feoldnek valamj rzset, az mith rajta talal annak az terhe vigie el mert Igaszal kenalta hogy Rah mennyenek s megh lassak hatar tudo Emberekel [UszT].

igazmondás spunerea adevărului; Aufrichtigkeit, Offenheit. 1606: mo(n)da Tibald Peter, tudok en Annj igazat mo(n)dani mint te osuát Peter, mo(n)da osuát Peter mi(n)d eltig azt veted te en neke(m) hogy tucz annj igazat mo(n)daj, de égizer ne(m) tudom mi(n)t jarz az en igaz mo(n)dasomert, Azon úgy kele fel, Tibald Peteris fel zeókek mi(n)dgiart ugj ragada el Balint Janostul az palczat, vgj verekedenek [UszT 20/146 Thomas Ambrus de Betlenfalva lib. vall.]. 1760: Br Henter Dávid úr gubernialis consiliarius és provinciális cancellarius urat őfelsége felhivatván Bécsbe, exuáltatott minden tisztségeitől ... egyedül az igazmondásért s hazája megmaradása mellett valo munkálkodásáért szenved rosszakaróitól [RettE 114].

igazmondó jövődömondó, jós; ghicitor, prezicător; Wahrsager. 1570: Zeoch Demeter ... Mond neky, En fylere^a Mentem volt az Jobbagyok keozbye, es otth egy Igaz mondo azt Bezelle nekem, hogy Az en feleségem Zent Janos Napigh meg hal [Kv; TJk III/2. 107. — ^aA.füle TA].

igazodhatik 1. elintéztődhetik/rendeződhetik; a se putea aranja/orîndui; verrichtet/erledigt werden können. 1583/XVII. sz. eleje: vegeztuk, hogy valamellink az masikat szidalommal es tizetletlen szoual illeti, a' meniszer czielekezi, annyzor bntessek minden engedelem nélkül egy forintal: Es ha ez gialazathoz kepest, fellieb ualo bntetést erdemel az Ceh lassa meg es ott igazodgiek el elsőbe, ha igazodhatik: Ha penig az Ceh eleött el nem igazodhatik, Vgy erezzek Biro vram eleybe teoruenirt [Kv; MészCLev.].

2. útjában ~ nyomára akadhat/találhat; a putea de de urma a ceva; auf die Spur/Fährte kommen können. 1646: Egy Ignat nevu Szelestei olah viue(n) . egy fekete monyas lowat . Dreszler Janoshoz . . . hogy . . . az erdeon talalta gussal megh keotwe s embert Nem talál-ua(n) mellette gonoszul el veszet marhanak itilte lenni, s it inkab utaba(n) igazodhatnak [Kv; Tjk VIII/4. 97]. 1756: En csak anyiban biztattam őket hogy ha jobban vegire mehetek légyen nekemis részem a marha meg kerülésiben En jót akartam vélek tenni de mit tehetek rolla ha uttyában nem igazodhattam [Roskány H; Ks LXII/8].

igazodik 1. elintéződik/rendeződik; a se aranja/orín-dui; verrichtet/erledigt werden. 1615: iouendoben az mikoron az haz dolgat . . . el igazittyak, akkor igazo-gyek az adossagh dolgais [Kv; RDL I. 96b]. 1682: Arra nem emlekezem hogy ugy egyeztek volna megh egyenes-sen, hogy finalit(er) igazodgyek azon joszag dolga [Sár-vár SzD; Ks 21. XVII. 6]. 1705: 'A Kretze Kriszta dolga, mint hogi Sok károkat tött az Ekklesiának törvényesen igazodgyék, — a' T. Consistorium emberei előtt [Kv; SRE 91]. 1782/1799: (A panaszíratot) Instantiában be adgyak a Tekintetes Táblára, 's ha ott nem igazodik vi-gyék a' Királyi Táblára [Torockó; TLv. 5/16 Transm. 359]. 1783: azért jelentem az Vr(na)k Praefect(us) Vr(ama)k hogy szorossabb határok között igazodgyék, ne mennyen világ eleibe, mert ugy többsi ragad hozzá [M.péterlaka MT; TL].

2. " 1636: mondot Polgar Istvan, ugy vagio(n) hogy lopot márhá, de ezt szinte a Kükülleo mello hoztak, erre nem igazodik senki [Mv; MvLt 291. 11a].

3. helyrehozódik; a se reface; hergestellt/in Ordnung gebracht werden. 1841: a' Rosi kedve — mind a Baro-metrum az idő után jár minden nap emlegeti má-soknak a' haza menetelt — már valahogy ha az ut is i-gazodik jere ide — mert különben nints bekesség [Veres-egyháza AF; DobLev. V/12].

◇ Szk: nyomában ~ nyomára akad/talál; a fi pe urma a ceva; jm auf die Spur/Fährte kommen. 1748: sok faradcsagom és költesem után mind eddig puhatozod-tam mig nyomokban igazodtam^a [Kilyén Hsz; LLt. — ^a A szökött jö-oknak] * útjában ~ 'ua.; idem' 1677: A' Háborúságos időkben . . . ha mely Harangok el-idege-nettenek valamely helyektől, és azoknak Patronusi uttyában igazodnak, Szolga Biro vagy a' helynek álla-potttyához képest szokot ember által, a' Harang legitime kértettség [AC 99]. 1741: ad djem lllmum Mensis Maji virradolag éjtzaka, minémű bárány lopás, és abból kö-vetkezett Gyilkosság történt légyen Somkúton, és hatá-rán nyilvánosság, mely gyilkosnak után(an) igazodván, a' nyomot, t.i. felvévén, nyomoztak . . . a' Dési Csiz hegyi szőlőbe, onnét bé Dész felé; . . . esett gyanuságunk Hentes Istvánná [Dés; Jk 554b]. 1747: Nemes Ma-gyar országról . . . hat ókróket hajtott volt el Pap Van-ka, kiknekis az Gazdaja utyaban igazodvan . . . azután miképpen alkudtanak egymással nem tudom [Egerbegy Sz; Ks 27. XVII].

igazol 1. helyesnek fogad el/tart; a accepta drept cor-rect; für richtig annehmen/halten. 1565: jól tugiátok azt, hogy ennekem vigezesem volth tyweletek hogy ha vala-my dolog törtinnék kyrál Jobagia közeth es vram joba-

gia közeth, hogy . . . latasek meg, hogy ha oth vala me-ljuk nem igazlana hath Egy mas akaratyabol köz helth valaztanak, es oth baratink által meg latasúk [Sajó SzD; BesztLt 24 Horwath Lúkach Sayoy tyz tarto Beszt-hez]. 1566: hywanak Mynket^a gerecomonosthorara^b az Eo Jozagoknak Meg oztassara, My Azert Jde leowen az Jozagot Meg oztok keozotteok . . . Eokys Jgazolwan es Meg Elegendwen azmy El Rendelesewnket Teonek eot zaz forynt keotelet My Eleottewnk [KP. — ^aKöv. a ne-vek fels. ^bM.gyerőmonostor K]. 1569/1574: ha ezen megh eskezik az feo kezes az teorweny az kezesseknek aggya kezebe Andras mestert Ezt nem Igazlak, az al pe-resek az Eskwttekre Appellalanak [Dés/Székelvadás-ly; SLt XV. 24.]. 1573: Mykor Az menedek lewelett vettek Az Apaty boldisarne Job Annyatwl es Az lewelett hogy meg Irtak es hogy el olwastak előttwk ha Igazol-ták-c Az lewelett az vagy Nem [Kv; Tjk III/3. 108a vk]. 1585: Chieob Georgy vallia, valek ott az czeiben, Az czech mester Keotelweroó leorincz fel Alla es zamot Ada, Az teobies Igazlak Az Zam Adast [Kv; Tjk IV/1. 439]. 1588: egy eoreokseget czinaltam wala ket kezemel feyze-mel, mellyet perel wala teolem Farkas Janos Sombori vram Jobbagia az teorweny ennekem meg Jtelte myert hogy igassagom volth hozza, ith nem igazlotta Farkas Janos hanem az eo vra Sombori fálwaria fogta, ottis az eoneon Jobagy ennekem meg Jteltek [Zsákfa Sz; WLt Luc. Barlas jö nyil.].

2. bizonyít, tanúsít; a dovedi; beweisen/zeugen. 1843: Az kérelmesek által öfelségéhez beadott kérelem-levelet másolatba, valamint szintén az én felszólításom következtésére specifikált sérelmeket — melyeket na-gyobbára a felvett tanúk vallomásai is igazolnak — mint terhelő pontokat küldötte hozzám [VKp 135].

igazolás 1. bizonyítás; dovedire; Beweis, Bezeugung. 1843: ezeknek igazolására beadják néhai gróf Haller Gábor úr öexcellenciájának 1820-ban június 15-én költ rendelését [VKp 123]. 1846: föl szállittatik panaszlo Darvas János, hogy panassza igazolására lehető tanuit Biztosságunk előtt jeleje ki [Dés; DLt 530/1847. 3].

2. bizonyító/igazoló nyilatkozat; declaratie prin care se adevereste ceva; Beweis/Bestätigungserklärung. 1844: Tisztelettel instállyuk a' Tekintetes Tanácsot, mel-toztatna fel hozott igazolásunknál fogva, nekünk meg-engedni, hogy az érdekelt kitsiny Boltat megtsináltatva . . . a kenyeret áruló helyeinkre a' piaztion felállitthas-suk, — mely a' piaztznakis díszére lenne [Dés; DLt 1366].

igazság 1. adevär; Wahrheit. 1590: Reisz Mihaly hi-remlnelkw az en pechetemet le vonta, ot Nem lewe(n), es Saffraniomhoz hozza niult, ez Nagy Antalnak fizetet sa-jat Adossagaba az en Saffranymbol, keesz volnek meg eskennj hogy igazsagot keres Nagy Antal [Kv; Tjk V/1. 24 Peter deak Al(ia)s Syrmer vall.]. 1592: miért hogy ne-münemw (!) Igassagaban szükölködnék egy nehani bi-zonsagoknak vallasanalkwl hogy mi azoknak uallaso-kat beuenök [A.jára TA; Berz. 7. LXV/6]. 1602: az en Atyamfiay en ream ne neheztellyenek, Az teorweny hi-zem igassagh [Kv; RDL I. 73]. 1621: Pocz Istuan, mon-da Egeresi Istuannak hogy az ti dolgokot nem igassagh hanem hamissagh [Dés; DLt 345]. 1657: Senki ez haza-ban lakok keozwl sub amissione bonor(um) ne mere-

szelleyen az orszagnak ebbeli állapotabanniss el menni ez uarasról ..., mért az igazságis azt kevannia, hogy ha az bekességnék idein edgywt niuguttuk, disturbiumban is edgywt oltalmazzuk Isten segítségével az hazaba(n) egy mást [Kv; KvLt Vegyes III/127]. 1764: Hogy az igazság világosságra jöhessen, a productat Inquisitoria olvastassék fel [Torda; TJKt V. 185]. 1782: méltotassék a Tkts Tábla ... az már panaszbán tett Praefectus urat innen amovealni, es az Mlgs Groff urnakis intimalni, hogy helyiben olyan Tisztett állítani méltotassék, kiis az Udvar(na)k elő mentit nem a Jobbágyok, és Communitásnak pusztulásával, hanem igazsággal és kegyességgel, bñltességgel, és szelidséggel, és nem irigységgel ope-rálly [Torockó; Thor. XX/4]. 1794: Essék meg szive az Inclytum Officiumnak ilyen peldatlan Árváknak sor-sán, és ne engedje, hogy az igazság elnyomattassék [Kv; CsS].

Szk: az ~ szája. XIX. sz. eleje: Bizonyosság ezekre az igazság szája, hogy minden hű lélek távozásod bannya [Kvh; HSzjp] * az ~ útja. 1782: ell ne tántoriton sz az igazság uttyától a' rosszaknak mostani világban Szá-mos példája [Ks 28. VII Daniel Zsófia nem sk lev.] * egyenes ~. 1793/1794: a' ki rendelt Tiszt Urak, és Commis-sariusk a végre meg jelentenek, hogy az Antiqua Sessio számát figaljak, suha is senkitől nékem előre tudomra nem adatot, melynek a jo rend, és egyenes igazság szert meg kellet volna lenni [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 12b—3a] * jó ~. 1770: elkárosodott tehenemet tejivel együtt az inctus pásttor fizesse meg, költségemet, fáradságomat is, minthogy az inctus pást-tor okozta, refundálja, a jó igazság kívánja [M.hermány U; RSzF 212] * közönséges ~. 1558 k.: az kozonseges Igassagnak Megmaradasaert Illik Mindennek Nehez mertekel elny [Nsz; MKsz 1896. 296]. 1795: a közönsé-ges Igassággal meg edjező moddal a Betsű véghez vites-sék [JHb LXVI/44] * mezítelen ~. 1835: en a mit az igazság a mezítelen igazság dictal és törvényesen eshetik meg teszek mindent [Kv; Pf Körmöztzi János lev.] * szent ~. 1847: Amelyre igaz lelkiismerettel, a szent igazság mellett azt feleljük, hogy említett Varga Katalin idevaló születésű [Halmágy NK; VKp 157 a tanács jele-kálomsmzékhez] * tisztja ~. 1721: méltotassék e'ze'n vásárlást ugj moderálni, hogj miis sze'ge'ny Ne-me's embe're'k ... Jozságoctskánkatis ... a' tisztja igas-ság sze'rint oltalmazhassuk s manutenealhassuk [Gyula K; Ks T. 24] * valóságos ~. 1811: tudom, hogy azon Józsa-gon semmi terű nints, és néhai férjem azon Józsa-gra semmit nem levált az valóságos igazság [Boros-benedek AF; DobLev. IV/941. 1a] * világos ~. 1702: Boldog Emlékeztű Rakotzi György Fejedelem ... lát-ván a mű Eleinknek világos igazságokat meg ígerte volt nekik a szabadságot [Torockó; TLcv. 4/3. 2b].

Sz: a gyors hamisság gyakran elnyomja a lassú ~ot. 1727: maga láttya s tapasztalltya az Aszszony hogy a gyors hamisság gyakran el nyomja a lassu igazságot [Darlac KK; ApLt gr. Haller János br. Apor Péterné gr. Kálnoki Borbálához] * az ~ hamisságot nem kíván. 1678/1683: az hűsegh igazsagh, az igazsagh hamisságot nem kivan [Ks Kornis Gárpár kezével] * az ~ irgal-massággal megegyítettetik. 1697: az igazság irgalmas-sággal megegyelittetvén: Tetzet a' Törvénynek a' pe-lengerhez vitetven kialcsa meg mi lett volna viraga es büntetése [Dés; Jk]. 1698: ha az igazság irgalmassággal

meg nem egyelittetett volna, minden pénz es ara letetek nélkül el foglalhattuk volna [Dés; Jk. — ^aA malmot] * az ~ kivilágosodik. 1808: ha az eskető Regiusok jok vol-nának, az dolgot értenék, az igazság szépen ki világo-sodnék [F.detrehem TA; Ks 65. 44. 11 Kemény Ignác kezével] * az ~ napfényre jó. 1777: az Excell(á)d parant-soltattjának czélja a vólt, hogy az igazság Napfényre jő-jön, s ki vétkesnek találtatik, a büntetődjék [Bonyha KK; Ks LVII Bethlen Pál aláírásával özv. gr. Haller Já-nosné gr. Daniel Sófiahöz] * elpalástolja az ~ot. 1796: De én talám nem ok nélkül tartok attól, hogy eltekerik fatsarják e' dolgot; a világosságot homállyal bé bor-tyák, az igazságot elpalástoltyák [Gernyeszeg MT; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki József-hez] * megholt Mátyás király, s elkölt az ~. XVI. sz. v.: megholt matia kiraly s el költ az Igassagh [Dés; DLt 83 rájegyzés egy 1506-ból való oklevél hátán]. — A szólásra l. *elkel* 1. al. a két szólást és a jegyzetet * a törvényes ~ot irgalmassággal megegyíti. 1697: tettzet ... a' Törvényes igazságott irgalmassággal meg egyeliteni [Dés; Jk] * vagyon törvény és ~ 1790: vagyon törvény es igazság [Aranyosrákos TA; Borb.] * vmilyen állítás ~on gyökereződik. 1825: Szoszollo Domján György ... ámbár ... azt állittya: hogy kövei — épületre valo Materialék légyenek — min azonálalt ez semmi Igassá-gon nem gyökereződik [Torda; TLt Közig. ir. 252].

2. vminek jogos/törvényes volta; drepteat; Recht. 1589: Amy a' Monostory hatart illethi, ... ha Vrunk mostanis halasztia az hatar ighazitast, tehát eó kgme Biro vra(m) Mandatumot hozasson a' Conuentekre kik ky Mennyenek, es megh lattwa(n) oculalwan az hatarbely foglalasnak Ighassagat bizonyos voltat, Relatoriati ve-gienek rolla [Kv; TanJk I/1. 115]. 1837: Melly költsónós edgyezkedés igazságáról, hitelességéről és másolhatat-lanságáról ... bizonyosságot téssünk [Dés; BetLt 5].

3. való, valóság, tény; realitate, fapt; Wirklichkeit, Tatsache. **Szk:** az ~nak meg nem felel a valóságnak/té-nyeknek meg nem felel; nu coresponde realitáti; der Tatsache/Wirklichkeit nicht entsprechend. 1815: Kinyi-latkoztatása a' Metakra nézwe sem a' Mlgs Commissio Töröködésének sem az Igassagnak meg nem felel [F.gezès AF; Told. 30] * ~ szerint valójában; realmen-te, de fapt; in der Tat, wahrhaftig. 1618: azhol 100 forin-tot el kellett mellette költenem, megertem volna igazság szerént 10 forinttal [BTN² 103]. 1776: Ezen Vicinált Föld, az Falu felől valo végivel igazság szerint hol termi-nalodhatnék [Marossztygyörgy MT; MkG 36. 5/4].

4. vkinek az igaza; drepteatea cuiva; js Recht. 1558: Abbol megh thecczy az ew gonoz chekedety, Ees az waras Arthatlansaga, Igassaga, Jamborsaga [Kv; TanJk V/1. 46]. 1592: Madas Menihartne, Orsolia ... vallia: Lonai Peterne panazolkodot azon hogi Me-zaros fabianne azt mondana, hogi nem Igaz gyermeke volna neki az eo gyermeke, en azt monta(m) neki, hogi ha Igassaga vagion, ne zenueggie el, hanem keresse rea eret-te [Kv; TJK V/1. 233]. 1626: Barla Martat eg nehani iz-ben az eó ura Mihali Deak hitölenöl el hatta ... Azert az Eccl(es)ianak Deliberatoma az leött feleölle hogy megh tekintven igazsagat az innocens personanak Barla Marthanak ötett az eó hitötlén vratol az megh nevezett Mihál Deaktól liberalta [Szjk 17]. 1635: az batiam nincz hon hogi igazsaghat allathassa Nagod előtt [Szárhegy Cs; LLt]. 1702: ó kglime is ha ó kglmének kedvit keresik

igasságokb(an) igére protectioját, és jó akarattját [Altörj Hsz; Borb. I Márton Miklós deák keze írása]. 1753: ő Nagyságát alázatosan követem ő Nagysága ugyan fel kereste igasságunkat [Koronka MT; Told. 37/50]. 1766: ezen Documentumok mellett az A. igasságát meg nem állíthattya [Torda; TJKt V. 302]. 1826 k.: Nehai Szeredai János V. Királyi Biro Urunk ... a Kelemenelkieknek ezen törvénytelen praetensiojoknak, ítélet képpen helyt nem adott, reményjük, hogy most is ezen régi igasságunk el nem nyomtatatik [Gyalakuta M; Gyl].

5. jog, juss; drept; Recht. 1559: ez witezleo Rakosy Antal Rakosy Janos es Rakosy Ferencz. keotek my eleottunk magokat Jllien modon hog ez Jeowendeo Zenth Margit Azzon napiara Az okleveleket, Mindeneket, Az melyek Az Zengiely Jozag feleol volnanak mely leueleknek Az Bizonsagauale Es Ereiéuel Az Zengiel myklostol és Zengiel Andrastol es Az Sarkan reznek feleleol, Eo Reaiok, weer zerenith Minden Igassagal zalot wolna, Barchaj Farkas kezebe Zengielbe tartozzanak Adnya [Mezőszengyel TA; BfN I. VI. 304/29]. 1571: Az Tho dolga feleol, eo k. zoltanak Antal vramal feleole hogy eo k. Az varasnak engedne azon Igassagal Melyel megh veotte Zabo Marthontwl Eo k. [Kv; TanJk V/3. 50a]. 1589: Oka ez a' Kyleo Meszarosok megh zabaditasanak eoreokeoswl hogy eokis Meszarosok es egy Arant valo Igassaggal kel élnyek [Kv; i.h. I/1. 109-10]. 1602: Az mi eos Jozaga az vramnak volt Azth nekem keoteotte vala Jegy ruháert, Azert azt az testamentum lewetelet kit azokrol vram nekem adott, minden igassagauale hagiom Kemeny Istuannanak es Cheythi Istuannanak két atyafianak [Kv; RDL I. 73]. 1625: ez eleot kett ez tendéuel Balint Balasnak vala eztenaia rajta de my igazsaggal birta ne(m) tudom [Lokod U; UszT 3]. 1677: Ez Országban minden rendeket, Nemesseket, Vitézlőket, Kerített és Mező Városokat szabadságokban, törvényekben igasságokban meg-tartson^a [AC 21. — "Báthory Gábor fej-i conditiói közt]. 1724: Nsgtok Kgmtk mind két részről interveniálható Jussának s igasságának demonstratiojára illendő és a dologhoz kívántató készüllettel comparálhasson [Kelemenelke MT; Ks K. 66]. 1764: minden azok béli jussat és ighassagat ada ... Ozdi Judith Aszoninak [Zsögöd Cs; Berz. 1]. 1804: mi ne mennénk a Rétbe Kaszalni, mivel éppen meg nem engedti, és semmi igazsága Sintsen reá [Marosszitimre AF; DobLev. IV/875. 4a].

Szk: ~ban megháborgat. 1649/1681: az megh nevezet Urvölgyi Kővágó Matyast es posteritassit ebben az igazsagba(n)^a megh ne haborgassak [Vh; VhU 269-70. — "A paraszti szolgálatról való mentességben és a vaskővágás végzésében] * ~a van vmihez. 1569: mynd azt es valla hod twgya ha volt valamí Igassaga hozzaya wag nem [Kv; BálLt 78]. 1570: athiaie volt az zeole, Nekyes Igassaga volna hozzá [Kv; TJK III/2. 193]. 1782: én nem tudom nemis hallottam hogy mitsoda igasságok vagyon azon jóságához [Galambod MT; Told. 29] * Isten s (az) ~ szerint. 1641: az fellíul említőt Jozagh allapottia felől Isten s az igazsagh szerent tegien törüent [JHb XXXVIII/40 fejj.]. 1714: az koztok lévő controverziát Isten s Igasság szerent dirimálni igyekezze [JHb XLV a gub. Nsz-ből] * jó ~. 1550: walamellyeknek az fewldhez Job ygassaga lezen, az fewld annak maragyon [Mányik SzD; BfR 192/23 Isztrigyi Mihály és Székely

Gergely kötéslev.]. 1771: a méltóságos Bethlen familia régtől fogva perelven a fiscustól Ebesfalvát a Királyi Táblán megnyerte, jó igazsága lévén hozzája [RettE 252-3] * királyi ~. 1584: Witezleo Zelemeri Petert es ... ket Gyiermeokét Janost es Barbara leanizoth welkerbe^a es hatarabah leueó Rez Jozagokbah bele wittwk, Bele Iktattwk és mind az ket nemreh Birniok mind az Benneh leueó Kiraly Igassagauale eggiwth [M. fráta K; BálLt 80. — "Mezővelkéren (TA)] * ds ~. 1567: egy puzta haz hel ... wagyon ... mely engemet Eos Igassagal Illet [Egrestő KK; BálLt 42] * világi ~. 1644: az mi kiczine(m) vagio(n) neke(m) ... ezen az foldo(n) szabados vagiok azert mind lelki s mind ez vilaghi igassagh szerent ugy disponalni felelle az mint akarom [Kv; JHb III/6] * vmilyen ~ot kezébe bocsát vkinek. 1625: igere arrais magat hogy egy hazat czinaltaltva nekj es ahoz valo minden igazsagot mind erdeon mezeon kezebe bocziatana es szabadoson hadna rajta elni [Msz; BálLt 72] * zálogos ~. 1689: ha vagion jo Zalogos igassagok tsak az el vit dezmkat refundallyak penzeket megh adadni kész lésszek [Szökefva KK; Szád. Sárosi János kezével].

6. jogos rész/tulajdon; parte/proprietate legală; rechtmäßiger Teil/Besitz. 1561/1579: Lyphhaj Sophia Azzony fiawal ... adak Thorda varmegiebe ... Minden Igassagokath es Rez lozagokath [Kozárvár SzD; SLt AB. 4]. 1570: Borbel ferencz ... vallia Mond Taliay estwan Zabo Simonnak vigh Minket oly helyre hwl Igasagod vagon, Zabo Simon ely Jndwl eleotek az kertbe es Mwtatny kezdy hwl ez Eo Atthya Birta volna [Kv; TJK III/2. 3]. 1602: varadon Marosszekben walo drabant hazunkat, wles helieuel es ahoz tartozando, nagy Igassagual zantho feoldeiuale, Erdeiuale, vizeiuale, Berkyuale malomhelieuel, es minden haznaiual. Janos Deaknak es Eo neky mind ket Agon walo maradekynak mind eoreokke eoreok arron megh hyhatatlanul adak, semmi igassagokat sem magoknak sem maradekoknak nem tartvan benne [Sóvárád MT; Berz. 15. XXXIX/1]. 1620: Attunk erre iambor Nemes emberek hogy ez sententia leuellel ra mennyenek az J. Jozsagara, es ha leszen marhaia elseöben, azbol, ha nem leszen, veteséből amugy öröksegbeli igassagabolis satisfactiot impendallyanak az Actornak, az szek igassagat az Szeknek le aduan [Zsögöd Cs; BLt 3]. 1634: Ky osztok ... mindenüt az eö igazsagokat az Cziobot Istua(n) es Vitos Istua(n) Jozagokból [Kászonújfalu; BLt] | (A határ) azo(n) ... kut főnek az uizen ala menuen hasittia megh az Pettkj Istua(n) Ura(m) ő keg(yel)me igassaganak hatarat [Cszs; BálLt 61]. 1660: Ezeken az Orotasokon melyek Likadon vadnak senkinek semi igassagok azokon az helyeken nem volt [Kászonimperfva; BLt]. 1698: az Kopacz ret felül azt tudom hogj az kinek igassaga ot nem volt marhajanak sem volt Szabad ot jární sem falu csordajoknak [LLt. B/25].

Szk: ~ában megtart. 1784: Méltoztatik Ngod és a' Tktk Tábla igazságomban meg tartani, és Házaimat evacualtatni [Nagyak AF; DobLev. III/587] * ~a van vmiben vki után. 1607: cziekefalwi Dyenesy mihaly dienes Istuan aruaia It az Zek zenen^a otalmul walla cziekefalwi wadaz lazlot es medeserj Lörincz Janost maganak hazanak öröksegenek mindeneknek valamiben Jgzsaga az attia wtan wolna, akar my neucl neuczesse-nek [UszT 20/251. — "A bizonytalan betűvetés miatt zinen-nek is olvasható].

7. törvényes járandóság; retribucie legalä; gesetzliches Gehalt. **Szk:** vkinek az ~át leteszi vkinek a törvényes járandóságát megadja; a pláti/achita retribucia cuius; js gesetzliches Gehalt bezahlen. 1627: Hiua ingimet Kerezturi Miklos Vr(am) Zaz Somboro(n)^a jako az en igazsagomat le teue(n) Recze Kerezturra^b ... es en velem Citaltata^c elseo zekre [BLt. — ^{a-b}SzD. 'Köv. az idézés részl.] * vkinek az ~ot megadja 'ua.; idem' 1728: Sztánku Ráduluj (!) Sztójka ponoszt tött minekünk hogy valami Darocz posztóját lopta volna ell, Onya Pamp, mellyért is az Falus Bironak az Igasságot meg óda (!), ugy hogy tizenötöd napra az Suspiciobol tertio se júrályon [F.árpás F; TKI BB. XIII/15 Széna Algyul (62) jb vall.].

8. törvény; lege; Gesetz. 1761: mit csinálsz Mihály mit gazolkodol hiszen én Semmit Se vétettem, ha vétetem van igazsag keres igazsággal [Büzamező SzD; Ks 17. LXXXIV 41]. 1796: maga az Evocationis Expozitiojais a Fell Peresek Actoratussa ellen van, midőn állatások szerént is a Tatárok által meg égett (!) praetendalt Privilegialis Levelek; hogy lehet tehát ma, a' magok fel adása szerént nem existáló Levelet az All Perestől kérni? ítélje meg az igazságot! [Mv; TLev. 5/16 Transm. 20 tábl.]. 1839: gyere az igazságra miért bocsátottál rajtam vért ... én el nem bocsáthatom, hanem viszem az igazságra [Dés; DLt 587/1838]. 1843: Szabo János azzal ditsekedett: Décsen Szabad olni gyilkolni mert nints igazság, 's ha megdöglik is Pekarik nem bányá mert könnyen ki fizeti [Dés; DLt 586. 27].

Szk: az ~ kiszolgáltatása. 1738: eljövén pedig a Novum Cum Gratia a Nms Tanács maga kötségét és az igazságunk ki-szolgáltatását el-nem mulattya, sine ulteriori dilatione [Dés; Jk 496b—497a]. 1826: A Felperesek várják rég az Igasság kiszolgáltatását [Ne; DobLev. V/114. 11b] * ~ot szolgáltat. 1677: tartozzanak ... teörvényre eleo állatni, és igazsagot szolgáltatni [AC 129] * kiszolgáltatja az ~ot: 1761: Ezen Falu Lakosinak akár mely bajok, és Perlekedések iránt, az két Falunak Provisori (: vulgo Ispányi :) szokták qua Prima Instantra az igazsagot ki szolgáltatni [Csernátfva Br; BrÁlt. Conscr. Dom. Törtsvár 373. — Binder Pál kijegyzése].

9. törvényesség; legalitate; Gesetzlichkeit. 1674: Az Somolyai jóság, mellyett Bánfi Dienes Rakoczy Györgynétől eo ngatul apprehendalt bizonyos p(rac)-tensioi alatt zalogul minket illet véségre az igazságis az kévanvan [BLt 1]. 1677: ily siralmas es szomorú meg bantodasunk orvoslása(na)k uttyahoz nyulnank, el fogya(n)k ebből a' szegény hazabol az igazsag [Maksa Hsz; PatN 68a a hsz-i rendek nyil.]. 1808: a' Beszúletes Ns Czéh már Tavasz felé, mind eddig 'a Télből nagy költséggel majd ki tartott Legényeim, mint egy elragadozni, s különös nem is képzelt utokon módon, s az Igasságtul jól távul járva elvenni szándékozik [Kv; ACLev.]. 1828: Midőn Czéh gyűlésre hirdetik, már előre a borbéli provisio meg tétetvén, a magokat elő adando dolgok el igazítás nem mindenkor az igazság és Articulusok szerént határoztatik [Dés; DLt 581].

Szk: ~ot tart. 1756: Molduan Vonya a' szolgálat tételben igazsagot nem tart haragja miatt [Galac BN; WLt Marikutza alias Fodilika Péter (38) jb vall.].

10. ítélet; sentință; Urteil. 1593: Illona, Pathkos Janos felesége, en is zolok ... mierzth hogy en Jambor wa-

giok eo enghemeth így hagioth el, ... minth yllen hythi zetgethez, torwent Igassagoth warok Vram kgd zekjetoil [Utl].

11. kb. bizonyító irat/levél; act doveditor/probatoriu; Beweisstück/dokument. 1628: mind az két fél igye-netlenkedeo személyeknek be adot igazsagit el oluastatua(n) Ertik eo kg(ie)lmeik mi mellet keresi Seres Janos igazsagot, es miuel all Kosa Miklosneis az ellen [Kv; RDL I. 18]. 1639: mostan azert azokat az Causakot minden ahoz valo igazsagokkal es levelekkel adak es keötek minden tellies hatalommal es Authoritassal, Orbay szekbe(n) Pauan lako Gal Miklos Vr(amna)k Es Kerdj szekbe(n) Szentleke(n) lako Czintala(n) Istuan Vr(amn)ak kezekbe(n) [Hsz; KaLt Apor István ir.]. 1649: (A) Quietantiat be adja az kaptalonb(a), egieb igazsagimis [JHb XXXIX. 15]. 1668: Musnai Márto(n) Deák vra(m) admonitionkay az originál levelett azo(n) földrül ne(m) producálá; hane(m) ollya(n) vá-laszt tön: én jobb igazsagot ne(m) producálhatok a' megh nevezet földrül az exhibeált párnál egiebet [Kóródszrtmárton KK; Ks 13. XVII. 6]. 1681: Hetedczakai vasar vamis szokot exigaltatni minden csötörtökön; Ezt noha per abusum az Város Biraja appropriálta volt; mind azo(n) által most kévánvan arról valo ighasságát, nem producálhattak, ki Conferálta volt nekik semmi iras rolla nincze(n) [Vh; VhU 51]. 1738: (Az alperes) száz mértföldröl is, ha lett volna hunnan maga mentsé-gére való igazsagát el-hozhatta volna; de nem; hanem, önként ... engemet Contra Leges Patriae hurtzol [Dés; Jk 264b]. 1794: Egy vasarnap napon Bulza János nevű D(om)inalis Dsugyánk minekutanna Devárol meg erke-zett volna ... az Falu oda hívatá, hogy mutassa meg igazsagát mellyett hozott Devárol az Dsugyaságról, mellyett ő meg is mutata de oda adni nem akara [Vályeb-rád H; Ks 81. 57. 56 Opra Ignát (55) vall.]. 1847: nékem van igazságom mondá ... akkor ide adá ezen ... bizo-nyító levelet [Dés; DLt 331] | Egy alkalommal láttam, amidőn Varga Katalin templomból kijött, ... ezen középső uradalmi tekintetes ispány úr utána kiáltott, hogy állana meg s igazságait mutatná meg [VKp 261].

Szk: hiteles ~. 1673/1681: Ezen Usus ugy hiszem csak per abusum csusztot be mostis melstán megh ki-vanhatnam mint az előtt, mutatnak megh arról valo hite-les igazsagokat [VhU 451 Thökölyi Imre vál.]. * jó ~. 1690: Tóma Moga nevű Boértolis legitime aprehendalt volt az Malom mellet ket felol egy darab retet Nagy Tha-mas Szüle atyánk melyrölis jo igazsagunk vagyan [Fog; Szád. Boér Thamas es Peterek Postulatumi vall.].

12. igaz hit; credința adeverată; wahrer Glaube. 1670: Kovásznai Péter Püspök Ur(am) által conferáltak a Reformata Kali Ecclahoz egy virágos pohárt ... Ea conditione mig perseuerálnak ebben az igazságba(n), de ha deficiálnak a Reformatus Esperes vegye kezéhez [Kál MT; MMatr. 269].

◇ **Szk:** ~ kívül igazságtalan, jogtalan; nedrept; wider/unrechtl. 1663: Az kik penigen hűségtek közül az Arendat^a meg nem adták Dedradi Praedicator hi-vünknek, azt integre adgyak meg, méltatlan és igazság kívül valo dolog lévén [ETA V/2. 80 fej-i rend. a Régeni Mihály dedrádi (ref.) papnak járó árenda megfizetése ügyében. — *Erre von. 1. árenda 3., árendabefizetés, árendafizetés 2., árendapénz 2. és árendátor 3. al. a jel-e-ket].

Ha. 1697/1767: igazságom vagyon [Kocsárd TA; Hr 8/16]. 1731: igazságot [Cintos AF; KGy]. 1755: igazságot [Szentlászló MT; Sár.]. 1761: igazságot [Torda; TJKT V. 48]. 1818: igazságot [M. fráta K; KLev.].

igazság-kiszólás igazságmondás; spunerea adevărului; Wahrheitsliebe, Aufrichtigkeit. 1711: az igazság ki szollasért, avagy még írásért, némely böcsületés fel csiki szék tagja Uraimék előtt úgy annyira rankorba vagyok, <hogy> ha lehetne el veszténé némelyik [Vacsárcsi Cs; BCs].

igazság-kiszolgáltatás igazságszolgáltatás; justitię; Justiz. 1852: én is mint e' haza más polgárai érezhessem az igazság ki szolgáltatás kezeinek jól tevő hatását [Nagyak AF; DobLev. V/1352 Dobolyi Bálint kérv.].

igazságlevél bizonyítvány; certificat; Zeugnis, Bescheinigung. 1843: mesterségeiket gyakorló vándor Leányok jó igazság Levelekkel légyenek el látva [Dés; DLt 159].

igazságos 1. drept; gerecht. 1638: Mert az menire Jo akaroi Vadnak embernek szoktak gonoz akaroyos lenni, kik meg az Igassagos dologtis neha Hamissan referalliak [Somkerék SzD; BesztLt 5 St. Erdely a beszt-i főbíróhoz]. 1671: a' Szász Nation lévő atyánkfiai között minden helyekben igazságos törvént kötelesek legyennek minden tovább való halogatás nélkül ki-szolgáltatni [CC 51]. 1703: Hirdesse meg kglmetek az kösség között, hogy senkinek semmi lármaja ne légyen, mert egy álltalyban mind a mi kglmes Urunk édes Atyaságának, mind a mi a Szegénységhez való indulatunknak czéllyá, ebben nem a terehnek nevelése, hanem inkább az igazságos repartitio által való kissebbitése [UssLt IX. 77. 61 gub.]. 1750 k.: Makktérmeének idején idegen sertéseket szoktak dominális emberek magok pásztorságok alá fogadni, azokat krajnik uram vegye lajstromba az gornyik által megszámláltatván és tempore decimationis adja elé az glandinationis taxának igazságosabb incasatiójára [Déva; ErdO II, 118]. 1794: Inventarium nélküli oly káros osztozást, mely szerint véghez vinni nem lehetett volna, ... új igazságos osztályt ... meg kíván [Backamadaras MT; CsS]. 1802: Arendas ideje alatt a szöllőt, mely most vagyon miveletlen, meg építeni kellelven, a melioratio igazságos betsű szerént az arendának ki telésével nékem meg fordítottassék [Kv; JHb XX/12]. 1814: vala mellyik nap ki mēvén a hely Szinere ..., ott az leg igazságosob uton a praetendált differenciát igazitsuk el [Ne; DobLev. V/966 Bartos Sándor nyil.].

2. jogos; legitim; rechtmäßig, rechtlich. 1782: Mellj igazságos Jussabon esett meg Karosittatasát ... a Méltóságos Baronissza Exponens Aszszony ő Nagysága ... be hunt szemmel nézze, sem Isten sem Természet Törvénye nem kötelezi [Kv; JHb V/9]. 1842: hiába töredik panaszlo Hadnagy Atyánkfiaiinak igazságos kérelmét ... Szoszolloi el fatsarásokkal bé lárvázni [Dés; DLt 1452]. 1852: méltoztatnak ok nélküli tovább nem hurtzoltatni, s igazságos ügyemben rendelkezni [Nagyak AF; DobLev. V/1335 Dobolyi Bálint kérv.].

3. igazságszerető; iubitor de adevăr; wahrheitsrechtlich. 1823–1830: Báró Kemény Simon ...

gróf Bethlen Imre helyébe Alsó-Fejér vármegyébe adminisztrátornak tétetett, mégpedig akarata ellen, mert ez csendes és könnyű életet szerető, azonban nagyon igazságos ember volt [FogE 244].

4. igaz; adevărat; wahr. 1638/1647: az kötes szerint ... az mint az eo kgl(m)k iob Attya ... kötet volt az Job Attjammal Cheffei Janossal mely dologra vit azon szübeli igazságos io akaratom de latom hogy sem az Attyafiúsagrol, sem io akarattal valo szomszedsagrol eo kgl(m)e nem gondolkodik [Noszolyi SzD; WassLt].

igazságosan 1. méltányosan; echitabil; gerecht, billig. 1655: én igazságoson cselekettem vélek, csudálkozom ha igaz hogy diffamált akár mellyik rész [Kv; CartTr II. 897 Th. Ozdi vall.]. 1671: Az hol penig vékával szoktak fizetni ő kegyelmek (: azzal hogy most a' véka megkissebbedett :) bérek ne minuálódgyék, hanem annyi buzát és egyéb gabonát adgyanak, mint az előtjtárt, igazságosan fel-intéztvén [CC 2]. 1695: azon örögseget cum Apperinentiis ő kigjelmek között osztanak fel igazságosan [Ilencfva MT; DLev. 2. XIII. B/b. 4]. 1722: az Erdőkett ... fel osztvan ... igazságosan [Szecsel SzD; KvAkKt Mss 344]. 1750: az Istvan orotásábali szena füvet ... igazságoson oszták fel [Etéd U; NkF]. 1761: de semmi foganattja nem volt protestatiojanak, mert nem folyt igazságoson az osztály [Branyicska H; JHb XXXV/45. 17]. 1798: Az Egresben lévő osztatlan három helyekről pedig egy edgyezének ő Nggok, hogy hová hamarébb ... mind a' visszá potlást, mind pedig a fel osztando három pusztá helyeket a' fenn meg-irt rend, és egyezés szerint osztanak fel igazságosan [Illyefva Hsz; BLt 2]. 1825: Köteles léssen Geometra András Antal Ur mentől hamaréb a MDersei határon lévő ... Erdőket ... felmérni, és igazságosan az ezeri Erdok osztályára nézve már meg állitott antiqua Sessioik száma szerént felosztani [M. derzse SzD; BetLt 3].

2. igaz lélekkel; cu suflet curat; mit gutem Gewissen. 1642: Olah Solymosi Jozsagba(n) lako Bolon al(ia)s Bolmos Peter eo Nagatis mostanni alapattiyaba(n) Bogathi Tiztartosagot viselue(n), elegendeo igazságos(n), hasznossa(n) es diczerettesse(n) szolgaltá [Bohnia^a; WassLt. — Bonyha KK]. 1664/1681: uarga Andras Csatlóságával sok valtozasaimban szolgaltvan, felesége ... minden rea bizot dolgaimban igazságos(n) szolgaltvan, az ... Alszeg uczaban lévő hazat ... adom, és kötem nekik két száz magyar forint sumában [Vh; VhU 229-30]. 1840: Kereskedő Kapitány Kristóff Ur ... Susánna Leányunkat ... erőszakosan meg tartotta Szolgálójának ... azzal biztatta, hogy ha igazságoson szolgálja és Catholizálni fog, tehát bizonyoson el veszi feleségül magának [Dés; LLt 1268].

3. törvényesen; legal; gesetlich/mäßig. 1826 k.: A vidék láttya, hogy a Nap nyugot felé le folyo harmadik Falu Patakja vissza hozzánk Nap kelet felé igazságoson soha nem ástottathatik [Gyalakuta MT; Gyl]. 1847: egy alkalommal Varga Katalin nálunk az embereknek azt mondotta, hogy jartasson végire, vajon igazságosan veti-e ki a tekintetes szolgabíró úr a népre az adó után járn szokott éliesi rovatlokat [VKp 249].

igazságszeretet iubire de adevăr; Wahrheitsliebe. 1794: Biznak az Arvák az Inclytum Officium igazság

szeretében, nemis Kévánnak egyebet tsak igazságot, de ezt el temettetni bizonyoson megsemmis engedik mig igaz Birot lehet tanálni [Kv; CsS]. 1846: Mély meg alázódással esedezem a' Méltóságos Grof Úr igazság szerete előtt [Havadtó MT; TSb 49].

igazságszerető iubitor de adevăr; wahrheitsliebend. 1662: Kivánjuk, kivánjuk^a szívünk szerint, minden értelmes és igazságszerető emberek, hogy szemüket ide fordítsák, tudniillik, hogy mennyi módon sértette nek, szegettettek és mocskoltattanak meg nemcsak a bécsi békének szerzésében munkáson erősített articulások, hanem még a pozsonyi articulások is [SKr 106. — ^aÍgy kétszer!]. 1699/XVIII. sz. e. f.: Legyetek igaz Atjafiak és igazság szeretők, egi mást meg h böcsüljétek mint igaz Atjafiakhoz illik [Mv; MbK 89]. 1764: gr. Mikos Antal úr guttaütésbe esett. Ez igen tanult, értelmes, igazságszerető ifjú úriember vala [RettE 161].

igazságszolgáltató igazságtévő (személy); persoana care face dreptate; Rechtstuer/sprecher. 1662: kik vallásokban háborgatnak, valamennyiszor ki azt cselekedni találtatnék, mindannyiszor ipso eo facto hat-száz magyar forintja a végbéli praesidiumok vitézlő népek fizetésére, száz forintja pedig azon vármegye viceispánoké lenne, kik abba executorokul, igazságszolgáltatóul rendeltettek volna [SKr 279].

igazságtalan 1. nedrept; un(ge)recht. 1771: (A gubernium által közzétett) punctumok szerént kell produkálnunk, akik kitétettünk a productióra, melyek nem törvénytelenek, nem kegyetlenek, nem igazságtalanok [RettE 250]. 1781 k.: tehetné ha igazságtalan akarna lenni hogy a Battyának gondatlanságából profitirozzon [Told. 27]. 1830: azon igazságtalan betsűsök által okozott kárnak tulajdon jóvaikból a' károsnak leendő meg fordítására is szorítottatnak [Borb. II a gub. Kv-ról].

2. igaztalan; neadevărát; unwahr. 1843: Mely vallo-mását Tanácsos Ferenczi Josefnek Fő Orátor Roth Pál ezen ki nyomozás 6^k lapján tett vallomásában merőben igazságtalannak állítja [Dés; DLt 1480].

3. jogtalan; ilegal; unrechtmäßig/lich. 1826: a Kelemen telki közönségnek igazságtalan, és törvénytelen Praetensiojok szerént a pataknak uj ki árkoltatását ki tözevelték [Gyalakuta MT; GyL]. 1845: Melyek így lévén ezen igazságtalan kereset alol, Balog Istvánra ro-vandó egy méltatlanság büntetésével költsége fáradsága meg térítésével leendő feloldoztatását tisztelettel kéri a' bépanaszolt [Dés; DLt 591].

igazságtalanság nedreptate; Ungerechtigkeit. 1737: Ezenn Nms Városnak közönséges Rétinek fel-osztá-sára, deputáltatott és exmittált betsűlletes atyánkfiait, ha ki in opere illetlen szókkal illetvén motskolná, és igaz-ságtalansággal vádolná; tehát ... Osztó-Bírák atyánkfiai-nak ő kglmek(ne)k egészsbz autoritást engedünk megh-büntetésekre [Dés; Jk 480b]. 1848: minthogy még akkor midőn közöttünk a' csere kötés tétetett, a' birtok viszonyoknak ilyen fordulatára senki sem számíthatott — reméllem nem fog ötsém uram Jóg és igazságtalansággal vádolni, ha most azon cserebéli kötésünknek fel bontására uram ötsémet atyafiságoson fel szállítom [Ipp Sz; Végr. Veres József lev. — ^aTi. az úrbéri törvény megjelenése].

igazságtalanul 1. igaztalanul (a valóságnak meg nem felelően); nedrept; unwahr(haft). 1772: eő Excellentiája ilj csekély okból ellenem Causat nem mozdított volna, ha rosz akarom igazságtalanul nem informálták volna eő Excellentiáját ellenem [Kük.; JHb LXVII/237].

2. jogtalanul; pe nedrept; unrechtmäßig/lich. 1826: annyit fizessen; mint a' mennyit ... Attyától vagy Annától igazságtalanul ki csikort [H; Ks 111 Vegyes ir. Gencsy Moisius ub vall.]. 1838: Dobolyi Bálint Urfit jól esmérem ... nem hallattam ... hogy másoktól igazságtalanul el kívánt volna valamit [Nagylak AF/Ne; Dob-Lev. V/1221. 5a Heresztesán Tyrille (56) vall.]. 1852: egy fillért se kívánok igazságtalanul, tsak mi tulajdonom [Nagylak AF; DobLev. V/1335 Dobolyi Bálint kérv.].

3. törvénytelenül; ilegal; gesetzwidrig. 1688: Valaki-nek mezei vetese nincsen az Fazakasok között, az olljanokon eő kkg hogy élést vegyenek megh ne engedjék, egyebirántis ezek sellérek lévén, ha effélekkelis igazságtalanul terhelhetnek, könnyen el pusztíthatják inne(n) a' Falubol [F.porumbák F; ÁLt Urb. 15]. 1735: Hallot-tam, hogy ... Adam Ilia és Adam Dán igazságtalanul vett kalács pénzt ... Kilián Filipe és Zejk Jánosra [H; TKl Iliás Szimul (56) csebi jb vall.]. 1847: Az uradalmi tiszt urakról Varga Katalin azt mondotta, hogy az em-bereket igazságtalanul több szolgálatra erőltetik, mint amennyit a privilegialis levél tart [VKp 289].

igazságtétel 1. igazságtéves; facerea dreptății; Rechtsprechung. 1777: ugy Tiszteletes Uramra támadtak a Farkasok, hogy de posteritate ad Poesteritatem meg akarják emészteni; meg ne ijedjen, mert az Isten irgal-ma, s a' joemberek igazság tétele kisegijtik [Szent-iván Hsz; BLv.].

2. ítéletvégrehajtás; executarea sentinței; Urteils-vollstreckung. 1662: ha ... valaki vakmerőségből az illy executionnak, igazságtételnek magát ellenében merészle-né vetni ... az palatinus avagy országbírája avagy azon ország részeinek generalisa tartoznék tisztu szerint az olyan erőszaktevőt meginteni [SKr 280].

igazságtévő bíró; judecător; Richter. 1736: Az re-gans fejedelem szabad úr volt, életnek, jószágának, halál-nak ura, s az törvénynek is mint legfőbb igazságtévő előtt, előtte lett vége [MetTr 411].

igaztétel 1. kb. törvénytétel, ítélethozatal; pronunțare a sentinței; Rechtsprechung, gerichtliches Urteil. 1595: El kellett volna men(n)j az Actornak Hoggiai Mihálnak az hoúa az kezes vitte volna, mennyen vitan(n)a vala-hoúa vizj az igaz tételre [UstT 10/85].

Szk: ~t szolgált. 1573: meg kelj varny az lewelnek ky Teleset, es az vitan teorwent es Igaztetelt zolgaltnak [Kv; Tjk III/3. 101].

2. elégtétel-vétel; luarea satisfacției/revanșei; Genu-gtuung-Verschaffung. 1675: az A. kezével vett igazat az más Ember földén az melly kézzel és nyelvel valo igaz tétel, tilalmaztatik [Kv; Tjk VIII/12. 100].

3. ítélet-végrehajtás; executarea sentinței; Urteils-vollstreckung. 1662: Ha ... az olly megátalkodott^a va-lami hatalmas és nagy ember leendő, a vármegyétül pala-tinus vagy országbírája, vagy generalis kapitánya megta-náltatván tartozzanak tiszték, méltóságok elveszté-se alatt azon executiót, igaz tételt végbeinni [SKr 281-2.

—^aElőbb: az olly ország törvénye rendelése ellen átalakodott].

4. *a birság* ~e kb. birsághelajítás/szedés; incasarea amenzii; Strafgeld-Einhebung. 1568: Kondorth Ferencz ki wona egy mezetelen zablyath es monda hogy az en wra(m) . . . nem zol semmith az peres föld ellen azth megh engedi Malomarkyaknak de Birsagok ellen repulsióth Tezen . . . ezt latwa(n) el alank az birsag Igaz Teteletwl [Malomárok BN; BesztLt 21].

igaztevő I. *mn* igazságosztó/tevő; care face dreptate; Recht sprechend, jm Recht widerfahren lassend. 1596: Tilalmat tette(m), tilalmo(m)nak ezzel ado(m) okat, Az mikor en ra(m) igaz teűő birakot Akartal hoznj, en az igaz teűő biraknak megh izente(m) Jambor nemes embertől, hogy en ra(m) ne Jeojen Olahfalúba hane(m) Aran faluara menny(e)nek [UszT 10/83].

II. *fn* bíró; judecător; Richter. 1596: Im(m)ar mikor Istua(n) Deak meg perlett a' tizessele rá hozá az igaz teűőket, ki menenk my tizesül [i.h. 11/87].

igazvaló valóság; realitate; Wirklichkeit. 1767: ott más nem volt hanem Udvar András, Udvar László, és Ersek László, kik közül melyik hogy ütett sőtét Lévén nem Láttom de igazvalo az hogy eők és nem más ütették meg a meg nevezett személyeket [Betlensztmklós KK; BK. Rádúj Gyurka (40) zingarús vall.].

igazvétel 1. ? az igazságtétel/ítélet meghallgatása; ascultarea sentinței; Rechtsprechung/Urteilsanhörung. 1592: Ezembe(n) az kiraly bírák megh erlek hogy megh bekellettenek egymással, teorwenyhez vgy hiwak mind az ket felet minket is hiwa az Igaz vetelre [UszT].

2. ? az ítélet végrehajtása; executarea sentinței; Urteilsvollstreckung. 1604: az Alperesek Convincaltatnak, kjkre . . . Exequutorokat keruen az Actor ugy mint az Zeknek Assessorit igaz uetelre, kiket az Zek adot vna-nimi Consensu [i.h. 18/181].

ige 1. szó; cuvînt; Wort. 1550: My the N lewelenek Engedwyn mykippen tartoztonk engednye az napon oda Damosra^a gywlenk, es mynd a keet fele bizonsagot kiket my elonkbe hozanak ewket erossen meg esketwyn meg kerdezők és a myt wallanak rend zerynt azon Igywel ez be kötöt registomba . . . meg Jrtuk [MNy XXIV, 289-90. —^aK]. 1574: Egyed Löryncz orozfay halabory pal Jobbagya . . . wgyan azont walla azon Jghykel az mynt egyed pal [Erked K; LLt Fasc. 29]. 1580: Az my az Magyar irast illety az hydo(n) . . . vegeztek eő kegmek hogy zazulis vgya(n) Azon igekel forogjak megh az varas keolchyege(n). Azonkeppe(n) egieb keozonseges Monume(n)tumoko(n) ha egyk Nemzetnek nielwe oth vagio(n) Az massyke is legie(n) oth [Kv; TanJk V/3. 228a]. 1582: Petrus Gruz fassus est . . . Kalman vra(m) zolla illie(n) Igiwel, Im az en Leaniom a' Katalin zolgaló leaniom azt monda . . . hog zinthe vg lakik velem mint teorweny feleségem (igy!) [Kv; Tjk IV/1. 34]. 1653: Immár a mit mostan irok, én Nagy Szabó Ferencz én magamtól irom ez néhány igét [ETA I, 26 NSz].

Szk: ~ről ~re szóról szóra. 1584: Hozzw Istwan . . . Es Segeswary zabo Leorincz Azont valliak igireől Igire [Kv; Tjk IV/1. 291. —^aTi. mint az előbbi valló]. 1589/1590: mint hogi az Embereknek memoryaiok labilis,

sem mire egyebre nem emlekezwnk hanem az mint a my Jedzeswnk tarttia, melyet igireol igyre Nagodnak meg Jrunk, ky ezkeppe(n) keowetkezük [Méhés TA; WassLt]. 1619: Kouaczj Barthalis de Z. Marton^a Nob (60) . . . Azont felelj mint Boczjkor Janos. Jgireol Jgire, mert enis Biro uoltam aban az dologban [BLt. —^aSzentmárton Cs]. 1635: el mentwnk ad facies Arcis . . . az kwleő kapuia eleyben aholot igireől igere mind az Executionalist s mind az eő Nagok kezdő valo Contractust . . . el oluas-tattuk [Szászrégen; VLT 17/1603] * ugyanazon ~n val-lanak ugyanúgy/egyformán vallanak. 1572: Menenk felseő Jaraban . . . az nagod parancholattiaual meg Esketők eőket kyk vgian Azon Igin vallanak mint lupcsai menyharth Bolyai mihaly es Bagameri Giorgine [A.jára TA; Thor. IV/6].

2. *vall* isteni kinyilatkoztatás, Isten ígéje; cuvîntul lui Dumnezeu; Gottes Wort, göttliche Offenbarung. 1761: Adjad, Uramisten, kinek-kinek a te szent lelkednek vilá-gosító erejét, hogy a te szent igéd tisztaságát vegyék eszekben mindenek, de kiváltképpen azok, az kik magok felől nagyokat állítanak és a te anyaszentegyhá-zadat elnyomni igyekeznek, hogy légyen annak e földön is békessége, és zengjen mindenütt a te szent igédnek praedicálása [RettE 119]. 1847: Isten Hatalmas kez-ekkel az embert teremti, de szent szárnyaival szépen fe-dezgeti, hogy az ő szent képén maradjon az épség, ne vesztesse meg a lelki ellenség. Ebben a szövetség ama szent keresztség, felséges igékkel Istenhez kötöttség [VKp 158 Varga Katalin kezével]. — L. még i.h. 159.

Szk: *Isten(nek)* ~je. 1580: Latwan ezt is eo kegmek egez varassul hogy az ifiűssag az istennek igyere előbby mod zerenet ne(m) tanytatyk hywassak be plebanos vramat es hagyjak megh, hogy minde(n) vassarnap del vta(n) az Regy zokas zerenet mind a' ket templumba cha-techyzaltasson [Kv; TanJk V/3. 212b]. 1673: az Colos-vari orthodoxa Eccle(sia)(na)k Curatori ugy mint Acto-rok, az I. Desi Istva(n) elle(n) allegallyák, hogy mi-dőn Tatar Mihaly(na)k megh holt szolgáját temettették volna Deakink . . . enekelve(n), deakinkat, kantorunkat rut illetlen poganyi modra valo bőgesevel megh czufolta, az Istennek igejét melyet szollotta(na)k karomlotta [Kv; Tjk VIII/11. 328] * az *Isten(nek)* ~jének hallga-tói a hívek. 1585: Veottek eo kgmek zemek eleybe(n) az Zent Peter egy hazanak^a puztasagat, mely miath az Egeknak haborusagy az Jstennek Igyeienek halgatoyt el tauoztatiak Nagy giakorlatossagat onnet a' puzta hely-reől [Kv; TanJk I/1. 6. —^aA Kv-ba olvadt Szentpéter-falva temploma a mai Szentpéteri templom táján] * az *Isten(nek)* ~jének hirdetője/tolmácsa lelkész, lelkipász-tor. 1562: 1553 esztendőben Szegedet Tót Mihály az haj-dukkal megvevé, de az Úr Isten nem tartá sokáig benne, mert az Isten igéjének hirdetőit kiűzték vala onnat [ETA I, 15-6 BS]. 1591: Deliberatur, Myert hogy . . . c(on)stal, Minemeo ektelenwl gyalazta ez Beregzazi Mate, seot Nyelwewel megh sebhetta tiztessegeben Az Jstennek Ighyenek tolmacchat az Actort, Azert ez melatlansag-ert, teczik a' theorwennek hogy Azon Nyelwe ky za-kaggyon erette Akjwel vetkezett lelkj pazorla elle(n) [Kv; Tjk V/1. 103].

Szk: csak az ~ tartja csak az imádság/a Szentlélek tartja. 1842: (A) malom árka torkolatlyánál Zugó egy áta-lyába oly minden állandóság nélküli kontár munkával 3/4 zollos deszka oldalbérlettel ellátva, hogy azt tsak az

ige tartya, következésképp a' leg első áradás martaléka könnyen lehet [Km; KmULev. 2] * *foly szájából az ~ 1761*: 27-ma Septembris temetett a szegény Barcsai Jánosné, Toroczkai Kata Tötörben. Predicálott amaz mostan leghíresebb pap, Hermányi József uram, ki is Enyedben lakik Foly ennek szájából az ige s olyanokat hall tőle (az ember), melyeket mástól nem [RettE 126].

igen¹ hsz I. Állító m-ban fokozó szóként; in propositio affirmativá drept cuvint de întărire; in Bejahungssatz als Wort der Steigerung. 1. Fokozó hsz-ként; ca adverb; als Umstandswort: nagyon, erősen; foarte, mult; sehr. A. Igei állítmány v. állítmány-jellű határozói igenév előtt; înaintea unui predicat verbal sau participiu cu funcție de predicat; vor verbalem Prädikat oder Prädikatartigem Mittelwort (Part. Präs.). 1540: Bathory Andras es Dragffy wram az wrakat ygen kerethyk, hogy ew kegymek the k: meg ne keslelyek | the k: ew hozzayok az wrakthol mynden thanosagal mennyen, mert igen akarnak meg thwdny es ertheny, hogy az wrak myhez thartyak magokat [Kv; LevT I, 9 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez]. 1572: My penygh hogj Jgon fazwnk wala Egi Baglya zena Melle Menenk Az zell eleoth [Nagymeregő K; KP]. 1597: egikor lata(m) hogj megh fútamodek, az J Balinth hat ige(n) megie(n) vtanna, monda, ne Jeoj ra(m) Balinth [Farkaslaka U; UszT 12/78 St. Miklos jb vall.]. 1663: az my keppen kegd koztünk hadta volt az kegd johait mostan Vram igeny megh fogiatkoztanak az scena felol [Szárhegy Cs; Ks 41. H]. 1697: Töllem igen kére helyet Az Sajtnak Peter Deakne Asszonyo(m) [Kotormány Cs; CsJk 2 Balint Peterné Ersebeth (60) pp vall.]. 1735: mi részünkről pedig igen akarjuk, hogy Scrupulussa kinek kinek tollalassék irántunk [Lozsád H; Ks 99 Györfi József lev.]. 1810: látván ... hogy az Vaskő igen megh Szűkült némelyek Két Magyar forintra egy Lo tereh vaskőnek az árrát fel vitték [Torockó; TLev. 9/44].

Szk: ~ felette. 1752: A köcsár legényünkis félek, hogy ide hadgya az udvart, mert aztat igen felette gazolya [Szentdemeter U; Ks 83] * ~ *nagymértékben.* 1717: itt a Pestis nem tsak a hóstatb(an), hanem a Varosonnis igen nagy mértékben el kezdődött [ApL 1 Mikes Mihály Apor Péterhez Nsz-ből] * ~ *nagyon.* 1735: Groff Teleki Páll Vram igen nagyon pirongotta az Mester embereket [Nagysomkút Szt; TKI]. 1764: a gaz ember ... igen nagyon nogatta volna azon Földnek fel osztását [Középlak K; BfR]. 1831: jo ép Házomnak Szarvazottya padlása es Falai a sok nagy essőzésések (!) mián igen nagyon el áztanak elsenyednek [Dés; DLT 951] * *be ~.* 1638: fel kele az feöldreöl ez az Csiszar Pal s monda be igen megh baszad az fejemet beste lilek kurua fia [Mv; MvLt 291. 133] * *felette ~.* 1584: De felette igen kerik varosul Biro vramat ... hogy Minden rendeknek Miweseknek priuilegiumit Zereda Napokon egyienkent cleo keryek [Kv; TanJk V/3. 281a]. 1610: felette igen megh fogiatkozua(n) en magamat es apro arua giermekimet nem uolt miuel tartano(m) es taplalno(m) [Tövis AF; BálLt 62]. 1711: az földeket sém lehete uram megh kévertétné mivél az marhak felete igen dóglének [Kázon; BCs]. 1799: Már egy néhány esztendőktől háborús idők lévén ... az Arestans Katonák Sztra'sálása, a' Falusi éjjeli es Nappali őrizet tétel felette igen sanyargat-

nak bennünket [A.árpás F; TKI BB. IV. 5 Számoile Mandá (50) col. vall.]. — L. még RettE 72, 85, 262, 352 * *ilyen ~.* 1584: Zigiarto Ambrús vallia, Egkor Zolita meg olaios Georgy Hozzw Jstwant My dologh vgmond Sogor, hogy illien ige(n) haborgattok engemet Meltatla(n) a' haz dolgabol [Kv; Tjk IV/1. 292]. 1614: Miuel hogi orzagunkban az roz penz illien igen el zaporodot, vegeztwk orzagul, hogi ... Ngd veressen io penzt [Ks 87 egy-i végzés]. 1629: Uarbeli Mathene ... azon eskeszik vala, hogi eo nem úteotte az giermekett, Ne eskedgiel gonosz aszony mert eczer megh vert vala Jsten az hamis hitert, de esmet megh uer; mert nem Jstennek hiue uagi, hanem órdóghnek tagia uagy hogj illien igen eskeszél [Mv; MvLt 290. 142b] * *mely ~.* 1592: Catalin zekel Ianos zolgaloa vallia: Egikor menek Meggiesi Boldisarekhoz egi kis giermekel el veue az Azzoni teolle(m) az giermeket es mondia edes kis bagitam ... oh meli igen zetnem ez illien kis bagitat [Kv; Tjk V/1. 270]. 1638: hallank nagi rikoltast es mondanak ó kegielmek, ki lehet ez meli igen rikolt [Mv; MvLt 291. 139a] * *oly ~.* 1568: az zayat vly Igen be raktuk volt, hogy az kemencze Mind anne Ideyg foytua volt [Nsz; MKsz 1896. 354]. 1574: Dorko fekete Andrasne Azt vallia halaz gergelne Mond az girmeknek te hytwan lator Az vtan esmet zidnj kezdy Bestie kwrwa fia olly Igen megh verlek [Kv; Tjk III/3. 328]. 1590: Halom hogj mondja vala Chywtor Benedek Nagy dologh hogj az mi feold oztasunkat oly Igen hamisolliatok [UszT Benkeo Imreh Beogeozy biro vall.]. 1776: Azt látam, hogy a' melly napon megh eskették Groff Kornis Anna Kis Asszont B. Henterrel az én Groffom aztot megtudván, olly igen busult, szomorkodott, és sirt, hogy illyen Keserűségét az Attya halálakor-is nem tapasztaltam [Kóród KK; GyL. Fridericus Névák (21) kamerdiner vall.] * *ugyan ~.* 1595: Azzonyunk ó fge be hozzasakorth Wrúnk szakaczynak Biro W. megh igirtte volt, hogy feier: Wara vizen valamyt, az ó it Coloswarat czelekedet munkaiokert: Az Zakaczokjs erre ó kmelet vgyan ighen sollicjitaly vala [Kv; Szám. 6/XVIIa. 143 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

B. Igei állítmány után; dupá predicat verbal; nach verbalem Prädikat. 1619: Csak amaz rossz Ibraim csauz is ... — ocsmány dolog mit beszéllett — dicsírte igen, mely igen fő módon viselte Kamuti uram az követseget [BTN² 216]. 1625: Daniel Vasarhelinek, miuel Az Vcha feleől, vagion az Kamora Ablaka, kere Igen hogi chinaltatnank Egi Tablat rea [Kv; Szám. 16/XXX. 27]. 1640: Az bervei gyermek lovakat dicsirik igen, holnap azokat is meglátom, s ha leszen 6 egy szörű köztök, őszvélogatom edesem ökök [RákCsLev. 63 a fej. lev. fele-ségéhez]. 1653: magad az szemed fel nyisd igen, ha im-mar ott vagy [Sófva BN; Ks 41. E. 31]. 1715: Sasvari Ist-van Ur(am), ennekem mondotta mennyek Harkoszezi Harko Jánoshoz mondgyam megh néki bannya Cselekedetit igen de részeg volt, azért bekellyék megh velle [Vaja MT; VH]. 1741: Sajnállya igen, hogy oly Temon-dát költnek ő Exja aránt [ApL 4 Kálnoki Mihály Apor Péterhez Nsz-ből]. — L. még ETA I, 63-4, 82, 137.

Szk: felette ~. 1600: az zeontelen valo serkengetesis haznos es zeokseges Emelle kewantatik felette igen az io-zansaghis mindenek fele [Kv; TanJk I/1. 353] * *ilyen ~.* 1570: Zeoch Benedekne, es ferleh Lwkachne ... vallyak ... My azt hyzzwk hogj megh Magarorzagba

Tanulta volt az perlest, azert Twd Jlen Jgen hozza [Kv; Tjk III/2. 66b]. 1600: mys eleget fedöttük az azont hagi miert foztia ilyen igen megh magat miert ad mindeneknek anit [Kv; Tjk VI/1. 381d Borbely Peterne Katalin azoni vall.] * *oly* ~. 1640: Miért kívánod oly igen? — Mondá a leány: — Csak, asszonyom [Mv; MvLt 291. 236b].

C. Határozóként szereplő hsz, határozói igenév és ragos névszó előtt; inánte a unui adverb cu funcție de complement circumstanțial, a unui participii sau a unui nume sufixat; vor einem als Satzbestimmung geltenden Umstandswort, Mittelwort (Part. Präs.) und Nomen mit Adverbialendung. 1540: Azzonyom Waydane azzony Zenth Marthon napyara the k: ygen eremesth Somlyora warya [Kv; LevT I, 10 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez]. 1573: Borbara Eotthues Antalne azt vallya hogy igen Regwel leot volt oda kalachsitene Mely Nap meg holt Zitane [Kv; Tjk III/3. 240]. 1585: Ember Ianos vram vallia, Nem lattam mikor zwlte a' giermeket és ky Vette az perwataba. Tudom hogy igen zegezwe tartottak a' hazat [Kv; Tjk IV/1. 453]. 1590: Hallam az leowest, de en Jge(n) tawoly valek en nem lattam(m) mihez leott [Szu; UszT]. 1600: Magdalena consors Andreae Kadas ... fassa est ... Durutthiazzont el veothe Boythos Bol-disar de mindeltigh ygen haboron elenek [Kv; Tjk VI/1. 417]. 1683: Latzko Istvanne Kis Gergely Anna Uratol valo szabadittatasat soliciallyia, mert igen sanyaran tartotta [Szjk 200]. 1693: mostan igen hamar változható haborusagos idő forogh [Dés; Jk]. 1700: Janko Thomas Uram meg szollita engemet s kérde mint maradhatatok, mondám igen vékonyan bizony mű [Zágon Hsz; HSzjP Thomas Damokos (50) pp vall.]. 1722: afféle hamis levelek tsinálásához igen finumon jól tudott [Lozsád H; BK sub nro 262 Paulus Antalffy (40) ns vall.]. 1852: A' küldött szöllöt igen szívesen köszönnjük [Kv; Pk 7].

Szk: ~ jó idején jókor, korán. 1619: Az hispániai király . ebben az 1619 esztendőben rettenetes nagy készülettel igen jó idején, Martiusban mindjárt, mikor az török semmiképpen hadba nem megyen, megindítá Man Oglt Florenciából [BTN² 319] * ~ jó néven vesz. 1646: Az madarakot kegyelmedtől igen jó néven vöttem [Királyhalma NK; SzO VI, 180]. 1798: meljet ha tseleskesznek kijelmelek igen jó neven vészik az Exp(onen)-sek [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1817: Edgy kevés Űrmöst meltosztattnek még küldeni Kedves Őcsém Ura(m), igen jó neven veném [Várfva TA; JHb 48 br. Jó-sika István br. Jó-sika Jánoshoz] * ~ jó reggel nagyon kora/korán reggel. 1618: Eddig való dolgot . . . elvégeztem vala, csak vala hátra hogy 16 die Augusti igen jó reggel menjek az vezérhez az Nagyságodnak való levélért [BTN 119]. 1753: (A katonák) igen jó reggel kíványák, hogy harmatos Füvet vigenek, ha nem harmatos nem acceptállyák [Hidalmás K; Ks 91]. 1806: igen jó reggel még viradta előtt ment ki Balás Mártonnal Annyastol [M.sáros KK; DLev. 4. XXXVIII] * ~ jó szíivel nagyon szívesen. 1736: az páterek kész pénzzel jól megfizetnek az deákoknak . . . azért is az pátereknek igen jó szíivel dolgoztanak [MetTr 429]. 1776: mint kedves vendégeit igen jó szíivel látott és tractált [Kadács U; Pf]. 1791: én igen jó szíivel meg válom tőle [Méra K; RKA] * ~ végre végül. 1619: Igen végre hogy látám, hogy rettenetes obstinate tractál minden dolgot, mondám neki

[BTN² 197] * *felette* ~. 1605: eo kgmek ez dolgot felette igen vezedelmessnek iteltek [Kv; TanJk I/1. 509] * *mely* ~. 1619: Ibraim csausz dicsírte igen, mely igen fő módon viselte Kamuti uram az követséget [BTN² 216].

D. Állítmány után álló határozó előtt v. után; inánte sau după un complement circumstanțial care stă după predicat; vor od. nach einer Satzbestimmung, die nach dem Prädikat steht. 1578: meg betegedek Kancz Vitalius Jgen meg vgy Annyera hogy halakra korula [Amadéfa Cs; Eszt-Mk]. 1591: im egy csismat kwltm be Kegdet kere(m) poro(n)czollo(n) az lakatosnak mingiarast patkollia megh igen alaczono(n) me(n)teol kwsseb sarkantiutis utuen ra [BesztLt 45 St. Szentgeorgy arcis Bethlen^a prefectus a beszt-i főbíróhoz. — "SzD]. 1604: az ön magok lowokotis mjnd haza hoztak wala, s az ő lowok al egiwt Tartottak az fwn, Egikor raiok Jőnek az razzok akor mind el wizik az ő lowokat, cziak ezt az simo martonet wonzak Jgen hamar az Bokorba [Kecsed U; UszT 18/125 Palfi Janos fia Janos szolga vall.]. 1632: Az Masodik hal tartob(an) uagio(n) Piztranh igen szamoson [A.porumbák F; UC 14/38. 191]. 1696: az Derék Némét Tabor szemben szálván sótt az sánczából Török Tabor eleib(en) szálván meg üttkezte(ne)k s meg tolták a nemet Tabort rutul igen, rabulis sok német Generalisokat vittek volna Tömösvárra [Marosillye H; BK. Fogarassj Pap Miklós lev.]. 1750: a Tabellákot mind ujjolag kellett compingálatnom Angelicába igen szépen [Réty Hsz; ApLt 3 Rétyi Antos István lev.]. 1776: Eskettek vala ezen dolgokrol két Tit. Cancellista Déákokis igen sitve, és rövideden [Szentdemeter U; Gyl St. Henter (37) vall.].

E. A tulajdonság v. minőség fokozására jelzőként v. névszói állítmányként szereplő mn v. mn-i igenév előtt v. után; inánte sau după un adjectiv sau participii folosit ca atribut sau predicat nominal pentru accentuarea unei însușiri sau calități; vor od. nach einem Adjektiv od. Partizip, das zur Steigerung einer Eigenschaft od. Qualitât als Attribut od. Nomen-Prädikat gilt. 1560: Ertém . . . hog' thy keg: ilyen ualazt teth uolt az en emberémnek, hog keg: meg nem dezmallya az kiraly Jozagat enys zabad legek az enyműla, Jol tudgia keg: azt hog' az enne-kem igen karos uolna [Apanagyfalu SzD; BesztLt 41]. 1589: az Parta az karyaba vala az leannak az leany igen borzas vala [Dés; DLt 226] | Jokor Jeottel Jde, mert Igen felek az en vram Jgen beteg megh fogh halni [Márfva U; UszT]. 1594: Pall Caspar chjorda pasztor igen zeghen' [Somlyó Sz; UC 113/5. 2]. 1625: az Arokok astuk, s irtottuk . . . hogi az uiz inkab el menjen, mert igen ingouanios uala [Szentmárton Cs; BLt 3]. 1653: ada . . . egy darab szanto feöldet Zalagba ada penigh ilyen vegezés alatt hogy Sera Janos uram megh gacnezassa, mivel hogi az feöld igen Sovany [Illyefva Hsz; BLt]. 1711: igen nagy bajoskodással lehéttett csak a buzát is lé arattatnom [Vacsárcsi Cs; BCs]. 1781: vagyon . . . egy igen régi, meg romlodozott Sendelyes fedelű kőből rakatott . . . kerekcs Kút [Pálos NK; Hjr]. 1821: Meg jelent vala egy Derék Paripa pejszörű kanta loval, igen gyakor serényű vala [Zalán Hsz; HSzjP Pettő István H(uszár) katona (46) vall.].

Szk: ~ *felette*. 1674: ez negyedik nyil ige(n) felette keskeny, s Fecske farkuan terminalodik [Mocs K; JHbK XXV/9] * ~ *nagyon*. 1794: Találatott ezen Ház

Padimentumaba 30 szál igen nagyon el-vaslott kopott Dészák (igy!) [Szentmargita SzD; Ks 68. 49. 41.] * ~ szerfelett. 1792: igen Szerfelett erőszakos ember [Szováta MT; Berz. 16. XL/5] * felette ~. 1598: Amy illety az mezarosok dolgatt ... felette igen zeokseges volna zolany [Kv; TanJk I/1. 323]. 1606: Egy leuel vagio(n) az zallas heljek birodalmok feleol ... ha meg találnak azt felette ige(n) jo volna [Farkaslaka U; UszT 20/73 Jacob(us) Hannagi (60) pp vall.] * mely ~. 1570: Zeoch Benedekne, es ferlek Lwkachne ... vallyak hogy hallotak Nagy Nestetwl es Zabo Balintnetwl hogi Montak, Mely Jgen Nagy Nywkhatalansaga vagon az perlesre [Kv; Tjk III/2. 66b] * oly ~. 1597: az egy deakom vala, azis oly igen betegh azt sem tudo(m) mjnt leze(n) dolga [Ipp Sz; Ks]. 1601: oly igen rettenetes nagy tél szálla reánk, hogy sem Kolozsvárat meg nem vehettük, sem Básta ki nem jöve az sáncból [BTN 49]. 1619: itt vagon egy hispanus doktor ... csak az deák szavak szájából való folyásán is gyönyörködik az ember, oly igen fő deák [BTN 225-6] * szertelen ~ szerfölött, nagyon-nagyon. 1584: az leankammal othon mint Zegeny eoazwegy Aszony le fekwem, es Egkor ezen Sos Ianosne kepeben ream leowe a' haiaamt megh foga, Zertelen igen bewdoes vala [Kv; Tjk IV/1. 243].

F. Minősítést kifejező állítmányként szereplő fn előtt; inaintea unui substantiv cu funcție de predicat calificativ; vor einem als Prädikat geltenden, eine Qualifizierung ausdrückenden Hauptwort. 1683: Kerekes Péternél van Száz Aranya nehanyszor kertette mind halogata megh adasat, ... egyeb irant igen Mester Legény [Kv; Ks 14. XLIIIA Kornis Gáspár végr.]. 1779: már most homályosan jüt ezemben, minthogy igen gyerek voltam, és tavul laktunk tőle [O.gyerőmonostor K; GyL. Togyeris Szimion (72) jb vall.].

G. Határozatlan számn előtt; inaintea unui numeral nehotărît; vor unbestimmtem Zahlwort. 1572: Azonis panazolnak hogy Igen sok vyz leo az Malomra [Kv; TanJk V/3. 63a]. 1589 k.: Tudom azt hogy Magiarj Thamas varas akarattiabul eleozoer meg tilta az hatart egy forintba(n), de miel hogi áual igen keüesett gondolnak vala megh ugy giwte be az varost az biro vgj tolta megh Varos akarattiabul vizontagh 12 forintal [Szu; UszT]. 1632: meni be te mert ige(n) sokat zolal [Mv; MvLt 290. 107b]. 1664: Nyilván vagon Keglmeknel bizonyos szamu lovasok állítására engedték volt Keglmeket, de ... azoknak igen sok heja vagon [UszLt IX. 75. 69 fej.]. 1701: Az Tubakkal kozensegesse(n) minnyaja(n) elünk, ige(n) keves ember vagio(n) olljan az ki ne szina [Cseb U; Ks 90]. 1727: Az itt valo barom Pásztor Peter felöl irhatom Ngod(na)k egy igen sok szénát gazol és veszteget el [Szemerja Hsz; ApLt 2 Bora Sigmond Apor Péternéhez]. 1754: a Falu közönséges helyét gyeptől felrontván mi közönségesen, nemelly emberek fel zudultanak volt hogi némellyek igen sokat birnak [Tóhát AF; JHb Szimjuon Mondok (50) zs vall.]. 1772: ez Utrum égen sok volt [TSb 21]. 1820: Az uradalomnak igen kevés erdeje vagon [Báld K; BLt 6].

Szk: ~ feles számú. 1759: Papoltz igen feles számú bizonyosságokkal meg állította ... , hogy emberi emlékezetől ... birodalmába volt a nevezett helyek(ne)k [Hsz; SzentGy törvényszéki deliberátum] * ~ kevesedmagával. 1653: Ő maga Gyulafi László elszaladt volt^a igen kevesed magával tova Segesvár felé [ETA I, 96 NSz. —

^a1605-beli eseményre von.] * ~ nagy sok. 1581: Igen nagy sok Bozzwkat zenwettem miatta es vtanna walo dolgossi miat [Gyf; Törzs. Szentpáli Kornis Mihály Báthory Istvánhoz] * ~ sokadmagával. 1599: Kouach Janos vram ... Feiervarra ... ket vittal menth ... az felelmes eodeohez kepest minthogy igen sokad magokkal kellet mennek keolteott mindenesteol f 167/76 [Kv; Szám. 8/XV. 32 Dic.] * felette ~ sokat. 1776: sokféle hírekől ... ijjesztettek ő Ngok, hogy nem volna mit bizni Gróff Lázárban, mert el nem vési a M Kis Aszony ő Ngát akar mit igirjenis, mely miatt felette igen sokat Szomorkottak, és sirtak mindaketten^a [Köröd KK; GyL. Lad. Lenger (20) famulus vall. — ^aA grófné és a leánya] * oly ~ sok. 1618: Kammuti uram Oly igen sok rút mód nélkül való veszekedéseket mivele akkor rajtunk Gáspár János urammal, hogy csak megírni is irtózm tőle [BTN 89].

2. túlságosan; prea; zu. A. igei állítmány v. állítvány-jell-ű határozói igenév előtt; inaintea unui predicat verbal sau participiu cu funcție predicativă; vor verbalem Prädikat od. prädikativartigem Mittelwort. 1582: Vagion az kapwn Allo Drabantok feleollis Nagy panazolkodas eo kgnek eleot hogi igen le Mennenek Az Rezegsegben [Kv; TanJk V/3. 269a]. 1642: Az Soda rete maratt Taualy az cascos wdeore, — mieüel^a az mikor ahoz valo wdeo volt, vagy Monostorra aratnj, mert az buzaiz igen elert volt, vagy kaszalnj vagy az Clastromhoz ualo faert vagj penig szantásra kellett kwldenj: s mas ketelenség alatt ualo dolgok miatt kellett el mulnj; az szegenség ne(m) gjeozte [Szászfenes K; GyU 91-2. — ^aÉrtsd: művével; az elmaradt kaszálásra, szénagyűjtésre von.]. 1644: ehez az Szigyarto Gergelynehez ezt tudom mondani, hogi ... addigh diczirek ezt hogi io leszen daikanak, enis megh fogadam, de aztirt azt ugia(n) mondak hogy, utanna vigiazsak igen szereti az masett az bizoni dologh hogi sok egyet masom haz eszkeozom veszet el az hazul [Mv; MvLt 291. 399b]. 1771: tartván atolis ne talán a Molnár a követ igen Le szállította volna, az malom házba bé mentünk, de az kő még egen nagyra járt a Lisztet, úgy hogy még Lehetett volna a követ szállítani ha a víznek ereje Lett volna [Kük.; JHb LXVII/27]. 1793: most az Malom Silipeit az Gátat igen fel hozták az Mlgos Exponens Aszszony ő Nga helyire, és félő hogy az viz kárt teszen az udvar házak fundamentumáb(an) [Kisrápolt H; JHb XXXI/36. 3]. 1814: 'a feleségem az estve rosszul lett, igen el strapacirozta magát 'a kertyivel, es az gazda aszszonykodással [Borsa K; BfN Bodor Pál lev.].

Szk: ~ nagyon. 1808: ezen osztalyos Perben ... noha az Fiu meg mutattais hogy nem tartozik adni a Leany testvereinek Leany testvereit igen nagyon megterhelte [Harasztos TA; Borb. II].

B. hsz v. határozóként szereplő ragos névszó előtt; inaintea unui adverb sau a unui nume sufixat avînd valoare de complement circumstanțial; vor einem Umstandswort oder als Satzbestimmung geltenden Nomen mit Flexionssilbe. 1587: Biro vram adot egi rabnak kiwel gwbernator vram zolgaia volt, haro(m) fertalj tallert teot az arra — 187^a [Kv; Szám. 3/XXX. 24 Seres István sp kezével. — ^aUtána a számvevő jegyzete: ige(n) draga(n) tutta fel]. 1755: Klmes Uraim eo Excelljok mindketten frissen vadnak s már a Szál Dobosi feredőre nem mennek, mivel meg hozatván a proba vizet s Probátis té-

vén a Doctorok, veszedelmesnek, s igen erősnek tartják az Ur eo Excellja természetéhez [Ks 96 Baló Antal lev. Nsz-ből]. 1795: Kegyelmed mi gondolatlan viseltetve maga tudhatta helytelen és igen Tréfa beszédekkel felelt, igazán szolva olly oltsoitto consunsussal (!), a melyet a Milgos Báronissa Exponens Ur Aszszany ... Kegyelmedtől nem várt volna [Ádamos KK; JHb XX/18]. 1841: A' melly Hordo o, bor most csapon vagy, annak tsak mint egy fele vagyon még el kelve, az új bor sints még meg emelve, igen drágán lévén ki tsapolva nem kél, mivel más Fogadokba mind oltsoiban árulják [Mv; IB. Magyar Anikó lev.].

Szk: ~ idején túlságosan korán. 1743: Gondos István igen idejen szántot volt Csaloka Péter későn mikor színte ki kelőlegh volt az Gondos István Uramé [Vajdasztván MT; BálLt 86] * ~ reggel 'ua' 1619: Itt esteve jött vala hozzánk a flandriai követ ... felfogadtatá vélem, hogy másnap ő vendége lesznek ebédén. De igen reggel menek hozzája, hogy még fel sem költ vala [BTN² 283].

C. jelzőként v. névszói állítványként szereplő mn v. mn-i igenév előtt; inánteá unui adjectiv sau participiu cu funcție atributivă sau de predicat nominal; vor einem als Attribut od. Nomen-Prädikat geltenden Beiwort od. Partizip. 1573: Kowach Istwan Azt vallia hogy zolt darocinak hogi hozza latna zolgayához, Mert Igen Nagy twzet chinalnak, fognak kart tenni Mind neky Masnakis [Kv; TJK III/3. 189]. 1589: Tudom hogy ennekem vala egy Tanorokom az Kutt mocziarban, az birak engemet egyczer oda az en tanorok kertemben hiuata-nak .. ennekem mondanak hogy Jo Azonj teneked igen nagy ez a tanorok hanem mi el vevzwk felett [Szu; UszT]. 1634: Azonkozben fel indula Georgy Ispanne az utzian de igen nagy vala az viz, es az palon sem mere altal menni [Mv; MvLt 291. 27a]. 1718: az Ur Josika Sigmond Ura(m) az alat szidni kezd s aszt mongya hogy te igen prokatoros vagy de az fejedet szellel vere(m) [Branyicska H; JHb Fülei Csak Ferenc gondviselő vall.]. 1781: Tiszta buzát pedig minél hamarab külgen ked, de ne ojtani mit hoztak volt, mert az igen el ért volt, ugy hogy semmi ereje nincsen [Jobbágyfa MT; BálLt 1]. 1812: A' mi a' Groffné Aszszony eo nsga öltöztetieit illeti: Tudom azt bizonyoson, hogy ha valami modi kötött a Groffné azonnal ra kontozott; neha Zugalótott a Groff, hogy igen drága [Héderfája KK; IB]. 1830: mind a' csupa szabad tettések szerént procedalo exequitorok (!) mind pedig a' dolgok érdemét vagy igen fel vagy igen alá betsüllő betsűsök által külömb félé, és a' perlekedő Feleknek kárt okozó rendtelenségek csuszattak bék [Kv; Borb. II gub.].

D. határozatlan számn előtt; inánteá unui numeral nehotárit; vor unbestimmtem Zahlwort. 1761: Ezzel a Váradival úgy jártam, hogy midőn Bethlen Ádámné asszonyom öxcellentiájá érkezett, kérdi tőlem, ha nem megyek-e ki eleibe, melyre felelém: „Nem megyek méltóságos úr” (: mivel nem ismértem, sőt azt gondoltam, hogy valamelyik a Daniel urak közül :). Arra mondá, hogy igen sok titulust adék. Én arra azt felelém: „Ha sok, mindjárt levészek benne” [RettE 121-2]. 1841: Sonkának csak felét küldöm most, mivel igen sok terűnek láttam egy Szánon mind el küldenü [Görgény MT; Born. G. XXIV Csiki Sámuel lev.].

3. nagyon gyakran; foarte des/deseori; sehr oft/häufig. 1681: nemely jobbágyok M. Brettyen s masutt is,

szánto földöket, Réteket igen el szoktak Zalogositani [VhU 118]. 1765: halván pedig a' Puska szot az Aszszony kérdé ő Nga töllem hogy vallyon mitsoda Lövések azok, melyre én mondám hogy talam valakinek valami Matzája vagyon ottann, mint hogy igen szokot lenni a tájján s annak kedvéért mulattya magát valaki [F. gerend TA; KS. Mart. Szabados (47) jb vall.].

4. birt. szr-os fn előtt; inánteá unui substantiv cu suffix posesiv; vor einem Hauptwort mit Possessivendung: ~ java vminek vminek a legjava; partea cea mai bună a unui lucru; das beste von etw. 1699: a' Szalonnának az ige(n) jova(na)k es köverinek fontyat adgyak // 15 [Dés; Jk 286a] * ~ szépe vminek vminek a legszebbje; cel mai frumos/cea mai frumoasă din ceva; das schönste von etw. 1563: az árpának köble tizenkét pénzen, a zabnak pedig járt nyolcz pénzen, az igen szépi 10 pénzen járt egy köből [ETA I, 20 BS] * az embereknek ~ nagyja az emberek legelőkelőbbje; cel mai distins dintre oameni; die vornehmsten der Menschen. 1736: Ritka volt akkor az ezüst aranyos kard, senki nem is viselte más, hanem az embereknek igen nagyja [MetTr 371].

5. rendsz hr-os fn előtt mn-i jell-ű haszn-ban; inánteá unui substantiv de obicei cu suffix adverbial avind valoare adjectivală; vor einem Hauptwort gewöhnlich mit adverbialer Endung in adjektivartigem Gebrauch: nagy; mare; groß. 1562: király igen hamarsággal nem sok népet inditta Tordáról úgy mint két száz lovagot és két száz darabontot [ETA I, 19 BS]. 1584: Berzeta Mihály vram vallia ... valem kasarhelt, talala(m) oth horwat Istwant Monda hogy eo Noky valamý dolga leot volna, es ezen keozbe el Mene ige(n) hamarsággal eleollem, es soha oza(n) Rea Ne(m) akadék [Kv; TJK IV/1. 336]. 1629: igen zegenysege valanak mikor eözue keöltenek vala [Mv; MvLt 290. 168a]. 1649: (Az ezüstöt) igen sietseggel kellett el kwlde(n) [Kv; TJK VIII/4. 365]. 1653: Sofrát terített le a Görchi Mehmet bassa tihája a kerevetre és letelepíte, és vacsorát hozának s evénk de az ő szokások szerént igen mértékletességgal vagyon, nem hogy táborban de még otthonjokban is nekik [ETA I, 130 Nsz. — ^aTi. a törököknek. 1621-beli eseményre von.]. 1669: igen czell czapsággal tokeletlenséggel bir Beoge Janos megh ne(m) alkhattanak ucle [Alfalu Cs; LLt 9. A]. 1673: Ez fellyeb meg irt Extractusban computalt Bonumakat igen sietseggel kellett computalnunk, Mely(en) ha mi Difficultasok Talaltatnak, ne obstalhassanak [Fog.; Ut]. 1786: az réája esett Taxát az Szegénység mián nem mindenik fizetheti meg az maga rendes idejében, mivel igen Nyomorságban el egy nemely, es olly nagy Szegénységgel hogy az Királyi adot se fizetheti könnyön ambár Executioval szedik [Torockó; TLev. 4/13. 29]. 1831: ily igen közel eső helyre, gyalogis igen hamarsággal által mehetett [Dés; DLt 33. 6].

Szk: felette ~. 1586: Biro vram kwlte Gergeolt Vrnk eo Naga vtan leuellekkel, mellicet Szibryk (!) Giorgi kwideot felette Jgen sietseggel haladeknel kwl [Kv; Szám. 3/XXIV. 56].

Sz: ~ farral fordul vkihez. 1619: Monda^a arra, hogy: Hogy vagyon hát az, hogy valamennye pasával még eddig szembe voltam, mindenik azzal fog szembe, hogy — úgymond — az ti töttetek fejedelem^b Szkender pasával igen farral fordult az hatalmas császárhoz [BTN² 177. — ^aMehmet pasa. ^bBethlen Gábor] * ~ fart vet vkinek.

1619: Monda^a arra: Hogy vagyok hát, im két napja vagyok, hogy itt benn vagyok, immár hány vezérnél, mufinál voltam, mindenik csak azon fog szembe, hogy az ti Szkender pasával tölt erdélyi fejedelmek, Bethlep Gábor igen fart vetett az hatalmas császárnak [BTN^a 187. — ^aMehmet pasa].

II. Tagadó v. túltó m-ban csökkentett fokozó-nyomósító értékű kif-ben; in propositiō negative sau imperative prohibitive in expresiō cu valoare de accentuare atenuatā; in verneinendem od. verbiethendem Satz in verminderndem-betonndem Ausdruck: 1. (lehetőleg) nagyon/túlságosan nem/ne, nem valami nagyon; (pe cît posibil) nu prea/tare, nu prea mult, nu din cale afară; (wo möglich) nicht sehr, nicht allzusehr. A. igei állítmány után; după un predicat verbal; nach verbaalem Prädikat. 1573: Zeles Antal vallia . . . Mind Rea Rohantak feyzewel zekercewel latta hogi az Nagi Pal hozza vagot, eo Ragat-meg az karyat mert le zakat volna peternek az valla, vgi Nem Erhette Igen, hanem megis Rayta eszet az vagas [Kv; TjK III/3. 203].

B. hsz v. határozóként szereplő ragos névszó előtt; înaintea unui adverb sau a unui nume sufixat avînd valoare de complement circumstanțial; vor einem Umstandswort od. flexierten Hauptwort, das als Satzbestimmung gilt. 1584: Iannes Orelt vallia Mikoron penig egkorba(n) eomatat(is) Zabo Georgyeot kerdetem volna, igen iol Nem emlekezem rea hane(m) chak homalioson mint egy Alom vgy Jut eszembe^a [Kv; TjK IV/1. 211. — ^aKöv. a nyil.]. 1739: szegeny feleségem abortust pátiait, mely miat ugyan Istenek dicsőség igen roszul nem volna, hanem a Mássával, megint ugy vagyon mind az első Gyermekivel [Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1775: tudom, mivel sokszor öröltem benne, hogy az also kerék soha igen derekasin nem forgott [Királyfa KK; JHb LXVII/93]. 1794: égen apron ne öreljen [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1800: tudom azt, hogy . . . oda töttek volt egy Malmot a' Kódiek . . . , melyet a' Kelentzeik meg nem szenvedvén, a' Czoptait el vágta és a' vizre el botsáták, nem ment igen messze a' Malom, mert meg akadott, és meg is feneklett [Benedekfva Sz; Bfr R. 58/21 Mertse Togyer (56) ns vall. Vervölgyi Bányai János keze írása].

Szk: ~ *bő mértékben nem* nagyon/túlságosan bőven nem. 1734: mivel Ispánya voltam és parantsolt, hogy külgők de igen bő mértékben nem küldett(em) hanem hol hat marjast hol hetet a mikor parantsolt [Kövárhosszúfalu Szt; TKI].

C. jelzőként v. névszói állítmányként szereplő mn előtt; înaintea unui adjectiv cu funcție atributivă sau de predicat nominal; vor einem als Attribut od. Nomen-Prädikat geltenden Beiwort. 1560: A twzneq Mogyarol. Mindenha egy arant kel a twzneq eggny, es Ne legyen Igen Nagy, hogy az arany Meg ne oluagyon az cement porban [Nsz; MKsz 1896. 351]. 1593: Vaida Andras vallia hogy feddetteys az Azzont mert lean koraba sem vala ighen iambor [Kv; TjK V/1. 424]. 1732: A Curia nem léven igen tágos, meg méretettvén jo negy ölle, excindáltatott belölle a hegy felől keresztül, az oldalban gyümölsősnek, hosszára 25 öl, szellyire 31 öl [Erdőszengyel MT/Szászsztyakab SzD; Tsb 51]. 1770: hallottam hogy az also malom hibázta volna meg az Adamosi malmat, de annak előtteis igen derekas malomnak nem tudom [Dombó KK; JHb LXVII/137]. 1780: a Léa-

nyom . . . akkor látta hogy kásztron nyel ütötte ki magát a Sákön, nem lévén a Sák is igen jo [Bethlen SzD; BK].

D. határozatlan számn előtt; înaintea unui numeral nehotărit; vor unbestimmtem Zahlwort. 1798: Ingo és Ingatlan Java . . . hallattam igen sok nem volt [Komjászeg TA; Pk 7] | iten ezen Esztendőbe Sem termet s nem gyül igen sok Széna [Mezőbodon TA; IB].

2. nem/ne ~ nem/ne nagyon/túlságosan; nu prea mult, nu din cale afară; nicht sehr/allzusehr. A. igei állítmány előtt; înaintea unui predicat verbal; vor verbaalem Prädikat. 1568: Anna famula Luce I(ite)r(a)ti fassa, Engemet Andras Katho kwldoth vala el, hogy seres Annat oda hyam hoza, en hium seres annat, es o azt monda ne(m) igen mehetnek most de megis el Jue [Kv; TjK III/1. 227]. 1589: Amy Nezy a' Zeoleomiweseket, Ninch zama Menyesser vegheztek eo kgmek arrol, de az bwntest Nem ighen exequaltak azok Akiknek illet volna exequalnj [Kv; TanJk I/1. 112]. 1590: az Atianknak az vilagbül kj mulasanak vtan(n)a minth hogi ideonkis ne(m) ige(n) volt hosza soha zamot en neke(m) ne(m) attak sem penzreol sem ewst marharol [UszT]. 1633: Lattam hogi az ifiu legenyek megh czikolgattak Zabo Jacobnet, de ne(m) ighen vonogatta magatt tollök [Mv; MvLt 290. 126a]. 1696: ne igenn féljen eo kgme tolle, mert igen olto^a [Mv; BálLt 85. — ^aA gyürü]. 1708: Parancsolt uolt Asz(sz)onyo(m) o kgme hogy egy tizenkét esztendő leankát szerezzek, nem ige(n) talállok az kit hasznos(na)k üsmerhetnék Kgtek szolgálattára [Kozmás Cs; ApLt 5 Molnár István Apor Péterhez]. 1724: az több füvekatis alkalmasint le vágta, csak takarhassák, az után tudosics hogy hova rakassam mert én nem igen jovallanam kert nélkül az Csürkerben [Nyújtód Hsz; ApLt 2 Apor Péter feleségéhez]. 1757: Utrizált Szász Jánost nem igen ismerém [Káptalan AF; TL. Sztánts luon (60) zs vall.]. 1835: a kertekbe a hidegek miatt a le legelt fű helyett nem igen akar nőni sarjadék [Zsibó Sz; WLT Kelemen Benjámin lev.].

Sz. 1777: Azt is végben vitte, hogy a bécsi cancellárián ne legyen több egy referendáriusnál, melyre kilyéni Székely Dávidot küldik, aki is ítélőmesternek tétetett volt, melyre inhabilitással vádoltatott. Elhiszem, oda is azért küldik, hogy ne igen zavarja a vizet tudományával [RettE 379].

B. az előző mondatbeli állítmány ismétlése nélkül; fără repetarea predicatului din propoziția precedentă; ohne Wiederholung des Prädikats des vorhergehenden Satzes. 1770: Tréfás játszi ember^a volt . . . Ifjúkorában Gyulai Ferenc generállissal odafel járt Olaszországban Velencében. Olaszul, nemétül tudott, deákul nem igen [i.h. 226. — ^aWesselényi Ferenc].

C. hsz v. határozóként szereplő ragos névszó előtt; înaintea unui adverb sau a unui nume sufixat avînd valoare de complement circumstanțial; vor einem Umstandswort od. flexierten Hauptwort, das als Satzbestimmung gilt. 1573: Gregor(ius) Bonchiday . . . fassus est, hogy . . . Mond Kappa myhal coneyk Nem Igen Iol gazdalkottal ha ott voltalis [Kv; TjK III/3. 49-50]. 1584: Boldis Jakab vallia Tudom hogy zomzedual Ne(m) ige(n) Iol lakot Danch leorinch Mert haragos ember, es hamar meg Indul [Kv; TjK IV/1. 360]. 1696: edgy erdoczke imit amot nem igen sűrűn vadnak benne öréggh agas bogas edgjnéhány Csérfa [Gyeke K; LLt Fasc.

75]. 1739: ném igen bőven költette(ne)k [Mezőbánd MT; MbK VI. 6]. 1740: Az Vice Tiszteket örömost meg marasztottak hanem az Maros melyéki feő Birot némelyek, de nem igen sokan, nem akarták meg hadni [Déva; Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1760: Martsinan Nyikula nem igen távul tollunk buzát vetett [Balázstelke KK; DLev. I. V. B. 1]. 1765: nem igen sokra excurgált az Hellységeknek költsége [Kisenyed AF; Eszt-Mk Vall. 300]. 1777: Nem igen régen egyezett meg az Utrizált két Falu ... hogy a Sztrinturába ... határozodjék a két Falu Határa egybe [Ködmönös SzD; JHbK LVIII/28].

D. jelzőként v. névszói állítmányként szereplő mn és mn-i igenév előtt; inánteá unui adjectiv și participiu cu funcție atributivă sau de predicat nominal; vor einem Beiwort und Partizip, die als Attribut od. Nomen-Verbum gelten. 1570: Sofia Kathank Symone ... vallya hogy eo Mo(n)gia volt Kowach Matthiasnak, Bathor Job zomzedot hoztal volna, keozinkbe, Mert Nem Igen Jo hirt hallok hozzaya [Kv; Tjk III/2. 170]. 1589: Egy farkas Beor belles Ne(m) ige(n) Jo [Kv; KvLt Vegyes I/2. 41]. 1592: Reeghy Quietanciak, mikor a' feiedelmek Summath kertenek arról valok, Nem ighen zwksegesek [Kv; DiósyInd. 62]. 1625: az J. orotta ky az twuisbeól az feoldet, falu feoldetis orotta hozzaja mert az az puzta szeoleó hely ne(m) Jge(n) Nagy vala [UszT 49a]. 1677: Az vas verő házból szolgál ki egy kő kémény, melynek alatta vagyon vas hevittő koh, tűz helye nem igen jó [Madaras Cs; CsVh 50]. 1720: ezen a földön nem igen bōv a kender [Alvinc AF; Ks 95 Gillyné Daniel lev.]. 1756: mondék nekie no joll meg kötik a fejed felett a kötelet, melyre monda ha meg kötik nem igen derék embernek kötik meg [Kvh; HSzJP Barti Ferencz (32) vall.]. 1806: ma nem igen fájin ember voltam [Dés; KMN 209].

3. *nem is ~ v. nem ~ is* negatív értelmű közléshez kapcsolódó tagadó m-ban; în propoziție enunțiativă negativă legată de o comunicare cu sens negativ; in einem an eine Mitteilung negativen Sinnes angeschlossenen Negationssatz: alig is, nem is nagyon/túlásagosan; nu chiar tare/exagerat; auch nicht sehr/allzusehr, wohl nicht. A. igei állítmány előtt; inánteá unui predicat verbal; vor verbaelem Prädikat. 1641: Én semmi egyéb gonoszságot hozzá nem láttam, mert énhozzám nem igen is járt [Mv; MvLt 291. 274b—7b átirásban!]. 1743: eő Natsga Malma ritkán forgot és pusztulni kezdet mellj miá en nem is igen őreltem benne mivel ritka üdöben forgott [Ádamos KK; JHbK XXVIII/9]. 1768: nem is igen találkoznak itten oly Possessorok, a kik itten residentiatások nem volnának [Nagyajta Hsz; JHb XVIII/29]. 1797: soha Király Judithoz semmi gyanu nem volt, nemis igen jártak hozzá [Sszgy; HSzJP Moritz Gábor (77) vall.].

B. névszói állítmány előtt; inánteá unui predicat nominal; vor Nomen-Prädikat. 1699: a' Baranyok penig igen vekonyok osztóverek es nemis igen dragák [Dés; Jk].

C. hsz v. határozóként szereplő ragos névszó előtt; inánteá unui adverb sau a unui nume sufixat avînd valoare de complement circumstanțial; vor einem Umstandswort od. flexierten Hauptwort, das als Satzbestimmung gilt. 1825: ... a kiket távul létek miat nem is igen jól esmérek [Kötelesmező SzD; TSB 47].

Szk: *nem is ~ régi ideje*. 1724: ezen Egrestői Vár Domb allya nevű Erdő alatt lévő hely ... mindenkor

Viz állotta Kákás hely volt, s nemis igen réghi ideje, hogj ki kezdé a Viz Száradni belőlle [Balavásár KK; Ks 12/III. St. Csiki (86) j b vall.].

D. határozatlan számn előtt; inánteá unui numeral nehotărît; vor unbestimmtem Zahlwort. 1775/1781: Árpa, Alakor vetések is szokott nehánykor lenni, de minthogy nem mindenkor, 's nem is igen sokat szoktának vettetni, ezeknek bizonyos számát meg mondani nem tudjuk [Algyógy H; JHb LXXI/3. 351].

4. *sem ~ sem* nagyon/túlásagosan; nici ... prea tare/exagerat; auch nicht sehr/allzusehr. A. igei állítmány előtt; inánteá unui predicat verbal; vor verbaelem Prädikat. 1592/1593: Tudom azt az porondos zigaret ... , hogy elejn az oly kichid porond vala, hogy few sem igen vala rejtha [Szásznyires SzD; Ks]. 1632: (Péter kovácsnak) oly roszt lova volt, hogi megh szenat sem igen hozhatot szegeny, nem hogi vala hova czatara ment volna [Mv; MvLt 290. 255b]. 1759: Annrya is ment volt dolga Bécsben, hogy még a szállásáról sem igen mert kimenni [RettE 94]. 1770: Minekelőtte ezen Királyfalvi malom epittetett az előtt sem igen forgott az Adamosi utrizált also kereke, mivel a Silipje akkor is vizben hevert [Királyfva KK; JHb LXVII/99]. 1796: ezen Erdő Magyaró és Gyertyán fákból, és tövisekből áll, még tsak kertelni valo veszót sem igen kapni benne [RettE SzD; EHA]. 1823—1830: midőn egyszer a közték való háborúság sokra ment volt, az apám mindenfelé panaszkodni, siránkozni kezdett, az anyám szégyenletibe az házból sem igen járt ki [FogE 86-7].

B. névszói állítmány előtt; inánteá unui predicat nominal; vor Nomen-Prädikat. 1681: Csűr. Ez föld(en) asott fa oszlopoko(n) álló ... melynek nemely részét ha az Támasz nem tartana el dülne; szalma fedele sem ighen jo [Hátszeg; VhU 602].

5. Tagadószó előtt a tagadás nyomósítására; inánteá unei particule de negatie pentru accentuarea negatiei; vor dem Negationswort zur Bestärkung der Negation: ~ *nem* nagyon is nem; nici nu (prea); ja auch nicht sehr. 1637: Az meli Aszoni ember felől emlékeztem volt akkor szanto Martonnak mikor eret akar vala vagatni az homloka(n), az Czak mint egi trefa beszcedem volt, mert tuttam hogj nem fizethet s enis szinte igen nem akarta(m) Czelekedni [Mv; MvLt 291. 106a Bodo Al(ia)s Borbely Giörgi (35) ns vall.].

igen² I. msz 1. Eldöntendő kérdésre adott feleletként; ca răspuns la o întrebare totală; als Antwort auf die Entscheidungsfrage: da; ja. 1606: En hoszam jeott vala az J. aszonj, mo(n)da hogj ne(m) tudgia mit tegie(n), mert teőruenjhez hita Semjen Ferencz ... el menyen e vagy ne, s mondek en, igen el meny [UszT 20/87]. 1762: te Apad találte pénzt, melljre felele igen biz eo [Gyeke K; Ks]. 1799: A' tanittatásáról Sámuelnek ennyit tudok: Én ... kérdeztem tőlle, hogj jár é a Collégiumba melyre nekem ezt felelte: Igen egyszer máttzor [Mv; MvLev. 8 Balog Ádám (51) civis vall.]. 1837: a ház aszszonya azt kérdezte tőlle hátt mtsoda személy ez? melyre én azt feleltem: hiszen a' Tktes aszszony tudhattya ... melly feleletemre a' Tktes Aszszony azt viszánoztta: igen, igen [Doboka; BetLt 1].

2. ~, de korábbi állítás helyességének elismerésével azzal ellentétes megállapítás bevezetése; ca introduce la constatarea opusă a recunoașterii justitei unei

afirmații precedente; als Einleitung einer Feststellung, die mit der Anerkennung der Richtigkeit einer vorherigen Behauptung in adversativem Verhältnis steht: úgy van, igaz, de ; așa este, adevărat, dar ; so ist es, es ist wahr, aber . . . 1807: Ugy látom, hogy a bé panaszolatott Agh Josefet az az idétlen képzelődés vezérlé, hogy a' panaszo Professor, és Testvérei néhai Dosa Adámnak nem volnának legitimus Gyermekei. Igen; de ezt a' magánas képzelődést, meg kellett előbb törvényesen ítélteni [Balázstelke KK; DLev. 4. XXXVIII]. 1814: a' tűz kemény hidegbe a' szoba bé melegítésére jo sőt szükséges, igen de ezt lehet fordítani valaki Házának fel gyújtására is [Dés; DLt 56]. 1817: Veres János . a mult őszszel meg rostáltattá vas rostával a Szép tiszta buzat a végre, hogy ezen két Lábbá vettesse, igen de nem vettette az Istenelen álnok ember oda, hanem mind el vitte Keszűbe^a [Szászszombor SzD; IB. — ^aK].

II. *hsz* állítmány szerint, az előző állítvány ismétlése helyett; ca un fel de predicat în locul repetării predicatului precedent; als eine Art Prädikat, anstatt das vorherige Prädikat zu wiederholen: I. korábbi megállapításhoz kapcsolódva; legat de o constatare precedentă; mit einer früheren Feststellung verbunden: *is ~ v. ~ (.) is* szintén/ugyancsak igen; de asemenea (da); ja eben/gleichfalls, nicht wenig. 1772: Köz hírből is igen, de tulajdon magától Kindgie Todortolis hallottam, hogj néki pénzt ígirt . eő Nsga [Ádamos KK; JHb LXVII/2. 342]. 1835: mint külömböző sorsu emberek meg szoktak vásárolni, holmi aprólékos Bókonyitzába valo Szereket, azokat Szombatonként, és az országos vásárok alkalmatosságával árulgatni szokták, és ugy szokták Élelmöket keresni — lévén közörttek Nemesek, igen Adofizetők is [Torda; TLt Praes. ir. 1012].

2. korábbi tagadással szembeállított megállapításban; intr-o constatare opusă negației precedente; in einer früheren Verneinung entgegengesetzter Feststellung: igenis, nagyon is; ba da; gar zu/sehr. 1779: Marisel nevezetű Gyalai Havason Iako Provid: Surs Ignatott, Surs Nutzult, és Surs Nyikulát személyekben . . . nem esmérem, de hírekben igen [O.monostor K; GyL. Gligor Nyisztor (70) vall.]. 1843: Hogy Varga Katalin kívül más ki lett légyen befolyással még a három faluk dolgában, nem tudom, hanem igen azt, hogy ezelőtt két évvel egyezkedett légyen a három falu idősebb Farkas Sándor és Simon Th. Lukás urakkal oly formálag, hogy ezek folytassák a faluk pereit az uradalom ellen | Kiknél szállásolt ezen három falukba, nem tudom, de azt igen hogy többnyire Bucsum — Pojénybe tartózkodott^a [VKp 106, 112. — ^aVarga Katalin].

Sz. 1803: ide maradjatok ilyen a mollyan atták Hegy hegygel nem találkozik, de az ember emberrel igen, evel ell mentek mindnyájon [Berekeresztúr MT; Berz. 3. 5. B. 1].

3. *ha* (. . .) ~ *ha* igazán/valóban, akkor ; dacă într-adevăr, atunci ; wenn wahrhaftig/wahrlich, dann . . . 1745: hallottam hogy Nyógya Kovács Mihálynéval össze szállalkozván, azt hánták egy más szemére, hogy te tartasz olyan Varáslo Mester Aszszont az házodnál, et vice versa *ha* én igen, te is [Szentbenedek SzD; Ks]. 1756: Regestraltattanáké, és ha igen kik által, azonn Ládákban rakatatt Egyetmásak? [Kv; TGsz 51 vk]. 1774: Az eő Excellentiája Albrecht Márton nevű szász kertészit ismerié a Tanu *ha* igen Czitromokat, és

Narantsokat láttaé a Tanu, hogy valahová vitt volna vagy adott volna ell pénzért? [H; TL vk]. 1786: Tudjaé a Tanu Hogj . . . az Utrizált Tot Fiak a nevezett Pap Todort vertéké még, Szittaké fenyegették, ha igen miért . . . ? [Msz; GyL vk]. 1799: Tudjaé a Tanu Albisban a Czerjek György Uram horgos kert nevezetű Széna tsináló kertit és ha igen, kiknek Vicinumjokban esik? [Hsz; BLev. vk]. 1809: a nyir Mezőn levő levono Kertekbe . tartotte . . le vono kertett vagy nem, ha igen, hany helyt s hany labat tartot ? [Szeztimon Cs; EHA vk].

III. *fn-szerűen*; ca substantiv; substantivartig; beleegyező, helyeslő válaszként; ca ráspuns afirmativ; als zustimmende, bejahende Antwort: úgy van; da; ja. 1580: ferentz Istwan ugjan Nagj beoleoni N(agyságod) Jobagja meg eskwt és azont vallotta Igenkent az mit az elseo bjzonsag [Miklósvár Hsz; HSzjP]. 1653: A portára levelet iratott volt^a egyszer, és írták volt Báthori nevével „szolgálatját” a császárnak — a mint annak módja volt — melyet mikoron elolvastatott volna előtte és a „szolgálatot” hallotta volna, mond: „Talán igen léssen a szebeni háztól!” [ETA I, 112 NSz. — ^a1613-ban Báthory Gábor fej.]. 1847: Varga Katalina . azt kérdezte: „Hát küldenék-e még benneteket az úri szolgálatra?” Mire a nép igennel felelvén, azt nyilvánította a népnek, hogy . . egyebet az aranyváltói házhoz megkivántató ölfáknál ne tegyenek [VKp 200]. 1852: mégis jobnak tartom, a határozatlan ember ellenébe ezt tennem — ne hogy Launétol fügen az igen vagy Nem [Torda; BetLt 4 Betegh Gábor lev.].

igenel igent mond vmire, igennel válaszol; a spune da, a ráspunde afirmativ; ja sagen, bejahen. 1843: (Varga Katalin) kérdezőskedett, hogy bünteti-e a fiscus embereit az erdőben tett káróért, és a kertelések felállításáért. Mit az emberek igenelvén, azt mondotta, hogy a magok számukra vágiának annyi fát, amennyire szükségük van [VKp 85].

igen-igen nagyon-nagyon; foarte, foarte; sehr-sehr. 1576: wagian keteos (!) egy Syngh Nyolcz fan keteoth Jhen igen ő chak megh egetny walo [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 14]. 1637: igen igen lator nieluü aszony az az boitos ersok mert az felesegemet eginehanszor le kuruacztá [Mv; MvLt 291. 95a]. 1649: (A postaló) igen igen hituanon, turoson haza kerüluen ithon holt megh [Kv; Szám. 26/VI. 552]. 1677: akar kik-is Zászlo alól foglaltanak szabadoson Lofő és Veres Darabant örökségeket, Lofő és Darabant embereket, azon Tisztviselő hieveink nekünk tartozo hűségek szerint, és sub amissione officii igen igen igazán fel-keresvén . . csak Zászlo alá írják [AC 152]. 1703: Nem latuk hogj . . kik vertik sebhetik megh mivel Eczaaka volt igen igen sütetben, az Verekedes [Récekeresztúr SzD; SLt AQ. 39 Kormos János (21) jb vall.]. 1724: Az Csomor Pataka oldalában az Erdő között egy darab igen igen rosz elhetetlen föld, ez osztatlan marad [Csegez TA; Borb. I]. 1847: Hogy Komáromi Lászlóval van, 's lessz baj ezután is azt mind ketten igen igen bölcsen tudhatták [Csapó KK; Dob-Lev. V/1264].

Szk: ~ *felette*. 1675: Percipialtunk . . valami ighen ighen felette megh veszett rothatt dohos buzat, Eotven Eoregh köblöt [Kv; Szám. 35/I. 3].

Igenis I. *msz* nyomatékös v. szolgálatkész válaszként; ca räspons accentuat sau care denotă serviabilitate; als bekräftigende od. dienstwillige Antwort: igen, úgy van, da, așa; jawohl. 1614: Löttünk újólág szembe az vezérrel kérdé, hogy: Báthori Gábor híve-é az hatalmas császárnak? Kire monda Balassi uram, hogy: Igenis, híve [BTN⁷¹]. 1765: Kérdé Foka Konsztántin leszené egy ital bora, melyre felele Tisztarto Uram igenis vagyon Emberséges Embernek, azonban bé menének, Tisztarto Uram bort hozata, s itták [Marosbogát TA; Mk V. V/97 Tordai Imre (24) jb vall.]. 1770: Az miképpen poroncsolta vala az Vr, hogy Darlaczra^a külgyek valami Deszkák után én igenis elküldtettem egy szekeret a meljen küldtettem oda 10. köből Törökbuzát [Lekence BN; Ks 47. 67/29 Simon Pál tt lev. — ^aKK]. 1847: Varga Katalina ... megtámadott, s azt kérdezte, hogy én vagyok-e az ispánsági gornyik, s én szedem az erdőpusztítótól a zálogot. Mire is azt felelte, hogy igenis, én vagyok ... úgy megindult, hogy ... azt parancsolá hogy többé emberek zálogolni az erdőlésért ne merészeljek [VKp 190].

II. hsz 1. Nyomatékös állításban, feltételezhető kételkedés elhárítására v. megelőző állítás megerősítésére; într-o afirmație accentuată pentru înlăturarea unei îndoialii de presupus sau pentru întărirea unei afirmații precedente; in betonter Behauptung zur Abweisung einer annehmbaren Zweifelung od. Bekräftigung einer vorherigen Behauptung: nagyon is, ugyan(csak); foarte mult; allzu/gar sehr. 1570: Jlona Thêrek Myklosne, Ezt vallya ... Twgia eleg haborgasat Fodor Janosnenak, Eoweles gyakorta (igy!) es Igenis zidogatta, Anneyera hogy ily kellett onnat keolteozny Melleole [Kv; TJk III/2. 78]. 1582: Rosa Consors Ioannis Luch fassa est leowenen hertelen az eorizeók es a lakatosnet ki az zekeren fen fezik wala es el zwynyadot vala, le vonak zekereóel, es artatlanul el wywek nag zitzokkal, es Ighenys werek az Azzont [Kv; TJk IV/1. 7]. 1599: azt lattam hogy Wargha Palme Kys Thamasnet kettzer wagy haromzer igen wte farba, igenis kurwazak egy mast [Szentmihály U; UszT 15/186 Wargha Balas vall.]. 1683 k.: az akkori visitatorok előtt Controvertaltott volt ha az Joveveny es ne(m) ott Lakosok Tartoznak az borert Fizetni? Deliberatio erat visitatio(nis). Igenis Tartoznak [Bagos Sz; SzVJk 50]. 1701: azon Jobbágyokat nevezet szerint kerdezte ott az Faluban meg én kerdem hogy ha ismernéji őket s aszt monda hogy igenis ismerne mivel sogorságok egy mással [Keresztényalrnás H; Szer. St. Kőrösi (40) gondv. vall.]. 1740: a' juhok után valo güttemment igen is meg takarittyák dé berbenche Szükiben vagjon a Biro [Noszoly SzD; ApLt 2 Bak András Apor Péternéhez]. 1773: Vasz (!) fazakat igenis kerestem ..., de en nem kaptam [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 149]. 1806: Horvát Antalné igenis jól esmérem [Dés; DLt 250/1808]. 1849: Kelemen Béni ... igen is jól tudja hogy mikor és miket vásárolgattam mert előle nem volt hova eldughassam [Kv; Végr. 50].

2. Ellenvetésben, saját állításának nyomósítására; într-o obiecție pentru accentuarea/sublinierea afirmației; in Einwendung zur Betonung der eigenen Behauptung: de bizony/éppenséggel, éppen ellenkezőleg; dimpotrivă, tocmay invers/contrarul; ja gerade/geradezu, gerade das Gegenteil. 1570: ha ket vagy három Emberrel keozwleik perlenek az Ellenek nem volna, Az zaz

vraim azt Mongyak arra hogy Jgenis ellenek vagion az perles, Melybeol Naponket Nagiob haboruzagh Ezwertes es Jgentelenzegh Thamad [Kv; TanJk V/3. 3a]. 1590: Azt mondom hogy ighenis p(ro)clamalhatalak, ... Mert az mynemw compositionk egymás keozot volt, violaltad the ezt [Méhes TA; WassLt]. 1591: mo(n)da az bíro mi nekeonk teorwent ker vala Farkas de azert nem adek hogy engemet tizessegebe(n) nem tart, biraiának sem tart, mi mondunk nekj Jgenis kellet volna adnod [Szk; UszT Antonius Boros jb vall.]. 1650: az Alperek allattak hogy igenis megh kerhethe, mert haborusagos idő leue(n) az Attiok szolgalt rolla^a [Keresztúrfva U; UszT 8/64. 76. — ^aA jószágról] | Az mint aszt mondod, hogj en az en meg holt Attyam(na)k nehaj Vadasz Peternek fia nem volnek, az melyből gyanakodnek, s az oroksegh ne(m) illetve, igenis illet, mert en fia vagiok ..., mert az Anyam ... Törvény uttia s modgia szerint vált el az en Atyamtól, engemet az edes Anyam az hasaban vitt el [i.h. 78b]. 1733: igenis nem akarom hogj igaz Jusomat longus Processussal prosequallyam s nemis illik [Torda; TJkT I. 19]. 1748: azt izente Eltető Ferentz Ur(am) hogj ne vexállyá a Sellere el tartásával a Méltóságos Exponens Ur ... melyre azt felele a Tit. Exponens Ur ... Törvény uttyán kívül nem vexállyá, hanem rendes Törvény uttyán; Mortificaltatásáért igenis prosequálni meg nem Szűnöm [Dob.; WassLt vk]. 1794: nem homályoson, sőt igenis nyilvánlagoson meg győzi az Inclytum Officiumat a' Tutor Ur mi hasznára kévánt az Árváknak mindenkor lenni [Kv; CsS]. 1849: Kelemen Béni sem élhetett levegővel, hanem igen is az általa az érdekelt vendéglőből hordatott kosztból [Kv; Végr. 35].

igenpataki az Igenpataka (AF) tn -i képzős szárm.; derivatul cu sufixul -i al toponimului Igenpataka/Ighiel; mit Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Igenpataka. I. *mn* 1. Igenpatakáról való; din Igenpataka/Ighiel; Igenpatakaer, von Igenpataka. 1735: meg esett sokszor hogj a jo Igen pataki) bor ánhát adott a hegedűvel musikáltatásra és gyakran a bak tánczra is [Kendilóna SzD; TKI].

2. Igenpatakan lakó; care stă/locuiește la Igenpataka/Ighiel; in Igenpataka wohnend, Igenpatakaer. 1717: ily szamlála nekem ele Josziv Vesza az Igen Pataki ember az határokat az Czelnaiak(na)k [Celna AF; EHA].

II. fn Igenpataka lakosa; locuitor din Igenpataka/Ighiel; Einwohner von Igenpataka. 1717: Kallyibaiokot is az Czelnaiak az Igen patakiak(na)k azon helyről el hanták [Igenpataka AF; EHA].

igényel 1. megkíván/követel; a cere/preinde; verlangen, beanspruchen. 1847: Megjegyzendő lévén az is, hogy ily kényes s nagyfontosságú tárgy több figyelmet, terjedelmesebb, időt és értékéhez illő utánajárást igényelni láttatik [VKp 202-3]. 1855: <nem>csak régi idők oltá élvezett malom tar<t>ási jogom használatára de különösen a' község és vidék érdeke igényli hogy ezen malom ujja meg induljon [Koppánd AF; DobLev. V/1393]. 1867: (Ha) a' meg jelenéskor^a a helyi viszonyok igényelni fogják az irt rendet meg változtatják [Gyalu K; Rak 131. — ^aA vizitáció megjelenésekor].

2. vmit vmi kíván; vmire rászorul; a cere/necesita, a avea nevoie de ...; erfordern, bedürfen. 1867: a fő épü-

let falai . . . évről évre ismétlődő vakolást követeltek és igényelni fognak hacsak az épületeket néhány év alatti elsovadásnak kinem akarja az ember tenni [Búzásbocsárd AF; DE 1]. 1869: Az egyház épületei közt a papi ház 100 éven felüli faház lévén, javítást igényel [Kilyén Hsz; ETF 107. 8].

igénytelen szerény; modest; bescheiden, anspruchs-
los. 1854: úgy hiszem, hogy örömtelen éltém lehunyta-
val, ha kebel 's elvbarátaim lapozni fogják egykori
igénytelen lapjait szerény emlékemnek: azon öröme-
ket és fájdalokat, melyeket én éreztem . . . vélem érezve
. . . némi felvilágosításokat is találhatnak benne [ÚjFE
5].

igér 1. ígéretet tesz/megfogad adni vkinek vmit/vmiből vmennyit; a promite; versprechen. 1568: Ambrosius Nyró fassus, Ezt hallottam es bizonyal Jol tudom hogy ez zóch görnek az annya 12 f: többeth Jgirth hogy nem minth az thöbynek, az ő Jo zolgalyattyarthe [Kv; TJK III/1. 155]. 1574: Jgere my eleottwnk Elek wram horwatt gergelynek egy tyz forint ereo parypat [Somlyó Sz; WLt]. 1597: masfel weka búzat ighyrt volna az kerek chjnalastol, de azert sem chinaltak megh [UszT 12/91]. 1599: Igyre egy ez Idey Kaczola czjtkot [Kisszederjes MT; Told. 21]. 1607: Illies Ambrus igire egy feoldet [Szentsimon Cs; BLt 3 Giorgi Janos (32) pp vall.]. 1647: hat Tulkot igit volt neki szegeny Gerendi Marton vr(am) [Megyerék AF; BK 48/16]. 1650: Azon kül igire . . . Lazar Geörgi uramis az Templom epuletire . . . epuletnek valo fakat [Martonfva NK; LLt 32/21]. 1749: valóe, hogy Dumitru . . . höld búzat ighyrt néki . . . el is hattam ezen igyiretre [Korollya H; Ks 101]. 1764: Jmre Ferentzné Aszszonyom is égervén . . . Pető György uramnak a Berekből egy szál fát . . . ígéretire nézveis . . . megnyugvék [Káposztásszmtiklós MT; Told. 76]. 1775: ighyrtém ő kglminek annuatim három arannyat [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 78].

Szk: kézbeadás ~. 1784: Tegző Dániel, Kús Miklós és Szabó József meginstálván a communitást, hogy egy katlan mésznek kiegészítésére Agyagásban adjunk szabadságot bizonyos fizetésért ökegyelmeknek . . . megengedett, hogy az egy cserefán kívül másféle fával kiegészék. Mely engedelemért kéz beadással ígérének a communitásnak 2 magyar forintokat [Árkos Hsz; RSzF 123] * *közre* ~ a közösségnek odaigér. 1719: Az el mult két oktoberben adott szénának bonificatioját sollicitalni kell . . . mely ha bonificaltatik, nemes Marosszék a magáét közre ighyrté [Cszs; SzO VII, 261].

Sz: eleget ~, *de nem adja meg*. 1585: Agotha Philep Benedekne vallia, Ezt hallok zayabol Ludwich Lukachnak ezt mondwa(n): Az Jsten eleget ighyrt, de Nem Aggya megh, de ha Az Jstent eleol találma(m) Zamott vetnenk velle [Kv; TJK IV/1. 485] * *eleget* ~, *keveset teljesít*. 1826: szeretném, hogy Ngod Bétsből ki ne indulna, mert a' Birocraták ugy tapasztalom, hogy oda fen is Nagyságodnak eleget ígérnek, keveset tellesitnek [Mv; Told. 7] * *sokat* ~, *keveset* ad. 1673—1683: Azert, ez vilagh alhotoslonsaga minniajunk előt világos, sokat igit keveset ad . . . soksor ha iot mutatis csalardul rosssal fizet, s, sep sin alat, merget, s, szerencse alat, vezedelmet niuit [Ks Kornis Gáspár kezével] * *sokat* ~, *semmit sem ad*. 1766: Egyszer a többi között inquirátott vala-

mi cancellistákkal becsületi iránt, hogy mit tudok önagsága iránt s kitől mit hallottam, hogy önagságának becstelenségére lett volna? S egyebet nem fateáltam, hanem: „Tudom, hogy önagsága sokat igit, semmit sem ad” [RettE 202].

2. ellenszolgáltatás/megvesztegetés céljából ígér(ge)t adni vkinek vmit, vmivel kecsegtet; a promite cuiva ceva drept recompensă; verheißten. 1570: Dengelegy Peter azt valya . . . Nagi Nesteis Jger volt 4 penzt neky chak ely Jarion dolgaba [Kv; TJK III/2. 66d]. 1582: Lucas Veres Coloswarien(sis) fassus est Tudom hogy Ez az Ersebet Zarwadi Gergelne eg leant fogadot volt melleye bizonsagwl kinek egy parta Eowet es eg Zokniat Ighirth volt [Kv; TJK IV/1. 29]. 1633: (A szolgálónak) az Hadnagi . . . egy vegh giolcziotis igit uolt cziak ne szollio(n) reajok [Mv; MvLt 290. 123b. — ^aA tetten ért szerelmekre]. 1679: üdösbik Lázár Istvan Vr(am)nak maga könyörge Orosz Peter hogy őtöt az Kékések” közül csak szerezze ki ennek utánna az őo kgeme szolgálattya előtt nem bujdosik, s ugy szerze ki Lázár István Vr(am), még akkori Kapitannak ket száz szál deszkát igit vala őo Kgeme az Orosz Peter ki eresztiesiert [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 151. — ^aÉrtsd: a fej-i kék darabontok]. 1741: Gálfalvi Sigmond Uram mennyen ell oda Sámsondra beszélljen azon Klára nevű Aszszonnyal ighyrien fizetést is nékie, hogy kerüllye ell meg ne esketthessék [Meggyesfva MT; Ks 184. LXXXVIII]. 1752: Gocsmán László egy pár piros Csizmát igit . . . csak mongyak s szólyak valami böstelensgüre valo szótt Benki Anna aszszony-nak [Altörja Hsz; HSzJP Catarina Sándor Consors Andreae Vizi (19) pp vall.]. 1766: Ifiabb Petrucz János az irt kurvának egy Arannyat ighyrt, hogy terhit fogja Petrucz Györgyre [Grohot H; Ks 40/9 Balog Juon (40) jb vall.]. 1823: Csernátóni Samuel . . . öléssel fenyegetett ha kívánságának nem engedek, huszasokkal kínált, s mindent igit tsak hogy néki engedgyek [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827-hez özv. Vadadi Filep Borbára (40) ns vall.]. — L. még RettE 356; VKp 69, 79.

Szk: ajándék ~. 1653: más fő boer is és az komornik is egy-egy hópénzt ajándékon ígervén, az másik meg is adta, de az komornik denegálta volna [Veress, Doc. X, 261 a fej. Pálffy Pál nádorhoz].

3. megegyezés/szegedés szerint vmennyi fizetséget előre meghatároz/ígér; a stabili/a promite o leafă dinainte stabilită pe bază de învoială; zusagen/sichern. 1570: Catalin Kys Andras leanya, Rosa Zas Albert leanya Ezt vallyak hogy ezt hallottak az geres New leanthwl ky karachon Eleot zolgalta kys myhalt . . . Azt Mongya volt az lean, hogy Azert hatta ely Kys Myhalt hogy Nem zenwedhetta az Rwth zydalmakat . . . Az myth Jgert volt zolgalatyatert azt sem atta megh neky, Nem Maradhatot nala [Kv; TJK III/2. 128]. 1596: Porozlo Martonnakis igit Biro vram fizetest attam neky az fel hora f 2 [Kv; Szám. 6/XXIX. 179 Th. Bachi sp kezével]. 1635: egy Czeh Mihaly neüu Kerteszsze . . . ada es kote magat orokes Jobbagyul az Nemzetes Vass Judit Aszszonnak . . . Aszszonyom őo Naga esztendeigh igit volt nekj ügi mint kesz penzt fl. 6 egy Aba Dolmant, egy Szúrt [Drassó AF; WassLt. — ^aKöv. a további fels.]. 1652: Az p(rae)specificat(us) böcsülletes Nemes személyek penigh es köz renden levoő Borzasi böcsülletes emberek igerenek esztendönke(n)t az Praedikatornak ilyen Proventust [Borzás Sz; SzVJK 47. — ^aKöv. a

részl. 1670: szegődte(m) megh . . . vincelerseghre Bartok Istvannal hogy az kaczka szőlőmnek minden nemű munkainak gondgyat viseli . . . ígírtem enis fizetesire es etelere buzat 18 vekat [Dés; Ks 41. C. 10]. 1791: egy örög Juhtol ezen Fizetést ígírték [Széplak KK; SLt Évrendben]. 1811: én nem is ígírtem se lábravalót s inget, bocs-korszíjat, kapcát és keszűt (!) [Szárhegy Cs; RSzF 169-70]. 1828: fogadtam meg beresnek Budatelky Gyermán Vonyisziát . . . ígírtem . . . egy Glugát. Hét Gyapjat [K; Born. F. Ie]. 1840: Ígyire nemes falunk a fenn írt esztendőre a fennebbi személyeknek mint sertéspásztoroknak a következendő 1841-dik esztendőre egy-egy sertésre négy krajcárt váltóba és kupa gabonát [Taploca Cs; RSzF 200-1].

4. vmennyi adót/szolgáltatást megajánl/vállal; a oferta/a-si lua obligatiō cā va plāti un impozit oarecare/cā va presta un serviciu oarecare; bewilligen, sich verpflichten. 1605: Bocsátottuk Pettky János uramat, tanácsunkot és kegyelmek között valo generalisunkot, azonképpen Zuhay Gáspár uramat, magyarországi főhivünk . . . hogy az mely kevés subsidiumocsát és ajándékot kegyelmek maga szabad akarattjából most először minekünk ígért, azt kegyelmek között felszedessék [Barabás, SzO 355 fej.]. 1614: Igirwnk . . . kapu zam zerrint Ngd(na)k vduara Nepe tartasara, Portara, es egieb minden fele zwksegerre niozcl niozcl forintot [Ks 87 egy-i végzés]. 1625: Vrunk eo felsege menyegzoje lakodalimaba igertek . . . ludat 300, tsukot ezereth [Kovácsna Hsz; HSzJP]. 1770: Mü mind a' Negyen^a Taxások vagyunk a' mi keppen meg edgyeztünk volt mikor az Vrak eo Excelljak Telekire Szállottunk a Taxá mellé tizenkét napi Számot (!) igyirtünk, és egy hoszu utat [A.szivágy Sz; BK]. — ^aKét r. ns és két r. lib] | én Gábris Flora reménkedtem hogy az Apamrol maradtott örökségemet ne vegye el töllem, az Taxa mellet pedig ígírtem két héti Málé kapálást [Szélszeg Sz; BK]. 1782: (A szőlőket) Malombeli Örlésért magokat el kötelezett némelj Faluk ki 70 ki 80 kalákás dolgozókat ígírvén, az ilyenekkel dolgoztatták s építették [Ádamos KK; JHb XIX/22. 34].

5. kötelezi magát/ígéretet tesz vmire; a se obliga/a promite cā va face ceva; sich verpflichten, ein Versprechen machen. 1555/1566: Jgen kertem Czaky Mihál vramath . . . tütornak, az en Jambor hazas tarsomnak, Bogathy Chatanak, az eo edes Apro Arwaywaly eg'etemben . . . tekincze Nagha: Azt hog' meeg Jsten eo felsegeis Igirthe es Igireteth teot az oszuegeknek es Arwaknak feo keppen gond wiseleyenek Lenny [Zsuk (melyik ?) K; SLt A. 33]. 1568: Valentinus zy gyarto . . . fass(us) e(st) Erre Jol Emlkezem hogy Zygyarto Andras es en azt fogattuk, hogy az aruak tartasara soha semy nem vegywnk sem zygyarto Andras, sem en, ezt penyg az my Jo akarattunkbol Igyrtwk, akor [Kv; TJK III/1. 175]. 1585: mely wegezeswnkben az kett fel az meg neuezet gyeorgfi ba(las) es pal, eggik az masikott igerek meg otalmazni es mindenik fel az eo rezzen walo Attyafiaynak terheketis magokra fel ueucel [Gagy U; UszT]. 1610: ez el mult napokba Eö kegelme Ennekem azt Igirte hogy megh adgya az ky nala vagion [i.h. 28]. 1634: az legeny ennekem nem adot semmit, hanem azt igire, hogy el uezen feleségul [Mv; MvLt 291. 31b]. 1639: ígírte vala, hogy azon szekeres lovakkal viszsza hozza [Dés; DLt 404]. 1729: eo kglm(ét) pediglen soha fel nem vehetem ide, noha azt igire, hogy az Innepek edgyik napján

fel fordul [Somlyó Cs; ApLt 1 Haller János Apor Péterné Kálnoki Borbárához]. 1773: ígírte vala Ngod hogy vagy 10 juhót ád [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 149]. 1852: (A földet) nekünk életünkig Birtokunkba meg hagyni ígírte [Szováta MT; Bereczki József ir.].

Szk: ~i és fogadja. 1630: Mely conditiokat mi ez srent acceptalua(n), igeriwk es fogadgiuk az mi kerezteni hwtwnkre, hogj minden reszeiben . . . megh tartiuk, es masokkalis megh tartattiuk [Törzs. I. Bethlen István nyil.] * hittel ~i. 1656: Tudom aztis hogy hwttel keötelezte hozza(m) magát, melyre (!) kepest azt ígírte hwttel, hogy Csepreghy ur(am) elle(n) még oltalmaz, ugy annyera hogy cziak egy penzt sem fizetek Csepregy ur(amna)k Aztis hwttel ígírte, ualahol Terminus uagy Gyüles leszen keölttségeuel faratsagáual mellettem leszen [Kv; CartTr II. 905 St. Razmany Senior alias Ada(m) (41) vall.].

6. (meg)fogad/igér; a fágādui solemn, a promite formal; angeloben. 1557: Azerth ew kegyelmek aggyak ew felsegenek eleybe az waras zolgalyatthyath deh ne(m) panaz keppen, Ees ygeryek ennek wthanna walo Zolgalathonkoth, kewnyewreggyenek ew felsegenek hogy Ez Mosthany darabanth adassal Ne therhelthessen ew felsege [Kv; TanJk V/1. 19]. 1579: Aggyak eleybe hogy az Conuent eleybe Mennye(n) es vallast tegie(n), amynemő akarattat es holtig valo abbelj meg Maradassat Igirt az keonyeorgeo zemelyek által [Kv; i.h. V/3. 183a]. 1604: Fejes mihalnye az eo leaniaval egietembe minden haborgatok ellen menedekseget igirinek [A.csernáton Hsz; HSzJP]. 1615: Chya Peter uram menedekseget igire Lazar Istvan uramnak es posteritasinak, minden teorveny szerint ualo Impetitorok ellen [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 67]. 1658: minde(n) jo akarattiat ígírte eo kglme Varunk épületihez [Alvinc AF; DLev. 3. XXXI. A. 9]. 1716: ígírte vala is az Vr joakaratját hozzájuk [Kiskend K; Ks 95 Biró Sámuel lev.]. 1730: Mikó Judith Aszszony hagyta Mihálcz Ferencz Ur(am)na)k holta Után Négy Bornyus tehenet es egy tisztességes lovat . . . Mindezekért pedig Mihálcz Ferencz Uram is ígírte Mikó Judith Asz(szonyna)k eletiig valo atyafiságos szeretetit, es szolgáltyát [Somlyó Cs; Borb. II]. 1843: A közönség ezen beszédet és felvilágosítást köszönettel vette, engedelmességét ígírte [VKP 120].

Szk: ~(i) és fogad(ja). 1645: euictiot igirenek es fogadanak [Kozmás Cs; Bállt 53]. 1650: Mely feöld felől Janko Mihaly wram eo kegyelme . . . menedekseget igire es fogada Peteő Mihálnak [Maksa Hsz; Eszt-Mk Cserei lev.]. 1843: mély alázatossággal ígírte es fogadta az engedelmességet [VKP 108] * nem meri ~ni magának kb. nem bátorodik/merészi megfogadni. 1699: Nem mérem magamnak azt igírni hogj Nagdhoz melto dolgokrol irhassok az sovány Tavasznak az nagj dolgok(na)k ösztövéül valo ki fakasztása miat [TL. Fogaras] Sámuel gr. Teleki Pálhoz Franekérából].

7. kilátásba helyez vmit; a pune în vedere; etw. in Aussicht stellen. 1598: en velem Harjnaj mjklós Vram w ke(gyelme) Torwent kerette d 8 az Kortweljesiekre az kenegh (!) Torwenjtyis Igire felol(o)k [Körtvélyes SzD; Told. 21]. 1606: az J. tagad, kire az A bizonsagot Igher [UszT 20/83]. 1657: Nemzetes Barczai György Ur(am) Tiztartója Töruent igirt Nyolczad napra az Görögnek [Lozsád H; BK Misc. 1143]. 1665: vicze tisztink(ne)k akasztófát igirtenek [KJ]. 1729: A Nemes V(ár)mege

két Fő birai elő kglmek ígervén apromives dolgosok iránt assistentiát, Mész tegla, fák Vecturáját a Colonellus Uram szállásán építendő kő konyha Csinálására, vezették hogy a kő kemény Csinálását effectuállyuk kőmiveket fogadván [Dés; Jk 388a]. 1742: káromkodtak, és verést Falora való ültetést ígértek [Kv; AggmLt C. 12]. 1755: tegnap eo Excellya Laxativával élvén, igen joll dolgozott, úgy hogy egészen ki vívén az hideg lelésnek fészket, nagy reménységünk vagyon Isten eo szent Felsége ell fogja távoztatni. Az Doctorok magok . . . akarnák hogy még kétszer eo Excellyát ki löllye, állandobb egészségét az után ígervén eo Excellyának [Ks 96 Baló Antal lev. Nsz-ből].

Szk: ~ *ve volt* jelzőként; ígért, kilátásba helyezett. 1868: Harangláb zsindefedéllel 1868 ban kijavítva, a 3 méltóságos grófi udvar által adott cserefából; az ígérve volt pénzegegy nem adatott ki [Uzdizstpéter K; ETF 107. 18] * *kötelet* ~ *a nyakára* akasztással fenyegetőzik. 1814: Czéhmaster Dobai Mihály Uram . . . Balog Istvántis sok izben le motskolta, 's még köteleitis ígért a Nyakára mikor Zilajra akart bujdosni [Dés; DLt 56. 7].

8. tlan igéri, hogy ad vmit; a promite că va da ceva; versprechen, etw. zu geben. 1573: Eotthues gergne Anna, Kalmár Illesne Katalin Azt valliak hogyi Kapa Mihalne Bezellete nekyk hogy kerestwry az eo zolgaloiara Masot volna, Igertis volna neky es azert leot Rayta^a [Kv; TJK III/3. 67 — ^aA halálos vagdálás]. 1585: Zekelj Pal vallia Az varos dezmaye(n) fogtak volt megh forgach Dienest, es mikor az eorizeóknek Igirt volna, Az korchomara Mentenek, enys ot valek [Kv; TJK IV/1. 433]. 1659 k.: job volna megh halni, vagi soha ez Uilagra sem szulettetni, mint sem Tatar rabsagaba(n) jutni keresztelni embernek mostis az én labaimo(n) fellel valo nagi 2 bokor vas vagio(n), azon kiul meghis niergelnek bennunket . . . ha ugia(n) megh kinoztat erőm felet kel igrinem az Ebnek [Beszterce-Naszód m. lt. Torma Miklós lev. Baksciszérájából]. 1759: ígértél nekem de hazudtál mert nem adtál [BSz; GyL hiv.]. — L. még BTN² 192-3.

9. part-i haszn-ban; cu valoare de partitiv; in partitivem Gebrauch: ~ *benne* (meg)fogadja, hogy ad belőle vmennyit; a fägădui că va da cuiva din ceva o cantitate oarecare; er/sie/es verspricht, davon/daraus irgend etw. zu geben. 1598: Akkor pedig azt mondat, hogy zalagob(m) sinch ben(n)e, sem s(en)kinek ne(m) ighyrtel ben(n)e; most pedig azt mondat hogy magh(ad) az vegezés eleőt ighyrtel volt oda az fyuēt [UszT 13/25].

10. (alkudozva) kínál vmiért vmit; (tocmindu-se) a oferi ceva pentru ceva; (handelnd/feilschend) etw. für etw. anbieten. 1568: Paysos Lukach . . . fass(us) est hogy amikor feyerwary Jmretől veúe othues lörinc az felső Parthat, hallam hogy Egy gyras parta Eouet Jgyre erette Jmre peng azt mond hogy Egy Gyra legyen es harom Nehezek [Kv; TJK III/1. 222]. 1597: Berhardus Jacobinus fassus est. Zamat nem thúdom menyer kert engemet Borbely Pater hogy Lukach vrammal theorekedgie(m) hogy az hazat neki adgia tizenhat záz forintot igirt wala erette, de en semmikeppen Lukach vramnal weghez nem vihetem az dolgot [Kv; TJK V/1. 125]. 1632: Igyre Rethy Istvan Deak vr(am), hatod fel szaz forintot az attiafiak kepekben, mynekünk az Feyer varmegjebeli réz Joszaghart [Zágon Hsz; Borb. I Balthasar Janko (34]

vall.]. 1723: az leg nagyob kalangyaert 34 forintnal többet nem igrtek, s úgy dragallyak [Pálos NK; Ks 95 Hévízi István deák lev.]. 1733: Maxay^a Jóseph Ur(na)k ő kglménekis irtam, hogy ha kglde requirálni fogja, ő kglme, a mint lehetséges lészen conveniállyon kglmeddel, és se ő kglme felettéb sokat ne kívánnyon, se pedig kglmed rendkívül keveset ne igrjen, úgy össze férhetünk [Szengyel TA; SLt 8. K. 6 Maxay Dávid lev. — ^aOlv. Maksai]. 1756: ezen Loert ép állapottyában igrtenek 12 f. az után apadat az árra Cir. 3 forintot [Drágavilma SzD; TKI]. 1793: azon Malombéli részünkért igyirmi méltotatott Hét-száz M forintot [Küküllővár KK; JHb XIX/37]. 1844: Az írós vajat tegnap és ma, Vendég-lőtől Vendéglőzhez, Czukrászokhoz . . . hordoztatta Anyám, de az eladhatásra nincs ispeculatio; tegnap 30 xrt igrtek fontyáért [Kv; Pk 7].

11. ráadásul ígér; a promite pe deasupra; als D(a)r-aufgabe versprechen. 1767: Bánfi Dénesnéől Mezőszilvást, Székelyalyt elvették, Aporektól a szentiványi portiót . . . Az örmények is megszeppentek eo non obstante, hogy az dominiumot Carolus imperatortól 99 esztendeig megvették volt^a Ugyancsak meg fogják nyerni, mivel igrtek a százezer forintra még annyi superadditiót [RettE 208. — ^a1726-ban III. Károly magát Szamosújvár városát — a várat kivéve — a betelepülő örményeknek adományozta, tíz évvel később az egész szamosújvári uradalmat tíz faluval, darabontjaival és puskásaival együtt 99 esztendőre a szamosújvári örményeknek 100.000 forintért zálogba adta (I. SzD Mon. VI, 162–4)].

Szk: ~ *reája*. 1729: ada Pálosi Grópa János(na)k az Főd Vári Ferencz ur(am) jobbágýá(na)k tíz magyar forintot az jövő Karácson napig igrt reája hat ejtel fagyat [TKI Petki Nagy család szám. 84a].

12. utat ~ bejárást biztosít/enged; a asigura acces/intrare; einen Zugang (zu)sichern. 1746: Deliberatum! . . . az Varos törvenjet megh akarvan mű tartani mind az ket fel bánjasz az banjat szabadasan Colalja, mind addegh mighlen az két fel banjasznak az Csakannja össze er, minthogy penighlen az Istaljas viz utat igire az Dangos banjaszak(na)k azon igrret ez utanis megh alljan, hogy az viz megh ne gatalodgje, hanem szabadasan foljhassan [Torockó; Bosla].

13. feleségül/házastársul ígér; a promite că i-o va da de soție; als Gemahlin zusagen. 1562: 1552 esztendőben kincstartó barát^a kibeszél Erdélyből a királyné aszszonyt mind a kis fiával össze, ily szerzés alatt: hogy Ferdinandus király lenne nekik oltalmok és tutorok, kinek bizonyosságára Ferdinandus király a leányát a királyfiúnak ígéré, mert a János király fia immár tizenkét esztendőben jár vala [ETA I, 15 BS. — ^aMartinuzzi György kormányzó]. 1620: Csak az elődedin igrtem az én nagyobbik leányomat, Annókot Balog Lászlónak, elég nagy kedvetlenül [BTN² 408]. 1628: I igh replical erre hogy nekem igrte Gellien Janos az leaniat Jegietis adot nekem, enis attam nekj, es sokszor napot mikor adgia megh az Leant [Szjk 18].

Szk: ~ *jövendő házasságnak rendire/házasságra*. 1642: Keziben^a Iako Jo Matthiasne Kozta Clara, leaniat Jo Susannat igerven iövendő hazassagra, Desi Szűcz Ferencz Deaknak de az leannak consensusanelluk adta volt leaniat nekj [Szjk 58. — ^aKeszűben K]. 1668: igrtem volt jövőndő szent hazasságnak rendire, szerelmes

leányomot Kun Ilonát . . Kis Buni Bethlen Miklos Uram(na)k, mely szerelmes leányomnak megh adásának idejét . . . rendeltem . . . Itt Keszdi (!) Osdolai^a haza(m)nál Celebraltatni [JHb Steph. Kún de Osdola kezével lakodalmi meghívó. — ^aHsz].

14. ígérkezik; a se offeri; versprechen, etw. zu werden. 1717: dolgozunk mind szőlő munkára, s mind aratásra elég vagyon ígyvére de igen kevés profitálok az igyértben [Szentdemeter U; Ks 95 Fodor Márton lev.].

15. remél vki számára vmit, kilátása/reménye van vmihez; a spera că va obține ceva pentru cineva, a avea speranță pentru ceva; Hoffnung/Aussicht auf etw. hegen. 1678—1683: valahol azért az szerencze, hídied bizonyjal, nem messe az szerencsetlenségis . . . nincsis meg változhatlan io ez földén, sőt mindenek változás ala vetettek ne igrjen senki azért akar melj boldogh alopotjaba(n)is maganok allondozagat ez vilagiban [Ks Kornis Gáspár kezével]. 1803: el-gondolhattya Kedves Sorog Uram azoltától fogva a' Naponként sőt óránként mind inkább inkább terhesedő Betegség mennyire el-gyengített és fogyasztott illy el-fogyatkozott állapotomban . . . nemhogy Holnapokat vagy Heteket, de még kevés Napokatis nem tudok ígérni az élők között [M.délő TA; DobLev. IV/868]. 1851: Kedves Miklosam! . . . szivemből sajnállak hogy ugy unod magadat, és én véled nem lehetek hiszem még éhezels eleget — de azomba a' Lelkem Anyámatís fájlalom, mert minden nap gyengébb gyengébb fogy, kevés időt lehet neki ígérni még [Kv; Pk 6].

16. valószínűnek mutat/sejtet vmit; a prezenta ceva ca verosimil; etw. für wahrscheinlich zeigen/andeuten. 1785: határunkon a ketskék(ne)k vagy egyebb féle Marhák(na)k szabados járási miatt az ujj jövések meg évődtek és úgy el tseplyesedtek^a hogy kevés vagy semmi nevedést nem ígértek azokat ki nyestük és erős őrizet s tilalom alatt tartjuk [Torockó; TLev. 4/11. 1b. — ^aAz erdők].

17. szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktionen: ~i magát a. ígérte tesz/kötelezi magát vmire; a se obliga/a-și lua obligatia că va face ceva; etw. versprechen, sich zu etw. verpflichten. 1562: 1529 esztendőben Szulimán török császár mikor meghallotta volna, hogy János király országából kifutott volna, rajta könyörüle és követei által minden kegyelmességét ajánlotta neki, és ígérte arra magát, hogy ötet esmét székibe ültetné [ETA I, 13 BS]. 1572: Seredi ferencz vram procatora által Borsolo Janos által Jlyen feleletet teon, En vgymond minth azonion anyam igrte magát, ez dologhoz ezt mondom, hogy kez vagiok ez drullia erdeo feleol teorwent allanom [Szsag; Wlt]. 1590: the pedig Attyafy leuen Arra igrted magadot Lúkachnak mind addigh futod az fejedelmeth, dolgath veghez vized, keöltsegetis Akko-ro(n) fazakas Lúaczne Adot te neked Brassoba menni [UstZ II/1. G. 204]. 1632: Hallottam azt az szott Rethi Istva(n) Deak vramtol hoga mo(n)dotta, hoga az Pa-do(n) valo feöldet prokatorsagaba(n) adta volna eo keglmenek Keouer Istua(n) vram; Eo keglmejs az mibe(n) lehet arra igrte magát, hoga gondgiat viselj [Karat-na Hsz; Borb. I Thomas Marth(ön) (50) jb vall.]. 1741: Igrtem magamat arra: hoga a' Jósag(na)k . . . Conseruatora lészek [M.dersze SzD; RLt Somai Sándor kezével]. 1781: ígérék arra magokat, hoga a Vád alol . . . kizisztitják magokat s ártatlanságokat meg-fogják bizo-

nyítani [Koronka MT; Told. 23/9]. — b. ígérkezik; a promite, a-și lua obligatia; versprechen. 1569: bernald balos Jghire magát segitséggel es otalommal Nekyek [Marossztkirály MT; Vlt 7/692 Benedictus Kezeg vall.]. 1585: Biro vram Tanachawal Egietemben az Púskapor Chinalonak Búchút adanak Jött wala Ide ez warosra . . . Az Remenséggel hogy Jtt port Chinalna de hogy az Sebeny por Chinalo Jgere Magat hogy Jde Jw Azert küldek el [Kv; Szám. 3/XVIII. 28b]. 1604: az al peresnek zolgal wilagosban az(on) bizonyag, hoga az marhanak gondwiseleset telliesseggel fel ne(m) fogatta, chiak Igrte arra magát hogy Erömet otalmazna ha otalmazhatna [UstZ 18/126]. 1642: Sz. Egieden^a lako Pete Istua(n) szolgalo Leania Jklodi Nagi Lucza igrte uolt magát Jövendő hazassagra ugian Jklodon^a lako Nagy Marthon Neuó Ifiu Legenyhez [SzJk 59. — ^aSzD. ^bKis- v. Nagyiklód SzD]. 1660: szekerességre igrte uolt magát [HSzj szekeresség al.]. — c. ajánlkozik; a se offeri; sich er/anbieten. 1593: Theolcheres Janos valla . . . egi nemes Beztercen kerdezkedik volt ablak talnerok feleol, es Teolcheres Leorincz mingiart Igrte magát hoga eo neki elegh vagion, es kez megh chinalni [Kv; Tjk V/1. 316]. — d. hajlik arra/vmire; a fi inclinat/dispus să facă ceva; zu etw. geneigt sein. 1573: Filstich leorinch, Kapa Myhal . . . valliak hoga Ez elymwlt Ideokban mykor Eok attiafyak valamy zanto feoldekreol oztostan Tenne-nek . . . ket hold feleol megh ne(m) alkatnanak . . . Mindenik Igrty Magat Rea hoga vesek csak Nilba [Kv; Tjk III/3. 91]. — e. feleségül/házastársul ígérkezik; a se promite cuiva de soție; sich als Gemahlin versprechen. 1597: Andreas Benche fassus est . . . Ersebet igrte felele. En Globicz Mihalihoz magamat ne(m) keotelezte(m) sem magamat neki nem igrte(m) sem gyewreiet ennekem nem atta, neke(m) sem testemnek sem leklem-nek nem kel [Kv; Tjk VI/1. 63]. 1657: Juditha Szekely de Pusztá Kamaras^a . . . dicit per procuratorem Michaellem Kis de Borzas. Engemet Pusztai Mihaly haro(m) uttal talaltatol meg, de magamat nem igrtem neki, s nem kötelestem [SzJk 81. — ^aK]. 1775: Az asszony . . . nem is szép, nem is rút, de haszontalan és hiábanvaló asszony, ki még az ura életében igrte volt magát egy Gregorovits nevű tót fi Kálnoki regimentbeli kapitány-nak [RettE 355] * *békességre ~i magát* békességet fogad; a promite pace; Friedensamkeit versprechen. 1798: Az ökörért hallottam Kriszturán Ilisziát sokszor reménykedni hogy el bótátaná igrvén magát a békességre [K; SLt Vegyes perir. Koróján Gavrilla (60) tarcsai prédiumbeli^a zs vall. — ^aKv határában] * *kézbeadással ~i magát* kézádással kötelezi magát vmire; a se obliga la ceva prin stringere de mână; sich mit Handschlag zu etw. verpflichten. 1705: Békési János Kováts vram(m) Felesége Gulácsi Kata Igrvén mi előttünk arra magát kézbeadással hogy . . . tisztességes Asszony állathoz nem illő borozásba(n) részeskedésben magát nem elegyíti [Dés; Jk]. 1769: Medve János igré mi előttünk kézbeadással magát arra, hogy az . . . eo Nsaga által determinálando Taxát administrallya [Mv; Ks 67. 48. 51] * *semmi jóra nem ~i magát* javulást nem fogad/ígér; a nu promite/făgădui nici o îndreptare; keine Besserung geloben/versprechen. 1761: Lakatos Sára, panasolván Férjére Dömsödi Josefre, hogy tudni illik Ferje tsak iszik, nem dolgozik, ötöt . . . öllessel fenyegeti. Eleget próbálá a' Venerabile Consistorium, hogy őket öszve

békéltetné még egyszer; De a' Ferfiu éppen semmi jora nem akarván magát igérni, sőt maga is külön vetést kívánván; a' Venerabile Consistorium őket egymástól külön veti Gergely Pápa napig [Kv; SRE 202] * *törvényre ~ i magát?* törvényes szék döntésére bizza ügyét; a-și încredința cauza deciziei scaunului de judecată; seine/ihre Sache der Entscheidung des rechtmäßigen Stuhls anvertrauen. 1579: Az mezarossok Az teorwennek processussat Acceptalak Mostan penig Zemtelenől eok akarnak Igazat mondanj es minket Az tanachyal egitembe gyalazny . . . Az teorwenre Igiterek volt magokat, mosta(n) mas felől ismet wyzza wonzak zowokat es oly batorsagot veottek . . . hogy meg naponkentis sem Arulnak chyak az keőzeonseges zwksegre valo hustis | eo Naga teorwenyre ereztette az dolgot a ket fel keozt, Melyet Az Mezarosok wyzaltatnak hogy eok teorwenre magokat nem Igiterek volna, Seot Nem akarnanak lewelek es priuilegiumok mellől elis allany [Kv; TanJk V/3. 185-6].

◇ Sz. 1631: lelkiemet eo szent Felsegenek ayanlom nagy batorsaggal, Testemet pedig az földnek az eo Annyanak igirem [Szentmargita SzD; Told. 26].

Ha. 1568: igiterek [Kv; TjK III/1. 217]. 1572: Igertek volt. igert [Kv; TanJk V/3. 58a, TjK III/3. 17]. 1573: Igertek. Jgiterek volna. Igert volt [Kv; i.h. 73, 159, 234]. 1582: igirt volna [Kv; TjK IV/1. 42]. 1584: Igire. igired. igirek [Kv; i.h. 257, 279]. 1585: Igirt vala [Kv; i.h. 443]. 1586: Ighir volt [Kv; i.h. 594]. 1590: Ighirtének [Kv; TanJk I/1. 150]. 1590 k: Igiterm magamoth [Szu; UszT]. 1592: Igitrwnk [Kv; TanJk I/1. 187] | igyre [Kásonim-pérfva; BCs]. 1595: igiterek [Kv; Szám. 6/XVIIa. 317 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] | igirek [UszT 10/119]. 1599: igirte [i.h. 14/20 Mich. Kerestely Jenlaksiensis^a lib. vall. — ^aÉrtsd: énlaki (U)] | igiterek wolt [i.h. 14/21]. 1610: igir uala [UszT 4. 9e]. 1616: igire [A.csernáton Hsz; LLt 130. C]. 1630: igirem [Sv; BálLt 47]. 1635: Igirte [Káson; LLt Fasc. 71]. 1636: igirte. igirt volt [Ádamos KK; Pf] | igirt uolt [Bözödújfalú U; Pf]. 1637: igirt vala. igiterek volt [Mv; MvLt 291. 91-2]. 1646: igir uala [Bádok K; JHb III/72] | igirtünk volt [Jenő SzD; JHb III/3]. 1653: igirem [Cege SzD; WassLt]. 1664: igyre [Vaja MT; VH]. 1668: ighiré [Bő MT; Berz. 1. 14/14] | igeri. igiret [Diós K; JHbK XXIII/27]. 1671: igirt. igirnék [Miklós-vár Hsz; SzO VI, 333]. 1673: ighire [Jobbágyfa MT; BálLt 50]. 1677: igirek [Kissolymos U; Márkos lev.]. 1679: ighiré [Dés; Hr 2/26]. 1686: igirvén [Mezőbánd MT; MbK]. 1688: igerem. igirem. igirt. igirtük. Igitrwnk. megh igértetett [Dés; Jk]. 1694: igirték [Désfa KK; Pf]. 1700: igire [Beszt.; LLt Fasc. 107] | igirem [Alfalu Cs; LLt Fasc. 160]. 1703 u.: igirt [Somlyó Sz; SzVJk 64]. 1710: igire [Backamadaras MT; CsS]. 1712: igirtünk [Dés; Jk I]. 1719: igyirte [Csz; SzO VII, 261]. 1722: igirtik volt [Agyagfa U; Pf]. 1725: igiri [Koronka MT; Told. 27]. 1728: igirtem [Légen K; TL. Szilvási Boldizsár gr. Teleki Pálhoz] | igitrenak [Dés; Jk 376a]. 1733: Igitrenak [Dés; Jk] | igirt [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1745: igirte magát [Nyomat MT; Sár.]. 1748: igirt [Vargyas U; CsS]. 1755: igértének [Szentmargita SzD; Ks 18. CII Kosa Sigmund tt lev.]. 1757: igyirtek [Gyszm; DE 3] | igirte [Méra K; AggmLt C. 21]. 1758: igirtünk [Mv; WassLt]. 1759: igirt légyen [Koslárd AF; BfN dobozolt anyag VI]. 1760: igirtem [Kersec H; Ks LXII]. 1763: igirt [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. 1773: igirném

[Kilyénfva Cs; LLt Fasc. 69] | igyirte vala. igyirtik vala [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 65, Fasc. 149]. 1775: igitrenak [Olnok SzD; CU]. 1777: igyirte [H; Ks 114 Vegyes ir.]. | Igiterm [Sárvásár K; KLev.]. 1784: igirte [Malomfva U; Pf]. 1786: igitrenak [Kv; KLev.]. 1787: igyire [Jenőfva Cs; RSzF 281]. 1789: Igitre [Abosfva KK; UnVJk 41b]. 1795: igirt vala [Szárhegy Cs; LLt]. 1798: igirte [Kv; RKA]. 1805: igirvén [Torockó; TLev. 7/12]. 1811: igirte [Dés; DLt 147] | igirének [Görgénysztimre MT; Born. G. XVIII. 3]. 1823: igirvén [Déva; Ks 91. C. 12]. 1832: igirte [Mv; Lok.]. 1841: igyirtünk [Taploca Cs; RSzF 293]. 1850: igirvén [Jegenye K; KmUlev. 2].

Noha már az egyes jel-ek alatti adalékok idézésében is, a Ha. alattiakban meg szinte kizárólagosan az i-ző változatokra voltunk tekintettel, az itt felsorolt adalékokon kívül még — gazdaságosság okából — mintegy kétszáz ódulan szereplő *igir*-féle alakot hagyunk figyelmen kívül. Ez és az egyes jelentések alatti felsorolt fölös számú i-ző adalék azt bizonyítja, hogy az erdélyi régiségben rendkívül gyakori volt az ilyen ejtés a nyelvi élet minden szintjén. Ezek után feltűnő, hogy míg erre az ejtésre a TESz — az ÖMSz-beli után — csak Sylvester Jánostól (1541) idéz XVI. századi, s utána is csak egyetlen XVIII. század végi adalékot, *igir* formát a régiségből egyet sem, itt megszakítatlan sorozatban a XVI. század közepétől a XIX. század derekáig ezek az alakváltozatok jelentkeznek.

igérendő megajánlandó; care urmează să fie oferit; zu bietend/bewilligend. 1857: a' közönségnek is nyilatkozni kell hogy az érdeklött Személyek által igérendő haszonbér meg egyezik é az helység környületivel vagy nem [Bágyon TA; Bosla hiv.].

igérés 1. ígérgetés; promisiuni repetate; wiederholte Versprechung. 1600: az szegénységet mindenütt sollicitája a szabadság igiréssel^a, de ekkéig kevés hasznát látuk [SzO IV, 137. — ^aDe i.h. *igér* is!].

2. kb. ajánlás, kínálás; ofertá; Angebot. 1844: Esztergajos Kováts László kérelme mellyb(en) az O Tordai piazton . . . edgy sátor helyet kér mivei el adhatására³ // Ezüst ft Taxa fizetés igérése mellett adattatni [Torda; TVLT 318-hoz 148].

3. *többit* ~ licitálás; licitatie; Lizitation, Überbieten. 1817: a' Tkts Demeny György Urnak Névében és képeben Re admoneáltattak Tkts Dobolji Josef Urat az iránt hogy ha akár melj leg kissebb praeiudiciumat is lattya, Tessék az még el nem kezdett Kotyavetyén kész pénznel meg jelenni és az többit igérés által meg venni [Ne; DobLev. V/1009. 2a. — ^aA szóban forgó ingatlanokat].

igéret 1. promisiune; Versprechung. 1562: Mely igiretnek öröme miatt indittván a vajda^a, azonhelyt erejétt indittá és megveré a keresztieseknek táborát^b Tömösvárnál, Váradnál és Erdélyben Kolozsvárnál [ETA I, 11 BS. — ^aSzapolyai János, erdélyi vajda, később választott király és erdélyi fej. ^bA Dózsa György táborát]. 1581: vezettek eo kegmek . . . hogy sarczot ne vessenek az felseo Espotaly mesterre hane(m) Az eo igerety zerent aggio(n) Az Also Espotaly mesternek 'a Zegenyek tapllassara Mind bort mind bwzat zalonnat vayat saytot es egiebet a my lehet [Kv; TanJk V/3. 237]. 1591: Francisus Orban de Lengeliffalwa Nobilis valja . . . megh telliesittywk az Jgeretet [UszT]. 1659: Ez el mult Beszterczey keőzönseges gyűlésben keszek lettünk volna azon igyeretunket be telyesiteni, de orszagul kglmek egyenlő akaratbol halazta más köüetkezendő gyulesre annak veghebe(n) uitelet [UszLt 16 fej.]. 1668: eo kgle . . . azt igeri hogy . . . az lo kertbe(n) . . . ád három Rudat^a, mely igi-

retire Mikola Ur(am) is eo kgle ada en előttem Maroti Istua(n)nak 16 forintot [Diós K; JHbK XXIII/27. — ^aKaszálót]. 1712: Azert ker(em) ed(es) Batya(m) uram kgmét, hogi igireti szerint igazicsa el Atyaffiságosan azan dolgot [Folt H; JHb Folti Mária br. Jósika Imréhez]. 1717: dolgojunk mind szőlő munkára, s mind aratásra elég vagyon igyerve de igén kívés profitálozik az igyeretben [Szentdemeter U; Ks 95 Fodor Márton lev.]. 1749: valóe, hogy Dumitru ... hólđ buzat igyirt néki elis hattam ezen igyiretre és ajánlásra [Korollya H; Ks 101]. 1784: Melly igéretjének Sziványi Josef Ur Satisfacialni kívánván ... lépék ilyen compositiora [Süket-fva MT; Kp II. 11].

Szk: ~eihez bizik. 1823—1830: az ő igéreteihez biztam [FogE 158] * ~et forgat ígérést elodáz. 1619: Szkender pasa úgy vagyon, hogy elég sok commendatiókkal is felele, de bizony valóban mérges haraggal is beszélle, kinek akármí summáját, vagy prolixitását írjam Nagyságodnak, de csak az ígérést forgatja, és valóban adomány kell neki [BTN¹ 193] * ~et tesz. 1555/1566: Jgen kertem ... Csaky Mihál vramath tütör-nak, az en Jambor hazas tarsomnak, Bogathy Chata-nak, az eo edes Apro Arwaywaly eg'etemben ... tekin-cze Nagha: Azt hog' meeg Jsten eo felsegeis Igirthe es Igrithet teot az oszuegeknek es Arwaknak feo keppen gond wiseleyenek Lenny [Zsuk (melyik?) K; SLt A. 33]. 1586: Fassio Sophiae Teremy Gregor(ii) Vrebege az vtan erttetem megh mastwl hogi azokis igireteth teot-tek volna neky, vgian eo magatol Igiarto Gieorgitwl hal-lettam hogi igirtek volna [Kv; TJk IV/1. 617]. 1693: teóttom volt Lázár Ferencz vr(na)k ígérést [Alfalu Cs; LLt 22. A]. 1725: Segesvari Polgár Mester Uramat is re-quiraltam ... most ígérést nem tóttek Ngod(na)k fa-irant [Pálos NK; Ks 95 Hévízi István deák lev.]. * ~et vagyon az ígérést marad. 1795: minden Ezer Szendilyért vagy Prastyiláért három három Máriásokat a vekturajért igérték, de tsak az ígérésttel vagyunk s mind eddig még egy xrt sem adtak [Dobra vid. H; Ks] * eleget tesz ~ének. 1801: ha későbbetskén-is, de tsak ugyan ha élek, bizonyoson eleget teszek ígéréstem(ne)k [Kv; SLt 17 P. Horváth Miklós öccséhez].

Sz. 1778: tudom en azt hog az Igéret, adományt vár [Dédacs H; Ks 96 Gyulay Ferenc lev.].

2. (megvesztegető) adomány/ajándék-ígéret; promisiunea de cadou/de dar (cu scopul de a mitui); (Bestechungs-) Gabe/Geschensversprechung. 1583: Cathalin Vincze Lazlonę vallia ... az fogolj Catushoz ... en magamtol Menek be es Dorgalom vala Myert eskwt volna es vallot volna ket fele, Monda Azert eskwm (!) en megh Boregeteó Peterne a' Bobis (!) mellet hogy ennekem Mind Ing vallat s mind kezkenéot s mindent igirt ... es engemet illie(n) Igirotekel vit arra Amit vallottam visza [Kv; TJk IV/1. 94]. 1671: Hogy a' Tanácsi es minden egyéb rendeknek, mind Országos gyűlésekben, mind azon kívül-is libera voxot enged ő Naga^a, nem fenyegetőzéssel, sem ígérésekkel, sem adományokkal, sem valakikkel külön való beszélgetéssel, vagy mások által való intimatioval, sem semmi egyéb utakon modokon azt nem impediallya, es senkire az szabados Voxért indignatioj nem veti [CC 7. — ^aBarcsay Ákos fej.]. 1784: mint Commetaneus ... jelen voltam, de hogy valaki valakit fizetés ígéréstével, az Exequaltato Ur részére pr(ae)tent-dalt helynek ki mutatasára hitegetett volna észre nem

vettem [Gorbó SzD; JHbK LIX/4]. 1820: Hát ... az igaz é hogy a' Vallok a' kik ... egybe gyűjtettek, pálin-kázttatások, ígérétek mellett inducaltattak, hogy holmi dolgokrol vallyanak ? [Kv; JHb 48 vk].

Szk: adománybéli ~. 1791: Nsgod az Regiusokot adománybéli ígérésekkel arra kényszergette hogy azt^a reformállyák [Kv; JHb XLIV/4. — ^aA végrendeletet] * pénzbeli ~. 1726: az hűtlők pénzbeli ígérést nem fascináltattak volna [Dés; Jk].

3. fogadalom, fogadás; fägäduinjä, fägäduialä; Gelöbnis, Angelobung. 1585: Az elmúlt 1584 Eztendeoben, Biro Vram es az Tanach kert wala minket, Barath Petert es Boncziday Gergelt az iften walo hatosso haznak megh wytassara ... melyre my is igirtuk wala magunkat ez gielen (!) walo 1585 eztendeobe(n) ... eo kgyk wyanon emlekeztetenek rea hogy az tawaly igiretunk zerent ezt a munkat wennük fel [Kv; Szám. 3/XIV. 29]. 1589: Az Mezarosok zantalan sok zo fogadatiansagha Noha oly Nylwan wagon, Mint az Nap fenyé, ... Mostan el veghezetre ebbenis eo kgmek varosul megh Akariak probalni eoket, ha teokelletesek lesznek az eo Ighyreteknek vagy ne(m) [Kv; TanJk I/1. 113]. 1606: Ezert hituk az al perest hogi zent kjralj uayda Janosnak uala egy Jstuan new fya melyet Kouachy antal öhoza hit uolt az hadakozasnak Jdeyen hogi hadakoznek helie(n) es minden Jozagaba harmadaba bele fogadna beleis fogata anak Jele az hogy arol hadakozot es ugjan odays maradot arol az Jozagrol per hoc azt mongjuk hogi az az Jstuan nekwn uer zerent ualo atya(n)k fya uala azert azt mongjuk hogi az ő igirety es mj reank zalot uere söt az mjt oda uit uolna arolis zamadast keuanunk [UzszT 20/181]. 1677: Mivel penig a' Fejedelmek-is hitek szerént assecurállyák a' Regnicolákat, hogy valakik az Haza közönséges java ellen árulkodnának, meg-jelentik az Országnak es Tanácsnak, én-is igo kötelezem magamat erre az elő számlált hitre, valamig a' Fejedelmek-is ehhez és nekünk hittel tött egyéb ígérétekhez es Condi-tiokhoz tartják magokat, addig tartozván én-is ehhez tartani magamat [AC 66]. 1729: kérem ... alázatosan, ne culpáltassam az Mltóságos Groff urtol azért hogy most ezen Portioskámot (!) által nem adhatom ... hanem Szüret utánra kell halasztanom, assecurálom az Mltóságos Groff urat es securus lehet abban hogi igéretemet nem retractálom [Gyf; Ks 83 Ecsedi József lev.]. 1777: (A) ki fizetés igyirete dolgaiban Controversia vagyon [Déva; Ks 114 Vegyes ir.]. 1816: oly feltétel mellett lön az alkalom, hogy ha a történnék, hogy a közönség megállójá nem lenne igyiretinek, akkoron Szekeres István ökegyelmének tegyen le 24 forintot [Jenőfva Cs; RSzF 96].

Szk: ~ét effektuálja fogadását teljesíti. 1653/1655: Csepreghi Mihály Uram Protestál azon, hogy erős hűti alat valo obligatoriaja levén eo kgl(ne)k Ozdi Thamas Uramnál az Satis factionak terminussa tegnpra volt, eo kglme igiréit ez előttis akarta effectuálni, söt mostanis kész volna le tenni az pénzt [Kv; CartTr II. 877] * ~ét prestálja 'ua'. 1651: az Budatelj! karos embernek kolak penzet 12 forintiat veottek fel Kata Istua(n) es az tarsi Farkas az kolak szerent nem praestaltak igireteket [Lompért K; WassLt Bota Tivadar (35) jb vall.] * ~et tesz. 1653: Báthory Sigmund ... nagy ígérést tött vala^a nagy Csáki István által a portának: hogy többé a császár köntösét el nem bocsátja [ETA I, 68

NSz. — ^a1602-ben]. 1731: A mint hogy Tktes Nztes Dioszegi Mihály Atyánkfiának eö kglmenek Vég István(n) Atyánkfia töttis igiretet hogy 20 forintokat lévál, ugj mostannis nem retractálta szovát [Dés; Jk 409a] * *maga ~e* saját fogadása. 1613: Mely mostanj maga Jghiretit az megh neüezet modzerint ha nem pręstálnah. 80 forint lenne az keötele [Kv; RDL I. 92]. 1733: En mind várám kgd maga igiretinek effectumat, ha vagy egy vagy más uton kgd pénzemet meg szerezhethné [Borberek AF; Berz. 17. Fasc. XII]. 1746: Róth István Téglavető instalván a Tanáts(na)k, hogy itt dolgozhassék, tehát az Taxát, mellyis maga igireti szerint áll hat száz jó égetett téglából, meg fizeti megis engedtetett [Torda; TJkT III. 23] * *maga jó ~e* saját érvényes fogadása. 1637/1639: Grendely Georgy meszaros tartozik az maga nyelue uallasa szerent, harmincz kett forinttal Duisor vrait eo Kigyelmek, az Attiafiak(na)k teczeseböl Engettek Illyen conditionual az maga io Igeretj szerent, hogy az Jeouendeo keozelbik Husuet napjara megh agya kez penzul, engettek huszon Eött forintra [Kv; RDL I. 111].

4. feleségül/házastársul való, (el)igérkezés; promisiunea de a deveni soția cuiva; Versprechung (als Gemahlin). 1673: a' leány elebbeni igireterül el feletkezett el vötte a' Hajdu Marto(n) ajjándekat [SzJk 121]. 1776: illyen igiretet tett az Aszszony ő Nga előtt . . akkor tajban hallottam, hogy ezen esküvéssel erősített igiretit, M Groff Lázár János Urffi ő Nga, ő Groffné, és Kis Aszszony ő Ngok előtt Kéz bé adásávalis bizonyította a' M. Kis Aszszony ő Nganakis ezen alkalmatossággal hallottam illyen szavait; a' Mgs Gróff Lázár János Urffi o Nga eskütt igiretire, énis Kezet adok Groff Lázárnak, hogy máshoz nem menyek, hanem Groff Lázárhoz [Kóród KK; GyL. Lad. Lenger (20) famulus vall.].

Szk: ~et tesz házastársul ígérkezik. 1776: Azon alkalmatossággal, hogy ezen kedvetlen hirt hallanák Gróff Lázár Urffiról, hogy a' Kis Aszszonyról való Szándékát le tette volna, ki volt az, a' ki azonnal igiretet tön az Özvegy Groffné Aszszony ő Ngának, hogy Gróff Lázár felett ne törődnének, mivel ő benneis azon Szerentsét fel tanálnák, tsak hogy az Atyafiság iránt dispensatiót nyerhessen, mert ha a' Groffnének-is tettzik, ő el veszi? [Nsz; GyL vk].

5. ajánlat; ofertá; Angebot. 1582: Michael Kadar seu Girtler Addit hogy Az eg theo Iardant, kewannya volt az Aztalosne Rigo Georgteol ki Nem engedet, hane(m) eo Igirt Hoiabol Mast Akar ketteot erette, es Abban maradot a' dologh hog Megh Nywgdth Az Kadar Mihal Igreithin Rigo Georg [Kv; TJk IV/1. 21].

6. kb. megajánlás; ofertá, offerre; Bewilligung. XVIII. sz. eleje: Az Erdély országi Statusok igirete Csáki istvánhoz, midőn . . Erdélyt sok . . veszedelmektől meg mentette [Ks 38. I. 4 regesztá Huszti András kezével]. 1826: pénzbeli ígéretyeket kinyilatkoztatassék [Nsz; DLt 880].

Ha. 1586: Igiret [Kv; Szám. 3/XXIV. 6]. 1588: Ighiretetek [Kv; TanJk I/1. 85]. 1600: igiretet [Nsz; SzO IV. 139 a százsok Hsz-hez]. 1631: Igiretj [Kendilóna SzD; BálLt 48]. 1658: igiretekben [Beszt.; Ks 90 Cseffey László lev.]. 1692: igireti [Dés; Jk]. 1703: igiretire [Ádámos KK; Pk 7]. 1713: igiretire [Méra K; Aggm. A. 98]. 1726: igirettel [Dés; Jk]. 1746: igiret [Torockó; Bosla]. 1777: igiretiben [Cintos AF; KGy]. 1791: igiretem [Újtorda;

IB. Boér András ref. kántor kezével]. 1810: igiretit [K; KLev]. 1815: igirete [Várfva TA; JHb 48 br. Jósika István br. Jósika Jánoshoz].

igérgetik igérgetődik; a fi promiss in truna; wiederholt versprochen werden. 1662: Ha azért nem csak igérgetik, hanem egyszersmind adatik is némettség . . és ha meg fognak indulni, az katonák az ármásokra lévén rendeltetve nem egyezhetnek meg egymással [TML II, 256 Kemény Simon Teleki Mihályhoz].

igérhet 1. módjában van/szabad ígérnie; a putea oferi; kann/darf versprechen. 1618: En nem ígérhetem s nem is adhatom, mert az én uram^a azt az én számba nem adta [BTN² 95. — ^aA fej.]. 1630: abban bizony semmi modom ninczen hogy en Igrihessek czak edgyetis [Fehéregyháza NK; TGsz 51]. 1670: Hogy Baló Laszlo hivunk^a . . eö kglme job moddal procedalhasson, Assecuralljuk eo kglmit per presentes, hogy ha ki azon jo igyekezeteben ő kglme kívánságá szerent szolgál, bizvást ő kglme Ezer Tallerokótt ígrihet annak az személynek [Törzs. fej. — ^aPortai kapikiha]. 1736: a Mltgs Guberniumhoz, Szebenbe expedialtuk Nztes Dobolyi Márton kedves Atyánkfiát ő kglmét Instantiákkal ő kglme facultaltatik, hogy Mltgs Gróff Gubernator Hallerkői Haller Janos Urunk ő Excellentiájának ígérhessen egy pár Malom követ; mellyetis a Nms Város oda vecturaztat az hova ő Excellentiája foja (!) parantsolni [Dés; Jk 460b].

2. hihetőleg/valószínűleg ígér; a putea promite; versprechen können. 1653: Azt hiszem, hogy nagy igiretet is tett nekik, hogy inkább melléje vehesse őket; sőt az elmúlt időben, hogy mellőle eljövénék Brassótól, hiendő dolog, hogy ígrihette azt is nekik, hogy arról meg nem emlékezik, hanem örök feledékenységben lészen [ETA I, 106 NSz].

3. megajánlhat; a putea oferi; bieten/bewilligen können. 1790: Még eddig különös vármegye gyűlése nem volt, ez okon az Ármada számára Sem(m)it se ígérhetünk, de irtam Foltra is, Guraszadára is Jantso uramnak hogy jól szamba vegyük mifele naturát (így!) ígérhessünk [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

4. ~i magát vmire vállalkozhatik vmire; a se putea angaja la ceva; etw. unternehmen können. 1722: én pedig hogy ígrihesse(m) magamat töb(ne)k szerzésire, hanem a menyti restantia van rajtunk pro hoc A(n)no, arra tartozom szerezni^a [KJ. Rétyi Péter lev. Fogból. — ^aBort]. 1738: az eppitendő Hidnak éppítésére Concurrálni kívánunk, de hogy egézszen magunk meg-éppítésük, az a mi tehetőségunktől lehetetlen lévén, arra magunkat semmiképpen nem ígérhetjük [Dés; Jk 495a]. 1774: a' Nms Város Gyűlésiben olykor arra nem ígérheték is magokat hogy a' Nms Város Számára elegendő húst macellálhatnak [Kv; MészCLev.].

5. ~i magának vmir remélhet vmir, kilátása/reménye lehet vmihez; a putea spera, ar putea avea speranță; Hoffnung hegen/Aussicht haben können. 1631: hoszszu üdőt erőten alapattiahoz kepest maganak eö kglme nem ígrihet [Szentmargita SzD; Told. 27]. 1681: Borberek(en) Lako Varga Janos, Feleségével Vajas Kata Aszszonnial eggiütt . . . Lattiak meg elemedet es mar Vensgeje hajlott eggies alapottioakat . . magok(na)k hoszszas időt nem ígrihetve(n) Borberek hazokat . . . adák örökösön es megh hihatatlanul Incedi Pal

Ur(amna)k negyven magyar forintokert [Alvinc AF; Incz. V. 3]. 1749: én annyira Vagyok, hogy én elig ígérheték magamnak egy néhány napocskát [ApL 5 Apor Péter aláírásával]. 1789: Oláh ország felől semmi rossz hírünk nem jó, minnyájon akik bé jártanak jot beszéllenek s minden jokat ígérhetünk magunk(na)k [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

Ha. 1644: ígírhesse [Nyárádtó MT; Sár.]. 1716: ígírhetem [Köröspatak Hsz; ApL 2 gr. Kálnoki Ádám Apor Péterhez].

ígérkezhetik a se putea oferi pentru ceva; versprechen können. 1827: Sajnálom, hogy most az egyszer kíván maga helyzett szolgáltatni engemet, és mégis nem ígérkezhettem, mert az idő egy olyan alkalmatossághoz képest réám nézve igen rövid [Nagykadács U; Pf].

ígérkezik 1. (eljövetelre) ígéretet tesz; a face promisiunea (că va veni); (zum Kommen) Versprechen machen. 1681: Komaromy Ura(m) is ez Dezmálon itt volt Szüretre is ígírkézet [Körtvélyfája MT; BálL 1]. 1738: Az Aszszony . . . ígírkézet hogy holnap ide gyün, az mint hogy várjukis [Gyeke K; Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1770: Gr. Wass Miklós Pénzes ember volt szegény, de amellett fősvény is. Azután megpróbáltam generositását azzal, hogy . . . Szombatfalvi ítélőmester úr hozzám ígérkezvén ebédre, hozzá küldöttem, hogy adjon nekem három veder bort pénzért [RettE 221]. 1791: nekem az Assesor Urak . . . mind ígírkéztek hogy eljönek [Nagyteremi KK; SLt évr.]. 1823–1830: Azonban az úrfi s a doktor is^a megérkeztek, és elmentem látogatásukra, azonnal, hogy megtudtam . . . Ők megint hívtak vissza magakhoz, én ígérkeztem, másnap hozzájuk költöttem [FogE 211-2. — ^aGr. Bethlen Elek és Gyarmathi Sámuel].

2. munkára/szolgálatra ígéri magát; a se oferi pentru muncă/pentru slujbă; sich zur Arbeit/zum Dienst versprechen. 1592: Hennig Janosne, Cristina vallia. Az mi vinceleerwnket hia vala Bak Balint az zeoleobe, miért-hogi ne(m) Ígírkézek, kett vtalis zida megh [Kv; TJk V/1. 265]. 1598: Luch Ianosne Magdolna azzony wallia . . . az leany . . . Stenczel Ianosnenak ígírkézet zolgalmi [Kv; i.h. 156]. 1640: Néhákor olyan dolog is eshetik, hogy valamely pastor^a két felé is ígírkézett, vagy nem legitimo modo hanem más alávalo supplántálással kellett valahová be magát canonunk ellen [SzO VI, 147 fej. — ^aÉrtsd: lelkipásztor]. 1736: az it valo buzara holnapra ígírkéztek csíplők nyolczadan kilenczedin ebéd vika ha vgy parancsoja Ngod [Kv; TKI Mihály Deák Teleki Ádámhoz]. 1823–1830: mondotta, hogy kérjem meg az anyját gazdasszonynak. Megkértem s ígérkezett is az özvegy papné [FogE 301].

3. ígéretet megtenni vmit; a promite întruna că va face ceva; wiederholt versprechen, etw. zu tun. 1595: küldete velem Biro Wram az Zillahi Biraknak: Mellyeket megis talaltata velem az loak felől hogy ő km(e)k fizetnek meg: Ígírkézek váltig [Kv; Szám. 6/XVIIa. 164 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

4. vállalkozik vmire, kész elvállalni vmely szerepet; a se angaja pentru ceva, a fi gata să accepte un rol; etw. unternehmen. 1747: magam is invitaltam az őcsémet Kereszt Aponak, ígírkézet [Alamor AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez]. 1823–1830: Mentem azért előbb a

nagy Borosnyaihoz, aki jó szívvel ígérkezett. De csakugyan azt mondotta, hogy mivel az öccse a szerez azon a héten, papnak nem illik papban válogatni, azért hívjam meg esketni az öccsét [FogE 302].

5. feleségül/házastársul ígéri magát; a se promite cuiva de soție; sich als Gemahlin versprechen. 1695: az leány az alatt, Attya és Annja consensusabul, máshoz ígírkézett. A leány pedig, abbili tselekedetiért, egy forinton convinctassék [SzJk 289]. 1823–1830: mint-hogy maguk között bizonyosan beszéltek arról, hogy adják-é, jöjjön-é húgomasszony hozzám feleségül vagy ne, tegyék félre a ceremóniát s adják ki a feleletet egyenesen, mert valamint a legénynek szabad kérni, úgy a leánynak szabad ígérkezni vagy nem ígérkezni [FogE 299-300].

6. fogadalmat tesz, (meg)fogad vmit; a face o făgăduință, a făgădui ceva; ein Gelöbnis ablegen/leisten. 1681: Esküszöm ezért az élő Istenre . . . hogy . . . az ő nagyságok, méltóságok, életek, birodalmok ellen, seőt károkra céllozható dolgokban soha senkiuel nem tractalok . . . seőt . . . magam is az olyanoknak ellenek állanj ígírkézem [CsVh 86-7].

ígérő 1. mn 1. ígéretető; care promite mereu; wiederholt Versprechungen machend. Sz. 1770: Teleki Ádám . . . sokbeszedű s szóval sokat ígérő, keveset teljesítő ember volt szegény [RettE 221].

2. ~ *cédula* megajánló irat, ofertă în scris; Bewilligungsschreiben. 1824: Én kötelességemnek ösmérem megintálni, ha méltóztatnék ezen ígérő tzedulát nekem becses neve aláírásával visszaküldeni . . . ha pedig tsak felét, vagy negyed részét adja, az is grátzia [Kv; EM XVII, 173 Csáky Rozália Lázár Benedekné Bethlen Máriához]. 1829: Az Egyesületnek azon rendes Joltévőitől, a' kik az ígérő Czedula szerént az 37 Renes forintokot, és 30 xrokot megadták, azon rendel, mely szerént kegyes adományait bészolgáltattak^a [Kv; BLt 12. — ^aKöv. a név és összeg szerinti fels.].

II. fn 1. persoana care promite; Versprechungen machende Person. 1816: Meltóztasson . . . mind szolgáknak mind Kováts Czigányok(na)k a' Vas Discretioakat ígeröket meg büntettetni [Torockó; TLev. 9/46].

2. *röbket* ~ (árverésen) töbket kínáló személy; persoana care oferă mai mult (la licitație); Überbieter (bei der Lizitation). 1840: . . . Kováts műszerek együtt licítaltván mint töbket ígérő vette meg Költze Károly Udvari kováts legény [HSzj kovátsműszer al.]. 1847: Demeny György Ur . . . a' Mai Napon Dob Szó mellett Kotya-vetyén a' Töbket Igerőnek e' N: Enyed Varossában és annak határában kün lévő minden fekvő Os Javait örök arron el akarja adni [Ne; DobLev. V/1009. 5/1].

ígért 1. promiss; versprochen. 1619: Ettől az Alagától^a küldtem én is levelet Gáspár vajdának az nekem ígirt pénz felől, de félek, hogy heába [BTN^a 282. — ^aMehe-met pasa szolgálja]. 1695: Kglid Alumnnusi várják Ura(m) Kglid jo akarattyát, méltóztassék Kglid, szegényeknek ígért kegyessége szerént hatra maratt részét Alumniajok(na)k ki adatni [Kv; BK. Sz. Ne nethi Sámuel Bethlen Gergelyhez]. 1748: Uri ígért jó akarattjából csekély Igenpataki^a Házomnak Subleva(t)lojára, ígérte vala az Ur vagy három Szász helységbeli Dézmának im-

petra(ti)ójában való assistentiaját [TKI gr. Teleki Ádám lev. — ^aAF]. 1765: által küldte hozzánk Perceptor uram, az ígirt aratókért, de meg nem engedék az Földes Uraink, és a Tisztartók hogy aratokat adgyunk [Marosszitimre AF; Eszt-Mk Vall. 210]. 1774: Engemet Pintye Fogadoshoz küldöt, hogy az ígért Tinot külgye el eő kigyelmenek Harinára^d [Mocs K; KS Conscri. 36. — ^aBN]. 1815: Krétz Kretsun ... ezen ígirt gabonát minden Esztendő végével becsülletesen bé fizetni tartazik [Szentbenedek AF; SLev. 2]. 1837: Jo Szivü barátságánál fogva küldöm Szekerem az ígért törökbuza után [Ó-Torda; TLt Praes. ir. 38/844 Kassai F. Mihály ügyvéd lev.].

2. (járandóságként) megígért; promiss (ca retributio); (als Gehalt) zugesagt. 1751: Soha felit sem attá ki fizetés(en) ígért Gabonájakat, Eledeleket, s Kenderetskéket [Marossztkirály AF; Told. 29]. 1790: Árkosi Veres Pál . szolgalegény . 1-a Januáriustól fogva egészen júliusig híven és igazán szolgálta Solymosi Mihály őkegyelmét; praetendállya, hogy a neki ígért bérnek felit fizesse meg [Árkos Hsz; RSzF 166]. 1808: Enis tartozom ... az ígért 50 Vforintokat vagy részenként a' munka folyomotjához alkalmaztatva, vagy a' munka elvégzése után egyszersmind ki fizetni [Kakasd MT; DLev. 4. XLI]. 1856: Bosla Ferencz, Zsako István . . . meg fogadták pakulárjaknak Bedelői Duma Vasziát ... következő fizetésel^a Mely ígért bérért nevezett Duma Vasziia pakulár tartozik ... hogy a keze alá adott juh nyáját jól őrzi [Torockó; Bosla. — ^aKöv. a fels.].

3. megajánlott; offerit; bewilligt, geboten. 1739: Mlgs Gróff Fő-Ispán Urunk ő Ngának ígért 50. köből Zabn(a)k penzen lejendő meg-vétetetésére, míg ölcsoobbacska léssen a' zab, facultáltatik Hadnagj atyánkfia ő kglme [Dés; Jk 523a].

4. házastársul odaígért; promiss(ā) de soj/de sojtie; als Gemahl/Gemahlin zugesagt. 1625: Engemet az J hazához fogadott volt leanyara Kouaczy Katara es minde(n) Jouajba bele vallott es fogadott volt, mely nek(em) ígirt Leanyat enneke(m) meges ada annak modgia szerent [Uszt 107a]. 1640: Nemethi Olah Janos fernek (!) ígert leanianak. Matkaiatol valo el szakadast kivan, mely iffiu legeni hogi el hatta iegszet (!) matkajat haro(m) ezteoben iar [SzJk 52].

5. vállalt; angajat, promiss; angenommen. 1763: Procuratora el menven Varasunkrol az Novizás Inak ki Cau(sajana)k defensiojat magára váltota vala, hogj attol esett meg tsalottatasa, s' reménségében condualt Procuratoratol lett jaczodtatasa consideratioban vétessék, illendő, ne hogj eddig annak ígert, de nem tselekedett szgálattjában bizván, mostan meg szorittassék, és kárban ejtessék, azért ezen Cau(sana)k decisioja differaltatik [Torda; TJkt V. 145].

6. birt. szr-os alakban; in formă cu sufix posesiv; in Form mit Possessivendung: vki által megígért; promiss din partea cuiva; von jm versprochen. 1711: Küldtem Váriban, hat ökorrel szánnal, Dadai Jósef ígerte szénájért, ki is egynehányszor becsülletire fogatta, hogy egy szán szénát ad [SzZs 291]. 1740: az it valo az nagy(sá)-god ígerte gabonajert nem megyen el [Kercsesora F; TKI Mohai Mózes Teleki Ádámhoz].

ígértet megajánltat; a face să fie oferit; bewilligen lassen. 1779: Amely lovakat és tyrokat ígirték vagy késken telen ígirtettek a múlt esztendőben az urakkal és nemesekkel, aki eddig nem praestalta, újra szorgatják [RettE 396].

ígértetett ígért; promiss; versprochen. 1677: a' mely Katonák a' Mihály vajda ... mellől el-állottak, azoknak személyekbe(n) akkori ígirtetett Nemesi praerogativajok mostan-is helyben hagyatot [AC 202]. 1715: Kerserven tapasztaljuk közönségesen azt is, hogy a mi kegyelmes urunktól ő felségitől a nemes haza szükségire ígirtetett és decretaliter confirmaltatott considerabilis summa ki nem adatik [SzO VII, 205 a székely nemzet kívánalmai a főkormányzástól].

ígértetik 1. ígérlet tétetik vmire; se face o promisiune pentru ceva; Versprechung (zu etw.) gemacht werden. 1677: kiknek földök vagy rétek Fiscus számára applicáltattak volt, ha eddig nem restitultattak, contentatio, vagy a' földeknek s' réteknak restitutioja ígértetik | A' Várad vár árka ásása miatt a' kiknek házok el-eset, vagy el-esnek, károknak refusiojának modalitassa felől az Ország és a' Fejedelem hogy deliberalni fognak, ígirtet [AC 241, 249]. 1710: Publicaltatott vala ezen Esztendőb(en) 20ma Juny emanált Patensünk által Vármegjéken és Székeken, hogy mivel az fellyel el múlt siralmas időkbén ide s' tova el bujdosván és széllyedvén ez Hazánk Lakosi kikis hogy az el hagjott földekre, s' lako helyekre vissza telepedhessenek, és meg nyomulljanak, ígirtet (!) nekik mindenemü Contributio alol im(m)unitas egj Esztendeig [KvLt I/198 a gub. Nsz-ből]. 1719: igyirtetett is consolatio, de mindeddig is nem tapasztaltuk [Cszs; SzO VII, 261].

2. megígértetik; a fi promiss; versprochen werden. 1662: a segítség olly okkal ígirtetik vala, de a vár^a és benne levők is római császár hűsége s' őfelsége oda bocsátandó commendántja igazgatása alá teljes hatalommal bocsátatni ígirtetnek [SKr 587. — ^aA török ostromolta Várad vára 1660 nyarán]. 1764: Alkuttuk (!) meg Havasálj földi Ribniki luon Csertsele Téglá vetővel ... Ez szerint a' Ns V(á)r(me)gye fizet neki, minden eméret Tizenegy sustákat, egy, egy, Véka Török buzát, e' mellett minden Ezerre egy font Turo, és minden száz Ézerre egy egy másá Ső ígirtetett [Dob.; Borb. I St. Fogarasi hités vm-i not. kezével].

3. vkinek odaígértetik vmi; a fi promiss ceva; jm etw. zugesagt werden. 1771: A Sz. Benedeki Tot azért nem difficultályák a' Somlyaiánusok, hogy Contractualiter engedtetett a' Lugosiánusoknak, a' Forrai két Tok közül edgyikért, az halászat tsak jó akaratból ígértetett, nem a' possessorátus Titulussáért, és tsak addig mig a' Sz. Benedeki Tot, Lugosi Ferentz Ur reparalhattya [Fejér m.; DobLev. II/428. 11b].

4. megajánltatik; a fi offerit; geboten/bewilligt werden. 1671: Ado, Porta Contentatiojára a' Ső Aknak jó-vedelméből, husz ezer Tallér ígértetik [CC Mut.]. 1677: A' Vég házaknak építése is nem utolsó szükséges dolog lévén ez Hazában, siganter penig a' Ienőben el-kezdett épületnek continualása; ez okon e' szükségre-is ígirtetik Kapu Szám után az Adonak első terminusán be szolgálatni, Kapu Szám után egy egy forint [AC 72].

Ha. 1790: ígirtet [Msz; LLt 10/2].

igézés igézet (szemmel verés); deochi; Bann (böser Blick). *XVIII. sz. eleje:* Az igizisselis sokat artnak a rosZ Szemű emberek a SzeP lónak, és égizet (!) vizzel ugy kel orvosolni, mint a' Kis Gyermeket Szokták [JHb 17/10 lóatási ut.].

igézet igézés (szemmel verés); deochi; Bann (böser Blick). 1826: ha szemesebben ügyelte volna a Felperes Tehenét a midőn teije elapadásáért az igézet ellen orvosolt; reáakadhatott volna a nyavalljára; mert a Torok gyék, lassan és nem egyszeribe elé rohano nyavallya [F. rákos U; Falujk 144 Barrabás Áron pap-not. kezével].

igézet-víz kb. oltott víz (igézés elleni orvosság); apă în care s-au stins cărbuni (impotriva deochiului); Wasser, in welchem Glut gelöscht wurde (Heilmittel gegen Zauberei). *XVIII. sz. eleje:* Az igizisselis sokat artnak a rosZ Szemű emberek a SzeP lónak, és égizet (!) vizzel ugy kel orvosolni, mint a' Kis Gyermeket Szokták [JHb 17/10 lóatási ut.].

A címszóra von. szöv-beli adalék tollvétséges előtagjának *igézett* olvasatával is számolható.

iglai az Igló (Szepes m.) *tn* -i képzős szárm.; derivatul cu sufixul -i al toponimului Igló; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Igló/Iglau (Kreis Szepes). *Szn. 1671:* Martinus Iglai de Colosvar [Kv; Tjk VIII/11. 389]. *1672:* Iglai Condert Marton [Kv; i.h. 255]. *1674:* Iglai al(ia)s Condert Márton [Kv; Szám. 34. L. 3]. *1732:* Iglai Ferencz [Ne; DobLev. I/149]. *1756/1844:* Iglai Ferentzné Brullyai Kiss Annától 's Leányától Iglai Kiss Annától vasarlott Gyumolcsösről valo Contractualis levél 1756 [Ne; i.h. V/1249 iratjegyzék]. *1781:* Mé-száros Demény István Ur(am) Hites Társa, nemes Iglai Anna Asszony [Ne; i.h. III/555. 1a].

iglai süveg Iglón készült főveg; acoperămint/pălărie/şapcă de la Igló; Iglauer Haube. 1599: Chany János. Hozot Bechy Marhatt. 11 Hordoban 12000 Jglay Siueget ... 60// — | Zabo. Palnenak Hoztak Debrecenbeol. 2 Hordo. Iglay Siueget 2500 tt 12/50 | Kanta Mihaly Hozott Bechy Marhatt ... Egy Hordo. Posenj Siueget 800 tt 4 // — Egy Hordo Iglay Siueg 1200 tt 6 // — [Kv; Szám. 8/XIV. 2, 18, 20 hj] | Hanes Balk Hozot Bechy Marhatt 1 Hordo Jglay Siueget. 1200 tt 6 // — 118. Polgar Siuegett 1 // 18 [Kv; i.h. 21]. 1629: Kalmar Marha iutot ... Wicey Janosnak Egy Jglaj swuegh [Kv; RDL I. 132].

Szk: *apró ~.* 1599: Nemet Janos Hozot Bechy Marhatt 400. Polgar Siuegett 4 // — 3. Hordo Ereg Jglay Siueget. 3000 tt 15 // — 3 Hordo. Apro. Iglay Siueget. 3600 tt 18 // — [Kv; Szám. 8/XIV. 36-7] * *öreg ~.* 1599: Kamdort Jstwan. Hozot. Karolibol^a Egy Hordo Ereg Jglay Sweget 1000 t 5 // — | Zep János. Hozott ket Hordo Ereg. Jglay Siueget 2200 11 // — [Kv; i.h. 7, 11. — ^aNagykárolyból].

igler kelmefajta; un fel de stofă; Art Stoff (aus Igló/Iglau). 1573: Magdolna Molnar Andrasne Azt vallia Adot rezebe egy scarlat Zoknyat es egy zeold palasot (!) Resze kuylis adot egy Zederyes Mohar Zoknyat es egy veres Iglert [Kv; Tjk III/3. 193]. 1594: Seges-

wari Leorincz vallia, monda erre, vay nem chak az Jgler arraba, hanem az kwwlis ados nekem [Kv; Tjk V/1. 474]. 1599: Balog Mihaly Hozot Bechy Marhatt. 2 Ball. karasiatt 20 // — ... 2 Ball Jglert 8 // — 3. Hordo Trupaytt ... 9 // — Simon Deak Hozot. Karolibol ... Egy Ball Iglert 7 // — ... Egy Ball Barazlaytt 3 // — [Kv; Szám. 8/XIV. 6-7 Hj]. 1620: Posztorul ... Egy Gaal Leombergtól f 6 ... Egy Baal Baraszlaif f 3 ... Egy Baal Iglertől f 4 Egy Vegh Iglertől f — / 16 [Kv; KvLt II/69 VectTr 5—7]. 1688: Egy Bál Jglertől f 6 [BfR Vect.].

Szk: *~ palást.* 1589: Egy visselt fekete Igler palást f 2/50 [Kv; KvLt Inv. I/2. 35] * *fodor ~.* 1589: Ket pozto palast fodor Jgler [Kv; KvLt Vegyes I/2. 48] * *fodor ~ keccer subica.* 1572 k.: Kys Myhal zolgalta barat Istwant zolgalatomert ados mynd Enye ydeigh fl 12 d 50, es 1 fodor Jgler keccer subycca [Kv; Tjk III/3. 262 f] * *köz ~ friss.* 1587: Zegeotom egy leantt kinek Ersebett newe. p(ro) f 7 1 kéz Jgler frish [Kv; Szám. 3/XXVI. 13] * *köz ~ nadrág.* 1592: az Zakachi Jnassal Jstokkal zegeotunk megh az Tanach hazban ... ezen-deigh f 5 Egi keöz igler nadrágban [Kv; i.h. 5/XIV. 180].

L. még külön a *fodor-igler* címszót és az ott felsorakoztatott szk-okat.

igler-posztó posztófajta; un fel de stofă; Iglauer Tuch. 1582: Nireo Kalman ... hoza ky az Boltbol valamy Igler poztot, kere Azon hog egy zokniat es eg frist chinnaliak beleolle [Kv; Tjk IV/1. 41 Petrus Gruz vall.].

iglicetővis kb. tövises iglice; Ononis spinosa; osul iepurelui; Dornige Hauhechel. 1679: Iglitze Tővis 2. vize üveggel nro 1. 3. vize üveggel nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt. 47].

Az Ononis spinosa fajcsoporthoz az értelmezésben jelzett faj mellett a 'szagos iglice; Ononis arvensis L. v. Ononis hircina Jacq.; osu iepurelui; Bock-Hauhechel' is szerepelhet az idézetben. Nem valószínű, hogy a leltár-szerkesztők különbséget tudtak volna tenni az egymáshoz nagyon hasonló fajok között.

igumen 1. jegumen

igy 1. úgy

igy 1. *hsz* 1. ekként, ilyenformán/képpen; astfel, în felul acesta; so, auf diese Weise. ?1503: Igy vagyon Annak az Alkalma, Hogy ... egyzer kazalyam meg? [Szentlélek Hsz; MNy LX. 106. — ^aA zálogos földet]. 1546: Ez fellyl meg yrth dolgokath my ygy wegezthyk az meg yrth kethel alath [Radnót MT; JHbK XXXVIII/19]. 1563/1569: Az wegezys pedig Jg len koztwnk^a [Mészkö TA; Told. 27. — ^aKöv. a részl.]. 1568: eotues orban q maga, a kerdot hatra foguan Jgy alkut volt meg az aly p(er)esel eotues gergelel [Kv; Tjk III/1. 178]. 1581: Melly dolog my elötlötk így leon Mind az Naznagy es Niozolio Azzony elötk [Lécfa Hsz; HSzJP]. 1620: Ha kj akartak abbul az Birodalmombul tartani nem igj hatalmasul kellett uolna ha nem teörwenniel [UstT 36a]. 1699: Melly Dolog mü elötlötk így menven vég(en) adgyuk müis ez mü Kezünk irása alatt valo levelünköt fide n(o-st)ra mediante pecsetünkkel s kezünk irasaval megherösítve(n) [Szentmihály Cs; Borb. II]. 1810: szegény Kis Antim úgy tetszik egy perczen éjjel jobban magánál vagyon ..., de már három versen is volt így s megint rosszszabbul lett [Buza SzD; JHb Jósika János lev.].

Szk: ~ ..., *amúgy* ... 1775: A grófné mentegette magát, hogy neki nem kell, kereskedjék a maga rendin, így van, amúgy van [RettE 354] * ~ és eképpen. 1685/1792: Ezeket miis ... Testamentarius Birák az mű igaz hitünk szerint valyuk és irtuk, hogy mű előttünk így es ekképpen tön Testamentumot Nehai Veres Martoné Aszszony Bene Ilona Aszszony [BLev. Transs. 15] * ~ s *amúgy*. 1758: De én akkor ingyen sem gondolkoztam arról, hogy elvegyem S félttem mindenekfelett attól, hogy az urát meg ne becsülje; attól is, hogy hallogattam egyet is mást is fölé, hogy lakadalmakban így s amúgy, több efféle (Eperjesi Ferenc) Míg mátkás volt a leánnyommal, sokat locsogott-fecsegett ellenem, hogy így s amúgy keresi s veszi ki tőlem ami a leányomat illeti [RettE 75, 277-8] * ~ s ~. 1568: Antoni(us) szoch fass(us) est, Ezt hallotta(m) biro Katol hogy azt monda Epthues Palnenak, am Jg s yg szydam az fonyat valagw bestye hyres kúrwath [Kv; Tjk III/1. 209]. 1765: mondék néki hogy trefára ne vége a Dolgot, mivel így s így van a Dolog [Kóród KK; Ks 18/LXXXVIII. 11] * s ~ tovább. 1863: A vizsgálószerk 1864 Január 5-én kezdi meg működését Győrfalván s így tovább a mint rendben következik [M.bikal K; RAK 143 esp. kl].

2. fm-ban utalószóként; in functie de adverb in propozitia regentă; als Verweisungswort im Hauptsatz: úgy; astfel; auf diese Weise/Art. 1507: Az Reu(d)y^a Molnot hagyom ... Illyen modon hog Cheh Janos fy(am)nak legyen zabad molna hog vamaual Egyetembe Eroly(eo)n benne Ig hog Euys legyen segetseg Az cynalassab(an) [Kv körny.; NyIrK VI, 186. — ^aA Rödön (K) lévő]. 1540: En Ba(n)fi Gaspar nagj faluy az en Batiaimtül Banfi lazlotul es Miklostul neminemw nagj szwkseges dolgaimert kertem három szaz forintott kyert az Valazutj es Bonzidabelj rezemet wettem szalagon

Igj hogy wk birhassak mind addiglan mig az wk K: penzet en meg atthatom [Sebesvár K; MNy XXXV, 55]. 1554: En Borlobassy Janos Hedwrfay vga (!) ezwn zenth myklos nap elewt valo kedwn vizwntag Engetem Ez en vramnak Es atyammfyanak Egy El zwkw Jobagom az Kys tamast hedwrfayt Jg hogy Ewrwkbe Ewe legwn

Borlobassy linarti [Héderfája KK; BfN]. 1578: my batory elek vrónknek (!) attuk eg Jobagonkat Jambor Palt Dyosadban lakozot zalagban tyz forintban ... birnj, Jg hog ... ew Kegelmetol meg ne valthasa senkj [Diósd Sz; Wlt]. 1617: Az mi az kaszalo reteken valo szab rez (!) szenakot illetve ebb(en) valo reszet More Boldisar az battianak oda engede, így azért hogi ha mi barmoczkai loua leend azokot ki teletesse [Abrudbánya; Törzs]. 1752: az Incta Pars Relatoriajáb(an) az utrumok csak így voltak Stylyalva hogy azon Szárhegy oldala nevű Erdő, a hol most allunk Szent Mártoni Hataré vagy Vitzei? [Vice SzD; Ks]. 1796: Ha ... azért keresik, hogy az által képzelt szabadságokat el érhessek, így magok le kötelezése ellen vétenek [Mv; TLev. 5/16 Transm. 19 tábl. — ^aA kiváltságlevelet].

II. ksz 1. ezért, következésképp, tehát; de aceea, în consecință, deci; deshalb, darum. 1585: Ilona Taligas Georgne vallia, ... Amaz legheniek ... vizza terwen chak hamar hozza Giakanak Desy Ianoshoz, es így leon a' gyakas miat halala [Kv; Tjk IV/1. 524]. 1592: Tot Mihaly ... Az vtan hogy Malom Mestere megh halt vgy veotte el felesigit, es így zallot megh Deesre [Mihályfva SzD/Dés; DLt 1235]. 1599: Mely Summakat minde-

nesteol egybe computaluan tezen f 1523/82, Ehez computaluan az tawaly borr arrat vgyminth fl 6/90. melliet ky tudott eo maga az teoltelek borbol lezen így in Summa f 1530/72 1/2 [Kv; Szám. 8/XV. 17]. 1640: Füzesen^a laktomban öztottak földeket, nekemis attanak . De változasom következven Deczey^b Papsagra kellett mennem, es igh az Füzesiek a földet töllem el foglaltak [SzJk 49. — ^aÖrdögösfüzes SzD. ^bM.déce SzD]. 1701 k.: nekem semmit nem adot miolta hogj az Collegyiom-b(an) ben vagjok harom kenyernel egyebet es így bizony el győzi vinni az kit ad [BLt 9 Toth István lev. Ne-ről édesanyjához, Toth Balásnéhoz Angyalosra (Hsz)]. 1734: (A tanú) ugy eskütt rám egy versen, hogy Novemberben eset most pedig vgy hogy septemberben, és így a fatens hallucinal [Torda; Tjk XXXV. 40]. 1798: Petrotzi Györgj ur nem tsak hogj rutul szitta gazlatta hanem meg verni is akarta így nem vihette be az elrablalt Emberit Szekerit ... az udvarba [Ádamos KK; JHb XIX/58]. 1831: Nehai Burzo Mihaj éppen főben Vágta volna a Nehai Tisztet ha el nem szaladott volna, s így impedialtatott a Joszagnak rehabeáltatása [F.szöcs SzD; TKI Burzo Györgyie aluj Logyin (65) ns vall.].

2. hasonlóképpen; asemenea, la fel; gleicherweise. 1678—1683: mint az ut melle vetet borso mindentül sag gattatik, így az boldoghtalansagra iutat ember maganal alabvaloktolis megh vettetik [Ks Kornis Gáspár kezével].

3. ilyenkor; cu astfel de prilejuri; da, zu dieser Zeit. 1654: minde(n) Urak es Feőrendek keőzeőtt eleiteől fogva valo be vett szokás az, hogy így szüret eleőtt ki ki jországára Saytott, Turót, es penzt must fejb(en) ki osztas-so(n) [Bükkös AF; KemLev. 1425].

így-amúgy úgy-ahogy; valahogy; cumva, așa și așa; irgendwie, soso. 1779: Gr. Bethlen Lajos szörnyű fősvény ember volt. Ha valaki hozzámment a nemesek közül szüntelen azon panaszkodott s sóhajtozott, hogy nem tudja, hogy éljen meg Erdélyben, mert a felső országokon így-amúgy élnek s egy burgernek is ennyi amannyi ezer forintja vagyon s a többi [RettE 400].

ígyártó l. íjgyártó

ígyefogyott l. ügyefogyott

igyekeedik fáradozik, igyekszik; a se trudi, a-și da silința; sich bemühen/streben. 1818: én mind abban igyeke-dem, hogy a' Taxákat, és egyéb Daciakat gyűjtőgesssem [Vályebrád H; Ks 111 Vegyes ir.].

igyekezendő ostenindu-se, străduindu-se; sich bemühen/strebend. 1678—1683: ha ki tanulhatois az gonos akaro, annak eleit ne bossusagtetellel, es mas üdvezesél igiekezendő eleit venni, hanem inkab jlendő s, alopotia-hoz kepest valo becsületj megh adassal [Ks Kornis Gáspár kezével].

igyekezés 1. igyekezet, igyekvés; străduință; Bestrebung/mühung. 1689: Deák Jánosnak suspecta felemassával el szokésre valo igyekezés ... constálván ... Feleségét Czinege Annokat Ferjétől Deák Janostul divortialya [SzJk 241].

2. vki halálára való ~ vki halálára való igyekvés, vki életére törés; atentat la viața cuiva; Trachten nach js Leben. 1694: Mathé István feleségének Pap Juditnak ... életével Ura halálára való igyekezését és boszorkányságát varáslását egy néhány tanuk manifesté et sufficien(ter) comprobállyak [i.h. 282].

igyekezet 1. igyekvés, iparkodás; silintä, sträduintjä; Bemühung/strebung. 1607: semmi egieb wgikezetwnk, az cö Felge becsültesen ualo temetesenel ninczen mienkwnk [Lompért Sz; Törzs]. 1619: sehol senkinek nem hallok perzsiai hadra igyekezetit — szándékát | Az hatalmas császárhoz ilyen jó igyekezeteket látván, ennyi országoknak meg akartam mutatni, hogy az bódog emlekezetű, szultán Ahmet császárnak savát-kenyerét nem öttem heába [BTN² 240-1, 340]. 1624: ertettwk az Kgd mihozzank es Ecclesiankhoz ualo kegies indulattiat és az mi Templomunknak eppwletibe(n) ualo igyekezetit igen nagi hálaadással nezzvk minnyiaian kgtöl [Mv; Törzs. Tordaj Pal Deak öz. Belleni Sigmondnéhoz]. 1636: (Az Uristen) kegyelmeket egész Ecclesiajul végye kegyelmes gondviselése, Atyai oltalma alá, és azok ellen-is kik a kegyelmek lelki ismeretin erővel akarnának uralkodni, védelmezze vgy kegyelmeket, hogy azoknak-is igyekezeteket, tartoztassa, zabolazza [ÖGr 4 a fej a ref. eklézsiákhoz sk aláírásával]. 1758: ugj tudam hogj az Legenjek tartották az házát ügjekezetekkel hogj fel neveztednek szolgát peng nem gjakron tartottanak [Aranyosrákos TA; Borb. II Pető Györgj (31) ns vall.]. 1767: nem tapasztaltam oljan ugjekezetit hogj ... Jozsagot vet volna [Medesér U; Ks 20. XIV 1]. 1812: Malom Követ, Bél és Viz Kerekének valo Kaláts fákat, Gerendejt az Árendások szoross ügjekezettyek és Költönös Munkálkodások alatt a Mlgös Udvar fog adni [Örszfalu MT; Born. G. IX. 5]. 1829: hány Gyermekek nem válik rosznak a' szüléknek minden jo nevelések ügjekezete mellett is? [Ne; DobLev. V/1155. 10b].

Szk: *gazdasszonyiságbeli* ~ *gazdasszonyi forgolódás*/igyekvés. 1827: borból 's egyéb gazdaszonyságbeli igyekezetéből anyi adossokat 's napszamosokat tsinált az Exponens aszszony hogj az említett Fekvő Jok hasznoson meg miveltettek [Maroskoppánd AF; i.h. V/1109. 12 Ilye Damián (46) jb vall.] * *egész/minden/teljes* ~ *tel.* 1589: (A bíró) eö kgme az tanachbelieket kwldeözze mindenwe az vrakhoz ... serenszel titkon minden Igjekezettel legienek az vraknal, hogy lliennek modot benne, melletwnk az vrak llielik megh Vrunkat, az Arne, melletwnk az vrak tartasara emlekeztettwn eo Ngat [Kv; TanJk I/1. 111]. 1593: Marton Deak vramis Ajanlotta magat ebely faradsagal, hogj az eo felejt telles Wgiekeztivel (!) Megh Inty hogj Ne temettessenek ideghe(n) hatarbely Ecclesiasticussal [Kv; i.h. 215]. 1671: Schizmatizalo probrosa denominatiok el tavosztatodgyának minden ügjekezettel s engedelmességgel [SzJk 117]. 1752: Nsagod poroncsolatyt véven en egész igyekezetel igyekeztem hogj Nsagodnak complacialhassak [Kövesd NK; ApLt 5 Nagy Zsigmond Apor Józsefhez].

2. a fáradozás/munkálkodás eredménye; rezultatu/rodul ostenelii/strädaniej; Ergebnis der Bemühung/Arbeit. 1847: az embernek elég tündödni valoja van ... az idő is fenyegeti, a' szigoru hűdeg essős, és aligha hóval nem végződő idő, hogj igyekezetének nagy része künn a' mezőn fog pusztulni [Kv; Pk 7].

3. kb. készülődés; pregătire; Vorbereitung. 1562: Székely György, Székely Gecző, az nagybotu Lőrincz pap és a Balog déák ... mikor látták volna a parasztságának sokaságát azonhelyt elhagyták a törökre való igyekezetet [ETA I, 11 BS]. 1602: Ertwen penigh az hadnakis ide felénk való igyekezetit hogj annak okaert az mezaros Vraim elegendendeob hwst ertessenek az keozeonseg zewksegre pro tempore mostan rendelték eo kegmekek fontiat az tehen hwsnak harom penzre [Kv; TanJk I/1. 414]. 1645: sokkal illendeob embernek, az illyen n<agy> utara ualo igyekezetiben Czeledi es edes haza nepej keozeott bizonyos dispositiot tenni [Erdőszengyel MT; Told. Ia II].

4. (gonosz/rosszindulatú) törekvés; názuinjä räuvoitoare; (böse/bösartige) Bestrebung. 1583: Vegeztuk, hogj akar Mester legien akar legeni akar tanulo Inas legien Valaki az cö Vra hazat uagy meg kissebitene uagy affele vgiekezetben talaltatnek, Mingiarast az Ceh Mester az Cehet egibe giwyczie [Kv; MészCLev.]. 1656: Stefan vajda azt írja pitárjának, hogj az tatárnak semmi készületi sem igyekezeti Erdély ellen nincsen [RákDiplő 364 lac. Hassányi a fej-hez Konstantinápolyból]. 1677: Gyakorta a' verus Haereseknek el-szenvedhetetlen károkat téznek a' Dotalista Relicták, jószágoknak vagy szánt szándékkal valo pusztításokkal, vagy természeti s' néha együgyűségből valo gondviseletlenségekel, némelykor ugyan elidegenítő igyekezettel [AC 100]. 1681: (A fatens) fel töt, es el szánt szándékkal való Isten ellen lött káromkodását, vagy arra destinato animo lett ügjekezetit nem importalta [Kük.; SLt AM. 37].

Szk: *minden* ~ *tel.* 1727: nimelylek nem hogj segíteni akartak volna, söt minden igyekezetekkel confundalni akartak [Albis Hsz; ApLt 2 Bakori (!) István Apor Péternéhez].

Ha. 1592: lattam wgikezetit [Kv; Tjk V/1. 256]. 1620: (az ő) igyekezetek [BTN² 397-8]. 1631: minden igyekezetekkel^a [Nagyteremi KK; JHb XXI/3 Sükösd György végr. ^aErdsd: igyekezetükkel]. 1642: igyekezetit [Hadrév TA; DobLev. I/12]. 1649/1681: igyekezettimmel [Vh; VhU 230]. 1696: igyekezetinek [Vécs MT; TKI Miss.]. 1792: (az ő) igyekezetekkel [Zilah; Borb. II]. 1833 k.: Ügjekezet [Usz; Borb. II]. 1839: ügjekezetem [Szentdemeter U; Told. 39]. 1847: Ügjekezet [Torockó; TLev. 10/9].

igyekezetesen iparkodón, szorgalmasan, rég szorgalmatosan; silitör, sirguitör; strebsam, fleißig. 1816: mikor Nsagod Hidalmási Tisztjének ... méltotzatott be fogadni ... azt méltotzatott igérni hogj ha Nsagod dolgait igyekezetesen fognámm vinni ... más nagyobb Jozsagba fogna Nsagod transferaltatni [Hidalmás K; KaLt Tankó József tt gr. Korda Annához].

igyekezett vhová igyekvő/tartó; care merge/se îndreaptă undeva; irgendwohin zustrebend/eilend. 1759: némely oda ment Legény lovának a száját fel kötötték a mint hallottam más oda azon rosz erkölcsű személyekhez ügjekezett Legények [Szentlászló MT; Sár.].

igyekezetű szk-ban; in construcții; in Wortkonstruktionen: *gonosz* ~ *gonoszra/vki ártalmára igyekvő/törkvő*; care se străduiește să facă rele/räu cuiva; nach js

Schaden trachtend. 1677: Neha ez Hazának, és legitimus Fejedelminek sokszori veszedelmes állapottokban való forgásokból, és károkkal tapasztalt experientiaiból sok időktől fogva erős tilalmak végeztetennek, hogy semminémű rendbéli emberek más idegen Országokra, Fejedelmek engedelmé, és Salvus Conductorok nélkül ki s' bé ne járjanak, hogy az által-is a' gonosz igyekezetű emberek refrenaltassanak [AC 85] * jó ~ (jóra) igyekvő/iparkodó/törekvő; care se străduşte să facă lucruri bune; (nach dem Guten) trachtend, sich (um das Gute) bemühend. 1727: tsak Isten a Mlgs Groff Urat sok jo igyekezetű Ifjak szerentsejere, 's a lelki dolgok(na)k elő segellésekre hoszsu élettel meg aldjá [Ne; TL. Beregszászi Moyses Teleki Pálhoz]. 1752: Flora Vonul . . . egés-séges jo ügjekezetű [M. gyerőmonostor K; Told. 12/35]. 1763: jó ügjekezetű gazda lett [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. 1772: Szelesán Timotye . . . Ez vékony egességű Gazda, kulömben jo igyekezetű [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. * nagy ~ nagyon igyekvő/iparkodó; foarte sîrguincios; sehr strebsam. 1785: az Asszony pedig igen szorgalmatos, nagj ügjekezetű volt minden dolgokban, magais sokat dolgozott egj szoval nagj ügjekezetű szorgalmatos jámbor, csendes Asszony volt [Mv; DLev. 4. XXXVI] * vékony ~ gyengén igyekvő/iparkodó; puţin silitor; wenig strebsam/sich bemühend. 1772: Varga Gergelly Alkalmas egességű, de vékony igyekezetű Gazda [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.].

Ha. 1794: ügjekezetű [Kv; Pk 3].

igyekezzetiek iparkodhatik, törekedhetik; a se putea strădui/sili; sich bestreben/können. 1636: Istent minden napi alázatos könyörgésimban kerem, hogy Nagyságodat^a kíváltképpen való kegyelmével környekezze meg . . . és azon ügjekezzessék, hogy mindenek szeressék inkább mint félnének tőle [ÖGr Aj. — ^aA fejedelmet]. 1675/1681: Hogy annalis jobba(n) igyekezzessék^a az ide való meg telepedésben, Hunyadi Tiszteim esztendőnként négy forint Taxanal többet ne exigallya(na)k [VhU 474 Thökölyi Imre vál. — ^aA kérelmező. Hátszegre].

igyekeznek, igyekeznek 1. ts is iparkodik; a se sili, a-şi da silinja; sich bestreben/eifern. 1570: Reaps Myhal hithy zerent vallyá, hogy Talalta volt chergeden^a zekely petert hogy egy Aztagot veot volt, kerdy Theole ha vagion valaky Tharsa hozza, Azt Montha hogi senky Ninchen, hane(m) Egy Jambor adot valamj zegittseget, De enys megh Igekez(e)m zolgalni [Kv; TJK III/2. 15. — ^aAF]. 1581: keryk eo kegmeket Tanachywl hogy ket attiofkia kwlgie(n) Altal az Thordayakhoz es errol á dologrol transigallianak hogy effele kichin bozzusagbol, az io zomzedsag ne haboroggyek megh, es eggink az masinknak ne igyekezzwk bozzwt wzny | néhay Amy (!) Reghi Attiaink . . . drága és Nemes priuilegiumokat zabadsagokat wgiekeztene Az Reghi Bodog Emlekezetheo lambor Zent kiralioktol ez hazanak Nierny es zerzeny [Kv; TanJk V/3. 244b, 267a]. 1599: Amint ennek clotteys vegeztek volt eo kgmek az Jwhok dolgarol mostannis az ellen nem egyekeznek semmith vytany hanem azt a vegezest akaryak eo kgmek megh tartanj [Kv; i.h. I/1. 335]. 1606: Adak ertesemre hogy nemelly Vraim Bedeo Mihali Vramott . . . az ell mult wdeokban

czyelekedet dolgaiert . . . megh károsítani wgiekeznék [Kálnok Hsz; UszT 20/13 St. Bedeo trium sedium siculicium capitaneus aláírásával]. 1644: ügjekezzenek az kiczin neuéletlen fiaczkamot az edes kus Mihakamot menteol bezulletesben neuelni es scholaban iartatni [Nyárádtő MT; Sár. végr.]. 1693: az Árvaknak következtető károknak (!) eltávoztatni ügjekező szándékunktol viseltetvén, ne várja kegyel(me)d az következő törvényes székét, hanem az alatt ügjekezze dolgát Complánálni Bethlen Samuel V(ram)mal [Fejér m.; Ks 67. 46. 21]. 1694: a' belső Pinczére is nyilik egj pusztá Ajtó Ennek oldala(n) a' kutja, ha egjekezik (!) be buhatik [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúria-leir.]. 1721: igyekeznek kgt(e)k, a' Regiment vagy Companiak mellé . . . olyan betsületes embert denominálni Commissariusnak, a' ki maga Vármegyéjéből más Vármegye(b) vagy Székbe, által kisirhesse [Ks 18/XCIII a gub. Nsz-ből]. 1752: ha Péterfi Sándor Ur(am) le jőne az Mlgs Urnak udvarlására obligatiom szerént ügjekezném comparealni [Sáros KK; Ks 83]. 1796: félnének a valóságos rosztol azok a Kiknek ettől félni kellene, és ügjekeznék el távoztatni azt a' mi a Közönségnek valósággal rosz [Kv; KvLt Prot.oec-pol. III/3. 363 Sikó István kérelme]. 1843: az Exponens az Exequutiót minden modon igyekszik meg akadályoztatni [T; Tolvaly lev.]. 1851: a kertetis igyekszem takarítani [Széplak KK; SLT évr. Biró Sándor lev.].

Szk: ~ benne. 1763/1805: Nyikuláj azt monta hogy Kegyelmed ki jő most Csütörtökön . . . kérem Kegyelmedet ügjekeznek benne, én is meg ügjekezem szolgálni Kegyelmed fáradságát [F.zsuk K; SLT 44 Suki János Ferentzi Györgyhöz] * ~ rajta. 1633: Latam aztis hogy egi veresbely ighen igyekezik vala raita hogy varga Andrassal előbe eshessek hogy megh foghassa [Mv; MvLt 290. 114b]. 1642: I(ste)nnak kgmes oltalma ala ayanlo(m) kgmeteket es igyekezem rajta hogy en miattam kgmetek semmi nemű igaz igieben megh ne fogiatkozzek [Sófva BN; BesztLt 115 Petrus Gauay a beszt-i főbíróhoz] * abban ~. 1582: Beregazy Lukach vallia, . . . Az eochem vg monta meg Zemteol zembe az Azzonnak hog Nem Akarna el venny, mert még ez Ideig az meg keretesnek rendelt Napiat mindenkor mas Napra halogattad Ne talam ez wdeo Alat abban wgiekezel hogy talam gazdagbat vag zebbet lattal es abban wgiekeztel az halogatassal hogy ahoz Meny [Kv; TJK IV/1. 66]. 1742: minel hamarab abban ügjekezem hogy meg vizsgáljam [Mezőbánd MT; LLt Fasc. 126]. 1770: A szegény Földvári Ferenc . . . Abban is igyekezett, hogy megházasodjék [RettE 245] * azon ~. 1558: Mosthan myndenyk fel azon ygyekezky, hogy az warosth nagy karba hozzak [Kv; TanJk V/1. 47]. 1580: az Monostoryak igyekeznek Azon hogy az dezma(n) It valo Embereket meg Akarnanak tartoztatni (igy!) [Kv; i.h. V/3. 230b]. 1677: Fejér Vármegyében a' Törvényes Székek-is, Vármegye Gyűlési peniglen annál inkább celebratassanak, . . . el-mulhatatlan okokon kivül, azon igyekezzenek, hogy a' szokás szerint, ha csak edgyik-is a' Fő Ispánok közzül, jelen lehessen [AC 140]. 1793: a' mikor az asztagok rakásához fog, azon igyekezzen hogy egy Asztagba ha hijjánosodnak, egy forma buzát rakasson [JF 36 LevK 297 Vég Mihaly pref. ut. a drági tt-hoz]. vki ellen ~ → vmire ~ * vkinek gonoszára ~ → vkinek veszedelmére ~ * vkinek halálára ~. 1590: en ram azon

keppen tamattal es engemetis rut zitkokkal illettel Jobbagiddal halalomra Igiekezett [UszT]. 1675: reám támadott hatalmas karral vert, taglott véremet ki ontotta, halalomra igyekezett [Kv; TjK VIII/12. 63]. 1694: Ca(us)a Vajda Kamarasien(sis)^a. Gellert György ... Divortiumot kíván ... Mert ördögi mesterseggel varáslással Ura^a halálára igyekezett [SzJk 279. — ^aVajdakamarás K. ^aA feleség, Gergely Ersok] * *vkinek hasznára* ~. 1752: igen is igyekezett elő kélmé eddig Ecoenomiában az urak hasznára, tsak győzze a jóság [Gardánfva Sz; BK] * *vkinek kárára* ~. 1618: az konihan forgodo attiankfaitol ertetwk hogj karunkra Jgiekeszik^a | megh tekintuen mind az eo kgme eozuegy allapattiat es eo kgnekis teorekedesseket, ne igiekezzenm karara^b [Kv; RDL I. 103. 105 A második adalék Kowachoczy István kezével. — ^aTamas mester. ^bAz özvegynek] * *vkinek/vminek romlására* ~. 1599: soha ekeidgys egy Attyafinakis romlasara eo kgmek nem cogyekeztenek [Kv; TanJk I/1. 334b—5]. 1656: az D. Actor maga Ecclesiajanak romlasara alatomba(n) practikalt es wgyekezett [Kv; CartTr II. 1073]. 1671: Hogy a' Fényes Portatol soha semmi üdöben el nem szakad, sem az Országot el-szakasztani nem igyekezik, ha a' Porta-is nyilván valo romlásunkra és veszedelmünkre nem igyekezik in tali casu ö Naga-is minden utakat módokat hazánk megmaradására el-követhessen^a [CC 13. — ^aKemény János fej. beiktatási „conditioi” közt]. 1757: ha valamiképpen ... egyik a Másik(na)k romlására ügyekeznek tartozzanak mind fejenként külön külön ... meg állo Félnék 12 ~ azaz Tizenkét Forintokat denumerálni [Torockó; Bosla] * *vkinek (élete) veszedelmére* ~. 1582: Jgiarthon Janos vallia ... Hallottam Az eleobbi felesegetedől Mondwan, Noh Im latom hog ez en Vram vezedelmemre wgiekezik [Kv; TjK IV/1. 73-4]. 1688: Fazakas Kata, boszorkánsága miatt Férjét Fazakas Janost hitetlenül mar két esztendőktől fogva el hadta, veszedelmére is igyekezett [SzJk 222]. 1740: Trauzner Sigmond Uram ... mint Keresztény Atyafihoz illik teljes életében ugy viseli, s alkalmaztatja magát ... Dései István Uramhoz gonoszszára annyivalis inkább élete veszedelmére ... semmi uton modon nem igyekezik [Szentbenedek AF; DobLev. IV/596. 347] * *vmiben* ~. 1776: Csizi Hadnagy nem egyebben igyekezett, mesterkedett, hanem arra unszolta mind Mlgs Groffné ö Ngát mind N. Annikó Kis Aszszont, hogy B. Henter Antal Urfit meg ne vessék [Kóród KK; GyL. Christ. Kovács conj. St. Miklos (55) vall.]. 1822: én kednek azt eleve megparantsoltam mindenkben igyekezék [Mv; IB gr. Kor-da Anna kezével] * *vmín* ~. 1740: Elegge igyekeztünk mindenütt az menyire az idő engedte, mind az vetesen, s mind az takarittason [Ikafva Hsz; ApLt 4 Dombi János Apor Péterhez]. 1793: Még eddig Istennek hálá Semmi kár Se pintzékb(en) Se egybütt s igyekezem ennek utan-na is mendeneken [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. 1805: Ngod a' die dati semminémü ugy nevezett javításokon többé azon kiváltando Jóságokban ne igyekezék [Mv; Ks 92] * *vminek javára* ~. 1577: az keos-segnek lawara minth ekeidg, ez vtan is eo kgme Igye-kezzek minde(n)be [Kv; TanJk V/3. 149b] * *vmire* ~. 1586: Egy zekeres legheny Sughalla megh, hogy Rea vi-gyaznank az fogliokra, Mert gonossagra wgyekezzenek az ferfiak Az Azzonj Nepekkal [Kv; TjK IV/1. 609]. 1636: Bethlen Istwan vr(a)m ... mind magunknak elle-

nwnk igyekezik, s mind pedig az szegheny hazának, es kgtek keözeönséghes szabadságanak romlására es ell nyomúlására [UszLt IX. 75. 5 fejj.]. 1795: a Contractus ... kissebbitésére s meg rontására ügyekezik [Aranyos-rákos TA; Borb.] * *vmiről* ~. 1776: nagyon ugyekezett a' Mlgs Groffné Aszszony, és a Mlgs Kis Aszszony, a' Mlgs B. Henter Antal Urffi mátkasága alól való fel szabadulásrol, lemondásrol [Kóród KK; GyL. G. Vizi rk kántor (30) vall.].

2. *vhová* ~ *átv is* *vhová* megy/tart; a se duce undeva; auf etw. (zu)halten/gehen. 1618: látom s értem az len-gyelek mennyé felé igyekeznek, hogy kiterjedjenek [BTN^a 149]. 1721: ad 17ma praesentis Hunyadra ügye-kezem [Baboc K; Ks 95 Keceli István lev.]. 1734: Innen ha Felesegem egessegenek allapotya ugy foghja jovaall-ni holnap vagy holnap után Görgényben igyekezünk, ottan az itvalonál is, frisseb lévén az Aér [Abafája MT; Ks 99 Bornemisza Ignác lev.]. 1747: Kérdeztem tőlök hogy honan jottek és hová ügyekeznek [Dés; Ks 27. XVIIb Adamus Filep de Dees jud. arb. kezével] | a' kér-désben forgo katonákat estve későn Mikeháza felől, Szent Benedek felé igyekezni láttam [Szentbenedek SzD; Ks 27. XVII]. 1831: mostan az N(eme)s Szóts Czéh-nak Articulusa tartásánál fogva Remek esztendőmetis töltöm és a tzel felé igyekezem [Dés; DLt 451].

Sz: *vkinek szárnya alá* ~ *vkinek oltalma/védelme* alá törekszik kerülni. 1662: Mivel Nemzetes Váradí Incedi Mihaly özvedje, Nemzetes Csokasi Catha Aszszony, edes hazájának Váradnak idegen kézre kelése után ... birodalmunkba szárnyunk alá igyekezik, de az be jöve-telre és költözésre ... elégtelen és értékten: Annak-okaért ... parantsoljuk ... birodalmunkbeli minden helyeken botsássák békével, és ... szekere eleibe elége-dendő vono marhakatis adgyon (igy!), szállás adással és egyéb jo akarattalis lévén valamig hozzánk érkezik [Inc. III. 1 fejj.].

3. ~ *rá/raja* figyel/ügyel vmire; a fi atent la ceva, a avea grijă de ceva; auf etw. achten/aufpassen. 1602: hal-lottam hogy pinzen wötte wolt fodor marton azt az örökseget. Ezt tudom hogi Andras gerebnek zolgalt fo-dor martonne rolla, En ne(m) Jgiekeztem rea mellik mint birta [UszT 17/37 hegedws gergelj Zent Abranj Za-bad Zekel (70) vall.]. 1606: hallottam hogy vagio(n) zal-las helyek oda fel az Actoroknak, de en ne(m) igiekeztem raita mely helyben vagio(n) [i.h. 20/71 Michael Farkas-laky de S. Kiraly (23) lib. vall.] | Emlékezem rah hogi Ve-res Balasne emlékezetbe eleó hozta Vala vgjan hazanal hogy Mihaly Vram el vitette volna buzaiait, de en Arra ne(m) emlékezem mibe vegezék, mert ne(m) igiekeztem raita [i.h. 20/221 Matthias Zabo de Hoggia ns vall.].

4. kb. munkál; a se ocupa de ... ; schaffen, wirken, sich betätigen. 1745: (Csimponjer Dávid) észre vevén hogy meg fogottotását idgyekezűk haza mene [H; Ks 112 Vegyes ir.]. 1748: Semmit sem tudok hogy igyekez-tek volna Telegdinek halálát [Déva, i.h.]. 1814: ejjel nap-pal a Nságod boldogságát igyekezem és abba faradozok [Nyárádszibenedek MT; Told. Miss. 6. 1777—1815 Barrabás István lev.].

5. *ts* 1752: gerjesztette az Urakat^a edgyiket a' másik-ra és haragittani kívánta s ügyekezte [Bodok Hsz; Ks 22. XXIb. — ^aTi. a testvéreket].

Ha. 1582: wgiekezzek [Kv; TanJk V/3. 267a]. 1583: wgiekezik [Kv; TjK IV/1. 117]. 1584: wgiekezet. wgie-

keznek. wgikezte(m). wgikezzek [Kv; TanJk V/3. 229, 277b, 281b, 284, 355]. 1586: Wgiekezwem [Kv; i.h. I/1. 40]. 1587: wgyekezzenek [Kv; i.h. 47] | vgjekezzenek [Nagykond KK; LLt]. 1597: igiekeztenek [Kv; TanJk I/1. 298]. 1599: eogykeztem [Kv; Tjk VI/1. 330 Stencil Janos vall.]. 1602: wgyekeztenek [Kv; TanJk I/1. 410]. 1603: wgikeztek [Kv; Tjk IV/1. 690]. 1648: (ő) ügyekez [Kv; RDL I. 34]. 1653: ügyekez [Kv; i.h. 140 Matthaues Arkosj jur. not. kezével]. 1662: ügyekeztem [Kozmás Cs; SzO VI, 275]. 1663: ügyekez, ügyekeznek [Iszló MT; BLt]. 1672: ügyekezem [Marosillye H; JHb XXXV/12]. 1710: ügyekezem [Csikszereda; Borb. II. — Átirásban: SzO VII, 151] | ügyekezem, ügyekeztem [Kásonújfalu; BCs]. 1711: ügyekez [Újfalú; Born. XXXIX. 52 Solyom István Kászoni Jánoshoz. — ^aGyergyó-] | (ő) ügyekez [Sövényfa KK; MbK 106] | ügyekezem [Vacsárcsi Cs; BCs]. 1716: (ő) ügyekeznek [Nagyida K; Told. 22]. 1717: ügyekeszte [Kv; Told. 2] | ügyekeznek [Szu; ApLt 2]. 1718: ügyekeztem [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1720: ügyekezem. ügyekeztem [Ruszkova Mm; TKI Zólyomi János Teleki Pálhoz]. 1721: üg(e)keze(m) [Bethlen SzD; BesztLt II. a. f. 478, 35 Bethlen Elek Georgius Gics beszt-i bíróhoz]. 1722: ügyekez [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1731: ügyekez(e)m [Abosfva KK; Ks 99 Némaj István lev.]. | igiekezze [Dés; Jk 412a]. 1738: ügyekezi [Kilyén Hsz; LLt]. 1739/1742: ügyekezem [Szentdemeter U; LLt Fasc. 159]. 1747: ügyekeztek [Désakna; Ks 27. XVIIb] | ügyekezem [LLt 135. C. Cserei Farkas lev. Nsz-ból]. 1749: ügyekezte [Korolya H; Ks 101] | ügyekezem [Kv; SLt Suki László Suki Jánoshoz]. XVIII. sz. köz.: ügyekezze [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 152]. 1751: ügyekeztem [Sályi KK; Berz. 12. 92/203]. 1753: igyekeznén [Altörja Hsz; Törzs. L. Mike (38) pp vall.]. 1754: ügyekeztek [Káptalan AF; TLt] | ügyekeztek [Kóród KK; Ks 21. XV Geréb Susan-na lev.]. 1755: ügyekezvén [Gyf; JHb XXVI/21]. 1756: ügyekezem [Lőrincfva MT; Kp III/135]. 1758: ügyekeztenek [Aranyosrákos TA; Borb. II Pálfi Daniel (66) ns vall.]. 1759: ügyekez [Mv; EHA]. 1763: (ő) ügyekezett [Nyárádsztlászló MT; Sár.] | ügyekezem [Szőkefva KK; BálLt 1]. 1764: igyekezzünk [Középlak K; BFr] | ügyekeztem [Szu; LLt Fasc. 160]. 1765: ügyekezék [Torda; Pk 2]. 1766: ügyekezzenek [Kolozs; Borb.]. 1770: ügyekszünk [Esztény SzD; Told. 29]. 1772: igyekezem [RettE 268]. 1775: ügyekezte [Zalán Hsz; Mk II. 2/71]. 1778: ügyekeznének [Tür AF; TSB 10]. 1778/1805: ügyekezék [F.zsuk K; SLt XLVI. 7. 49 Suki János Ferentzi Györgyhöz]. 1780: (ő) ügyekezett [Szentháromság MT; MvLev. Szeredai lev. 9]. 1785: ügyekezük [Torokó; TLev. 11/4. 1a]. 1787: ügyekezék [uo.; i.h. 3/2. 1b—2a]. 1789: ügyekezett volna [Abosfva KK; Gyl. Gligor Vaszily (50) col. vall.]. 1792: ügyekezte [Várfva TA; Barla lev.]. 1794: ügyekezi [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1796: igyekszik [Kv; AggmLt B. 15]. 1803: igyekszik [Kv; i.h. A. 117]. 1807 k.: ügyekezte [Sinfva TA; Borb. II Fodor István (50) a szék assz. vall.]. 1810: ügyekezett [F.rákos U; Falujk 48 Sebe János pap-not. kezével]. 1814: ügyekezett [Km; KmUlev. 3 Jos. Dálnoki (20) vall.]. 1817: ügyekezzenek [Kv; Pk 3]. 1820: ügyekezve [Aranyosrákos TA; JHb 18] | ügyekezünk [Báld K; BLt 6]. 1829: ügyekezett [Ilencfva MT; CsS]. 1836: ügyekezék [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1837: igyekezne [Dob.; Somb. II]. 1841: igyekezz [Veresgy-

háza AF; DobLev. V/1234 Dobolyi Sigmond öccséhez, Zsigmondhoz].

igyekező 1. igyekvő, iparkodó, törekvő; stráduitor, sirguitor, zelos; strebsam, sich bemühend. 1693: az Árvaknak következhető nagy károknak (!) eltávoztatni ügyekező szándekunktól viseltetvén, ne várja kegyel-(me)d az következő törvényes széket [Fejér m.; Ks 67. 46. 21. — A teljesebb szöve. *igyekezik* 1. al.]. 1710: igaz jámbor jügyekező (!) szorgalmatos szolgálja voltam Uram kegyelmeteknek [Somlyó Cs; ApLt 2 Farkas István Apor Péterhez]. 1758: Kolosvári Dániel nevű haszon-talan, semmirekellő gazember . jóra sohasem igyekező [RettE 59-60]. 1767: A szegény Diószegi Ferenc úrnak az ő jámbor, istenfélő, jó lelkiismeretű, senkinek ártani nem kívánó, sőt inkább tehetsége szerént szolgálni igyekező természetét emlékeztetnek okáért meg nem állhatom, hogy ide ne írjam [i.h. 207].

2. vmilyen célra igyekvő, iparkodó; care se străduieşte să atingă un scop; nach etw. trachtend. 1662: És ezt^a hozta a zabola, fenyték nélkül járó, tudatlan, vitézkedésre igyekező, de annak igaz útját-módját soha nem az ő igaz határában, hanem gyakran s nagyobb részből csak a maga nemzetén való huzáson, vonáson, tolvajkodáson, kóborlásan tanuló szabad legényeknek hasznos szolgálatjok! [SKr 546. — ^aPocsaj várának a török által való elfoglalását és elpusztítását]. 1677: Árultatással valódtatott, Evocatus comparealni nem akaro, el-menni igyekező Szemely, . arestaltathatik | mind Deáki tudomány tanulására, s egyéb tisztességes végekre igyekezőknek, kereskedő rendeknek, mint adatik-meg a Salvus Conductus [AC 252, 267].

3. *vhová* ~ *vhová* menő/tartó; care merge/se îndreaptă undeva; auf etw. zugehend/haltend. 1818: Eszt látván Molnárom, más ott jelen volt két Emberekkel, a vizen le felé igyekező Tutajos gazda után indultanak [Hadrév TA; TLt. Adm. ir. 1527 Miksa Imre birtokos vall.].

4. (gonoszra/rosszra) törekvő; care se străduieşte să facă rele; (nach dem Schlechten/Bösen) trachtend. 1671: Találkoznak némely nyughatatlan elméjű, és másokat kárban ejteni igyekező emberek [CC 62]. 1678—1683: minel hitelesb, s kedvesb Ura előtt valakj, annal inkább tamod ellene valo s igyekező tarsa [Ks Kornis Gáspár kezével].

5. *vkinek halálára* ~ *vkinek halálára* igyekvő, életére törő; care atentează la viața cuiva; nach js Leben trachtend. 1765: ha bátor esettis rajta ütés, nem lehetett vinctá(na)k mondani, mert mindenek (!) maga oltalmára tselekedte, már ezenn méreggel fel forrott, mindenre kész, s halálokra igyekező embertől magokat oltalmazván [Torda; TJKt V. 259].

igyekezőleg igyekezve, törekedve; străduindu-se, silindu-se; sich bestrebend, eifrig. 1833: nekünk Tordai Sütőnekül azis a' fatumunk, hogy mű konnyú kenyeret szoktunk sütni, . . . kár is volna, hogy oda kénlelenitessünk, hogy a' kenyérnek nehézségére igyekezőleg a' Tordai Szép és jo kenyérnek, . . . betstét 's jo emlékezetét meg homályosítsuk [Torda; TLt Praes. ir. 1534].

igyekszik 1. igyekezik

ígyen ekként, így; astfel, in felul acesta; so, auf diese Weise. 1576/1577: Forro Miklos Igen zolt neky hogy ne Bozonkoggiek erte az Thorozkayakra [Marosújvár AF/Kv; Thor. VI/4 Em. Sullypó cancellarius vall.]. 1584: Az Adossag be zedesse felöl, Igyen alkuttak, Hogy Egyenlő kölczhyeggel zeggyek be [Kv, TJK IV/1. 324a]. 1591: tizedet fel peres uaida gergéli tized Jgien ruton zidot hamissan oztottal ria kertét ornak esmet Jgien szidot borsot oroztal oduarhelt az sokadalomban [UszT]. 1595: Waiat vöttem ighen eitelen 's fel eitelenkent es vertalyonkent fazekokban osztúa [Kv; Szám. 6/XVIIa. 17. 211—3 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1615/1616: minek útanna az intercessiot és beszédünket el vegesztük volna, ighen felele Süuegh Borbara Aszszony, melyet csak Suma szent irunk megh [Kv; RDL I. 100]. 1641: Ezt hallottam, hogy Barta Mihált ighen, nagybátyjával hittá [Mv; MvLt 291. 274b—7b átírásban!]. 1838—1845: Macsukás hajdú némely falukon. Tán bunkos botukról . nevezték ighen [MNYTK 107]. — Vö. az így címszóval.

ígyenesség l. egyenesség

ígyenetlenkedik l. egyenetlenkedik

ígyetelenség l. egyenetlenség

ígyes l. ügyes-bajos

ígyod bizony; záu, într-adevăr; wahrhaft. 1651: Ugián az Kissebbik Kis Aszony számára küldöttem egy Bokor kesztüitis, hagi ige(n) szep fejeren tarcza az kezet, mert ighod ha rut leszen, nem fogia szeretni Rakoczi Ferencz [Fog.; BK. Bethen Ferencné Kemény Katához].

ígyon, ígyun l. jól; bine; gut. 1637: az Kovacz Legeny torkon ighon megh fogta vala s az kis kertre deöiteötte vala [Mv; MvLt 291. 119a].

2. azon ~ ? ugyanúgy; la fel; ebenso, gleichfalls. 1573: Negyedik Byzonsagh Zaz Pal Bordossy wayda Ew Nagsaga jobbaga megh eskwhy hytt zerentt azt felthe az mytt az harmadik Byzonsagh Byrtalan Pal azon ígyun [EszT. 71].

ih l. juh

ihá l. iá

iharfa-deszka juharedszka; scindură de arjar; Ahornbrett. 1652: vagyon egy Fwrez Malom. Kin Fenyeco, keőreős, Teolgy, Nyar es harsfa s Iharfa deszkakat metczenek [Hidegzsamos K; GyU 114].

ihatik l. a putea bea; trinken können. 1573: Mykor ely vitte volna az vyzet alegh varya volt az Santa hagi ihassek benne [Kv; TJK III/2. 68]. 1582: Ilona Damakos Mathiasne vallia Monda Rab fabian hog Menne el az felesége vizert mert ihatnek [Kv; TJK IV/1. 83]. 1752: olj erős bór volt hogy erőssége mián nem ihatták [Gagy U; Ks]. 1773: Nekem 7 forinton vettek Márkaszen^a olyan erős és jó bort, hogy nem ihatom [RettE 317. — ^aSz] | Igaz hogy ezen M Letai emberek igen huzo vonók, két pénzért perlekedni készek, azértis buntetik

edgmást a szomszéd Falubelijek Marhajokatis hogi ihassanak tsak az Nyomasbolis ottan hajtogattyák reggetik [M.léta TA; JHB]. 1810: Blós Mihailát . . jól esmérém . . magának lévén Szilva pálinkája abból annyit ihatott, a' mennyi éppen kellett [Adorján MT; Born. G. XIII. 1 Latzko András (63) ns vall.]. 1860—1861: a Kis-Küküllő . . vize . . mihelyt Sófálváról a parajdi sóakna mellett lefolyó korondi patakkal össze vegyül, meg-sósul és gyakorta annyira, hogy csak a barmok ihatják [Benkő, Mszlsm. 6]. 1865: utat engedvén Város Csordájának Szorulás nélkül való bé járására . . , hogy commodé ihassanak, és a' Szamos mellett délleltethessenek [Kv; MészCLev.].

Sz. 1698: én ponoszolkodhatnam az Baranyal edgyút, a Farkas iszik felyül az folyo vizb(en), megis én réam hagszik hogy fel szavarvan tiszta vizet ne(m) ihatik, holot . . nekem lehetnének eő klmére töb es méltob panaszim [Cege SzD; WassLt Vas György nyil. Illyés Gábor szb kezével].

2. szeszes italt fogyasztthat; a putea consuma băuturi alcoolice; (alkoholisches Getränk) trinken können. 1573: Beolcz Ianos Es Thorday Imre . . Azt valliak . . Halaz Gergel . . Mond hogi Igen Ehetnek es Ihatnek hiak Be eotet az Thimar Gergel hazához az Borra, hagi egi egi penzara Bort Innanak [Kv; TJK III/3. 278]. 1631: En bizöny ne(m) ihatom, nemis izom [Mv; MvLt 290. 241b]. 1708: a' ki akar a' Varb(an) innya itt, ā ki penig akár ött kün a' Herczegh Korcsmaján ihatik [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. 1756: Keregutz Gyorgy meg fogta Petica Demetert és a földhöz verte s meg tamadta, ők pedig akkor nem a falu közönséges végezéseből vagy Vrak parancsolattyából mentenek ki hanem tsak a magok torkosságokert, hogy ihassanak huzhassanak és vonhassanak [Bencenc H; BK. Vegyes ir. 1143 Mokis Laszer (50) jb vall.].

Ha. 1768: ihassék [Kissármás K; RLt O. 4].

iható l. potabil; trinkbar. 1860—1861: a Kis Küküllő vize, mikor tisztá, jó, iható [Benkő, Mszlsm. 6]. 1864: Hidegség mely a rajta eredő igen hideg de jó iható forrásról nevezetett [Dálya U; Pesty, MgHnt 57].

2. ivásra/fogyasztásra alkalmas; bun de băut; zum Trinken geeignet, trinkbar. 1815: (A szőlő) Bora elég jó iható egy kevéssé Sarapos, Savanyu [Bálványosváralja SzD; Ks 77. 19 Consr. 902].

ihigat l. meghigat

ihlés sugallat; inspiratie; Eingebung, Inspiration. 1662: a felséges Úristen . . elsőben is az ő hűséges szolgáját, a Mózeset rendelvén és állítván fejedelmül az ő népének Aegyiptomból való ki hozására szaggatta vala a népet külön-külön fejedelemségek alá. És ezeknek igazgatására maga mellé aztán Istennek ihléséből, parancsolatjából rendeltettek vala a hetven vének [SKr 71].

ihlette sugallta; inspirat/insuflat; erleuchtet, inspiriert. 1636: (Isten kegyelmét) az Szent Lélek ihlette Sz. David Propheta, a 8.dik Soltárban nagy álmétkodva tsudáltattya és celebrállyá^a [ÖGr Aj. 6. — ^aKöv. a zsol-táridézet].

ihog-vihog kacarász, viháncol; a chicoti; kichern. 1799: elmentünk a' nevezet Léány hivatalára tollat tépni . ihogtunk vihogtunk mint Ifiak igaz eleget, de akkor is sem edgyikünk sem másikunk között titkos vihogás nem esett [Dés; DLt].

ihol 1. itt/emitt (ni); (iatā) aici; hier/da (sieh'). 1568: Sophia Luce ferrel (!) fassa e(st) Ezt tudom hogy Tordan es zeibenben, igen vasarlot, es mi montuk hul wette volna, q meg halla ezt, es s(!) monda, Jhol penz ez meg mūtata, egy arany s vala benne [Kv; Tjk III/1. 188]. 1570: Margit chernas Myhalne vallya, hogy Mykor az Rengeo annat ky vertek volna es az Jakab Molnar legen Budosoba eszet volna, Talalta volt harsongart alat Mond neky . ladde hogi ki verek Myattad az az-zont, Erreh azt Mondya hogi ha ky vertek Nem en verete(m) ky, De az Mely essez leleknek en vetete(m) Ihol talal megh engemet [Kv; Tjk III/2. 106]. 1590: az keresztet mwttak Ihol ahol altal leottek az keresztet [UszT]. 1592 k.: Jhol vagiok en tarciatok megh bator, de ott eott senky megh nem fogta zabad volt ott maradnj zabad volt ell menni [i.h.]. 1604: kinala az warosiakot menzaros Janos, s monda hogi Jhol az(on) Jnas [i.h. 20/316 Pal Janosne Zent Ersebeti bironi anazonj vall.]. 1730: énnékem árulnak egy keresztet, ihol vagyon ezé vagj nem, én arra mondék, én bizony nem tudom mivel meg felejtkeztem rólla [Torda; MvRKLv.]. 1743: ihol emberséges emberek ellőt kezem irását adom [Kézdiszt-lélek Hsz; HSzjP Török Pálné Mátyus Anna (60) pp vall.]. 1744: Petru . . . által menván az hidon, félre veri az ókrököt, mondván; ihol az ut el mehet kegyelmed [Szentandrás H; Ks 101].

2. ime, lám; iatā; sieh', schau' 1568: St(ep)hanus filius Ambrosi zabo fass(us) e(st) Kadar markos-ne arcül wthe az Nemetnet, es az nemet ezt latuan Rayta Jndul Kadar Markosnera es az azony az konhaba fwt elotte Es az Nemet vtana wth, de ez vallo ne(m) latta ha talaltae vag ne(m), hanem az vtan ky iq az azony es vgy mongya ihol myt myel Rayta [Kv; Tjk III/1. 214]. 1570: Egy lean oda Juta fwttwha . . . Monda fwttaba Neh haggyatok Jo vram Jhol Jeonek vtanna(m), hogi megh fogyanak [Kv; Tjk III/2. 89]. 1592: szereteo Jstwan vra(m), twdom hogy zerzetel masnakis nemes lewelet, Azert enis azert yeottem Kedhez hogy ha enne-kemis zerzenel . Zerzeis Annak vtanna valo ezteendo-ben Azt mo(n)da Ihol Atiam fia Jstwa(n) vram az ki-hez engemet kertel meg zerzettem [UszT]. 1628: Ihul attia(m) fia Gabor, mint vezte engemet büntelen [Tövis AF; Told. 1]. 1634: monda Zócz Istuanne ihol mint uere tagla nyerges Tamas az en edes Anyam házanal [Mv; MvLt 291. 22b]. 1712: Dioszegi Jstvan uram . . . panas-zolkodott s mondotta indulatokodassall: Ihol kj csala penzemet, ne(m) hogy meg fizetné [Dés; SLt 14. A. 6 G. Borbely de Des (50) vall.]. 1724: Radnóti Susi . . . Sok-szor panaszkodott vólt nekem, a' többi között kérdem Mi lelt téged? Felele, Ihol Etsedi Uram hogy ne(m) engedtem, hogy közösüllyön velem, vgy el vere, alig vagyok belé [Náznánva MT; BK]. 1754: ihol Szán-toval mennji Marhát vétete az Asszony [Gernyeszeg MT; TGsz 2]. — L. még BTN² 324.

3. immár; deja; bereits, schon. 1589: Demeter deak es Zabo Thamas feoldere . . . rea ment az Varos, miért hogy varasebannis kertelt vala hoza, de az biro ne(m)

banta, monda Zabo Thamas Jhol ha Jámbor az aniatok (?) vonniatok el de miért hogh az biro elalla melleoleo(n)k az Varas nem banta hane(m) vgy haza Jeouenek [UszT]. 1696: kérdem, miért fucz, monda ihól ha megh kaphat vala Kovács János megh öl vala [Mikháza MT; Berz. 17. Fasc. XIII]. 1720: ihol sok időtül fogva hogy kiáltják a tolvajt senki nem jü [Koronka MT; Told. 26]. 1727: mi-kor ő Excellentiája jelen vagyon nem kél el annyi czipó mint most, holott fele tseléd sints mint akkor; ihol nem győzzük a sütést [Szentbenedek SzD; Ks 32. XXXII].

ihon 1. itt, emitt (ni); (iatā) aici; hier/da (sieh'). 1570: Zeoch Symonne piroska, az vallya, hogy Mond Zeoch Demeter ely megek megh Nytom az kapwt, Mert Ihon Iew az en zekere(m) [Kv; Tjk III/2. 82]. 1585: En Balogdi Pal . . . Az ket ewst küpa feleol, Erre Emléke-ze(m) hogj Eotües Mihálnal ihon Torda vczaban volt [Kv; Tjk IV/1. 401a]. 1597: Gellyen Imreh vram . . . ex-hibuit fassione(m) . Thothazy Mihaly vramis monda . . . az leannak Amireol panazolkodal ennekem ihon wadnak atiadfiay mond megh io Ersebet azok eleot [Kv; Tjk VI/1. 58-9]. 1625: Jhon az niom my Jmmar touab nem megwnk rayta [Derzs U; UszT 156a]. 1633: mo(n)da az legeny . . . te nylua(n) valo kurua uagi, ha banod iho(n) az Biro haza, hy oda, s ottis megh mo(n)-do(m) [Mv; MvLt 290. 122b]. 1666: ihon az szeker koczbán vadnak kerekék [Marossztyörgy MT; Bállt 55]. 1668: Ihon nē la ezt en vágta(m) [Diós K/Kv; Ks 65. 43. 10]. 1764: viszáz kérvén töllem az fél darab Cont-ractust mind össze szaggatá s a lábaival a földre vet-vén meg tapodá mondván ismég; ihon van atyámfia a kezes Levél, már Semmi bajotok nem lészen ez után a kez-zességért [Polyán/Tekerő H; JHb XXXII/37]. — L. még BTN² 88.

2. ime, lám (csak); iatā, iacā, vezi; sieh', schau'. 1572: Herceg Antal . . . vallia . . . Mond Aros Myhal Ezert hittam K.^a eleyben Im Gergely vramat hogi Ennekem ados kyreol ados lewele Ihon Ielen vagion . . . en Mos-tan teorwen zerent Megh kewanom teole aggya megh mywel tartozik [Kv; Tjk III/3. 35. — ^aA város bí-rája]. 1591: Theompe János vallia Monda nekem Leorincz deak ihon az kolczokat Janos vram kezedebe adom [Kv; Tjk V/1. 78]. 1619: monda neke(m) az Biro Ihon Miklos. Ezt az penzt. Beczj Palne Aszonjom Adgia Vramnak [Csatószege Cs; BLt]. 1638: nosza, nosza, Czir-kalok, utan uta(n), mert ihon az lovat viszik, fogd megh, ne erezd, or az [Mv; MvLt 291. 168b]. 1641: monda ne-ke(m) Kouacz Miklos neze Ferencz ihon ket pinzt adok fogd meg ezt az embert [Kentelke SzD; BfR Szilagy Fe-rencz (50) jb vall.]. 1673: Ihon mind el járam az malmok-at, sohult nem örölheték [A.jára TA; Berz. 7. LXV/38]. 1694: Hallottam a szajabol Miskánák az Arany Janos szolgálja(na)k hogi ihon majd megh vernek vala Horvat Miklos Uram béressi [Gyula K; SLt A. Q 25 Kotsis Márton (26) jb vall.]. 1716: jönön kigyelmed ihon penzt hoztam olvassuk meg [F.csernátan Hsz; HSzjP Rakosi András (50) pp vall.]. 1794: tolvajt kiáltván monda, ihon házamban meg akar ölni, kóssétek meg a' gyilkost [Dés; DLt az 1799. évi iratok közt]. 1804: ihon ugy hal-lom mostis nyert a' Királyi Táblan [Palatka K; DLev. 1. II. 12]. — L. még RettE 145.

3. immár; deja; bereits, schon. 1600: Capitan vram . . . leueleth irata az alperesnek, hog az en marhaimath

meg tartozzek adni En az Capitan vram eo kegme le-
ueleth megh vittem az alperesnek eo azt mo(n)da
hog oluastassam, En mo(n)dam mo(n)dok (igy!) En
ne(m) oluastato(m) merth neked kwlte kapitan vra(m)
eo kegme hane(m) Jhon mas leuelbe megh Iratta(m) az
melj marhakat en teolled megkjuanok [UszT 15/177].
1625: Jhon az Dobofalui Ekor niomot kj hoztok az mi
hatarunkbol Jmmar ezen az berczen valo vton kuul
musna^a feleol ninsen hatar [Derzs U; i.h. 157b. —
^aMuzsna U]. 1634: ihon az mi marhaja lezen foldvarine
Azzoniomnak mindeneket inuentallianak az tobbiuel
edgiut [Mv; MvLt 291. 12b]. XVIII. sz. köz.: István, ha
Kádár ihonn kívül az erdőt megirtaná, hasznát venné,
mert övé a föld küylél [LLt Fasc. 69]. 1778: Csanán
György két versen is kiáltott Tolvajt mondván Tol-
vaj ihon megh ölik az Apámat [Egerbegy TA; JF. Maro-
sán Maftyéj (34) zs. vall.].

4. ? rögvest, tüstént; imediat, indatá; sofort, gleich.
1590: En fel peres . . . mondam nekj az al peresnek,
hogy en nem mehetek . . . Jhon Jó az törvenj nap . . .
ha az napra hon nem Lehettnek megkaroswlnek azertis
nem mehettnek [UszT]. 1633: ha tudod ualahwl itt az
varoson letet, ihon elegendő embert adok fogasd megh
mingiarast [Dés; DLt 376]. 1638: beszéltem az sogor-
ral, hogy eresze ki kezéből az szeőleőt ihon teszem az
penznek uagi minden marhamat el adom s megis le te-
szem az eő penzet [Mv; MvLt 291. 140b]. 1700/1808:
Egyszer Harko Bálint Uramtot hallottam hogy mondá,
ihon oda menék Harko Péter Déákhöz [Vaja MT;
VH]. 1773: menyen kijed ihon sogram és hugom Aszony
jó akaratyából bontson fel edgyet^a hozzon jobbat [Szár-
hegy Cs; LLt Fasc. 69. — ^aHordó bort].

ij arc; Bogen. 1573: Thakacz Andras, Takacz Antal,
fazakas peter, Zeoch pal, zigarto Balint, cheob Ianos azt
valliak hogy zent Antal nap Eleot vasarnap az hid
kapwn Eorzenek volt, Lattak hogy ky Ment Nyreo
Andras felesgestwl Iia Nyila kezebe volt, felseo Rwhaiat
leh teotte Nalok mygh vyzza Ieoue Mykor vyzza
leot azkoris Nala volt Iya Nila, keonteset fely veotte es
Be leot Az kapwn [Kv; Tjk III/3. 77]. 1584: Barbara
Zabo Palne vallia igen beteg valem, hiuatom hozza(m)
Zabo Catot . . . Aztis monta azert hogy a^a karomnak Az
ereyet veottek ell, hozot lyat hozza(m), es estwe niolcz
orakor haromzor butatot Altal rajta [Kv; Tjk IV/1.
219]. 1585: Byro vram . . . adata Jgyarto Simonnal az 4
barna Sybnak 4 Jyat [Kv; Szám. 3/XXII. 73]. 1587: az
Barnaziboknak . . . Thanachj vegeszesebeol egj egj kéz
Jyatis veottem nekik az negj Jyert attam f. 2 [Kv; i.h.
3/XXX. 5 Seres István sp kezével]. 1595: Az 4 Mező
pasztoroknak Iyra, Nyilra d 40 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 235
ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1619: Mikó Ferenc uram
itt bennlétében ilyen fortély esék egy rajtunk egy rés-
szeg török . . . ij az kezében és jiba fogta az nyilat . . .
reánk fordula mind nyilastul-ijastul és rendül kezdé
szidni Mikor szinte az bolt eleibe jutottunk volna,
ott is . . . reánk fordította jét-nyilát s ugyan mégis úgy
szid [BTN^a 283].

Szk: ~jal-nyillal keres vkít. 1626: Boczkor Janos
monda hogj ala megiek Zeoke Janosnoshoz (!) egy puz-
dorát kerek mert azt mondak, hogj Illies Iyuel nyilual
keres es ze(m)be allok uele [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Fic
Mihaly (60) ppix. vall.] * ~ at von vkivel ujjat húz

vkivel (szembeszegül vkivel). 1724: Dééva felől jött vala
hozzam egy ember ide Homorodra a mult Esztendő-
ken, és azt mondja vala hogy mondgyam meg neki
hogy eő a mi Nemzetségünköl valóé, és ha az Attya ide
valo Homorodi volt é, hogy ne vonyon ijat az Urakal ha
ezen részre valo Jobbágy [Homoród H; BK] * felvonja
~át vkihez felajzza vkire iját (fel)/nekikészül vki ellen a
törvénybeli támadásra). 1570: Jlona Varga Bernattne
vallya, hogy hallotha varga gergelne zayabol
ugy Theczyk hogy feleytene mostan az harom forintat
zeoch gergelne, chyak Beket hadnek neky, De Enis fely
vontam az en Jemeth^a, Byzon hozza leowek ha Theor-
wen aggya [Kv; Tjk III/2. 158. — ^aIgy! szokatlan alak a
mélyhangú ijamat forma h. * készen tartja ~át-nyilát
kész a harcra. 1619: De ezt teljességgel megtapasztal-
tam, hogy ha valami kús occasiót kaphatnának innét
Nagyságod felől az accusatióra és discordiára, felette
igen készen tartanak ijokat-nyilokat hozzája [BTN^a 257]
* tatár ~. 1614: 1 Tatar Iy Nyilakkal 28. együt [Kv;
PLPr 1612/15. 114].

ijed 1. megijed; a se speria; erschrecken, einen Schrek-
k(en) bekommen. 1590: Hogy ala jeowek az keresztely fel
tekintek az Pribek ablakara felek vala hogy Jsnet leo, s
hat Ismet reank tartia az pwskat en vgy jeded hogy mind
Giermekesteol az feoldre esem, en lettembe(n) nem hal-
latta(m) az szitkozodasatis [UszT Faggyas: Janosne
Anna vall.]. 1619: Nem tagadhatom, Kegyelmes uram,
valami obscure mondám, hogy én is hallottam azt, s ta-
lám igaz is. Az nyavalyás Startzert csaknem megüté az
gutta, úgy ijede, hogy az az ő veszedelmeknek az oka
[BTN^a 325].

2. ~ve ijedten; speriat; erschrocken. 1584: Luch
Gergelne vallia Az leany . . . ki mene Ezen keőz-
be hallam hogy mongia vala a^a leany hwy ky, czo ky, be
leowe Nagy ledwe S monda, Azoniom Iay Nem tudom
my vala Az Ablak Alat [Kv; Tjk IV/1. 246-7]. 1836: Titi
ijedve vgyan és roncsolodva, de Istennek hálá minden
baj nélkül érkezett [Kv; Pk 7].

ijedés ijedség; spaimă, frică; Schreck. 1763: Nagj
Györgyné exponállya, hogy Serester Mátyás Lovas ka-
tona mezitelen kargyával fejét el akarta ütni . . . melly
jedesiért . . . praetendallya condigna satisfactioját [Kö-
kös Hsz; HSzjP].

ijedség ijedelem; spaimă; Schreck(en). 1572: Ez el
mult napogba boczatam wolt ket Jobagyomat walamy
kar wtan . . . ualamy modon meg Jeztytik wolt wkét wa-
lakyk Az Egyk Az kynel az zabad lewel wolt El futot Az
Jechygh miatt [Szászfülpös^a; BesztL 3604 Antal Espan
a beszt-i főbíróhoz. — ^aKésőbb: Kisfülpös K]. 1690:
Hazamra reszeg Nimetet hozot maga hazatol, ajtomot
vagdalta a Nimet, Felesege^m, Gyermekek megh iede't
tölle. Féléségem Gyermekek iedsegit fél ném vettem
volna pro flo(renis) 50 [Zabola Hsz; HSzjP]. 1847: a'
Detort már ijedségből ki usudva, de nagyon szomorán
találtam [Kv; Pk 7] | láttam a' Gita Gligorné léánkáját
az uttzán menni lefelé, ki egészen képeből ki volt kelve
én kérdeztem a Léánkát mitől jedett ugy meg, melyre a'
Léánka felelni nem tudat, hanem a' szavába a' nagy
ijedség mián mind akadozott, későre mutatván, s
mondván, hogy Kádár Mártonné utyát el állatta, s még
verte, s jedtibe fut visszà a' faluba [Náznánfva MT;

Berz. 17b]. 1851: M Igenbe laktam^a egyetlen fiam gyámalam a' gyilkasak le ölték meg volt egy jó Léányom aszt a bánat és éjtségség el ragata [Ö-Torda; DobLev. V/1321. — ^aAz özevegyl.

ijedt speriat; erschrocken. 1779: megsugják nekem, hogy a kisasszony^a férfiköntösbe akar öltözni. Egyszer kijő mint egy kavalér, hozzám jő. Én mintha semmit sem tudnék a dologban, álmosa s ijedtté tévén magamat, felugrom [RettE 405. — ^a„Bíró Anna, gyönyörűséges szép személy”].

ijedtében (fiind) speriat; vor Schreck. 1572: Eztys halam Az Mestertwl hogy Ezt Mongia wala hogy Byzony Enys Eyettomben, Az puskath az tewewel fordetotta(m) wala vgjmond oda [Bh; KP. Magyaro Mate jb vall.]. 1590: Latam hogy leowe reaiok kecher az azony nepek mind el riadanak Jdestowa jettekben [Szu; UszT]. 1603: Varga Caspar leania Sophika refert en Az Echyetes Altalag melle bwthta(m) vala Iettembe(n) [Kv; Tjk VI/1. 666]. 1606: mo(n)d neki osuat Janos, Allj hatra Lanczosne mert vgy wtlek az zabliaual hogy altal megie(n) benned, ozton el erezte yettebe, mert az kariat kapta vala [UszT 20/203 Brittannus Imreh de Kis Kede pp vall.]. 1630: semmit nem latta(m) dolgokban, mert en iettemben mindgiart az kemencze mege buttam [Mv; MvLt 290. 126b]. 1653: hátrafelé szaladnak és a tornyába felhagnak ijedtekben [ETA I, 117 NSz]. 1765: az körül valo szomszédok supervenialván ijedtekben nagy tolvaj kialtással onnan elszaladta(na)k [Torda; TjkT V. 277]. 1774: nekem ijedtembe(en) az Szemem Világais el veszet [Szökefva KK; Ks 66. 44. 17c]. 1798: Petrotzi vr éppen a kapu előtt el érvén a szekeret, a pásztot meg szolitotta, kiis jedtibe mindgyárt le szállót a szekérről. . . Az inas pedig harmad nap mulva került elé jedtibe, félvén, hogy az ura Petroczi ur meg veri ezen tselekedetiért [Ádamos KK; JHb XIX/59]. 1800: vékony páltzával olly kegyetlenül meg verte, hogy ijettiben majd a' rossz nyavalyais találta [Bereck Hsz; HSzJP Markirus András Brassó városi . . . Pléhező Mester ember (50) vall.]. 1810: nagyot kialta jettében [Dés; DLt 96/1811]. 1818: a Gyermekeket pedig a Nyavalya szinte ki rontotta ijetekbe [K; KLev.]. 1830: mi vgy eresztettük el jedtünkbe Harko Martont [Vaja MT; CsS]. 1845: ijedtembe fel bújtam a' hiúba [Kiskapus K; HG br. Diószegi lev.].

Ha. 1590: Jette(m)be(n). jetteonkben [Szu; UszT]. 1631: iettemben [Mv; MvLt 290. 239a]. 1632: ietemben [Mv; i.h. 94b]. 1633: jedtembe(n) [Mv; i.h. 121a]. 1636: ieteben [Mv; i.h. 75b]. 1644: Jette(m)be(n) [Mv; i.h. 291. 432b]. 1842: ijedtébe [Dés; DLt 85. 8].

ijedtség spaimä; Erschrockenheit, Erschrecktsein. 1722: Eg alkalmatossággal menvén az leanykám, Pap Peter ur(am)hoz Tüzért, egj kis Tüzet hozván . . . Pap Peter fia, Vónka; utánna menvén egj loval, le tapodtatta az földre, ott bottal meg Verte, meg irt leánykámát a néhez nyavalya iedségéb(en) törtéis [Kecsed SzD; TL. Marosán Lup (50) prov. vall.]. 1818: éjedségibe nyavaja rontászt kapat Léánya [M.fráta K; KLev.].

Szk: ~gel van megijed. 1774: Beszélé, hogy Bogdán Dénes miképpen ment a szegény vicenótárius Alsó Lászlóra . . . megragadta a mellét s megbibarolta s nagy ne-

hezen szabadulhatott ki kezéből. Oly nagy ijedtséggel volt, hogy szólni sem tudott [RettE 324-5].

ijeget ijesztget; a speria (adeseori); öfters erschrecken. 1585: Anna Czementes Ianosne zolgaloia vallia . . . Az Inastol semmit Abban nem hallotta(m) . . . hogy Iyegette volna Balassy Gergelne az Inast [Kv; Tjk IV/1. 423]. 1586: Fassio Sophiae Teremy . . . Jgiarto Gieorgi volt ennekem prokatorom . . . eó kezdé Iegetni, hogi el veztem az perth [Kv; Tjk IV/1. 617]. 1604: Hauaselfeölde felöll ijegetnek bennwnket, . . . en igen felek, mert rettegoue teöttek [Gerend TA; Ks 38. I. 10 Sarmaságy Zsigmond Pettky Jánoshoz]. 1625: ige(n) Roszúl Iarta(m) mert az kgd giemek lovat be wsztek volt az en eletemre, az en giemekim addig Jyegettek, hogy az kösz kertem kapuianak karoia ba szeokeot, igen Roszwl vagion [UszT 92a]. 1745: az katona . . . az aszonyokat léányokat az lakodalomb(an) illetlenül kergeti tsufondározo ijegeti véle [Uzdisztpéter K; Ks 5. X. 6 Dragán Todor (50) jb vall.].

ijegetés ijesztgetés, fenyegetőzés; inspäimintare, amenjare; Erschrecken, Bedrohung. 1662: a varasbeli praesidium a varosbéliekkel olly keménységgel viselvé magokat, semmi fenyegetéssel, ijegetéssel semmit nem gondolnának [SKr 235]. 1679: sok ijegetések után . . . az Aszszony ember mégh vallá hogy eó maga vitte oda a tüzet [Dés; Jk]. 1736: valami ijegetesitol és admonitiotol valo félelmekben bujdosnak volna el [Gyszm; LLT Fasc. 161]. 1776: Vetett . . . valamit a Bedei^a Biro nekem a szenaért oly ijegetessel (!) hogy ha el nem vészem a penztiz nem látom [Sár. — ^aBede MT].

ijeszt i. ijesztget; a speria (mereu); öfters erschrecken. 1574: Nagi Imre Nagi Iacab Marton es Balas varos zolgay Azt valliak . . . Nagi Iacab az zéles kertbe Zeokellet volna Be es otth lesneh, Marton penig Az aytora Ment, hogi ezekben veottek az egykinek fabian Newe az Ablakon Bwt ky Es az kertre fogot, hogi ely fusson ott fogta meg Nagi Iacab . . . kerdettek hogi . . . Myert Bwdostatok ha Igaz Emberek vattok Mondanak hogi az szok zo myatt volt hogi Ieztettek [Kv; Tjk III/3. 350]. 1585: Orsolia Wargha Iacabne vallia, . . . az Gergel Nagy Georgne fia, egkor bezelli vala, Hogy hasas volna a' leany, mert Neky megh monta volna, eg' Azzony bezelle Azt(is) hogy Ieyzik a' leannial, De mint hogy eó Artatlan Nem fel senkiteol [Kv; Tjk IV/1. 505]. 1614: Balcz Miklos ezt ugj teotte Job(baggya) hogi az Commissariusok elejeba nem ment uolt aual ieztette hogi le vaghjak erette [Gálfa MT; UszLt VI/56. 62]. 1634: Latam azt hogy az leza le tazita az gyermeket, es az lo megh ruga, de azt ne(m) latta(m) hogy ijeztette volna senki az lovat alatta [Mv; MvLt 291. 21b]. 1762: A Deliberatumban argumentumul aziz feltétetik hogi mikor az Nmes Magistratustol exmittalt személylek bé keredczettek volna a mostoni A. lako hazánál az elveszet portékának meg keresésére azokat szítta, ijesztette, s nem mértek az p(rae)tendensek bé menni [Torda; TjkT V. 85]. 1802: Meg olvasván, én a Szarvadi Farkasné Aszszony Expositioját, és az A Bötül ismét a mellé zárt Testimonialist, tudalatos, és előttem ismértlen ki tételeket olvasok azokb(an) a többek között . . . Hogy én Szabados Miklost azzal ijesztettem volna hogy ha az Ura parantso-

lattyából nem repellál, ő fogná meg fizetni a Conviétitia Summát [uo., TLt Köz. ir. szltan. Gálffi Ioseff viceispán nyil.]. 1857: az asszony nagyon reájok jesztett [Kommolló Hsz; BetLt 4 Sylvester Dávid lev.]. — L. még BTN² 375.

2. eljeszt/zavar; a alunga; abschrecken. 1568: Ezt Tudom hogy balint Tiwadar monda zanizlo keneznek, hogy myert Iyetzettek el az legent, s monda zanizlo kenez, en ne(m) Iyetzette(m) [Kv; TJK III/1. 204 Mich. treffa vall.].

3. agaszt; a ingrijora; (be)ängstigen/drücken. 1823—1830: Öccellentiaja levelében . azt írta, hogy a protestáns ifjoknak nagyon eminenseknek kell lenni, ha promotiót akarnak, azonban akármilyen tekintetbe kell annyi költségüknek lenni . Ez az utolsó rendkívül ijesztett minket, mert sehová egy krajcár segítséghez is nem bízhattunk [FogE 107].

Ha. 1614: iesztette [Erdősztyörgy MT; BethU 75].

ijesztés 1. megijesztés; speriat; Erschrecken. 1619: nem tudom, ha ugyan csak követeknek ijesztésére lőtt vala valami perzsiai hadra való promulgatio igen régen, szinte az Halill pasa uram megjövetelikor, de azoltától fogva soha nem volt semmi emlékezet felőle [BTN² 240-1]. 1745: Néha kicsin csikó módjára, néha bölcsőmbé levő és azon ijesztés miá sírásban levő gyermekemnek szava szerint, néha kecske módjára mekegett, mely süvöltésnek vagy ijesztéseknek módja vagy hangja . hasonló vala a Szabó Ferenczné Vizi Borbára^a szavához [Körspatak U; Ethn. XXIV, 161. — ^aA boszorkánysággal gyanúsított asszony].

2. fenyegetés; ameninçare; Bedrohung. 1670: az Aszony captivaltatott, és tortúrával való ijesztés ala subycialtatott [Kv; TanJk II/1. 721]. 1673: Accedal mind ezekhez azis hogy az J eo Naga szánszándékkal merő et absoluta potentia mediante haytatta oda marhait, s kemény fenyték alatt veressel, s, akasztó fával való yesztes alt(al) parontsolvan azon marhak mellett leveo botosinak felőle hogy az D: A, tilalmas szena füvere ra haytsak az barmot [Mezőzáh TA; WassLt]. 1759: Hogy a' Titt. Exponensekis a' Fatensek közül tsak edgyetis ijesztéssel vagy valami adománnyal vagy quouomodo Fascináltak volna nem tudom [Ailosva SzD; SLt 24. Y. 3. 11].

ijesztetik fenyegettetik; a fi ameninçat; bedroht werden. 1763: Dénes Antal exponállya, hogj Strasa Mester Székelly László Zágonban Kálnoki Sándor urhoz akarta küldeni, satzoltatván jesztetett [Egerpatak Hsz; HSzJP].

ijesztget 1. a speria (mereu); öfters erschrecken. 1591: Zente Balint vallia valtigh firtatam, yezgetem, monda vegre ., hogi ha el boczatanak etot ., kez volna meg keresni az lovat | Benesi Mihali vallia mikor esmet rea fogtuk volna es yezgetnw, monda vegre ha engem el boczatanak en megh hozna(m) az louat [Kv; TJK V/1. 72]. 1743: evezgetni kezdek az emberei az Nemes Peter Sellereit . es az Selli a szena füét felhagják, és az Vesélenyi emberei potentiose fel fogák [Born. XI. 9 I. Paraszkv (86) zs vall.]. — L. még BTN² 236].

2. rémitget; a ínpáimínta (mereu); erschrecken, entsetzen. 1753/1781: Josika Imre vr eő Nagysága a Mosto-

ha fiát ijesztette, hogy a Császár Bétsbe hivattya [Kisalmás KK; JHb LXXI/3. 305]. 1759: hallottuk hogj ejtszakának idejin az ablakára mentenek volna ijesztetékhogj te vén Boszorkan itt ne lakjál mert az ördögök el szagatnak [Albis Hsz; DobLev. I/292. 3a]. 1776: egy Czizi nevezetű . . Hadnagy eleitől fogva . M.G. Lázár János Urffi ő Ngát, hogy a Mgs Annikó Kis Aszszonyunk ő Ngáról le mondana, unszolta . és a' Kis Aszszony ő Nga körül-is intselkedett, Mgs Groff Lázár János Urffinak áthatatlanságával ijjeztette [Kóród KK; GyL. Lad. Lenger (20) famul. vall.]. 1787: északának idején kisirtetnek sokszor fel öltözött és ugy ijeztette Nehai Testvér Hugát Csia Agnest [Cőfva Hsz; HSzJP G. Kalotsai (64) vall.]. 1851: nem ijesztgetik szegény fejét mindegyre ez vagy amaz bajban létével, 's nem sápitnak annyit a fülébe, mint édes kedves drágalátos leánya szokott [Kv; Pk 7].

ijesztgetés ínpáimíntare; Erschrecken. 1754: ha midőn pedig efféle Kaláka esett, akkor jól meg vendégleték őket soha se egy se más fenyegetésekkel ijeztgetésekkel a' Joszágot ő Nga nem kálákáztatta, hanem tsak a' két Tiszt [Sárpatak MT; TGsz].

ijesztgető kb. rémitgető; care ínpáimíntá; erschreckend. 1776: hogy Mlgs Groff Lázár János Urffiról volt valami ijeztgető beszédje, abból intéztem, hogy elmeneletem után . . ujjabb Nagyobb Szomorúságat tapasztaltam a M. Groffnének és Annikó Kis Aszszony ő nganak [Kóród KK; GyL. Lad. Lenger (20) famulus vall.].

ijesztő I. *mn* rémitő; ínpáimíntátor, ingrozitor; erschreckend, entsetzlich. 1667: egy biztató szó több a desperatusnak, mint száz ijesztő [TML IV, 182 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. 1745: Azon éjjel kakasszó előtt egy órával bejőve és beálta az kürtömnek derekában egy boszorkány, melyet világosan és biztosan tudok boszorkánynak lenni elsőben szavára nézve, mivel ott irtoztató, ijesztő, retentő sikoltásokat, süvöltéseket vön végben [Körspatak U; Ethn. XXIV, 19]. — Vö. az *ijesztés* I. al. ugyane forrásból beiktatott szöveg. 1823—1830: nem kell azt képzelní, hogy a Személyek valami tsuda állatoknak, ijesztő Vázoknak, rongyosoknak, matsukásoknak öltöztek volna [FogEK 424].

Hn. XVIII. sz. köz.: Ijeszto Bükben (sz) [Enlaka U; EHA].

II. *fn* női ruhaféle; un fel de rochie; Art Frauenkleid. 1800: Egy veres bársonyból készült gepsensztli (: vagy Ijesztő :) hozza való világos kék tafota Szoknyával [LLt].

ígyjártó íjkészítő (mester); meşter care face arcu; Bogenmacher, Bogner. 1599: Nagy Jstuan uizi az vrunk Jgiartoyat feleségeitől Tordara 4. louon f I [Kv; Szám. 8/XIII. 57 Szabó András sp kezével].

Szn. 1453: Jgyartho Janus. Jgyarto Janus [Kv; TT 1882. 538]. 1460: Johannes Igartho [BFO II, 26]. 1557: Jgyartho Benedek [Kv; TanJk V/1. 77]. 1558: igartho Christoph jb [Retteg SzD; BesztL 5]. 1564: Igyartho ferencz. Igyarto Ferencz [Kv; Szám. 1/X. 43]. 1567: Stephano Igiartho. Andreas Igiartho. [Kv; TJK III/1. 3, 8]. 1568: Jgyarto gorg [Kv; i.h. 242]. 1571: Benedict(us) Jwyartho^a [Kv; Szám. 1/XIII. 414. — ^aNagyon sokszor

így!]. 1582: Jygarto Gorgh. Kataljn azzony Iy garto Janosne [Kv; Tjk IV/1. 58d]. 1585: Igiartha Giorgi | Byro vram . adata Jgyarto Simonnal az 4 barna Sybnak (!) 4 Jyat Melnek az arraert adatot byro vram Jgyarto Symonnak f. 2 [Kv; Szám. 3/XVIII. 24a, 3/XXII. 73]. 1586: Anna Zabo Bartosne vallia hogy elseobb a' leany Igyartonit lakek | Igyarto Georg^a [Kv; Tjk IV/1. 572. — ^aPrókátor]. 1590: Mich. Igyartho Judex Coloswariensis [Kv; Tjk V/1. 19]. 1597: Igiarto Eötwes Mihalne. Igiarto Keomies Gieorgine [Kv; Tjk VI/1. 64-5, 72]. 1602: Igyarto Orlás darabont [Szenttamás Cs; SzO V, 221]. 1609: Jygiarto Janos. Jygiarto Gaspar. Jygiarto Giorgi. Jygiarto Marton [Gyalu K; Sennyei 47/11]. 1614: Igyarto Balas ppix. Igyarto Istva(n) deb(ilis) ppix. [Szenttamás Cs; BethU 479] | Jgiarto Simon jb. Jgiarto Georgi jb [Zágon Hsz; i.h. 408]. 1658: Igyarto Mihály. Igyarto Gergelyné. Ij gyarto András. Ij gyarto Ferenczné [Zilah; EM XLIII, 305]. 1700: Petrus I. Giárto (!) jb [Zágon Hsz; HSzjP].

? Hn. 1728: Jartoba (sz) [Kál MT; EHA]. 1755: Ijarto alat az ut hosszában (sz) [uo.; EHA]. 1768: Ijártó aijába (sz). Ijártóba (sz) [uo.; EHA].

ikafalvi az Ikafalva (Hsz) tn -i képzős szárm.; derivatul cu sufixul -i al toponimului Ikafalva/Icafalău; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Ikafalva: din Icafalău; Ikafalvaer. 1628: Mw ... Bak Janos Ikafalui, Teőreők Balas Alsotoriai lofeiek [IB]. 1683: Tudodé ha az Ikafalvi Győzős András Jobbágya lött volna Néhai Nms Réthi István Déák Uram(na)k ? [Altörja Hsz; Borb. I]. 1815: (Egy földet) Bogyó István volt Ikafalvi Megyés Mester bir [Ikafva Hsz; HSzjP].

Szn. 1770: Ikafalvi Péter [Ne; DobLev. II/426].

iker 1. ikerpár; pereche de gemeni; Zwillingsspaar. 1708: Iker: Antiqu. Kettős gyermek: Gemelli, Gemini [PP]. 1851: Ferencz és János kettősök v. ikerk [Dés; RkKak 185].

2. az ikerk egyike; unul dintre gemeni; einer der Zwillinge. 1855: halt meg Bruker Zsuzsánna iker 4 holnapos korába [Dés; RHak 75 Medgyes Lajos költő-pap kezével].

3. Jelzői haszn-ban; cu funcție atributivă; in attributivem Gebrauch: állatra von. 'ua.; idem' 1793: 8. Egy három esztendő kék szörű Tehén meddő. 9. Egy két esztendő iker fejér Tehenke [Bodola Hsz; BLt 2].

ikerfiú báiat geamăn; Zwillingssknabe. 1748: láttam azon alkalmatossággal a' kétt iker Fiaitis és már jól felseződült Iffiacskák valának akkor [Aranyosrákos TA; LLt]. 1866: Udvari Gyula első iker fia Árpád [Szamosfva K; RAK 7].

ikerfiúcska báietăș geamăn; Zwillingssknäblein. 1748: Nézze kld az én kétt iker Fiácskaim micsoda nagyott nőttek már | két iker Fiúcskái születtenek vala itt Rákoston | két iker Fiácskáival innen elsőbb(en) a' Szilágyságba mentenek [Aranyosrákos TA; LLt].

ikertestvér frate geamăn; Zwillingssbruder/schwester/geschwister. 1887: (Tamás) Kata és Anna iker testvérek [Magyarókereke K; RAK 68].

iki *isz* kifelé!; afară!; hinaus! 1636: Azon kezde el az praedikallast Istvan Uram, az mikeppen Christus Urunk az Templomot megh tiztita, ugy enis elseoben megh tiztito(m), itis vagio(n) egy Iffiu Zabo Ianos, felesegeuel ... az ki Lator, es kurua, ki meny Te Zabo Janos, mint Lator az Isten hazabol, teis Borbely Ianosne mint kurva, Az Legeny nem kele fel, kire monda Istvan Uram, Tasiczy ki az szekbol, tasiczy ki, czioki, czioki, Lator, Iki, Iki, ki mennyetek az Isten házabol; utáná teis kuruá az Latornak [Mv; MvLt 291. 67a Kapusi István vall.].

ikra¹ icră; Fischlaich/eier. 1584: Ikrat veottem d 20 [Kv; Szám. 3/XIII. 15]. 1589: 27 9bris az Olah keouetkekre ualo keoltsegh . . . Negied nap Ebedre ueottem . . . Ikrat d. 10 [Kv; i.h. 4/X. 45]. 1590: Penteken Ebedre Egy harchiat . . . d. 50 Ikrat veottem . . . d. 4 [Kv; i.h. 4/XXI. 13 Kis István sp kezével]. 1771: Fejér V(á)r-(me)gyei Jozság Tisztye Cseh Mihály Ur(am) a' mint reportérozta . . . költött a Temetésre . . . e' szerént . . . két uttal viza és ikra vásárlásra 1813 // 20 [Kendilóna SzD; TL Teleki Pál hagy. Cseh Benjámin de Miske vall.]. 1796: vétetett 1. oka Ikra, okája 1. Rft [Déva; Ks 95]. 1818: 30. oka viza f 50 2. oka ikra f 9 [uo.; Ks 103. 278].

Szk: veres ~. 1687: Egy pint viza Jkrátol sz — // 16 ... Egy Mása Veres ykrátol f — // 16 [MvRKLev. Vect. 9].

ikra² lábikra; pulpa piciorului; Wade. 1778: Jo az igen bádgyatt és álmoosságba, hagyamázba merült betegnek a' két szárok ikrájára belől Sebet (?), Kovással és meg tört mustár maggal s' kevés etzettel tsinált keményske téstát kötni egy tallérni nagyságra, hogy vereséget, vagy hojjagot szivjon [MvÁlt Mátyus, ConsSan. gub. — L. Szini Karola kijegyzése].

ikrás 1. ikraszállító/tartó; pentru transportarea/păstrarea icrelor; zum Befördern von Fischlaich (gebrauchlich), Fischeier-. 1820: A Csigás és Ikrás Ferslagok [Déva; Ks 105. 173].

2. szemcsés; granulat; körnig, granulös. 1830: Edes Anyám szeredától fogva fekvő beteg . . . a' nyakán 2 tsomo lett, a' mind a' Doctor mongya valami ikrás dagánat, a' mely meg fog kelni és fokadni [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

iktat 1. birtokba/tulajdonba bevezet (vkít); a pune pe cineva în posesiune; jn in Besitz/Eigentum (ein)setzen. 1569: hoza mi hozzánk, az felseged paranchyolattat az witezleo zentiwani Kendi Janosne Kendefy Anna Azzon . . . mel paranchiolatban paranchyola felseged nekewnk hogy My az az witezleo Kendi Janosnet Kendefy Anna azzont az ew Attya lozagaban be Jktatnok senki ellene nem zolt, sem tiltatot. Azert mi az az felseged paranchyolattia zerent Iktattwk Statualltwk, es zabad wrasagaban hattwk, ez Kendefy Anna Azzont [Hacog^a/Gyf; PKpLt Révay lev. — ^aHátszeg]. 1599: Balas Kowachine Therny Katha azzony . . . vallja . . . minket Jktattak elseoben Danchyak Leorincznel az Feyerwary Josa hazaban [Kv; Tjk VI/1. 361]. 1615: kegtek az witezleo Sarkeözj Istuan vramat . . . az Vayda Georgi haza-

ban kezdette iktatny ... Contradicalok [Szásznyires SzD; Ks 35 Kereszthury ir. Gr. Kauassy de Deés nyil.]. 1630: En soha nem hallottam hogy Andras Gereb Uramat Diomálban Iktattak volna, auagy Iktattatta volna magát [Ne; BálLt]. 1639: Az szwle Annok chereny Gergelyne az harom Arua leankakot uitte uolt Batori Sigmond feidelem ... eleiben, Vyolag Noua Donational megh atta uolt^a Bathori Sigmond az leany Aruaknak Jus Regiummal. Az szwleiek penig chereny Gergelyne Igtatta uoltis az harom Arua leanyokat az megh neuzet Jozzagban [Vajdasztiván MT; Borb. I. — ^aA Dob-i O.vásárhelyt].

2. iktatással birtokba vesz; a lua în posesiune prin instalare; durch Einsetzung in Besitz nehmen. 1585: Korondi Jacob Kovach Nagod Jobbagia^a en az ... drabantokeba sem(m)it ne(m) iktatok, hane(m) chak azt iktato(m), am(m)it neke(m) az en kegmes vram adott, es am(m)i az eo Nagha iusa wolt es portioia chak azt iktato(m) ne(m) egiebet [UszT. — ^aTollban maradt: vallia]. 1591: eo kerte megh Vrunktul eo Nagtult egy eoróksegeonket, melj vagio(n) almason Vduarhelj zekben geomel Eoreoksegh Engemet Jllien verre Jllat^a eo penigh vgimint magwa szakat Jozagot vgy kerte megh, melliet Jktatottis, vgj vagion hogy ellene monta(m) volt [i.h. — ^aKöv. a vér szerinti rokonság fels.]. 1592: Tolkeoteo peter feyerwary hazarol Negy lewel, ez hazat iure impignoratio az varos maganak iktatta [Kv; DiósyInd. 59]. 1632: az Szekeliseghbeli reszt nemis perlettww mw s nemjs Iktattuk az szekeliseghbelj rezt, sohajis, hanem czak az Varmegiebelj [Zágon Hsz; Borb. I Balthasar Janko de Szagon (34) vall.]. 1722: azt felelé Fekete Joseff Vr(am) hogy Semmi gondja Maurer Urammal, Szabo Samuelné Aszsz(o)nyom joszágát icattatya, s elis icattat [Kézdizsek; BLev.].

3. vmit iktatással birtokba ad; a da ceva în posesiune prin instalare; durch Einsetzung in Besitz geben. 1584: Eothweos Istwa(n) vallia, Tudom hogy Kendy Ianosnak Jktata Thar Istwa(n) zaz hatua(n) frtigh az farkasaczay haz Rezt [Kv; Tjk IV/1. 356].

4. iktatást végrehajt; a executata punerea în posesiune; Einsetzung durchführen. 1568: Mw egy embert kwltnk vala be Daczo Palne aszszonyomhoz az hazzhoz ky azt monda hogy ő be Ment volt az Daczo Palne aszszonyomnak twdomant tóth hogy Iktatni Mennek [Szgy; SzO II, 326]. 1594: Mattyass Deiakott az konuentet vyzi Molnar Gaspar 2 Louan Zekeren, pettribe Bogatty zamara Jkttatni attam f — d 75 | prima die Septemb(ri)s vrunk zolgaytt kildetek az parttos vrak Jozagokba Iktottny, Zilwasra, Attünk Louakat alayok [Kv; Szám. 6/VIII. 184, 196 Casp. Semel sp kezével]. 1599: Nob: Lucas Trauzner Colosvarius (!) . fatetur Mikor az Danchyák Lórincznek es Geletit Istwannak Statualltuk Az Daroczy Peter fak (!) hazat Akkor

Mind a ket fel oth volt, senkinek semmy prioritast Az massik elot ne(m) Attribualtunk hane(m) kinek kinek az eo Summaya zerent Iktattuk [Kv; Tjk VI/1. 354a].

5. (tiszttségbe) beiktat; a instala (intr-o funcțiune); (ins Amt) einsetzen, installieren. 1581: Regestrom Ad Rationum Thome Chyanady ad Molendinam suburbialy 21 february Iktatanak engemet^a Chyanady Thamast Az waralat valo Malomba, voltanak Jellen Coloswary Balint, Pulacher Istwan, Keomyes Ferencz es

Notarius vram, egez varosnak es Tanachy Akaratyabol [Kv; Szám. 3/III. 1. — ^aA mb-i tiszttségbe].

6. ~ja magát a. birtokba bevetteti magát; a face să fie pus(ă) în posesiune; sich in den Besitz (ein)setzen lassen. 1570: Ferdeos Kelemen Ezt vallia ... Twgia hogy Mykor Iso Ambrwzne Magat Iktatta az hazba, De semmy Ellene Mondast nem hallot senkytwt [Kv; Tjk III/2. 197]. 1571: Az feoldek Ezek ... kybe Thoth Myhal wra(m) Jktattya wala magat [Mv; BálLt 78]. 1572: Vrbeger Amrws Azt vallia hogy polgarokkal Iktatta Magat az hazban ... Megh eo ellenzete volt is Mert ados volt Nely vrbeger Gergel [Kv; Tjk III/3. 38]. 1630: Tudom Bizonioson azt, hogj az zegin megh holt czegej Vas Gyeörgy Vramnak ... ada az Fejedelem Bathori Sigmond az Balashazi Doboka varmegiebeli rez Jozagot, meljben Jktatajs magat az zeginj Vas Gyeörgy Vra(m) az Colosvari kaptalannal Mattias Deakkal, es Zentegjedi Ratoni Miklossal, eo volt az kaptalan mellett Vayda embere, melj Jozagot mind holtigh bikesigesen birt az zeginj megj holt Vas György vr(am) [WassLt Gr. Somaj de Apathi (60) judex nob. com. Dobocensis vall.]. 1675: azon megh nevezet Makoj^a portiot ... az Lengyel orszaghi veszedelem utan mostani kegyelmes Urunk e'o naga Gyaluval egyutt inscribala Banffii Dienesnek ... akkor iktata magat ezen portiotban mikor az töb Gyaluhoz valo jozzagban [Nagykapus K; Born. II. 13 St. Molnar (70) jb vall. — ^aMákóban (K) levő]. 1686: (Szerzett) Lipcsei Ur(am) ... két szely földet ... melyeket Lipcsei György Ur(am) Urunktol eo Nagatol meg kért volt egy darabig dezmatás adott rollak, az utan ujjalog meg nemesitette s iktattais magát, ugys birta az mig élt [Sárd AF; Incz. V. 58a]. — b. (tiszttségbe) beiktatja magát; a face să fie instalat (intr-o funcțiune); (ins Amt) sich installieren lassen. 1621: Vasarhely Istwa(n) deak Joéuen Feierwarrol heted magauval leuen, Maramarosba(n) akarua(n) menni, es ot az Kamara Ispansagra akaruan Jktatni magat attam(m) Etelt, Italt nekik [Kv; Szám. 15b/XI. 40].

7. ad, juttat; a da; geben, zukommen lassen. 1604: nem tudom, ha kk kezebe iutott leuelem hogy moggia leuen benne kk Valami eggi io altalag Zalaser^a iktatna Penzwnkert [Gerend TA; Ks 38. I. 10 Sarmasay Zsigmond Pettky Jánoshoz. — ^aTollvétség Zaladsert (olv.: szaladsert) h.]. 1671: Hakik Máros mellett lévő Falubéliek mások-is Sóval akarnak kereskedni, s' le akarják azon Falukban savokat rakni, tovább edgy hétnél edgy helyben ne tartsák, hanem vigye el a' melly felé el-akarja vinni kereskedésre, mivel ebből gondolható dolog hogy hajora akarják adni, es iktatni [CC 56].

Szk: kezébe/kezehez ~ (vkinek vmit) átad. 1591: Baloghy Farkas letewen az Zent Ersebety Espotaly Mesterseget es ottan Nireő Daudiot az ket Nemzet Valaztwan az Espotalt illien Inuentariummal iktattak azon ezendeobely Zamwewő Vraim Nireő Daidnak kezebe [Kv; AggmLt A. 53]. 1655: az helynek tavul lete miatt az hun az levél vagio(n), az ados levelet ő kgme kezehez ne(m) adhato(m), mind azo(n)altal ... azon ados levelet ő kgme kezehez iktatni igire(m) első alkalmatossággal [Pusztakamarás K; Told. 1a] | az Oláhok atta Relatoiratis kezéb(e) iktatta Szörös Peter Ozdi Thamasnak [Kv; CartTr II Petrus Szavaj ötvös vall.] * személye elejébe ~ (vkinek vkit) nyakába varr. 1582: Igiarto Georg feleol Rengeo Anna zaiabol^a Azt mondwan ... el kwl-

deotte az varosrol kwrwaiat Kerchetben hozta el az fattiat, kit hamar wdeo(n) rea hoznak zegenere^b, meg eo enge(m) meg Niomorit, addeg a' fattiat zemele eleibe Jktatom [Kv; Tjk IV/1. 70. — ^aTollban maradt: hallotam. ^cOlv. szégyenére].

8. jegyzőkönyvbe ~ jegyzőkönyvre vesz; a consemna in proces-verbal; zu Protokoll nehmen. 1850: ezen rendtelenség el harintása tekintetéből .. jegyző könyvbe igitatni rendeltet^a [Kv; ACProt. 30. — ^aTi. bizonyos céhhat.].

iktatandólag szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktion: jegyzőkönyvbe ~ jegyzőkönyvre veendőleg/véve; consemnind in proces-verbal; zu Protokoll zu nehmen, protokollierend. 1844: a Nemes Szék Rendei Jegyző Könyvbe iktatandólag nyilvánítani el nem mulaszthatják [Uzsl XI. 85/1. 2].

iktatás 1. birtokba/tulajdonba való bevezetés; punere in posesiune; Einsetzung, Installierung (in Besitz, Eigentum). 1569: mi latwan az felseged paranchyolattiat engedelmek leotteonk es el mentewnk .. waralliara ot mi az felseged paranchyolattiat meg olwastwk es twtokra attwk hogi mi Kendefy Janosnet varalliaba be iktattiwk .. de Senki elene nem zolt ennek az Iktatásnak [Gyf; PKpLt Révai lev.]. 1584: Zeoch Balint hiteos polgar Azzal teobithi A Kendi Janos Iktatását, ... hogy oza(n) Kendy Janos bele Iktatodot az Janos deak hazaba, Mert eo volt statutor ciuis [Kv; Tjk IV/1. 355]. 1617: az mostanj Kegymes Vrunktoll ezen .. ioszgoroll Paczolaj Christoph Vram, fiajra Donatot extrahualuan kezdejs iktattnj az ioszagban az feljwl meghe neuzett fajt az Donationak continentiaja szerent .. mely iktatásnak Twrj Andras Vram felesége Wersendj Sara Asszony kepebe elleneyis mondanak [Benedek AF; JHb XXII/14].

2. birtokba adás; dare in posesiune; Inbesitzgeben | birtokba vétel; luare in posesiune; Inbesitznahme. 1555/XIX. sz. eleje: Hütünk szerint irjuk akkoron pedig az Iktatáskoron az fellyel megirt Jozságonak ellene senki nem szolla [HSzj széna al.]. 1592: (Az) Iktatassanak Varadj Sussanna azzony, Es az teob Markodj lo fiuek kepebe ellene mondottanak volt, Es Contradictioa voltak [Msz; BálL]. 1615: kegtek az uitezleó Sarkeőzy Jstuan vramat az Vayda Geörgj hazaban kezdette iktatny Contradicalok .., mely Contradictiot kegtek az Jktatásról valo relatoriaban de verbo ad verbum Inseallion [Szászníyres SzD; Ks I. 35 Kereszthury ir.]. 1639: En voltam egik Iktato az Eörmenszekesi portioa' Beczki Andrast (igy!) .., de .. ne(m) tudo(m) mellik Fejedele(m) idejeb(en) es Donatiojaval volt az Iktatas, es örökösőne avagy summaba(n) volt [Vingárd AF; JHb XXVI. 16. — ^aAF]. 1819: a' nemesség azonnal fel Zudult, es annak az iktatásnak mindnyájjan ellent mondotak^a [Remete Szt; Ks 67. 47. 28. — ^aA kövári nemesség a Teleki család számára való iktatásnak].

3. iktatási eljárás; procedeu de punere in posesiune; Einsetzungsvorgang/verfahren. 1555/XIX. sz. eleje: Hütünk szerint irjuk akkoron pedig az Iktatáskoron az fellyel megirt Jozságonak ellene senki nem szolla. Továbbá akkoron Jktatásnak idejin egy kert széna vala ottogyon, azt aztán Apor János és Apor Péter elhordatta [Polyán Hsz; HSzjP]. 1570: Beszterchey Gërgh Eskwt

polgar, Ezt vallya hogy .. vgy emlekezyk rea az Iktataskor vgy Magiaraztak az Sententia hogy az Jktatas megh lewen az hazat Megh Beochwlyk es Zabo Symon azonnal le tegye az Arrath [Kv; Tjk III/2. 119]. 1578: mj fáluul eoowe gywlenk, zolank egy massal hogy Az fálw feoldenek Ellene mongyunk az Jktataskoron, valasztank Neegy zemeljeket kik ellene mongyanak [Amadéfva Cs; Eszt-Mk]. 1592: Az Iktataskor keöltöttünk az Zam veuó vramra f 1/25 [A.füle TA/Kv; Szám. 5/XII. 9]. 1639: Czehriny Gergelyne az aruak szamara Bathorj Sigmondtol jus Regiummal megh kirta az megh neuzet olah vasarhelt^a, Iktattais az Aruakat az jozagba(n), harmad napigh voltam enis az iktatásban [Szászcög SzD; Borb. I Daniel Deakne Sore barbara (50) ns vall. Fr. Giereő vice iudex nobilium in com. Dobocensi keze írásában. — ^aKésőbb: Kékesvásárhely SzD]. 1677: A' Partiumban, a' mely helyeken félelmes az Executioknak peragálása Török miat, olyan helyekre illendő számu magockal mennyenek az Executorok .. az hová pedig ugyan tellyességgel nem volna bátorságos a' menetel, ugymint Iktatás .. az Executorok a' falusi Birákat hivassák-fel ... s azok által procedályanak az Executio-ban [AC 198].

4. beiktatás; instalare; Installierung. 1591: az Chonka Jstwan deak iktatásakor ott nem volt^a [Kv; Tjk V/1. 56. — ^aTi. Kechkemeti Gergely]. 1807: a' Helyégeknek (!) szabad tettzésekre bízzák, hogy Notáriusoknak, kit akarnak választani .. azokat, kik kötelességeket jól vinni el mulatják, ebbeli hivatalyokból vessék-ki, és más alkalmasnak helyében tőstént valo iktatásáról gondoskodgyanak [Kv; TLt Közig. ir. 1045 nyomt. gub. kórend.].

5. inventáriumba való ~ lajstromba/leltárba vétel, lajstromozás, leltározás; trecere in inventar, inventariere; Inventur, Registrierung. 1837: Also Szótsi Jozságoroll Szollo eredeti ok Levelekett .. tsak Inventariumban valo iktatás, és hiteles bizonyság jegyzet mellett kéri kézhez adattatni [Dés; BetL 5].

6. kb. elvitel; ludere; Weg/Abbeförderung, Fortbringung. 1762: doceallya ... Az Gyermekek az Talyigás által Gyéresre valo el vitelit, s ottan bizonyason valo tartatását, azután onnan más helyre valo iktatását [Torda; TJKT V. 96].

iktathat 1. (iktatással) birtokba vehet; a putea lua in stăpinire (prin punere in posesiune); (durch Einsetzung) in Besitz nehmen können. 1597: Ahol azt mo(n)dgya hogy Vra el Iktatta volt, lehet, Iktathatta, de my méghe az előtt Donatáriusok voltunk ott [Uzst 12/88].

2. juttathat, küldhet; a putea trimite; schicken können. 1604: Az felesége kerte vala .. Esmet Brassobol ha vagi f 4 erő Szkofia araniat iktathatna kld, kéri kdet [Gerend TA; Ks 38. I. 10 Sarmassagy Zsigmond Pettky Jánoshoz].

iktató I. mn iktatást végző; care execută punerea în posesiune; die Einsetzung aus/durchführend, Einsetzungs-. Szk: ~ bíró. 1592: Az mely feöldet megh zantott volna Azt en ne(m) engette(m) hane(m) Az mellyet engette(m) azt enis tudo(m) Arrol leueletis Adottk (!) Az Jktato birak az J. kepebenis [Uzst] * ~ polgár. 1596: Biro vram paranchola hogi eggietmast vigiek Apahidara ebedre az Iktato polgar Vraimnak es Conuenteknek

[Kv; Szám. 6/XXIX. 70 Bachi Tamas sp kezével]. 1621: az szekereknek ki az Iktato polgar Vraimat az felseő Jozzagba(n) vitte adtunk f l az Polgar Vraimnak kik be Iktattak ezen felseo Jozzagba(n) teöltettwnk bort 22 eytel . . . f 2 d 20 [Kv; i.h. 15b/VII. 24].

II. *fn* iktatást végző hivatalos személy; persoană oficială care execută punerea în posesiune; Registrator. 1639: En voltam eggik Iktato az Eormenszekesi^a portio-ba Beczki Andrast (igy!) [Vingárd AF; JHb XXVI. 16. — ^aAF]. 1640: senkj nem Contradjalt ellene az Iktatasnak s Kuthj Istua(n) es Horuat Bodjsar Deakek uoltnak az Jktatok [Pulyon SzD; WassLt Banga Pal (60) jb vall.].

iktatólevél iktatójelentés; raport de punere în posesiune; Einsetzungs/Installierungsbericht. 1628/1635: Iege-nie^a iktato leuele magara fiaira, szolt felesegere [JHbK LVII/50. — ^aJegenye K].

iktatóparancsolat iktatóparancs/rendelet; ordin de punere în posesiune/de instalare; Einsetzungs/Installierungs-befehl/verordnung. 1584: hoza mi nekwnk az eo N. Iktato paranchiolatiat vitezleó Zelemeri Peter [Póka MT; Bállt 69].

iktattat I. birtokba/tulajdonba bevezettet; a dispune sã fi pus în posesiune; in Besitz/Eigentum einsetzen lassen. 1640: Engemet az szegenj Istenben el nyugott Wass Janos Uram . . . hiuata Ide Czegebe^a monda Vass Janos Uram . . . ha mj nekünk Eoczem Urammal eo kguel eggiutt Fiu Agunknak magua szakadna eppen az Czegey Jozagh, Hugomra Vas Judit Aszonra eo kgmere szakadgion . . . es ő Felsg(e)től emanaltatott leueleknek Continentiaja szerent, Vass Judit Aszont eo kgmet Iktattattakis az Cegey es Czegehez tartozando Jozzagba nagiuubbik Cancellarian leuo Cancellaristak, Kuthy Istua(n) es Horuat Bodisar Uramek által [WassLt Borsay Istuan Legenben lako ns vall. — ^aSzD].

2. ~ja magát birtokba/tulajdonba beiktattatja/vezeteti magát; a face sã fie pus în posesiune; sich in Besitz/Eigentum einsetzen/installieren lassen. 1630: az szegeny megh holt Czegey Vas Georgy Uram . . . akkor véve penzen az Vasas Szent Ivány^a Czicz szeőleo hegyben leuo negy hold zeoleoket . . . az Szeoleos Gergely hazanal Iktattata magát, az Feyedelem Consensusaual beleje, Colosuari Capitalannal Mattyas deakkal es Zent egiedi Batoni Miklossal [WassLt G. Somai De Apathi (60) judex nob. vall. — ^aSzD]. 1676: azt a' ház helyét Szomos Uy vár Nemetib(en) Dobai Nagy Mihaly Uram eo kgmenek meg nemesisette az mi kglis Urunk Eő nga Donatioja mellet pure iktattattat Urunk hites Cancellarista Deakj, Ugy mint Arkosi Ianos es Erdőd mihály Uramek által magát senki soha egy lelek nem Contradjalt [Szamosújvárnemeti SzD; RLt I Joan. Sebestyén (65) ns vall.].

3. (tiszttségbe) beiktattat; a dispune sã fie instalat (intr-o funcțiune); (ins Amt) einsetzen/bestellen lassen. 1602: Az Also Ispotalinak gondwiseslere valasztottak eo kgmek per soffragium, Zikzay Janost, Kerik eo kgmek varosul biro Vramat hogy eo kgme Zamweweo Vraimmal iktattassa mingyast es per Jnüntarium ad-ministralianak mindenecket kezehez [Kv; TanJk I/1. 410].

4. be/felvétet; a face sã fie primit; (hin)ein/aufnehmen lassen. 1857: Binetz István atyánkfia kívánna fiát Binetz Lajost Czéhunk kebelébe igttatnatni [Kv; ÖCJk].

iktattatik birtokba/tulajdonba bevezettetik; a fi pus instalat în posesiune; in Besitz/Eigentum eingesetzt werden. 1662: Solyomkő vára Élesddel^a s szép jószágival Zólyomi Dávid nótáján (utolban kolosvári Bornemisza Lászlónénak) magvaszakadtságán jus regiummal adattak s annak módja szerint iktattattak volnais néki [SKr 195-6. — ^aB].

iktattatott betoldatott; inserat; eingefügt/beigeschlossen. 1829: a purum Protocollumba ujji tsirizléssel iktattatott protocolatio tsuszott bé [Dés; DLt 86].

iktus (bot)ütés; lovitură de baston/băi; (Stock)-Schlag. 1747: (Egy embert) midőn az Magistratus . . . az tömlőczben edj nap s edj étszaka detinealtatott volna, irtoztato karomkodast Teremtettézt vitt végben tettstett az Judicium(na)k, hogy három szombaton meg péntekeztessék, huszon öt öt kemény ictussal [Torda; TJkT III. 167].

ilencfalvi az Ilencfalva (MT) tn -i képzős szárm.; derivatul cu sufixul -i al toponimului Ilencfalva/Ilieni; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Ilencfalva. 1. Ilencfalván lakó; locuitor din Ilencfalva/Ilieni; Einwohner in Ilencfalva | Ilencfalváról származó; originar din Ilencfalva/Ilieni; aus Ilencfalva (her)stammend. 1614: Kis Istua(n) Ilencfalvi lib. [Mezőbodon MT; BethU 43].

2. Ilencfalván levő; care se află în Ilencfalva/Ilieni; in Ilencfalva befindlich, aus Ilencfalva. 1800: Dosa Adám ur . . . Ilentzfalvi Jussát adta felibe valo mivelésre [Ilencfalva MT; DLev. 3. XXXV 6].

illa I. *isz* szólásban; în expresii; in Redewendung: ~ berek, nád, a kert a o lua la sãnãtoasa, a o șterge; Hals über Kopf/kopflös davonlaufen. 1834: Il a berek Nád a kert [JHb br. Jósika Jánosné gr. Csáky Rozália fiához, Jósika Samuhoz].

II. *fn* szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: ~ra veszi a dolgot elillan/tűnik, rég elillant; a o șterge; entweichen, sich verduften. 1575: Mikoron a Peter király meg latta volna, hogy a királyi birodalom az Andorias es Leuente kezében volna, Illára véuē a' dolgot, soc Németeckel es Olaszokkal, Bets ország felē [HeltKr 34b]. 1595: Hunyadi Janos Vayda . . . bisztattya es neki nōdittyta szolgait, es mind az ország népēt, hától támādānac a Törőckeckre . . . Mikoro(n) eszt meg látta volna Mezeth Bassa, Ő is illára véuē a' dolgot, es el kezdte futni [i.h. 85b—6a]. 1653: a jó vitez szászok . . . alá menének es megegyezének a bassával es Bethlen Gáborral Es azt mihelyt megértē Báthori Gábor, mindjārást illára vevē a dolgot, es az elmenēs felōll kezdē gondolkodni. Es el is futa onnat^a [ETA I, 144 NSz. — ^a1613-ban közvetlenül a fej. meggyilkoltatását megelőző napokban]. 1662 u.: mindenek Barcsai körül Rákóczi jövele miatt nagy felelemben voltak kettőnként, hármanként es csoportonként is, kik alattomban, kik pedig nyilván, mint a kik Rákóczihoz szitnak-vala . . . , a Barcsai táboráról mind haza oszlottak vala, úgy hogy a fejedelem csak maga fi-

zetett hadaival maradna végtére; melyet eszében vévén . . . , maga is illára vevé a dolgot, és Keresztes mezejét ott hagyván egy elsőben Fejervárra takarodék [ETA IV, 292 Enyedi István műve]. 1779: Volt . . . Szebenben egy Griem nevű consiliarius pap, de igen jeles, szép ifjú Ez addig járt oda^a gyóntatni, hogy a kisasszonyt^b imp-raegnálta. Melyet észrevén Griem, illára vette a dolgot s Helvéciáig meg nem állott [RettE 406. — ^aA szebeni apácák közé. ^bGr. Nemes János leányát].

illáció kb. sérelem; prejudiciu; Unrecht, Beeinträchtigung. 1761: senki maga(na)k propria autoritate satisfactionem nem vehet, hanem minden köttétvén Nmes Hazánk Törvényéhez, illik hogy minden maga serelmet Jure revindicallya, hogy kel pedig revindicalni mind(en) dologra a Törvény utat praescribal de ámbár haragra concitaltais, azon illatiokat ezen Törvény szeréntis nem lehet vala veréssel revindicalni [Torda; TJKT V. 69].

illat *fn* 1. miros; Duft. 1632: az zolgámnak zagolua(n) az szajat aztis mondotta hofi az te zadbol igen io illatt Jó kj, de az en Urame ollia(n) budos saluo honore mint a zár (!) [SzJk 36].

Sz. 1662: ezeven az safrany illattiat mind igaz hivi mar nagsagodnak [KJ. — Átirva: SzO VI, 29].

2. illatszér; parfum; Riechware, Parfüm. 1751: Én is üressen nem jöttem . . . Hanem egy kis tömjént hoztam . . . Ved kedvesem illatomot Es kitsin ajándékomot [Hétfalu Br; EM LI, 126 betl. játék].

illat *ige* (el)illan; a se volatiza; entweichen, verschwinden. 1799: én pedig egy kevésse elébb illattam töllek, egy Leányos házhoz bé mentem vala [Náznánfva MT; Berz. 4. 31. N. No 27].

illatpárna ' 1846: Egy fejr Selyem illat párna [Dés; Berz. 20].

illedek 1. jogosultság, jog; drept; Recht, Berechtigung. 1600: Ebben a dologban ezt tudom, hogy Gegeő Isthwannak az iob annia Jobfeöldi Balint leania wolt, s ezt illati attiafiawal egyetembe, verre gywkerre, Benedek Peternek ehez semmi illedeke ninch, hanc(m) ha az apia penze vtan birta volna | En miolta ez wilagoth esmere(m), soha sem tudom sem hallotta(m) senkinek is ahoz az tanorokhoz illedekut [UszT 15/33, 51]. 1604: Talaltam meg az cöreöksegeth es hazat az J. kezenel, kibeno nekj semmj verseget Jledeketh nem tudom, hanem Idegen benne [i.h. 18/5] | soha nem Ertötte, hofi az porondj marton hazahoz illedeke löt volna Kornis Lukacznak [i.h. 18/133]. 1625: (A jószág) potentia median-te foglaltatott el teölle | Jllien jo igassagat es illedekut comperialva(n) az bizonsagok vallasabol az Anak tecczet az teörüennek hogy penz nélkül resignaltassek Magyar Balasnak az peres öreöksegh [i.h. 21g]. 1636: Vayda Mihálnak semmi verseget es Illedekut nem tudom ahoz az eoreöksegh [Bikfva Hsz; BLt].

2. kb. jog szerinti rész; parte legalá; rechtmäßiger Teil. 1606: Michael Antoczj de sukeo . . . fassus est . . . mindenek ki ad (!) az Eo rezzit az mas fel keobe(o) buza kiul az kit keolcezonbe veottek az mibe illedeke uagion [UszT 20/141].

illedekenység jogosultság, jog; drept; Berechtigung, Recht. 1606: Ezeket tamazto(m) az Kegdk^a iteletire es teoruenyre es ezeket lattato(m) megh kegdell ha vagonje melto Jledekensegem keresetemhez | Az czwrt penigh vgjan czinalta az Zegeny^b arra az Penzen ueot helyre, mint hofi tudta es Jtelte milto Jledekenseget hozzaia, hofi fele minket illegett es illethe [UszT 20/185. — ^aOlv.: Kegyelmetek. ^bTi. atyám]. 1607: az felliw meg newezeth Iozagh, Rosno Gergely, Rosno lazlo Jozaga, s minket illet, ugi mint uert attia fiakat, Azert teottwnk tilamat hogy teölle megh keuannok teorueni zerent, Mert hozza Igassagath, uersegith, Illedekenseget ne(m) tuggiuk. Mi pedig Rosno Gergelnek vagiunk germekj az Jozagh minket illet [Kv; TJK VII/1. A. 245].

illemelen illón, ahogy illik; cum se cuvine; geziemend, gebührend, schicklich. 1843: Hetedik helybeli királyi erdőgondnok, tekintetes Wohlhirt József úr illemelen megtalálván, a biztosság előtt megjelent [VKp 79]. 1851: (A tt és felesége) ha magukat illemelen viselik az irtak szerént részeket pontoson kiadni magamat kötelezem [Nagylak AF; DobLev. V/1322].

illetetlen jogtalan, jogosulatlan; illegitim, care nu este îndreptăţit; unrechtmäßig/berechtigt. 1580: Az my az Zent paly Janos dolgat illety aztis eo kegnek itilyk hofi vrunknak tutara Aggyanak (igy!), es illie(n) illetetlen hatalmot ne Zenweggienek el veztegettesse(n) [Kv; TanJk V/3. 229a].

illegális törvénytelen; illegal, contrar legii; gesetzwidrig, widerrechtlich. 1722: látván az eő Kglme illegalis occupatioit és ellenzettem az illen erőszakoskodásért [Balavásár KK; Ks 13. XV]. 1760: Elég bánatb(an) vagyok illy reméntelen hova tovább nagyobb(an) sértegető vxaim miatt, tudván a Korda Vr(am) sok színű illegalis practicajit jobb(an) is valamint eddig, ugy ezutánn is elent kel állani [Igenpataka AF; TL gr. Teleki László aláírásával]. 1770 k.: Koronkai János nevezetű Atyankfia . . . illegális cselekedetin az Verős-Kovátság meg botránczóván nagy Zugással fel Zendüle [Torockó; TLev. 9/14].

illegális törvénytelen; illegitimate; Gesetzwidrigkeit, Unge-setzlichkeit. 1757: A Czikuljasiak^a a Virágos Bányának praejudiciumára, Semmi nével nevezhető illegálitást ne tselekedjenek, melyből a Viragosiak(na)k romlása lehetne [Torockó; Bosla. — ^aA Cikulyás nevű banya tulajdonosai]. 1768: azon praetensioban forgó Verőbéli Rész Várség szerént engemet és nem más concernál a' Ngod emberei, in hoc casu erőszakoskodván illegálitást tselekzenek [uo.; TLev. 9/13]. 1770 k.: méltotassék Koronkai János Atyankfianak demondálni, hogy helyes okból lett maga Cselekedete által Causált, büntetésnek Subcumballyon, hogy így a' fel Zendült nép le Csendesedgyék, mert ha ezen illegálitás impuné marad bizonyos Consequentia a' lészen, hogy ezen hasznos Constitutionk Nagyságtak(na)k s mindgyajunk(na)k Verős-Kovátsok(na)k kárára suflamialodik, pusztulásra jutván minden órán a Verők(ne)k nagyobb része, hanyat homlók rohanván mindgyárt száma nélkül valok hasonló illegálitásra [uo.; i.h. 9/14].

illegitimitás (vminek) törvénytelen volta; caracterul nelegitim (a ceva); Illegitimităţ. 1775: birunk a' Tobisok Vereje nevezetű Verőben . 30 vas tsinálás verőt. Mégis Kováts Márton eo kegyelme egyszer . a' Thorotzkai Biráktól nyert volt egy eo kegyelmének fa-veáló Deliberatumot; de annak illegitimitását az akkori Tit. Fő Biro, és Vice Ispány Urak által látván, azt sub paena (!) cassalták és annihilálták [Torockó; Bosla].

illegitimus 1. törvénytelen; illegal; illegal, illegitim. 1677: A' Causalis levelek ha szintén illegitimus Fejedelmek idejében költenek-is, de ha rité és legitimé emanaltattanak, és éltenekis vélek, helyesek legyenek, és in Judicio acceptaltassanak [AC 176]. 1736: Egy úr vala az egész országnak generálisa . . . emberi gyarlóságból egy fraja megesék tőle s fiat szüle; meghallván azonban az generális, az testvér atyafiai ezt az illegitimus fiát egész életéig, még az generális testvér atyafiai is, mind öcsének, bátyának hívák [MetTr 417].

2. kb. nemesség-igazoláson át nem esett; (nobil) al cāru titlu de noblete n-a fost verificat; Adelsbescheinigung/glaubigung nicht überstanden. 1748: A Kővár vi-
dék egész Teleki Familiátumát illető Fiscalításoknak állapítja, az holott is Sok illegitimus Nemes emberekkel Familiámnak baja vagyon [TKI gr. Teleki Ádám lev.].

illendő 1. odalló; potrivit; passend. 1590: Jeowe be oztan az Cheres Peter es akar wala le wlni az Aztalhoz, Monda neki Hegedeos Peter, Nem ide walo vagy, mert Jamborok keozzeh nem illendeo wagy [Kv; TJK V/1. 48]. 1597: Az kezep kapw felet valo oranak hagi az ve-reöye ala zakadot volt, hagi ismeg az wereohoz illendeo fat chinaltattunk es fel zegeztettük Ach Lukachnak hagi fel zegezte attunk f — / 50 [Kv; Szám. 7/III. 21]. 1681: Lugas kert . Ezen kert közepib(en) volt, nyolcz kü láb-on állo filegoria . ha ezen kertet szépen meg-
épete(ne)k ā filegoria keő labait fellyeb rakvan, ahöz illendő szép forma felit csinálnanak szep recreatoria valo hely volna [Vh; VhU 573]. 1694: vagion a' molnár ház . . . Ablaki vannak hozza illendők nro 3 [Sebesel AF; BFR néhai ifj. Bálpataki János urb.]. 1781: A Stukaturákis körül illendő szép párkánnal közepibe pedig illendő Figurákkal légyenek ki Csinálva [Déva; Ks 78. 20/12].

2. (vmihez/vkihez) illő, találó; care se potriveşte cu cineva/ceva; (zu jm/einer Sache) passend, sich eignend. 1583: lattiak az meszarosok Thornianak heazattianak puztasagat, mely Nem illendeo illie(n) feo es lattatos Thoronynak Naponkent valo veszedelme [Kv; TanJk V/3. 275a]. 1593: Aki ket latnak hogy vagy eo magok vagy feleseghe gyermeke, hozzaiok Allapatiokhoz zegen-segekhez kepest Ne(m) illendeo feo es draga Ruhazatokat vissel vagy visseltet, haat Ameny Adoot erdemelne ket Anny Adora Irathassak vetthesek [Kv; i.h. 1/1. 206]. 1635: Mikor Czismasia tanulo Inast Zabadi-tanak fel, fel szabadulásáról walo lewele az ollyannak, az ket Czismasia Czeh Mester newe alat kellyen Es ollyan peczietyekis legyen egesz Czehul az melyben Czisma-siakhoz illendeo Czimer legyen [Kv; KvLt Céhír. I. 12 Kv Tanácsának hat.]. 1670: Levai Janos az Annayaval Szilagyi Janosneval az ágy(na)k neki nyomak Kotsis Ferenczet, öklözök verék . En mondok Levai Janosnak . . . tolvajokhoz illendő dologh az mit cselekesztek

[Görgénysztimre MT; RLt Petri Szilágyi cons. Margari-ta Nagy (32) ns vall.]. 1692: Causa Visaien(sis) Pap Ist-vá(n) válást kíván feleségétől Seres Katától ez okon hogy tellyességgel gondviseletlen, az asszonyi állathoz il-lendő házi dolgokra tellyességgel alkalmatl(n) szokat-lan nem is akarja meg szokni [SzJk 258]. 1700: Filep Bo-ricza aszont az Attyai ös joszagból hazasitczak ki tisz-tesegesen annak rendi modgya szerent szoknyával pal-stalal mentevel s ahöz illendő tiszteseges ajandekokál [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1719/1751: Az hajadon Leánynek édes Anyja akarattya szerént viola szín Velentzei Kamuka szoknyát determináltunk, ugy mind azonáltal, hogy régi szép Familiáját (: rossz em-berhez nem maga állapottyahoz illendőhöz menvén fér-hez :) meg ne gyalázza [Süketfva MT; DobLev. 1/95a]. 1736: tehén- vagy disznóhús kaszáslével, ennél s az ká-posztánál magyar gyomorhoz illendőbb étket nem tar-tának az régi időben [MetTr 322].

3. illedelmes (az illemnek megfelelő); cuviincios; ge-ziemend, anstandsvooll. 1561: Az ides vin Embereknek az o allapattiok es ideiek zeren illendo tiztessegek meg' adassek. Illendo dolog az okaert hog ebben az Cehbenis az eleb valo es ides vin mesterek mynd zolasba mynd eg'eb dologba fewkepen Bochwltessenek [Kv; ÖCART.]. 1582: Fodor Andras vallia En ez Borbelj Tamas Zaiabol Eotwes Andrasra semmy zitkot se(m) egieb gonoz Ne(m) illendeo bezedet Nem hallottam [Kv; TJK IV/1. 56]. 1587: Eo kglmek illendeo tiztelettel vetteek es engedelemmel Az Vrnk parancholattiat [Kv; TanJk I/1. 52]. 1635: sok irassal Nagodat towab terhelny nem tiltúk illendeonek lenni [Kv; KvLt Céhír. I. 15]. 1750: nem lett volna szükség, annál inkább il-lendő ilyen keményen fenyegetődni [Torja Hsz; ApLt 3 St. Apor Apor Péterhez]. 1761: az Urffi ö Nga Braniská-ra jöven az utszán szembe tanálá Imreh Ur és nem kö-szönének egj másnak illendő modon [Branyicska H; JHb XXXV/48. 11-2]. 1818: Ns Csiszer György itten meg betegedvén a' Kalandos Ns Horváth Mihályl ó kigyelménél fekűt két egész Hétig és meg halálozván il-lendő tiszteességgel el temettetett [Gyalu K; RAK 156].

4. megfelelő; corespunzător; entsprechend. 1595: Ertyk ew kegmeek hogy az mostany haborw Ideonek mywolta mit keuannyon Teczet ezis ew kegmeeknek hogy Byro vram be hiwatwa(n) az Capitanokat, megh paranchiollia nekyek hogy az kewlseo sarampokra zor-galmatoson vigiazwa(n) azon vczabelliek sarral megh tapazzak es illendeo helieken leoweo lykakat hagyának raytha [Kv; TanJk I/1. 278]. 1601: Az Kamara Jspan-sagnak gondwiseleoie valasztas halaztiak eo kgmek az leowendeo kezelbik be gyeolesnek napiaigh, mindaz-at al biro Vram amikor be gyeoteti az Jdes^a Vraimat ak-kor zolianak eo kgmek feleolli ky lenne elegedendeo es illendeo annak gondwiselesere [Kv; i.h. 377. — ^aÉrtsd: idős]. 1613: Rethi Ur(am) maga kere szallast Köver Ist-va(n) Ur(amnak) töllem . vgj hogi az Kadar Istvan hellit kezib(en) adgia, arra hazat, Czürt, Istallot czinal-tatva(n), illendő jo kertb(en) kerittetve(n) [Altörja Hsz; Borb. II Czimpa Istvan Deak (50) ns vall.]. 1643/1687 k.: Mivel az előbbeni praedikator háza helye igen alkalmatlan vizetlenség miatt praedikator házának tehát a falu édgyezett akarattyaiból el adtuk mást illendőbbet vettünk . . . mellyet perpetuo Pap házának akarunk tar-tani [Bergénye MT; MMatr. 336]. 1671: Az Vármegyé-

ken és Szekeken Perceptorságra illendő Embert, ha kit azon Vármegye és Szék denominal s' nem akarná felvenni, eo facto flor. 200. exequatassék rajta, azon helynek Tisztei által [CC 99]. 1735: illő hogy Excellentiátok az estvéli aérben künn járván illendő köntessel a megfázódástól promunialya magát [Ks Borosnyai N. Marton lev. Nsz-ből]. 1746: az említett Ns Enjedi Gombkötő Czéhnek immediatē az Erdelyi posztós Satoroknak végiben szakaszszának illendő helyet [Torda; TJKt III. 105]. 1839: Mindhogy Méra Gligor két jo ökörel szolgál, s' ezen szolgálattázhaz képest illendő kaszálokkal nem bír . . . illő tehát, hogy telkeket is szolgálattákhaz képest birjanak [A.szentmihályfa TA; Bosla. B. Miske Ferenc lev.].

5. szükséges; necesar; notwendig. 1573: az Mezarszen kywl valo Arulas feleol egenleokeppen Tecchyk eo kegnek hogi Nem Illendeo, hane(m) Maradianak helieken Mind Mezaros es Henteler [Kv; TanJk V/3. 87a]. 1590: Az Scholabely Negy professorokra^a az Negy Collaboratorokra a' ket kantorra, Az Alumnusokra . . . az keozseonseg es deakok intertentioiokra . . . s minde(n) illendeo keoltsegekre keolt vniversal(ite)r f: 864/34 [Kv; Szám. 4/XXIII. 5. — ^aKöv. a nevek fels.]. 1611: Az mj penigh nejj hogi mosta(n) az giermekek tartassokra semmit ne(m) rendeltw(n)k tehát mjaz (!) illendeo keolchieget nejj Catha Azzonj fell irassa es Jeouendeoben az mely bechwltes vraink leznak az varos constitutioja zarent el igazitaiak [Kv; RDL I. 88]. 1671: Illendonek iteltük azt is Articulusban iratni, hogy mikor Salvus Conductus adatik valakiknek, abban specificaltassék meg, kinek ? hány személyeknek ? hová menőnek adatik ? [CC 33]. 1747: az eo Kglme impetitia alol az I. simpliciter absolvaltatik, nem lévén illendő hogi giermeki állapottal lévén hűtiss iteltessek néki [Torda; TJK III. 121]. 1780: Ha valaki olyan Verőtis fogna fel, mellyben tsak két vagy három Vasa lenne maga részéről illendő költséget téven a' Verőre, . . . futathassan [Torockó; TLev. 6b]. 1791: a Familia (!) mellett fel fogott gyümöl(csőst) ujra tsemekkel bé plántáltom, a Majorbais ahova illendő volt, feles eperj fákat ültettem [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1806: a' Nyáját . . . a' déllőb(en) az illendő időnél hosszassabban ne fektessék [F.rákos U; Falujk 17 Sebe János pap-not. kezével].

6. méltó; cuvenit, care se cuvine; gebührend, angemessen. 1561: Valamel ewtües legen akar hun tanolt legenis az itüaloktol meg üalüa az ky az Cehbe be akar allanj kewteles legen az mesterek kozzwl üalamellyet egy egez eztendeig heti berert zolgálni hog addig meg esmerlessék mynd erkolcheben s mynd maga viselesebe hog' ha illendo lezene az cehbe aüag' nem [Kv; ÖCART.]. 1584: Azert holot keresztien emberheöz ezfelle Bew Baiossagh Nem illendeo, seot az vrsten ez fele emberekre kik ilyen eletben elnek bwnetest es tilalmat vetet [Kv; TJK IV/1. 278]. 1592: az mywel Jambor azzon szokta tyztseget teorwen szerint megh ottalmozny Eneös (!) kez h wagyok ottalmaznom, hogy az eggik sem wagyok, az mynek az én mostaha fyam es ottalom szyalmozot, ky ne(m) ő hozza Illendő dologh leott volna [UszT]. 1655/1754 k.: Ha valamely miveltető Ember a' Mesterek közül valamelyikkel miveltetne, és a' Mester ember munkájának illendő jutalmát meg-nem akarná fizetni; az a' Czéhbeli Társunk a' több Mester Társainkat attól a' miveltető embertől meg-tilthassa [Kv; ACJk 8].

1693: emberseges emberhez nem illendő sok böcstelen szokkal eo illetet engemet [Dés; Jk]. 1753: azt latom, rendetlen, és nem Nemes Emberhez, annál is inkább nem Uri emberekhez illendő dolognak, hogy a' Miko urak meg igyirven a Clenodiumok(na)k felmérése előtt Sub Nobili parola, hogy Semmihez abból nem nyulnak, mégis a' fel mérés után erőszakosan el kapdosták [Szent-simon Cs; Ks 22/XXIb]. 1758: az Relicta . . . azzal nem Contentalodik, hanem tovább mégyen . . . az Öss Josszág-bol estimalni kell Dosához illendő jövedelmü részeczkét [Asz; Borb. I].

7. méltányos; echitabil; gebührend, billig, gerecht. 1561: ha valamely mesternek történik ez wilagbol ky multa Es az felesége az myet myeltetni akarja . . . mweltethesse. Zabadis leg'en . . . tudos legent tartani de az mwyre tarsrol ne tharcha hanem illendew heti berre [Kv; ÖCART.]. 1599: Az holt halakat azert az vasarbirak illendeo es Alab valo arron Adgyak [Kv; TanJk I/1. 334b]. 1642: Bolon Peter tartozzek eo Nagahoz zolgálni, illendeo fizetesekek [Bohnia^a, WassLt. — ^aBonyha KK]. 1676/1681: öis^a tellyes életében, engemet es Feleségemet . . . illendő fizetésünket Vővén tartozzék zolgálni [Vh; VhU 367. — ^aA jbságból felszabadított Dan Milotin]. 1677: A' Fiscale bonumok a' Fiscushoz recuperaltassanak . . . ugy mindazonáltal, hogy kinek kinek a' josszágnak és zolgálatnak, vagy ki-adatot pénznek mivolta szerint, illendő summában inscribáltassanak [AC 42]. 1740: Facultálatik Substitutus Hadnagi atyánkfia ő kglme, hogi, a' mely Bornyúkat, a' quártélyos számára kellett venni Mészáros, vagi Hentes atyánkfiain(a)k, mint hogi egészsz illendő árrát, a' Militia meg nem adja, pótolhassa ő kglme, az olyanok(na)k árrokat 's bonificállya egy 's két Máriással [Dés; Jk 532a]. 1794: Tiszt. Professor Bodoki Iosef Uram jelenté hogi a' Deákok a' temetésekre egy egy garasért az eddig valo szokás szerént nem örömet kívánnának menni, mivel az élet modja is drágább most mint ennekölte volt, illendonek láttik hogi két garas adattassék egynek [Kv; SRE 295]. 1807: az arenda pénzt minden esztendőben fel lehetne osztani, kérem Bátyám Uramat beszélyen Testvéreivel, és határozatassan vellek egy illendő arenda summát mellyet én minden esztendőnek elején letészek [F.detrehem TA; Ks 65. 44. 11 Kemény Ignác lev.].

8. jogos; justificat, indreptájit; gerecht. 1570: Az Gabriel deak kewansaga feleol eo K. Azt Mongyak hogi Byro vramra es az Thanaczra hattak hogi megh lassak ha Illendeo azt oda adny myt kewan az wagy Nem [Kv; TanJk V/3. 10a]. 1642: ha mi akarattjatt mutattja kgetek illendő dolgokban tetesegem serint igiekezem zolgálni kgeteknek nagio b dologbanis [Sófva BN; BesztLt 115 P.Gauay a beszt-i főbiróhoz]. 1676/1683 k.: Meg-tekintven azert az Szent Eccla illendő kívansagot Goroszlonak hogi ne maradnanak árviail meg-hagyatek közöttök akkori Lelki-pásztorok ugy mint Tiszteletes Beerzi Janos Uram [M.goroszló Sz; SzVJk 170]. 1703: Melly kívanságokat Sz: Egy házfi Uraiméknak miis jonak helyesnek és illendonek iteltük [Selye MT; MMATR. 217]. 1718: illendő Praebendája ki járt [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 69]. 1760/1794: Férjem Groff Bethlen Miklos Urnak tött Kötésemet és Fasiomat . . . revocalom senki hasznát ne vehesse, azzal semmi úton-módon gyermekeimnek josszágaiban

törvényes és illendő egész Successiojokat ne akadályozhassa [Km; JHb XLVII/27. 5]. 1782: Instálá ... hagi Szakál Benedek Déáknak adna Remeket az B. Ché, mely Instantziátis meg halgatván az B. Ché, és illendőnek tartván, ki igéré, nem tsak pedig hanem kiis adá még pedig olj moddal, hagi egy carmazir vagi bokrétás giűrűt készítsen [Kv; ÓCjk]. — L. még RSzF 269, 291.

9. jog szerint kijáró/megillető; de drept; rechtmäßig, rechtlich. 1640: perlette . Vizont Sokodalombali rezt, Korchiomarlásbol valo illendeo rezt [Mv; DLev. 5]. 1649: azon summaert magoknak es mind ket aghon leűe maradekioknak, bizonyos, illendeő rész Jozzagot adunk es conferralunk [JHb III/4 fej.]. 1699: Az Mene-simből és marhaimbolis adgyon fiam illendőképben a hova, és a kiknek mi illendő [Meggyesfva MT; BálLt 93]. 1724: Hivának minket^a Csegezben^b . . Nehai edes Attyokrol maradt . . . osztoztalan köz házokhoz az végre: Hogy . . . az eo klme egy testvér Eottséről eo klmekre devenialt bonumokat osztanok fel, es kinek kinek illendő rata Portiojat Sequestralvan assignálnok [Borb. I. — ^aKöv. az osztozó felek fels. ^bTA]. 1730: (A) kereszti máigis kéznél vagyon, de mind addig ki adatni nem engedem, mig Radics Borbára Asz(szony)na)k keserves rabságáért hirib(en) neviv(en) meg öléseért költéséért fizetéséért illendő : sic justitia dictante :) Satisfactioja nem lészen [Torda; MvRKLev.].

10. illetékes; competent, autorizat; zuständig, berufen. 1682: ez dologh nem minket illet hanem perágállik ot az hun annak illendő helie, s — Törvények leszen [Kv; RDL I. 161]. 1730: (A commissariusoknak) imponaltam volt, hogy nekem minden excessusirol az Militianak genuina informatiot tegyenek, hogy azok(na)k orvoslását, annakutánna énis illendő helyeken munkalodhas-sam [Csapó KK; Ks 90 Kún László lev.]. 1809: á Frantzia Hadi Seregéből el fogatott Olosz, és Német Birodalombéli Foglyok közül, azok a' kiknek Szándékok lenne itten ezen Tartományba maradni, ha életek táplálása, és kenyerek keresése modgyárol az illendő Elöljáróknak elégséges Bizonyosságot mutathatnak, meg telepíthetnek [UszLt ComGub. 1736]. — L. még RSzF 200.

11. tartozó; apartinător, care apartine; gehörig. 1579: Vagion panaz Az Theremy Ziget felől Keryk biro vramat hogy keresse be az Lewelet . . es ha az zanto feoldheoz ne(m) Illendeo a zyget, the hagi (!) Az varas zamara tarchyak es az teob fwzheoz applicallyak [Kv; TanJk V/3. 197b]. 1592: Azert az en keresetemnek rendyben azt mo(n)dom valam y volt s valam y vagio(n) mellyett hyttak Myhaly Janos Eoreoksegenek . . akar mely faluk hataran legyenek keresetemhez Illendők, mynd ben az falun es hataraban Ahoz illendők es tartozandok az Myhaly Ianos hazához es wles helyhez [UszT].

illendőben 1. jobban; mai bine; besser. 1737: az A. ő kglme, maga Processusát a Nms Ország Törvényéhez illendőben Comportállia [Dés; Jk 239a].

2. találóbban; mai potrivit; passender, (zu)treffen-der. 1800: Megérkezék Isten Jövöltából . . Gr. Toldalagi László Ur ő Nga Gra(ti)ajából mind a' Buza' — mind pedig a' Bor-béli kegyes Alamisna! Mert minek nevezhetném én illendőben, annyival is örömes-ebb nevezvén Alamisná(na)k, mivel az e' félén(e)k Isten

figesse a' fő Jutalma [Mv; IB. Borosnyai Lukás Simeon ref. pap nyil.].

illendően 1. kellőképpen/megfelelő módon; cum trebuie, cum se cuvine; gebührllich, in erforderlicher Weise. 1806: a vérhetésben vagy más hasonló nyavalyában elveszvé a marha a bács keze alatt, ha megtapasztaltathatik, hogy illendően nem orvosolta volt, annak megfizetésével is tartozik [F.rákos U; RSzF 200]. 1807: Ekklesiánk Papja . . kíványa, hogy a' törvény az ellopattott buzát viszsza-adattassa, és a' tolvajlokat illendően büntesse [uo.; Falujk 22 Sebe János pap-not. kezével]. — L. még RSzF 201-2; VKp 62.

2. szabályosan; reglementar; vorschrittmäßig, regulär. 1831: azonn portékák illendően Kolosvárt vagy Tordánn meg vagynak Harmintzadolva [Torda; TLt Közig. ir. ad nr. 1315 Andrási szb kezével].

illendőképben 1. illőképpen, illendőség szerint; (dupá) cum se cuvine; gebührendermaßen. 1625: azt keuanom hogh erre az megh neuzet Jobagiom(na)k hazarays az Nyilat Jllendeő kepen megh adgyatok [UszT 94b]. 1632: Ezeket attá volt Borsos Tamás uram az falu kezében, hogy az falu is mikor vagy föld osztani megyen vagy erdő osztani, az ő kigyelme jobbagyinak is adgyanak illendőképben [Udvarfva MT; Barabás, SzO 367]. 1661: Templomban valo temetéseikért, mivel Idvezült Vrajert is nem fizetet volt ő Kglme, hagya hogy illendőképben meg fizessünk, attak fl 100 [Mv; MbK Balogh Lászlóné Borsos Anna végr.]. 1675/1688 u.: Ha kik hazamhoz be szallanak, azok(na)k illendőképben gazdalkodgial [Borb. II Petki János csikcsicsai jb-birájához]. 1690: ara is intelek attjai indulattal mivel nagj Nemzetből valo Felsegett vottél illendő keppen meg becsullyed, hogj egjutt valo eltetek Isten előtt kedvés emberek előtt becsületes legye(n) [Göröcsön Sz; Eszt. Serédi Benedek fiához, Gáspárhoz]. 1718: a' Tisztek Naturalis Discretiot p(rac)tendálnak noha mikor be szallottak akkor is a' mint lehetet illendő kepen Discretizaltuk őket [Szentkirály Cs; Ks 95 Bors Mihály lev.]. 1758: Mindenik Leanjit Szekej Boldisár ur(am) tisztesseges köntössel hazasította ki eretek szerent illendőképben [Aranyosrákos TA; Borb. II].

2. vkihez illően/illőleg; cum i se cuvine cuiva; (zu)jm passend, entsprechend. 1693: Egyebirantis emlekezeti-ben lehet az Tutoroknak hogy mindenik Arva obligalta magat, hogy ha semmi kezekben nem menne is az magokéboll ell tartanak, de arra nem kenszeríthetnek, hanem a' mi rajtok illendőképben fog kelní, á jövendőbeliek is Szamba(n) vehetik, mind mostani, es jövendőben provenialhato Usus fructusokkal edgyüt [Ne; DobLev. I/38. 7a]. 1758: mindenkor igaz, jo jámbor emberek voltanak ő kglmek, 's nemis szorultak affélére, hogy más emberek javain kapdosnának, mivel nékik hozzájuk illendőképben mint Gazda embereknek vagyon keves javotskájok [Betlensztniklós KK; BK]. 1801: minden Jozzagoknak jövedelme bizony Annnyira nem ment, hogy abból tisztelt Mgos Báro Principális Uram es volt Asz-szonyom eo Ngok rangiokhoz kepest magok Hazokat illendőképben ki érheték volna [Noszoly SzD; JHb LXVI/48].

3. kellőképpen; cum trebuie/se cere; in erforderlicher/auf gehörige Weise. 1590: Az foghaznak hytwa(n)

epwletlen volta, Immar Nem chak eg'szer, hane(m) egy Nehanzor hozot Nyawalyat az Varosra ... a' foghlioknak el zabadulasa mjath . illendőképpen megh Epichek Mennel hamareb lehet [Kv; TanJk 1/1. 140]. 1695: A Dezmákon esni szokot Collatiok in totum nem tollaltatnak csak szintén legyen illendő keppen és nem tékozlva [Kv; SRE 37]. 1714: Rendes kis loszekér ahoz valo készülettel, illendőképpen vasas [HSzj lőszekér al.]. 1734: az lovat Kis Péter pedig hogy kezére vévén illendőképpen nem procuralta Negyed reszit . . . fizesse meg [Torda; TJkT I. 42]. 1780: Tavalý . . . szén nélkül maradván, a rendes futatást ki nem folytathattuk, a mivet is meg nem tehattuk illendőképpen [Torockó; TLev. 9/18]. 1792: a' Kostyát . . . illendőképpen meg-adta^a [Dés; DLt. — ^aA kancának].

4. szabályosan; reglementar; regelmäßig. 1671: Az Ör Mezőnél lévő hidakról illendőképpen való vám adásnak el-igazítására . . . tartozzanak ki-menni^a Atyámfiai; és ott lévő hidaknak állapottukhoz képest proportionaliter limitállyak-el Istenesen a' Vámnak modalitassát és exigálását [CC 34-5. — ^aKöv. a nevek fels.].

5. jog szerint; legal; rechtmäßig. 1753: mivel már egynehány eztendők alatt tsak a' Nemes Magyar Natio viselte a' Quartasi Hivatalt, ezután azon Quartasi Hivatallal a' Nemes Szász Natio-is illendőképpen consoláltassék [Kv; SRE 189].

6. méltóképpen; in mod demn; in gebührender Weise, auf würdige Art. 1677: Afféle érdemes Haza fiait peng, vagy azoknak maradékit, kiktől immár jóságok ad rationem Fisci foglaltattak volna, a' Fejedelem illendőképpen contentáltassa [AC 43].

illendőleg 1. illendőképpen, illendőség szerint; cum trebuie/se cuvine; gebührendermaßen, geziemend. 1792: a praetendens Aszszony . . . emarítalva levén a Jozsag jövedelméhez kepest igen illendőleg, tehát ma semmi részze a Mobiliakba nintsen . . . a praetensio el enyészik [Ne; DobLev. IV/701]. 1808: (Az) osztályos Atyafiak' Jovaiából a' meg-nyerett Alperesek illendőleg indemnisaltassanak [Rücs MT; IB Rüts nr. 9]. 1820: Szili Joseff a gyermekek Curátorának oly moddal neveztetett ki, hogy ügyeljen arra, a gyermekek illendőleg neveltenessre, s ruháztassanak [Ne; DobLev. V/1039]. 1837: láttam az utrizált aszszonyt hogy az Exps Urral durván bánt és gorombáskodott, illendőleg az Exps Urat nem bétülte [Doboka; BetLt 1 Szakáts Gergely (40) szakács vall.]. 1842: kalapom le véve a' Házba be mentem köszönetemet illendőleg meg tettem [Dés; DLt 1452a. 7].

2. kellő/megfelelőképpen; corespunzător; entsprechend, in erforderlicher Weise. 1796: Köteleztetnek . . . a most ki nevezett Erdonek Határait ki jártatni, és meg különböztetni halmokkal, . . . a métakat illendőleg observálni, és annak idejében ujittani [Kóród KK; Ks 67. 47. 27]. 1805: Mivel a' Pásztor vette észre, hogy az ő kiháló tsórdájának egy része haza szakadott 's megis illendőleg utána nem látott hogy azon el károsodott tehénnek egész bétstü árrát . . . megfizesse a' pásztor a' falu székén ítéltetett [F.rákos U; Falujk 2-3]. 1813: Ugy tapasztaltam hogy az Arenda ideje alatt mind illendőleg trágyaztatta a földekett a Tit. Arendator [Killyén Hsz; MvRKLev.]. 1831: mindeneket bé gyűjtven, illendőleg el hejheztettem, — a Gabana, Buza Törökbuza a maga

valóságában meg vagyom [O.kocsárd KK; Pf Duka Szimion lev.].

3. méltóképpen; cum se cuvine; würdig, auf würdige Art. 1811: A' Vallás' szolgainak el-hanyatlott állapot-b(an) létek' alatt' bizonyoson magán(a)k a' Vallásnak tekintete-is szenved: valamint ellenb(en) annak díszére 's emolumentumára tsalhatatlanul tartozik, hogy az ő szolgai ne szigorogjanak, hanem illendőleg fizettetvén; markoson Sz. Hivataljokhoz lássanak [REkLt Főkonz. lt ad nr. 32. 811 Krizbai Deső Elek kv-i ref. pap foly.]. 1820: Kolosvár várossa ide két postányi járó helyi jo időben meg lehető uittal járható, ezen városba akármí névvel nevezendő vagyonyainkat eladhattuk illendőleg [Bogártelke K; KmULev. 2]. 1843: az irt három helység lakosai azon szóbeli egyezésre léptek, miszerint a pereik folytatására költséget adnak, és ha sérelmeik orvoslását kieszközli^a, illendőleg meg is jutalmaztatják [VKp 126. — ^aVarga Katalin].

illendőség 1. illedelem, illem; bună cuviință; Anstand. 1794: a' Papok mind öltözetbe mind magok viselekbe az illendőséget szorossan meg tartsák Papi tisztesseges öltözetbe jarjanak A' kik ez ellen hibáznak Tractus Directora által Censura alá vonattatnak [M.bikal K; Rak 5]. 1814: én tegnapi naponn egész illendőséggel panasztoltam a Szék szinin procurator Csipkés Albert ur ellen [TLt Praes. ir. ad 136 Fodor Mihály ügyvéd panasz Csipkés Albert ügyvéd ellen]. 1826: ha a Felperesnek iratásai meg visgáltatnak, azokból tsupán . . . az özvegy iránt valo törekedések tetzik meg, mellyel a Törvény és illendőség is meg vagynak sértve [Ne; DobLev. V/1114. 10a]. — L. még VKp 61.

Szk: az ~ határát áthalhágja. 1784: az Birák köz költ-ségnek titulusa, és színe alatt esztendőnként az helységre hat hétszáz s több forintokat fel ronak, és szednek. Abbol azontul oly rendetlenül gazdálkodnak, hogy az Ratiocinansoknak Ratiojában alig lehet egy portiot olyant találni, melyben az Királyi Rendelésekkel illendőségnek határát átlol ne hágták volna az Erogatorol [Torockó; TLev. 2/6. 2a] * megkimélteti magát az ~ben megkiméli magát az illetet áthágó sértésektől. 1826: az ottan ottan valo hántorgatásnak hadjon beket az Allperes Özvegy, ha az illendőségbe magát szereti meg kiméltetni [Ne; DobLev. V/1114. 11a].

2. vminek a kellete, szükséges volta; necesitatea/tre-buinja unui lucru; Notwendigkeit, Maß. 1801: ezek s más ezekhez hasonlokkal a Szükségen és illendőségen fellyül hűrtzoltatik, s vezáltatik a Számado [Ádamos KK; JHb Jósika Miklós ir.]. 1805: vezetésünket Birák ő Klmek az illendőségnél éleoseb pennával jelentvén Ngd-nak, az által . . . Ngdat ellenünk indulatba hozták [Torockó; TLev. 9/38].

3. (vminek) jogos volta; legitimitate; Rechtmäßigkeit. 1726: Lévén a T. Ecclesianak Tuzok málbán egy regtül fogva nagy pusztasagban lévő Szöleje melly . . . igen el pallagosodott . . . Mostan pedig T.Cantor Sz. Királyi Gerson Atyámfia kezére vévén s munkában vette Instantiája által meg kerésven a T. Consistoriumot: hogy azon Szölot botosatana által örökossen . . . Látván a T. Consistorium az ő klmé kívansaganak illendőségét . . . örökössenn által adgya T: Ecclesia [Kv; SRE 151].

4. vkit illető/vkinek járó rész; parte care i se cuvine cuiva/ii revine cuiva; jm zukommender/zu jm gehöriger

Anteil. 1786: az itt való Thoroczka Lakosak ki ki az mivel tartazik és tartozott az Uraság részére minden Esztendőbe az Vasbol való illendőséget, az mint szoktak mondani az Dezmát az magak edgyezések szerint miolta tudam mind a mai napig ki adták s ki adgyák exigitattat is [Torockó; TLev. 4/13. 12].

5. ? alkalmasság, vkinek vmire alkalmas volta; aptitudine; Geeignetheit, Befähigung. 1593: Az Zaz Nemzeth feokeppe(n) irasbol mondgya Mondattia megh valaz teteleket, Enumeralwan bizonios ratiokat, Az harom Zemelnek tiztesseghe Allapattioke feleol, es Az plebanossagh tiztire melto (igy!) s illendeoseghek feleol [Kv; TanJk I/1. 212]. 1662: Az Magyarország siralmas romlásáról való krónikák tartják, hogy Sziget vára is 1566-ban főképpen amiatt veszett volna, hogy a helynek proportiója, illendősége és szüksége szerint oltalmazó nép benne nem lett volna úgy, amint illenék [SKr 621].

6. illő/megfelelő hely; loc potrivit; passender/entsprechender Ort. 1780: valami faim voltanak ott az Udvaromon Fő Biro Szatsvai Adám Uram hirem s akaratom ellen sokat benne fel vagdaltatott és egy konyhát olyan herré építettett belőle a' hol semi illendősége nintsen, a tűztől pedig igen félelmes [Császári SzD; KsMiss I gr. Toldalagi Kata aláírásával].

illendőül 1. vki (társadalmi) helyzetéhez illően; corespunzător/potrivit situației sociale a cuiva; (js Gesellschaftsstand) angemessen, passend. 1836: az Alperes özvegy még az egész kezén lévő Jozságból se ruházhatta magát, és Tselédekét illendőül nem tarthat [Ne; DobLev. V/1213. 3b].

2. kb. szabályosan; reglementar; regelmäßig, regulär. 1791: (A tanúk) illendőül idéztetvén, meg hűteltetvén, és vizsgáltatván következő módon vallának^a [MNY XXXVIII, 206. — ^aKöv. a vall.].

illésfalvi az Illésfalva (Sz) tn -i képzős szárm.; derivatul cu sufixul -i al toponimului Illésfalva/Básești; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Illésfalva: din Básești; Illésfalvaer. 1747: az Illyésfalvi Nms Pap László . pajtájában . negy idegen ökrök voltak bele kötözve [A.várca Sz; Ks 27/XVII].

Illés-napi de Sf. Ilie; am/vom Elias-Tag. 1774: az ide való négy Sokadalom 2000. forintott bé hajt . . az Virág Nap 400 fr. Az Aldoza pedig 500. az Illyés Napi 700 és egy néhány forintokat [Mocs K; KS. Ios. Osváth de Zetelaka^a cantor (31) r. cat. vall. — ^aU]. 1785: Sz Martoni Majorság Bor az Illyés napi vasárban el költ [TSb 6].

Illés próféta ünnepe: júl. 20.

illet *átv is* 1. (meg)érint; a atinge; berühren. 1570: Vernaika Taligas Janosne, Kalara Vas Martonne . . vallyak, hogy Mykor More Janos Megh Betegwilt volna Mely Betegseben (!) megis holt . . kezdy kerny ez byzonsagh hogy Ne hallion ollian Modon megh, hane(m) Job hogy ez vilagon vallya megh ha My Bwneh volt azban myt az Rengeo Anna feleol zolnak Rea, Azkoris azt Monta hogy Jsten bathor Engemet az eo zyne latasara Neh vigen ha megh chyak Rwhayatis Jlettem az vegre hogy ennekem valamy keozem volt volna vele [Kv; Tjk

III/2. 102b]. 1573: Catalin Azzony Igarto Istwanne, Azt valia, hogy Kapane . . azt Monta neky ha chyak agiamat Illete volnais^a teobe az en hazamba Nem leot volna [Kv; Tjk III/3. 64. — ^aKereztwry peter]. 1667: arra monda Dosa Tamas illetve az fegyveret az oldalan^a [Abod MT; DLev. 2. XVI. B. 5. — ^aKöv. a nyil.]. 1746: En az Actornak Mostoha Fiat, még egy ujommal Sem illettem [Vályebrad H; Ks 62/22 Ujbar Petru vall.].

Szk: bántalommal ~ bántalmaz. 1867: (A férj) fogadja, hogy ha az aszszony vissza megy hozzá örömet viszsza veszi, megbecsüli és semmi bántalommal nem illeti [M.bikal K; RAK 262] * **kárral** ~ **vkít** kárt okoz vkinek. 1647: Egy Albans Simon nevű gonosz tevőreis feletle sok Panasz vagyó(n) Hüseghteknek seriő poronczollyuk az megh nevezet latrokat fel keresse s edemek szerint meghis büntesse, seött masokotis effele czelekedetektől arceallyon, s karral eöket illetni ne engedje [BesztLt 130 fej.]. 1762: kit hallat hogy ő tanacsalta volna kisebb Fiát edes Attya ellen feletle sok karokkalis illette volna Idősbik Kovacs Peter Uramat [Msz; MbK IX. 29 vk] * **sebbel** ~ **vkii** megsebez/sebesít vkít, sebet ejt vkin. 1625: az piiacon az kalmar zeh uicinassaban ream tamada az J., az földre le wtte halalos sebeli Jlette | Azert citalta(m) az Jt, . . hagi nem tudatik mi okbol . . ream tamada halalos sebekel Jlette [UstT 17a, 115a] * **veréssel** ~ **vkít** (meg)ver vkít. 1688: Nagy Andrasné Egyed Kata Férjétől divortiumot kíván ez okon . . (2) hogy rut szitkokkal, s veréssel illeti [SzJK 227]. 1743: külömbb külömbbféle vexákkal verésekkel illeti . . Gróff Körmis Antal Vram eő Nsága Mező Dombi embereit Domokos Imreh Uram eő Kglme [Meződomb MT; Ks 5. XII. 10]. 1768: az Utrizalt Biro Tobias Szalamont s az eő Feleseget mely akkor is nehezkes vala kemény veréssel illette [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.].

2. (vmilyen szóval) bánt, sért vkít; a insulta (cu o vorbă); beleidigen (mit irgendeinem Wort). 1558: miwel hogy Thwry Georgh az warosth, Byro wramoth Loponak montha Ees egyeb wndwk Bezedekkel yllhethe, Azerth az perth kewnyewrewghwen ew felsegenek yde keryek [Kv; TanJk V/3. 47]. 1575: Nehez Newen veszik hagi eo K. Biro vra(m) ezfele zowal Illety eo K. varosswl [Kv; i.h. 123b]. 1630: eleg sok szitkozodasat s atkozodasat hallottam Kerekes Gergelynenek hogy szitta s atkozta Marton (!) mind hoharnak, s mind egjeb ektelen szokkal illette [Mv; MvLt 290. 220b]. 1688: á nemet perceptorok . . az Commissariusokat rut illetlen szokkal illétek [Kv; UtI]. 1736: egy Szolgalom el szóköt és ő kglmétől kézben kérétem de kézbe nem adta sőt inkább illetlen szokkal illetett [Torda; TjKT I. 124]. 1782: Testvéreisi néha Sértetőg szokkal illetvén ezen Todort, akkori boszszujában megint Vándorolni indult [Sólyomkő K; Eszt-Mk]. 1794: akkor a maga tulajdon Testvér Nényit is parázna szokkal illette [Déva; Ks 79. XXVI. 10]. 1843: (A) Groff vr panasolta nekem hogy . . (az) arendások a falu haza előtt le gazolták műtskolták becsüllet meg sértő szokkal illették [Moson MT; TSb 49]. — L. még RSzF 275.

Szk: átkokkal ~ (meg)átkoz. 1728: Szénási Bálintné mind maga, mind a fia Szénási Sigmond igen rutul bestelenül, Isten, s, Emberséges Emberekhez illetlen Szitkokkal, átkokkal és mindenféle mocskolodásokkal illették az Szomszédgyokat [Kv; Tjk XV/10. 8]. 1772: Átkak-

kal, szitkakkal illetve [K; CsV]. 1776: Groff Lázár János ... Soha tovább barátom nem lesz Csizi Hadnagy, mert Lelkem Testem nyugodalmát el bontotta, s, több más szénű átkokkal-is illette, mind azokat, kik azon házasságát Néki, és Groff Kornis Annának megátolták [Szentdemeter U; GyL. St.Henter (37) vall.] * *becstelen szokkal/becstelenséggel* ~ becstelenít, gyaláz. 1648: Panaszt teven Czeh Mester Uramek Tsenadj Gyorgjre hogj ... az Czeh Mestert börtenséggel illette [Kv; MészC-Lev.]. 1679: Ha mellyik Meszaros, emberseges ember cselegyet böcztelenséggel illeti azt az Ceh Mester erdeme szerent büntesse megh [Dés; Jk]. 1710: az mit Deliberálunk azon okigelmek megh alla(na)k ... bestelen sokkal bennunket nem illet(ne)k [Homoródsztpál U; SJ]. 1711: nem hallottam hogj valaki bestelenséggel illette volna Orb(an) urt vagy mást [Vadverem AF; JHb XXIX/20]. 1739: (St. Belenyesi) ő Kgime is a kapitányt szemtől szemben rutul motskolta szidta és bestelen szokkal illette [Torda; TJKt I. 155]. 1803: Komjattzei Miháljne Fodor Anna meg tamadta bestelen szokkal illette meljeket átalamis ki mondani [Aranyosrákos TA; Borb.]. — L. még DFaz. 38 * *bolond névvel* ~ bolondnak nevez. 1752: az Tiszt Tartoja, mintegy bolond nével illetet, hogy miért vonogatom magamot, s nem egy aránt fogom á dolgot másokkal [Buzd AF; Ks 22. XXIa] * *bosszúval/bosszúbeszéddel/bosszúsággal* ~ bosszant, ingerel. 1582: Martha Hendrik Mihálné vallia hog semmi bozzu bezeddel Nem hallotta hog fabianne illette volna Zekel Mihálnet [Kv; TJK IV/1. 83]. 1608: megh egjenesedenek egjmassal^a ... ilyen keotes alatt. Hogy Berei Marton Getzy Istuan Vram bozzusagara valo embert az hazban ne tarchyon ... es semmi bozzusaggal az megh newezett hazbol ne illesse [Mezőbánd MT; MbK. — ^aGetzy Istuan Vram és Berei Marton]. 1623: az Reperatussok az nemesség ellen ne insultallianak boszusaggal eoket ne illessek [Csikszereda; Törzs]. 1699/XVIII. sz. eleje: edes Annjokot meg böcsüljék, boszusággal ne illessék, békességes török legyenek [Mezőbánd MT; MbK 89a]. 1771: ezek után pedig engemet igen nagy boszszúsággal illetvén Bágiul Demeterné, aszt mondám nekíe^a [A.gáld AF; JHb Száva Juon (65) jb vall. — ^aKöv. a nyil.]. 1780: Ez meg veszet Világban látom hogj az Atyafiui szeretet sokakban meg hült el fogyatkozott egymást halálosan gyűlölik, üldözik, különb-különb féle boszszukkal illetik [Mv; Told. 27] * *csúf/csufof szókkal* ~. 1763: (Az alperes) a Nmes Mag(istra)tustis ily tsufos szokkal illette, hogj ha mind örökké teremtetézneis nem félne, lévén hat forintya, s' azzal meg edgyeznék az Hadnadgjal [Torda; TJKt V. 167]. 1794: (Muntján Gligor) akámi bakatellaért kész mindenekkel egyben kapni, trágár és tsufos szokkal illetni [Déva; Ks]. 1826: az Alperes a Felperest ... tsufos szokkal illette [F.rákos U; Falujk 139 Barrabás Áron not. kezével]. 1835: le ment utánna a' Fiscalis, — azt megint valami csúf szókkal illette [Zsibó Sz; WLt] * *diffamációval/diffamális szavaival* ~ rágalmaz. 1653: Debreczenj Njerges Janos neuú Nemes ember minemű rut illetlen diffamatioual illette iduezült Meszaros Peter Uramat [Ne; KemLev. 1391. — A teljesebb szöv. barát I. al.]. 1675: az I. ... hol mi diffamalis szavaival illetett, szidalmazott lelek beste lélek nagy subaiu kurafjának, és teöbb ehez hasonló jo hiremb(en) nevemb(en) meg öldöklő, és sértegető szavaival illetett [Kv; TJK VIII/12.

49]. 1737: Miért kellett énnékem az Jket Juris Ordine p(ro)sequálnom Citatoria Relatoriából világossón Constál, hogj engemet minemű Diffamatiókkal illetenek, és mellettem valo Conjurator-társamat, Hamis-hitűek(ne)k, Hamissan esküvők(ne)k pronunciaálnak [Dés; Jk] * *fenyegető/fenyegetőző szokkal/fenyegetéssel/fenyegetőzéssel* ~ fenyeget. 1678: Eő Kegl(me)k ... nem Donatio vagy legitima statutio mellett, hanem Potentiose, tsak bele szállottak, az uta(n) mikor én hozza nyultam ... ismet Potentiosé sok motskokkal, fenyegetőzésekkel illetven, ismet vissza foglalták [Törzs. Osdolai Kun István a fej-hez]. 1740: Szabo Gabor atyankfia a Magistratus kemény fenyegetésekkel, Publica illette [Torda; TJKt I. 180]. 1761: Nem csak fenyegető szokkal Mester Uramat illette M. Baro Uram eő Nga de sőt atta teremtetévelis elegyítette fenyegetesit [Branycska H; JHb XXXV/45. 14] | mitsoda fenyegetőző karomlo szokkal illettek az Mélgos Exponens Urat? [H; JHb XXXV/45. 6 vk. — L. még RSzF 276] * *gyalázatos/gyalázó névvel/szókkal* ~ gyaláz. 1590: myert hogj Illyen zot zolt my hoszank, gyalazatos zokkal illetet, Azt mondgiuk si Juris hogj kylon kylon holt dionkon vagion [UszT]. 1622/1723: Annakeflette gyalázatos szokkal illette Koronka a' Bodoniakat [HbEk]. 1647: ez Actoris rut gyalazatos szokkal illetet ezt mondva(n) az Darabontok(na)k foghjatok megh az Toluajt [Kv; TJK VIII/4. 231]. 1768: Inferáltatvan az-is hitelesen, hog Cántor vramék-is illetlenül bántanak gyakran Tanitványakkal ... szüleiket gyalázatos nével illeték injungáltatik ő kegyelmeknek hogj tisztességesen ... bánjanak vélek [Kv; SRE 226]. 1877: Consistoriumunk megfontolván, hogj Kaló Gergely kezdte Kozma Ilonát gyalázó, ocsmány szókkal illetni, ... vádlottat az 1 frt 40 kr asztalpenz megtérítésére ezen kívül 1 frt büntetésre itéli [RAK 337] * *gyalázattal* ~. 1662: (Veres Márton) rettenetes embergyalázó, nyelves, fecsegő, cinciuskodó, fondorkodó vala, ki, alig lehetne az országban olly becsületes méltóságbeli rend ..., kit egyszer is, másszor is áruló, fejedelmek ellen való hűségtelenségekkel való vádokkal és holni (!) gyalázatokkal ne illetett volna [SKr 163] * *injúriával* ~ káromol. 1647: Beszterczei hveink ... adgyak ertesünkre, hogj Szeretten tull leveő Falujokbeli lakosokot ... minden nemű injuriakkal, szidalmazásokkal illetnek^a [BesztLt 129 fej. — ^aA szomszédos falubeliek]. 1734: Azis Consideratióra valo dolog hogj se Mészáros Atyánkfiai Hentes Atyánkfiait, se az Hentesek a Meszarosokat semminemű becstelenítő szokkal s injuriakkal ne illessék [Dés; Jk 445b]. 1765: Szaboszalai István Uramb(an) és (!) Semmi rossz szokást nem tapasztaltam ... annak előtte Sohult nem hallottam, hogj valakit injuriával illetett volna [Szépkényerűsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall.] * *káromlással/káromlásnak nemével* ~ 'ua.' 1745: az A. gyakor izben az Jt tsak ki mondaniis irtozasra méltó káromlással illette, úgy mint: S.V. ördög, tűzes, disznó, kutya, menkö teremtetete nemekkel [Torda; TJKt II. 63]. 1796: Azon őr Szekerekkel jövők kik és hányan Voltak ... minemű szitkozodásnak s Káromlásnak nemével illeték motskolták az Exponens Ur Kedves élete Párját és Cseleégeit [Dob.; RLt vk] * *méltatlansággal* ~. 1840: jobb volna — Ungvári Unrakis ilyen méltatlanságokkal nem — illetni — nem kisbebiteni — hanem abban járni, hogj Nemeségét mutatná meg [Dés; DLt 277 Balogh

László foly.] * *mocskos szóval/mocsokkal* ~ mocskol, gyaláz. 1664: ennek előtte egy nehany nappal Szasz Daniel V(ram) alias Brassaj muczkos szokkal illette volna Ceh mester vrainkat Brassaj Daniel V(ram) . revocaluan muczkos szavait . eo kglmeket meg követuen, vgy hogy ha jeovendőben illjen alkalmatlan szokkal Ceh mesteret meg' bantja, Egy Gira Ezüstel büntödiék [Kv; ÓCJk]. 1734: az D(omi)na I engemet . . . rut mtskos szokkal illette, diffamalt, fattjunak, jobbágy-nak, hamis hitűnek, jászolyban csinálnak mondott [Torda; TJkT I. 41]. 1788: Egyébüvé ügyelvén nem tudom minémü szitkokkal és mtskokkal illette [Dés; DLt]. 1804: Varga Péter nevezetű Czigánya . az Gálfi István Ur Colonussát meg támadván minden mtskos szokkal illette, sőt Karoval agyon akarta verni [Nagysolymos U; UszLt ComGub.]. — L. még RSzF 276 * *pirongató szóval* ~ rápirít, megszegényit. 1672: senki edgyik a' masikat pirongato Szokkal ne illesse; hanem egymast megböcsüllyek [Dés; Jk]. 1733: mikor a' Társaság edgyüt vagyon . . . Senki a' masikat pirongato Szóval ne illesse [Dés; DLt] * *rágalmazó szóval* ~ rágalmaz. 1813: Vagyon a' Nemes Czéhnek Articulusa hogy a' ki a' Czéh béli Felebarátyát ha tsak rágalmazó szóval illetté, tehát azon személy a Czéhnek terhes büntetése alá rekesztessék [Dés; DLt 56. 37] * *szidalom/szidalmazással* ~ szidalmaz. 1570: Mond az zora Zeoch georgy . . . Bestie Lotthoy kwrwa, Illien Zydalmakkal illette [Kv; TJk III/2. 11]. 1584: Mihaly kowach Sebesy vallia hallottam azt hogy Balas kowachne, es Taligas Andras, Egimast ektelen bezeddel, zidalmazással, illettek [Kv; TJk IV/1. 231]. 1602: Vagion sok panazolkodas mind az keossegeol, s mind penig az szaz vramitol, hogy eo kgmek Tanachbely vram keozzeol gyakorlatossaggal nehez sullios es el viselhetetlen zokkal es zydalmokkal illetnek [Kv; TanJk I/1. 413]. 1723: az raboskodó Aszszonyok vrok s másokis kik már a Taploczai utra indultak völt vissza fordultak az töretlen ut(na)k fel nem vehetése miatt . . . de erreis Nemasági (!) vr(am) Csak szidalommal illette előkött [Hodák MT; VGY. Prekup Gligore (34) jb vall.]. * *szitokkal* ~ szitkozódik, szidalmaz. 1570: Zwgoryan Esthwan . . . vallya hogy tawaly Etzédembe kwlte volt Eoteth Thywadar Balint hazahoz hogy Lowat ely hoznaia az adoert . . . Es eo hogy ely akarya hozny, Rwtth wndok zytkokkal Jlet (!) volt etotet [Kv; TJk III/2. 9-10]. 1590: en ram azon keppen tamattal es engemetis nagi rút zitkokkal illettel [UszT]. 1683: Deés Varossanak fű Praedikatorat . . . Tiszteletes Solti Ianos Vr(ama)t, mocskos becstelen szitkokkal illette [Dés; Jk]. 1796: az Utrizalt Béres . . . a Vángyiliáját Tusa Ioseffnek öszve szidta, egyéb több mtskos . . . szitkokkal is illetvén [M.fodorháza K; RLt Fr. Jakab de Középlak (42) ns vall.].

3. vonatkozik vmire, érint vmit/vkit; a se referi la ceva, a atinge ceva/pe cineva; sich beziehen auf etw./jn. 1579: mas lewelnknbenis annakeleoththe megh Irtwk wala kegyteknek hogy afele peorth ky kendy ferencz Jozagat illette, eleo ne venne [SLt Z. 2 fej.]. 1583: Miuel hogi az Isteni tizteletet nezi es az eo parancziolattianak megh tartasat illeti, hogy minden ember teökellertes Jambor eleleben hordozza magat. Vegeztuk^a [Kv; MészC-Lev. — ^aKöv. a rendelkezés ellen vétők büntetésére von. végzés]. 1590: Beöweben gondolkodnak Rola myert hogy Ne(m) kychyd dolgot Illet [Kv; TanJk I/1. 135].

1665: Ha pedig valamely Legény Kantárkodik, kantárságáért való büntetése Társaságot nem illeti, hanem az Czéhet, mivel nem a' Társaságnak^a, hanem a' Czéhnek térszen kárt [Kv; ACart. 12. — ^aTi. a legényi társaságnak]. 1671: semmi követségeket, valamelyek az Országot és közönséges dolgot illetik Tanács nélkül meg ne halgasson^a . . . confoederatiokat penig akarmely szomszéd avagy távul valo Országokkal, Királyokkal és Fejedelmekkel nem külömben hanem az egész Országának minden Statusinak meg-edgyezett akarattyából Ország Gyűlésében térszen ő Naga [CC 7. — ^aBarcsay Ákos fej.]. 1831: adjuk tuttára mostaniaknak ugy jövendő béliek (!) azoknak a kiket ezen dolog illet vagyis illethet [Szentimre MT; BalLev.].

Szk: *ami/amennyiben/amennyiből* (a szóban forgó dolog/személyt) ~ i 1572: valamig Eo zamara leszen az haz Az my keozenseges terehnek viseletet Illety cois panazolkodasnelkw tarchia Magat [Kv; TanJk V/3. 63b]. 1578: az menybeol ez Jelen valo Statutio Illethneye az kysfaludj hataron lewő zantho feoldeketh . . . myndeneknek Ellene monda [Jobbágyfva MT; BálLt 79]. 1664: Az mi az Darakalyok, Fő allyok dolgát illeti, . . . adtanak volt . . . hat Darakalyt és kilencz vankosokat [Beszt.; Somb.]. 1775: a menyiben minket ilett acceptaltuk s acceptalyuk Tiszteletes Csávási Vas Benjamin Vramat [Nagyrapolt H; JHb XXXI/49]. 1787: A' mi engemet illet, ha . . . valakinek Igyes bajos dolgan Segithetek kötelességemnek sőt szerentsémnek tartom tellyesiteni [Szödemeter Sz; Borb. II Bydeskuti Imre kezével].

4. (jog szerint) megillet vmi vkit; a reveni cuiva (de drept); (rechtmäßig) jm gebühren/zukommen. 1544: Istrigi Symon ezth montha, twdod azth Jo hwgom hogy az my tegedeth Illethet wona az Jozagbol, En tegedeth myndenbeol meg elegithetelek [Szászszombor SzD; MNy XXXVI, 52]. 1551: az my marha Illette volna Katha azzont nehaj Barcziaj lazlonet az ew megh holt ura marhayaban, az ew ket gyermeke kozot . . . Mynden marhai haromfele oztwan [Mezőszengyel TA; Bfr 304/108]. 1560: meg Esmertük Az eo ok leulebeol, hog Nem Jlet leant az Jozagh [Ebesfva; Ks 101]. 1576: a kiket meg esketenk azont felelek, hogy negyed resze eoket illetj [Eresztevény Hsz; HSzJP]. 1609: Kaychya Jmreh kazon vy falui lo feő nemes ember (78) ezt felele hog . . . az geörgeős beli rezet az ponkon alol meliet most Andras hanagj el foglalt azt niluan tudom . . . andras hanagiot nem Illette(n)^a [NyIrK VIII, 80-1. — ^aErre az igealakra l. még NyM 182 kk]. 1620: (A) iozagh eokeot, ugimint Ver attiafiakat egi arant illette [Körtvélyfája MT; BálLt 51]. 1629: Miuel hogy wicey Janos kisseb Etot illette az házban ualo Elseo valasztas [Kv; RDL I. 131]. 1630: Az meli inget es kezkeőneő iegibe(n) adot volt az Aszony Martonnak, az leany holta uta(n) visza vetette Marton nem hozta el: azt mondotta hogi etot nem illeti [Mv; MvLt 290. 209]. 1790: a fenn irt esztendőben és napon Testvér Ötsémet ki is fizettem . . . meg adtom pedig Jussát . . . Testvér Ötsémnek, olly feltétel mellett, hogy ha ki világosodik több Testvéreimnek hitelesék után, ha meg tanalna esni, hogy etot több illetté ezen summánál, tehát azt nékie utánna potalom [M.déllő TA; DobLev. III/674].

Szk: *ösre/ős vérségre* ~ vkit vmi. 1607: Azon(n)is kerek ha zyksgh hogy cösre enge(m) illettét volt^a az en Atiamfiayúal [UszT 19/104. — ^aA föld]. 1749/1778: az

Ravas oldalon valo föld is öss vérségre az Exponens Aszszont és Testvéreit illetik, mint immediatus és közelebb valo véreket [Ilencfva MT; DLev. 6] * *vére/vérre-gyökérre/vér szerint ~ vkit vmi*. 1591 k.: ezzel adom tilalmadnak okat tiltotta(m) volt megh Atiamtol marat eoreoksegemnek az harmad rezet mert engemet Illien verre illet, Az en Atiamnak Istwa(n) Thamas vala newé ki lakot orozhegiben [UszT]. 1598: Talaltam megh egy zalagos feöldet az Jnel Ez feöl (!) enge(m) illet verre gykerre . Illyen Ver vagiok pedigh en abba(n) az eöreksegeben hogy Zaz Benedekne Cathalin en neke(m) Ver zeri(n)t valo Atiamfia [i.h. 13/9]. 1599: ezt az Jozágot kemetek el ne fogallia mert az en vramekat illetj ver zere[n]t [Pocsfva KK; JHbK XIV/37]. 1600: Werre gywkerre illetie ez a peöres fold Gegeö Isthwant wagy ne(m) en ne(m) tudom [UszT 15/33]. 1656: Tudom aszt hogy az mely tanorok az Czutak Peter Vram haza mellet uagio(n) felyl, Czutak Balase uala egy reszse, Czutak Balas hogy megh hala, ugy nyula hozza Czutak Geörgy miuel uerre eöteöt (il)jette [Kásonimpérfva; BCs]. 1692: ver szere[n]t ötetit illeti [Kercsed TA; Borb.].

5. kb. (vmilyen tisztség) kijár vkinek; a i se cuveni cuiva (o funcție); (irgendein Amt) jm gebühren. 1763: Szilágyi Mihály . 1746 esztendőben a franciával s prussussal levő háborúban ármádára felhivatott s ott olyan commendónak tétetett, mely expertusabb embert illetett volna [RetE 155].

6. illik vkizez; a fi potivrit pentru cineva; sich schikken/ziemen. 1736: Kétfelé eresztős hintaja az köz és alábbvaló fő rend embernek ritka volt, mert azt tartották, hogy az olyan hintó csak az urakat és nagy fő rend embereket illeti, sőt ha apróbb rend fő embereknél csak kétfelé eresztős hintaja lett volna, megnevezték volna véle, mint az kit nem illetne [MetTr 373]. 1770: Szekely Mihály uram a céhgyűlés után öklime ittás fővel, nem úgy mint öreg mester embert illetett volna maga házához hazamenni, hanem a város utcáján nagy zajgással, kiáltozással korcsmákról-korcsmákra ment és ottan nemes céhünknek kisebbségére sok nem öklimét illető excessusokat cselekedett [Dés; DFaz. 28].

7. hatáskörébe tartozik, illetékes benne; a fi de competența cuiva, a fi competent in ceva; zuständig sein, in js Wirkungsbereich liegen. 1590: ezt az dolgott meg ertwin minden haladeknölkül (!) kikett az dolog illet Torweni zerint mindgyart meg lassa es el igazicha [UszT]. 1628: mind az nagy, es kistsin pecziat alat ualo leuelek Biro vramnak, es Kiraly Biro vram(n)ak es az Becziwilletes Tanaczinak személyet illeti annak el Jgazitasa, Seot ha mi hozza Nyulnankis eo kegime el ne(m) szenuednek mert ne(m) az mi szemliwnket illeti [Kv; RDL I. 128]. 1655: Vadnak egyéb paraszti munkák-is a' melyek vas szeggel készülnek: vgymint: Istallo Ajtok es egyéb Slejt munkák-is a' melyek Átsokat illetnek, ki véven . . . az Ormos Koporsok tsinálását . . . Ormos Koporsót se Átsok, se Mölnárok, se kantárok ne tsinálhassanak, mivelnek és műszereknek elvesztése alatt [Kv; ACJk 12]. 1671: az praepetorium elle(n) valo contentiok ne(m) ez also Colosvari forumot illetik, hane(m) az felső Vármege székit concernallják [Kv; TJk VIII/11. 132]. 1677: Mind Visitationak idején, s' mind egyébkor az Egyházi rendek a' szegénységet ne taxállják, mulctallják, egyéb-irantis az efféle külső büntetéseknek rendi nem az ő kegyelmek hivatallyát illetvén [AC 10]. 1746: a bitang mar-

hák dolga nem a Sovágoságot hanem a Magistratus illeti [Torda; TJkT III. 88]. 1810: az első Czéh Mesterség a vener(abilis) Evangelica Religio sorsossait, a 2dik Czéh Mesterség pedig a R Catholicusokat illeti [Kv; ACSzám. 17]. — L. még RetE 299; RSzF 216, 272.

Szk: vkinek a tisztét ~ i vmi hatáskörébe tartozik. 1671: az Vladicais olyan dologban elegyiti magát, mely nem az ő tisztit illeti [CC 4].

8. kb. vmi vmilyen kötelezettség alá tartozik, vmire köteles/kötelezett; obligat la/pentru ceva; verpflichtet, pflichtig. 1570: Byro vram kyaltassa megh hogy senky semmy gabonat es egieb vetement ky dezmat Illet ezwtan Beh Neh hordya [Kv; TanJk V/3. 20a].

Szk: vmi divíziót/osztályt ~ vmi osztozás tárgya. 1611: Vagion valamj seliem marha, ki kez ki czinalatlan meli diuisiot illetne, de azokat adossag fizetesre hattuk [Kv; RDL I. 90]. 1807: Az Adosság dolgábanis ok nélkül allegálja azt, hogy nem illetne osztályt [Aranyosrákos TA; Borb. II].

9. vki vmire köteles/kötelezett, vmilyen kötelezettségnek van alávetve; a fi obligat să îndeplinească anumite obligații; zu etw. verpflichtet. 1736: Az A ő kigjelme ratione Officii az Jt keresi Paráznaágért . . . de nem té-szi fel Nös paráznaé; vagy nőtelen . . . az holott pedig tudni való, hogy a Nös parázna mindenkor fejére keresetetik; a Nötlen pedig Nem . . . a Nös parázna mindenkor personalis Comparitiara Citáltatik . . . , a Nötelen pedig nem . . . ; azért homályos lévén az hogy nös; vagi nőtelen paráznát keres az A . . . , homályos az is, illet valaé personalis Comparitiot, vagi nem [Dés; Jk 217a. — "A város hadnagya (birája)]. 1794: Bulza János után egy esketés légyen, minden huzását vanását, rajtunk helytelen valo kinas Uralkadását Számba véve ha a Falu léssen a hibás, kész a Regiusokat ki elégíteni, ha pedig Bolza János léssen a hibás . . . ötöt fogja illetni a költség, és tartazik is ki fizetni [Vályebrád H; Ks 75. VIII. 172].

10. terhel vmi; (sarcina) îi revine cuiva/a ceva; jn/etw. belasten. 1730: az Publicumot illetik afféle károk(na)k el szenvedése [Kv; Szám. 56/XIX. 27]. 1738: ezen mostani Téli quártély, úgy annak terehviselése . . . a Tktes Nms V(ár)(me)gyét és nem nyomorult Városunkat illeti [Dés; Jk 505b—6].

11. említ, (röviden) tárgyal; a aminti, a trata pe scurt; erwähnen, (kurz) behandeln. 1657: Az szent historikusok Isten lelkének vezérléséből az mint az királyoknak dicsíretes úgy vétkes cselekedeteket is megirták . . . az igazat jó véggel ha iiletem, talám nem vádoltathatom, csak az olvasók is olyan reverentiával olvassák, mint én irom [KemÖn. 17].

illeték 1. illetmény; retributie, salariu; Gehalt, Bezüge. 1863: Vigyázzon minden T. Pap csupán saját illetékét vegye ki, nehogy másnak ne jusson vigyázatlanságból [Gyalu K; RAK 78].

2. dézma-kárpótlási ~ dézma-váltságbeli állandó illetmény/járandóság; contributie de stat pentru răscumpărarea dijmei; staatliche Zehentbezüge. 1865: a' T. Papok közzül azok a' kik Dézma kárpótlási illetékeket másokkal nem osztják meg, a' szükséges költségek öt száztoli levonása után, addig is, mig az osztályozás . . . meg történhetik, kivehetik [uo.; RAK 99].

A rendiség 1848-beli megszűnése után egykor a fejedelmektől egyes egyházközségeknek adományozott, de az új helyzetben elvesztett jövedelmük kárpótlásaként az illető egyházközségek állami térítést (congrua) kaptak.

3. adóhivatali illeték; taxā fiscalā; Steuerabgabe. 1868: Minden fizetések történjenek erdélyi Urbéri kárpótlási papirokban az illetéket fizesse mindenik kapott része után [Kv; Végr.].

Szk: ~et ró vmire. 1863: mivel a' jegyzések rovata szük, egy külön kérelem mellett kell az adomentes cikkeket elésorolni, és ha ne talán, az illető adóhivatal, az ado mentes cikkekre is illetéket rona, reclamáljanak a' T. Papok [Gyalu K; RAK 79] * adóbeli ~. 1855: NLaki Koré György ur mint Dobolyi Bálint vrnak bizottya ... mind F: Birosagok alatt el maradtott hátralék (így!) mind Horváth birtok után járó adóbeli illetékeit nekik^a valossággal ki fizette légyen [Nagylak AF; Dob-Lev. V/1388. — ^aA falusbíráknak].

4. járandóságrész; cotā parte/parte din retributje; Anteil, Teil der Bezüge. 1868: ha belé nem egyeznek a' falusiak az erdő osztályba, legalább azt meg kell kívánni, hogy a' mi fa illetőségünköt egyszerre adják ki, 's azt az erdő pasztorok legyenek kötelesek őrizni, míg rendre el hordhatjuk — lássák ők bel birtokosokul ha szekerenként vizsikis haza osztály nélkül magok illetékeket [Szu; Pf Gálffy Sándor lev.].

5. haszonbérreszlet; cotā parte din arendā; Pachtan-teil. 1851: köteles leszen az irt Bérnök ezen haszonbért félevenként mindég előre beszołgáltatni, a' mint-hogy a' folyo évi Szent györgy napra eső első félévi illetéket még mostan előre kiis fizette [Kv; Pk 3].

illetékes (vmire) jogosult; competent (să faci ceva); zuständig. 1873: minden egész bérfizető örökségnek 2 szálfa osztassék ki, az 1 vékásoknak 1 szálfa, oly módon, hogy előbb minden fa becsárra meghatározottassék, s az illetékesek házszám szerint rendre sorsot huzzanak [M.bikal K; RAK 304].

illetékköteles supus taxei; gebührenpflichtig. 1850: (A papok) az illeték köteles hivatali írományokat, Csak szabaly szerű díjjas papirra (stempel papir:) írva köteleztnek be venni v(agy) ki adni [Nagykapus K; RAK 6 esp. kl]. 1851: díj mentesek azon ok iratok, melyek köz czélokra nézve, vagy az Egy ház figyelemre (!) vonatkozó tárgyak felől adnak ki. Illeték kötelesek, az Egyházi fő Tanács, oskolák, és Egyház hatóságok vagyonát illetők [M.bikal K; RAK 45].

illetékmentes scutit de taxā; gebührenfrei. 1850: Illeték mentes bizonyítványok e következők. Lelenczetket ápolásba venni szándékozo személyek erkölcsiségéről, s vagyon állapotáról, Nem külömben a gyám-anýák egészségi állapotáról szólók, ezek is föltételelesen illeték mentesek [Nagykapus K; RAK 6 esp. kl].

illetendő megillető; cuvenit; zugehörig/ständig, gebührend. 1639: Az mi Penigh az Egyeb Hazi ezkeoz marhakat illetj Lakatos Peternek az eo kigyelmet jllentendő része szerint ualo reszet kj mutattuk [Kv; RDL I. 116]. 1664: a Török Deak Majtini Andras megh halván szállattanak volt minden nemű adquisitumi s bonumi a feleségére, kiis megh halván, mivel mi voltunk közeléb

valo Atyafiak, s azok az bonumok minket illetnek egy néhány izben requiráltom a Kolosvári Uramékat, hogy ... adnák kezemb(e), de csak ide s tova mutagatnak, és így az igaz véreket illetendő jok, más idegenek által disszpalodnak, nekünk nagy kárunkra [SLI 25. IV. 2].

illetett vkit megilletőnek tekintett; considerat că (ceva) se cuvine/că-i revine cuiva; als gebührend/zuständig angesehen. 1810: az ... Klmed Testvére Tolvaj Mária, az ötött illetett Egerbegyi, s Kertsedi^a egész Rátáját, mind belsőt mind külsőt minden háborgatás nélkül Klmed kezínél hagyta [Egerbegy TA; Tolvaly lev. — ^aTA].

illetethet 1. megilletethet vkit, járhat vkinek; a i se putea cuveni/reveni cuiva; jm gebühren/zukommen können. 1677: Ha mely Ecclesiastica personáknak Östől maradt, vagy maga acquiralt javai volnának, és in semine deficialna, úgy hogy sem senki attyafia, kit de jure illetne nem találattnék ... az ollyannak ingatlan javai a' Székelységben a' közeleb való szomszédoké legyenek [AC 13]. 1682: Arra nem emlekezem hogy úgy egyeztek volna megh egyenessen, hogy finalit(er) igazodgyek azon jóság dolga, hanem arra emlekezem, hogy mind a két fél le vigye a' Leveleket s reveidaltassa(na)k, mellyik félt illethetné a' jöszagh a' Levelekre nevezve [Sárvár SzD; Ks 21. XVII. 6]. 1722: Ha ugjan refusioja lenne affélék(ne)k, a' mellyek necessario a' D(omi)nus Terrestrist illetheték volna, jobban administralodnék az husz ezer Rh(enens)es [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1764: ma az Perben forgo Jöszágnak eladásarol és vévéseről vagyon Quaestio, és nem az örökös Iusrol kit illethetne [Torda; TJkT V. 187]. 1807: A Rákosi Jároban levő egy hold-föld Apai ősföld jutván a praetendensek és praetensus Fiu Attyoknak Rátájáb(an), Léanyt nem illethet [Aranyosrákos TA; Borb. II].

2. érinthet vkit, vonatkozhatik vkire; a putea atinge pe cineva, a se putea referi la cineva; jm betreffen/sich auf jn beziehen können. 1623: egy felől ... Vitezleo Jarml Miklos Vra(m) Magiar Delón Thordauar(me)g(ie)ben lako, mas felől az Nehay Fwzy Janosne Azoniom Baladffi Magdolnazony Besenyöben lako, mindenik fel gyermekeknek battioknak Eoczeknek, tauulb keozelb ualo Attiafiaknak kiket ez ide ala meg irt dolog illetve uagi ualami keppe(n) illethetne, terheket magokara fel ueue(n) ... tönék mi előttünk illie(n) uallast^b [DobLev. I/5. — ^aAlkalmasint Székásbesenyő AF. ^bKöv. a nyil.]. 1624: Samsondy Janos vramnak, Samsondy Anna azony(na)k ... es eo kegyelmek(ne)k gyermekeynk es minden Attyokfyaynak Rokonsagok(na)k, kiket ez Dologh Illetne uagy Jwuendeoben Illethettne mind azoknak terheket ... Haranglabi Ferencz Vram magara felueuen ... oly euictiot ueón fel^a ... [Mihályfva NK; JHb XXIII/6. — ^aKöv. az evikció szövé.]. 1712: egy felől ... Biro Samuél Uram, másfelől ... Nemes Vadas István Ur(am) ... fel vévén terheket születtett, és születtendő gyermekeknek, és Attjokfiainak, kiket ez alább megh irando dologh illethetne, tönék mü előttünk illyen örökös és állando cserét^a [Nagylak AF; DobLev. I/76. — ^aKöv. a csereegyezség szövé.]. 1831: adjuk tuttára mostaniaknak úgy jövendő béliek (!) azoknak a kiket ezen dolog illet vagyis illethet^a [Szentimre MT; BalLev. — ^aKöv. a nyil.].

illetethető 1. vkit megilletőként számbajöhető; care poate fi luat(ă) în seamă că i se cuvine/că-i revine cuiva; als jm zustehend in Betracht kommend. 1676: ő kglme meg egygyezet, es kötöt volt egy Test-vér Leany Agh, Attyafajual, es azok maradekiual, illethető Jauok(na)k, es Joszagoknak megh osztása felol [Marossztyörgy MT; BálLt 55]. 1677: mivel látvan azan házak(na)k mind Udvarak(na)k soroságát (!), maskeppen is az Marhatartásra alkalmatlan voltatt . Ada eő kglme . . . Salanki Jan(os) Ur(am)n(a)k in paratis 27 ki veven az megh vett házbul minden eő kglmekett illethető Jövendöbeli Jussakat [Ne; DobLev. I/25]. 1742/1792: Etzken János Uram qua Plenipotentiariusza édes Annyának, és édes Battyának, minden ő kegyelmeket illethető Bonumokat bé botsátta és adá a' mi intercessionkra száz ötven Magyar forintokba [Albis Hsz: BLev. Transs. 39]. 1854: Rendelem hogy minden névvel nevezendő ingo és ingatlan vagyonom nem különben minden engemet illető és illethető birtokom . . . legyenek . . . kedves és jó feleségemé Dalnoki Benkő Juliánnáje [Kv; Végr.].

2. vmihez tartozónak tekinthető; care poate fi considerat ca aparținător la ceva; als zu jm gehörig angesehen/in Betracht kommend. 1673: Én . . . Fogaras főföldén Fogarasban lako, Fogarasi Bóer Sigmond . . . a' Meltosagos Apafi Mihály Erdelji Fejedelemnek és Meltosagos Anna Bornemisza Fejedelem Asszonyának eő Nago(k)nak, sőt . . . eő Nagok maradékinakis . . . hivatalomat^a illető és illethető . . . dolgokban is, tőkeletes igaz hivek s engedelmes szolgáljak . . . lések [Fog.; UF II, 546. — ^aA Fogaras várabeli porkolábság]. 1690: Kapronczai György Felesege N. Fabjan Sára Asszony jussán Demeter Patakán^a lévő tellyes Portioját . . . azon Portiot illető s illethető haszon vivő helyekkel adá . . . Alvinczi Peter Uramnak [Gyf; JHb XXIX/67. — ^aAF].

illetlen 1. *mn* 1. necuviincios, indecent; unschicklich/ziemend. 1629: En nem lattam s nem tudok semmi illetlen es tisztatlan dolgot feleol^a mondani [Kv; TJK VII/3. 112. — ^aAsszonyról]. 1642: Bekel Janos . . . fel fuvalkodvan az egész Czehot illetlen dologgal, es illetlen szokkal illetven, Esztendeig es harom napig ne meszarolhasson, hanem ha io mód alat a B. Czehnak kedvet keresne [Kv; MészCLev.]. 1699: Ez okon kellet . . . Nemes Regeni Sophia Asszonyt Nemes Dosa Mihalyne Asszonyomat az eő Felsege Szeki eleibe Szollittatno(m) . . . mivel böcsületemet eltemető mocskos szokkal diffamalt es mortificalt eő kme . . . ezen böcsületemet eltemető illetlen nyelve adassek törvény szerint oda az hova az Istenes Törvény itili [Dés; JK]. 1752: Joseph Urfi . . . fertelmes, mocskos, minden illetlen terminusokkal tellyes Levelet küld . . . azt írja egy Periodussáb(an) his verbis elég mosdatlanul, hogy Benkő Anna nem alább való válagból suppan, mint Kereszturi Kriska [Torja Hsz; ApLt 3 St. Apor Apor Péterhez]. 1771: Mivel ennek előtte történnek a' B: Czehba holmi haszontalanságok ember Szollások Csfondarósságok, és egyéb illetlen dolgok, ezeknek el távaztatására, ilyen punctumokból álló Dispositiott végeznek [Kv; FésCJk 20]. 1784: Széjes Josef Csáki Györgyöt sok illetlen szokkal motskolt [Béta U; IB]. 1831: Egyed László hasztalan beszédű 's tselekedetű ember volt, a' Környéknek bolondos Komája . . . fogadásból illetlen dolgokat tselekedet

[Szenterzsébet U; Borb. II]. — L. még EM XLVIII, 488; RettE 212; SzékFt 35.

2. vkihez/vmihez nem méltó, méltatlan; nedemn de cineva/ceva; jm/einer Sache unwürdig. 1623: Sok panaz Jeott eddigis eleonkbe némely Nemes vraymnak illetlen chelekedetek feleol kik nem varuan adossagoknak megh fiztetessett magok kezekkel ueóttének igazatt [Csz; Törzs]. 1656/XVIII. sz. eleje: a' Szeplaki Ecclesiára valo gondviseléséből látván a' Párochiális házatt, illetlen és a' Sz: Egjháztol távol való helyen lenni ; ugian a' sz: Egjházhoz közel valo helyen adtam más házatt érette [SzVJk 200]. 1702 k.: ilyen erőtelen vénségemben nem csak Személyem(ne)k, hanem Nemzecscségem(ne)k is jó hiréb(en) Nevében valo meg kissebedését Lelkem Szomorúságával, Némellye(kne)k rajtam könyörületlen, illetlen gyönyörkedéseket látván, nem kev(és) keserűséggel Szenvedem [Abrudbánya; Born. XXXIX/6 Sebesi Beniamin kurátor lev.]. 1745: Az J az embereket lopta, tsalta, és hitegette melljet ellene comprobálván minthogy jure naturae illetlen az Aszszony embernek fán függeni, meg kívánom, hogy feje vétetessék és meg halljon [Torda; TJK II. 66-7]. 1823—1830: Akik éjjel vagy nappal zenebonát csinálnak^a, azokat a város tanácsa vagy a kommandáns árestáltathatja . . . de büntetés végett a prorektornak adják által minden illetlen bánás nélkül [FogE 232. — ^aGöttingában az egyetem hallgatói közül].

3. helytelen, nem helyénvaló; incorrect; unrichtig/zukömmlich. 1602: Mywel hogy az Jarokeleok zenanekewl nem lehetnek zokasok penegh az hogy akar mely iambornak zenayat mindgyarast el kapiak seot hazakra mennek kybeol egyeb illetlen dologis esik mert nemelnek hazatis fel rontiak . . . hogy ezek megh zewnnenek eo kyme biro vram takartattasson elegetendeo zenat hogy az keozeonseges miat egy priuata persona ne zenüedgien [Kv; TanJk I/1. 420]. 1635: Kegls vrunk ezeknek az engedetlen, wakmereo Cizmasiaknak az eo méltatlan kewansagokat, es illetlen czielekedeteket, szegeny hazank rendtartasanak es szabadsaganak praejudiciumara ele ne bocziassa, hanem meltotzassek igassagunkban megh tartani mind minket mind peng az Wargá Cehet [Kv; Céhír. I. 15]. 1693: Ezek mind egyik mint hogy tetemes hamissagok es illetlen vadok, s hamis informatiok: Tecszik a' Tiszt Ecclesianak Tiszt. Sarpataki N. Mihaly Esperest es Csepregi T. Mihaly Professor Uramekat, Gubernator Urunkhoz . . . az Tiszt. Eccle credentialisával expedialni, bővebb és igazabb informatoria, és hamis vadok(na)k ő Nsga előt valo meg hamisítására [Kv; SRE 15]. 1738: a' mi azért azon Sz: Léleki Templumnak adattott volna onnan Viszszá vétetni illetlen volna, és nem is lehet [ApLt 1. a gub. Apor Péterhez]. 1760: nem lehet Törvényt maga rendes sarkaból ki vetni, és a tiszta szívet ekképp(en) vexálni illetlen dolog [Igenpatak AF; TL gr. Teleki Adám aláírásával]. 1826: átaljában illetlen dolog az, hogy a Felperesek magok bizonyítottak ellenére tsupán reá fogásokkal terhelik az Itelő Birák figyelmét [Ne; DobLev. V/1114. 9b]. — L. még SzO VI, 147; VKp 119.

4. nem való; nepotrivit; unpassend. 1634: Hogi valami rosz erkölczű fel rugo, vagi ki magát megh ördöglene es el nem menne ember alat, olliát ne talallion venni, vagi farka czavarot, mert Ur alá illetlen es gyalazatos az farka czavaro lo [KJ].

5. nem arra való; nepotrivit pentru ceva; nicht (zu einer Sache) geeignet. 1621: Czionka kemenieket, illetlen helleit lewő kemenieket . . . sohūl ittbe(n) az városban megh ne engedjenek lenni [Kv; TanJk II/1. 319]. 1772: a' néki költsőn interesre ki adott . . . pénzét . . . illetlen és szükségtelen heljre el nem kőlti [HbEk]. 1780: Némelyek gazt, szemetet hānnak a falu patakjāba, úgy az utcakra is. Mások dōgöt vontattak illetlen helyre, abāzt az is tiltatik [Árkos Hsz; RSzF 101].

6. szabálytalan; nereglementar, neregulat; unregelmäßig. 1630: (Tasi Gáspár) egyszer is, másszor is faskasztotta, hogy őnéki igen nagy titka volna az vezérrel, azmelyet erős hit alatt kellene megmondani úgy, hogy az vezér erős hitlevelet adjon neki . . . hogy soha senkinek meg nem mondja. Az vezér reavött(e) magát és irt maga egy hitlevelet minden conditio nélkül; azmelyet mikor Habil agának adott, hogy megfordítsa, hogy Tasi Gáspár maga meglássa, látván Habil aga, hogy illetlen, egyetértvén az vezérrel, conditiót irt az levélbe [BTN² 430].

7. jogtalan, törvénytelen; illegal; gesetzwidrig, widerrechtlich. 1614: Vagion sok panaszolkodas az harminczadosok ellen, kik . . . az Zegensegennis akarmi kiczin marhatollis seot cziak arato es czepleo rezekbeollis illetlen es mod nelkwl valo exactiot czelekednenek [Ks 87 egy-i végzés]. 1653: Intem annakokaért mind mostany és ennek utāna leendő Gondviselőimet, Biráimat, kenézimet^a, hogy . . . Jobbágyamat illetlen exactioval, birnézással ne bānczák [Cege SzD; WassLt. — ^aA Lāpos vidékieket]. 1668: (A hadnagy) Asztalnál Rezegh korāb(an) törvinyt lattattott ream . . . es tőb illetlen Exactiokat sokat czelekedet rajtam [Szűv; Born. XXXIX. 5]. 1671: Végesztük azért hogy valakik illetlen excessusokat, exactiokat . . . ennek előtte ab Anno 1657. czelekedtek, vagy ez utānis czeleskesznek . . . a' Fő Tisztek tartozzanak igazításban venni, és . . . az exequalt vagy extorquealt jókat . . . restituatlatni a' Damnificatusoknak [CC 46]. 1679/1681: (Udvarbíró uram) az enyimet en számomra meg tartván illetlen es ideghen utó(n) hōgi Constientiaja ellen joszagomat szaporicza, aszt én nem kévano(m); nemis adom Tanaczul [Vh; VhU 679]. — L. még VKp 155.

8. illetéktelen; incompetent; unzuständig/befugt. 1605: Vagion sok panaszolkodas hogy zeoleomywesek vinczelerek zeoleo paztorok, es egyeb illetlen emberek az zeoleot hordanak [Kv; TJK VI/1. 529].

II. hsz 1. vkihez nem illő/méltó módon; (in)tr-un mod) necuviincios; unschicklich/ziemlich. 1688: 1. az ferfi feleségit hogy meltatla(n) le kurvazta masok hallattara arul meg követi. 2. arra kőti magat, hogy az utan, illetlen nem tartya, nem veri, fegyverrel ne(m) kergeti [SzJk 226].

2. kb. alaptalanul; fārā temei, nefondat; grundlos, unbegründet. 1648: It senky egi mast ne(m) pirongathattia, hanem beczwletesen kel kinek kinek magat viselni. hōgi azert illele(n) pirongattia az A az It Indebita(n) va(gyo)n erette [Kv; TJK VIII/4. 281].

illetlenkedés helytelen viselkedés; comportare incorrectă, nepoliteje; Unart. 1754: tapasztalván ok nélkül valo illetlenkedését férjéhez, azt itiltem igaz Lelki isméréttel hogy magamis el nem szenvedhetném [Altörja Hsz; HSzJP N. Csoma de Gelencze (40) vall.].

illetlenség 1. illetlen dolog; lucru necuviincios; Ungebührlichkeit/hörigkeit. 1629: En nem eterttem semmi gonozt feleolle sem illetlenseget [Kv; TJK VII/3. 114]. 1797: hogy ki tettzőleg valami illetlenséggel illette vagy fenyegette volna én legalább azt észre nem vettem [Náznánfva MT; Berz. 3. 3. N. 21]. 1820: Burján szeles, indultatos ember lévén ne talán tám valami illetlenséget tselekszik [Somkerék SzD; i.h. 11 Fasc. 75]. 1846: Annyi igaz hogy Ifj: Imre Mihály mérgesetske ember de még is hogy valami illetlenséget követett volna el T: Dosáné aszszonyon kívül^a . . . nem hallottam [Kakasd MT; DE 2. — ^aEzt megtaszigálta és lekurvázta].

Szk: ~et tesz illetlenkedik, illetlenséget követ el. 1831: Egyed László a' Falunak 's a' Tiszt Uraknak Komája volt, haszontalan beszédű, szavát nem igen lehetett hinni — fogadásból sok illetlenségeket tett [Szenterzsébet U; Borb. II Agilis Idősb Tordai János (53) vall.].

2. kb. méltánytalanság; inechitate; Ungerechtigkeit. 1701: becsületes Atyankfiat exmittaltunk oda, az kikis mūdōn az ott valo dolog ügyiben akarvan folytatni, keues respectust advan exmissus Atyankfiainak sok illetlenséggel voltak ellenek [Kv; ACJk 41]. 1814: Mikor az ember minden igaz ok nélkül fenyegettetik és egyéb illetlenségekkel érdekeltetik . . . nem lehet szájosnak nem lenni 's bekességes türessel el szenvedni [Dés; DLT 56]. 1821: Scholt is illy illetlenséget rajtom nem követtenek el [Kövend TA; Borb.].

Szk: ~gel illettetik. 1786: az Thoroczka Lakosak közül Groff Thoroczka Sigmund Ur eő Naga részin sok Szegények lévén a Taxaért és Szolgálatyáért a Darabantaktol es Hajduktol hurtzaltattak es hurtzoltattnak, és sok illetlenségekkel illettettek és arestombanis tettektnek [Torockó; TLev. 4/13. 10].

3. kb. törvénytelen; illegitimate; Gesetzwidrigkeit. 1784: az Mlgs Uraság Kortsomainak Czegerei mindenkör fen voltanak az Communitast illető Korcsomaroltatásnak idején, az midon az kortsomarlás az Varosi Communitase volt az régi jo szokás szerént, olly kor . . . s az illyen illetlenség idején hallattam . . . hogy beszellették bizony jo volna az Uraság Hordoinak feneket ki vágni [Torockó; TLev. 4/13. 50]. 1786: itten Thoroczko Varossában az Nemes Vármege Publicáltattván némely szokatlan dolgoknak s illetlenségeknek Cassatiojakrol s el töröltetésekről, annak alkalmatosságával szabaditattak fel az külső Hellybéli Mészárosok arujaknak Vásár napakan az Városban valo béhozásakra s bé jöveletekre [uo.; i. h. 30].

4. vminek törvénytelen volta; caracterul ilegal a ceva; Unrechtmäßigkeit. 1792: Tekintetes Udvarbíro Ur! . . . hozzám intézet Levélét vettem illendő tisztelettel, mellyből látom az Erdőlésnek illetlenségét, de mit tudok tenni . . . Kristosri leg elsőbbsen Czedula nélkül ment az Erdőre, ekor a szerkerét V. Ispány Nopsta Lajos Uramhoz Gornikok által bé hajtattam de nem hōgi meg nem intetett volna, hanem a Gornikokat egybe károolta . . . No már itélye meg az Ur hol van az erő a melly ellent álhassunk az illyen vakmerőknek [Déva; Ks 75. VII. 253 id. Balia Sámuel Imreh Ferenc dévai ubhoz].

illetlenül 1. az illedelmet/illendőséget sértőn; necuviincios, indecent; unschicklich/ziemend. 1646: az Fervari Mihaly Felesege az Piatzon diszno Hust arulvan,

illetlenül rutolta az vevőket [Kv; MészCLEv.]. 1647: Szigethi Janos Pap akarminemő maga viselebensis senkit meg ne botránkoztatso(n) . mert ha külömben czielekezik es magatt illetlenül viseli . usq(ue) ad Generalem Synodum deponaltatik [SzJk 67]. 1665/1754: Ha valamely Legény Vrást s Asszonyát meg nem bétsülvén illetlenül bátor az Asszonyával kötődnekis büntet(ése) két héti bér [Kv; ACart. 12]. 1742: sok szo szoporodván eő Ngok között . . . , illetlenül felelt Csiszér Ádám Urám [Ks 15. LXVII. 19 Samuel Vita de Harangláb^a (46) ns vall. — ^aKK]. 1765: Jöven előnkbe Nánási Andrásnak és Rátz Kalárának Hazasságbeli igen tövisses Causajok kivált Vásárhelyi Josefnek vejetül lett sok rendbeli illetlen tractaltatasa . . . Az Anya is vejet minden aprólek dologgal illetlenül ne tractálja [Kv; SRE 213]. 1878: Kozma János gondnok panasolja, hogy Kozma Andrásné Léti Kata a templomban illetlenül viseli magát, amennyiben, bár mily tele van a pad, be akarja magát furni s lökdösi a széjlül ülőket [M.bikal K; RAK 340]. — L. még RSzF 94; SzékFt 35.

2. alaptalanul, ok nélkül; neíntemeiat, fārā nīci un motiv; grundlos, unbegründet. 1648: az szabad orszagh utara hatalmasul rea(m) jeoue(n) illetlenül megh szidogatva(n) az fejszevel hozzam vagot [Kv; TJK VIII/4. 298]. 1702: Kerekes Szabo György . . . Mera et absoluta Potentia mediante ki vont mezitelen Fegyverel ream rohanvan illetlenül hozzam Csapkodván mezitelen fegyverel, hanyatta seggétetven földre ejtet [Dés; Jk 324a]. 1781: Morar Lupuly eleitől fogva vérengző ember volt sokakat meg vert, illetlenül [M.szopor K; MkG 36. 3/2 Gyírotán Ilie (60) zs vall.]. 1815: a' Remek készítés alatt az Előljárokak némelly szavaival illetlenül meg sértette [Kv; ÖCJk]. 1880: kisült, hogy az egész zenebonának kezdője Törös Vig János volt, ki ángyát Kovács Ersokot valami kosza hír következtében illetlenül megtámadta s a házások között egyenetlenséget szított, mondván bátyjának, miért tart házánál olyan nőt? [M.bikal K; RAK 347].

3. törvénytelenül; ilegal; gesetzwidrig. 1794: ezen kétt esztendőknék el Folyások alatt rajtam három Máriásokott huzott itelenül az Dsugya Bulza János [Vályebrád H; Ks 81. 57/56 Gimis Angyel (60) vall.]. 1806: azt gondolhatná az Ur hogj az emberekkel keményen bánom, soha fél napot se szolgált egjis itelenül, sőt illendő szolgálatot se tudok ki hajtani [Adámos KK; Pk 5].

4. méltatlanul; inechitabil; unwürdig. 1768: Inferaltván az-is hitelesen, hogy Cántor vramék-is itelenül bánának gyakran Tanitványaikkal, mint t.i. oktanul és tisztességes emberek gyermekeit itelenül disciplináltak . . . injungáltatik ő kegyelmeknek, hogy tisztességesen, keresztényül, és az ő gyenge idejekhez 's elméjekhez valo modon bánjanak vélek [Kv; SRE 226].

illetmény járandóság; retribucie; Gehalt, Bezüge. 1849: Kelemen Béni a szekérbért és az általam nyitattott szoba utani illetményt ki is fizette [Kv; Végr. Vall. 23].

illető I. mn 1. vkit megillető, vkinek jogosan (ki)járó; ceea ce i se cuvine cuiva; jm gebührend/zukommend. 1645: szolgank az hwseghtek hazas társait, mint eő neki test uér atyafiait az eőket illetoő portiokbul rezetlenek-

ké tenni nem igyekezik [Berz. 7. LXV/16. fej.]. 1671: Sok károkat és injuriakat láttyuk . . . az verus haereseznek következni abbol, hogy őket illetoő levelek mások kezénél vadnak, mivel némellyek sokszori admonitoria és instantiara-is nem akarják ki-adni az verus haereseznek őket illetoő leveleket [CC 68]. 1699: itt valo Praedicator Békési Ferencz vr(am) sellereket nro 16 . . . a Portiozasbol s egjéb féle mind(en) Contributiozasbol Taxazasbol, es Varos s eő ngokat illetoő szolgálatbol eximalta [Hátzeg; Utl]. 1721: ellenzem ő kgelmeket az Tár Andras Uramat illeto szanto foldnek szantasarol [Csegez TA; Borb. II]. 1777: néhai Domokos Támás Ur(am) . . . Török Országra elábált, mellyel minden magát illetoő, és magának reservált rész Joszágát quasi per Notam amitálta [Dés; i.h.]. 1807: Fiat Léánt egj aránt illetoő fel kelhető Jok [Aranyosrákos TA; Borb. II]. 1845: béis bizonyítottam, hogy a' fenn forgo időbe nálom szolgát^a 's hogy adoságotis engemet illetoő vett be, honnem (!) létemben . . . és azt sem adta át [Dés; DLt 591. — Székelly Anikó]. — L. még RettE 141; VKp 67.

2. (vkihez) illő; care i se cuvine (cuiva)/e demn de cineva; gebührend. 1700: Mint hogy Szász Lakatos János Atyánkfia, Leánya miatt sokszori itelen s hivatallyát nem illetoő botránkoztató dolgokban ejtette magát, tettzett . . . a' T. Consistoriumnak concludálni, hogj ő kgime többé Egjházfiui tisztiben ne maradjon [Kv; SRE 70]. 1783: Exhibealok egy Inquisitoria Relatoriát, mellyből meg teczik minémű edes Atyát illetoő indulattal viseltettem én hozzája gyermekségtől fogva; ő p(e)d(ig) hozzám mindenkor haladatlanságal viseltetett [Mv; MbK XI. 68]. — L. még DFaz. 28.

3. (vkit/vmit) érintő, (vkire/vmire) vonatkozó; care priveşte pe cineva/ceva, care se referă la cineva/ceva; betreffend. 1668: üdvözült Sulyok Vram Adamosi Curiajához tartozo Sulyok rész Ioszágokhoz . . . successioja . . . eo keglnek vagjon . . . az Asszszonynak eo keglnek néminemű azon Ioszágokat illetoő levelei manibus alienis rekettenek [Szénaverős KK; JHbK XXXIV/23 fej.]. 1688: önnön magát eo felségét^a illetoő rettenetes becstelenszokban magát elegyítette [Dés; Jk. — ^aTi. Istent]. 1750: Minek vtanna l(ste)n kegljemből annyira épülgettem volna . . . eő Exja méltoztatott az egész ezen Joszagot illetoő irasokat el olvasásra ki adni [ApL^t 3 J.Dombi jun. lev. Nsz-ból]. 1826: a' tisztelt Grof hozzám VKBíróhoz küldött Missilissében 8ad napi dilatiót kért, hogy holmi ezen tárgyat illetoő leveleit kikereshesse s Procuratorával értekezessen [Msz; GyL]. 1848: Mészáros János az ötet illetoő tárgyakban a Czéh gyűlésekben jelen nem lehet [Kv; ACProt. 28].

4. (vkihez/vmireh) tartozó, (vmivel) járó; care se jine (de cineva/ceva); zu etw. gehörrig, mit etw. verbunden. 1669: En Boer Sigmond . . . Esküszöm azert az Elő Istentre . . . hogy az mint egjeb minden dolgókba(n) ugy azon Portan lévő minden ream bizatando, es azon hivaltalt illetoő dolgokban . . . az Nemes Orszagnakis igazan szolgálok [Gyf; Törzs. Boer Zsigmond kapikiha nyil.]. 1679/1681: Mindeneknek előtte, az Urokhoz valo fidelitas, es industria léven a Tisztviselőkbén legh dicseretes-seb virtus . . . Udvarbiro Vramis . . . mellyetis . . . abban mutathat megh, ha minden Tisztit illetoő dolgokban szorgalmatos és serény lézen [Vh; VhU 6/668]. 1780: Az kőméveseknek Kévántato Szekeket, vagyis Ketskéket egjéb azokhoz kévántato, és Atsi Mesterségit illetoő

dolgokat el kiszíti [Déva; Ks 78. 20/10]. 1784: eddig elé, mi legyen az egész sessiot illető apertinentiak mértéke vagy mekkorasága . . . a Commissio előtt tudva nincsen [Torockó; TLev. 4/9. 13b]. 1845: Csik széke a' Határán átnyuló kereskedelmi utnak ötöt illető része meg tsinálásához már hozzá fogott [UszLt XI. 85/6. 23].

5. illetékes; competent; zuständig, berufen. 1801: minden Hellységek Határi ahoz képést, a' mint két vagy több fordulokra tisztán ki szaggatva nem volnának, az illető Tisztek által fel osztván mindenkor tsak a' következő forduló vétessenek mivelés alá [TLev. 12/1]. 1809: azon Criminalis keresetek, melyek . . . Tolvajság vétkéért rabaskodó gonosz tévők ellen meg indítottak . . . az azt illető Referensnél vagynak [UszLt ComGub. 1672]. 1838: a fiuk 20, a leányok 15 éves bé töltése előtt házasságra különben nem bocsátatnak, hanem ha azt fontos okok kívánják, melyeknek az illető papi és világi Tisztviselőkre bízatik el ítélése [Nagykapus K; RAK 15]. 1853: az állam költsönt ha 3 nap alatt vagy hozzánk vagy illető helyre bé nem szolgáltatva a leg kedvetlenebb következt értse magán Uraságod [Pálfa U; Pf Illyés Péter főbíró lev.]. — L. még VKp 59-60, 62, 124, 139-42, 296.

6. (vkít) terhelő; cu care este imputat (cineva); (jn) belastend. 1673/1681: Haczogi Vilagtalán Peternek Suppl. valo valasz^a Nyomorult Vilagtala(n) voltara nézve semmi számomra jarando es p(rae)cise eő személyet illető adozasra, az Varos biraja ne erőltesse életeig [VhU 474 "Thökölyi Imre vál.]. 1688: edgyikis az eo gyermeki közzül Benedekkel addégh ne osztozhassék valamigh az fen megh irt negyue(n) forint s hatva(n) penzbeli eotet illeteo reszt Benedek(ne)k le ne(m) tészí [Komjátszeg TA; Borb. I Komjátszegi Sámuel ns nyil.]. 1809: azon Haza és Atyafiai szeretetből s szánakazásból tett Segedelmekből idővel terhes Adozás következet, melynek sullya alatt mű Hajdani Praedecessoraink ös tös gyökeres Székely Successori nyögünk, nem tsak, sött egyéb és tsak Parasztokat illető onusakra Praestatiokra szorittatunk [Asz; i.h. II]. 1842: Iakab Miska az ötöt illető tartozását . . . a következő Esztendő Szt: György napjáig köteleztetik hiba nélkül fizetni [Sárd KK; WassLt].

7. szóban forgó; in chestiune; vorliegend, genannt. 1843: nem mulatta vala el az Exponens Tolvaj Ferentz az Exponensnek jutott bé várandó adosságokra nézve az illető Adosokat, és azok között Kegyelmedet is adosságának az Exponenshez kellett bé fizetése aránt figyelmeztetni [Mv; Tolvaly lev. Haraji Fejér György hitess assz. kezével]. 1849: egy nyak arany lántz . . . arát . . . az illető mester ember Szorgalmazván ki is fizette [Kv; Végr. Vall. 56].

8. megfelelő; corespunzător; entsprechend. 1861: fel is kell tenni az illető Rovatba hogy miféle ajkuak^a [Gyalu K; RAK 58. — "Ti. az egyházközség tagjai]. — L. még VKp 73, 96, 175-6.

9. vkire nézve kötelező; obligator pentru cineva; jn zu einer Sache verpflichtend. 1835: nem tudok semmit, hogy az illető szolgálaton kívül valamely csikorást, vagy méltatlan szolgálatot tétetett volna [Zsibó Sz; WLT].

10. fn 1. vmilyen dologban érintett személy; persoana in chestiune; Betreffende(r). 1844: Alább irtak, adjuk ezen hiteles Öszveiro és Belső Levél Rendjében jövődöbéli bizonyosságul tudtára minden illetőknek . . . ^a [WassLt. — "Köv a nyil.].

2. a szóban forgó személy; numitul; Genannt(r). 1849: A' fenn meg nevezett és elő sorolt károknak rontásoknak az illetőknek . . . elégtételbe vételére . . . kirendeltetnek Szolga Biro Somogyi József Úr és esküdt Nagy Károly Úr [Héjjasfva NK; CsZ].

3. 1675: Az lélek mondok meg ueretessenek toties quoties az mas közönséges szitkokkal egymast illetők hasonló képpen, az ördög lelküel, ördög attaul s' töb efféle szitkokkal elők meg követsessenek [UF II, 677 Bornemisza Anna fejedelemsasszony ut.].

Ha. 1730: illetőkt [Körispatak U; Pf].

illetőleg 1. másrészt; respectiv, pe de altă parte; andererseits, beziehungsweise. 1864: Szárhegy községe külhavaival határos Ditro községével . . . illetőleg az Oláh Topliczai birtokossággal [Szarhegy Cs; EHA].

2. vonatkozólag; referitor; bezüglich, hinsichtlich. 1843: A Varga Katalin dicsekedését illetőleg csak annyit hallottam az emberektől, miszerint addig nem fogja kiadni magát, még egyszer öfelségével nem beszél [VKp 81]. 1854: Az izráelitakat illetőleg csak azon bizonyítványok érvényesek, melyek azon kerület Rabbinitától adattak, hová a' született . . . tartozott [M.bikal K; RAK 54]. — L. még VKp 181, 297.

3. illőleg, kellőképpen; cum trebuie/se cade; entsprechend. 1850: (A) kajántoi lakosok sarlos gabana alá tartozó szántokat olly kikötés mellett vették felibe: hogy miután azokat mag alá illőleg elkészítették, bévetették s mindeneket külön külön két felé hasították, azokból fél részt az uradalom szabadon választat [Kajántó K; KmULev. 2]. 1851: bár mily' nemű kalászos, és csős terményeket tartozik Máthé György jó időben le takarítani . . . azokat illetőleg jo moddal asztagba rakni [A.esküllő K; RLt O. 4].

4. vagyis; adică, respectiv; beziehungsweise. 1847: (A bika) Istállon köve tartatik de megsem ül egyedül 's nemis eszik illetőleg csak vergődik hogy ki szabadulhasson [Dés; DLt 758]. 1864: A románok, illetőleg görög katolikusoknak mintegy 1790 körül már lelkesek is volt [Tölgyes Cs; GyHn 60]. 1869: Leveledet, illetőleg kuertedet vagy is az abban levőt olvasván egészen föl csigáztad eszemet lakadalmadba valo hívásoddal [Kv; Pf].

illetőség 1. vkinek illő/járó rész; cota parte care i se cuvine/fi revine cuiva; jm zukommender Teil. 1848: a' fiui leányi Telkeket tisztán szükséges meg állitanunk, hogy azokra . . . külön határok közt adassék ki az Illetőség [Usz; Pf]. 1854: Czövekekkel . . . ezen mérésünket kijegyeztük és kinek kinek illetőségét egyezése szerént keze (így!) és birtokába adtuk [Albis Hsz; BLev.]. 1858: (Az) ezen címek alatt utalványozott pénzmennyiségből az Özv: Gróf Kornis Sigmondné B. Györfi Bertha illetősége . . . meg eddig nem fizetődött ki [Szentbenedek SzD; Ks 92]. — L. még VKp 152.

2. járandóság; retributie; Gehalt, Bezüge. 1849: az ezen fiura tett költséget Kelemen Béni a Krizsán Mária illetőségéből fizette volna [Kv; Végr. Vall. 75]. 1864: Kegyelmednek egyezésünk szerént a' Gagyí résztske birtokunkért fizetnem kell vala ez előtt egy holnappal. Csak hogy arra figyelmeztet^(em) . . . hogy 8 nap alatt az m(i) illetőségünkötis fizesse ki különb^(en) a kedvetlen eshetőségekről jót ne^(m) állók [Újszékely U; Pf].

3. (vkire eső) fizetnivaló; suma de plătit (care îi revine cuiva); (jm zufallende) Gebühr. 1847: Vádoltatik továbbá valló, hogy a múlt 1844 évben bécsi útjából Bucsumba jövet a három közönségre oly rendelés mellett rótt ki 400 ezüst rénes forintokat, hogy aki illetőségét be nem fizetné, az olyat a szolgálati terhek hordozása alá fogja állítani [VKp 172]. 1864: vala egyezetünk, hogy egyik félnek a' más tudta nélkül nem fizet. Egyéb aránt az már mind egy ha meg fizette az ő egész illetősegitis, mert övét fizette [Ujszékely U; Pf].

illett esedékes; scadent; fällig. 1834: Lakatos Hegyi Mihály által hoztván a' más Diáriumol a' die 3a Juny 1834 inéalt Computuskor usq(ue) 24-um Apr. 1834 illet Taxájából restál 15 R. 50 xr [Törzs. Dési taxalisták].

illetett illeszt; a fixa/ímbina; aneinanderfügen. 1597: myert hogi az owarban az Owar kapwyan beleol a keokwt meg bomlot volt meg chinalta(ta)tuk az keoweket eoowe heliezettek vas chapokba illetettek, es fen az kerille (!) valo keoweket vas kapochal eoowe foglaltak fizete(m) f. l. d 50 [Kv; Szám. 7/XIII. 10].

illettetés illetés; adresare, apostrofare; Antun. 1758: bestelen szóval való illettetéseket sem értem egyéb aránt [Betlensztmiklós KK; BK].

illettetik 1. vmivel ~ vminek az elviselésére kényszerítetik; a fi obligat să suporta ceva; getroffen werden. 1686: A7 Ur I(ste)n erdeme(m) felett meg áldott volt ez jo Házas Társal. De az Ur I(ste)n midőn meg elégete volna ez világi életét, hagymázbéli nehez betegség(en) esvén ... és abb(an) halálos fájdmakkal illetetvén I(ste)n A(nn)o 1686. 23 Ap(ni)(i)s Szt György napja(n) szep csendes halállal ez világol ki szolította [PatN 47]. 1743: Sok és különb külömb féle példa nélkül valo szorongattatásokkal injuriáltatásokkal illettettem s kesergettettem volna [Szárhegy Cs; LLt]. 1765: mig nem igirtünk valamit addig tölvaj volt a nevünk, s egyéb betstelen szokkalis illetettünk [Szeszcsor F; Eszt-Mk Vall. 257]. 1775: Jóllehet a' mindenható Istennek súlyos kezeitől illetetvén, nehé betegségben fetrengék akartam ... ilyen Rendelést, és állandó Testamentumot tenni [Örményszékes AF; BetLt 6]. 1824: ha az illy Tsoportok tulajdonossai, azokkal az vexákkal illetetnek, hogy Marhájak bé hajtótik ... nagy meg károsittatás következik [M.zsombor K; Somb. II].

2. megületik/ünnepeletetik; a se serba; gefeiert werden. 1677: A' Vasárnapi vagy hedszakai innepek megszenteltesenek, és illettesenek; hasonloképpen az Ecclesiában bé-vétetett három nevezetes innep napok-is meg-tartassanak, és azokban valo Isteni szolgálatokkal illettesenek [AC 6].

illiberalitás tehetlenség; neputință; Machtlosigkeit, Unbeholfenheit. 1768: Inferaltatván az-is hitelesen, hogy Cántor vramék-is illetlenül bántanak gyakran Tanítványaikkal, mint t.i. oktanul és tisztességes emberek gyermekeit illetlenül disciplinálták, szüleiket gyalázatos nével illeték, illiberalitásokat objectáltak, házi és még paraszt munkára-is adpicáltak, injungáltatik ő kegyelmeknek, hogy tisztességesen ... bánjanak vellek [Kv; SRE 226].

illik 1. a se cuveni; sich schicken/ziemen. 1570: Balogh Lőrincze Anna, Azt vallyá hogy az olah Martha hazanal, hwl Berbe lakyk volt, Mentenek volt valamý drabantok hozza es ennyek valo (!) feozettenek volt vele, Es mykor Jmmar esnek volt, hyak az leant Borbarat hogi ennek vele, Azt felely nekyk hogi Ennem (!) Megiek Mert nem Jlyk nekem veletek ennem Mostanis elegh zoo vagon hozzam es Nem ment oda Enny [Kv; Tjk III/2. 89]. 1583: Petrus Gruz fassus est. Am Balas kowachne eg kamaraba Reytezet Balossy Gergeliel ky Iambor Azzonyhoz Nem Illemek [Kv; Tjk IV/1. 149]. 1590: Azt nem tagadom mondam busultomba biszon Jambor felesedeg volna de esztet ne(m) tartod wgy az mint illenek [UszT]. 1625: Inczie Istuanne ... mondotta hogy oklandy Mihaly hitta eőteőt hogy el szőkyenek de eő ne(m) ment, Lattam aztis hogy Ital keozbe az kis ne(m) illet volna megh cziokolta [Bözöd U; i.h. 89a]. 1684: Causa Sekiensis¹ Sarvari Ersok ... Diuortialtatni kivan mert nem ugj tartotta mi(n)t illik feleséget tartani keresztyen ember(ne)k [SzJk 206. — ¹Szék SzD]. 1735: Nem illik boszu argumentummal a közzöttunk valo divisiot probalni [Torda; Tjkt I. 80]. 1776: csudálom hogy milyen házugságokat tudnak fe (!) találni azok az Haller Kis Aszszonyok, bizzany nem illik Dámától hogy oly mesterséges házugságokat gondoljan [GyL gr. Lázár János lev.]. 1788: Nem tapasztaltam vgyan Samuba hogy meg próbályon olyat a mi éppen nem illik vgyantsak kérem tapasztalt böltsessége szerént tegesse meg [Komjátszeg TA; Pk 6]. 1805: így játszodni, és a' Perest játszodtatni nem szabad és nem is illik [Mv; DobLev. IV/893. 2a tábl.]. — L. még FogE 292.

2. talál; a se potrivu; passen zu etw./jm. 1653: Sánta Márton² ezerötszáz harminczhatban jött ide bé Erdélybe aval kellett magát a tudatlan paraszt közönségnek: hogy ő néki bár ne légyen drágább köntösse, hanem csak a ki száz pénzt érjen, mert úgymond, nem illik apostoli embernek a drága ruha [ETA I, 34 NSz. — ²Kálmáncsehi Sánta Márton, reformátor, ref. püspök (mh. 1557)]. 1765: A' mi G. Károlyival való Tractát nézi alázatosan meg követem Excellentiád kegyelmes személyét én abban Semmi hebehurgyaságot nem cselekedtem, nemis hozzám illik a hebehurgyaság már mind öreg Legény Levén [Aranyosmeggyes Szt; WLtMiss.]. 1787: sirasd meg edig valo bolondságodat semmi hejehujásakrol ne gondolkodj és végtére a kakos tallos (!) Süveget is tedd le, mert bizony már Vén vagy nem illik az efféle [Szászmalm NK; IB gr. Toldi Zsigmond tréfálkozó lev. gr. I. Bethlen Sámuelhez]. 1814: Tompa Jánosné Pásztor Anis ... valya, hogy Bartok Anna Aszszonyomnak a' szájából hallotta, hogy Rákosi Urat ... szidta ő tsak egy Bakkantsos én pedig kotsiba illők 's ötöt ugy késértetem fegyver között arestomba [Martonfva Hsz; HSzj ariston al.]. — L. még FogE 223.

3. beleillik vmibe; a se potrivu/a intra în ... ; hineinpassen. 1694: (A ház) Ablakjait el rontottak mind az reghit, masonnat hozta(na)k Ablakot rea, de most(an) az sem illik rea, nemis epp ablak azis sok üveg Tangyer heja [Kővár Szt; JHb Inv.]. 1802: a Rokontzajátis a szányának ... el ejtvén ... a talált Rokantzát az elveszett Rokantza helyébe tettük és a tökéletesen oda illet [Udvárfva MT; Told. 42].

nostra mediante melyeket mi is Szokott pecsetinkel es kezünk sub scriptiójával és amelyikünk illiteratus annak Szokott kereszt vonásával meg erősítettünk [Altörja Hsz; Borb. I].

II. *fn* irástudatlan személy; analfabet; Alphabet. 1735: Peci Andras Prim. Also Torjai m. pr. Lörincz Miklos Prim. Also Torjai Jliteratus X^a [uo.; i.h. — "Pécsei kézírása].

illogat 1. italozgat; a bea în repetate rînduri; wiederholt trinken. 1745: Jánko Bálintot is ismertem, egyéb tékozlását nem tudom, hanem hogy illogatott [Uzon Hsz; Kp I. 155a P. Kováts (70) ns vall.]. 1775: minthogy igen jó bort arultak . . . én is másokkal edgyütt által mentem vala s . . . ott illogatánk [KLev.]. 1811: a' fellyebb valo Kortsomába álván, ottan illogattak [Szűv; DLt]. — L. még RettE 348.

2. iszogat; a bea din cînd în cînd; oft trinken, picheln. 1773: Katso Sára . . . Ebesfalván . . . az Örmény Ur(na)k a' borát lopva illogatta [Selye/Mogyorós MT; BetLt Barbara Balog (16) vall.].

illokál 1. kihelyez; a detaşa; hinausversetzen. 1740: Háttzeg Varossa Lakossi recurrálván hozzám jelentik hogy mind condescensio, vgy más sok színű Servitiumok, és Terh viselésekkel volnának aggraváltatva . . . kívántam az Vr Kedves ötsém vram(na)k Intimalni léset maga Vitzeneinek injungállya . . . a Nemes V(ár)(me)gyére esett Militiából azon Taxás helyre ne illocáljanak [Ks 83 a gub. Nsz-ből].

2. (le)telepít; a aşeza; ansiedeln. 1780 u.: ezen Metalurgia statusban a régi Szt Királyok Antecessorinkat Styriabol Regia conventiora bé hozván, 's itt illocálvan allítottak 's fundáltak (így!) [Torockó; TLev. 14/2].

illokáltatik letelepíttetik; a fi aşezat; angesiedelt werden. 1785: fel találtatván pedig a Torotzko Hegyeiben termett Vas, Ezüst, és fekete ón Minerák az akkor dütsősségesen uralkodo Első Lajos Magyar király idejében 1359 Esztendő táján a' Metalurgiának fel állítására Styriabol Metallurgusok hoztattak ide Torotzkora, és itt privilegialiter illocaltatván a Jus Regium, mint Bánya Városban bé hozattatott, 's introducaltatott [Torockó; Thor. XX/9].

illő 1. cuvenit; gebührend, angemessen. 1799: Ide valo Civis Bán György eő kigyelme memorialissára ezen válosz adatott Mind az árvák állapottya mind pedig az pénznek el nem károsodása iránt valo Szükséges Rendeletét meg teszi a Magistratus addigis légyen illő várakozással [Mv; MvLev.]. 1825: az 1825ik eszt(endőre) jövő arendát is ha meg küldeni Bátyám Uram nagyon hasznos és szükséges lenne, Azt tehát illő szivességgel kérem [Szentbenedek AF; DobLev. V/1097 Mohai Lörintz Dobolliyi Sigmondhoz]. 1838: Nemzetes Bosla Ferentz Uramnak Thorotzko Ns Várossa szabad Polgárjának illő betsülettel Thorotzkon [Nagyrapolt H; Bosla B. Miske Ferenc lev.]. — L. még VKp 65.

2. illedelmes, illemtudó; cuviincios; sittsam, anstandsvoll. 1838: ezek után illő köszönettel mind Két Czéh Mesterek el mentek [Kv; ACProt. 8].

3. hozzáillő, találó; potrivit; (jm/einer Sache) ziemend, passend. 1705: Békési János Kováts vra(m) Fele-

sége Gulácsi Kata Igrívén mi előttünk arra magát kézbe adással hogy . . . tisztességes Aszonyi állathoz nem illő borozásba(n) részegkedésben magát nem elegyíti; sőt minden emberekkel békességben igyekezik élni [Dés; Jk]. 1742: Ezen igaz Jussom s egyenes Praetensiom Kedves Bátjám Vraimék elejekben való illy Atyafiságos terjesztésekre pedig indított engemet egyedül tsak kedves Bátyám Uramékhoz valo Atjafiságos igaz szeretetem(ne)k s ahoz illő kötelességem(ne)k Valóságos meg gondolasa [JHb XXXV/35 Jósika Ágnes kérése]. 1782: Groff Házában illő asztal, Fogasak tisztességes és Csinos bokákkal, Szép Ládák [Mv; DLev. 4. XXXVI]. 1784: tizenegy árkos papirossat jo sűrű írással bé-irt, mely ugyan tellyes piatzi Aszszonyokhoz illő nyelveldésekkel [Mv; Told. 20]. 1823: Kedves Etsém Uram! A punctualitást, mint férfinhoz illő dolgot szeretem 's Etsém Urambanis betsülöm [Szentbenedek AF; DobLev. V/1065 id. Mohai Lörintz id. Dobai Sigmondhoz]. 1825: A fedele ezenn épületnek lehulvan az el aggott zsendellyezet rolla, nem régibenn Csinos de ezen épületre nem illo Zsup fedellé változtatott (!) [Százrapatak Hsz; SzentkZs Conscr. 329].

4. vmivel együttjáró; legat (de ceva); (mit etw.) verbunden. 1809: A Cselédek számba vévén sőt birtokot ki puhatolván, ha valamelyik birtokához illő szolgálatot eddig el titkolta volna is aztott a helyes szolgálatra szoritsa [Hsz; Mk RN. IX/109hez].

5. kellő, szükséges; necesar; nötig. 1734: Az egész Communitasban observatassék . . . hogy az harangokkal ne abutallya(na)k az helységbéliek . . . Tűz tolvaj kialtás vagy láрма es olyan meritabilis veletlen Casusban lévén szabados az olyan csengetés. Vagi csak a Catholicusok peldajabol illő lévén eszt observalni [SVJk]. 1762: Míнемű ügyefogyott állapotomban légyek én Néhai Arva Özveg Fekete Josefne . . . a Migos Gróff Fő Király Biro Vr ő Nga Substitutússához dirigált Instantiából ki tetszik azért azt nem illő repetálnom [Hsz; BLev.]. 1808: A nevezett rész Joszág által adása mentől hamarabb essék meg mihelyt ezen téli havas idő el takarodik hogy a maga idejében a tavaszi illő majorkodás meg eshessék [Ne; DobLev. IV/921]. 1860: (A) bükkes erdő . . . felső része illő tömörséggel, alsó része pedig kigyerített, veszszős erdő [Szentdemeter U; Told. 21].

6. megfelelő; corespunzător; entsprechend. 1825/1826: Instálunk alázatosan a' Tekintetes Nemes Tisztiségnek, méltoztassanak ezen . . . Csulokáj völgyiből^a lefolyo víz veszedelmeit, kártételeit oculaltatni, ezen völgybeli víznek tömörségét ahoz illő sántzoltatással oda a' hova illik vétettetni határozni [Msz; Gyl. — "Gyalakuta és Kelemenelke (MT) határában]. 1840: Instálom a' Tkts Tanátsot méltoztat Darabont Istvánt Feleségem le kurváztatásáért, 's reám tett piszkaíért illő büntetéssel meg büntetni [Dés; DLt 1008]. 1856: Mező Bándi Derghasan lévő Malomnak Zugoja egészben víjá építve ahoz illő ág matériálból jo állapotban találtatott [Mezőbánd MT; Tsb 39]. — L. még RSzF 145, 213; VKp 140.

7. méltó; demn; ziemend, würdig. 1765: a Commisáriusok pogányhoz is nem illő kegyetlenségekkel néha gombolyékban kötözték s marha ganéjos vízzel öntözték Biráinkot [Karkó AF; Eszt-Mk Vall. 227]. 1807: minekutánna én meg-halok az én meg Leiketlenített Tetemeimet . . . Familiámhoz 's Characterem-

hez illő tisztességgel temetessen (!) el [Kv; Ks 14. XLIIIb gr. Teleki Tamás végr.]. 1820: egy ' olyan világot latott, és ennél fogva ki pallérozott emberhez, mint Exp(onen)s Vr nem illő ki fejezésekkel élni, mint a millyeneket Instructiojába bé hozott [BSz; SLt évr.]. — L. még DFaz. 30; RettE 303, 364, 376.

8. vkit megillető, vkinek járó; care i se cuvine/fi revine cuiva; (jm) zukommend. 1785: ez előtt egy néhány Esztendőkkel az Lakadalmakban és mulatságokban musikálni szokot musikusaknak illő béreket réánk Jobbgyakra vettette Földös Urunk, s mi fizettük meg [Torockó; TLev. 6/1. 5b Transm.].

9. esedékes; scadent; fällig. 1811: Quietantia. Három száz hat R. forintokrol, és 30 xrokrol, melyeket hogy osdolai Vas Antal vr . Tatrosi Theresia rész Jozságának Arendatora az első Semesterre illő Arendatitia Summa defalcatiojaba mostani Fekete Bankalisokba 1532 Rfrkba és 30 xrokba(n) in quintuplo effective kifizette legyen quietalom [Felőr SzD; BetLt 7]. 1840: A' kezések ön feleletekre és tellyes kifizetés terhe alatt az egy egy esztendőre illő 500 ~ öt száz válto Rforintokat pontosann nékem fizessék bé [Torockó; Bosla]. 1860: ha vásárt csinálhatok az eladoval hát Fébr. 20ig el várhatnaké ? engem a pénzért az illő percent utánna fizetésével edgyütt [A.jára TA; BetLt 4].

10. méltányos; echitabil; gerecht, billig. 1748: Nem tagadhatom Sokakban Sokaktól lett diffamatiomat, melyeket az Urnak is repraesentaltom vala, ezeket az Ur az én Felsőges Aszszonyomhoz való hűségemért illő hogy sedáltassa [TKI gr. Teleki Ádám lev.]. 1782: Mint-hogy a fűbéli kár is prétendáltatik, illő, hogy a határpásztornak fűből is legyen valami részecske falu községes helyéből [Oroszfalu Hsz; RSzF 151]. 1839: Mindhogy Méra Gligor szolgálattához képest ilendő kaszálókkal nem bír . illő, tehát, hogy telkeket is szolgálattaykhaz képest birjanak [A.sztmihályva TA; Bosla. B. Miske Ferenc lev.].

11. illetékes; competent; zuständig, befugt. 1843: A felséges királyi főigazgatótanácsnak múlt 1841. esztendő szeptember 29-ről . költ rendelete következtében Varga Katalin neve alatt őfelségéhez beadott, és az abrudfalviak, bucsumiak és kerpenyesiek sérelmét tárgyzó kérelemlevélben felfedezteteket illő kerületi alispán, Fosztó Menyhárdtól kinyomoztatván, az arról szóló nyomozási jegyzőkönyvet . a felséges királyi főigazgatótanács eleibe terjeszteti bátor vagyok [VKp 138-9 br. Bánffy Miklós főispán jel.]. 1847: a szükséges kérelmeket én illő helyökre beszolgáltattam [VKp 168].

12. ~ úton kb. becsületesen, tisztességesen; in mod cinstit/corect; ehrlich, anständig. 1843: Mészáros János . mesterségét illő úton nem gyakorolta maga Kezire Kontárkadott [Kv; ACProt. 11]. 1848: Lakatos Bénéiamin jelenti hogy mivel remek éves legénye Kultsek András a remek évet illő úton nem dolgozza ennek tekintetéből a remek éves legénye további tartásáról le mond [Kv; i.h. 28].

illőképpen méltóképpen; in mod demn/onorabil; würdig, auf würdige Art. 1778: Azon kaputartónak az Töltés also részín való helyből mindenekelőtt bizonyos rész kiszakasztatásák; illőképpen jutalmául [Taploca Cs; RSzF 145].

illőleg 1. megfelelőképpen; in mod corespunzător; entsprechend. 1783: annak örvend a tulajdonos is ha a haszon bérlő a keze alatt lévő jószágott illőleg kezeli [Szombatfva U; Pf].

2. méltóképpen; in mod demn/onorabil; würdig, gebührend. 1847: midőn Pesten mulattam, Hampel Józsefnél volt kosztom azon reménységben, hogy az ügy kedvező végével mind nekem, mind a kezelőknek fáradságuk illőleg meg fog jutalmaztatni [VKp 170].

illőn kellőképpen; cum trebuie, cum se cade, in mod corespunzător; gebührllich, in erforderlicher Weise. 1848: Mivel Kulitsech András a Czéh által elejeben szabott rendszabályokat illőn nem tartatta Lakatos Bénéiamin legénye további tartásától fel oldoztatik [Kv; ACProt. 28].

illuceszkál kiderül/világlik; a se afla, a reieși; sich herausstellen, (aus einer Sache) erhellen. 1749: László es öccse György . gonosz cselekedetek illucescalvan utollyára a gonoszul el vett pénzt refundáltak a károsoknak [Kismuncsel H; Ks 112 Vegyes ir.].

illudál kijátszik vkit; a păcăli/inșela pe cineva; überlisten, betrügen. 1722: F. Kapit(ány) Ur(am) árulat Havasalföldi Bort . . . én admonéaltatta(m) ā Görögöt két Nemes ember által hogy ne pertentalija árulni . . de csak illudálnak ezek már engemet, mint az első világbéliek Noe Patriarchat [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

illumináció 1. kivilágítás; iluminatie; Illumination. 1744: azt irhattuk Nsgd(na)k, hogy olyan Bál nevezeti alatt folyo solennis pompak mennek végb(en) ejjeli solennis illuminatioval condecoralt szankazasokkal edgyütt, az melly(ne)k az olyan színű Legények mint mű vagyunk, még eddig hirit sem hallottuk [ApLt 4 Árkosi Benkő Ráphaél és Imreh József Apor Péterhez NSz-ből]. 1795: Illuminatiohoz való kerek kis üvegek felesen [Déva; Ks 108 Vegyes ir.]. 1804: 5 orakor délután Kolosvárra érkezünk, akkor estve volt a Császárné neve napjára Illuminatio a Városb(an) [Dés; KMN 22].

2. felvilágosítás, tájékoztatás; lámurire, informajie; Aufklärung, Auskunft. 1681: A Banyak munkainak idejeről rövid illuminatio; Noha ā Banyak munkai mindenkoro(n) az üdőtül fuggenek; ugi hogi: az idejen valo tavaszi jo üdő, idejen valo munkat enged, mellyet az őzi hosszas lági üdő megh szokot szaporítani; ellenben az üdonek későn valo kimenetele, es oszszel idejen valo be fagiasa hosszas munkat nem enged [VhU 61].

illuminál 1. megvilágít/tisztáz vmit, fényt derít vmire; a clarifica ceva; erklären/hellen. 1722: Az extractus praeambulumaban Notalt errorrol, ā számtarto excusallja magát hogi maculatajaban nem ugy van, Scribaja erralt . talám azért poena ne(m) intentaltatik az Ratio illuminalni fogja [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

2. felvilágosít, tájékoztat; a lámuri/informa; aufklären, Auskunft geben. 1749: en ugyan erősen rajta vagyok; hogy ha valamit kaphatnek az Archivumba hogy enis ingeralnek, de mind hogy Nacsád a dolgokat ex Fundamento tugya meltoztassek ingemet Sietve illuminalni hogy annalis jobban kezessünk az dologhoz [ApLt 1 br. Apor László lev. NSz-ből].

illuminálhatja magát tájékozódhatik; a se putea informa; sich orientieren können. 1722/1814: Kun István Uram, és Eördőgh György Uram kívánnák az el-olvasott Contractusnak Párját Authentice ki-adatni Magoknak az melyből illuminálhassák bővebben Magokat [Dob.; BetLt 1].

illusztrált cifrázott, díszített; impodobit, decorat; verziert, geschmückt. 1743: Vagyon az udvar^a kapuja szép kapukra illendő virágokkal illusztrált, négyzetre kifaragott virágos cserefára eresztve és vgyan virágos cserefa kötésekkel kötött jó erős kapuláb (igy!) [Mezőszengely TA; ETF 108. 18. — ^aA néhai Kisrédei Rhédey Ferenc].

illúzió 1. ábránd; iluzie; Illusion, Träumerei. 1796: az All Peres Báro maga Recognoscalván, hogy a' fell kért Privilegialis levél magánál . . . meg lévően, ha akarna ki tudná azt adni . . . ezen beszédgye nem Realitas volt, hanem tsak illusio, ki midőn látta volna, hogy a' Praetendensek olyan Privilegiumot praetendálnak magoknak, a' melytől őket tellyességgel nem illeti, tsak illusive mondotta, hogy tudna néki Privilegiumot adni, de nem a fel kért Privilegiumot értette, hanem értette azon Perfollyta Leveleket . . . a' melyeket a' Fell Peresség ellen tett kifogásban elé mutatott, mert ezen Privilegialis Levelek illetik a' Praetendenseket, nem pedig az a' miről álmadoznak [Mv; TLev. 5/16 Transm. 28-9].

2. félreértés; neintelegere; Mißverständnis. 1797/1799: sokkal világosabbak, és meg határozottabbak azon Tanuknak vallomásai, mint sem az All Peres azon maga ki nyilatkoztatását, vagy Illusiora Magyarázhasa, vagy annak más értelmet adhasson [Torockó; i.h. 413]. 1798/1799: az Al Peres Báro Úr, a' Processus folyamatjában nem ezt erőssítt, hogy ezen Recognitiój^a extrajudicialis lett volna, hanem tsak azt állítja, hogy az illusive lett volna . . . mely kvalificatio . . . tsak illusióból nem eshetett, a' midőn az Al-Peres Báro Úr a' kért Privilegialisnak Betűit, Charactereit, Contextussát, idejét, Adóját egyszóval Circumstantialis voltát declarálta, 's ezt a' Királyi Tábla-is illusionnak nem ítélte [uo.; i.h. 424. — ^aTi. annak elismerése, hogy a perben szóban forgó kiváltságlevelé birtokában van].

ilondai a (Nagy)ilonda (SzD) tn -i képzős szárm.; derivatul cu sufixul -i al toponimului (Nagy)ilonda/Ileanda; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON (Nagy)ilonda: din Ilonda/Ileanda; aus Nagyilonda. 1806: Illandai Tiszt Moritz István vram [Kath.].

ilosvai a (Felső)ilosva (SzD) tn -i képzős szárm.; derivatul cu sufixul -i al toponimului (Felső)ilosva/Tirlușua; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON (Felső)ilosva: din Felsőilosva/Tirlușua; Felsőilosvaer. 1763: a F. Ilosvai határ [BSz; TKI].

ily I. mn-i jell-ű mut nm; pronume demonstrativ avind valoare de adjectiv; Demonstrativpronomen adjektivisch gebraucht: 1. ilyenféle/szerű; de felul/de genul acesta, asemenea; derartig, solcherlei. 1586: Barbara Borbely palne vallia . . . Azt valla Eotweós Imre hogy Zechy Istwannal eo megh Akar, mogiawal bekelleny ilj zowal, zandekal Indulanak el [Kv; TJK IV/1. 607]. 1615:

ili a prolek dolog nagibb uezekedesre ne mennen [Bonchida K; KJ]. 1656/1769: az ily Regestumba neveket fel keresi [Tekerőpatak Cs; LLt Fasc. 68]. 1758: olj költséges Faratságos utazást illj kemény időb(en) Causalt légjen [Szentdemeter U; LLt]. 1790: A Szőlő Bíróság vagy Eskütség Eszterdeig viseltessék, mely következzék Házalet szerént . . . ha p(e)d(ig) fel valólni ezen Hivatalt nem akarná, holot házalet szerént következend, ez ily alkalmatossággal egy mforint Birságon maradjon mindenik Személly külön külön [Karácsonfva MT; Told. 76]. 1810: Gyöngyös Kata Asztalos Ferentzhez lett férjhez menetelevel . . . a' mit az Annjától vitt volt . . . valamint egyebütt közönségesen ugy ittis a' lévően a' szokás, hogy ha magtalan az ily Aszszony ember meg talál halálozni az Effélék viszsza adassanak [F. rákos U; Falujk 48 Sebe János pap-not. kezével]. 1824: instálom alázaatosan a' Tekintetes dirigens Fő Biro Urat, olly hathatos rendelést tenni, hogy az ily keresztül járó, itten meg háló csoportok, ne Sattzoltassanak [M. zsombor K; Somb. II]. 1848: telyes reményel vagyok, hogy ötsém Uram engemet mint ki előtt négy gyermekeim bizonytalan jövendője áll, a' dolgok ily reménytelen fordulatával nem fog hibáztatni [Ipp Sz; Végr. Veres József lev.]. — L. még DFaz 26; RettE 101, 137, 370; RSzF 153-4; VKp 202-3.

Szk: ~ *formájú* ilyenszerű. 1718/1781: elsőbben ab utrinque ily formájú praetensiojokot le hagyák [Nagy-rápol H; JHb LXXI/3. 484] * ~ *moddál* ily módon, így. 1776: Laczk Sandru a' Kanczáját végye kezéhez, és ha meg gyavithatja, maradjon Kanczájával, s Igna Ursz akkor ne tartozzék Semmivel . . . ha hogy pediglen meg nem gyavul, és a querulans gyavittására költeni fog, azon költségetis . . . tartozzék Igna Ursz kifizetni, hogy ha pedig ily moddál valo gyavittásban kételkedik Igna Ursz szabadságáb(an) ál, hogy a' Kanczát végye maga procuratioja alá [Déva; Ks 111 Vegyes ir.]. 1818: A fen le irt . . . Excessusokból 's erőszakokból könnyen képzeltető Dolog az ily moddál fel lázasztot nép Szomorú következtü tettekre is nem tsak ki léphetik hanem hogy ki is lépik tsaknem bizonyos [Zágon Hsz; Szentk. br. Szentkereszty Zsigmond generális nyil.]. 1849: Béres szerket ha bár kettőt ném álíthatunk telyes lehetetlen gazdáskodni ily moddál [Hosszúaszó KK; Born. F. le Bartha György Török Emánuelhez] * ~ *módon* ilyenképpen. 1508: JI modon az el mult adoyerth kel' venniek zabot es el wessek [Kv; EM XXIX, 261, 263 Cheh István keze írása]. 1753: Moga Orbán utasítván bennünköt a subscriptiora ily modon subscribáltunk [A. csernátón Hsz; Törzs Vall. 18 Mich. Kos (30) pp vall.]. 1843: mely pénzti Varga Katalin maga gyűjtött fel, kerületről kerületre járván, s az ily módon gyűjtögetett pénzből hordozta a bécsi útra tett költséget [VKp 105] * ~ *okkal* ilyenformán. 1554: Az Malomrol ilyen keppen wegeztwk, hogh Illyessy Christoph az Malomban harmados, ilj okkal az cynalasat keozwl cinalljak az assonnyal, es az malomnak minden gongyat wyselye [Bölon Hsz; SzO II, 115] * ~ *színű* ilyenféle/szerű. 1761: Muntján Kratsun több ily színű lopásban elegyítette magát és mikor ? [H; Ks 113 Vegyes ir. vk]. 1776: az ily színű Dologban vér Atyafiakhoz és Jó Barátokhoz az Interest adás mivel nem illik, en azt viszá küldtettem [Moson MT; BálLt 92]. 1790: az illetén Személly a' kinek ily színű miveletlen Szőlő Fölgye találattik a Szőlő Biro ál-

tal admoneáltassék Tavasszal és Őszszel ... hogy Pusztá Szöllő Fölgyét miveletlen ne tartsa [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 76].

Sz. 1836: (Ezekből a juhokból) azonban még sem vennek: mivel könnyen az a' hire kerekedhetnék, hogy a' fenn irt irtól viszszahánytakat vettem; a hír p(e)d(i)g ily dologb(an) olyan mint a' leány szűsége [Felgyógy AF; WLt Szabó György lev.].

2. *becsm* effajta, efféle (alávaló); asemenea, astfel de (faptá/ persoană josnică); so ein/eine (niederträchtige Sache/Person). 1697: Constal e' két p(rac)sens Captivak(na)k Paraznasagok az eő Ngá Szeki előtt, mellyel az Respublicat meg mocskoltak tettzet azért a' Törvénynek hogy ily mocskos eletekert juxta Articulum Regni in publico megveszszöztessenek es a' Varosbol ki hajtassanak [Dés; Jk]. 1723: Murza Ferencz mint ily Blasphemus, és a' kib(en) a' Szarvas vétkek, ugjan egyb(e) ütköztenek, in Terrorrem alior(um), kövel verettesék agjon [Kv; Tjk XV/4. 23]. 1761: constalván az Inek actionalt tolvajsága, minthogy ezelöttis az lopásb(an) szokásos volt, s' nem régibenis az Mag(istra)tus ő nekie megengedet s' megis ily dolgot végb(e) vinni merészelt, meg érdemlene hogy homlokára akasztófa süttetnek [Torda; TJKt V. 51-2]. 1763: eredgy ki barátom az házbol ha ily veszekedő maszlagos ember vagy [Told. 9]. 1807: gátat kelletik tehát minékünk vetni az ily atyafiságtalanságnak, és nem szenvedgyük el, hogy egy pár atyafi a mi Jussunkalis Szabad rollét jáczadhasson [Kv; Incz. XII. 4a br. Josinczi József lev.]. 1867: hogy mit keljen tennem egy ily emberrel meggondolom, de anyi bizonyos hogy szárazon el nem halad [Vingárd AF; KCsl 11].

3. Idézést/nyilatkozatot előkészítő jelzőként; ca attribut care introduce un citat; gebraucht als Zitat einleitendes Attribut: ez a(z), ezen, azon, effajta, efféle; asemenea, de felul aesta; dieser/e/es, derartig/gleichen. 1563/1577: az my atyankfyay Egy feleol Torozkay Mathias es Janos, atyafyay (!) kepekben, Mas feleol Toldalagy Andras ... Teob atyafyay kepekben ... my eleotewn Teonek Jlyen wegezesth hogi az Mennye per eo kozthok wolt, az Torozkay Jozagnak ozlasarol, hogy az Mosthany Terminusrol halaztottak az Jeouendo Terminusra ... Ily condiciowal, hogy ha addegh atyafywy zeretetbeol Megh igeneswlhetnek, Jo ha hwl nem Tehat az Torozkay wraym az Jeowendo meg mondott Terminuson az keresetrol Exhibealnak Annak wthanna az Thorweny diskuchyalya koztok [Kv; Thor. VIII/2]. 1592 k.: my mind aszrol Reouidenen Ily valaszt tezuink hogy my Jo modo(n) chelekettunk ... merth my teorüenynek foliasa zerinth chelekettunk [UszT]. 1631: Mü nekünk peniglen kezönkeött fogjdosua(n) És mönnköt mind az ket fel megh biraluan tönék mü előttönk Ily kötetest^a [Ujfalú Cs; LLt. — ^aKöv. az egyszég szövé.]. 1654: mind ket felek kezeket be adva(n) es biralva(n) minköt, tönék mi előttünk ily eörökös es megh masolhatatlan keppen valo alkotmat^a [Uzon Hsz; Kp 75. — ^aKöv. az alku szövé.]. 1663: En Tompa Janos kölletet egy darab Erdömet Zalogban el adnom, Horvat Istvan Sogor Uramnak ... 11 magyar Forintban Ilj okal, hogy ő kegyelmek mind agid birhasak migh az ükegjelmek pinzít le nem teszem [Tompaháza AF; RLt 1]. 1726: Nagy János Kis Anna, Paris Janos Uram házastársa ... fassa ... Egjebet nem tudok mondani ha nem egyben

háborodván velem Molnár Mihályné ily bestelen szokot vetett szememre mondván te is oly két Istenü Papiszta kutya vagy mint Urad [Ne; Ks 90]. 1787: öt Hetet külön külön mindenik m(a)gok erejeken Ökörrel szolgálnak ily rendel, az Első lészen Ugorlásnak idején, 2dik A' Hordásan vagy is takaradásan, 3dik a' Keverésen [Majos MT; Told. 35]. 1806: N(ehai) Bartok Andrasne ... el küldte a Bartok Istvanne Fiaihoz ... ily kett rendbeli verbalis Instructioval^a [Torockó; Bosla. — ^aKöv. a részl.]. — L. még CsVh 77; DFaz. 12; EM XI, 223; MNY XXXVIII, 207; Retté 108, 125, 136; RSzF 129, 237, 242, 257-8, 275, 278.

Szk: ~ *kondició(k)* alatt olyan feltételekkel. 1646: Szabo Janos Vram kenzeritetik gyamoltalan erőttlen allapottiaiban gyamolt es fiat fogadni, Ez okaért ... mind(en) portioit, Jozagat ... holta utan ... Pál Gásparnak vgy mind fogadott fianak Adá ... ily Condició alatt, hogy Pál Gasparis Szabo Janos Uramot, es az ő keglme feleséget Ugy Tarczia, beöczwllye, mint Edes Attiat, Annnyiat [Burjánosóbuda K; JHbK XXII/29]. 1758: Vásárlának ... Balog Sándor és Katsó János Uraimék ilj Conditioit alatt^a [Szentimre MT; BalLev. — ^aKöv. a feltételek fels.]. 1791: Bágyoni Simonfi Gabor vram és kedves elete Párja Tit. Ajtai Huszár Judith Aszszony kértének ... Tiz vforintokat költsön ... ily conditio alatt hogy mind addig mig a Pénzt meg fizethetik ... Praestálnak minden forint utan egy nap szamot Szöllő munkával [O.asszonynépe AF; DobLev. IV/683]. — L. még RSzF 154 * ~ *móddal* oly módon, úgy. 1579: eo kegmek wegeztek hogy zereda nap az Swteok wehessenek Buzat de ily móddal hogy ketteot vagy negyet walazzanak keozzwlekk kik Az Buza keozót Jarion es aruyat zakazza es teorje [Kv; TanJk V/3. 188a] * ~ *okkal és móddal* azzal a feltétellel. 1594: mely keozteók walo wegezessenket hogy mind az ket feel megh allanah zaz f(ori)nt keotél alat, my nekeónk kezeket be atak wala, Ily okkal es móddal twdni illik, hogy ha wala-mellik feel megh haboritanah megh nem tartanah, megh nem allanah es ezekben megh nem maradnanak Tehat ezekben megh marado es ezeket megh tarto feel igazat wehessen es vetethessen [Kr; WLt] * ~ *ok(ok) alatt/okért* a. olyan feltétellel. 1569: Esmet Egyenlew-keppen Margyt azzony es Kerestely Balas Meg Engedek Buday Gergelnek Mynd zamadast, es Myndent walamyn Nelyk maradot volna Gergelj wram ellenek, Ily ok alat hogy ... az Lapos Tot kezebe aggya pynznelkw [Diós K; JHbK XLV/13]. 1578: Een Gencsy Kata Azzoni Attam egz Haz heliet minden hoza tartozual egietembe(n) Szecczen^a zalagba flo VI ... Az witezló Zintaj (!) Bodisarnak pereczben ... ilj ok alat hog' uala mikor uag' en magam uag' Giermekem az felöl meg' mo(n)dot hal forintot oh kmek megh athatnok minden per patuar nel kwi tartozek meg' bocztanj [Perecsen Sz; WLt. — ^aSomlyószécs Sz]. 1580: Ada be magatth, Kozarwary gergelnek, racz peter fiurúl fiúra eüvrevk Iobagül, il okyrt hog ... ha tevrtinik el budosasa ... hozia nülhason mykjpen w saját Jobagiahoz [Melegföldvár SzD; SLt EF. 1]. 1606: Bocziata az arua kezebe az medeserj Jozagat, Ilj ok alat hogi minden Ez-tendöben ket ket forintal waltozek az Jozag [UszT 20/211 Jmreh (?) Janos (40) chieherd falwj lofeö Ember vall.]. — b. ezen ok(ok) alapján. 1658: Bethlenbe^a lako Sala János ... proponal Burjan Annok ellen es kevan

tulle el választ: Ily okok alatt. 1. Lopással vadoltatik. 2. alkalmatlan a hazasagra [SzJk 85. — ^aSzD]. 1660: Sze-ken^a lako Fekete Andras jelent meg felesége felől, hogy túlle el válylek ily ok alatt, hogy hitelenul el hadta [i.h. 89. — ^aSzD] * ~ ok(ok)ra (való) nézve abból az okból, amiatt. 1737: a mentionált I. el-fogatattván, ily okokra nézve, hogj az elebbeni hites Feleségét Tokus Kis Annát hitetlenul Magyar Országban el-hagjta, és ide Erdélybe, ugjan egj(gj) Magyar Országi Czigánynéval Püpi Ersokkal bé-szókótt [Dés; Jk 257a]. 1763: Tudom hogj az Exponens Ur ő Nga fel akarta osztatni a' Falu közönséges Terrenumait . . . De a falusiak nagy része, a' Nemesek(ne)k egy része^a nem akarták ily okra való nézvé: hogj ne légyen személyes embereké, hanem birattassék úgy mint a' Régiéktől birattatott [Zágon Hsz; Szentk. Petrus Demeter (40) jb vall. — ^aKöv. a nevek fels.] * ~ reménység alatt azzal a reménnyel, azt remélve. 1713/1730: Hadnagi Dálnoki Daniel Atyánkfiának meg esett fogjatkozásit láttya az Tktes Nemes Tanacs nem szanszandekosnak lenni; arra nézve: amit praetendálhatnais a Tktes Ne(m)es Tanács Condonállyá eő kglmének ily remenség alatt, hogi ennek utan-na ez ily dolgoknak fojtatásáb(an) Consideratussabb lészen eo kglme s légyen (igy!) [Dés Jk 395b] * ~ szin alatt azzal az ürüggyel. 1562: Másodnapra Budában minden rendbeli embernek fegyverét elszedvén, Isabella királyné aszszonyt, Fráter Györgyöt . . . minden vitézlő népével öszve fegyver nélkül szarakari módjára Budából kiküldé, és a várost mind Pesttel öszve magának elfogla-lá ily szin alatt: hogj a gyermek apja Szapolyai nagy Já-nos király halálakor a tutorságot császárnak vallotta volna, kinek fiának azt hús esztendő korában mind az egész országgal együtt esmét kezébe ereszténé. Oda Bu-da! [ETA I, 14 BS]. 1629: Ez mwhely az mely áruai volt, az innen elő buidosot . . . Csiszár Imreh ezt eszebe veőuén, keőteőtte magát beleje ily szin alatt, hogj eő volt volna Tutora annak az el buidosott áruának, én magam az Taborban leuén Csiszár Imreh réá izent a' felesé-ghemre, hogj ha neki bért nem fizet a' mwheliteől téhát ki wzi belőle [Gyf; EMKt VI. E. 228b] * ~ végre avé-gett. 1793: L. B. Bornemisza Janos Ur eő Nagysága egy darab szánto földé a Kaszon Imperfalvi Felső hataron . . . átol adatvan nekem birodalmam ála (!) ily végre hogj Kaszon székbén Levő Jobbagyira a szűksegés dol-gokban Inspiciallyak [Impérfa Cs; BCs].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare substantivală; in substantivischem Gebrauche: ilyenféle (dolog), ilyesmi; astfel de lucru; ein derartiges (Ding), etwas Derartiges. 1598: Tothazy Zeochy Mihaly vallya, Mikoron ta-waly eztendeoben Feyerwarra menteonk volna . . . kere minket Kobzos Borbely Janos, hogj ha valamj keppen az felesége nennyewel Zabo Georgyeot eoze alkwtat-hatnuk . . . ez dologban sokat munkalodwan illet talalank raita, hogj leone ide Zabo Georgy, itt az lean-nak tiztesseget Adna [Kv; Tjk V/1. 255]. 1736: Az ifju legények, az kiktől kitölt, viseltek ezüst aranyos tollas buzogánt . . . az kítől pedig olyan ki nem tölt, vas buzogánt viselt, az nyele ezüstös aranyos volt, én is ilyet visel-tém ifju koromban [MetTr 349]. 1747: hát ilyén kenye-ret^a eszel te Mihucz; ilyet ugymond mert én is Attyafias vagyok a Gubernatorral [Déva; Ks 101. — ^aTi. fehérét]. — L. még MetTr 351.

III. hsz-i jell-ű haszn-ban fok- és mértékhatározó-ként; cu valoare adverbială indicind gradul și măsura; in adverbialartigem Gebrauch als Bestimmungswort des Grades und MaBes: 1. ennyire; atit de; dermaßen, derart. 1542: Kegielmes azzonywnk Ndath Istenirt kyr-iewk megh bochasson, hogh ily giakorta valo irasunkkal Ndath megh banthywk [Fog.; LevT I, 20 Olah Balas es Mottnokj Lajos lev.]. 1584: Barbara Neb Ianosne vallya . . . egkor egy estwe lata(m) hogj keolteozik Olaios Georg az hozzu Gergely hazaba, Mondek neky Miért keolteozel ily hamar [Kv; Tjk IV/1. 291]. 1592: bodo bernaldne aljas kerekcs leorinczne . . . ezt walla Ez az fe-renczne giakorta Jar wala az en hazamhoz egiedul az melj zwle lakik wala, az kapu eleot is mondam az zwle-nek mit Jar ez a ferenczne Ily giakort hozzad [Karatna Hsz; HSzjP]. 1718: Mltgs Generalis Ur(am) ő Excellen-tiaja előtt promoveallja az en Memorialisomat . . . hogj ez a licentiatu njelw ember refraenalodnék, Kü-lömben eppe(n) Consternalodom hogj ily szabadon mocskoltatom [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1731: minthogy az Atyám decessusán a mi kevés Jozságcoka-rám deveniált itten, kételeenitettem kezemre venni . . . ily meszse gyakran nem járhatok [Szentmárton Cs; Ks 83 Szabo József lev.]. 1775: szomorán értettem Ngd nek-em ily sullyos betegségében isratni nem sajnáltott [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 78]. 1782: ha ily Siető volt a dor-log az Instánsoknak . . . mikor az exhibealt Inhibitio véghez ment, kell vala eddig magokat jelenteni [Toroc-kó; TLev. 4/6]. 1811: méltotassék a szegény árva-k ily szemlátomást valo el nyomattatásokat orvosalni [Bú-zásbesenyő KK; KCsl I]. — L. még EM LI, 124; ETA I, 66, 128; Hermányi, EDem. 119-20; RettE 68.

Szk: ~ igen ennyire nagyon. 1831: ily igen közel eső helyre, gyalogis igen hamarsággal által mehetett [Dés; DLt 332. 6].

2. ekkora; atit de mare; so groß/klein. 1585: Catalin Philep ferenczne vallya . . . Mikor a' fiaert az Osonnat a' keomiweseknek megh Ada, Akoris mind az zegeny az-zony vgia(n) vry modon Ada megh, Borat Atta, czipot kemenczewel swteot, es sok tiukokat ketreczel tartot, ily Iowal segitsegel volt a' fiának [Kv; Tjk IV/1. 437]. 1699: kesz lesznek exhibealni, comprobalni s megmutogatni hogj a' quartalatlan földeme(n) ket teslás ökör le sza-kasztva, kalangyaim között járván kalangyaimat téptek huztak ily karomatt latvan tilalmas is hogj szabadon ökröt ki ne ereszszenek behajtatattam a' Dezmások ke-zebe bocsatotta(m) [Dés; Jk 294b]. 1763: egy kis Harang vonásért nemis kell vala ily veszekedést indittani [Nagy-ida K; Told. 9]. 1821: Seholt is ily illetlenséget rajtom nem követtenek el [Kövend TA; Borb.].

ilyefalvi az Ilyefalva, Ilyefalva (Hsz) tn -i képzős szárm.; derivatul cu sufixul -i al toponimului Ilyefalva/ Ilien; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Ilyefalva. I. mn I. Ilyefalvához tartozó; aparținător localității Ilyefalva; zu Ilyefalva gehörend, Ilyefalvaer. 1674: az Oltelui Ilyefalvi réten az Prasmari utra jeoveor-be (k) [Ilyefva Hsz; EHA]. 1753: egy alkalmatossággal az Ilyefalvi és Aldobolyi Jozságnak bírása hozodék elő [Gidófa Hsz; Ks 22. XXIa].

2. Ilyefalván lakó/működő; care stă/lucrează la Ilye-falva; in Ilyefalva wohnend/tätig. 1595: Iliefalvi Schola

Mester Dálnokj Thelekj Ferencz [BLt 3]. 1647: Pwkeosti Pal Deak, mostan Illyefallui Schola mester [BLt 5]. 1667: Gal Janos Deák Mostani Illyefalvi Schola Mester Primipil(us) [BLt 3]. 1700: Mű Sárközi István Deák, mostan Sepsi Széki Illyefalvi Schola Mester [i.h.]. 1724: Az Illyefalvi Bironak mond meg az en szommal, ha az kirallj biro szavat nem fogadgyák, ugy hiszem meg fogadgyák az Nimetét [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez]. 1828: Illyefalvi L(ovas)katona Damokos György [Illyefva Hsz; HSzJP].

3. Származási helyre utaló jelzőként; ca attribut care arată locul de origine; auf den Abstammungsort hinweisendes Attribut: Illyefalváról való; din Illyefalva; aus Illyefalva. 1768: Illyefalvi Kovács Páll betűletes Legeny [Uzon Hsz; Kp IV. Sám. Kovács (64) pp vall.]. 1781: illyefalvi Petke Barabás [RSzF 108].

Szn. 1615: Vitezlő Illyefalvi Mihály Deak [Csz; BLt 4]. 1621: Joannes Illyefalvi attiankfa [Kv; Szám. 15b/IV. 26]. 1649: Illyefalvi Christoph [Kv; Tjk 363]. 1676: mostan Kükölli várme(gyé)ben Gogán Várallyán lako nemes Illyefalvi aliás Borbély Lőrincz [Szu; Borb. I]. — L. még RSzF 108.

II. *fn* Illyefalva lakosa; locuitor în Illyefalva; Einwohner von Illyefalva. 1666: Mw kik ez ide ala fel irt dologhba(n) megh biralt emberek . . . vagiunk, tudni illik Jstuan Deak alias Dosa es Sera Jstuan Junior nobiles es Benecz Thamas oppidan(us) Illyefaluiak Sepsi szekiek [BLt 3].

ilyen I. mn-ü jell-ü mut nm; pronume demonstrativ având valoare de adjectiv; adjektivisch gebrauchtes Demonstrativpronomen: 1. az itteni (szóban forgó) személyhez v. dologhoz hasonló/vele egyező, efféle; astfel de, asemenea; ein/e solcher/e/es. 1584: Vrsulia Poharos lacabne vallia be leowe a feredeo hazba Zabo Marthonne . . . Azonkeozbe teortenek hogy Zabo Martonne terhes lewen meg vnnia az feredet, es Monda Bakos Andrasne neke(m), miert nem teortel meg az illien terhes Azony allatot Neheze(n) varhattia effele [Kv; Tjk IV/1. 233]. 1597: Kantor Istuan Somosi Borbely Peter inasa . . . vallia . . . talalam ezt az Zaz varosj Petyt hogy izik vala Filpech Peter hazoknal . . . monda Petj, mit lakol Illye(n) ven keduetlen embereknel, laknal Ifjú Mestereknel [Kv; Tjk V/1. 128]. 1632: monda Szakolczaine Feltotinak en el unta(m) jmmar uarni, az te sok hazugsagodnak en ueget nem ere(m), csak tokelletlenség mind(n) dolgod hitetle(n) szakalu ember, kar hog' illie(n) szakalad uagio(n), es tokelletlenség minden dolgod [Mv; MvLt 290. 93b]. 1717: Hárman voltak az Konyhán s felénk fordulván Becski Ura(m) ki vetette a szemérem testét mondván, ilyen kéne é néktek vagy nagyob [M.köblös SzD; RLt Máramarosai Marika (30) szolgáló vall.]. 1753: Mindenféle Pajták, Csűrös kertb(en) levő szinecske, hizó ól, és ilyen ehez hasonló aprolék accidentiák mint a kapun kívüls egy olacska [M.nádas K; RLt]. 1815: Küldött egy kötés dohányt, mellyet ezennel én is bátorkodtam Nsgod(na)k leküldeni mint mustrát, azt írja, hogy ilyen 100 kötést 40 Rfr állol mint lehet meg venni [Banyica K; IB].

2. ugyanilyen; tot așa, la fel; ebensolcher/e/es, der/die/das gleiche. 1763: ezen Patakon tul valo darab helylyetske . . . azon időben szintén ilyen fővenyes alatt valo hely vala, valamint most vagyon azon rozoron alol

[Szecsel Sz; JHb Dán Grip (55) jb vall.]. 1791: egy fekete szőr szoknya, s egy ilyen színű előruha [Déva; Ks 79. XXVI. 8]. 1801: egy veres, és kék virágokra varott Lepe-dő két ilyen párna hajokkal edgyütt [Gyalakuta MT; Lt 106/1].

3. ilyenféle/szerű; așa, asemenea; derartig, solcherlei. 1558: Byro wram azon kewnyewreggyen ew felsegenek hogy ha walamely zolgaya ew felsegenek walakyth megh wer ah wagy egyeb hathalmath thezen, az Regy zabadsaghonk zerenth zabad legien megh fogny az Byronak az ollyan hatalmsth Thewrwenyre, Mywel hogy ew felsege nem haggya hogy walaky az ew felsege Jobbagyn yllyen hathalmath mywellyen [Kv; TanJk V/1. 48]. 1568: Zerelmes Byzoth vraym . . . az thw k: leueleth megh ertetthem . . . en mindenbe thw k: attyafia Barattyia Zomzeggia wagiok, walamybe tw k: zolgalhatnek, az illyen dologba penegh wgyan kenzeritethe-tunkys, kereztyeny regulank zerynth . . . hogy illyen dolgokba zolgalnank egimasnak [Magyaró MT; Beszt-Lt 29]. 1599: az A Palfi Isthwa(n) hiut wolt engemet teörwenyhez . . . az napra ne(m) ieöhette(m) wolt, egy attia(m)fiat dultak wolt megh az Magyar orzagi katonak . . . Mivel hogy akkoro(n) illie(n) gondomtol ne(m) ieöhette(m), azert wgy wagy(o)n hogy tilalmat teötte(m) az A elle(n) [UszT 15/193]. 1609: mind ez Illien okokirt halogattuk negi uagi Eot Zekeonk napiarulis el az Incusnak Simon Istuannak Instantiaiat [Dés; DLt 317]. 1638: jaj Ur Isten Biszony Feltem az Görögh penszet hogy El lopiak, illyen sopankodasat Giakorta hallottam [Mv; MvLt 291. 151a]. 1715: Kőnczeiek fertelmes, mocskos levelet irtak ellenem az Gubernatornak, az melljert ellenek az Gubernatoris kemenyen meg haragudot, es fel fogada hogy bizony meg böcsültet vellek, hogy ollyan emberek illjen embert többször nem mocskolnak [ApLt 2 Apor Péter lev.]. 1743: az illyen simplex Créatura mint én vagyok kúnyorálni sem tud hathatos képpen [A.csernátón Hsz; ApLt 5 id. Cserei János Apor Józsefhez]. 1802: Két Hordonak két ujnyira ki üld nyers fábol tsinalt tsapia volt . . . A' Biro ugyan azt mondja hogy neki azon Csapokkal adták által. Én nem hihetem hogy a' világon ollyon ügyetlen Tiszt lehessen, ki illyen saggal Bort indittsan utra [Kv; IB. Létzfalvi Szatsvay Sándor lev.].

Szk: ~ *formában* ilyen módon. 1721: ilyen formában ennek az Országának subsistálni lehetetlen [Gyf; Ks 95] * ~ *szin és pretextus alatt* ilyen ürüggyel. 1677: Látván azert en hogj illye(n) szin es p(rac)textus alatt az Fiscus Jussa . . . abalienaltat . . . kelletet az Ds Jt az eő Nga Annuntiajabol ugj mint Donataries Possessor, az fen specificalt haz helyek(ne)k es p(rac)tensoja(k)na)k viszsza eresztéséről admonealtatnom [Szád. Joh. Sarosi kezével] * ~ *színű* ilyen jellegű, illyenszerű. 1682: ha töb-ször illyen színű vetkekben deprachendaltatik megh hallyon erette [Dés; Jk]. 1765: Rézmives Péter . . . nős paráznaságért tsak meg tsapottatott atq(ue) 21 Artic. az illyen színű deliquensnek halált intental [Torda; TjkT V. 279]. 1813: Az illyen színű esetekben . . . a Törvény az Allperesnek idő haladékokt rendelt adatni [Mv; Somb. II tábl.]. 1818: Emlékezem hogy megint Krakkaur tartott egy illyen színű balt [Déva; Ks 118 Vegyes ir.]. — L. még RSzF 194-5, 216 * ~ *szőrű* 'ua.' 1755: B. Balintot ide hozá a Tatár, mikor asztalnál vagyon, nem nagy gyönyörűség, kivált az illyen szőrű szegény Légenynek,

mint énis [Ks 96 Balo Antal lev. Nsz-ből] * ~ *tekintetből* az említett okokból. 1590: Tothazy Istvan, lelte megh eő kgmeket varosul keőnyeőrgesewel hogy tekintve(n) rabszabgabeli Niomorusagat megh segitenek Megh emlekezwen Azert varosul, hogy Az Attia . eő kgmekel egy tanachba(n) wlt, ez varossy tagh, Illien tekintetbeol segitetek megh f. 15 [Kv; TanJk I/1. 147].

Sz: ~ *a dolog*. 1831: a világ fonákul megyen ilyen a dolog, a' ki a' tűznél van a' melegszi [Kv; Pk 5 Pákei Krisztina férjéhez] * ~ *a sors*. 1874: Ilyen a sors — ez előtt néhány esztendővel csak nem zsbongott házam a sok gyermektől — most tsak nem siri csendesség vagyok [Backamadaras MT; Pf Losonczy József ref. lelkész lev.] * *csak ~ az ember dolga e világ*. 1764: Biró Zsigmond szaporán megbékélik Rhédei Pállal 3000 forintban s abban általengedi a nagylaki szép udvarházat jószágostól. De idehagyák szegények mind az ketten. Csak ilyen az ember dolga e világ! [RettE 175-6] * *csak ~ a világ*. 1762: Bölöni László halála előtt hat héttel vette volt el Dobai Pálné ágyomat. Csak ilyen a világ [i.h. 138-9] * *sarujukat ~ kaptára nem üthetik*. 1769: (A testamentumhoz) Competentiajokot in Linea Veresiana mig meg nem mutatyák adig sarujokot ilyen kaptára nem üthetik [Hsz; Kp IV 252].

4. e mostani, jelenlegi; de acum, prezent, de față; der/die/das jetzige, gegenwärtig. 1576: Azon kywly ha hwl oly Zegeny zwkelkedeo lakos Zegeniek vadnak, Az quarta leowedelmebeol Taplaltassa eo k. Byro wram zegenieket Illien zwk Ideoben [Kv; TanJk V/3. 133a]. 1595: Az aitos sem Akarta(m) volna ilyen tēl wdeon be vaghtak volna haro(m) forinterth [UszT 10/99]. 1651: Lazar Istuane Aszonjom . tekintene az Istent az mostani nyomorúsagokat iljen szeok eődeőben adna tizen egi magar forintot [Diós K; JHbK XVI/25]. 1702: illyen meg njomorított állapotunkban légyen segítséggel kegyelmes Császárunk gyámoltalan hiveinek [Torockó; TLev. 4/3. 3a]. 1759: ilyen utolsó gyermeksegre jutott árvasagomb(an) <h>ogi élyjek ha semmivel szabad nem lésez s dologra is tehetetlen vagiok [Albis Hsz; Dob-Lev. 1/292. 5a]. 1784: kívántom Nsgtokat az ide le folyo dolgokrol tudositani: leg nevezetesebben pedig erről a hosszas télről melyet emberi nyom nem ért ezen a földön hogy a Juhok illyen idő tájban még szénát egyenek [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

Szk: ~ *környüállásokban* a jelenlegi körülmények között. 1814: lehetetlen tehát ilyen környü állásokba hogy a Törvényes Hatalomhoz ne folyamadjam [Torda; TLt Praes. ir. ad 136 Fodor Mihály ügyvéd panasza ügyvédtársa, Cspikés Albert ellen]. 1840: széna nélkülös maradákn ... lehetetlen tehát, ilyen környü állásokba elést adnunk [Kisnyulas K; KLev.].

5. *becsm* effajta, efféle (alávaló, gyalázatos); un/o asemenea/astfel de (josnic, mīrșav); so ein/eine (niederträchtig). 1573: Kalachsitēne Azt vallia, hogy kerdezyk volt Kapanet My dologh leot volna hazanal, Mond hogi Am keresztwryt vagdaltak az azzonyemberen, haromzor Ment rea ... Mond Kapane de Ezeleotis egyser egi daykamrol hasab fawal vertem vala eiy, Mond eo neky ha twttad Iljen ember legen Myert fogattad hazadban [Kv; Tjk III/3. 65]. 1584: Azert holot keresztien emberheő ezfele Bew Baiossagh Nem illendeo, seot az vristen ez fele emberekre kik illyen eletben elnek bwntetst es tilalmat vetet [Kv; Tjk IV/1. 278]. 1593: ez az Anna

ennekem feleségem wala . . . megh zekte hytyth . . . az első Zek teőrwbenis fejehez zoltam mynth yllen hythi zezgethhez akoris kez lettem volna feyehez rakny, hogy eő Iljen parazna es fertelmes jlleteő, mostis ugian feyehez zolok [UszT]. 1648: ueres scarlat dolmaniomot, feleségem szokniajat, palastiat el loptak toluailottak

Azert megh keuanom ā jure, hogy mint illie(n) lator-ságot cselekedőök, elsőb(en) hew fogoval megh fogdostassa(na)k az utan megh cziepegeteszenek es an(na)k utanna masok(na)k peldaiara fel akasztassa(na)k [Kv; Tjk VIII/4. 293]. 1671: Az nem régen ez hazában bé-jött káromkodó szitkozódás melly hallatlan dolog légyen; Azért valaki az illyen káromló szitkozódáson deprehen-daltatik ugyan ott, es azon helynek Birái által büntetteszenek törvény szerént a' szitkoknak mivoltához képest [CC 52-3]. 1694: Pap Laszlone az illyen s masokat megh Botrankoztato mocskos ettel valo cselekedetiért ez Varosbol végh keppen ki hajtassák [Dés; Jk]. 1752: illyen Papistas ember ez az Tisztarto eretneknelis alab valo [Mocs K; Ks 83]. 1840: Bodo Samuel eképpen kezdete Petrovskit szidni, az illyen korhel jövevények jítangol-ják Városunkat [Kvh; HSzP]. — L. még BTN² 387.

Szk: ~ *s amolyan*. 1799: Hijába mondgyák hát, azon Tanúk a' Panaszlót, ilyen, s, amolyan ki-kapó Személy-nek [Dés; DLt].

6. ~ (s) *ilyen a.* a tulajdonságok felsorolását helyettesítve; inlocuind înșirarea calităților/însușirilor; anstatt der Aufzählung der Eigentümlichkeiten: ilyen-meg ilyenféle; așa și așa; solcher/e/es und derartig. 1582: Marton Deak Requisitor vallia, Ez Az Azzony . veres Lukachra Az Iambor emberre keolteotte vala hamissan hog illien s illien kinchet talalt volna [Kv; Tjk IV/1. 48]. 1603: Hincz Georgy vallia Erkezek vtannunk Zondy Mihaly es kerde minket hogy ha lattunke il-lie(n) s illie(n) tehenet ot valahun [Kv; Tjk VI/1. 695]. 1653: kérdők: ha ilyen s ilyen bűdosó szekér-tábort lát-tanak é? [ETA I, 132-3 NSz]. 1699: A igi fele halade ha lattod hogj ez ember nem ide valo s nem ismered adtat volna hire az Falus Biro(na)k hogj iljen s iljen Ember ket johot hajtot hozzam [Gerendlóna TA; Törzs. Mich. Literati constitutus not. in hac re kezével]. 1700: Ihon most is Fodor Gjörgi meg vásárlá Barcsaiak(na)k iljen s iljen eőrókségeket [Abrudbánya; Berz. 17]. — b. *becsm* efféle alávaló; un/o asemenea/astfel de (josnic, mīrșav); so ein/eine niederträchtiger/e. 1696: Mikor az Csorda pasztor Kovács István Hetfűn az Csordát ki hajtja vala, látám hogy Kovács János fut vala ki az ősvényen, s kiáltja vala, várj megh illyen illyen lelkű mert majd számot vetek veled [Mikháza MT; Berz. 17. Fasc. XII]. 1728: szegődöt szolgálom Kosa Balintot el vittek illyen szokkal diffamálván jere Battya ne szolgálj az illyen s illyen kucifor fiat [Szgy; HSzP]. 1744: az ki elettét szereti tovább ne jöjen Tovább ne jöjjetek iljen s iljen lelkű fiait [Mv; Told. 27]. 1749: láttam hogy Dumbravan Maria egy nagy bottal forgodat eszt kiáltván üssetek az illyen s illyen urát s veszetek a vízben [Kissajó BN; BLt 6 Albas Todorné Marjucza (53) sz vall.].

7. ilyen fokú (vérrokon, vérrokonosság); (rudă, rude-nie de sînge) de astfel de grad; von solchem Grad (Bluts-verwandter/verwandtschaft). 1591 k.: En pedigh Benedekffy Peter a' megh holt Benedekffy Lazlo fia vagiok, ez Alperesek Idegenek az Jozagban, En pedigh Illyen Vei vagiok mint meg mondtam Genealogiamban, es en

ram igj zallott [UszT]. 1599: Rosta Antalne Margith az-zony . valja: Thwdom azt bizonnial hogy ez Sophj azzonnak az Annia egy volt mind Atiawal Anjawal, az megh holt Theoreok Gergelnewel Annos azzonnyak (!) az Anniawal, illjen versegek volt [Kv; TjK VI/1. 318]. 1604: ha kedig azt tagadod, hogy Illien wer gwker nem wolnek, az mint feliül meg mondotam ki fogok meg biz-onitom hogy Engemet Jgy Illet az mint meg mondot-tam, s en wagiok aban Elseo wer [UszT 18/21]. 1606: az az uayda Jstuan nekwnk jljen atyank fya hogj uayda lõ-rinch fya uolt uayda Janos es uayda Janos fya uayda Ist-uan [i.h. 20/181]. 1625: az megj neuzet eoreokeget ke-uan(m) megj az Jteol . . . mert engemet Jgy Illet Jllien uersegem uagion ahoz [i.h. 63a]. 1650: restituatlatni ke-vanom mint igaz ver õstõl maradt õrõkseget minde(n) hozza valo atinentiaual edgyüt, ha az J ilyen compe-tentiamat es versegemet tagadna, ki fogok s bizonyttok [i.h. 10].

Szk: (az örökség) ~ *vére illet* (az örökség) ilyen fokú vérokonság alapján illet meg. 1591 k.: tiltotta(m) volt megh Atiamtol marat eoreokegemnek az harmad rezet mert engemet Illien verre Illet, Az en Atiamnak Istwa(n) Thamas vala newé ki lakot orozhegiben [UszT]. 1610: Jllien uerre illetnek pedig mynkett azok az eoreogse-gek, hogy Kwsfaludj Barabas eoreokege [i.h. 24a].

8. Idézet/nyilatkozatot előkészítő jelzőként; ca atri-but care introduce un citat; als das Zitat/die Äußerung vorberitendes Attribut: ez a(z), e, ezen, azon, efféle; asemena, de felul acesa; dieser/e/ies, derartig. 1539: My Syroky Ferench es esthwan deak zwthory attwk emlekezethre ez lewelnek zeryben, hogy . . . az wytezlo Sombori benedek es Sombory myhal . . . My elottewnk thewnek illjen zerzysth [Zsombor K; MNy XL, 136-7]. 1557: My Somlyay Bathory Jstwan es perecheny Batho-ry Jmreh adywk ezt myndeneknek thwtara akar-wan Bekeseget Jmreh wramal zerzeny, . . . wegezthonk Jlljen zerzest, hog az Christoff wram Meg Jewtheyg az Therweny az ew folyasaban meg allyon az ew Regy Ereyeben [Somlyó Sz; WLT]. 1558: My Erdely Miklos Chechey Cristoph es Zygethy Pal deak . . . mynth fo-goht Byrak eleoth zemel zerynth leuen Zabo ferencz Illen fogadast es keothest theon [Mv; BálL 86]. 1570: Rendeltek eo kegek varoswl Az varas Erdeyet ely adny, Melynek ely adasanak Jllien Modya legien hogy Min-den Embernek ky akar venny Egy forint arrat aggyanak Theobet neh [Kv; TanJk V/3. 3a]. 1612: mü elõttünk illjen alkoholmat tõnek az ket fel személyek mellyről mün-kõt meg biraluan, kezeketis be adak rolla [Várdotfva Cs; LLt Fasc. 155]. 1631: Istenteõl nekem adatottat iouaimrol akarok . . . illien testamentomot tenni [Nagy-teremi KK; JHb XXI/1. 1 Sükösd György végr.]. 1737: Illjen okon prosequalom törvényre az incatcat, hogy õk egy idegen Pataki Boricza nevü terehben esett paráz-na Leányt tudva tartvan maga házánál lappangtatta [Torda; TjKt I. 133]. 1824: Jövének mü elõnkben Abra-ham Flass és Nyikolajj Tomponar nevezetü Berszá-nyok, a' kikkel-is a' Fekete Hagymás nevezetü havasét ujjabban illjen edgyezsre lépénk [Szárhegy Cs; LLt].

Szk: ~ *formában* olyanképpen. 1717/1724: (A) per patvarkodast mind két részről meg unván, tettzt õ kgl-mének mi elõttünk . . . egjmás között meg egjezni, és örökös állando békességet szerzeni illjen formában . . .

[Torda; JHb XIV/6. 83]. 1760: ezen aláb rendel Specifi-calando személyek . . . szabad jo akaratyakból . . . mi-nénkünk kezek be adásával lõnek kezesek . . . Horoga Urszuly nevü örökös Jobágyáért illjen formában hogj

Hórõga Urszuly soha . . . meg irt melgos Grof ura . . . földerõl el nem bujdosik idegenedik [Retteg SzD; GyL] * ~ *mód alatt/móddal* a. e feltétellel. 1568: Petrus fwszesy Michael erszengyartho fassi sunt . Tugiuk ezt hogy Cinekne (!) az leaniaual Egyeoth, ha-rom forintoth wõnek fel palochytol, illjen modal hogy adig se az szolot se a mustba el ne adhassanak mige(m) ötet meg elegitik [Kv; TjK III/1. 229]. 1649: lõnek kezesek . . . egy Thoma sztroja neuw Kjráljhalmi Joba-giaert kwlen kwlen Negyue(n) Negyue(n) forintigh Illjen mod alatt hogy haza jó nem budosik s hon lakik az Apiaual es eo kgmet iamborul szolgállya [Királyhalmi NK; Ks 67. 46. 24a]. — b. oly módon, akképpen. 1577: Az mjmew per Indultat volt Az w nagj. tablahan kachkan marton közt es Almady Andras közt . . . ezt az dolgot Jlljen modal zaljtak le mj elottunk [Légen K; JHbK XIII. 30]. 1757: illjen móddal hallottuk ezen helynek az eo alapattyát [Szentmihály Cs; CsS Consr.] * ~ *módon* oly módon. 1550: Es ewk, allattyak illjen modon megy az perth kezettek [Mányik SzD; BfR VI]. 1607: Keoteottek magokat ez meg irt kezesek illjen mo-do(n) hogy ha Lakatos Janos esmet a' Kornis Fe-rencz vra(m) feoldereol el menne tehát, a' kezeseken az meg irt sum(m)at meg vehesse [UszT 20/151] * ~ *ok alatt/okért* a. olyan feltétellel. 1559: o ys az yoza-goht kezebe bochattotta hara(n)glabi myklosnak ilyen ok alatt hogy ha az ó zalakos (!) lewele tób sommatth te(n)ne hat Hara(n)glabi myklos tartozzek meg adnya [Désfva KK; BfR VI. 279/3]. 1560: az mely Jozagot eo zolgalattiaual leolt kit Romaj Kiral harinaj farkas wrannak adot volna, Minden Jýssaual atta Attia-fianak, Petky Katalin Azzonnak, Jllien ok alat, hog otalmazza magat Benne, Ezen Jýssal, minth farkas Wramnal wolt [Ebesfva; Ks 101]. 1598: Az mi az bwr-keosy Jozagomat nezj hagiom az leanjomnak, Ge-rendi Ilonanak Illjen okert hogj az Gerendj jozag-bol quartat soha ne vegien [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr.]. — b. amiatt. 1647: Zekeli Gorgiot et Lodin-ges Georginet Kata azzont, illie(n) okert kaptialtattak Director vraimek, hogi paraznasagba leledzetek [Kv; TjK VIII/4. 176] * ~ *ok és fogadás alatt* azzal a feltétellel. 1562: Némelyek választák a Kasimir len-gyel királynak másik fiát a királyságra a László herczet-get, kit immár a Mátyás király halála után a csehek töt-tek vala^a ilyen ok és fogadás alatt, hogy a Mátyás király feleségét, a Beatrixet elvegye; kit hitre a László király felfogada [ETA I, 10 BS. — ^aTollban maradhatott: ki-rállyá] * ~ *reménységre nézve* abban a reményben. 1592: Moni Mihalyne io akarattiaabol vitte az eo haza-hoz a penzt hogy Zotos (!) Gergely kit akkor az Megh holt Gywlaffi Istwan vram eo Na(gysa)ga fogwa tarta-toth hogy az fogsagbol azzal a penzel zabaditana ky Mag-at, Jlljen remenssege Nezve hog cotet Zotos Gergely teorweny (!) felesegwl venne [Szilágycseh; Borb. II] * ~ *renddel-móddal* olyan módon, úgy. 1589/XVII. sz. eleje: Masodik Remek, egy háznak, uagi szobanak ke-rezt boltra valo boltozasa, mellyet az eo Mesterenel lak-uan uigien végb(en) örökös-képpen az eõnneõn tudoma-niabol . . . az Vrais tartozzek nekie engedni az bolt czi-

nalast. De illien rendel moddal, hogi az legeny az Czeh mestereket es teób tudos mestereketis be hyon az helyre, az hol az boltot akaria mester Remekwl czinalni [Kv; KómCART. 8-9] * ~ véggel avégett. 1753/XVIII. sz. köz.: Nemes és Nemzetes R. Szombati István Uram önként való jóakaratiából . . offerálá és szentelé Bala-ba Telke Sessioját az Ilosvai^a R. Eklésia számára ilyen véggel, hogy építsenek az Pap számára egy olly Parochialis Házat, hogy abban a' Pap lakhassék [SzConscr. — ^aA.ilosva SzD].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare substantivală; in substantivartigem Gebrauch: 1. az imént említetthez hasonló/ilyenféle személy; persoană similară cu cea amintită adineaure; dem vorher Erwähnten gleiche/derartige Person. 1561: Mydön az zwksegy mwattatya az mestherek zombatnap gwilyenek eg'be Mynden mester tartozek ot ielen lenni ha penig ualamellyeknek olly zwksege törtennek ky mia ot nem lehetne. Ez illyen se merezlyen el maradni kwlomben hanem az ceh mestereknek hirre agg'a [Kv; ŐCART.]. 1671: Hogyha penig az illjen foldozok nem a Varos tagiaj keozzul valok(na)k talal(tat)nak, hanem budosok, Felesegek es eoeroeksegek nem leven, semmikeppen ne dolgozhassanak, seot az Varosban is az illyeneknek lakni ne legyen szabad [Kv; Cehir. I. 17]. 1681: Ezek ketten s töb illyenek az ideőhez és szükséghez képest szolgálnak fizetés nélkül | Ezek ketten czédulás szén égetők, edgyik-edgyik egy héten szolgál, ennek egy hétre fizetnek egy forintot. Az béresei is segitenek az illyeneknek [CsVh 98, 101]. 1711: Az illye(ne)k^a ellen . . végeztük: hogy első és második vetekert a piaczi kalodába(n) verettévté(n) kemenye(n) meg paczáztassa(na)k a város népe előtt [Dés; Jk 356b. — ^aA káromkodók]. 1765: kész vagyok ellene boszorkányságot probalni, azt kívánom hogy elsőbenis mai napon az illyenek ellen lett praxis szerént a probanak nagjobb valóságára asztatással próbáltossik boszorkánysága [Torda; TjKt V. 284-5]. 1782: (A szőlőket) Malombeli Őrlésért magokat el kötelezett némely Faluk ki 70 ki 80 kalákás dolgo-sokat átírván, az illyenekkel dolgoztatták s építették [Ádamos KK; JHb XIX/22. 34]. 1835: kéntelen lések az illyeneket törvényesen rá szorittani [Vaja MT; HbEk].

2. az említett/hoz/mutatotthoz hasonló/vele egyező dolog; lucru asemănător/identic cu cel amintit/arătat; dem Erwähnten/Gezeigten gleiche/mit ihm übereinstimmende Sache | ilyesmi; așa ceva; etwas Derartiges. 1629: hallomast viszont hallottam illyent [Kv; TjK VII/3. 125]. 1678: az illyeneket akarja az Országh meg orvoslani [Alfalu Cs; LLt Fasc. 120]. 1681: Kivátnatnak holmi egyéb bonumok is az hámor, bányá es fűrés szükségére úgy mint hāj, bőr, fadgyú, deszka etc. melyek felől praeffectusunkat jó alkalmatossággal requiralja, hir nélkül az illyenekről az egy szély deszkán kívül . . ne erogallyon [CsVh 107] | Nem kevés injuriatások vagy(n) az Magyar Brettyeiektől az erdő véghet; mivel bizonyos határok nem lévén giakorta ezeket ki tiltak onna(n) a Brettyeiek; az illyentis el kellene igazítani, es nekik bizonyos határt czinalni [Mácsó H; VhU 109]. 1717: Soha nem hallék illyént hogy bétegy Gyermekek(ne)k réggel te-gyenek edgy kis Tűzét estig Semmit [Altörja Hsz; ApLt 2 Kálnoki Borbára férjéhez, Apór Péterhez]. 1780: Valakik az illyeneket^a nem deferálnak, hanem bé-hunt szemmel el-halgatnák, poena descripta büntessék [To-

rockó; TLev. 5b. — ^aA törvénytelen méretű vas készítését]. 1869: nézegettem a tojást . . láttam hogy a tompább felében van egy kerek, széles fekete pont . . néztem másokat is, de nem mindenikben volt ilyen [Mk Balog Simon székely zs gr. Mikó Imréhez].

III. hsz. jell-ű haszn-ban fok- és mértékhatározóként; cu valoare adverbială arătind gradul și măsura; in adverbialartigem Gebrauch als Bestimmungswort des Grades und Maßes: 1. ennyire; așa/atît de; dermaßen. 1567: Sophia vxor Antony Nagy fassa est Hadd el cha (!) ne Sapolodial illyen erossen byzsony meg latod hogy ha Annal az Magiarorzag azonnal lezen az the marhad El nem weez ha ne(m) meg lezen [Kv; TjK III/1. 120]. 1570: Zabo Myhal . . vallya . . banom hogy Jllen hamar fely chyzmasta Magat [Kv; TjK III/2. 29]. 1588: illyen rwth modon rwth zidalomal ell vinek engem az Talas gergely vayda hazához [Zsákfvá Sz; WLt Luc. Barlas jb vall.]. 1598: miért penig engemet hogi illeni rutul zittalj si iuris feydedhez zolok erte [UszT 13/117-8]. 1610: miért vagj illien Zomorw margit Azony [Dés; DLt 321]. 1648: rationkat . . tsak kezről kezre attak s el nem igazithattak melynek illyen hoszszu időkre valo hal-ladása miatt vagy(n) az mostani busulasunk [Alvinc AF; Szád. Casp. Bodo Petrus Zenas de Balliok-hoz]. 1780: nekem el ado az az Házam azért czéduláztattam ki illyen idején, tudván a' mái szűk pénz idejiben nem mindjárt akad árossa [Császari SzD; Ks Miss. I]. 1818: szégyellem hogy a' Nsgod porontsolattáit illyen kesőre teljesithetem [Szemerja Hsz; Eszt-Mk Bora István gr. Mikó Györgyhöz].

Szk: ~ igen ennyire nagyon. 1570: Zeoch Benedekne, es ferleh Lwkachne vallyak hogy My azt hyzzwk hogy meegh Magarorzagba Tanulta volt az perlest, Azert Twd Jllen Jgen hozza [Kv; TjK III/2. 66b]. 1584: Zigiarto Ambrús vallia, Egkor Zolita meg olaiois Georgy Hozzw Jstwant My dologh vgmond Sogor, hogy illien ige(n) haborgattok engemet Meltatla(n) a' haz dolgabol [Kv; TjK IV/1. 292]. 1614: Mivel hogi orzagunkban az roz penz illien igen el zaporodot, vegez-twk orzagul, hogi affele feier garast ez utan . . ne legien zabad veretnj [Ks 87 egy-i végzés]. 1629: Ne eskedgiel gonosz aszony mert eczer megh vert vala Jsten az hamis hitert, de esmet megh uer; mert nem Jstennek hiue uagi, hanem őrdőghnek tagia uagy hogi illien igen eskeszel [Mv; MvLt 290. 142b].

2. ekkora; atît de mare; so groß, so. 1542: Soha meeg ilen buzgosagwal sem Barath^a sem az orzaag nem wolth az en kegyelmes vramhoz^a mynth mosth wannak, hyzem az wr Jstenth, hogy ymar megzabadol [Fog.; LevT I, 18 Seruitor Dempesd] propria aláírással. — ^aAz 1542-beli mv-i egy-en Erdély kormányzójává választott Fráter György pálos rendi szerzetes, váradi püspök. ^bMint-hogy a levél Majláth Istvánnához szól, az utalás az erdélyi feji székre törő és ezért az iztambuli Héttoronyba zárt Majláth Istvánra von.]. 1556: meg ot teb morhajs vago(n) kire kerem k mind regy bizot vramiot hog k te-tessen theruent felolew, k adassa az mi attianfia keze-hez, ne tegan k nekenk illien nilua(n) vallo kart mert mi k azt nem varnok [Folt H; BesztLt 8 Hamway gewrgy es erdéli kathalin a beszt-i bíróhoz]. 1584: Illier Andras wallia . . . hogy Zabo Catonak Zaiabol hallottam Ezt hogy eotet Az vra Zekel Peter Bozorkan bestie Curua-nak zitta . . . panazolokodot ez Zabo Cato hogy illien

gialazatot teze(n) az vra meltatlan rayta [Kv; TJK IV/1. 220]. 1602: Zakach Palne Cathus azzony . thwdgya azt hogy . Salane azt mondotta hogy inkab kez hazabol ky budosni hogy nem ilyen gyalazattyara bekllejek megh velle holot semmj vetke nincen [Kv; TJK VI/1. 597]. 1631: mondgya vala ezt az Aszony hogi ne tegyetek edes fiaim illien gyalazatot rajta(m) [Mv; MvLt 290. 239b]. 1674: Széczj Sérés László Uram instála azon eo kglme Némzétés Gyórófi Georgi Ura(m) előt hogi eo kglme illje(n) extrema necessitássában szoros igjeb(en) szolgáljon [Homoródsztmárton U; Ks 90 Biro Gergely kezével]. 1776: Azt láttam, hogy a' mely napon meg eskették Groff Kornis Anna Kis Asszont B. Hentterel az én Groffom aztot megtudván, olly igen busult, szomorkodott, és sirt hogy illien Keserűségét az Attya halálakor-is nem tapasztaltam [Kóród KK; Gyl. Fredericus Nóvák (21) kamerdiner vall.]. 1795: ha tudtam volna, és gondolhattam volna, hogy illjen bizonytalanságba ejtem magamat, Ötsém Uramnak nem alkalmatlankattam volna azon pénznek fél vételivel [Szásznyíres SzD; Ks Szásznyíres I. 8 gr. Kornis Zsigmond lev.].

◇ Szk: ~ s amolyan adta ebadta/sem mirekellő ember; netrebnic, om de nimic; Verfluchte(r), Nichtsnutz. 1763: nagyot riaszkodik nekik ezt mondván, után (!) az ördög illien 's amollyan adtának etc. öllyük meg 's tegyük le az díját [Udvarfva MT; Told. 44/15] * ~ teremtetten a. ebadta, alaváló; netrebnic, josnic; verflucht/dammt. 1762: Midőn . László Ferencz, Kaffai János, és Kaffai Jóseff bé akarának jőni hatalmasul az én Há-zamhoz, én akkor protestáltam . . . mely protestatiomra Kaffai János illien szóval felele: Ne fély úgy mond mert nem megyek az illien teremtetten Fiscus Joszágára [Geges MT; IB. Joan. Molnár (60) jb vall.]. 1793: illien teremtetten kurvája ! a' Piatzon a' Tökén nem szegyenli magát meg nyomotni, 's velem szegyenli tánczolni el jőni [Koronka MT; Told.]. 1800: Néhaj Gábor András özvegye Szép Anna (72) így vall . . . azt mondván, hogy megnyergellek illien teremtetten vén Boszorkányos kurvája és Bukurestbe borsért megyek rajtad [Bereck Hsz; HSzJP]. — b. ebadta/sem mirekellő ember/személy; om netrebnic/de nimic, terchea-berchea; Verfluchte(r), Nichtsnutz. 1742: illien teremtetten ne felesely, és ne ágaskodgyál Uradra mert leveretlek [Méra K; AggmLt C. 12]. 1767: kiknél volt Fegyver, azt ki adta, 's ki fenyegetődzött hogy jőjjön ide az illien teremtetten meg fizetünk [Hsz; Kp IV 242 vk]. 1814: oszve darablam az illien Teremtettenket [Aranyosrákos TA; Borb.].

ilyenadta I. mn birt. szr-on fn jelzőjeként; ca attribut al unui substantiv cu suffix posesiv; als Attribut eines Substantivs mit Possessivendung: kb. ebadta, sem mirekellő; netrebnic; verflucht/dammt. 1751: Ez mostani Quar-téljos németekkel valo veszekedese alkotmatossággal (!) Vándor Juonnak hallottam illjen kérékseit Számban sem veszem az illjen atta Nemettyeit mert elég pénzem vagion tiz Németnek is le tudom tenni díját [Balázstelke KK; IB. Johannes Vernel (30) jb vall.].

II. fn ebadta/sem mirekellő ember/személy; om netrebnic/de nimic, terchea-berchea; Verfluchte(r), Nichts-nutz. 1741: Sipo István a Bátyát kezdi pirongatni illien forman Bátyám Uram miért hogy Kgd egy tűznél, ezzel a Gyilkossal, a ki úton út félén mind az én vére-met Szomjuhozza . . . 's kegyelmed megis vele barátko-

zik (; salv. sit.) az illien adtával [Szilágycseh; IB III. 106/16 G. Balint (28) jb vall.]. 1775: (Rhédei Farkas) szegény édesanyja . . . ifjan valami 24 esztendősn maradt volt el az urától^a Egy íródeákat fogadott volt maga mellé, ki felől nem tudom mit hallott volt Farkas, de egy alkotmatossággal azt izente neki: Mond meg az illien adtának, hogy ne írjon abból a kalamárisból, amelyen én az orromat kihúztam, mert így s így lesz s a többi" [RettE 353. — ^aEz 1735-ben született és már 1775-ben, tehát 40 éves korában meghalt (i.h. 540)].

Szk: ilyen ~. 1744: illien illien atta, hogi mérted az én kútómón itatni a Lóvadót [Szászstjakab SzD; Told. 11/81].

ilyen-amolyan becsm a tulajdonságok felsorolását helyettesítve; înlocuind însirarea calităților/însușirilor; anstatt der Aufzählung der Eigenschaften/Eigentümlichkeiten: illien meg olyanféle; asemenea, așa, astfel de . . . atare; solcher/e/es und derartig. 1745: Szabó Ferencz a feleségét szidja s ocsmányítja illien szóval „ilyen, amolyan a leked, sohasem voltál igaz tőkeletes jámbor asszony" [Körispatak U; Ethn. XXIV, 165 Semény Györgyné Máthéfi Kata (27) vall.].

Szk: ~ adta a. mn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare adjectivală; in adjektivartigem Gebrauch: ebadta, sem mirekellő; nemernic, netrebnic; verdammt/flucht. 1798: Vasília meg halván hogy az ő általa meg veretett Szaszonyt pálinkával meg mostam, 's karjait be kötöztem, e' képpen fenyegetett: várj meg illien amujan adta Lotyoja mert ha kezemre kerithetlek tud meg nem lesz szükség pálinkával valo meg mosatásra [A. árpás F; TL. Maria conjunx prov. Michaelis Gosztáje (45) vall.]. — b. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare substantivală; in substantivartigem Gebrauch: ebadta/sem mirekellő ember/személy; om netrebnic/de nimic, terchea-berchea; Verfluchte(r), Nichtsnutz. 1803: ide maradjatok illien amollyan atták Hegy hegyvel nem találkozik, de az ember emberrel igen [Berekeresztúr MT; Berz. 3. 5. B. 1] * ~ adta-teremtetten 'ua.; idem'. 1779: Mondják, hogy gr. Teleki József úr a palotája ablakából szólott nékiek, intvén őket szépen, hogy afféleket ne cselekedjenek s a többi. Kinek is azt felelték: „Könnyű neked illien-amolyan adta-teremtetten a palotán sétálni, de hagynád el csak házadat, jószágodat, feleségedet, gyermekedet, megválnék ki seggibe bújnál, s a többi" [RettE 396] * ~ teremtetten 'ua.; idem'. 1762: Kall hallat az Tanu Dicsekedni fenyegetődzni s kerkedezni hogy az kissebbik Fián, Kovács Peternek boszszumat állám mivel meg vertem Masokkal edgyüt olly forman hogy az még el meg emlegetheti az illien amollyan Teremtetten [Msz; MbK IX. 29 vk]. 1763: mondván utánna az illien amollyan teremtettenket [Udvarfva MT; Told. 44/15].

ilyenforma I. mn-i jell-ű mut nm; pronume demonstrativ cu valoare adjectivală; adjektivisches Demonstrativpronomen: ilyenféle/szerű; de felul acesta, de acest fel; derartig/solcherlei. 1616: Mely dolognak es illien forma Transactionak Jövendőbéli bizonyására, adom ezen tulajdon kezem irásával es szokot pecsetemmel Corroborált levelemet, es jelen levő, es alab Coramizalo becsületes Nemes emberek praesentiajában [Hari AF; DobLev. I/90]. 1691: egyeb illien forma Lopogatasnak suspicioja jarulvan hozza [Dés; Jk]. 1730: nem tudom,

nem hallottam, s nem is értettem hogy ilyen forma két poreklaju, ugy mint Rusz és Turkusz Juvon nevű ember laknék az Mlgs Groff Bethlen László Ur(am) árváj egész Bethlenig^a (így!) jóságokban [BK. Olár Juón (80) j b vall. — ^aSzD]. 1776: Mgs. Groff Lázár Jánosnak ilyen forma értelmű tzedüláját mutatta nekem Groffné Aszszony ő Nga: Hogy á M. Anniko Kis Aszszont Szereti, holtig nem hadgya, örökös Feleségül el veszi etc. [GyL. Adalbertus Biro siculus ex Csik Kartzfalva nunc residens in Pago Csokfalva^a vall. — ^aMT]. 1784: A Torotzkai Birák a Szo fogadatlanásáért, Tilalom Rontásért s egyéb más ilyen forma interveniens Hibákért extrajudicialiter fellebb 50. Pénznél senkit meg ne büntessenek [Torockó; TLev. 2/6. 4b]. — L. még FogE 66; VKp 246.

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare substantiválá; in substantivartigem Gebrauch: ilyenféle/szerű dolog; lucrul de felul acesta; etwas Derartiges. 1776: M. B. Henter Antal urffi Mgs Annikó kis Aszszony ő Ngá mellett láttam eleget sűrűlködött ... több szavai között hallottam ilyen formát is beszélni: hogy Groff Lázárt Szébenbe számba sem veszik [Kóród KK; GyL. Anna Makó (18) szolgáló vall.].

ilyenformálág ilyen/ilyeténképpen; in felul/modul acesta; derart, auf diese Weise/Art. 1768: (A ló) szeme ki ütését pedig ilyen formálág beszéllék az Esztenához való Batsok [Páké Hsz; Szentkgy Alexius Szántó miles pedestris ord. vall.]. 1774: Méhből mint 1770b(en) az előt való Ezzendőkbenis ilyen formálág jót a Dézma [Tálasfva SzD/Mocs K; KS Conscri.]. 1781: melyre ökegyelme ilyen formálág felelt az incusnak: lássad, kösd be^a [Árkos Hsz; RSzF 273. — ^aA marhát].

ilyenformán ilyen/ilyeténképpen; in felul/modul acesta; derart, auf diese Weise. 1586: Reghi Io zokas zerent amely tizt visseleo vraink resignálnak tizeket Azok he-liebe Mas valasztatnek, de feokeppen az Vnionak tartassa zerent Vonas Igazgato Vrainnak legh elseobe(n) Valasztasok az Wdeonek Allapattia zerent zwkseghekspepen kellene megh lenny ... Az Vonas Igazgatasra valasztottanak ilyen forman Az Zaz Rendrel (!)^a Az Magyar Rendreol [Kv; TanJk I/1. 39. — ^aKöv. a nevek fels.]. 1608: Az Szabo Lenart Arway hazat, ada Berben my eleottunk Szabo Mathiasnak 14 ftban Ezzendeygh Lakatos Andrasnak az Tuttornak Gondwiseleseert az pinze Bernek harmad reszet rendeltuk illien forman hogy Ezzendeonkett zaamot Tarczio(n) az Boroknak fizetesebe(n) menytt percipialt [Kv; RDL I. 83]. 1638: Ezirt az szolgalojrt Orsikert en leök illien forma(n) kezes hogi inkab adok ket tallert csak ne gjalaza az hitua(n) leant [Mv; MvLt 291. 122b]. 1683: egy bogláros parta övet testálta Vagys Miklos Uramnak ilyen formán, hogy az eo kegyelme leanyae legyen, az Leany fizesse ki az Apjat belölle [Aranyosrákos TA; Borb]. 1732: rutul szidgya vala Medgyes Janos Uram Balog Sandort Fenyegetiis vala ilyen forman hogy varj meg hunczfut mert meg tanitlak ha meg kaplak [Szentimre MT; BalLev.]. 1741: Sipos István a Bányát kezdi pi-rongatni ilyen forman Bányám uram miért hogy Kgd egy tűznél hál, ezzel a Gyilkossal [Szilágycseh; IB III. 106/16 G. Balint (28) j b vall.]. 1825: a közöttem, és Ferus között lévő tartazás ilyen formán áll, hogy én tartazom nékie Háromszáz husz Rforintokkal, ő pedig né-

kem Két száz ötvennel [Kv; Somb. II]. — L. még BTN² 263, 422-3, 430-1; FogE 152, 167-8.

ilyenképpen ilyenformán, ilyeténképpen; in felul/modul acesta; solcherweise, derart, auf diese Weise. 1507: Eleozor hagyom az En feleségem<nek> az Bozy tot mynd az molomal egyetembe ... <I>ilyen kepen hogy Eue legyen Elteyg, azval Jgyik (!) gyermekem Ne oztoz-zék [Kv körny.; NyIrK VI, 186 Cheh István kezével]. 1561: My Jnakthelki Ghyerewfj Mihál, es Swky Benedek aggywk emlekezetre ez mi lewelünknek rendibe mindeneknek mikippen mi előttünk ez witezlő nemes vraink^a ... az töb atyafiak kipibe, az frathai zenafiwkek felöl ... Thewnek illien weghezist es Jlyien keppen egiessewlinek megh [Fráta K; SLt U. 28. — ^aKöv. a fels.]. 1580: keet fel doltag meg ertven kozikbe zolank es Illien keppen alkotok meg oket [Dálnok Hsz; HSzjP]. 1593: my koron Bathori Elekne Awzoniom Jakch Anna az-zony, ezeketth az feliw megh Jrt harom Jobagiokat ... Gonoz Cielekedetekert megh foghatta üolna ... leöt-twnk azzoniomnak Eö kgienek kezesek Erették Jllien kepen, Hogy soha ezek Eö kgieth seminemw okkert el nem hagiak [Perecsen Sz; Wlt]. 1604: Palfi Benedekne ... Eoreoksigeuel megh kenalta feoldes vrat, marhayau-ualis illien keppen, lassatok ugy mond az coreoksyget houa tezytek en az adajat ne(m) adhatom [UszT 18—20]. 1621: mind az ket felt ... vgy vittwk ez ide ala megh irt alkalomra, alkuanak azert my eleottwnk eörökke megh allandokeppen es megh hihatatlanul il-lienkeppen [Szentháromság MT; Berz. 8. 72/23]. 1711: Boer Ferencz vr kéréssem(ne)k atyafisaghosan annualván, alkudtam meg eo kglmével illien képpen [Botfalu Br; BLt 6]. 1816: Felele a Battya Székely Sigmond ur illien képpen: Azan két viz között lévő hely is Contractus mellett velünk köz elő hely lévő potentiariusak nem vagiunk [Várfva TA; Borb. II].

ilyenkor 1. ilyen (alkalmatlan) időben; la o astfel de oră (nepotrivită); zu solcher (ungeigneten) Zeit. 1572: Byro Myhal es az felesége Margit, Azt vallyak, hogy Nemely Eyel 12 orakor hallotak hogy Az Istwan vayda fya Be keretzyk volt az hegedus Janos ablaka alatt az haz-ban, Mondanak onnat Beleol nekj hwl Jaral honnat Jeos Illekor | Zekel Margit azt vallia Ez eozeel vgy mint 10 orakor Jeottek volt 13 ... az kyket Esmerhetet keozzw-leok Kalmar peter es Bwdy Georgh volt ... Mond Eo-nekyk myt kerestek It Illekor, Byzon megh Mondom hogy Ezt Myvelitek [Kv; Tjk III/3. 4, 7-8]. 1586: Jlona Takaro Martonne vallia ... en Az Ablakrol Nezem vala Monda Jller Ianos, eg' zablia es zekerce lewe(n) nalla Myert Ieöz illekor hazamra [Kv; Tjk IV/1. 540]. 1632: mj eördögöt keres illien kor it az ifiu legeny [Mv; MvLt 290. 81b]. 1710: (A főispán) Trauzner Tamás urat az inspectorságban nem confirmálta ... hanem ő nagysá-ga az én nyakamba vetette ilyenkor kell ilyen galyi-bát nyakamra vennem illien gyámoltalan állapotomban [SzZs 280]. 1795: Hogy Molnár Mást tegyek eleget jár-tam de nem lehet illien kor aztis találni mivel minden Malmos Gazda a maga idejében Ugy meg köti az Mol-nárjával az bogot hogy ilyenkor ha akarnais az Molnár változni nem engedi [Backamadaras MT; NkF].

2. ilyen alkalmakkor; cu astfel de ocazii; zu solchen Gelegenheiten. 1619: Ilyenkor ökegyelme Balassi uram

Toldalagi urammal ketten küldé bé az vezérhez [BTN² 382]. 1642: az viz keozeottis lattak hogy az fejedelem re-
teben kaszaltak Zeoke Thamas számára: ilyenkor pe-
nig Zilagy Thamas hon nem volt [Gyalu K; GyU 81].
1667: az Innep közel van, es illienkor az Executiora valo
dolgok mindenüt Cessalnak [Asz; Borb. I]. 1681: Akar
mely fele nevezetes naponis semmi fele ajánakkal nem
tartoznak; hanem ha mikor a Földes Vrnak kival-
képpen valo rend kívül valo expensajanak kellene lenni
(: hazasodas, kereszteltetés . . .) ilyenkor ha mit eő
reajokis limitálnak, supportalni es administralni tartoz-
(na)k [VhU 69]. 1755: meg történt az is, hogy Ros Éva^a
(na) el nem mehetett . . . Gáborhoz, ilyenkor meg kémlte
Gábor hogy oda haza vagy az Exponens^a, ha oda ha-
za nem volt, maga mingyárt el jött a léányhoz [Déva; Ks
101. — ^aEliás Mária h. 'A léány gazdája]. 1835: soka-
kat tudok, a' kiket a' Báro ő Nagysága ilyenkor megis
ajándékozott [Zsibó Sz; WLT]. — L. még FogE 121, 239,
299; VKp 171.

3. ~ *tájban* e tájt, ilyen tájt; cam în timpul acesta;
um/gegen diese Zeit. 1695: Kis János vitette el ilyenkor-
tájban az szénát [A. Jára TA; Berz. 7. LXV/41].

4. *esztendő* ~ egy év múlva; peste un an; nach einem
Jahr. 1724: Jóvenek mi előnkben Karai^a Lakosok,
az egész falu képi(en) és kérének az említett Mts Groff
Vrtol . . . hetven Magyar forintokat esztendeig kölcsön
dolog fejiben, ugy hogy esztendő ilyenkor, ha meg akar-
ja eő Nsgá Venni a' Summát tartozzanak jo el kelhető
Monetaul eő Nga(na)k meg adni [Szamosfva K; Ks 25
sub B. 2. — ^aK].

5. *esztendő* ~ ig mostantól egy évi időtartamra; (ince-
pind) de acum pe o durată de timp de un an; von jetzt ab
für ein Jahr. 1809: kértém költsön hatvan MForin-
tokat, esztendő ilyenkorig törvényes interesre [Maros-
töcs MT; DE 2]. 1810: el-kerülhetetlen szükségieitől
kényszerítettven kért költsön hat vforintokat eszten-
dő ilyenkorig . . . igérven egy szersmind hogy azon
pénzt esztendő el-telve betsülettel bé-fizeti [uo.; i.h.].

ilyenszerű ilyenféle, ilyen jellegű; astfel de; derartig.
1808: protestal az Exponens azon szánto földnek hasz-
nált helynek az assignatio idejétől fogva hasznárol, az
ilyen szerű esetekbe Nemes Hazánk Toróvényeitől (!) ki
szabott büntetésről, költségről, s fáradságról [Fejér m.;
DobLev. IV/916].

ilyes I. mn efféle, ilyenféle; astfel de; derartig/gleichen.
1840: amely marhát szánszándékból való kártékony-
ságha való odahajtással megtapasztalnak s ott tanálnak,
hajtsák bírókézre az ilyes marhát gazdástól [Taploca
Cs; RSzF 175]. 1843: Annyit hallottam, hogy egy
Sztán Gyorgyut nevű abrudbányai ember készített vol-
na egy ilyes instanciát | az ilyes szabad legelésű erdőben
béplántált foltokat . . . sáncsal és haszontalan ágboggal
kerítették bé [VKp 98-9, 124].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare substantivală; in
substantivartigem Gebrauch: ilyenféle/szerű dolog; lu-
cru de felul acesta; etwas Derartiges. 1841: a nevezett fo-
lyamodók . . . lázadást indítani s magokat az illető tör-
vényes előjáróiknak igazgatása alól erőszakosan kivon-
ni s azokat megbosszulni kívánni, amikkel tudniillik vá-
doltattak, teljességgel nem akarták, sőt az ilyesekről

mind lehetetlenségről még képzelődni sem tudnak [VKp
61-2].

ilyéságybéli l. ilyésaljbeli

ilyésaljbeli az Ilyésalj hn -béli képzős szárm.; derivatul
cu sufixul -béli al toponimului Ilyésalj; mit dem Ablei-
tungssuffix -béli gebildet Form des ON Ilyésalj. Hn.
1718: Az Patkanyosbéli föld . . . Az Ilyesalybali föld
. . . Az Sz: Lőrincz felől ualo Tanorokbali ret [Kál MT;
Berz. 2. 47/34]. 1751: az Iljes Agybelj Felső órotvány
Föld [uo.; EHA].

ilyetén I. mn-i jell-ű mut nm; pronume demonstrativ
cu valoare adjectivală; adjektivartiges Demonstrativ-
pronomen: ilyen, ilyenféle/szerű; astfel, de felul acesta;
solcher/e/es, derartig. 1632: Mostan immar ez illieten
gabonabéli szemwl ualo Exactiok . . . le tetettek, es min-
den gabonaiokból, mezej vetemeniekből Dezmatt adni
tartoznak [Grid F; UC 14/8. 4]. 1784: A Torotzkai
Birák . . . az Erdőkön valo Praevaricatiokért is tsak egy
Forintig büntetthessenek. Egyéb aránt, ha oly nagy az
Praevaricatio, hogy terhesebb büntetést érdemel, ad-
gyák fel a Tks Vármegye Vice Tiszteinek, az kik a Tila-
lom Rontok ellen irott Törvények szerént az illieten
Praevaricator ellen procedalni el nem mulattyák [Toroc-
kó; TLev. 2/6. 4b]. 1790: az illieten Személy a' kinek
illy Színű miveletlen Szőlő Fölgye találta a Szőlő
Biro által admoneáltassák [Nyárádkarácsonfva MT;
Told. 76]. 1794: az F Kir Guberniumnak Kegyelmes
Decretuma azt parantsolja hogy az ilyetén emberek kik
eddig elé a' közönséges terheket viselték Armalistai
praetextus alatt a' közönséges tere alol ki ne vetessenek
[Szu; Borb. II]. 1803: Illieten meg feddetések előre bo-
csátása mellett a' fenn említett regibb és ujabb számadá-
soknak revisioihoz fogunk [Kv; FésCjk 23]. 1817: Mind
ez oraig semmi ollyas betegségét, és Nyavallyáját a' kér-
dezett Személynek nem tudom, a' mellynek meg esése
alatt maga cselekedetinek tudja és Ura ne lehetne, ho-
lott az illieten különös Nyavallyák(na)k hire szokott fu-
tamodni [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

Szk: ~ *alkalmatosságokkal* ilyenkor, ilyen alkalma-
kor. 1784: Azzal is szaporittatik az szegény Helységbéli
adozo Népnek terheltetése, hogy az Birák, és Polgárok
Erdő osztáskor, az közöltségnak fel vetésekor; Rectifi-
catiokor; és más illieten alkalmatosságokkal az köz
költségén élnek, esznek, isznak, és vendégeskednek [To-
rockó; TLev. 2/6. 2b] * ~ *módon*. 1777: Mely ezen Er-
dőkön ilyetén modon lett ki nyilazása után által jöttünk
a' falu felett valo Erdőkre [Magura TA; Ks 89]. 1795:
melly illieten kijelentett Csere a megirt modon közöt-
tünk meg esvén, mind két részről magunkra és Maradé-
kainkra fel vészszük a Törvényes oltalmazásnak terhét,
hogy t.i. az illieten modon el cserélt rész Jóságoknak
birtokában egyik a másikat . . . meg oltalmazzuk [Kv;
JHb XIII/19]. 1846: fölgyinek nem tsak borozdáját el-
rontotta hanem abból szembe tűnőleg nagyot el fog-
lalván a Mlgos Aszszony fölgyéhez borozdolt, melly
ilyetén modon tett Harapodzását a' Mlgos Aszszony
Udvari Birája Márkus Mihálynak a maga tetemes
kárára és praediciumára el nem szenvedvén kéntele-
nítettik . . . foglalásának törvényes Határt vettetni

[Nyárádgálfa MT; Sár.] * ~ *szinű* ilyenféle/szerű. 1798: tessék az Urnak mint Cridalis massae Curatornak a' Törvénybe meg jelenni, mert akár jelennek meg az Ur akár nem, az exponens azt fogja tselekedni a' mit a' Törvényes igazság az illetén *szinű* zálagos perekben magokkal hoznak [Ne; DobLev. IV/807. 2a]. 1831: az Aszszony minő gondolattal viseltetve . . a' mindjárt előbb szomszédolt darabotska pusztá helyett maga Halmából vissza foglalván, rajta tartya kezét, melyet tovább nem szenvedhetvén, ez uttal általom vissza bostattására törvényesen inteti; az ellenkező esetben . . protestál. Nemes Hazánk Törvényeitől az illetén *szinű* esetekbe ki szabott büntetésről, a költségről, fáradásról, és ujabban is protestaltat [Szentbenedek AF; i.h. V/1180].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare substantivală; in substantivartigem Gebrauch: ilyenféle/szerű dolog; așa ceva, lucru de felul acesta; etwas Derartiges. 1756 k.: Kasas Lovak között metztet lovat, annál inkább kantzát Senkinekis tartani nem szabad, mivel az illyetenek miat sok károk lesznek, történetekis [Born. XXXVIII. 8 az a brudbányai bányászok törv.]. 1775: Hát az illyeténkre Ura javait pazérlothaé, dorbézoltis urakkal, ha dorbézolt kikkel ? [Szentkatolna Hsz; HSzJP vk]. 1787: Kebler Lőrincz . . maga kerék gyárto mestersegehez meg kívántató épületeket ezen fundusra építhet, ellenben pedig haszontalan épületekkel a fundust ne aggrávalya, mert az illyeténket aestimatioba a Mlgos Udvar nem vézi [Déva; Ks 73. III. 24]. 1812: mind ezekből 's, több illyetenekből tapasztaltam számnélküli, hogy a Groffné a Grofot nem szenvedhet-e, 's, nem szerette, bátor a Groff szerette volna [IB. Tá-káts Josséff (45) gr. I. Bethlen Sámuel tisztje vall.].

ilyeténképpen ekként, ilyenképpen; in felul acesta; dermaßen/art, auf diese Weise. 1747: A' Templombeli I(ste)ni tiszteletis illyetén képpen difamálta: Miért mentek u.m. a' Templomb(a) hiszen nem kortsoma ház az [Torda; TJkT III. 180]. 1760: illyeténképpen describált egész Falu [K; BLt]. 1772: Hiszen jól meg tanított benne lehet az Udvar Biro illyeténképpen fatealni [Drág K; TSb 21]. 1787: hallottam reménkedett mostoha Véneknek Borbély Nagy Jóseff Uramnak illyetén képpen [Dés; DLt].

ilyetényszerű ilyenféle/szerű; de felul acesta; derartig, solcherlei. 1862: maradjon az én kedves nőm Tamási Anna a vagyonnak szabad tetzése szerénti rendelkezője, azt rendelkezése szerént kezelhesse, vagy ha tetzik el is testálhassa. Ilyetén szerű intézkedésében, sem az én, sem az ő ágán létező rokonok által nem haboríthatatván soha is [Kv; Végr.].

ilyforma ilyenféle/szerű; de felul acesta; derartig, solcherlei. 1772: 1733 esztendőben a szegény Verestói uram Vitéz György úr felett tett ilyforma oratiót, melyben sok szép inventiók vannak, úgyhogy cum svavitale olvashatja akárki, minthogy kinyomtatott [RettE 280-1]. 1847: Annyi igaz, hogy száz ezüst forint bizonyosan bégült csak az egyszeri rovatál alkalmával. Ilyforma rovatálok pedig minden helységekben estek [VKp 254].

ilyformálag ekként, ilyenképpen; in felul/modul acesta; so, auf diese Weise, derart. 1775: midőn Potsa László Torjárol gusallyosbol Haza érkezett, Márkos Klára Aszszony szitta és fenyegette illy formálag: a Gusallyosságért meg ütök az arrát [Peselnek Hsz; HSzJP vk]. 1806: Tevők ezen Vásárt egymás között illy formálag . . [Jedd MT; LLt 5/9]. 1825: az előbb Szomszédolt Szöllő a' Nemes Szöllős Társaság által el betsültetett . . azon illy formálag el betsültetett Szöllő Helly Klmednek az el betsülés Summájáig birtokába adattatott [Kercsed TA; Borb.].

ilyformán ekként, így, ilyenképpen; astfel; in felul acesta; derart, auf diese Weise. 1627: emberseges fő embereknek teőrekedésekre eő kegeknekis Ziwoők megh enyhődve(n) megh engedenek illy formán^a [Gyf; BáLl 40. — ^aKöv. a nyil.]. 1671: az Országolt rendeltetett és ki-küldetett Commissariusok ellen, némely helyeken sok számu fegyveres népet költötenek-fel, bizonyos személyek Végeztük azért, hogy az Országul ki-küldendő Commissariusok ellen ha ki illy formán cselekszik, és vagy fegyverkeznek, vagy fenyegetőznék, azon poenán convinctaltassek mint a' ki finalis sententia-nak legitima executioját impediálly [CC 76]. 1737: az Inciák egimással az utánn beszélgették illy formán, hogj no bizony meg-tudta Bányainé Asz(szo)ny(o)m hogj a szappant el dugtuk [Dés; Jk 260b]. 1763: Kajcsa Mihály junior és Kajcsa Péter Máte Mihály Ur(am) eő kglmétől impetálván a' most praetensiob(an) forgó Szántó földet . . Conventionalnk mind két részről illy formán^a [Kászonimpér; BCs. — ^aKöv. az egyezség szöve.]. 1825: kinyilatkoztatá Kiss Ferentz magát tökéletesen ilyformán Feleségem nem békéllik; Ismael azért te se békéllj [F.volál Hsz; Kp V. 346].

ilyképpen ilyenformán; cam așa, in felul acesta; auf diese Weise/Art. 1770: Minthogy nemes Csiktaploca falvának ily képen lévén végezése, hogy midőn az Rét hosszú kötéllel felmértetik, kinek-kinek a része kezibe assignáltatik, ottan ki-ki úgy dolgozzék, hogy harmadnapig kaszálni más helyre ne merészeljen menni falu végezése alatt [Taploca Cs; RSzF 127].

ilykor 1. ilyenkor, ilyen alkakkor; cu astfel de ocazii; zu solcher Gelegenheit/Zeit. 1847: Bözödi Boros Pál itkányos, 's illykor a' beszédjébe akadozó [DLt 1241 nyomt. kl].

2. *harmad* ~ most két éve; cu doi ani în urmă pe vremea aceasta; vor zwei Jahren um diese Zeit. 1755: Tudom hogy harmad ilykor vágják le ezen kertett, előbszőr mikor le vágják ide jövének hogy meg osszszak ezen hártár de meg nem oszthaták [Ditró Cs; LLt Gaffton András (52) jb vall.].

ilynemű ilyenféle/szerű; de felul acesta; derartig. 1844: Erdéli Sámel . . kéré tehát hogy készítményeit (!) tsak ahoz ertő egyének nézhessék meg azonba ily nemű készítményeit szabadodon készíthesse s árólhassa [ZFaz. készítmény al.]. 1847: Minthogy e megyei tisztségnek semmi pénzalap, melyből ilynemű fizetésről rendelkezhesen, hatalmában nem létezik, bátorokodunk . . a Felsőes Királyi Főigazgatótanács eleibe fölterjeszteni [VKp 204].

ilyszerű ilyenféle/szerű; de felul acesta; derartig. 1836: azon meg kezdett épület fundamentuma maigis úgy áll, hogy arra építeni bátron lehet s bővön elég hazat lehet alkotni rajta ily szerű ember számára [Zsibó Sz; WLt Kelemen Benjámin lev.].

im 1. ime, lám; iatá; sieh/schau, seht/schaut. 1570: Razmanne azt Monta kowach Andrasnenak Jo ko-ma(m) azon zokat kénergettel ezeleotis, De Jm az ket Jo azzoniomert Megh engede(m) hogy benne^a Maradyatok addegh [Kv; TJK III/2. 141. — ^aLakóként a házban]. 1592: Im erterm hol adnal^a de Jgen taűul vagio(n) ha kezem Jgieben adnal el venne(m) [Szu; UszT. — ^aFöldet zálogba]. 1619: monda Becz Jmre Vram Jm feyet keőte neke(m) Gwteo Peter, s leuelet Jrattam rolla [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Boczjkor Janos (40) ns vall.]. 1686: Im uram Boros György mi csodás levelet hozott mind az Coztantin Poztelniktől, mind pedig az Zalitsári basától [Csikszereda; SándorO 144]. 1704: Jaj melly nagy felelem rettenes tertenek, Im minden Utokon a' sok jaj hal-láték [EM XXXVI, 275 gyászének]. — L. még ETA I, 163-4; KemÖn. 148.

2. ime (itt, ide); iatá (aici); sieh/schau, seht/schaut (da). 1548: uram egy gyermek loat ígirt volt nekie, kit im most meg köldöttem ő kmének [Fog; NádTLev. 137 Nádasy Anna Nádasy Tamáshoz]. 1551: Emlkezhe-tygh (!) the k: Rolla hogh my nemw fakat Az wr ott wa-gatott wala, kyrwl myndh Megys fizettek volt, Azyrth Abban Eggys Jo Nynch hanem, Jm Az my k: v. Aka-rattyabol kwldiwl Egh Emberwnketh, Es achyokat kyk keressyk es wagyk megh Az fakath [BesztLt 49 Joannes Dobai Vincencius swch (!) a beszt-i bírőhoz]. 1584: Christina Kerekes Leorinczne vallia, Bizony edes Azoniom Im Immar meg kell mondanom, Mert az Balá-sy Gergely zolgaloia chala el Catalin teolle(m) eothe(n) penzen^a [Kv; TJK IV/1. 378. — ^aA szóban forgó arany-gyűrűt]. 1615/1616: Monda Gaspar Uram ... im mai-dan új dolgot költünk és arrolis ui adot szerezünk varo-sunkra, az elöt sem eltűnt azzal, ez után sem akarunk elni vele [Kv; RDL I. 100]. 1673/1682: az Király erdeje allyán az Alsó szovátiak meg szaporodva(n) ... kezdé-nek kapdosni az Komtos oldalo(n) penig soha nemis kapdostak, hanem im tsak az Tavalyi esztendőben [M. fráta K; SLt Q. 12 Egri Mihály (37) ns vall.]. 1724: küldöttem artisokát, az után az Postátol felesen Zeller magot im most kék kaposzta magotis küldöttem [ApLt 1 Apor Péter feleségéhez Nsz-ből]. 1759: im kül-dom ezen tojakacsokban v: ferslogocskában a, Specime-neket [Komló K; WLt Árva Dániel Polixéna lev.]. 1795: Jött hozzánk T. Esperes Tordai Samuel Ur(na)k Currentalis Levele mellyb(en) im e' következendő dol-gok parantsoltatnak [M. bikal K; RAK 19]. — L. még BTN² 77-8, 115, 130-2; ETA I, 36, 85, 118; RettE 130, 294, 384; RSZF 168, 199; SzO II, 191.

3. immár; deja; nun, schon. 1567: Az azzon allott fe-lől, k. tek mitt jr im erterm [Nagysajó BN; BesztLt 74 Horiath Lukach Sayoj tyzt tarto a beszt-i bírőhoz és ta-nácsához].

ima rugáciune; Gebet. 1874: Rendelem, hogy egy derék pap által mondando ima után minden harangszo nélküli csendességbe vitessem a sirhoz [Kv; Végr. H. Szentpaly Elek végr.].

imád 1. a adora; anbeten. 1598: En Gerendj Pal tezek ilyen testamentumot ..., testemet az földnek hagiuan, lelkemet az en teremteő Jstenemnek, mellyet ith ez földön tizta hwtbeol tizteltem, Imattam minde(n) baluaniozas nelkwl [Gerend TA; Törzs]. 1673/1681: Ngd szerentses életeért I(ste)nt ő Felségét igyekezem imadni, hogy ő Flge Ngdat szerenczes hoszu étellel ald-gyon (!) megh [Vh; VhU 462]. 1751: Mert láttuk az ő tsillagát^a Nap keleten szent zászlóját Jöttünk ide meg keresni Őtet tisztelni s imádni [Hétfalu Br; EM LI, 124 betl. játék — ^aTi. az újszülött Jézusét]. 1761: Ott volt gr. Bethlen Ádámné, kit némelyek Isten gyanánt imádnak s nagy nyereségnek tartják, ha kezit megcsókolhatják [RettE 120]. — L. még RettE 315.

2. rajongva szeret; a iubi cu ardoare/cu inflăcărare; anschwärmen/himmeln. 1846: Varga Katalin go-nosz tanácsokkal élteti a három ellenszegült Bu-csum, Abrudfalva és Kerpenyes lakosait. Amit onnan lehet hinni, hogy a parasztnép a lázasztó asszonyt, Varga Katalint nemcsak kedveli, de azt lehet mondani, imádja [VKp 142-3].

imádkhat rajongva tisztelhet; a putea cinsti cu ardoare; anbeten können. 1677: Kegyelmes Aszoniam Alazata-nos Foliomodam az Ngod kegyelmesegehez ... ne le-gyén ellentarto meg egyeztünkben, kegyelmes Tekénteti eleiben venén az én kiczin hüseges szolgálatamatis kiert, Imadhasak Istent Ngtok Metosagas szemeliert, es Meltosagas Csmeteiért [Fog.; Szád. Bojer Sigmond kerv.].

imádkozás rugá, rugáciune; Verrichtung des Gebets, Beten. 1847: Édes idvezitőnk, éppen ilyen tájba^a vevéd külön magad, s menél a pusztába bojtólni, tanítál gyö-nyörű példáddal, és szép utat nyítál az imádkozásra [VKp 159. — ^aVarga Katalin utalása az évben febr. 17-én kezdődő húsvéti bójtre].

imádkozik a se ruga; beten. 1619: ezen az tavaszon Egiptusba az Istennek oly nagy csudatétele lőtt, hogy harmadnapig oly nagy sötétség tartott, hogj az em-berek ... egymást hitták, hogy menjünk ki úgymond — az hegyekre, mezőkre és imádkozunk. Es az ország népe kiment a hegyekre imádkozni, és addig imádkoz-tak, hogy az Isten ismét megnyitotta az üdőt [BTN² 278]. 1653: a templom közepén vagyon a szent koporsó, és a templomban körül esmét rekeszek vagy kápolnák s oltárok vagynak, a hol isteni szolgálatot naponként tesznek és processiot járnak azok, a kiké a kápolna s az oltár ... A török őrizi, és a bassának is néha oda kell menni hogy reá vigyázzon de ott nem imádkoznak [ETA I, 120 NSz]. 1687: most szükség hogj imádkozzál erettem, mert bajosab dolgaim lesznek mint az előtt [ApLt 6 Kálnoki Sámuel feleségéhez, Lázár Erzsébethez Beszt-ről]. 1731/1768: Melly temető helyemért, és hogy imádkozza(na)k lelkemért hagyom Péter Kolosvári Franciscanus Uraméknak ... a' magam úti Capellámot [Kv; Ks 14. XLIIIIa Kornis Zsigmond végr.]. 1736: az deákok ... mihelyen reggel csengettek felkelésre, mind-járt az semináriumban feljöttek, s mind addig ott voltak, az mig estve lefeküvésre imádkoztanak [MetTr 428]. 1776: Arrais emlékezem, midőn a M. Groffné gyakor iz-ben intette a M Kis Asszonyt ő Ngokat, hogy imádkoz-

zanak és az Ur Istennek hathatoson esedezzenek, mert talám el fordította [Kóród KK; GyL. Lad. Lenger (20) famulus vall.]. 1841: kernenék hogy jöj bé utánam, mert irtozam egyedül utozni ... imádkoz hogy jöl utozhasak [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. — L. még FogE 198, 200, 301; RettE 139—40, 211—2, 226, 384.

imádkozó 1. care se roagă; betend. 1679: Imatkozo ember terdepleséhez valo festet deszka könyöklő nro 1 [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 20].

2. imádkozásra használt; folosit/íntrebuinjat la rugăciuni; zum Gebet gebraucht, Gebets-. 1692/1737: Szen Peteren az Imátkozo Erkelykéb(en) ... láttom az Asztalotskáján egy Rakással sok külöm külöm arany műveket [Szilágycseh; EMLt Simeon Furenda Literati vall.].

Szk: ~ hely kápolna. 1736: Amaz nagy hírű igaz catholicus nagy ur, báró Kornis Gáspár Szent-Benedek^a névű falujában meg építet az templomot: nézd meg, az maga falujában is elitták az templomtól és kénytelenítettek az maga kastélyában imádkozó helyet avagy kápolnát csináltatni [MetTr 438. — ^aSzD].

imádkoztat imádságot mondat; a pune să spună rugăciuni; beten lassen. 1710: hol vagynak az mi Papjaink, miért ne(m) allanak melle ez szegeny Aszsz(onyna)k hogy imadkozatnak [Marossztkirály MT; Told. 2].

imádó vkiért rajongó; care se entuziasmează/se inflăcărează pentru cineva; jn anschwärmend/himmelnd. 1847: Látva pedig én az ötet^a csaknem imádó nagy néptömeget, továbbmentem, nem szaporítottam szót véle [VKp 194. — ^aVarga Katalint].

imádság 1. rugăciune; Gebet. 1619: Ezen fel akara kelní s ugyan megragadám az köntösét s mondám: Nagyságos uram, az Istenért ne siessen nagyságod, mert jó az jmádság is, de bizony ez is sok imádságnál jobb! [BTN^a 202]. 1626: Monda Mattius Janos uram, edes öczem az Imatsagnak haza lezen, kaput hagiok raia had Jarion Ide az Aniamis Imatkozny [Maksa Hsz; HSzJP]. 1678/1683: Ez Alhatatlan vilagh sok vezedelmes tőrei között az felseges Jstennek, szűksegh szegiczegit, tista iozon, s, tökeletes eletben buzgo giakor imacsagal kerni [Ks Kornis Gáspár kezével]. 1719: Orbaj széki hilibi Vitajos Mihály, mivel én nekem kedvem kereső Modon szolgált valamivel ados mindeneket Condonálok senki semmit rajta ne vehesse(ne)k (így!) ha Deficialni fognek sine semine De Imádsággal tartozék fizetni ugy hogy valamig élni fognak minden esztendőben tartozék leg aláb egy egy misét szolgáltatni [Imecsfa Hsz; Borb. I]. 1729: Tudgja I(ste)n micsoda febris ez, mert eszt á Doctorok ne(m) tudják orvosolni .. Az illyen hideglelésnek neme(b)jtellessel és Imádsággal; ne(m) chinini (!) porokkal és essentiakkal üzettethetik ki [KJ. Rétyi Péter lev. Almakerékről (NKJ)]. 1776: maga mondotta Groff Kornis Anna, hogy minden bõjtõn Különös imádsága vólt, azért, hogy Gróff Lázáré légyen [Szentdemeter U; GyL gr. Theresia Eszterházi (35) vall.]. — L. még FogE 94; RettE 314.

2. imádkozás; rugă, rugăciune; Verrichtung des Gebets, Beten. 1676/1681: a nemet vitezekis jo vigiassal legyenek, a kaput ne tágítsák, ejjel nappal vártát

tarcsanak; kapu zárás es nyitaskor mindnyajan az Isteni szolgálato(n) es az Imadsago(n) jelen legyenek [Vh; VhU 661]. 1828—1830: Ludason^a létünkben Egykor mikor az asztaltól délben felköltünk, ez az asszony is felállott, és imádság ideje alatt elájulván, lerogyott [FogE 148. — ^aMarosludas TA].

3. 1752: ami a karonkodást illeti azt nem mondom mert sokszor a harag szofogadatlanóságok miatt sokra vit, hogy arais kellet fokadnom mint hogy a Tisztartok imásága (!) az [Abosfva KK; Ks 83 Samuel Boér lev.].

imádságház imaház; casă de rugăciuni; Gebethaus. 1833: Zemplén Vármegyében Szöllöske Helységben a^a Ref Lakosok imádság Házat akarnak építeni [Vaja MT; HbEk].

imádságmondás spunerea rugăciunii; das Hersagen des Gebets. 1670: Azert hogy eo kglme mindennapi imatsag mondasaba(n): Es botsasd meg a^a mi bűneinket, hogy befoglallya, az hibánosságát is a(z) hitlesben, meltonak ismerjük [SzJk 107-8].

imádságoskönyv imakönyv; ceaslov, carte de rugăciuni; Gebetsbuch. 1810: Titulus nélkül imádságos könyv xr 15 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 24]. 1845: Susikának imádságoskönyv 30 x. [Dés; KvNJ 27].

imádságoskönyvecske imakönyvecske; ceasloveț, cărțică de rugăciuni; Gebetsbüchlein. 1596: In 16.º Imatsagos keonywechke Nemetewl [Kv; RDL I. 65].

imagináció 1. képzelgés, képzelődés; închipuire, imaginație; Einbildung. 1667: Örülöm igen ó nagyságának elébbeni köteles szolgálához való jó indulatját, hogy érttem, elhiszem, eszében vette ó nagysága az akkori vélekedését imaginationnak lenni [TML IV, 188 Teleki Mihály Wesselényi Pálhoz]. 1678: Kglđ levelét búsulva olvastam, csudálkozván az irt dolgokon, de talán lelکم Uram azok nagyobb részint imaginatiókból és emez amaz emberek impertinentiájából származnak [TML VIII, 257 ua. Kornis Gáspárhoz].

2. kb. eszme, gondolat; idee, gînd; Idee, Gedanke. 1674: Irja Kegyelmed, mindenek felett udvarnál az én írásom és beszédem fog etc. Én bizony ezt az boldogságot eszemben nem vehetem, Kegyelmednek is honnan lőtt s jűtt az imaginatioja, örömet érteném [TML VI, 577 Bánfi Dénes Teleki Mihályhoz].

imaginál képzel; a-si imagina; sich einbilden | vél; a gîndi; meinen. 1779: Kegyelmed egy Kálás Sütő Erősbet Nevezet(ű) Aszszonnak amint declárálja Várfalfi Székely András Feleségének (: kit maga szűle Nagy Anyának téssen fel Admonitoria Certificatiojában :) jussán, imáginálván vagy praetendálván a két Sínfalván Alson és Felsőn^a nemű nemű Succesioját [Várfva TA; Bosla. — ^aTA].

imaház 1. casă de rugăciuni; Gebethaus. 1868: Imaház négyszögben 3 1/2 öl tölgy rakófa, zsindefyfedelű épület ... mellette álláson 2 kis harang [Nagyida K; ETF 107. 17] | Ima ház fatalpra épített, sövényfalú, zsindefyfedelű épület, eszterhája alá helyezett kis haranggal

[Ludvég K; i.h. 18] | Imaház zsindelyfedelű, talpokra épített, sövényfalú épület meszelést vár. Mellette harangláb két kis haranggal [Erdőszengyel MT; i.h. 20] | Imaház és paplak egy fedél alatt Harangláb zsindelyfedél alatt [Szászrégen; i.h. 23].

2. templom; biserică; Kirche. 1852: Gál György nőten 24 éves, 26 éves Kováts Kisoval ... egybe hűtöltek az Ima házba [Mákó K; RAK 32]. 1854: Nausatz (!) Ekkla Ima háza építésére alami'sna [M.bikal K; RAK 55].

imbibál 1. magába felszív; a imbiba; einsaugen. 1558 k.: Immaron ved az istennek akarattiból azth az földeth, Melyeth elzozor Meg kalchinaltal, Mely oly feier Minth az ho es Inibald meg ezth az első teyzino vízzel es az Masik aranyinó vizel distillaluán, Meglen az felíwl megmondoth Materia teliessegl Mind az Masodik aranyinó vizet Inibalia [Nsz; MKsz 1896. 286].

2. kb. eltanul vkitől vmit; a învăța ceva dela cineva; etw. von jm erlernen, sich aneignen. 1758: De én akkor ingyen sem gondolkoztam arról, hogy elvegyem S féltem mindenekfelett attól, hogy inibálja azt, hogy az urát meg ne becsülje; attól is, hogy hallogattam egyet is mást is felőle, hogy lakadalmakban így s amúgy, több efféle [RettE 75].

ime 1. im, lám; iatá; sieh/schau, seht/schaut. 1653: De ime ezenközben láss szép vagy igen rút dolgot. Mert már mikor a császár^a sátoraihoz közelgettek volna a sok rendetlen nép, oda is akarnak rohanni, de a benne lévő 40 ezer jancsár őket jó közel célra vévén, úgy lőtte a mint akarta^a [ETA I, 49-50 NSz. — ^aA török szultán. 1596-ban Eger közelében a Keresztess mezején] | És mikor imár, a mi volt, öttek volna, imé! nagy hirtelenséggel némely gonosz székelyek megűtek őket, es mind fejedelmestől fejeket szedék^a [i.h. 53. — ^a1599-ben a csiki havasokon át menekülő Báthori András és kíséretét]. 1682: ime megis le töt hűti után p(ro)ducual oly quietantiát, mely az egész ratiót concernallia [Kv; RDL I. 161]. 1710 k.: Löttenek utánam sok fiaí, leányai, de ime csak én vénültem meg, a többi ki gyermek, ki szép ember korában holt meg [BÖn. 490. — ^aBethlen Jánosnak, az emlekíró atyjának]. 1778: Fársangi napok imé teldegelnek addig míg el telnek már addig a kitől ki telik Tánccall a kitől pedig nem lehet üldogell a Tűz mellett, vagy a meleg Házba [Dédács H; Ks 96 Gyulay Ferenc lev.]. 1823—1830: Egy leány^a férjhez ment kir. tábla supernumerarius assesor, Mlgos Koszta János úrhoz. Imé! mint emelkedik és terjed a világban valamely nemzetség [FogE 150. — ^aA Nagy Dániel és Erős Ágnes házasságából való.].

2. im (itt); iatá (aici); sieh/schau, seht/schaut (da). 1751: Imé egy Báránkát adok Az új Királynak mutatok Költsetek jo egészseggel [Hétfalu Br; EM LI, 124 betl. játék]. 1800: azon kérem ... hogy Lovaimra vigyáztasson, és a Házba lévő kevés Portékáimra, a koltsat imé küldöm mellyel bé m(e)hetnek a Házba [Perecsen Sz; IB]. 1802: Badoki Ttes Nmztes Rettegi István Ur ... el ment Lo hátón fel fegyverkeze hogy boszszuját üzhesse a' M. Köblösi^a határ Felső földulojában ... A' holis másokéval edgyült az exponens Urak hat ökrei ... ott legelődvén ..., azokat via facti potentiose erőszakosan

... bé hajtotta ..., imé küldi a' kezest [Dob.; RLt. — ^aSzD].

3. előzményre utalva, következményre rámutatva; cu referire la cele dinainte și cu arătarea urmărilor; auf das Vorausgegangene verweisend, auf die Folge hinweisend: lám; iatá; sieh/schau, seht/schaut. 1653: Ezeket a városunkra és magunkra néző dolgokat nem akarván hátra hagyni, imé írtam ugyan meg benne nagy részt, de számtalan sok volna, ha mind ide akarnám írni mennyi dolgon által mentünk [ETA I, 93 NSz]. 1784: Hogy a' Brossiak engemet még eddig meg tsaltanak legyen, és tsak azért hogy Sogor Uramat excontentálhasson, hogy mással tettem legyen Vásárt ime aztot ezen levél mellyet ide accludáltom bizonyoson mutatja [Szászújfalú AF; DobLev. III/590 Komáromi Sándor lev.]. 1828: Mint-hogy ... Mária Sinka Mártonné tsetsszopo kised gyermeke miatt olly hoszszu útra el nem mehetett, meg bírálá előttem a' maga részére ezen irasomat mutató ... Ötsét a' ki-is jo szívvvel annuálván a' Nénnye kérésének, imé le-is fáradott, és személyesen requirálni szándékozik a Tktes Urat [Nyárádszereda MT; i.h. V/1144 Ertsei Pál M.Szeredai Ref Pap Dobolyi Sigmondhoz]. 1861: Csak most közelébb hirdetődik a' N. Kapusi meg rázo szerencsétlenség, és imé mintha a' Kör-leveleknek csak a' vész hirdetés lenne rendeltetésük, ismét hirdetni kell újabb nagyszerű szerencsétlenségeket [Gyalu Kv; RAK 64].

Ha. 1778: imé [Dédács H; Ks 96 Gyulay Ferenc lev.]. 1782/1797: imé [Menyő Sz; Borb. II St. Lajosi (63) jur. ass. nb nyil.].

ime-ama ez-az; una și alta; dies-und das. 1631: en sem uagjak nagjob kurua mint az ki imeual amaval etket feöz az katonanak [Mv; MvLt 290. 232a].

imecsfalvi az Imecsfalva (Hsz) tn -i képzős szárm.; derivatul cu sufixul -i al toponimului Imecsfalva/Imeni; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Imecsfalva: imecsfalvabeli; de la Imecsfalva/Imeni; Imecsfalvaer. 1689: Cipa Janos mint A proclamaltata az Imecsfalvi falusi Bírótt [Imecsflva Hsz; HSzjP]. 1756: Adamus Könczei de Karatna (34) Fatetur . menne oda azon Imecsfalvi legénjhez hiná férre és ígérne három vagi négy Márjást [Kvh; i.h.]. 1826: Dobolilyi István Ur özvegye . adá kezünkben ezen Nemes Also Fejér V(árme)gyének Fő Birája Tekintetes Imetsfalvi Imets László Ur Idéző petséttyét [Ne; DobLev. V/1109].

imeg l. ing

imekkor lám most; iatá acum; sieh jetzt. 1618: hogy ha az erdélyi fejedelem azt mondaná is, hogy imekkor vagy amakkor megadja Jenőt hazudna benne, mert nem lehet [BTN^a 179].

imént adineauri; soeben, vorhin. 1798: imént az Öreg Lupsa Juonis körül járkálván a régi szálló helyet ki mutatta [Nagykristolc SzD; JHb Bornemisza Anna Mária lev.]. 1820: Eppen Pálfi Tamás beszéllé az imint, hogy ... Matzodinétis kínálták pálinkával [Várfva TA; JHb 48 Imreh Miklós (19) vall.]. 1831: Fejér János azt mondja nekem ... tsak az imént láttam két embert egy pár

szép lovan űlve a' Szent Péter hegye felé nyargalni [Dés; DLt 332. 3-4].

imez 1. ez (itt); acesta/aceasta (aici); dieser/e/es (hier/da). 1570: Margith Kwpa Janosne vallya, hogy ew Ment volt egykor hoz^a Bartosnehoz, es weot volt egy fewalt teole, Es al volt otth ez peres, Mond eoneky Jmez Rwth Boytos leanye volna [Kv; Tjk III/2. 99. — ^aEz vn]. 1572: Emlkeztem wala Ez elotys Kgnek Imez zegeny Ember marhayanak . . . megh tartasa felöl [Sajó BN; BesztLt 3716]. 1584: Kalmar Janos Junior vallia, monda ennekem Bakj pal, . . . Imez en Sogorom az esse lelek Balassy Gergelj fel nitotta ladamat . . . es kj veot hyremnelkw marhamban [Kv; Tjk IV/1. 197]. 1585: Jsmerede mellik banta tegedet, vgy teczik Jmez kyssebbik az vires, de nem ismerhetem ió zerral [M. valkó K; KP. Antal Istwa(n) jb vall.]. 1606: Az keörtueltsz edgietek megh jmezt, azt mütata az mely alatt az zeker vala [UszT 20/203 Britannús Imreh de Kis Kede pp vall.]. 1655: mikor az aranyat olvasztanni kezdték volna, csak el yettek hogy ros aranyat vöttek . . . vissza vitték a ros materiát nekik, megh tudakozván miért tréfálták megh ööket, imezek megh nem tagadták, hanem azt mondták, azért cselektették hogy Ozdi Thamás öket megh tréfálta, az eö penzeket megh nem vehették rajta külömb(en) [Kv; CartTr II Petrus Szavaj ötvös vall.]. — L. még BTN² 289.

2. ~ ./amaz ez . . . az . . . ; aceasta . . . acea ~ dieser/e/es . . . jener/e/es. 1573: Katalin Kalmar Istwanne azt vallia, hagi lakot egywyt puskarnewal Lat-ta hagi rakot eleh parta Eoueket kapcokat Arangywreoket azt Monta Imez eocheme Amaz laios Batiame Ez enmagame [Kv; Tjk III/3. 172]. 1612/1613: Nagi Orsolianak itt zasz Somboron^a lön gyermeke, kerdeztük hogy kivel czinalotta . . . azt mondtotta, hogy senki lelket se imizzel se amazzal ne karhoztassa, mert Czereny Gaspar czinalta ezt a' gyermekeket [KJ. — ^aSzD]. 1618: Azért, hogy ezután is ne mondja, hogy imezt mondta s amazt mondtá, azt akarom, hogy írja meg s küldje írva minden kívánságát [BTN 88].

imez-amaz 1. ez-az; una și alta; dies und das. 1619: Noha bizony sok török fog elő: imezt-amazt ígírték s nem adták meg [BTN² 186-7].

2. imilyen-amolyan; fel de fel; sol(ch) ein/eine. 1631: sok imez amaz dolgok miat el teuedet uolt az leuel [Msz; BálLt 58]. 1643: ezt el halgatni es halogatással imez amaz exceptiona el mulatni ne merészelliétek [Gyf; DLt 407]. 1658: Levelere penegh avagy imez amaz izenitire Janos deaknak sem(m)it ne adgyanak, hanem ha szemelye szerent ithon maga Comparial [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. 1659: Kegyelmed nekem megbocsásson, hogy ilyen sietséges imez-amaz írással búsitom . . . édes meghitt jó Uram, lelked ismereti szerint adj tanácsot [TML I, 411-2 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz]. 1671: Maros-Vásárhelyi Atyáinkfiai közzé per abusum bé-jött szokások szerént, sokaknak törvényes útyyokat s' dolgokat, hosszú procrastinatiokkál, es egyéb imez amaz akadályokkal meg-gátolják [CC 42]. 1776: Anniko Kis Aszszony ö Nga beszéllette, s panasolta, hogy Groff Lázár betsületes Conversatiot nem tart, hanem imez amaz Személyekkel conversáloodik [Kóród KK; GyL. Christ. Kovács conj. St. Miklos (55) vall.].

imezért emezért; pentru acesta/aceasta, din cauza acestuia/acesteia; deshalb/wegen. 1579: minde(n) zam ado tyzt visseleo ember . . . vagy keozwllie(n) Rea hogy valamikor eo kegmek elő zolyttia eoket minden ok vetetlen elő Alhasson es kezen legien hogy semmy mentseget ne vesse(n) Akor hogy czert vagy Imezert ne(m) alhat elő [Kv; TanJk V/3. 202b].

imhol 1. *hsz* im itt; iatā aici; siehe da. 1596: Tudom hogy vasarnap az estrasa allokot zolita Capitan Vra(m), s Kouach Peter monda hogy Im hol uagyok vra(m) en Chier Jakab helye(n) ma az en zere(m), ma tized napia az en zere(m)nek [UszT 10/47]. 1607: monda Benedek Peter hul, mo(n)da Bartalis Georgj, Imhul, mo(n)da Benedek Peter ott ne(m) megien be az viz vai banod vaj ne(m) ha banod tegi rolla [i.h. 20/302]. 1736 u.: az két cáptalan oda jöve . . . s mondták: mű Nagyságod^a parancsolatja szerént az cáptalanbéli leveleket megvizsgáltuk, imhol ezeket találtuk [MetTrCs 446-7. — ^aGr. Apor István]. 1751: A papok már imhol vadnak Király te néked szolgálnak [Hétfalu Br; EM LI, 125 betl. játék]. 1773: Nzts Szántó Sándor Uram . . . admoniáltatya es in simul kénáltattya imhol ezen kezemhez által adott csomo pénzél Kegyelmedet . . . Tessek az offeralt Zallog Summát kezemből leválni [Fejér m.; DobLev. II/443. 1]. — L. még RettE 62.

II. *msz* ime, lám; iatā; siehe. 1604: Azt mondtotta en nekem Galfy Mihaly, Jm hul edes eöczem, tudod az eleött Skallatba granatba iarok uala, de im(m)ar csak ruham sínch, mütata az dolman(n)iat hagi megh kopott [UszT 20/128]. 1653: Bocskai is Monostorig jött vala az ő hadaival, de akkor nem szolgálá néki a szerencse. Hanem imhol látod, mostan immár hun vagyon az alkalmatosság [ETA I, 94-5 NSz]. 1724: hallottam Czeglédi Szabó Mihályné Aszszonjomtol, hogj mondot-ta imhól ez a' koszos Jéremiás engem keres [Ne; DobLev. I/106. 4a St. Horváth (50) ns vall.]. 1742: egyszer Dán Dsurd az kezdé kiáltani kösd meg Dsudgya mert im hol a kést bellém akarja verni [Bulzest H; Ks 111 Vegyes ir.]. 1778: látám szemecimmel hogy Berár Mitre . . . Urszulynak á mejit a' patkojaval tapodgya, a' Fia Csanán Gjörgy Tolvajt kiálta mondván im hol meg ölik az Apámat [Egerbegy TA; JF Krisán Togyer (24) vall.]. — L. még RettE 196, 360.

imide 1. ide; aici; da/hierher. 1576: En Melyth Anna hattam Baranyay Annok Zeoksegere, kyt gyermek korára megh wysseilie zegen mellyth georgyne marhayabeol (!) Akyt Imide hatra fel Irtwk [Szamosfva K; JHBK XVIII/7. 13]. 1581: Miert penigh hogy gywlesbe hyttak eo kegmeket . . . az Regy attiainknak dychyeretes Moggiokat es regy Rendtartassokat kowetwe(n) ha kyhöz mennek vagy vrhoz vagy gywles kozybe vagy feyedelem eleibe tehat Megh ne zakadozzanak . . . ne hogy egyk Imide az massyk Amoda Tanachkozzeek es egyk se erchie az massyk [Kv; TanJk V/3. 245a]. 1614: Báthori Gábor azt meg nem gondolja, hanem imide is, amoda is veti magát, más ember es nemzetség országin kapdos [BTN² 74]. 1646: az melj rakas farol emlékezik . . . hol imide, s hol amoda . . . el költ [Kv; Tjk VIII/4. 112]. 1653: pusztá volt mindennütt az orszáig, úgy elfutottak volt ki imide s ki amoda^a [ETA I, 138 NSz. — ^a1621-ben].

Szk: ~ s amoda. 1672: szaz leszcz (!) szeget imidsa-moda d 20 [Torockó; Pk 6]. 1675: Perceptio Tritici . . . Tsiplo reszen kívül percipialta(m) buzat metr. 504 Ebből kész pénz f. 156/62. azon kívül kit asztalo(m)ra költöttem és imide s amoda ajándokban . . . Item kölcsön ujig adtam volt ki benne metr. 42 [PatN 44a].

2. páros hsz-ként; ca adverb reduplicat; als paarweise gebräuchtes Bestimmungswort: ide oda; incoace și incolo; hierher dorthin. 1579: Vegeztek hogy Az Saffar polgarok eo magok vegienek mindent es az safarlasba eo magok foroggion (így!) . . . Ne bizza az varas pinzet sem Imide sem amoda [Kv; TanJk V/3. 205a]. 1593: Martha, Giuito Marton zolgaloia vallia . . . hallotta(m) hogi az azzoni zolt igi, meni imide vagi amoda Edes Caspar kouach [Kv; Tjk V/1. 379]. 1609: Negy Embernek hogy Az zekeket hol Jmide hol Amoda emelte azoknak fizettem f — d 20 [Kv; Szám. 126/IV. 105]. 1614: ki attuk volna de ki imide ki amoda volt a marhakba s azert nem adhattuk kj [UszT 18/174]. 1653: Azok a szolokok a császár szekere körül azon a tágasságon úgy futkosnak ki imide ki amoda [ETA I, 133 NSz]. — L. még amoda al.; BTN 71.

imide-amoda 1. ide-oda; ici și colo; dahin und dorthin. 1571: sok fele valo zolgalattas miat Imide amoda zekel feolden keörwl valo zolgalattas miatt . . . el puztultanak [SzO II, 328-9 Zekelsegbe] niomorodot keossegnek Orzagnak valo keonyergessek]. 1590: Pribek Gergely . . . Ereosen szida a papas Balwaniozo Eordeogh lelek kwrwak . . . azokis mind eordeogeok az kik alatta vadnak Eretnekek Jettekben Imide amoda riadoznak, Ala jeowettis lata(m) hogy az nep Jettekbe(n) Imide amoda deoleogeoznek vala (így!) [Szu; UszT]. 1618: sokfele imide amoda ualo szwk szeghre (!) f 1 [Kv; RDL I. 103]. 1631: En czak mastul hallotta(m) hogi iart imide amoda, Baczki Katahoz kihez [Mv; MvLt 290. 237b]. 1633: Vala mely Nap ki akaria valtanj Jeremias Uram vagi posteritási minden Imidi (!) amoda valo halogatas Neltől [Dés; LLt BC. 30]. 1704: Pater Györgyi Peter Vram . . . mig pedig alkalmas leszen az szolaglatra megyeben is ne böstelenitessen imide amoda valo változodással [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 71]. 1734: Constal az hogy Nagy Dán feles számu pénzt az Anak Kolosvarrol ki vitte Kolosra és ott imide amoda dugatta mig az Inek kezében nem adta [Torda; Tjkt I. 35]. 1771: az utrizalt Malombol a' mi kevés vám gyűl imide amoda széljél el hordgják [Ádamos KK; JHb LXVII. 167]. 1786: már Jstennek légyen áldott szent neve, valamennyire jobbatskán vagyok s egyéb képpen el járhatnék imide amoda, de a lábaim a térdemen alól szüntelen dagadva vannak kivált östve [Bencenc H; KB. Bara Ferenc lev.]. — L. még amoda al.; BTN 114; BTN² 243; CC 45; RettE 79-80; SKr 536; Veress Doc. IX, 62.

2. erre-arra; incolo și incoace; hin und her. 1614: Ekor^a semmi kastélya-vára nem lévén Vásárhelynek, az város népének az jóva mind széllel imide-amoda elbúdosunk vala [BTN² 52. — ^a1601-ben]. 1671: Hadi Expeditiokban Soldos Gyalogját ki ki a' Zászló alatt járta, imide amoda ne distrahálya [CC 258]. 1746: minthogj Béres voltam imide amoda küldetnek benünket, s este jöttünk elé [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150]. 1752: Várczán Paskuj . . . szellyel imide amoda is eleget járt [Bikáca Sz; BfR Hodor Ursz (28) zs vall.]. 1779:

Muntyan Ilisie maga is három fiaival és feleségével meg akarna Aszonynépen nyomulni, örökösödni Szántó Sandor ur Manutioja és szármái alatt, hogy ne kellessék nékie imide amoda bujdosnia [Asszonynépe AF; DobLev. III/537. 1a]. — L. még ETA I, 75.

Szk: vmely dologban ~ yeti magát. 1619: mondá a vezér^a, hogy ha az Jenő^b dolgában imide-amoda kezdik magokat vetni, bizony kiméletlen rajtok lesznek, ha pedig Jenő meglészen, nem kell semmire az had [BTN² 243. — ^aA török nagyvezér (kb. külügyminiszter). ^bAz erdélyi végvár, Borosjenő].

Az erdélyi végvárnak török kézbe bocsátása ügyében Bethlen Gábor és a Porta között hosszan elhúzódó diplomáciai tárgyalás folyt. A szk a kérdés megoldására von. tárgyalások rendjén az erdélyi portai követek, ill. az erdélyiek részéről tapasztalt halogattásra, húzódozásra, kibúvók keresésére vonatkozik.

imígy így; așa, astfel; so, auf diese Art. 1573: Nyreo Janos vallia hogy Iwt oda Nyreo Andras Mond eo hogy Im az poztot keryk kinek lele ely vezet. Mond Andras . . . kwrwaffy legek ha ki aggjak annal kyleomben Miglen az Jelet mig hozzak vagy Imig vagy Amwgy, Mert azzal eltnwk [Kv; Tjk III/3. 77]. 1843: Varga Katalin a cinterem előtti padra — hogy az egész gyülekezet láthassa s hallhassa — felállván, imígy beszélt^a [VKp 93. — ^aKöv. a beszéd]. — Vö. az imígyen címszóval.

imígy-amúgy 1. így-úgy, úgy-ahogy; de bine de rău; so-so, schlecht oder recht. 1583: Embereönkelis az Bassa nagy fel kedwel bezelleth, az kyról megh talaltok, kyt chak feőle melleől bochatoth s kit pedig chak ymigy amugy erteth [Gyf; BáthoryErdLev. 79]. 1614: Istennek kegyelmességéből indultam el házamtól Maros-Székely-vásárhelyről az Báthori Gábor kapitihaságára die 10 Aprilis^a. Die 20 Aprilis lött szembe vélünk az fejedelem, Báthori Gábor, és ugyan az nap adá fel az követséget imígy-amúgy nagy kevélyen [BTN² 65. — ^a1613-ban]. 1700: azon . . . szállott itt marus székben havattón nehaj Györgi János edgy kevéssé imígy amugy félíg meddig művelte vesztegette, hol kapálatlan, hol leveledzetlen maradt s — hadta, csak mi hasznát sem vehette [LLt 65/17]. 1756: Munker Marton Uram Lenardot tsak imígy amugy tractalta, külső munkára a' mikor ideje volt el hajtotta [Mv; Told. 16/42]. 1763: vagyon az Istálló régi veszőszökből fonva, és sárral imígy amugy meg tapasztva igen gyenge, és ruinára hajlott [Hortobágyfa Szb; Born. XXIXa. 19. 15-6 néhai Hortobágyi Gergely György conscr.]. 1838: tud imígy amugy deakul, németül, ráztól és cigányul [DLt 694 nyomt. kl]. — L. még BTN² 165, 269-70; ETA I, 85-6, 100; RettE 118, 360, 372; SKr 241; UF II, 194, 200.

2. páros hsz-ként; ca adverb reduplicat; als paarweise gebräuchtes Bestimmungswort: így (vagy) úgy; așa sau așa; so oder so. 1600: Nyaraz Mathiasne Anna azzony . . . vallya mikor Darabos az Kis Casparne ajtajat be ruga az leany eleott vgyan megh mondotta az lelek zydalma mellet hogy az azzonnyat Jmigh samugy very [Kv; Tjk VI/1. 479].

3. kb. immel-ámmal; kelleetlenül; fără plăcere, de nevoie; ungern, mißmutig. 1656: A pap háza előtt való bástyához — kit Kovács Ferencz bíróságában kezdett vala 1653-k esztendőben — esmét hozzá fogának imígy-amúgy [ETA I, 160 NSz].

4. kb. csak úgy (fél füllel); numai așa (cu o ureche); nur so (vom Geräusch). 1653: A fejedelem karácson után el méne valahova . . . Azt hallottam imigy-amúgy, hogy az aureum vellust^a adták fel néki, avagy hogy a szentelt vitézséget. Én egyiket sem erősítem, mert nem tudom [ETA I, 46 NSz. — ^aÉrtsd: arany gyapjat, azaz az aranygyapjas rendet, a korabeli legnagyobb kitüntetést].

imigyen ilyen módon; in felul acesta; auf diese Weise/Art. 1561: My peniglen meg gondoluan azt hog' az tizt-bely nepeknek kik ualamey kosseg elot wadnak hwsegekre főkeppen ez bizattatoh az walasztasban ualo mog-giaual imig'en kouekezik (!)^a [Kv; ÖCART. — ^aAz 1627-i más-ban *kouetkeznek*]. 1653: Básta mindenről jól eszébe vette azt, hogy ha a vajda él, valami — de nem jó — lé-szen miatta. De ennek eleit imigyen vevé: hogy Tordá-hoz szállatta a hadát . . . és a vajdát egy hajnalban a sá-torában meglövöldözteté és fejét véteté [ETA I, 61 NSz]. — Vö. az *imigy* címszóval.

imilyen ilyen; astfel de; ein solcher/e/es. 1594: Az oz-lasnak penigh imillyen moggia legien hagi Szilagibol megh hiheteles (igy!) embereket az megh irt iozagbol hianak negiet be mellick ereos hwt alat az oda ki ualo io-zagot mind marhaiokban s mind gyermekekben ereos hwttel limitallyak megh [Szászkerked K; LLt].

imilyen-amolyan 1. ilyen-olyan (egy bizonyos fajta); astfel de (de un anumit fel); ein solcher, eine solche, ein solches (eine besondere Art). 1583: Az hal Arosokis chak Imillien amollia(n) Darab keowet tarthatnak font gianant [Kv; TanJk V/3. 273b]. 1614: Nagy dologgal ada imilyen-amolyan szép szót^a, azkivel aztán die 29 Ju-nii bocsátottuk el Szalánczi Istvánt [BTN^a 72. — ^aA pasa]. 1640: Hallomásképpen hallottam imilyen-amo-lyan beszédet, de én semmi olyat nem tudok [Mv; MvLt 291. 233a—51a Székely János jb vall. átírásban!].

2. *becsm* ilyen meg amolyan; in astfel de . . ; solch ein/eine/eines. 1584: eleyekbe veotték eo kgmek varosul Biro vramnak melto dolgokrol valo panazolkodasat Imillie(n) Amollian Rozzas Nemes emberekek zabad-talansagokrol [Kv; TanJk V/3. 279a]. 1598: Az sombo-ry harminczadosnak Thuri Janosnak Zamtalan sok Js-tenelenseget hallotta(m) . . . walamy hitwa(n) sohon-nay imillie(n) amullia(n) zolgakat tart az harminczadon [Kv; TJk V/1. 180 Petrus Filstich jun. nb vall.]. 1802: egy veres Sapkás köppenyegeben . . . egy néhányod ma-gával ott künn az Ucczán fenyegetődve mondotta meg iszom a' véredet imilyen amolyan [Mv; Born. XXXIX. 53 Joh. Virág (74) vall.].

Szk: ~ *teremtette*. 1762: mondgya meg az Tanu, hogy kit hallat hogy az Idősbik Kovács Peter Urat mind it levő Házánál mind pengi szerte szellyel Mező Bándan Salva venia Tuzfutnak imillyen amollyan Teremtette-nek szidta es fenyegetde volna ? [Msz; MbK IX. 29 vk].

iminnen innen; de aici; von hier/da. **Szk:** ~ *s amonnan* innen-onnan. 1796: ez fen forgo Privilegium Generaliter ezeknek a' Turutzko Lakossainak, 's ezeknek Successo-rainak, vagy következendőinek, es egyszersmind azok-nak is a' kik az ő Társasagokban iminnen, s amonnan is egyben gyűltenek, s gyűlevészek adattatott [Mv; TLev. 5/16 Transm. 36].

iminnen-amonnan iminnet-amonnat, innen-onnan; de ici de colo; von hier und dort. 1715: még az Cáp-talanbanis ugy tanálták hogi ezek(nek) az Faluknak nincsen különös határok, Sőt Ponor^a nincsenis az Fa-luk Laistromáb(an), hanem Gyógi^b és Remete^c, mivel Ponor azután gűlt égi Völgyben iminnen amonnan, mint most Mogos^a tova fel a Völgyben [WH. — ^{a—c}AF]. 1753/1781: mikor Kun Miklos ur . . . az kastélyban bé ment, tsak pusztán találta . . . költőn kért iminnen amonnan [Bozes H; JHb LXXI/3. 231-2]. 1760: oláh Borso Tavalylrol nem maratt semmi, ha-nem im innen im amonnan, ahonnan lehetett denique kéregettem, őtt kupanit [Szőkefva KK; Ks 71. 52 Szám.]. 1794: (A) Gróf Ur pénzen, és a' maga szorgal-matosságával imminen, amonnan, másomnan Szerzette [Mezőmadaras MT; BKG. — ^aA kukoricakashoz való anyagot].

iminnet iminnen, innen; de aici; von da/hier. 1579: Megh ertettek eo kegmek egez varosull az nagy zwkseget ky mind Iminnet s mind Amonnat az varosra Aradoi [Kv; TanJk V/3. 20b]. 1715: a Ponoriak^a az Remetei^b határra csak ugj szállottanak Kőrösből és iminnet amonnan [Lupsa TA; WH. Kosok Juon (70) jb vall. — ^aPonor (AF) lakosai. ^aRemete az előbbivel tőzsomszé-dos település].

iminnét-amonnat iminnen-amonnan, innen-onnan; de ici de colo; von hier und dort. 1597: Keouetkeozik Js-tennek Segitseebeoll ez eztendeig directorsagomban az mitth Jminnett amonnatt waros szamara percipial-hattam [Kv; Szám. 7/X. 1 Jeney István kezével]. 1625: Ezeket az felliul megh irt feoldeket iminnet amonnat hozta zalagian le teuen Daner Miklos vram kezehez [Uzon Hsz; BLt]. 1638: Neha neha Uramis hozogaz imi-net amonet szenat [Mv; MvLt 291. 154b]. 1664: Az ud-var háznál levo Istállot edgyiket melyiket Balogh Sig-(mon)dne Aszonyom akarja egy telre oda engedte ugy mind azon altal maga Lovait, nem iminet amo-nat gyűjtendő Lovakat tarco(n) benne [Mv; MbK]. 1742: Egy Szamosujvári Márkul nevű igen tőkéletlen örmény réa vévén egy Jobbagyomat, Ortájkának vagjis Kereskedő Társának fogadta . . . és iminnét amonnat Haczeg Vidékéről háromszáz nyolczvan forint áron s: v: kecske bőreket szedett fel ad Creditum . . . melly bőre-ket . . . Gyergyóban . . . adta el [Nsz; Ks 91]. 1770: (A jb-nak) Semmi más tolvajságát nem tudjuk nem tapasztaltuk, hanem hogy telen által az hidegnek szenvedhetet-len volta miat iminnet amonnét egy s más darabocska fát el nem vit s el nem egette nem mondhattuk [Mező-pogocsa TA; SzentkGy]. 1840: ide jöttek iminnét amonnét Joszágaikból össze gyűjtött, s ide seregelt szol-galo Embereikkel [K; HG. Vagyasi Dániel lev.]. 1850: Pakuláromnak Testvére Juhaimat esmerte . . . ki mit vett el . . . iminnét am onnét össze gyűjtegette [Nagy-lak AF; DobLev. V/1282].

imitt itt; aici; hier. 1653: Imitt pedig a derék hadnak a vajda dolgot adott, de a vajdát az ország hada elsőb-ben megtolta és ugyan megfutamtotta, és az ágyuit is elnyer-ték | Őrszekapnak ugyan és a magyar és tatár harcrol valamit, de imitt a kik gyalog hamar elveré őket [ETA I, 52, 110 NSz].

Szk: ~ is, amott is itt is, ott is | erre is, arra is. 1623: Egi Markus Vojna neuó Ember ki annak előtő Tóuissy fiu volt Imitis, Amottis Lakuan kezés lótt uolt [Mind-szent AF; WassLt] * ~ s-amott. 1752: ő Excellentiája Réttye körül igen hitvány Kert volt most az őszszel Sarju lételekor s imit s amut feles rés volt rajtok [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 29] * ki ~ s ki amott. 1638: az szeke-retis lattam hofi fel deöle s ki imit s ki amot hever uala benne [Mv; MvLt 291. 124a].

imitt-amott 1. itt-ott; ici și colo; hier und dort. 1589/XVII. sz. eleje: Valamely Heti béres legény nem akarná az eö neki rendelt Mesterét szolgálni, hanem vakmerő batorsággal az Ceh Articulusi ellen fel ruguan eö magát, maganak kezdene imittis amotis miuet epülete fel fogadni, magát mesterre tenni; Ez illen Legény ... ebben a Városban, megh az eö saiat kezeuel se miuehessen [Kv; KómcArt. 7-8]. 1694: Ezen haznak ... oldaláb(an), voltanak oldal kamorák; de azok mind falastol, padlasostol elpusztultak: tsak pusztá Geren-dait tartván egi egi stómpölj imitt amott [Kisened AF; BfR]. 1719: a' kik találnek, ön, Ezüst, Arany vagy rézz materiájú köveket, ne mérészeljék, vagy verőkben, vagy kö lyukokban, imit-amot titkon olvasztani [Torockó; TLev. 8/3]. 1799: Azon Ház helj, egy Ház heljessel tö szomszédas ... körülte vagyon imit amot Valamelj el rongyallat gyalag Kert [Aranyosrákos TA; Pk 7]. 1814: azon Szántó földbe nem volt egyéb csak Tövis, és imitt amott Buza [Dés; DLt 174]. 1835: az Erdő rendibe ne vágattassék hanem tsak imit amot ritkítva ... , hogy az által az Erdőkbe preda és sēmi kár ne essék [Sófva BN; Somb. II]. — L. még BTN² 56; ETA I, 94; RettE 274, 389; UF II, 727, VKP 73.

2. erre-arra; încolo și încoace; hin und her, da und dort. 1593: Az zolgak, zolgakok feleol, kic imit amot lez-zegnek, és el ne(m) akarnak zegeodni biro vram vyologh vgiasztasson rea [Kv; TanJk I/1. 208]. 1634: Egi gal-goci mihali neveó zolgaia hwteos felesegett Es gier-mekett El hagivan imitt amott Cziavaroghvan ment babocra^a doboka varmegieben [Noszolyi SzD; Ks 42. — ^aBáboc K]. 1671: egy nehanször admonaltam az falu-ban ne karitollyon imit amot ha Schola mester [Páké Hsz; HSzJP]. 1683: A pinz dolgat a m<i> nezi, My Vr(am) eoromesebben jo felé p(en)zt venenk tsak hogy mys imit amat, az hun kophotnank egy egy haz jobba-gyot akarnank venni [Diód AF; Incz. V/19]. 1734: Tom-pa Juon Nevü őš örökös Jobbágy imit amat kobor-rolván, vegtere Korodon^a meg telepedett [Pusztakama-rás K; Ks 99. — ^aK]. 1771: (A fa) itt hevert imitt a'mott széljel [Ádamos KK; JHb LXVII/168]. 1847: Asztalos Mesterséget folytató Kászoni András Törvényes Legényeket nem tart mivel nemis tarthat, tsupán tsak o-ljanokat a Kik imit amott hányodnak [Kv; ACLev.]. — L. még ETA I, 84-5, 160; FogE 172, 302; RettE 173, 312-3, 320, 342, 372, 421; RSzF 268.

3. néha-néha; din cînd în cînd; zuweilen. 1770/1771: a' Somlyai rész ... azt kívánnyia hogy mint hogy mindenek még eddig realiter, et formaliter, a' Pos-sessorok közt fel nem oszlottak, ha szintén interimaliter, imitt amott esett is valami osztály, most mindazonal(ta) elsőben két egyenlő részekre ... oszollyanak fel [Fejér m.; DobLev. II/428. 1a]. 1778: Ez az Csáki István apja

volt Csáki Zsigmondnak, kinek jó híre-neve, generositá-sa, még imitt-amott emlegettetik [RettE 387].

Ha. 1758/1763: imitt amatt [MkG]. 1762: lappongat imit amat [Roskány H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1764: imitt amatt [Szamosfva K; Josintzi-osztozás (Mt)]. 1781: imit amat [Torockó; TLev. 2/5]. 1783: imit, amat [Hosszútél-ke AF; Kath.] | imitt amott [M.fodorháza K; Eszt-Mk]. 1788: imit amat [Kutyfva AF; MúzRadák]. 1793 k.: imitt amatt [Gogány KK; LLt]. 1797: imitt, amat. imit amat [M.igen AF; DobLev. IV/777. 18] | imitt amatt maradt [Mv; Told. 42/1.]. 1804: imit Amot [Só-akna MT; Born. G. IX. 1]. 1813: imit amat [Petele MT; i.h. VII. 67]. 1814: imit amat [Dob.; BLt 3].

immán l. immár

immár 1. íme már; iată deja; sieh/schau/seht/schaut schon. 1540: Bathory Andras es Dragffy wram az urakat ygen kerethyk, hogy ew kegyelmek the k: meg ne keslelyek ... mert az (!) mongyak, hogy imar az neme-thek raythok wadnak [Kv; LevT I, 9]. 1559: Immár hoz-tak három lajtba tizenegyedfélszázat^a [TT 1911. 474 Sombory Gergely Nádasy Tamáshoz. — ^aTi. halat]. 1568: e roz kuruat ez gylkossagert, hogy Immár e rouid wdqbe ket artatlant vezet ... beteg agiabol sem giogi-thanam [Kv; Tjk III/1. 45-6]. 1590: mikor immar eynek chendessegebe Jüttunk volna Vargias ffluaba ... hal-lok az J: szauat [UszT]. 1609: imar elis keolt uolt azkor, mikor nekeonk az gratiat exhibealtak [Dés; DLt 315]. 1754: a Házat is immár kettzer fedettem meg [Déva; Ks 75. VIIIb. 110]. 1784: immar Szejes Josef onnan el futot volt [Béta U; IB. Agilis Szejes Péter (57) vall.]. 1827: immár ollyan dolgaim adták elé magokat, hogy ma éppen semmit sem tudnék készülni, és a Halgatok előtt szégyenben maradnék [Nagykadács U; Pf].

Sz. 1653: hiszem nagy dolog, hogy meg sem fogták a madarat, addig immár melyesztik [ETA I, 32 NSz].

2. most már; acum deja; jetzt schon. 1540: kerem mynth kegyelmes uramath, hogy the k: kwlgyen walamy kewes penzt kywel gywgythassam meg a labomath, mert lathya Isten, hogy imár thyss penzennel theb nynchen [Kv; LevT I, 9 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez]. 1546: Banffy Magdolna azony Egy feelel, masfeelel Bogathy Chaspar my athalwnk thenek illyen zerzeesth ... azonyom Ew kegyelme Ez mostan ye-wendet (!) hushagyo kedden keez penzyl aad Bogathy Chasparnak keeth forynthoth, hogy Bogathy Chaspaar ymmar az kezh erdeebete (!) az Ew haza Eppylesere esz chenalthathassara semi faath ne wagasson esz ne hor-dasson [Panot^a; DanielAd. 5 — ^aPanád KK]. 1573: Nyreo Kalman ... vallia hofi Eo Teorekedesere Igrt volt Kalmar lazlo fodor Istwannak 100 fitot zeoleh venny, De ne(m) adhatot penzt, hanem Ezwst mywet adot volt hofi zalogba vesse veres peternek ... azt Im-mar nem twgia ha 100 fi (!) teobete kevesbete kert volt fodor Istwan az zalogra [Kv; Tjk III/3. 234]. 1579: (Az) oroksegheth ... imar az tws^a es harazt nagioz rezre felis wqite wolt [Dés; DLt 205. — ^aÉrtsd: tövis]. 1603: Mochy Nagy Janos vallia ... latam hat Feierdy Ja-nost igen haytiak az varos tehen paztory amaz erosse(n) remenkedik vala hogy ne banchak, nam ke-zekbe vagio(n) imman [Kv; Tjk VI/1. 695]. 1606: doka

giorgj maktalanul meg hala jlleti imar az öröksege Zabo Petert [UszT 20/119 Kovacz Ferencz Bagj (74) vall.]. 1719: az én edes jó Feleségem még hidegült Tetemi im(m)ar nem egyebet hanem az Föld(ne)k az honnan eredetét vették meg asassát kívánják [Gyergyóújfalu; Borb. II Solyom István lev.]. 1749: immar ideje volna hogj a tökéletes valóság bételnék [Hsz; Kp I. 170]. 1777/1780: Végezvén Épületeknek rövid Descriptionját . . . következék immár az ezen részre tartozó Csűrös kertnek Descriptionja [Alparét SzD; JHbK LII. 3. 90].

3. akkor már; atunci deja; da bereits/schon. 1586: Anna Lakatos Gergelne vallia, Amikor peternel az vas botot latta(m) Immar Grusz Leorinszet haza vitte vala [Kv; Tjk IV/1. 547]. 1588: Chyoma Balas perechyeny, Bathory Sigmond Jobagia . . . ezt walla: hogj hallam Az zendeólest hogj león, oda tekintek chyan Janossek fele, hogj Az zolgam kezdé mondany, hatt Immar^a Erdeótheleki Marthon kezében nyncz kopia, megh eóklelte wolt Immar^b chyan Janost [Perecsen Sz; WLT. — ^{a-b} Az első a 2. jel-hez, a második ide, a 3.-hoz tartozik]. 1591: Mikor oda Iutek, Immar el niutoztattak vala az holt legint [Kv; Tjk V/1. 174]. 1600: En a mikor oda iutek az riazkodasra, immar az me(n)te el keölt wala Gergely Lazlotwl [UszT 15/138 Iffiu Bassa Gergely Wdwarhely vall.]. 1638: el menek s el kerem a lakatot de immar be tettek vala a kalitkaba eóckett, s rea veteók oza(n) mys az lakatot [Mv; MvLt 291. 133b].

4. már; deja; schon, bereits. 1568: Consors Emerici Gellyen . . . fassa est . . . hogj mikor Bodog Gabrielne oteth oda huiatta akor Jmar fel nyttak vala az ladat [Kv; Tjk III/1. 208]. 1578: kerik eo kegmet biro vramat hogj . . . obstalna, hogj Nemes ember keozwnkbe ne zallna, Miert hogj penig most Jmar epyteny kezdette a' hazat, fenyegette is Imar az zomzedsagot [Kv; TanJk V/3. 169a]. 1591: En mikor Imar oda Iutek, szintén el akarja vala hadny [Szu; UszT]. 1617: magos ember kerekded abrazattia vala, de imar eóregh ember vala [Szóvérd MT; BfR Cath. Caspar relictia Ioannis Czibi de Bordos^a (65) vall. — ^aUj. 1631: immar akkor kontyba(n) vala az Aszony, de en annak eleótte leany feóuel ne(m) lattam ezt az Aszont [Mv; MvLt 290. 247a]. 1648: mivel Simon Gorgy Ur(am) . . . feleségivel jmar óreghseghre jutata-nak Gal Laslo Uramot feleségivel e'gyüt oda melleje hiva . . . az kik vadnak mindeneket közzé boczat Gál Laslo Uramnak [Dálnok Hsz; Kp I. 63]. 1777: világra bujdosván Szinte két Esztendőig tekergett oda azon Gligor ugy hogj amikor osztán ide Sz Benedekre haza vetódött immár a Felesége . . . fiával régen viselős volt é avagy hogj immár szülte is volt [Szentbenedek SzD; Ks 30. 28]. 1791: a kertekb(en) . . . Cárholi (!) is ugyan szépen vagyon, de immár fel kezdett magzani [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

Sz. 1654: Hallam Pall pap Uramtot feddódue hogj Jstuán deaknak monda, megh az Anyad teje sem uezset ki zsaiaidból, jmmar embert itilsz [Káson; BLt 7 Györgj Peter Imperfaluj (38) pp nyil.].

5. végre; in sifrsit; schließlich. 1592: Niari Marton ereossen kezdé magaban busulni es teoreodni Im ez esse beste kúruak zinte megh emeztenek, zariatok ki Immar [Kv; Tjk V/1. 183]. 1603: Nicolaus Kosa fassus est Darabos Balas . . . El kwle az Aszony embert borert, amikor immar az Azzonj ember haza ieott volna, hat nem hozot bort [Kv; Tjk VI/1. 670]. 1640: hallottam

Golia Geórghyteól hogj mondotta az el szabadított Rabok(na)k hogyi noza ighatok dalolliatok ne fellietek had bozonkodgianak oda fel esse lélek kúruak ne fellietek igiatok immar ha megh szabadítottunk [Szilágycseh; GyK I].

Ha. 1568: Jmar [Kv; Tjk III/1. 240c]. 1573: Immar [Kv; Tjk III/3. 137, 270, 275, 414]. 1600: Jmar [UszT 15/15] | ymar [Kv; Tjk VI/1. 418]. 1604: Jmar [Csekefva U; UszT 77d, 20/319]. 1631: imar. immar [Mv; MvLt 290. 49a, 252b]. 1643: imar [Sófva BN; BesztLt 33] | jmar [Doboka; JHb III/2].

immáris már most; chiar acum; schon jetzt. 1637: ige(n) io szo fogadok legyetek, es azt igen szorgalmatoson, hiuen igazan miuellyetek, alnokságh, es rauaszszágh dolgotokban ne talaltassek, a' mint immáris nemely uakmerő esztelen emberek, magu(n)k szolgánk, és az Is-pán eleót zugolodtanak [Thor. 18/5 fej-i rend. a lázongó torockói jb-okhoz. — L. a rend. teljes szövegét: ETA V/1. 19].

immáron 1. ime már; iatā deja; sieh/schau/seht/schaut schon. 1558 k.: Immaron ved az istennek akarattialból azth az földeth, Melyeth előzor Meg kalchinaltal, Mely vly feier, Minth az ho es Inbibald meg ezth az első teyzin q vizzel [Nsz; MKsz 1896. 286]. 1582: Marta Consors Martini Daly fassa est Monda Kalman vramné, En Immaron oly Nag keserwseghen vagiok ez Lucza miat az en zolgalo leaniom miat hog maid ky zakad a' lelkem, Mert az eóreog mindenkor oda be hewertety, eo lat vramhoz en semmire Nem kellek [Kv; Tjk IV/1. 39]. 1603: Jmmaron Vram my az my feleynkel chak azon gondolkodunk hogj Kegdtékettis az Vr Jsten tarcza es oltalmazza megh [Dés; BesztLt 65 Th.Szabo dési bíró G. Frank beszt-i esküdt polgárhoz]. 1740: Im-máron midőre-hára benne maradhaték a harasztosi jószághban, semmi levél kezemben nem lévén, az udvarházhoz való appertinentiáknak végire nem mehettam [TT 1891. 494 Orbán Elek végr.].

2. most már; acum deja; jetzt schon. 1568: Jmmaron Enneke(m) chyak hath forynthom Maradoth, Chaky wram ys Chodalya wala hogj kegtek chyak anny kewet hagyoth volna [Torda; BesztLt 31 Lucas Pysthaky de Bongarth a beszt-i bíróhoz]. 1583: Jmmaron hogj az kamarakatt ell wegesthek volna attam f. 7 d. 33 [Kv; Szám. 3/IX. 10]. 1620: Eztis hallotta(m) czinige Antaltul mikoro(n) az pallot vayda Janos vra(m) el vagta . . . hallotta(m) hogj zidalmazta, de immaro(n) ne(m) emlekeze(m) rea minth zitta [Páncécses SzD; RLt O. 5 Kadass Demeter (48) jb vall.]. 1629: noha meg engettük volt . . . különvalo Cehet institualni és tartani az Czimaziaknak . . . De mivel immáron bizonyon informáltattunk felőle, hogj az Czimazia Mestereket arra a scissiora, nem valami derekas és helyes ok vitte végeztük kegyel(me)ssen az mint eddigh, ugy ez utann is azon Varga mestereckel egy unio alatt tartassanak [Kv; Céhír. I fej.].

3. már; deja; schon, bereits. 1595: Egyszer hogj Immaro(n) el yeotek uala nagy Kelemenne en teólle(m) kyl-de nagy Keleme(n)ne egy vendelt Agoston Balinthni [UszT 10/14]. 1597: Hozzw Janosne Bek Cata azzoni wallia . . . Hallottam Vicy Ersebetnek zaiabol illien panazolkodasit Marton vrammal walo lakassa feóel

soha nem tudom meggiek, bizony el hagiom nem alhatom el ide haza ieoweök mert oly ige(n) el wntattanak immaron hagi estwe ha fel hinak tiz orakor bochiatanak ala [Kv; TJK VI/1. 61]. 1606: mostan az sok haborusagoknak ideien es ualtozasokban en hozza nioltam uolt azokhoz az foldekhez mostan immaron az bekesegek ideien arra köttem magamot hogi azokat mindenik hatarban ki erezttem kezemből [Uzon Hsz; BLt]. 1653: Isten kegyelmessegiből az Moldauai állapotok(na)k le Csendesitesiben faradozásunk ekkedigh Szerenczeltetvén es immaron tágulánis .. ez jövendő Esztendőbéli Országunk keözönséges Gyulesit sokára halasztani nem akarjuk [WassLt fej.].

immatrikulálás (egyetemi) beiratkozás; înscriere (la universitate); Inskription, Einschreibung. 1823—1830: elmentem a prorektorhoz^a, Meiners Károlyhoz ... és ott immatrikuláltatván magamat, ... mint theologiae studiosus úgy subscribáltam, fizetvén az immatriculálásáért 4 tallér 10 jó garast, a szegények kasszájába pedig 4 jó garast [FogE 210-1. — ^aA lipcei egyetem].

immatrikuláltatja magát beiratkozik; a se înscrie; sich einschreiben/inscribieren lassen. 1823—1830: Minden, aki az univerzitásba^a megyen, 14 napok alatt tartozik magát immatrikuláltatni [FogE 232. — ^aA göttingai egyetemre]. — L. még *immatrikulálás* al.

immaturus kiskorú; minor; minderjährig. 1677: Vezetett volt ennek-elötte-is boldog emlékeztű eleinktől, minden bizonnal ez hazának nagy romlásáról vett experiantijából, hogy soha a' mint eleink ez végezés után, ugy magunk és posteritásink-is immaturus gyermek Fejedelmeket ne válaszzanak, sőt ha proponáltatnék-is, ahöz hozzá ne szollyanak [AC 29].

immediátus közvetlen; direct; unmittelbar. 1749/1778: az Ravasz oldalon valo föld is öss vérségre az Exponens Aszszont és Testvéreit illetik, mint immediatus és közelébb valo véreket [Ilencfva MT; DMLev. 6]. 1816: méltotassék Kedves Soror Vr éretünk magának egy(gy) pár órát vesz, és ezen kérdezett körülállásoknak közelvalo 's immediatus tudója lévén . nekem egy nyomosotska Utasító Informatiot küldeni [Kv; DobLev. V/1000 Szigethi György lev.].

immet-ámmal kelletlenül, kelletlenkedve; fährä pläcere; mißmutig, ungnern. 1653: De sem a hajduk, sem nemesség, sem pedig székelység, sem senki nem mene takarosan és szivesen melléje^a, hanem csak imigy-amugy immet-ámmal és kedvetlenül [ETA I, 113 NSz. — ^aA török pártfogolt Bethlen Gáborral szemben álló Báthory Gábor]. 1817 k.: mindenütt^a Hozának nagyobb, és jobb szőlős helyein vassal karoznak, enélkül ... a' még egy ember egy karot immet ammal (!) bé nyom a' földbe, adig egy más, ha ügyes pallér vagyon mellettek, hártat, 's négyet is bé nyom, és még pedig ugy hogy állondobbul megmarad [Héderfája KK; IB]. 1852: István házán^a és Bükösön lako Czigányok elis esmervén mint hogy Tiszta az adosság, de az ota immet ámmal az irt adosság Interezetek [Nagylak AF; DobLev. V/1378 Dobolyi Bálint nyil. — ^aAF].

immineál 1. közeledik, közeleg; a se apropia; sich nähern, herannahen. 1752: ha az Mlgs Ur azon sz: Devotiora el mégyen azon eo Excellentiájától praefigalt Terminusnak denecessé megh kelletik változni, annakutána immineal az Ország Gyüleisei, és így az eo Excellentiája kegyelmes porontsolattya in praefixo termino nem effectualtathatik [Sáros KK; Ks 83 Fr. Árkosi lev.]. 1775: A' melly 1000 ~ Ezer M Forintokat ... kölcsön venni méltotzatott vala á Mlgs ur, azok(na)k a' közlebb (!) el mult 1774dik Esztendőre competalo Censussát, ... meg eddig nem consequaltuk; immineálván azért mostan, Esztendőnként exhibealando Ratiomnak, terminussa ... méltotassék administraltatni [Kv; SLt XXXIX Pákej Josef lev.].

2. (közelesen) kijön/meglesz; a iesi, a fi gata; (in kurzer Zeit) herauskommen/fertig werden. 1779: ezen Curia iránt le folyván a Mlgs Királyi Táblán a Fiscus Regius Pere és Apelláltatván a Causa, és actu a Mlgs Gubernalis Secretarius Veress Adám ur referádaja alatt a suprema decisio immineálna [Nagylak AF; DobLev. III/522. 1].

3. átv fenyeget; a ameninja; drohen. 1746: executio imminealván a betsülletes Szánto Janos M. Bodoni Magyar és Oláh lakosokra, hogy az executionnak vigorát elkerülhetnék folyamodtanak . Szánto Janos Uramhoz ... hogy adna eö kigyelme 100 ~ Száz Renens forintokat [Mezőbodon TA; JHb XI/28].

immineálándó átv fenyegető; iminent, inevitabil; drohend, imminent. 1711: affele vagus falu közt füsti nélkült valo vagus molnárok ... vévén eszekben a rájok imminealándó terhet, kevés vámacskájával semmit nem gondolván, bizony elébb áll (igy!) [Usz; SzO VII, 165]. 1741: Malombirák atyánkfiai proponálván Nms Várasunk Malmán(a)k immineálándó ruináját, Concludáltuk, hogj a' Csatáni gyalog zsersek' fordittassan(a)k, ezen következhető ruinán(a)k reparatiojára [Dés; Jk 548b. — ^aA várossal tőzsomszédos Csatán jb-falu gyalogszeresei].

immineálhat átv fenyegethet; a putea ameninja; drohen können. 1737: ha Hid iránt defectus leszen, mind Nms V(á)r(me)gjenk(ne)k nagy kára, mind Nms Várasunk(na)k utolsó pusztulása is immineálhat [Dés; Jk 472b].

immineáló 1. közeledő, közelgő; care se apropie; sich nähernd, herannahend. 1768: Az mult napokb(an) Zilahra fordultam vala bé, s a Consistorialis becsül(e)t(e)s emberek hozák elé a Tlts Tiszt(e)l(e)t(e)s Praedicatorok marasztásának már szinte imminéaló idejét [Szilágyfőkeresztúr; WLt Dobai Sándor lev.].

2. átv fenyegető; iminent, inevitabil; drohend, imminent. 1738: Nemes Várasunk Malma gáttján(a)k imminealó ruináját, magok kötelességek szerint proponálván Malombirák atyánkfiai ó kglmek, minthogj mostan semmi emolumentum nincsen a Malomból, mellyel azon imminealó 's jelenis lévő ruina reparáltathatnék, Concludáltuk hogj minden ökrös és lovas atyánkfiai ó kglmek ... veturáztassan(a)k 's vecturázzanak azon gát építésére egy egy szekér vészszöt 's egy egy szekér töviszet [Dés; Jk 508b]. 1775: jött hozzám egy zászlótartó egy kaplár ... s egy közember a Würtemberg regiment-

jéből . . egymás között kezdettek discourálni az akkor immineáló prussussal való hadakozásról, az hová ők is mentek akkor [RettE 351-2].

imminencia fenyegető veszély; periculul care amenință; drohende/imminente Gefahr. 1618: Bizony Kegyelmes vram, elég szomorú búsulásokba vagyok, látván az imminentiákat [BTN 120].

immiszeálja magát vmibe beleelegyíti magát, vmibe beleavatkozik/elegyedik, belekeveredik; a se amesteca in ceva; sich hineinmischen/mengen. 1619: talám nem ilenék, hogy csak oly ember is bójőne véle^a, azki attingálná az Jenő felől való tractatust, azaz, hogy eddig való tractatusba ne immiscealna magát ea ratione [BTN² 186. — ^aA küldött székérrel]. 1677: a^a Circáláson kiadatot akar mi nével nevezendő malefactoroknak bűntetésekbén, magokat ne immisceallyák a^a Szász Tisztek és Patronusok [AC 121]. 1722: hozodvan élő az eőkigjelmék malmanak dolga, melynek is gatokal való kötésék miat jól lehtë nekem is . . holmi karaim és Praetensioim volnanak és lehetnének, de en, Ugi Feleségem is még fontolvan jsténnek és Anima adversiot magunkon fén továbbra nem tartunk és minden az iránt . . . való Praetensionkrol lé mondunk, és sémmi nemű Törvénykezésék, litigatiok és gyűlölközesékbén magunkat nem immisceáljuk [Sövényfa KK; MbK 139]. 1744: Popán Vasília az azon embert titkon, annális inkább másokat nem lappangtatott, tudva szállást gonosz tolvaj emberek(ne)k nem adott, se maga hasonló tolvajsággal nem élt, effélék(en) magát nem immiscealta [BSz; Ks].

immixálja magát beleavatkozik vmibe; a se amesteca in ceva; sich hineinmischen. 1705: Josephus^a az ország igazgatásának dolgaiba sem egyszer sem masszor magát nem immixálta magát [WIN I, 447-8. — ^aI. József].

immobilé ingatlan; imobil; Immobilien. 1753: semmi mobilékban nemis participálotanak, magok igaz vérségekre rehebealt immobiléknél egjebekben [Keresztúrfiszek; Sf]. 1760: Néhaj jó emlékezetű edes Atyánk decessussán mi fiak maradván minden némű mobilek és im(m)obilékb(an) említett edes Anyánkal egyetemb(en) mint testamentum nélkül meg holt Ns ember(ne)k bonumib(an), kihez képest hogy azon Bonumok egy szóval akár mi nével nevezendők légye(ne)k Mobilék, bator im(m)obilek mi közöttünk hárman tam lege Patriae, tam Jure naturae aequaliter subdividáltassa(na)k aláztatosan meg kíványuk [Oroszfalu Hsz; BLev.].

immobilia ingatlan; imobil; Immobilien. 1760: Az Mobiléiák(na)k és Im(m)obiliák(na)k azon aequivalens valorával kel tempore reuolutionis visza jöni azon Jóságának a^a mint által mégyen [TL Miss.]. 1765: En Fülep Ersebeth Neh. Sz: kiralyi Samuel özvegye . . . elő nyelvel vallom, hogj Torda Varossáb(an) . . . amely mobiliákat, és Immobiliákat birok, mind azokat a fiam . . . engedel-méből birom . . . tsak életemig hadta kezemnél, mint jo lelkű fiu, hogj hasznából elhessek [Torda; TJKt V. 286]. 1804: a fellyebbekb(en) meg allittatt principiumok szerint köteleztettnek az Osztozo Felek mind az Ingo, mind az Ingatlan Jokra nézve a Nyilakat ki dolgozni, az

adaequatiot meg tenni . . . hogy azokhoz képest az Ar-biter Birák azokat reveidálván 's edgyeztetvén az investitúrákra nézve magok Itéleteket meg tehessék 's az az immobiliékre nézve is határoz hassanak [Szentimre AF; DobLev. IV/874. 6a].

immobilis 1. mn ingatlan; imobiliar; immobil. 1593: Miert hogi constal az bizonsagokból hogi Mikes Peter ver zarent valo attiafia volt Theoreok Janosnenak az harmadot el veheti Mikes Peter, de miert hogi az eoreok-seg veztegh allo marha, Immobilis, annak okaert kwlombe abba reze nem lehet, hanem ha rea zal lakni es vgi biria az eo rezit: de ammi Ingo bingo marhak vadnak abbol el veheti az harmadot [Kv; TJK V/1. 392].

2. megmásíthatatlan, rég megmásolhatatlan; de neschimbat; unabänderlich. 1733: Nemzs Albisi Bod János Vr(am) es Nzs Eczenk András Vr(am) . . . tőnek egj más között, illyen irrettractabilis és immobilis vásárt avagy emptionalis alkalmat^a [Albis Hsz; BLev. — ^aKöv. a részletezés].

immunizálás mentesíttetés; scutire; Befreiung. 1681: Effele immunizálás(an) penig magok(na)k perpetuitast nem ve(n)dicalhatnak; mert valamikor fog tecezeni a D. Terrestrisnek (: úgi kívánván az szükség és alkalmatossagh :) elebbi tartozo szolgálatyokra eőket szabadon fordíthatia [Vh; VhU 199].

immunis 1. (adó)mentes; scutit (de impozite); (steuer)-frei, bar. 1594 k.: Latvan penigh ezt az raitunk ualo nagy inseget, es el uiselhetetlen nagy igat, sokan keozwlwnk külemb kwlomb fele refugiomokat keresuen magoknak, nymellyek keozwllek ide Nagysagodhoz conflualnak, es exemptiot, auagy Nobilitatiott magoknak impetraluan immunisek leznek azokis az keozenseges tere uiselesteol, es ezkeppen minden feleol mind az postasagnak, mind az zegeny uarosnak zwkseginék es ado fizetesnek terhe, azokrolis zaltan zaluán reank telliesegel el nyomorottunk [Dés; DLt 247]. 1614: ez vitan senki Jozaga semmi adozasbol Immunis ne legyen, hanem az mi Jozaginkal egiarant ualo terhet uisellienek [Ks 78 ogy-i végzés]. 1671: Lugosiak Hátzoki vámtól immunisok [CC 263]. 1684: jelentven Meszaros Bacsí Istvan Ur(am), mivel hogy ő Kigielmenek szük haza tája volna, az szallo tartasra azonban az hazanak terhe viseleseből nem akarna imunis lenni . . . kere ő Kglme benünkét hogy ha tudnánk olyan szallo hazat el adot, bar csak fundust szereznök ő Kigielmenek . . . megh adgya az arat es szálló hazat épit rea [Kv; ACJk 51b]. 1727: Mivel hogy a nemes Vármege^a a mindennapi tereh viselés mián nagyon kezdett enerváladni, végeztetett azért, hogy a mely jövevény emberek vagy a Székely földéről, vagy pedig másunnan jöttek, ha csak authenticum testimoniummal nem demonstrállyák magokat jószágos embereknek lenni, és hogy adózástul magok helyiségekben is immunisok voltak, az ő Felsége quantuma az ollyanokan hogy megvétecsék decernáltatott [Told. 2. — ^aK]. 1737: Az udvari birák, gornyikok, kádárok, Halászkok és Korcsmárosok a dézmától immunisok [Hidegzsamos K; GyU 402]. — L. még AC 214.

Szk: ~ nemes(ember) adózástól mentes, nem adózó (nemes). 1809: ha Ő Felsége azon Kegyelmes Rendelést teszi irántunk, hogy az ado alol ki vétetünk, műis az Ha-

za Törvényei szerint, a több Immunis Nemesekkel edgyüt az Adozás terhe alol pihenésünket érezve birtakinkhaz képest Insurgalni tartozunk [Asz; Borb. II]. 1823—1830: Vagyon Székelykeresztúron egy Rátz Salamon nevű immunis nemesember [FogE 59].

2. ~ ház adómentes/adózás alá nem eső ház; casa neimpozabilă; steuerfreies Haus. 1776: Civilis Protectio alatt valo Immunis házak ... Három fa Commissariusé Nyolc temetőké [Kv; Ks 11. XLVI. 25].

3. mentes; scuti; frei. 1600: Noha az Directorok Praetendaliak azt hogy az Bochkaj kborlo hada keozott leott volna kit egy bizonisagal megys bizonitanak, in c(on)trarium penigh három bizonisagawal attol immunisnak lenny referalia tetczik az theorwennek hogy azon meg eskeodgyek hogy eo azok keozott az kborlok keozott nem volt se semminemee kborlast kart nem teott az varoson ... kyn ha lural attol simpli c(ite)r meg menekedik [Kv; Tjk VI/1. 419]. 1602: amegh ilyen izonyw keppen az had nepey es praedelok keorneyleonok forognak hogy az varosnak mindenestel fele reze vigiazzon eyel es nappal huzon negy egez oraigh, senky etteol penigh Immunis ne legyen se keol-seo leowewenjek se varosbelyek [Kv; TanJk I/1. 400]. 1637: nekwnk iobbagisaggal, s engedelmességgel ne tartozzanak, hanem tollunk teljességgel immunisok legyenek [Torockó; TLev. 8/1]. 1671/1681: Ez Supplicans mostoha Fiajra kik masunnan jöttek földemre lakni, lé-mstohá tekintetem, meg engedtem, hogy az Boksa czinalas-tul^a Immunisok lévén esztendőnként adgyanak öt forint Taksat; de maga Nandra Gyura eze(n) Immunitással nem élhet [Vh; VhU 480 Thököly Imre vál. — ^aÉrtsd: szénégető boksa/máglya-készítéstől]. 1706: Az Jobbágyok megh az Vár hányástolis immunisok akar-(na)k lenni, egyeb Contributiokb(an) se(m) akarnak contribuálni [UszLt XIII. 94]. 1740: Tartoznak^a ... két Béreseket magok költségeken tartani a' Gy. Sz. Királyi Curia(b)an Mikor a' Béres tartást kettő a' jobbágyok között fel vállalja, azon esztendőb(en) azon két jobbágy mind(en) egyéb szolgálatlól ... immunis [Runk TA; Ks 89. 58. — A runki jb-ok]. — L. még SzO VII. 392.

Szk: ~sá tesz mentesít. 1632: Kozta Miklost ... mindennemű ado fizetéstül immunnissá töttem [Vh; VhU 387-8]. 1784: Nemes Erdély Országá Métoságos Statusi azon onust agnoscálván magokra válolták, és Méltóságos Gróff Gubernator Haller János Urat az alól absólválták, és immunnissa unanimi voto tették [JHb LXVI/38].

immunitáció mentesítés; scutire; Befreiung. 1714: Enyedi János, alázatos Instántiája mellett, remonstrállyá Néhái boldog emlékezetű Mátjás Király Privilegiumat, és annak az Felseges Nehai Leopoldus Császártól lett Confirmatioját, mellyek szerint az Contributionak terhitől azon haznak^a lakosai a melyben most vagyon immunitálttanak; Melyhez képpent hogi ő kglmétis azon Szabadcságban, és Privilegium(m) szerint valo immunitatiojában kglmekis meg tarcsa, a mi Néhái Kglmes Urunk parancsolattja lévén; miis authoritate Nostra parancsollyuk [KvLt I/212 a gub. Nsz-ből. — ^aMátjás királynak Kv-t ma is meglévő szülőházát]. 1809: Azon törvények és Flgs rendelkezések, mellyek a Bányászok(na)k és azok mellett lévő Személyek(ne)k immunitiojáról Szollanak az arany és ezüst mivelő Bányászokra nézve

lévén készítettve azok a' könyörgő Társaságokra^a ki nem terjesztethetnek [Torockó; TLev. 9/43. — ^aA torockói „Metalurgica Társaság”-ra].

immunitál 1. mentesít; a scuti; befreien. 1649: Haczok nevű Varosomban megh telepedet Jövevény kereskedő Görögöket es Olahokat ... minden paraszti szolgálatul, adozastul, szedő vévő expensaktul egyébarant Immunitaltam, hanem csak esztendőnként négy négy forint taksat tartozzanak adni, es ket napi aratassal, egy napi kaszalással szolgálni [Vh; VhU 311-2]. 1668: (Járai Istvánt) mind öreg elemedett ember korára ... kegmességünk accedálván es esztendőbeli hadi expeditiötul immunitaltuk ez leuelünk által [Berz. 17a. LXXV. 6 fej.]. 1674: Szent Király^a nevű falumban lako Paduran Janos nevű örökös jobbágyom ... ki vivén, es immunitalvan, tettem es rendelte(m) Hunjad varahoz tartozando több lovas szabadossim közzé olljan okon, hogy lova hatan jo fegyveressen, es ruhasson mint az több reghi szabadosok tartozzek szolgálni [Vh; VhU 234. — ^aH]. 1700: (Lökös Pál es felesége) ezekre^a örekségek miatt annyira debilitalodta(na)k, hogy tellyességgel alkalmatlanok, maga Lökös Pál többire világtalan, az Felesége gutta ütött ... a falu közre valo szedéstől, vévés-től immunitállya tellyes életében [Kibéd MT; MMatr. — ^aQuartélyozásra, hadakozásra, bíróságviselésre]. 1736: Nem lévén immunitalva Szabo Gabor ur a' Contributiotal az Quartelyosnak fizetendő Zab szena pedig hasonlo dolog lévén tartozik masokkal annak administratiojáb(an) Concurralni [Torda; TJKt I. 118]. 1777: A Biro Jánk Nikula két Házos fiát ... az Udvari Szolgálatlól 14. Esztendők alatt immunitálja [H; Ks 111 Vegyes ir.].

Szk: fejről ~ személyére nézve mentesít vkit. 1779: Pap Lupoj ... nemes Doboka V(árme)gjeben Kecske hátra^a menvén lakni őt az nemes V(árme)gje Fejéről immunitálta az portio alól förről portiot nem atta(na)k [Girólt SzD; GyL. Pop Dumitru (98) ns vall. — ^aSzD].

2. ~ja magát mentesíti magát; a se scuti; sich von etw. befreien. 1736: ha valaki idegen az ő vezetek alatt magát a vám adastól immunitálnia comperta rei veritate ezen reflexiöt amittallyák eo facto [Torda; TJKt I. 114].

immunitálhat mentesíthet; a putea scuti; befreien können. 1747: minthogy a Melgos Statusok determinatioja az, hogj a' kinek két harom jo hej tarto portiozo emberei vadnak, azok immunitaltassanak, az Instansnak pedig tsak edgj embere va(gyo)n per hoc a' Magistratus nem immunitalhattya [Torda; TJKt III. 178].

immunitálódik mentesül; a fi scuti; enthoben/befreit werden. 1744 k.: Vagyon egy Borbelly István nevű actualis Borbej, kiis ide házasodott völt, de innen el ment lakni Udvarhelyre annak utanna hirtelen hálalos Casusok esvén a Szekben a Pleuritis miat, ugy hogy majd aszt gondoltuk hogy Pestis orialodik, consultalodván a Szek együt irtunk neki hogy jöjjön viszsza, efficiallyuk N. Haromszek előtt hogy immunitalodik a Contributiotal, a mint hogy a mint assecuraltuk efficialtukis Nemes Haromszek eximalta [Miklósvárszék; INyR]. 1762/1792: méltotassék productionkot meg visgálni, es nekünk authenticé ki adni, hogy ... minden nemű extraordinarium Servitiumokból immunitalodjunk [BLev. Transs. 22].

immunitáttatás mentesítettés; scutire; Befreiung. 1700: Méltó consideratióban veven Csatani Csörke Varcusj Janosnak, kedvetlen öreg állapotra jutott erőteljen venseget egy felől; más felől hogy herilesnek mestersegevel taplalván nagy részben világi boldogtalan eletet mas jo Embereknekis mellette valo instantiajokat circumscribaltuk unanimi consensu esztendeig valo immunitatatanak allapottyat három M. forintokra azon három forintokat adgya az uj Hadnagy kezebe es azon esztendőben minden Jobbagyi szolgálatul immunitatassek [Dés; Jk 302a]. 1728: Mgos Groff Gubernator Kornis Sigmund Uramhoz .. a Quartelytul valo Immunitatatanak iránt alázatos Instantiankal Expediáltak .. Irsaj István és Hadnagi Löcsey Joseph Expressus Atyánkfiait elő Kglmeket [Dés; Jk 378b–9a].

immunitáttathatik mentesíthetetik; a putea fi scutit; entheben lassen können. 1740: Johannes Perle .. Armen Szamosújvárensis, Nemes Várasunkba lakásra békjóni (igy!)^a Hogi .. a' Militia tereh viselése alóli quartely szupportálástól, és közönséges szolgálatoktól immunitáttathassék az Impracticibile minthogi Nms Várasunk felette sok terhek alá vettettetett [Dés; Jk 533b–4a. — ^aTollban maradhatott: instálja v. kéri].

immunitáttatik 1. mentesíttetik; a fi scutit; enthoben/befreit werden. 1673/1681: Mint hogy magais azt írja, hogy az Tiz kordovan búrnék ki készítése, es megh fizetése öt forintban fel telik, adgyon azért öt Forint Taksat, s am immunitatassek az paraszti szolgálatul [Vh; VhU 464 Thökölyi Imre vál. — ^aA kérelmező jbtelken lakó nemes]. 1677: sem Deszni^a vidéke, sem más, nem immunitáttatnak a' Circálástól [AC 120. — ^aDézna Arad m.j. 1695: Dezma adástul es immunitáttatik Malom Biro Uram [Kv; SRE 31]. 1723: az udvari Birák, az kik falu szeriben házatt tartat(na)k az körül valo Contributiurul ne immunitatassanak [Told. 2]. 1738: Concludátatott, hogy Mlts V. Colonellus Franciscus Ludovicus Tyrhám Ur ó Nga konyhajára pénzen administralandó Culinárekat administrallyon 's szerezzén Lénárt Kerekes Mihály atyánkfia ó kglme; kiis ezen szolgáltyáért .. a Postálkodástol immunitáttatik [Dés; Jk 491a]. 1745: Két selléri a Quartelyosnak való fa hordástól és Strásálástól immunitáttattak [Torda; TJkT II. 51]. 1753: az Instans mint régi óss Donatarius immunitatassék ha szintén mostan Jobbagyi nintsenek is [ÚszLt IV. 49].

2. kirekesztetik; a fi exclus; ausgeschlossen werden. 1701: Az malombeli reszekbol az eotódik rész illetvén az Relictát vra neve viselésigh azért az malomhoz kívántato dolgot resze szerént tartozik p(rae)stální, es az vámbolis az szerént részét kiadni, ha penigh n(em) p(rae)stállia, az vámbolis immunitáttatik [Kissolyos U; BLev.].

immunitás mentesség (vkinek v. vmely közösségnek vmitől való mentes volta); imunitate; Immunität, Befreiung. 1587: Miuel hog Nagos Vrunck my nekunk^a Sibon^b felete sok bajajnk vadnak melljeket nem pacjalhatunk, seöt az mj kereskedesunkben is w nagá Veseleni Ferecz (!) vrunck akar minket haborgatni az mj immunitassunk (!) es priuilegiomu(n)k ellen meljert mj kenszeritetu(n)k az Sibon valo portusunkat el hadno(n)k [GyK.

— ^aA dési celléreknek ^bSzibó Sz]. 1594 k.: Vagion ... ezen kiwlis sok nyauaiának, es bantasunk, az keoztwnk ualo Nemesseg miat, kik naponkint meg sokasoduan keozeottwnk az Nagod Zegeny uarosanak immunitassat opprimalni igiekeznek [Dés; DLt 247]. 1617: Boyer Janost minden Neuel Neuzezendő Eöreökséginek elebbi regy Szabad vsüssaba(n), Saiait Iouainak Dominu(m)aba(n) megh haborgatni es megh bantani Ne engedgie Semmikeppen praeter Viam et processum Juris; Sött inkább; elebbi Immunitassiban ... minden modon megh oltalmazza Kg(te)k [Szád. fej.]. 1671: Hoztak ilyen alkalmatlanságot-is-bé némellyek, hogy közönséges Priuilegiumokan kívül olly immunitast s' Priuilegiumot extraháltak, hogy közönséges tereh viseléstől immunisok legyenek [CC 41]. 1749: Az Contro versianelkül immunitasb(an) levő Nemes Ember(ne)k az N(e)m(e)s Ország es Szekely Natio Conclusumi szerint Birajok, oszkotarjok engedtessek [Hsz; ApLt 3]. 1784: Ezek azon házak mellyekb(en) lako Gazdák semmi közönséges költségbenis minket nem segitlenek, hanem immunitasban vadnak [Torockó; TLev. 419. 18b]. 1809: Kolosváratt Szabad Királyi Városban tartatt Nemes Ország Gyűlésére ebbéli sérelmünket alázatos könyörgő Levelünkben, eredeti Priuilegiumunkat, mind penig Nemesi Praerogativánkat, Törvényekkel, es Felséges Királyi Kegyelmes Válaszakkal, Diplomakkal erőstetve oly bizadalommal, es reménységgel, hogy hajdani Székely Priuilegiumunkban es Nemesi Praerogativánkban viszsza tétetünk, es azon Immunitással élünk mint más Nemes Hafiai es Atyánkfiai bék attuk vala [Asz; Borb. II].

Szk: ~ban megtart mentességében meghagy/maraszt. 1649/1681: mind az mostani, s mind következendő Vajda Hunyadi varom(na)k es ahoz valo mind(en) Joszagimnak Praefectussi Udvarbiraj, Porkolabi, varos Biraj, Polgari Fohnagy es Esküttei ez tölem nekik^a adott Immunitasb(an) tartozzanak megh tartani, es sokkalis megh tartatni, söt ez kívül cselekedők, es haborgatok ellen mind magat mind posteritassit ... megh is oltalmazni [Vh; VhU 230-1. — ^aA mentesített személynek] * ~ban megtartatik. 1677: Azon Székely Natiobélek, hogy eckédiglen observatatot szabadságokban, es immunitasokban meg-tartassanak, es törvénytelen Executiokkal ne terheltessenek, a' szokot helyeken valo vadászat, halászat, barmoknak havasokon valo legeltetések, bööröknek es egyebeknek szabados adása es vevése ... ez után-is helyben hagyattassék, végeztetett [AC 149] * ~sal él mentességet élvez. 1610: Kozma Telke Neueó falunak . megh engettuk . hogy az minemeó Immunitassal egieb dezma adatla(n) szabad Olahsagok ez Orszagb(n) elnek, vgi mint Buzabol, Borbol, Baraniban (!), rosbol, Zabbol, Mehbeól, es egieb minde(n) vetemenjeknek dezma adasabol eökis azierint elhessenek [BfN fej.] * ~sal élhet mentességet élvezhet. 1673/1681: Ez Suplicans mostoha Fiaira kik masunnan jöttek földemre lakni lévén tekéntetem, megh engedtem hogy a Boksa csinalastul Immunisok lévén esztendőnként usq(ue) ad beneplácitum adgyanak öt forint Taksat, de maga Nandra Gyura ezen Immunitassal nem élhet [Vh; VhU 480 Thökölyi Imre vál.]. 1677: az igaz Unio es Concordia azt-is kívánván, hogy a' mint a' Városok külső jóságokat-is egyaránt birnak ... a' köztők residealando egyéb Natiobélek az ő ot valo állapottoknak, es örökségeknek mivoltok szerint, ők is a'

Városoknak Privilegiumival, szabadságival, és minden immunitásával egyaránt élhessenek, es semmiben feljebb ne aggravaltságának [AC 161] * ~sal *életi magát* mentességet élvez. 1629: az varga mesterek az Czizmaziakat, mint szintén magokat immunitással, prerogativával és illendő beöczülettel éltessek [KvLt Céhír. I. fej.] * ~t ad (a jobbágyi szolgálattól) mentesít. 1620/1681: Vajda Hunyadon lako Lugusi Mihály Udvari gyalog Drabantunknak megh tekintvén jambor szolgálattat, kegyelmességünkől immunitást adván könyörgésére Hunyadon lako Eötsének Sztoikának. Hadgyuk azért es paranczolyuk ennek utanna ne kényszerítessék az Jobbagysagnak szolgálattára, hanem mindenekül immunitis legyen addigh, az migh az Battya Lugosi Mihály Udvari Seregünkben lakik [VhU 279 fej.] * *nemesi ~ban él* nemesi kiváltságot élvez. 1839: Néhai Ns Nagy András és édes Testvére Nagy Mihály egész életében mindég nemesi Immunitásba éltek [Érkávás Sz; Borb. II Nyisztor György (65) gkat, nemesek hadnagya vall.].

immunitus mentes; scutit; frei, ledig. 1673/1681: Szent Király nevű falumban lako Paduran Janos nevű örökös jobbágyon kivívén, es immunitalvan, tettem és rendeltet(m) Hunjad varahoz tartozando több lovas szabadosim közzé olljan okon, hogy lova hatan jo fegyveresen, es ruhasson mint az több reghi szabadosok tartozzek szolgálni. parancsolom hogy mind(en) paraszti szolgálattól immunitus(nak) ismervén lenni, a' tölem adatott szabadsagb(an) meg tarcsák, es az szabadosi rend, es szokas felet semmire ne erőltessék [Vh; VhU 234 fej.].

imola, imolya Hn. 1583: Imola [Bikafva Hsz; HszHn 57]. 1618/XVII. sz. köz.: Ugian annak az labiabban Imolyának híják egy darab [Kovácsi K; EHA]. 1650: Imola [Ikafva Hsz; HszHn 61]. 1682: az Imolab(n) (sz) [Kide K; BHn 87]. 1694: Imola nevű helyben (sz) [Lázárfva Cs; EHA]. 1698: Imola [Lemhény Hsz; HszHn 64]. 1711: az Imolaban ... parlag [Kide K; BHn 57]. 1760: Imolahát [Futásfva Hsz; HszHn 60]. 1768: Imolában (sz) [Karácsonfva MT; EHA]. 1800: Imolamező [Ikafva Hsz; HszHn 61]. 1807: az Immolában (!) [Kide K; i.h. 98]. 1828: az Immolában (sz) [Kide K; BHn 100]. 1891: Zimola [M.bikal K; Jankó, Kszeg 16]. — L. még AE 457 kk; BHn Mut.

Kiden (K) még 1941-ben is egy enyhén menedékes oldal neve *Imala* ~ *Imolab* [BHn 106]. Az előbbi forma nyilván a címszó *a*-zó alakváltozata (a Mezőség északi szélén fekvő Kide e terület *a*-zásában osztozik!), a második alak a helyhatározóragos *Imolába* ~ *Imolában* formából elvont népetimológias származék éppen úgy mint a Kolozs megyei M.bikal *Zimola* helyneve is a hat. névelős az *Imola* szkból kivált népetimológias jell-ű szóhatártévesztéses alakváltozat. — Magának a köznévknek és helynévi származékainak szóföldrajzi jelnyelvére és eredeténék tisztázatlanságára nézve I. SzJ 843., TESz *imola* al.; AE 457 kk. — Kelemen Béla tájékoztatása szerint Csikban és a székelységben másutt is egy hosszú, kemény szárú fűfajtát illetnek e nével. Az olyan szénát, amelyben imola van, a növényevő állatok nem kedvelik, s ezért a gazdák elkülvitene tartják. Az imolás széna olyan gyenge minőségű széna, amelyben imola is van.

imolás, imolyás 1777: az nyáron Aszszonyommal takaránk négy bugjácska köves és Imolyás szénát, melyet a víz megáradván azután elvive [Martonfva Hsz; HszJp].

Hn. 1618—1619/XVII sz. köz.: Imoliásnak (!) hinak ottis egy darab^a [Kovácsi K; EHA. — ^aFöldet]. 1755:

Az Imolásban (sz) [Burjánosóbuda K; BHn 40]. 1759: Az Imolasb(an) (sz) [Lázárfva Cs; EHA]. 1784: Az Imolás nevű helyben (sz) [Diós K; BHn 68]. 1843: Imolásba (sz) [Lázárfva Cs; EHA]. — L. még BHn 41.

impaciális pártatlan; imparțial, nepártinitor; unpar-teisch. 1729: Nemes Belső Szolnok Vármegyének arra alkalmas Tisztyei által, légyen ujjabb Oculatioja mind a két Malomnak, adhibeálván ahoz értő imparcialis Malom Mestereket is [Ks 25. IV. 18M gub. hat.].

impediál 1. akadályoz, gátol; a stínjeni; hindern. 1665: Galgai Racz Peter Hivünknek ... Kapolna^a nevű Falut conferralvan ... Rakoczi Gjörgi ... ujjolag ő Kgl-me(ne)k attuk, es birodalmab(an) confirmaltuk ... assecuralljuk ő kglmet, hogi sem mi, sem Successorink ő kglmet es ő kglme maradokit nem impediálljuk, haborgattjuk annak batorsagos birasab(an) sem most sem enekutanna [JHb I/8 fej. — ^aSzD]. 1671: Hogy az Ország-nak Libera Electioját, semmi úton nem impediállja telles életében^a, hanem azt az Országnak meg-szerezni igyekezik, és senkire az Fejedelemséget nem transferrálja [CC 7. — ^aBarcsay Ákos fej.; az idézet a beiktatás-kori fejedelmi „conditio”-kból való]. 1689: Masodikban tarthatták megh bantodasokat, hogi az Rontho hazhelyenek bé kertelését impediálltattam [Szökefva KK; Szád. Sárosi János kezével]. 1723: a' Deesi gát impediállja az Ur malmát, hogi jól ne(m) forog [Désakna; Ks 25. IV. 5]. 1776: A' Törvény ... mondja, hogy az Atyáknak vagy Anyáknak a' hány Gyermekek vagyon, annyi fele oszol a' Jóságok, mely osztályt ab A(nn)o 1760 Vérem mindenkor vagy edgy vagy más kifogással impediálták [M.köblös SzD; RLt O. I. 2-3]. 1801: (A helyet) az akkoron Volt ide valo Udvari Tisztze ... rehabilitálni ki tartatni akarván, ki impediálta, mi formán, hány esztendeje ... nevezze meg a Tanu [F.szócs SzD; TKI]. — L. még AC 119-20; CsH 349; ErdO II, 35; TML IV, 176, VI, 554.

2. megakadályoz/gátol; a împiedica/opri; verhin-dern. 1724: Pasko Sigmond vram az garádicson impediálta Nalácsi László vr(ama)t hogi el ne mennyen [Bokaj H; BK 284 Nic. Bokeján (20) jb vall.]. 1735: én ezen Inquisitiót eddig impediáltam, de már most nem incumbál hogy impediálljom [Lozsád H; Ks 99 Györffi József lev.]. 1749: a Falus Biro kötötte fel a Kis Sajoiakat 3. forint birság alatt, és a Tit Exponens Aszszony mikor a malom Gátját meg akarta köttetni és dugatni az Tit(u)-lalt Aszszonyra és embereire ráá mentek s impediálták ugy hallattam masoktól [Kissaj BN; BLt Szentivanyi Vonya (25) jb vall.]. 1764: minden fundamentum nélkül impediálni az oculatiót nem törvényes [Torda; TJkt V. 232]. 1782: Az ide rekesztett Testimoniumból méltoztatik Ngd és a Tekintetes Tábla meg látni, az tudva lévő újfalvi Zallogos Causánkban hogy bátorokodtanak ismét másodsor Komáromi Sándor, és Arkosi István Vraimék repellálni, és az execu(t)ót fegyveres kézzel impediálni [Ne; DobLev. III/564. 1a]. — L. még TML I, 565; CsH 342.

3. háborgat; a stingheri; stören, belástigen. 1677: Salanki Janos Ur(am) vagi Felesege, sem semminemű posteritassi ne Impediálnak ezen fen specifical házakban elő kglmekett [Ne DobLev. I/25]. 1699: Danfalvanul el budosott Biro Balas nevű jobbágyokat Adák ... Nem-

z(etes) Altorjai Mihalcz Miklos Ur(amna)k . . . tali conditione hogy ha ő Kglmekét valaki ezen jobbágy felől via juris vagy pedig alioquin impiedialna . . . az említett venditorok tartoznak mindenkor és mindenütt evincalni Nemz(etes) Mihalcz Miklos Ur(am)ot feleségét és legatariussit [Szentmihály Cs; Borb. II]. 1772: ha sem a Táblán nem succumbalnak, Sem p(e)d(i)g Székely Ferentz Uram qua immediatus Successor a Baro Urat Törvényesen nem impiedially; tehát ő Naga expirato Termino quindemali a Pénzt el hozza [Torda; JHb XV/36].

Szk: *vki vkinek az szőlőjét ~ja* vkit szőleje birtoklásában háborgat/megháborít. 1667: szeőlömet az J, immar edgy nehaniszor impiedialta potentia mediante sok helyeken hol edgy singnit hol nagyobbat el foglalt s kapalt benne mostis pacifice birja ellenem [Kv; RDL I. 148b].

4. gáttal/gátkötéssel ~ elgátol; a zágázui/stávi; dämmen, deichen. 1723: az Küküllő Vize az Sövényfalvi^a Pallo veginel Csinált magának egy árkat, mely árkan ha eddigis jászoly Gáttal nem impiedialtam volna az Küküllő vizét egészen az Küküllő azan fojva el és Malmat oda hadta volna nekem nagy kárammal [MbK 163. —^aKK]. 1750: az nem regen lett árvizek alkalmaságával, ha totis vicibus az Néh: Mgos Grofne Aszonyom azon nem solicialodott volna, hogy igen terhes és bajos gat kötéssel a Marost nem impiedialta volna csak egy aradással mind el mosna mind az udvar hazokat mind pedig a Falut [Kimpurj H; BK nro 144 J. Pulya (35) ns vall.].

◇ **Szk:** *~ja vkinek a kezét* feltartóztatja, le/megfogja vkinek a kezét; a opri/impiedica pe cineva; aufhalten, js Hand (an)fassen. 1761: az Attya Házánál iffiabb Ferentz Lörintz kést ragada, és az öcsiben ütö, de az én fiam iffiabb Köhási János meg ragadta volt a' kést a keziben iffiabb Ferentz Lörintznek, az impiediala az iffiabb Ferentz Lörintz kezit, hogy fel tett szándéka szerént nem üthette a' kést, mert ha a' nem impiedialta volna, talám meg is ölte volna [Szászsztván KK; BK. Joannes Senior Köhási (46) jb vall.]. * ~ *vminek a birtokától* tilt vminek a birtoklásától; a opri pe cineva in posesia a ceva: die Besizung einer Sache untersagen. 1786: ha pedig valaki impiedialna arcialna ezen jöszagnak birtoktól tehát . . . Buza Maria Asszony tartozzek evincalni [Seprőd MT; BalLev.].

impediálás kb. háborgatás, megháborítás; conturbare (in posesiune); Belästigung. 1667: Itélje meg Isten, nemde nem dicsőséges emlékezetű fejedelem donatiojával . . . és Erdély országának consensusával megerősített és eddig pacifice birt jöszágomnak, jussomnak impiedialásával, nemesi szabadságomnak praejudiciuma ellen vagy-e ez? [TML IV, 138 Árva Bethlen Drusiánna Teleki Mihályhoz].

impediálhat 1. (meg)akadályozhat; a putea împiedica; (ver)hindern können. 1692: A mi akadályt titokban az Asszonyi állat részéről forgatnak tudniillik Ferfihoz valo alkalmatlanságát, nem érthettyük sőt az Attya relatiojaból inkább hisszük valami alá s feljaro servése testében, mely meg orvosolható és a congressust perpetuó nem impiedialhatta! azért is redeálljon férjéhez [SzJk 261]. 1777/1785: Nehai Budai Istvan Özvegye Székely Borbára Aszony . . . Mivel immar Edes Fiánál . . . kívánná Lakását figyelni . . . Emberei tartoznak ide

Sz Iványra által költöztetni, és minden Némü portekait, Gabonait, általvecturázni, egyik Atyafiis ezt semmi képpen nem Impiedialhatván [Vajdasztván MT; MbK X. 4]. 1793 k.: azon kettzeri finalis Sentiatiák executioját intra Dominium az Inctusok Semmiféle Remediummal nem impiedialhatták volna [T; DobLev. IV/730. 2b].

2. elgátolhat/torlaszolhat/zárhat; a putea îndigui/zágázui; verdämmen/deichen können. 1758: az 18 Emberek által tilt két Bánya részt tartozzanok a virágos Bányabeli Czimborák a Pántlikásbéliek(nek) ki adni oly declaratioval mind azon által hogy a Pántlikásbéliek Semmi p(rac)textus által a' Virágos Bányabéliek vizit magok Istalyakon ne impiedialhassák [Torockó; TLev. 8/6].

3. háborgathat; a putea stingheri; stören/belästigen können. 1650: nekünk touab modunk nincs benne, hogj eő kgmeket privilegiumokkal valo elesbe(n) Impiedialhassuk [Fiátfva U; UszT 8/64. 75b]. 1689/1760 k.: magokat ő Kglmeket két Agon lévő 's leendő Gyermekeket szabados bírásokb(an)^a ne impiedialhassák [Ne; DobLev I/316. 6b. —^aTi. a telkeknek].

impediálható megakadályozható, gátló; care poate împiedica; verhütbar, hemmend. 1737: ennek utána, tűz suborlódván (: mellytől I(ste)n örizzen :) minden Gazda Emberek és Cseledek a suborlódott tüzet impiedialható eszközökkel, edényekkel siessenek menni a tűz óltására [Dés; Jk 474a].

impediáló akadályozó, gátló; care împiedică; hemmend. 1677: A' Legitima Executiok minden helyeken peragáltassanak; annak violens turbatori a' Decretumnak tartása szerint szorgalmatosan meg-büntettesse-nek, azt impiedialo Mandatumok ne expiedialtassanak [AC 198].

impediálódik (működésében) akadályozódik; a fi stînjénit (în activitatea sa); (in Funktion) gehindert werden. 1723: Tudgyaé a Tanu . . . hogy . . . Kornis Sigmund Vr ő Exclja őtt kövű Malma mitsoda Gát, vagy hová valo emberek Gáttya miatt impiedialódik, hogy kívánta modon ne(m) foroghat? [BSz; Ks 25. IV 5 vk.] a Deési gát miatt ne(m) tsak a Malma Impiedialódik ő Exclljának, sőt a' viz ugy ki vét, hogy sok károkat tészen melly gátott eddig is naprol napra magasztaltak [Szi-lágytő SzD; Ks 25. IV. 5].

impiedialtat akadályoztat, gátoltat; a face să fie stînjénit; hindern lassen. 1718: tudgya meg ki akarattjából és parancsolattjából nem engedi élni vagj penig gyümölcsét meg szedni azon Vasas Sz: Iványi szőlő hegiben ab antiquo az Czegei Vasoktul bekességesen birattatott pusztá Szőlő hegen lévő dio fakat, és azon Szőlő hely-nek bekéseseg birodalmaban ki impiedialtattja vagj impiedialya [WLT 25].

impiedialtatik 1. akadályoztatik, gátoltatik; a fi stînjénit; gehindert werden. 1677: Udvarhely Városán boroknak, és szekereknek valo vivése és hordása senkitől ne impiedialtassék^a [AC 241. —^a1640- és 1653-i egy-i végzésre való hivatkozással]. 1699: mind a' ket rendbeli szidalomnak praetensiojara az Anak azt felele(m) hogy lehet az hogy en vagy edgyütt vagy masut ottis azokon az

helyeken es abban az időben . szidkozotta(m) mert ennekem hol egytül hol mastol szolgaimtol, tisztemhez tartozó dolgoktolis sokszor impedialtatom, busittatom; de hogy en az Att olyan specifice ki neveztem volna es directe nominater eo kmet szidalmazt(am) volna azt tagado(m) [Dés; Jk 296b]. 1708: nekemis meg kellett mondano(m) micsoda parancsolatunk vagion hogy korcsomat allicsanak bé oda . csak ne impedialtassunk [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. 1735: (A szőlő) pusztajaban volt s pusztából fogattatott fel, és az Incta is azolta miolta fel fogta sem egyszer sem másszor juridice nem impedialtattott [Torda; TJKt I. 66]. 1789: a' nevezett helyen^a bányászni, ottan a bányászához szükséges fa béli haszonnal élni ne impedialtassanak [HSzj bányászás al. — Étfalván]. 1813: Ugy látom, hogy Kozma Kosztán . . . ezen eo Nsga Fogása Nyugott felől való szélin edgy Kőből Féréúnyire alatomba bé irtott volt még az 1808ik Esztendőbe, de Máléját onnét le verették, és így impedialtván semmi hasznát sem vehette [Berekszó Sz; B/R III. 12/9].

2. megakadályoztatik; a fi împiedicat; verhindert werden. 1737: A Cánicula elein melj nagy igyekezettel voltam azon hogy Ngodnak Udvaroljak, . . . de Ngodhoz való indulatomban, hirtelen való betegséggel impedialtván alig érkezém haza és 17 hetekig felettébb való betegséggel maczeráltattam [Ne; TL. Onadi B. Josef gr. Teleki Ádámhoz]. 1741: Sipos István azonnal nagy harraggal meg támadá Balog Lászlót . . . de meg fogok a vas villát a keziben ne hogy valamiképpen belé üsse . . . ; impedialtván a vas villával való ütéstől pofon kezdé tsapodni vgy annyira hogy a Süvegeis a fejéből ki esék [Szilágycseh, IB III. 106/16]. 1745: edgy alkalmatossággal . . . részegen Csimponjer Dávid meg Szidta az Attyát, mellyért az Attya meg vervén; és hogy Attya ellen nem triumfalhatot, ha tollünk nem impedialtatot volna Csimponjer Dávid, egészzen ki jozonodásáig maga magába bele verte volna késit [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.]. 1801: Nehai Burzo Mihaj egy fejszét kapott s amint szememmel láttom, éppen főben Vágta volna a Nehai Tisztet ha el nem szaladott volna, s így impedialtatott a Jozsagnak rehabeáltatása [F. szőcs SzD; TKI Barzo Györgyie aluj Logyin (65) ns vall.].

3. háborgattatik; a fi conturbat; belástigt/gestört werden. 1667: Kegyelmedet az élő Istenért kérem, szánja ilyen gyámoltalan árvaságotam, méltóztassék a méltóságos fejedelmet ő kegyelmét arra tanácsolni s Kegyelmed is légyen azon, édes eleimtől maradtott és eddig is szabadoson birt jussam ne impedialtassék, tartassam meg jószágom bírásában s annak jövedelmecskéjének percpiálásában [TML IV, 138-9 Árva Bethlen Drusiánna Teleki Mihályhoz].

impediáltattatik akadályoztattatik; a fi împiedicat; gehindert werden. 1723: az Deesi malomnak penig vize bőven elég vagyon az viz kerekci jól forgottanak de ha fellyebb köttetik az gát, mint mostan jaszol gatostol vagyon vagy az viznek egy keves aradasa leszen is az Szent Benedeki malom karosan impedialttatik bizonyos [Szentbenedek SzD; Ks 29. IV. 6 Sam. Szaniszlai de Bálványos Váralya jud. nob. nyil.].

impedició akadály; piedicä; Hindernis. 1743: miolta a' Sövenjfalvi Malom épült az Adámosi Malom többire

mind veszteg hever . . . mostan . . . fel lévén véve a' silibje többet aluszik mint sem forog kinek is inpeditioja a' sövenjfalvi építet Malom gáttja [Ádámos KK; JHb XXVIII/9].

impedimentum 1. akadályoztatás; stünjenire, împiedicare; Behinderung. 1671: Mivel Apór Lázár sem a' Nágd kegyelmes parancsolatlyával sem a' Tisztek admonitiojával nem gondolván, a' Kézdi-Vásárhelyieket Lemhényi erdőről, és több szomszéd Falubéliekről ab antiquo szabadoson és békességesen bírván, minden impedimentum nélkül, nem supersedeál hanem mint az előtt ugy mostis háborgatná, igaz útyokban persequalná, és bé-hajtaná, fájakat és egyéb vélek való javokat el-vévén tsak üressen bocsátaná-el az emberit Végeztük^a [CC 41-2/1. — "Köv. az egy-i végzés. A lapszálon: Ex Art. An. 1665]. 1703: ha mi seminaturájok találtatná azon portiohoz tartozando földekben, tempore redemptionis, azokatis eo kglmek magok szükségekre bé takaríthassák minden impedimentum nélkül [Szamosfva K; JHb XXV/26]. 1717: ha penig azon szőlő pos-(ses)siojáb(an) eo kglmének valakitől impedimentuma leszen, ne engemet Compellállyon érette, hanem az venditort, és ott keresse pénzt az kinél lehet [Ne; DobLev. 1/91]. 1735: (A levélből) érttettem Ngd szerencsés fel érkezését öröm(m)el, kevés impedimentumát pedig a' kapub(an) szomorán (igy!) [Lozsád H; Ks 99]. 1746: Mind első Fundáláskor az Utrumban forgó malomnak . . . hogy valaki impedialta vagy háborgatta volna benne a' Nehai Méltóságos Mikola Urakot, akármikor is Semmi impedimentummal nem tudom [Dombó KK; JHb XIX/7].

2. út is akadály; piedicä, obstacol; Hindernis. 1595: Az Tanachi bochiatot ala feieruarra Vrunkhöz az faluk Donatioya meg iratasert, es el hozasaert, Meli dologban forgottunk Katonay Mihali Vram(ma)l nagy zorgalmatoson 13 napig; Myerthogi pedig sok akadaly inpedime(n)tumi valanak a' dolognak ketelen kellet Kirali Biro Vramat mellettem tartoztatnom [Kv; Szám. 6/XVI. 7]. 1723: A mig Deési Vraimék magok Malmok-(na)k Nagj Szamoson lévő gáttját annyira ne(m) eleválták, ä mint most van volté olly káros impedimentuma . . . ő Excellja Kis Szamoson levő Sz: Benedeki Malmá-(na)k mint most vagion, vagj ne(m) ? [BSz; Ks 25. IV. 5]. 1730: valaki az ország uttyát fel szantvan más földire vetette az utat . . . a régi utat mindkét felől ki határozván Csovaltassák el eo kglmek, és az talaltathato Impedimentumokat amovealván oda az hova fog illeni [Dés; Jk 394b]. 1752: Ami az Discretiokot illeti Generaliter . . . Generalisnak mások(na)k az hova illet mind az egész országban minden impedimentum nélkül discretizálta(na)k, azután jöven eo Felsőge parancsolatya Decretuma M: Guberniuméval együtt, hogy minden helységek mit Discretizáltak költettek, Generalisokra, Commisariusokra, Commendansokra és Tisztékre, minden haladék nélkül adgyak fel, irjak le [Kv; Szám. 69/XXVII. 4]. 1765: azonn helyekről, az holott a' Pistollyokkal való lovések estenek nem hogy a Pistollyal való lövés, de még nagyobb Puskával való lövés sem szolgálja el az Aranyos vizere, mivel igen nagy a distantia azon helytol az Aranyosig, 's Eppen lehetetlen is volna a Sok impedimentumoktol azon helyről az Aranyosra irányozni [Gerend TA; KS. Sam. Teleki de

Maxa^a (47) ref. tanító vall. — ^aOlv. Maksa (Hsz)]. 1786: Mindhoggy mi nállunk Torotzkon a' Ferriculurát egy darab időtől fogva naponként hanyatlani keservesen tapasztalluk annyira, hogy ha a Felséges Királyi Gubernium azon Ferriculurát akadályoztató abususokat és impedimentumokat minél hamarabb el-hárítani nem méltoztatik, mind nekünk a' Királyi Felség Aerariumának mind a' Publicumnak igen nagy kárával nállunk és közöttünk a' Ferriculurát ne későre cessálni kellek szemelelnünk [Torockó; TLev. 9/24]. — L. még SKr 187.

Szk: ~ot indit. 1644: ha pedig találkozunk valaki az ki Inditana valami Impedimentumot, tartozunk minden legitimus impetitorok elle(n) megh oltalmazni [Déva; JHb 53/n].

impeditor háborgató; persoană care stingherește; Stör, Belästiger. 1621: Kalacsuteo Istua(n) Vramek, mjndenek ellen Eujctiot² ueue(n) magokra meg igyrek magok saját keoltsegeken es faratsagokon. Crajczar Andras Vramat feleségeul es posteritassiuul, mjnden Impeditorok ellen, otalmaznj az eo kemenek Czereben adot hazokban [Kv; RDL I. 13. — ^aOlv.: eviktót]. 1654: adanak Racz Georgi Uramek(na)k es posteritassinak egy Nemes Hazott az hazott adak es vallak örökösön Udvaraval es kertével es Egi Három kötelvonas rettel ..., vizsont Racz Georgi Uramekis adanak, vgia(n) it Tüviszen az Racz ucjába(n), egy Nemes hazott nekjek . mindenek felöl Egi masnak Evictiot vonnek magokra hogi mind(en) legitimus Impeditorok es haborgatok ellen megh nevezett hazokb(an) egik a maszikat megh oltalmazza [Tövis AF; Törzs]. 1679/1681: Mind azo(n) által igassagokb(an) jobbágyimat minden Impeditorok ellen tellyes tehetségével oltalmazza [Vh; VhU 674]. 1701/1786: Etzken András Uram ... oda adá Sinkelé mindennemű acquisitumát ... Mely adásokrol és Sinkelésről evictiotis fogada Etzken András Ur(am) az Feleségének . és négy gyermekeinek, minden legitimus Impeditorok ellen [Albis Hsz; BLev.]. 1733: mind az Osi, mind maga bekevel birta az maga haz helje utan valo orokséget, mind az belsot minden impeditorok ellen [Torockó; Bosla].

impellál kényszerget; a sili/constringe; zwingen. 1763: midon 10 pár okrok vására vagi alkalma iránt egy más kozzett orialodott controversiarol lett meg nem edgjezhetés felöl alterkalodtanak volna, minden tartalék nélkül batorkadott az edgjik I Daniel Lukáts eo keggelm(ene)k azt mondani, hogy ez oly ember, ki az sokadalomban botot ragad 's ugi impellallja a' barmos embereket Marhájak alkalmára, és el adására [Torda; TjKT V. 173].

impendál szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktion: szatiszfakciót ~ kárpótlást vesz; a-și lua despăgubire (pentru sau de ceva); sich entschädigen, Vergütung verschaffen. 1671: az Vladica is olyan dolgokban elegyiti magát, mely nem az o tisztit illeti ; Azért a' megbántodott félnek arbitrumában legyen, ha vármegyének akarja keresni, vagy a táblán, az olyan dolgokat patráló Vladikát, az vármegyéről penig transmittáltassek Táblára, ha az Causának meritumja ugy kívánnya, és tartozzék két száz forintig kezest állatni, hogy a' törvént végigállja, legyen-is miből a' Triumphans félnek satis-

factiot impendalni [CC 4. — Ez a törvénycikk szóról szóra az 1655-i egy-i végzések közül került bele a CC-be I. EOE XI, 196].

impendálhat szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktion: szatiszfakciót ~ kárpótlódhatik, kárpótlást vehet; a putea fi despăgubit, a-și putea lua despăgubire; sich entschädigen können. 1632/1634: az megh allo fél, az megh nem allo felel Satis factiot impendalhasson, es az Czere Jozághozis hozza niulhasson [Koronka MT; EMKt VI. E. 2. 248a].

impendált vmire fordított; destinat unui anumit scop; auf etw. verwendet. 1756: ada ezen földet Kis György Uram illy formán a' Creditorix Aszszonynak: 1. Hogy hat esztendeig se maga, se felesége, se atyafiai ne redimálhassák. 2do. Az idő alatt Titt. Vásárhelyi Kata Aszszony vagy Successori azon bokrokból ki irták, 's tisztogattyák, arra impendált költségeket tempore redemptionis (!) Kis György Uram ... vagy atyafiai relualni tartozzanak [Ne; DobLev. I/271. 1b]. 1757: a' mennyi Summa pénzt fog ki adni a' Mlgs Aszszony, hogy még el lopott pénzéből restituatlan legyen, azt hogy az Incutson ... ezen Causa folytatására impendált költségeinek refusiojával együtt ... desumaltathassa liberime helyes és méltó dolognak íteltetik [Kük.; Ks 66. 45. 17c].

impendáltat szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktion: szatiszfakciót ~ kárpótlottat; a dispune să fie despăgubit; entschädigen lassen. 1750: Czigány Jobbágyi malitiose el szöktek, és nem találatnak sóhol, melyre nézve kéntelenített Szántó Mihály Ur(am) ó kglme a Műszereket el hozatni, és magához vitetni, míg ezen tselekedetekért Törvényt láttatván réájok ó kglme plenaria satisfactio impendaltat magának az ő patratumokért [Ne; DobLev. I/243. 1a. — ^aTi. verekedésükért].

impendáltatás szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktion: szatiszfakció ~ kár-megtérítés; despăgubire; Entschädigung. 1827: Egerbegyi helybéli Lov(vas) Katona Fejurgán Tyifornak Provincialista Petruz Mihaila által lett meg veretéseért satisfactio impendáltatása Tárgyában ... szuksegesen lattya a Tisztse hogy azon Tárgyban a V(árme)gyei és Katonai reszről ki rendelendő Biztosok által mixtim investigaltassek (így!) [Egerbegy TA; TLt Köz. ir. 1110].

imperátor császár; împărat; Kaiser. 1761: Diószegi István ... Sok szép aranyat mutata Ott láttam ... Ferdinandus imperator 100 forintos aranyát [RettE 124]. 1771: Maximilianus bavariai herceg Lejövén Bécsbe Leopoldus imperatorhoz mint ipjához ... a császár megparancsolja, hogy a tárházakban hordozzák el s láttatnak sok kincset [i.h. 254].

imperátorság császárság, császári méltóság; demnitatea de împărat; Kaiserwürde. 1619: Az velencei követől ezt tanultam meg, hogy Velencéből azt írták neki, hogy: Igaz, hogy Ferdinandust elválasztották az római imperátorságra, de csak az három pap electorral választotta magát és negyedik ő maga volt, és ő maga személyébe mint cseh király és elector választotta magát ... így eligálta magát az római imperátorságra [BTN² 354-5].

impérfalvi Impérfalva (Cs) tn -i képzős szárm.; derivat-
ul cu sufixul -i al toponimului Impérfalva/Imper; mit
dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Impér-
falva. 1617: Tudom azt hogi Imperfaluy Nagj Ferenczj
adot uala Uy falun alol Beczj Imrehnek egy feöldet
Teömléöert s buzaért de ne(m) tudom ha eöreök Arron
uagy szallogon [BLt 3 Thomas Czjobot de Vyfalua^a (60)
ppix vall. — ^aKásonújfaluj. 1710: Tekent(ete)s Nem-
z(e)t(e)s Káson Imperfalvi Kaszoni Janos Uram eö
kglme, Nemes Csik Gjergio Kaszon Szekek(ne)k Fo ki-
raly Biraja [BCs]. 1729: adott . Laszár Ferencz vram
... Kaszoni Gondviselője Kadar Andras vram . Do-
bolji alias jmerfalvi joszagara sz: Miklos pénzben negj
Aranjat, melj teszen husz forintot [Impérfalva Cs; LLt
Fasc. 71].

imperiális 1. birodalmi; imperial; Reichs-. 1675: Az
franciával való békességet járák az imperialis fejedel-
mek a császár részéről [TML VII, 38 Teleki Mihály Bél-
di Pálhoz].

Szk: ~ gróf német-római birodalmi gróf. 1755: (A ré-
ten) a Mlgos Imperialis Groff G(ene)ralis Teleki Samuel
Vr eö Naga részére Kölöst vagyis Malájet vetettek volt
[Oprakercesora F; TKhf 31/11 Iuon Boérás (60) jb
all.] * ~ város birodalmi város. 1823–1830: Eisle-
benből megindulván, az irt társasággal Zangerhausen és
Rosla városokán keresztül estvére érkezünk Nord-
hausenbe. Imperialis város volt 9000 lakosokkal [FogE
208].

2. császártallér; taler imperial; Kaisertaler. 1691: igr
s ad is Eötvén Tallerokat Imperialisokat [Dés; DLt].

Szk: ~ tallér 1628/1635: Tallerok: Imperialis Taller
Negi zaz huz, es ket fel taller Zlot taller kett szaz negjuen
kjlencz. Orozlanos Taller kjlenczven [Bodola Hsz; BLt
Béldi Kelemen hagy.]. 1658: Bala Georgy az iduözült,
idősbik Rakoczi Georgy Kglis Urunk Fejedelemségben
Vice poharnokságában, eö Nga pohar zekiben tűz által
let karanak refusioiara, az mely három száz Imperialis
Tallerokat nehai vitezől Benediki Balas Deaktol ... föl
vet volt azon specificalt három szaz Tallerokrol eö
kglmet contentálnak elsőben^a [Ne; Incz. II. 8a. — ^aA ha-
gyatékából]. 1662: Imperialis taller f 18 [Kv; KvRLt X,
A. 25]. 1671: Noha Vajda Hunyadnak és Háczóknak^a
minden lakósi, a' jóságos Nemes Embereken kívül, ab
antiquo privilegiummal éltenek, mindazonáltal ... ca-
pitatim egy egy Imperialis tallért ... készek lesznek
contribuálni [CC 93-4. — ^aHátszeg]. 1705: Az pénznek
pedigh folyásab(an) hogy confusio ne essek, szükséges-
nek itiltük ki írni, mint determinaltatott volt az pénznek
állapattya az elmúlt esztendőb(en) itt Szebenb(en), mely
mostis mindenüt observaltatni parantsoltatik ... Egy
Imperialis vagy akármely jo ligaju es pondussu Taller
(: az oroszlanos Tallerokon kívül :) két magyar forint-
ban nyolczvan pénzben [Nsz; KvLt 1/192 gub.]. 1765:
Veretett ... öfelsége rézből felpénzest, egypénzest, kraj-
cáróst, polturást, májáróst, mely is akkora, mint egy
imperiális tallér [RettE 192].

^a A címszövebeli pénz nem értéke 2 rénes forint, vagyis 120 kr., ill. 240 dénár
volt a Habsburg-uralom alá került Erdélyben [Hrepei, Adattár III, 581-2].

imperiálista /n (Habsburg) császári; imperial habs-
burgic; (habsburgischer) Kaiserlicher. 1759: A prussus
Moraviába bement, Erfurdum nevű várost Thuringiá-

ban megvett s az franciákra és imperialistákra ment
[RettE 82].

impérium 1. birodalom; imperiu; Reich, Imperium.
Szk: török ~. 1710: valamikor a török a magyaror-
szágiak mellett feltámad a német ellen, akkor lenne
nagy veszedelme s romlása a török impériumnak [CsH
160].

2. római szent birodalom; sfintul imperiu roman; rö-
misches heiliges Reich/Imperium, heiliges Römerreich.
1674: Az franciát az Imperiumban ben lenni hirdetik
[TML VI, 570 Teleki Mihály a fejhez]. 1710: A francia
az egész bécsi obsidió alatt felette erős armádával az Im-
periumban táborban vala [CsH 173]. — L. még CsH
124.

impériumbeli birodalombeli, birodalmi; imperial; im-
perial. 1619: Murva, Slézia, Austria, az imperiumbéli
városok ... Ferdinandus^a ellen kardot fogtanak [BTN²
340. — ^aII. Ferdinánd osztrák császár és magyar király].
1664: Az Imperiumbéli hadak is elérkeztenek, az nem
több húsz ezernél eddig: ... Az francziának az lovasa
ötözfél ezer, az gyalogia hét ezer [TML III, 182 Lónyai
Anna Teleki Mihályhoz]. 1710: a francia király ... az
imperiumbéli ectorialis Treviris^a városát per faction-
nem elfoglalta volna [CsH 124. — ^aTrier]. — L. még
TML III, 198.

impertinencia arcátlanság; obráznicie; Impertinenz,
Unverschämtheit. 1807: Ma itten Somaival nagy Vetél-
kedésünk volt a melyre Csikét is el hozta magával, hogy
mi módon tsalhassanak meg, de nem érték el tétljokat
mert az Executor Cancellisták látván Impertinentiájok-
kat, vissza mentenek az itélő mester vrhoz Relatiot tenni
[M.fodorháza K; RLt O. I].

impertinens 1. arcátlan; obraznic; unverschämt.
1744: a' kik ... közöttök oly káromkodók, veszekedők,
impertinensek, és szó fogadatlanok vólnának, azokat
minden kedvezés nélkül az eö Exja udvari Tiszteinek de-
tegálván ... tartozó kötelességek(ne)k observatiojára
tanitassa [Déva; Ks 78. XIX. I].

2. kb. szegyetelen; neobrázat; unverschämt. 1770:
Némái Mártont ... Gr. Gyulai István generális a
jóságai inspectiojára aplicálta. De rettenetes imperti-
nens dolgai s dispositioja lévén a szegény generálisnak,
megunta, odahagyta [RettE 229].

3. szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen:
ide ~ ide talál, ide vonatkozik; a se potrivei aici, a se refe-
ri la lucrul acesta; bezieht/betrifft sich darauf. 1734: a'
mi illeli az A eo kgl(me)től allegalt 20 Titt. az ide imper-
tinens, mivel az ha meg olvastatik jól, szollot régenten az
ország Tablaja előtt valo Personalis Prohibitiorol az ho-
lott harmad napon mingyárt a' Prohibitio mellet perso-
naliter, és nem per Procurator(em) tartoztanak Compa-
realni [Aranyosrákos TA; Borb. II] * vmi nem éppen ~
vmi nem nagyon talál/vonatkozik a szóban forgó ügyre;
a nu prea se potriveşte cu/nu se referă la problema în
cauză; was sich nicht sehr auf die vorliegende/genannte
Sache bezieht. 1763: az több Utrumokis nem éppen im-
pertinensek, mivel mind az dolognak meritumat, s' an-
nak közzettek esett folyasat declarallayk [Torda; TjKT
V. 167].

impetál 1. háborgat; a tulbura; stören, belästigen. 1595.^a Christoff Deaknak az Warmegye Ispanyanak küldette Biro W. Ayandekot mert impetallya vala Waros szabadsagát az Witze Ispan [Kv; Szám. 6/XVIIa. 181 ifj. Heltai Gáspár sp kezével. — ^aA bőségesen 1. al. az évszám javítandó]. 1634: Az Uduarbiro vagy Tisztarto . semminemü határunkat el ne hadgia idegeníteni, foglalny ha hol mit azokban bantany impetálny kezdenének Praefectusunknak ideyn hirre tegye, tetczését vegie oltalmazásáról, s azt kövesse [UF I, 337]. 1725: marada Bika Kracsun az nominalt örökségben hanem holta után az néhai Bika Vaszalia maradéki, az Bika Kracsun maradékít iranta kezdették impetálni [Kozmatelke K; SzentkGy. Boka Gavrilla (60) vall.]. 1768: hallattam . beszélteni, hogy Triff Isztratyi Felső Köherből^a jött volna lakni M Földvár^a a szűk időben, és . hogy régenten a Felszegi uramék praedecessoritol a Fiscus Cancellistak által felis kerette Isztratyit és felis adtak repetitiojakra, de Isztratyinakis kedve nem lévén a visza menetelre, a Regius Fiscus Tiszteis nem impetaltak, a dolog mind eddig feledékenységben volt [Katona K; Born. XL. 80 Kotsis Todor (40) zs vall. — ^aMT. Melegföldvár SzD]. 1778: a mely pert edes Anyok inprocessuált volt aztat deponálván annihiálllyak és soha is sem magok se posteritasok . . . Kaprontzai Ferencz Urat és két ágon lévő maradékít nem impetalyak [Hari AF; DobLev. III/511. 1b].

2. megtámad; a ataca; angreifen. 1597: Nagi Benedeketis eyeli ideobe ex insidys mordaiul megh fútamwa(n) arczul vagta, es igi egienes(e)n az corizeokra tamadwa(n) az Magistratus sertette megh melliet nem exponalt ezzerint az feiedelemnek. Ezokon . nem stalhat az gratia, hanem teczik az teorwennek hofi illien mordaly chelekedetiert holot egienesen az Magistratus impetalta megh kel erette halny [Kv; TJK VI/1. 53].

3. perrel támad meg vkit/vmit; a ataca pe cineva/ceva prin proces; jn durch Prozeß angreifen/fechten. 1684: Alvinczi Péter és Incédj Pal vramek ő kgmek . . le tévém nek. Keserüi Frater Gjörgine Aszsz(ony) Baló Susanna Asz(szonyna)k Praeszákában^a és Fogaras földén Bucsumban lévő Incriptionalis summabeli részét . . mely summát lévala Baló Susanna Aszszony is ille(n) declaratioval . . hofi minde(n) közét Praeszákából s Bucsumbol ki vette, nullu(m) jussal soha se maga, se maradékja, ezért ő kgmeket ne(m) busittják, haborgattyak, impetállják [Gyf; Incz. V. 28. — ^aAF]. 1737: Ollyan Contractusnak violalasaert impetal engemet az A, mint a mely inealtatott volna az Actioban declaralt ollyan fundus iránt, a mely Fundust Néhai Váro Anna Aszsonynak az én edes Atyámtól Competalo Dossában adatott volna [Torda; TJKt I. 13]. 1750: Az specificalt szőlőnek Dézmájáért valaki impetalta volna . . Dali Istvánt és Samuelt azon szőlőnek birasáb(an) Colalásb(an) legitime impetalta s el nyerte volna nem Tudom [Balavásár KK; Ks 13. XVI. 3]. 1763: Kajcsa Mihály junior és Kajcsa Péter Máte Mihály Ur(am) eő kglmétől impetalván a most praetensiob(an) forgó Szántó földet Convenialánk mind két részről ily formán^a [Kássonimpér; BCs. — ^aKöv. az egyezés szövé]. 1768: Szökereki^a és Sajgai^b Portiói . . eő Ngának részéb(e) jutott vala melyet Kapitány T. Szilvási János Ur, s Cointressatusai Törvényesen kezdettenek keresni, s impetálni [Dob; Ks 39. XXVI. 13. — ^aSzükerek SzD. Sajgó

Sz]. 1816: Tarsaly Ur engemet impetálván a Szilágyn azon Kis Portióért — meljhez iszonyu sok fároftsággal, s költséggel jutottunk, ezen pernek részünkről egy különös fatalitássa volt [Kv; DobLev. V/1000].

impetálandó kb. perlendő, (perrel) megtámadandó; atacabil (prin proces); (durch Prozeß) angreifbar/fechtbar. 1746: az mostan M: R: Fiscus által impetálandó Város hidgyán lévő Vám iránt, a pert nem per exptiones, hanem in merito kezdetett [Torda; TJKt III. 37].

impetáltatik 1. (be)pereltetik, perrel megtámadtatik; a fi atacat prin proces; (durch Prozeß) angegriffen/fochten werden. 1733: ha valakitől impetaltatnék . . Josika Jöseff úrfi ő Naga azon Portionak Trauzner Ferencz uram kezéhez valo remissiojaért, tehát hoc in casu tartozzék evincalni ő Nagat, minden legitimus Impetitorok ellen [Csanád^a; JHb XXVII/6. — ^aSzászcsanád AF]. 1736: Az Keresztési M: és Tekintetes Familia, az Camarától sok üdökig impetáltatván az Keresztési Samuel meg notázásáért, és az Familia az meg irt Ur Grationálissát nem producálhatván, kételenítettett az Keresztési Jozságnak kezekben valo megmaradásokért Tiz ezer Magyar Forintokban az Camarával konveniálni [Kv; JHb XLII]. 1824: Mind én B. Szent Kereszti Mária, mind Következőim, ha a Jozság Birtokáért, az Zalogosito Mlgos Groffné^a vagy Következői törvényesen impetáltatának azok iránt, az özvegy Mgos Groffné, és Következőit evinciálni tartazunk [Mezőbodon TA; Ks 89. — ^aGr. Petki Józsefné Áts Erzsébet].

2. háborgattatik; a fi tulburat; gestört werden. 1769: Szabad légyen azon Czejban állani Szandekozo és be nem vett Mester legények(ne)k magok Mesterséget Falun Városon s mindenüt szabadoson folytatni. Melyért ha a Czejtol impetaltatnanak . . a Tabla és Magistratus fogja az illetén Mester Embereket az Czehok impetitioja ellen manutenealni [UszLt XIII. 97].

impetició kereset; acjiune; Klage, Eingabe. 1629: Kerekes Marton az Welczer Janostol fel veot penzel az adosokat fizette megh es azoknak impetitiojato mentetle magát [Kv; TJK 20]. 1734: Deliberatum az I . . az Anak impetitioja alol absolvaltassek tettzet a Törvénynek [Branyicska H; JHb XXXV/51. 28]. 1747: az eo Kglme impetitioja alol az I. szimpliciter absolvaltatik [Torda; TJKt III. 121]. 1785: 'A p(rae)tendens Gerendi Sigmond Uram a' miket remittált 'a Patzolai Jusson cedálta, hogy 'a Fiscus impetitioja alatt Férjem nyerve viszzá, és birja, Viszzá is nyerte és birja 'a Contractussa szerént [Nagylak AF; DobLev. III/607. 4]. 1805: Homorod Almási Szondi Mihály exhibealya ezen Nemes Udvarhelyszek(ne)k volt Continua Tablajan az Almási Contribuens Comunitasnak Impetitiojara költ Productionalis Processusat [Szu; Borb. II].

impetitor 1. háborgató; cel care tulburá; Störer, Belästiger. 1580: az Tyzteletes Christina azzony az Nehay Vitezleo Eorminzekessy Nagy Janosnak meg hagioteozuegie . . Theon illyen vallast myert hofi Eo az eo Azzonyallaty Nyaualass (!) es Erotlensege miatt rez Jozagait, Nem Birhatna es Nem oltalmazhatna, kulomb kilomb fele Jmpetitorok haborgatoktul rez Jozagait . . Ada es valla . . Zalanchy Gyorgynek Birni Christi-

na azzonj [Pókafva AF; JHb XXV/8]. 1733: minden Impetitorak ellen egimást meg oltalmazzá [Vajdasztiván MT; JHb 11/21]. 1759/1766: Mig a' Jozság Zalogban lézen ha impetitor léznek a' Biro Urak magok sumptusokon defendalni tartazzanak [Mv; DobLev. 11/372. 2a].

2. pereskedő, (törvényesen) kereső; cel care urmărește (legal) un drept, imprecinat; Prozeßführende(r), Rechtsuchende(r). 1615: Chya Peter uram menedekseget igire Lazar Istvan uramnak es posteritasinak, minden teorveny szerint valo Impetitorok ellen [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 67]. 1621: ada el egy hazat Farnasy Albertne Katalin Azzony Colosuary Varga Peternek f. 23 ... Igeruen es obligaluan arra magokat, hogy ez haznak Dominiumiaban birasaban, Varga Petert es Successorit minden legitimus Impetitorok ellen euincaliak es megh oltalmazzak [Kv; RDL I. 116]. 1628: meli megh irt hely es szena fw feleol minden Attiafiay es teorveny szerint valo Impetitorok feleol euictiot uo(n) magara [Altörja Hsz; BLt. — "Teörök Balas]. 1644: ha találkoznak valaki az ki Inditana valami Impedimentumot, tartozunk minden legitimus impetitorok elle(n) megh oltalmazni [Déva; JHb 53n]. 1701: Evictiotis válalá(na)k az megh irt Nagilaki Emberek Birák es Esküttek magok es az egész Falu képeben Biro Samuel Vr(ama)nk ... minden legitim(us) Impetitorok ellen [Nagylak AF; DobLev. 1/55]. 1802: lévén egy darab Kaszálló Rétytek adák Zalogban hat esztendőig ... olly feltétel alatt: hogy azo(n) terminalt hat esztendő alatt az Emptorokat minden legitimus impetitorok ellen megoltalmazzá [Asz; Borb. I]. 1806: az Emptor Mlgs Urat es Aszszant magokat s minden Maradéjkakat azonn Erdőnek Biradalmába(n) minden legitimus impetitorok ellen tartazzanak minden időkoron meg-tartani, es oltalmazni [Vaja MT; SLt 12. V. 19]. 1839: evictiot vállalok magamra es maradékimra, ezen helyecske mostani s léendő birtokossának minden legitimus impetitorok elleni megoltalmazása aránt [Csekelaka AF; KCsl 16].

Ha. 1750: impetitorak [Mocs K; KLev.]. 1830: impetitorok [Kv; Somb. II].

impetráció 1. felkérés; cerere; Aufforderung. 1671: Hogy ha ... két, három, s' több Donatariusok találkoznak valamely jozságnak impetratiojában, praetensioja volna az ollyan jozsághoz valamelyiknek, suffragalván az praetensio, ez iránt az első Donatarius lézen helyes [CC 69]. 1677: Jövevény, idegen, Sellér emberek, kik sem Zászlók alat valók, sem bizonyos Földes Urok nincsen, ha magokat jobbjágyul kötik valakinek, az ollyanokat sem Vármegyéken, sem Székelységeen a' Fiscus másnak ne conferallya; az impetransnak-is abbéli impetratioja tanquam sinistré exposita erőtelen légyen [AC 240].

2. elnyerés; obținere; Erhaltung. 1740: Minthogy az I ezen Causanak defensioját egészen es simpliciter transferalta az Evictornak, deliberatio(n)e is hogi ezen Causat in merito ne defendalhatna amovéaltatt, azért az Inek nintsen uttya a Simplex novum(na)k impetratiojára [Torda; TJkT I. 186]. 1748: igérte vala az Úr vagy három Szász helységbeli Dézmának impetra(tio)jában való assistentiaját [TKI gr. Teleki Ádám lev.].

impetrál 1. szerez, elér/nyer; a obține; jm etw. abgewinnen, erhalten. 1587: Meg értettek Biro vramtol az be Gywlesnek okait ... Mit kellene eo kgrmenek Az Vj ez-tendő Ayandeka mellett az Waros Jowara impetralni [Kv; TanJk I/1. 43]. 1592: Bathory Istwan lewele kiben az Magwa Zakattak Jowait e varosban Coloswarnak donalta ily Conditioikal: Ha successora ninchen, Es ha nem testalt rolla Memoriale. Ezt a lewelet violagh kel impetralni [Kv; DiósyInd. 44]. 1606: Negedzer ualliak aztis hogi prae figalt napot hagiott uolna az Alperes a' teörkedesnek Vduarhelt az Kosa Geörgi hazához egi Vasarnapra, De hogi mind ez ideigh el haladot dolgok, most az Communis Inquisitionnak rendin Vduarhelt minden ualazt aszal tön az Alperes hogi sem(m)jüel nem tartozik, mert Bedő Istua(n) ura(m) az akkorj Capitan mindeneket impetralt az Akkorj fejedelem képéwl Bastatúl [UszT 20/11]. 1653: Impetraly valaszt ennekem Cheffej Uramtul [Sófva BN; Ks 41. E. 31]. 1677: a' Fejedelmeket circumvenialo méltóságok ellen valo dolgokat impetrálni igyekező személyek-is refrenaltassanak [AC 80-1]. 1727/1751: asseralván azt a' Kápolnás-Oláhfalviak hogi ezen Hargita Havassán már romlásban valo Kápolna az magok határookban építetett lévén ahoz a' Butsut a' magok Praedecessorok impetralták [CartTr II. XXX/3b]. 1737: (Az) Adósságrt az A. Asz(sz)ony ö kglme, az Inek Contractussa szerint Háza elfoglaltatására, a T.N.Tanástól Executorokat is sollicitálván impetrált vala [Dés; Jk 249b].

Szk: annuenciát ~ jóváhagyást kap/nyer/szerez. 1597: Eleiteol fogwan ew kegmeknek varossúl woltanak az Mezaros vrammal mind kewlseockel belseockel sok nyughatatlansagok holot sem az ew Annuentiaiokhöz mellet az bodogh emlékezetew Istwan kiraltól^a impetraltak wolt, sem az eoneon magok igireti, magok ayanlasához magokat nem tartottak [Kv; TanJk I/1. 297. — "Báthory István] * asszignációt ~ kiutalást kap/szerez. 1742: (Az adósság) több részinek exoluciojára mindaddig törekedvén mig a Néhai nagj emlékezetű Erdélyi Mlgs Gubernator Ur Groff Bánfi György ö Excellentiája pia Fundatiojából az Academiai Peregrinansok számára jaro Interesből 360. forintokig valo Assignatiot impetrált [Marossztkirály AF; Incz. X. 6a] * asszisztenciát ~ "?" segítségét/karhatalmát kieszközöli. 1748: A mostani Gubernialis Confluxuskor determinaltott, hogy a' Kovásiak^a ellen valo Causa decidáltassék Azért az Inclytus Directoratus az iránt Teleki Familiam részéről assistentiaját impetráлом [TKI gr. Teleki Ádám kezével. — "Kovács (Szt) falubeliek] * audenciát ~ kihallgatást nyer. 1599: eo kglme biro vram mennyen Ala feyerwarra eo fel(se)gehez es teorekedgyek, Audentiat impetrualan . hogy le zalichya eo kglme az paranchyalattyat eo felgenek keonieorgesewel [Kv; TanJk I/1. 346] * dilataciót ~ halasztást/haladékokat nyer. 1745: Minthogy semmi L(ite)rale Instrumentumok ezen materiahoz valók kezünknel nintsenek, azért dilataciót impetralni kívánunk, sok költségünk fáradságunk lévén a p(rae)tensioiban lévő Háznak reha-bealasara [Torda; TJkT II. 74] * exempciót ~ kiváltságot kap/nyer | mentességet kap/nyer. 1594 k.: Latvan penigh ezt az raitunk ualo nagy inseget, es el uiselhetetlen nagy igat, sokan keozwllwnk külemb kwlemb fele refugiomokat kereswen magoknak, nymellyek keozwllwk

ide Nagysagodhoz conflualnak, es exemptiot, auagy Nobilitatiott magoknak impetraluan immunisek lesnek azokis az keozenses tere uiselesteol [Dés; DLt 247] * *gráciát* ~ kegyelmet nyer/kap. 1609: felsígedteol gratiat impetralt uolna uitkireol [Dés; DLt 315] * *kommendatortoriát* ~ útmutatást kap | ajánlólevelet nyer/kap. 1605: Commendatortiat impetralianak eo Nagatol es az Vraktol, ky mellet batorsagossaban tudgyanak az my Attiankfiay eo felge eleot az varos dolgaiban procedalni [Kv; TanJk 1/1. 519] * *nobilitációt* ~ nemességet kap, nemesítést szerez/nyer. 1594 k.: refugiumokat kereswen ... Nagysagodhoz conflualnak, es exemptiot, auagy Nobilitatiott magoknak impetraluan immunisek lesnek [Dés; DLt 247] * *privilegiumot* ~ kiváltságot nyer/kap. 1635: magokis annak utanna ez incorporalt allapattyokrol¹ ugy mint az Czismasiak (megh egyezuen az Wargakkal) communi Consensu et sponte priuilegiumot impetraltak [Kv; Céhir. I. 12 tanácsi hat. — ^aA vargákkal egy céhben való létükről].

2. megnyer; a ciştiga; jn für eine Sache gewinnen/zu etw. bewegen. 1745: Illyen actiom vagyon az J. ellen, hogy ő . el hitetvén az emberekkel hogy ő à régi eltett kintset az ő búvós bájos mesteriségivel à földnek mélljse-giből ki hozza, annak őrzése mellett lévő őrdögöket kő-njörgése által Angyalokat impetralvan, à kintset a föld színire ki hozza [Torda; TJkT II. 66].

3. kér; a cere; bitten. 1671: Mivel illyen determinatiok a' Canonokba(n) is vadnak, hogy azok az Ecclesiakban frequentaltot Ritusokba(n) maradhassanak, Ngd klgimes (!) annuentiaját alazatoso(n) impetrallyuk [SzJk 118].

impetrálandó nyerendő; de ínfiintat; zustandezubringend. 1764: Meghivattattam ezen Tekintetes Magistratus eleiben, itten impetralando oculator 's Reambulator Commissariusak exmissiojak végett beadando Memorialisnak meghalgatására [Torda; TJkT V. 231].

impetrálás elnyerés; dobíndire, obtinere; Erhalt(ung). 1671: A' Postaral hozando Athnámenak impetrálásában-is nem annyira maga személyében mint az Ország-nak közönséges hasznára, és meg-maradására vigyáz² [CC 6-7. — ^aA fej.]. 1677: A'kik az ide fellyeb meg-irt modok szerint, Fejedelmek Salvus Conductusának impetrálásával, és annak virtusával tartoznak járnai, és a' Salvus Conductus denegaltatván nekik, még-is elmenének, az olyanokat a' Director törvény szerint prosequally [AC 88].

impetrálhat 1. kaphat, nyerhet; a putea objine; bekomen/erhalten können. 1619: Szölőfíkar aga Igyekeze-ti az, hogy most Balassi urammal kimenne arra Erdélyre és onnat házához; felette nagy kévánsága vagyon arra, hogy ő Felsőgedtől³ egy-két lóval ernyős kocsicskát impetrálhatna, kiről én igen assecuráltam, hogy Felsőged nem hadja anélkül [BTN² 326. — ^aA fej-től]. 1653: Michoda valaszt impetrálhattal eddig te tudod ennekem meg nem irtad mint jartal el benne [Sófva BN; Ks 41. E. 31].

2. elnyerhet; a putea objine; gewinnen/erhalten können. 1682: En nehaj Tekintetes Nemzetes Szamosfalvi Mikola Sigmond Ur(am) eözvegye, Arva Kamuthi Susan-na ... Szasz Fenesi, de mostan Colosuarat nyomor-

go . az jobbgyi szolgálatbul Kupas Miklost fel szabadítottam az migh él, semmi nemű jobbgy szolgálatul, sem semmi szedő vedőuel ne terheltessek ., sőt maga személyéb(en) (: ki kötöm fiait :) magat nobilitalhassa, ha az mi kgl's vrunk eő nga kegyelmességet ezirant impetrálhattya [Kv; RDL I. 33]. 1702: A' Kolosvári határon termett Buza és Bor Dezma felett Lé-vén nagj meg haborittatásunk az itt valo Pater Jesuiták-tól . . a' T. Két Ekklesiák, a' Pater Jesuitakat . . . írá-sok által meg találtak, és hogj e' dologtol desistállyanak Atyafisagoston dehortaltak, de semmit ő kegyelmektől, nem impetrálhattanak [Kv; SRE 83].

impetráló adományos; donatar, dobínditor; Donatar, Schenkungsnehmer. 1671: A' mely joszagot két s' három több személyek impetraltak volna, az elsőbb adomány állyon-meg . el-lévén adva edgyser valamely joszág a' Fiscustol, az nincsent a' Fiscus sem adhat-ta, az impetráló fél-is el nem vehette [CC 69-70]. 1759: a Suplicans arol hogy a fenn attingalt Armalist impetráló Frinkfalvi Pap Dannak descendense volna, Semmi documentumot nem producala [BSz; GyL]. 1805: Sos Péter exhibealya HSz Martoni nehaj Sos János és ő általa fia Sos Pálnak in A(nn)o 1676 impetralt armalis leveleket, mely Sos Pálnak hogy az az Almási Provocatus Sos Familia Sz Mártonbol szállott Almásra, és azon armalist impetráló Sos Jánosnak s Pálnak egyenes Descendensei és armalis statusban mindenkor tartattak [Szu; Borb. II].

impetrált 1. (fej-i) adományozásban részesült; dobínditor al unei donajii (din partea principelui); an der fürstlichen Donation beteiligt. 1671: Hoztak illyen alkalmatlanságot-is-bé némellyek, hogy közönséges Privilegiumokon kívül illy immunitast s' Privilegiumot extra-háltak, hogy közönséges tereh viseléstől immunisok legyenek, végeztük azért Nagd consensussa-is ebből acce-dalván: hogy az illyen noviter impetralt magok hasznát, Privatumat követő embereknek Privilegiumok cassaltassák, invalidaltassék . . . s' vonnyák az Ország Statusival a' terhet [CC 41].

2. nyert, szerzett; dobíndit, obtinut; gewonnen, erhalten. 1682: Az mi maga hivatalja iránt az mi kgl's urunktól ő ngától impetrált confirmatiot illeti . . . vagy de praesenti adja elő, vagy . . . hozassa elő . . . addig pedig az monasterában legyen [EOE XVII, 303 ítélet az „erdélyi oláh püspök” perében]. 1759: a 7 es 8dik Fatensek az Armalist impetralt Pap Dántol fogva név szerint deducalakis Pap Dan Successorit [BSz; GyL hiv.]. 1805: Sos Péter exhibealya HSz Martoni nehaj Sos János és ő általa fia Sos Pálnak in A(nn)o 1676 impetralt armalis leveleket [Szu; Borb. II].

3. ?⁴ kirendelt; ordonat; abgeordnet. 1621: Nemzetes hiuwnk Kornis Ferencz Vduarhely szeki kiraly bir-ranknak . . . ertuen az vduarhelyi uarunk(na)k megh építésere ualo io inclinatioat azon uarunkott biz-onios summaban es conditiok alat neki inscribaltuk . . . minthogj gratuitus es impetralt labboral is nem kichin reszeből hízzwvk hogj lezen az épwlet, fele aestima-tioia mindenkor az Inscriptio summaiahhoz adycialtat-ua(n) tempore redemptionis persolwaltatnak [Törzs. fej-i ad. lev.].

impetrans 1. (adomány)nyerő; donatar, dobínditor de donatie; Donatar, Schenkungsnehmer. 1677:^a ha kiknek Donatioiban, Privilegiumiban az a' clausula, Salvo jure Fisci, inseraltatott volna-is, praesentalván levelet, ha csak az léssen fogyatkozása az impetransnak, tollaltassék, és a' szokot Stílushoz ujab levél adattassék a' Fejedelmektől számokra [AC 201. — ^aLapszéli hivatkozással az 1591. évi egy-i végzésre].

2. kérelmező; solicitator; Ansucher, Gesuchsteller. 1818: ha nevezett Impetrans az ő eleibe szabott feltételek(ne)k és tartozásnak tökéletesen eleget fog tenni nem tsak Privilegiummal szabadoson élhet hanem mostantol kezdve tiz Esztendőknél le folyásáig senkinek ezen N. Fejedelemségbe vagy a Partiumba szabad nem fog lenni rajta kívül az ő általa feltalált és fennebb megírt vízemelő Machinát készíteni arra a végre alkalmaztatott s a nevezett Impetrans hasznára fordítandó Instrumentumainak elvesztése alatt [DLt 456 gub.].

impetus támadás; atac; Angriff. 1779: a török, aki eddig defendálta Erdélyt a muszka impetusától, hadakozása lévén a perzsával, nem érkezik minket is oltalmazni [RetE 396].

impignorál 1. elzálogosít; a amaneta, a zálogi, a pune zálog, a ipoteca; verpfänden/setzen. 1604: biro vram az valasztot negy Vraimmal egyetemben zorgalmatosan munkalkodgianak hogy az ket ezer forintot zallitcak három ezer a vagy mentol fellyebben negy ezer forintra ... azt kezek volnanak impignorálny [Kv; TanJk I/1. 480]. 1642: Trauzner Kata Trauzner Janos(na)k, es Felesege(ne)k maradékinak, az megh nevezet fl 90 Summajit (!) impignorálna, mellyet Trauzner Kata megis esküvén ennek utanna Levala az Battyatul [Hadrév TA; DobLev. I/12]. 1708: ennekeltte valo nyomoruságos időben impignoralt volt feljebb specificalt Etzken Andras Uram egy benn valo Fundust [Dálnok Hsz; BLev. Transs. 24]. 1752: Idősb Komornyik Laszlo Vr(am) ... Néhai N(e)m(e)s Szuka István Vram(na)k ... M Ketzeln(en) szabados épületre impignoralt^a [M.kecel Sz; Borb. II. — ^aEgy telkét]. 1776: értésére lött eő Exlljának az is, hogy ... ő Exlljának az Ur által Zálogban adott Jozságnak nagyobb része ... sokkal fellyebb impignorálta, mint maga pénze feküdt rajta [Kv; JHb VI/33].

2. ~ja magát zálogba adja maga-magát; a se zálogi; sich verpfänden. 1614: Ezek^a kwleomb kwleomb embe reknek impignorálván magokat donatioúal [Szentábrahám U; BethU 175. — ^aAz előbb név szerint felsorolt tiz jbb].

impignorált elzálogosított, zálogba adott; amanetat, zálogit | ipotecat; verpfändet/setzt. 1721: Komáromi Lajos Ur(am) is igeri hogy az impignoralt Territorium(na)k zalogos summajat fl. 200 ~ ket szaz magyar forintokat fel veszi [Ingodály NK; JHb XXIV/20]. 1746: deponalván ... a p(rae)notalt 25 forint summát eo kglmek is tartaza(na)k azan Specificalt impignoralt ket hold szántó földet remittálni [Ne; DobLev. I/219]. 1753: hogyi ha ... ő NNgát valaki ezen tölünk impignorált Bonumoknak, akár belső, akár külsőkb(en) turbálná, ő Nga kárban nem maradhatván akár mellyik ... Portionkat ... el foglalhassa [O.szilvás AF; i.h. I/254. 1b].

impignoráltatik elzálogosittatik; a fi amanetat | a fi zálogit; verpfändet werden. 1642: Hariban Fejer Váar megyeben lakazo Kőltői Pálnak, kedves hazas társa Trauzner Kata, mivel az Uranak mégh az Attyatul leven impignoraltatván bizonyos szamu Jobbagi ... Csutson lakazo Ugron Andras Uramnál, gondolkozván azert ... Trauzner Kata, azoknak az el zalogositot Jobbagyoknak ki váltasa vagy Redimalasok felő<1> inditatek az örögbik Battyahoz Confugialni ... az ... Ugron Andrasnal levő Jobbagyoknak el Zalagositasokert valo Summajaert [Hadrév TA; DobLev. I/12].

impignoráltatott elzálogosított, zálogba adott; amanetat | zálogit; verpfändet/setzt. 1642: Valamiglen az meg nevezet Trauzner Kata az penzt maga(na)k ... Trauzner Janosnak es Felesegenek ... nem reponálna mind addig Trauzner Janos es Felesege s Posteritasi, az impignoraltatot Jobbagyoknak pacificum dominiomjában lehessen, es ezekert Trauzner Janos is kötő magát ... hogy valamikor az megh nevezet f 90 Summat Trauzner Kata deponallya tartozcek Trauzner Janos is az Jozsagot kezéből ki botsatany [Hadrév TA; DobLev. I/12].

impignorás (el)zálogosító; care amanetează | care ipotechează; verpfändend. 1752: Idősb Komornyik Laszlo Vr(am) Néhai N(e)m(e)s Szuka István Vram(na)k ... M Ketzeln(en) szabados épületre impignoralt^a, kinek is Successori azon Contractusnak erejével adván által ... Néhai Csáko János Vramnak és két ág Posteritássinak eodem Jure mellyel Néhai édes Attyok Szuka István Vr(am) appropialta ... az Impignorans Komornyik Laszlo vram említett Csáko János Vr(am) Successoritol népmelly Épületek(ne)k meg betsülesivel reualni kivanván ... egy más között nem conventionalván bennünket mind két részről kéz bé adással ... 100 ~ Száz M. Forint Vinculumig megbíralának [M.kecel Sz; Borb. II. — ^{a-b}Az elzálogosított telket].

impingál 1. vét; a gresí; sich vergehen. 1653: Jobbagym ... ha ahoz alkalmaztattyák^a és nem impingálnak az ellen, énis illendő Jo akarattal és kegyes indulattal leszek, mint Jo Asz(sz)onyok hozzányok, és ezeken kiüül s felljeb valo szolgálattal Jobbagymat ne(m) erőltetem s kinszeritem [Cege SzD; WassLt. — ^aTollban maradt magokat]. 1671: Nemely Articularis és homagialis poenárul ... Mivel az 1653. esztendőbéli Constitutioban, Part. 5. Edict. 30. expressa poena nincsen: Végettetett hogy a' kik ez ellen impingálnának, kétszáz forinton convinctassanak [CC 80]. 1688: T: Madai Samuél Uramat annak előtteis mivel cum conditione recipialta volt a' sz: Társaságh úgy hogy életit ő kglme meliorállya, de ő kglme az ellen impingált s leg koezelebb mostani Partialisunkat közonségessenis, és nemelly bocsületes Atyankfaiat személy szerint offendalta, annak okáért a' kiket offendált kövesse megh, és obligállya magát hogy ha ennek utanna azon dolgokba(n) impingál finaliter relegaltassek [SzJk 223]. 1746: Róth István Téglavető instalván a Tanáts(na)k, hogy itt dolgozhassék, tehát az Taksát, mellyis maga igireti szerint áll hat száz jó égetett téglából meg fizeti ... megis engedtetett olly conditionnal: hogy ... a berekből egy újni veszsztötis, nem hogy egyéb féle fát le vágni mérészellyen, melly el-

len ha impingalna . . . méltó büntetését el vészi [Torda; TJKt III. 23]. 1747 k.: Vár(me)gye Tiszteihöz pedig semminemű dologb(an) ne légyen szabad recurrálni miglen az Dominus Terrestriseket nem requirallya. Ezen Punctumra valo invigilatio committaltatik az Varas Birai(na)k, az kikis ha valaki impingalna ellen tartozza(na)k az Familiaranak deferálni [Torockó; TLev. 2/1].

2. vétkezik; a pácātui; sich versündigen. 1639: Az Eccl(es)ia Christophorus Rivulinust recipialta illien Condicio alat, mivel az el mult ezendőben az Eccl(es)ia-nak hozza valq io akarattiat recusalta hagi mutatta (!)^a volt Bothazara , s, rea nem ment. Mostan denuo mutat (!) Sz. Marthonra^c; de illjen okkal hagi ha magat disolute viselne es valamiben impingalna, minden kegieségnek remensege nélkül explodallia az societasbol [SzJk 44. — ¹Igy mutatta h. K. Szépkényerüszentmárton (SzD)]. 1678: Varsoci Miklosnak gratia adattatik illjen conditiokkal, I. Hogy ha ennek utanna az elebbeni czelekedetib(en) impingal csak in minimo is többször gratia(t) nem accedál [SzJk 133].

3. belelegyedik/keveredik vmibe; a se amesteca in ceva; sich in eine Sache verwickeln. 1653: Ebben az eszendőben az én fiamat — urunk mézgyűjtője volt — én nem tudom miben impingált volt, Fejérvárott a több mézgyűjtőkkel együtt arestáltatta volt a fejedelem [ETA I, 148-9 NSz]. 1677: Ha kik penig, egyéb igasságos színeknek praetextusa alatt extrahált Salvus Conductu-sokkal abutalván, Ország Statutum és interdictumi ellen valo dolgokban elegyítették volna magokat, vagy ez után-is affélében impingálnának . . . a' meg-tiltot dolognak meritumja szerint, affélékről decernáltatot poenán convinctassanak [AC 88].

Szk: vmilyen vétékbe ~ vétékbe esik/elegyíti magát. 1644: ha többszer effele vetekbe es többekbe ehez hasonlóba impingalna ez az Horuat Mihaly . . . az elebbi Sententja legien az fejen [Cege SzD; WassLt].

impingált belelegyedett/keveredett; amestecat/implicit in ; hineingemischt, verwickelt. 1677: Arultatásban impingált residentiatlan Nemes, törvény előt detináltathatik [AC 252].

impingáltatik 1. kb. parancsoltatik, rendeltetik; a se ordona; verordnet werden. 1737: A Nms Város sokszori Protocollatioinak tenora 's vigora tarttja, hagi Mészáros atyánkfiai a szarvas marha húst Cum Den. 2 : | : 2 árúllják . . . mind azáltal mostan(n) is húsokat fellyebb árúllják, mint annak limitatioja volt, holott a marha igen óltó . . . ; most azért, seriő impingáltatik, hagi többször a Nms Város Consensusa 's hire nélkül olly dologt pertentálni ne mérészellyenek [Dés; Jk 479a].

2. kb. (nyomatékosan) ajánltatik; a se recomanda; (betont) empfohlen werden. 1749: Ugi informaltatik a Magistratus hagi Jakab Peter eo kglme az Város Constitutiojanak p(rae)judiciumara Augustusban Czégér nélkül kortomát tárt (!), Azért Hadnagjunk eo Kglmenek impingaltatik, hagi seriő mennyen végre jo bizonyságok által, és ha comperialtatik, edgj ökrit bé hajtassa [Torda; TJKt III. 252].

3. " 1605: Mindeneknek eleötte kewantatik az hagi az meli kett Vraink valazattnak es el mennek azok eggiessek es egienleő ertelmwek legienek eggik az másik nélkül se eggel se massal ne tractalodgianak, hanem ha

kiwel az szwksegh hozza hogy zolni kell, tehatt eggiwit lewen Zollianak es minden Vthon ugy viselliek zawokatt hogy hwsegwnk ne Impingaltassek [Kv; TanJk I/1. 512].

implorál kér; a cere; bitten. 1718: consolatiojokot alazatosan imploráljuk [SzO VII, 244]. 1736: Excellentiád Grátiáját továbbis alazatosan imploralom [Darlac NK; Ks 99 Lészai István lev.]. 1738: Bölöni László midőn Excellentiád kglmes Patrociniumát implorallya, a szégyen Vár(me)gyének igyes bajos dolgainak pro Bono Publico Lejendő promotiójára, . . . dolgaiba(n) Secundalni, méltoztassék [Kr; Ks 99]. 1748: midőn a'kor a'ra rendeltetendő két betsületes Fiscalis Déákok jelen léznek az Ur parancsolatjából investigálhatnak es connotalhatnak e'ben es minden bajaiban, Uri assistentiáját az Urnak Director Vramnak imploráljuk [TKI gr. Teleki Ádám kezével]. 1752: ezen Vásárra nézve az Mlgs Ur porontsolattyát alazatosan implorálom, méltoztassék nekünk Terminust praefigálni, mellyik napra compareal-lyunk az Mlgs Urhoz [Sáros KK; Ks 83 Fr. Árkosi lev.].

? impoltál 1754: Iffjab Cire áliás Szirb Onul . . . verte meg . . . Jánk luont ugy hogy az oltatol fogva két hetet impoltál és sem(m)it sem dolgozhatot hanem penzvel amit dolgozthatatot [Grohott H; Ks 112 Vegyes ir.].

imponál 1. elrendel; a ordona; verordnen. 1605: Plenipotentiatt . . . Varossul elő kme nem attanek senkinek Illien dologba(n) semmi wdeőben, Mertt az Communitasnak erteni kell mit akarnak neki imponalni, es keő-szeőseges Consensusat es Assensusat kell venni, hagi valami Tűmült(us) es vizzaúonas vagy fel zendwles ne essek keőzteők [Kv; TanJk I/1. 513. — A kv-i követek ogy-i ut.]. 1621: a kborlasoknak semmj bwnwtese Nem leuc(n), Nem hagi megh zwennek, de seőt inkab Newekednek az kertek, majorok fel teőrese es kborlasok. Azert . . . mind az Barnasiboknak, mind penigh az szolgáknak imponalliak elő kglmek hagi vigiazzanak es . . . az kiket megh foghatnak . . . hozzak be hagi erdemek szerint bwnwtetődjenek megh [Kv; i.h. II/1. 329]. 1634: az búczüilletes Tanacy imponalta volt, hogy . . . azt az szemelyt megh keressek, az kitol adatot az leuel, és az ki accusalta az ket szemelt [Mv; MvLt 163a]. 1677: A' Személy szerint valo hadi fel-ülésnek idejében ha ugyan czégéres fogyatkozást tapasztalnak maga meg-vonásban, avagy vakmerőségben . . . a fogyatkozás mivoltához képest illendő poenával mulctallyák . . . imponallyák-is lovok számának meg-többitését [AC 92-3]. 1730: (A commissariusoknak) imponaltam volt, hogy nekem minden excessusuirol az Militianak genuina informatiot tegjenek [Csapó KK; Ks 90 Kún László kezével]. 1818: én eléggé imponáltam a' Dsugyáknak, hogy mind restantariusok légyenek a' kipurantsolt 100. Colonusok; mellyre azt felelték, hogy 30-at is alig tudnak ki állítani azokból [Vályebrád H; Ks 111 Vegyes ir.]. — L. még UF I, 335.

Szk: juramentumot ~ eskütételt rendel el, eskütételre bocsát vkit. 1637: Most penigh miuel Juramentomat imponalt az Teőrueni Demők(ne)k, hagi salualia magat, nem Comparealhat, miuel Citatioba(n) nem volt Mosa Gergeliel: pro eo az kezes Nagi Janosne, kesz ugi mint kezes az elő Attia fiaert az Juramentomot deponalni, ha az mas fel megh akarja hallani [Mv; MvLt 291. 106a].

2. (pénzbírságot/büntetést) kiszab; a stabili o amen-
dā; (Geldstrafe) verhängen. 1611: ha valamellik eggik
az masikot gialazatos bezedekkel diffamalna eze(n)
controuersiak felol ... cötszaz arani forintot uinculumb
imponalnonk közikbe [Fejér m.; Szád.]. 1642: Bün-
tésül imponaltak ő kgmek masfel forintott imponaltak
fl. 1 d. 50 [Kv; MészCLev.]. 1652: Verner Matyasra Im-
ponaltak eo kgik Cehül büntetést, miuel Eperiessy Ba-
lint ellen illetlenwl visele magát Egy latt Ezüstöt
[Kv; ÖCJk]. 1703: Szabó György mester nem rendes
uton modon ment az Kövendi György mihelyéb(en)
és mind az betsülletes Mestereket mind az Társaságot
meg betstelenitette tehát az Betsülletes Ceh imponált
ilyen büntetést néki, hogi az Céh Atyán kezdve minden
Betsülletes mester embert szolgállyon két két hetig
rendre valamég oda jut a hova céllyá vagy az Reme-
kert való szolgálatra vagy penig az Betsülletes Ceh előtt
ha magának teltzik meg tsapattassék [Kv; ACJk 53].

Szk: fél-fél mesterséggel ~ ? 1698: meg üte Kalmár
István vizi Jánost, Vizi János ... el tasztá Kalmár Ist-
vánt es rutul megis veré az földön es így a Céh megh lu-
minálván hogy mind a kettő ... egy <azon> büntetés-
ben lön imponala az Czéh rájok fél fél mesterséggel [Kv;
MészCLev.] * kis mester-asztalt ~ kb. kis céh lakoma-
adás kötelezettségét szabja rá. 1718: esett buntetesb(en)
lffiu Ceh Mester Bagyoni Janos Ur(am) ... imponalt
volt az B: Ceh eo kegylere az B: Cehnek eo kegyle miatt
sok üdö töltéseert s nem Comparitójáért egy kis Mester
Asztalt ... ezen büntetését ... Mitingálta az B: Céh
tsak ad fl. 1 „, 00 [Kv; ACJk 108] * öreg mesterasztalt ~
kb. nagy céh lakoma-adás kötelezettségét szabja rá.
1698: mostan egy öregh Mester Asztalt imponalt volt a
B. Ceh büntetésb(en) reaja [Kv; i.h. 29].

3. kiró/vet; a impune; verhängen, auff(er)legen. 1596:
Zent Lucza Azzoni napba esmet, az Generalis giwles-
ben, az meli ezer forintot Imponalt volt az orzagh ez va-
rosra fizettwnk f 1000 [Kv; Szám. 6/XX. 2]. 1618: az mi-
kor az Orzagnak oly expeditiojara Taxat, vagy egieb
azokra rendeltetel dolgott imponalna az varmegye, ő
keglme Zabo Daniel uram oltalomnak okaertt, es kar-
nak el tauoztatasaertt io gonduisselel legien feleölleők
[Kv; Törzs]. 1621: az orszagh Giwles napia Nem mesz-
sze ... vgj itelliwk hogi netala(n) akkor valami subsi-
dionalis penzt is imponalnak reank [Kv; TanJk II/1.
316-7]. 1783 k.: semmi Communitas, vagy abban a'
Communitasban lévő Birák az ado fizető népre semmi
szin és praetextus alatt Földes Urak hire nélkül onust
imponalni ne bátorkadgyanak [Torockó; TLev. 4].

4. rákényszerít vkire vkit; a face s' accepte pe cineva,
a impune cuiva pe cineva; jn jm aufzwingen. 1677: Ve-
gztetet hogy senki alatta lévő kösséget, jobbágyokat,
házok-népet, se semminémű rendeket, erőszak, avagy
akarinémű büntetésnek-is fenytikje alatt maga reli-
giojara ne kényszeritse, se penig a' földes Ur, más religion
léven, a' Falunak vagy Városnak templomát el ne fog-
lallya, más religion lévő Papokat reájok ne vigyen, se im-
ponallyon [AC 5. — ^aLapszéli hivatkozással az 1591-évi
ogy-i art-ra].

Szk: vkinek szabadsága ellen ~ vkit kb. szabad vá-
lasztási joga ellenére vkit rákényszerít vkire; in pofida
dreptului de alegere a impune cuiva pe cineva; jn trotz
freien Wahlrechts auf jn zwingen. 1653: miis ha kit com-
mendalni találunk, azont varhatnok kgtektől ugyan,

noha Isten oltalmazson hogy mi kgtek szabadsága ellen
imponallyunk valakit, hanem kgtek valasztasan
[UzLt IX. 75. 12 fej.].

5. ajánl, javall, javasol; a recomanda/propune; emp-
fehlen, vorschlagen. 1620: értvén az keresztyén fejedel-
mek lengyel ellen való intentumát, ugyan imponálták
császárnak az békességet [ETA I, 342 Bethlen Gábor
Dóczy István és Balassi Ferenc portai követekhez].

imponálás elrendelés; ordonare; Verordnung/fügung.
1738: Melto okot assignálván az A a dilatio imponálá-
sának a dilatio meg engedtetik [Torda; TJkT I.
154.].

imponált kirótt/vetett; impus; verhängt. 1621: Az
reank Imponalt summat deputatiokkal igi fizettwk és
zallitottuk f 562/73 [Kv; Szám. 15b/IX. 179]. 1660: Mw
Feiervári Benedek Colosvári feő Biro es Linczegh Janos
Király Biro, hwteős Polgartarsainkal es az egesz Cen-
tum Paterekkal edgjütt varosul recognoccalliuk hogy
Varosunkban lako betsülletes Bwki Miklosne asz(ony)
Hatalmas Buday Vezér eo Ngától varosunkra imponalt
rettenetes nagy Sáczban (!), Noha ereje szerent beösege-
sen adott alkalmas Summa penzt ... de most vtobban
kertünk ugyan ezen Summahoz megh ... Bwki Miklos-
ne asz(onytól) keölceseön ex Superabundanti huszon eöt
forintot. Melly megh nevezet huszon eöt forintot ...
leghe felliebb egj holnap alatt igiriuk meghadni [Kv;
KvLt I/176].

imponáltat (büntetést) kiszabat; a dispune sã se aplic
o pedeapsã; (Strafe) bemessen lassen. 1670: Kontarsa-
ghaertis imponaltatva(n) eo Kgere fel ghira ezwt, an-
nak igazitása differaltatik számvételnek idejere, s com-
erialtatvan vetkesnek nem lenni absolvaltassek [Kv;
ÖCJk].

imponáltatik 1. elrendeltetik; se ordonã; verordnet
werden. 1677: Isten ellen való káromkodo, és hallani-is
irtozásra való szitkozodások kezdettenek bé-származni
csak nem régen hazánkban; mellyért-is hogy annak ne-
me és mivolta szerint való kemény büntetéssel, és ha an-
nak érdeme ugy mutattya, halállal-is meg-büntettesse-
nek affélét cselekedők, végeztetik; hasonlóképpen
minden czégéres, Isten, s' Ország tilalma ellen való vét-
kekért, hogy azoknak cselekedői kedvezés nélkül meg-
büntettessenek, a'kiket a' dolog illet azoknak serio im-
ponaltatik [AC 132]. 1679/1687 k.: Mint hogy ez előtt
Székely Gáspárnak a megye meg engedte volt hogy a
maga kertit a Czinteremhez ragaszsa ... de mivel a
Czinterem ige(n) megh sorvadott és szekér törésnek kell
körülle lenni a kerítés építéskor (igy!) ... tartoznak a
Székely Gáspár posteritási vissza engedni, a mely im-
ponáltattis nekik Vrunck ő Nga parantsolattyával [Msz;
MMatr. 86]. 1701: Azért mostan ujjolagh imponaltatik
Lőrinczi Boldisárnak hogy mához egy hetre el kesztse
[Kv; ACJk 43]. 1728: Az militaris Tisztek szállásain
kívántato Eszközök Csináltatások sok expensáiban lé-
vén az Nemes Város(na)k, kiket Valamelly Törvénnyel
nem gondolo Emberek nappal és étczakanak idején kit
lopva, kit erőszakoson el rottotta(na)k hordotta(na)k
erre nézve imponaltatik Hadnagy Atyankfiának eo kg-
(ne)k hogi ez iránt mentül hamarebb inquisitiót Peragál-

tatvá(n) azokat az Embereket in jus atrahálván prosequállya [Dés; Jk 379b—80a]. 1742: imponaltatik hogj az Eccla penziből visitatio költésire es egieb díb dáb dolgokra ne kölcsenek, hanem az ilyen költeseket egymásra vessék fel hogj az Eccla penze fogjon^a hanem nevedkjék [Szemerja Hsz; SVJk. — ^aIgy, de előtte nyilván toliban maradt a ne tiltó szó]. 1819: Meg fontolván ezen szék a' felek fel adását, ugy találja hogj a' kérdésben forgo kutya az Marhákra tanult volt, és Mitu Csernának a' panaszo meg is fizette egy ketskéit mint hogj azon kártékony kutyát magánál meg szenvedte szenvedgye azon kutya által okozott kárát, Es ez uttal Imponaltassék a' panaszonak, hogj vagy kötve tartsa, vagy meg lötesse [H; JF 36 Prot. 10].

2. (büntetés) kiróvatik/szabatik; se aplică (o pedeapsă); (Strafe) verhängt/bemessen werden. 1643: Orban mester az Lelekevel (!) szitkozodot az konyhan, másik az asztalnalis Moldovai iffiabbik Istvant: vagyok olyan ember mint te. hanta vetette vitezseget büntetés imponaltatik [Kv; MészCLEv.]. 1665: Ezenb(en) Contarsagnak vetkevelis vadoltatvan eo Kege, imponaltatott fel ghira ewst bwnetes rea [Kv; ÖCJk]. 1746: Balla Márton dólágában emanalt Deliberatumot atyafiságon vettem ... erkölcstelen életiért, több illetlen szavaiért, pálcázás és Szent Mihály napig detencio imponáltatott [Ks 101 Haller János aláírásával].

3. (adó) kiróvatik/vettetik; (despre impozit) a fi impus; (Steuer) bemessen/ausgeworfen werden. 1671: néhai Barcsai Akos Fejedelemségének alkalmatosságával ez szegény hazára imponaltatott ötszáz ezer Tallér Summának, kétszázezer Tallérát Nagyságod^a Fejedelemségében Portához valo hűségjéért azon hatalmas Nemzet elengedte [CC 70. — ^aII. Apafi Mihály]. 1744: a Mlgs Reg Gubernium a Miklosvár széki Kösségtől sok izben molestaltatván, ob varia ipsorum praetensa gravamina gratiose committalt volt Három szék(ne)k, hogj a Szegénység ereje felett ne terheltessek, hanem igaz proportio szerent imponaltassék nekik az adozás [Hsz; INyR].

imponáltatott vettett, rött; stabilit, impus; auf(er)legt, bemessen. 1658: Az feo vezerteől az Nemes orszag-ra Imponaltatott summaba(n) . Lazar Gyeorgy Vr(am) eo kglme administraltatott kezemben Tizen egy Gira ezüstet [Nsz; WLt Ughron András kezével].

impopuláció bc/letelepedés; aşezare, stabilire; Niederlassung, Ansiedlung. 1785: Eleink . az Impopulationkor emanalt Privilegium ereje mellett, mind azoknak^a Dominiumába voltanak, és azokat mint Privilegiatus Metallurgusak Beneficiumból birták, p(rae)stálván az Urburát az Bányászkodásból [Torockó; TLev. 6/1. 20a. — ^aBelső és külső ingatlanoknak].

impopulál 1. betelepít/népesít; a popula; bevölkern. 1756: Hogj ha pedig anyi számmal impopulálnak a' nevezet helyet, hogj a' mostani excindalt hely nem sufficiálna Cultivatiojokra a' quantitate Loci bizonyos censusért, szaporithat [Laszó H; Ks 101]. 1756/1821: a' Kostest nevű teritorium . még akkoron^a emberek által impopulálva nem volt hanem csak széna rétül állott [H; EHA. — ^aNéhai Naláti István idejében] | Tudok 20 régi nyilas házhelyeket háрма Sellérekkel impopulálva vannak [Mezőpagocsa TA; Ks 8. XXI. 36]

| nemis lehet azt^a usuálni ha tsak nem impopulállya az ember [LLt 1. Litt A. — ^aA szóban forgó telket]. 1785: Az vtrizált Szarkád nevezetű Praediumnak^a azon végén . vadnak Kétt Antiqua Populosa Sessiok A' másadikot birja Szathmári László Ur, melyre most négy Esztendeje hogj hazat csinaltatatt . s sellérrel impopulalta [BLt 12 Mik Silip (50) jb vall. — ^aPusztagegres (TA) körny.].

2. betelepít/ültet; a planta/sádi; bepflanzen. 1758: Erdő vagyon a' Sátor nevezetű helyen . ez is elegyes fákkal van impopulálva [M.kiskapus K; EHA].

impopulált letelepített; aşezat, colonizat; angesiedelt, kolonisiert. 1785: Citállyuk a Bányáknak Veróknak nevezeteket, melyek ezekből az külső országokból ez helyben impopulált Pater familiasoktól erigáltatván 's extruáltatván mint első Condotiroktól a' magok nevekre vgy mint Simonok, Göngölők, Tobisok etc nevezettek, és azokat mind e' mái napig akkért meg tartották 's tartják Német Nemzetből valos Eredetekre [Torockó; Thor. XX/9, TLev. 6/1. 18b] | I Rakotzi György fejedlem annuentiajában az régi impopulált nemzetek legitimus Successorinak és Bányaszaknak agnoscáltatunk [uo. TLev. 6/1. 20b Transm.].

impopulátatik letelepítettik; a fi populat/colonizat; angesiedelt/bevölkert werden. 1753: Nagj Almás^a tudom, hogj Csáki Sigmond Ur birt, és most Bethlen Miklosne Aszszonyom Szent Mihállyal^b edgyütt, mert most nem pusztá, már Tiz esztendeje hogj impopulaltatott [JHb XXX/9. — Lt. Rettge de Kis Budak jur. not. Dobocensis (39) vall. — ^aK. Pusztasztmihály K]. 1767: mikor az Gesztrágyi^a Lakosak . eo Excellentiája^b által oda impopuláltattak azután kezdette . Báro Henter Ádám Ur elő Nga mostani Máka^c Gondviseleje Szász István elő Kegyelme onnan elsőbben marhájakat reggetni s éppen bé az Patakig patentiose elfoglalni [Gyerővásárhely K; Born. III. 2. Petrus Sinkó (70) jb vall. — ^aK. Gr. Kornis Krisztina Bornemisza Ignác Józsfné. ^cMákó K].

importál 1. bizonyít, tanúsít; a dovedi; beweisen. 1672: Mint hogj az Captivának Colosi Cathának gonosz cselekedetét, paraznalkodását az testisek importállyák mint hogj korsagos az captiva, ám bátor az pelengeren megh ne verettessek, hane(m) szalma koszu ru tétetve(n) fejében, az mester^a által az városból ki ké sértessék [Kv; TJK VIII/11. 197. — ^aÉrtsd: bakó, hóhér]. 1681: megh visghalván egyszersmind az fatensek(ne)k élő nyelvvekkél in facie Sedis lömt fassiojokot is, noha fassiojok nem mindenben lattatot első tekintettel quadrálni, mindazal(ta)l . fél tőt, es el szánt szándékkal valo Isten ellen lött káromkodását, vagy arra destinato animo lett ügyeketit nem importalta [Kük.; SLt AM. 37]. 1726: (Barbara Szaniszló cons. nob. Georgy Pap de Décs) Nyilvánvalo ártalmas boszorkányságát és ártalmas cselekedetét, szokakat meg vesztvén és nyomorékokká tévén, nyilván importállyák, hogj tulajdon az ltól nem másol esett megvesztettetések és nyomorékká valo tétetetések [Dés; Jk 18a—9a]. 1733: A Novizans fel producalvan Relatoriat, magát tisztességesen emordállyá az gyolt és káposzta lopás iránt valo bestelenség alól, midön bizonyos fatensek világosan importallják

hogy az kezéhez vett gyoltsot nem akarta el lopni, hanem a maga vett gyolcsával akarván conferalni ha egyenlőe nemis mesze vitte [Torda; TJKT I. 15]. 1746: egy néhány bizonyok az öregek közzül azt importálják hogy néhai Kispál Györgyné Asszonyom az itt lévő Vzoni Papnéval 's Mesternével communicalt [Uzon Hsz; Kp I. 160b]. 1786: világosan importálja három bizonyások vallása, hűtők letétele után, . . . , hogy mikor a cseréjek^a esett . . . hallották a Dants István szájából, mikor a maga ökrét a Köntés István házához felhajtotta, azt mondta: ha belső nyavalyája vagyon s tapasztalva ezután, akármikor visszaveszi [Árkos Hsz; RSZF 281. — ^aAz ökör-csere]. — L. még RSZF 211.

2. behoz, jövedelmez; a produce/aduce cıstig; einbringen/tragen. 1715: Vagyon . . . fellyül csapo egy köre épített malom keő padgya jo kövei viseltessek garattyá viseltes csengetőivel . . . Esztendő által importál circit. met. 50// [Szentlászló TA; JHb III/5]. 1731: Mit importállyon az describált malom annuatim azt mi nem determinálhattuk, mivel a Molnár is nem régen ment oda be tartozik ratiotineálni a Provisor elő Kgielme mind azokrol mennyit fructificállyon a Malom mivel percipiallja a jövedelmet [Kászonyjakabfva; BCs]. 1740: Puska poros Hajók fel vontatása menyit nem importála [Kéménd K; Ks 83 Zejk István lev.]. 1750: Vámos Hid . . . 30 forintokott, s még némely Esztendőben 40vent is importál [O.csesztve AF; Ks 83]. 1756: A Papyros officina . . . Mester emberek fizetésin kívül importál Rf. 450 cina . . . [Déva; Ks 101]. 1772: Vagyon fenn az erdő allyán egy meleg feredő ház sendellyes melly annuatim importál hft. 9 ad summum [Algyógy H; Born. XXIXa Bornemiszta János conscr. 4]. 1797: Lisztelo Malmok . . . hány Véka Buzát, Törökbuzát, Malomport szoktanak esztendőként importálni? [Doboka; WassLt vk].

3. tart (vmennyi ideig); a jine/dura; dauern. 1735: mind öszve három hétet importált szolgálatunk [Jéder Szt; TKI Krisztia (!) Danila (36) jö vall.]. 1804: egy hetet importált az oda való utazás, és mulatás [Kv; Ks 101 Thuroczy Károly lev.].

4. kb. vmennyit ér; a valora; wert sein. 1757: Meg vagyon fellyül jegyezve . . . az bé fogat Aranyat mi aron szoktuk ad Regiam Cambsionem bé adni . . . némely Bányabéli Aranyak nehézeke négy forintat, némelynek ötöt, többet is juxta qualitatem importál [Zalatna AF; JHb Borsai István kezével].

◇ Szk: praesumptiót ~ kb. gyanút sejtet, gyanúra ad okot; a da de bānuit; Verdacht erregen. 1670: (A tanúk) az Incta(na)k nyilva(n) valo boszorkánysága felől ne(m) docealnak, mind azáltal, mint hogy reportálnak oly világos Circumstantiakat mellyek ne(m) kiczin p(rae)-sumptiot importallnak az Inct(ana)k boszorkánysága, és büjös bájoskodása felől az nagy gyanu alol tertio se eliberallya magát intra octavam [Kv; TanJk II/1. 724-5] * szavai hihetlenséget ~ nak kb. szavai hihetetlenül hatnak/hihetetlennek tetszenek; cuvintele lui par a fi incredibile; seine Worte scheinen ungläublich zu sein. 1762: Szabo János lopott légyen el Kondort Füleptől egy darabotska vasat jollehet referallya, hogj tudatlansagbol cselekedte, nem esmervén meg (: minthogj olyan kis palcza forma volt :) ha vasé, vagy fa légyen, mely szavaiis hihetlenséget importálnak [Torda; TJKT V. 132] * (vmennyi) expenzát ~ (vmennyi) költséget jelent; insemnă (oarecare) cheltuieli; (irgendwelche) Ex-

pensen/Ausgabe bedeuten. 1719: Minthogy Maros Széken most actu feles Militia vagion kinekis mostani servicz adása nem kevés expensát importál . . . mig Isten a' mostani pestilentialis contagiot valamennyire szünteti, addig azon restantiaban lévő Summa pészst Suspendállya Kegjelmetek [Ks 83 gub.].

importálhat (be)hozhat, hajthat, jövedelmezhet; a putea aduce venit; eintragen/bringen können. 1750: vagion egy darab Nádas Sátis Rétség, melyben midőn Száraz idők járnának, a' két részre, tsak teremne hűsz szekerecske sátis széna, mely 40 Német forintokott talám importálhatna [O.csesztve AF; Ks 83]. 1753/1781: Miképpen és hány esztendőig moderalta 's igazgatta, a Nagy Almási bányát colálta? ha igen, esztendőként mit importálhatott? [H; JHb LXXI/3. 190 vk]. 1774: Én Morar Vaszilia (80) voltam Fogados . . . Uraság Fogadojában . . . administraltam minden Esztendőben azon Fogadoban költ Italbol 1200 forintot az Falun kiell lévő Fogado pedig 300. forintot importálhatatt az keszüi kortsoma pedig 150. s még 200 forintot bé hozhatatt | Az Faluban lévő Uraság Fogadoja importálhatt minden Esztendőben 800 Mft még Ezeretis [Mocs K; KS Conscri. 19].

importálható Csak ilyenféle szk-ban; numai în astfel de construcții; nur in derartigen Wortkonstruktionen: a jőszágnak proventus mit ~ a jőszág mennyi jövedelmet hozhat/hajthat; ce venit pot aduce bunurile; was das Gut an Einkommen/Ertrag einbringen/tragen kann. 1759: a Kglm(e)d gondviselése alatt lévő atyai Jőszágnak proventus mit importálható, és ha elégségese az Arvák-(na)k tiszteséges Intertentiojára, és educatiojára [JHb LXVI gub.].

importáló 1. jelentő; care înseamnă; bedeutend. 1672: teöbbsé effele alkotmatla(n) gondolatlan káromkodást importalo szoktol az I(ncta) tavozzéek [Kv; TJK VIII/11. 197]. 1700: jo remenysegű leanyat Nemes Csengeri Boriczat . . . Inczedi Christina Asz(ony) edgyütis masutis köz helyeke(n) . . . illeten, es paraznasagott importalo becstelensegekkel diffamalta [Dés; Jk]. 1711: Ungvari Andras (: mint gonoszul masok meg csalasara szerette hivattatni magat, noha Leanyi neve Ersok volt :) . . . feslett erkölcsel keritesekkel s lopással rakva reszeskeskedő cselcsap, hazudozo lévén, az Actorok eo Kgk Actiojok szerént az sebes tüzzel valo meg egetesre itultetik az sz. Irasbeli allegalt Locusok szerént, mivel sodomai vetket importalo gonosz cselekedetre atta magat [Kv; TJK XV/1. 68].

2. vmennyit hajtó/hozó; care aduce/produce ceva/un venit oarecare; soviel eintragend/bringend. 1724: Nemes Szappanos Samuelne Borsos Kata Asszony, ugy Nemes Balog Gasparne, Borsos Anna Asszony, es Borsos Samuel Vram elő kglme, három egy testver atyafiak . . . (: mivel az Boltos reszben bizonyos szep es nagy hasznot importalo portiojok regtől fogva el volna abalienaltatva, hogy azert azon szep jussok az Verektől el ne veszne :) kenszerítettnek ő kgik bizonyos aruban ereszteti . . . majorjokat . . . annak az ki erette szaz Magyar forintokat le tenne [Ne; Doblev. I/107]. 1770: ő azt praetendálja, hogy én ezeket importáló bonumokat vesztegettem el az anyjának [RettE 235].

3. kb. vmennyit kitevő; care costă; soviel ausmachend. 1710: Vettünk informatiot kegjemetek kívánságáról az orvoságok iránt es igjkeztünk is Succuralni 61 Rh. forintokat importalo orvoságok iránt [Kv; KvLt I/199b a gub. Nsz-ből].

importált behozott/terjesztett; inaintat, prezentat; eingereicht, unterbreitet. 1683: Sallai Laszlonek Nemethi Borbaranak az ellene importalt Relatoriakbol paraznasága vilagoso(n) constal [SzJk 198].

importáltatik bizonyíttatik, tanúsíttatik; se dovedeste/adevereste; bewiesen/zeugt werden. 1745: Bizonyoson importaltatik az Inek az lopogatasban s az hazok felverésében való szokásossága [Torda; TJkT II. 58]. 1765: mind két feleknek allegatioji ad examen revocatatvan, vilagosan ki jönnek a Novizáns Anak mind szinte az elsőb Documentumok szerent pronuntialtatott Deliberatumban, ki irt tselekedetei, melyekért a lett Sententianak alteraltatása éppen törvénytelenséget okozva, kivált midőn in similibus szokásossága vilagosan importaltatik [uo.; i.h. V. 265].

importancia 1. tanúság(tétel); mărturie; Zeugen-schaft, Bezeugung. 1734: az mostan található Marhak ugymint Szarvas marhák es Lovak az viduanak marhairól szaporodtak, mindezáltal Constalván vilagosan az feles fatensek importantiajokból hogy azon marhák egész együtt letében az relictaival N. Fekete Mihály Vramna)k az Actrixot jure avitico illető széna fűnek proventussából intertentaltattak [Torda; TJkT I. 31]. 1765: Minthogy pedig én mind ezen casus előtt, mind ennek vtánna töltött napjaimb(an) minden Fatenseim importantiaja szerint magamat betsülettel viseltem 's mais viselem, senkit se szavaimmal se életemmel nem sértegetem 's nem károsítok (: ide járulván az is hogy én ezen Nemes Városb(an) residentiatús Nemes ember vagyok): ... a' jure megkívánom, hogy az elébbi terhes Deliberatumb(an) expressalt 40 pálta utések, falora való ülés és halállal következhető büntetésbeli acquisitioja alól Tektes Hadnagy Vram(na)k absolváltassam [uo.; i.h. V. 261—5].

2. jövedelem; venit; Einkommen. 1761: Kretsun Vasziliaéknak vagyon Lá Korbul egy, egy kerekű Feljúl Csapo Lisztelő Malma importántziáját nem tudjuk mivel nehánykor nints vize [Sztanisa H; JHb LXVIII/2. 72].

importanciájú vmennyi jövedelmet hajtó; care aduce un venit/ciștișt oarecare; soviel Einkommen bringend. 1756: Meszár Székek Sokadalmas helyek ha vadnak azok micsoda importantiájuk, és miképpen observálatnak? [H; JHb LXX/2. 7 vk]. 1761: Malmok, Vendegfogadok, vagynak mitsoda Státusban menyi importantiajuk? [Zaránd m.; JHb LXVIII/2. 9].

importunitás durvaság; grosolănie, bádărănie; Grobheit. 1691: Ca(us)a Szekiensis György Miklós Judith kíván separatiot Posoni György Mátkájátul, ez okon hogy az legénytől minden kép(p)en meg hűlemedett, halván az Attyánakis importunitassit ros(z)sul tartván Fellesigét nétalán ötiset ugy tartaná jó most meg válniok egy másitul, mint sem ez után ördög(ne)k ellyenek [SzJk 249].

importunitással alkalmatlankodás; importunare, incomodare; Belästigung. 1609: Hiuaata B.V. es megh hágia^a az Zallas ostoknak gazdalkodnam mert el unta Importunitassagokat [Kv; Szám. 126/IV. 326. — ^aE feljegyzést író sp-nak].

importunuskodik alkalmatlankodik; a importuna/incomoda; in belästigen. 1659: Én, Uram, Isten bizonyságom, szénám, abrakomért soha nem importunuskodtam volna (:noha semmi nincs benne;) de pénzen sem kaphatok [TML I, 330 Kövér Gábor Teleki Mihályhoz]. 1662: halálunkhoz közelítő súlyos betegségünkben ökegyelmek importunuskodván, mennyit akarunk adni? üzentük ugyan elsőben harmincz- s negyvenezer tallért [SKr 466]. 1725: Medicus Felfalusi Mihály Vram maga Ngtok előtt való insinuatiojában nem volt igen Doctor természetű, hogj Ngtoknak felettéb importunuskodott volna, minthogj természetibennis inkább abstractus [Dátos TA; Ks 95]. 1740: Az Ojtozi Strasalo Springarianusok mindennap Szenaert importunuskodnak, bizonyos hogj füvet nem kapnak mert ott terdel fellyeb ér a hó [Ikafva Hsz; ApLt 4 Dombi János Apor Péterhez].

impotencia impotentia; Impotenz. 1639: Tőreök Janos Feleseget Farkas Annat citaltatta volt eleónkben, hiuatua(n) hiti melle, de az Azzoni nem akart, sem nem akar ura melle ... allani, mivel urat Impotenciaual vadollia [SzJk 45]. 1694: Maga szája vallását Nagy Janosnak mind a' sz. Szék előtt, mind masok előtt maga impotentiájáról látván és halvá(n), hogy az Asszonyi állat megh ne kisirtessék és elebbeni vétkére ne relaballyon, a' törvény ötet sc(lice)t Tollas Sophit Nagy Janostul divortiallya . az impotensit penigh ligáb(an) hadgya hogy másokatis ne decipiallyon [i.h. 283].

impotens impotent; impotent. 1628: az en vram ... az mi a házassagnak erejere nezev abba(n) semmi nincz hanem abba(n) impotens, es az mint az Attiam hoz(zá) engem el vit mostannis ollian tizta zúz vagiok [SzJk 22]. 1678: Causa Buzaiensis^a, Fejer Istva(n) leanyanak Ersebet(ne)k el valasztását kívánnyia Hogy impotens [i.h. 133. — ^aBuza SzD]. 1697: Causa Kékesien(sis)^a, Farkas Borka férjétől Kis Mihaltól divortiumot kiva(n) mert impotens [i.h. 302. — ^aKékes SzD].

impotenség tehetetlenség; neputință; Unfähigkeit. 1780: bölts emlékezetiben lehet Nsgtoknak, miolta, miképpen és már hány rendben tiltott el bennünket az A Jára^a Mlgs Possessoratus Havasaikan s Faluik Határain pénzen Vásárlott Erdeinkről; melly Sérelmeinket Kárainkat, s munkánkban lett meg hátráltatásunkat a Felsőes Guberniumn(a)k is egynehányszor, a Tekintetes Tablának sokkal többször repraesentaltuk alázatosan; de mind a' mái napig is az irt Mlgs Possessoratus potenssége s a mi impotensségünk miatt véget dolgunkban nem értünk [Torockó; TLev. 9/18. — ^aA.jára TA].

impozíció 1. kb. határozat; hotărîre, decizie; Beschluss. 1677: azon Birák conscientiosé limitállyák-el micsoda fizetést érdemllyen ertette^a a' Prokátor, és ... tartozzék azon fizetésért igasságossan procuralni; és hogy ha még-is contumaciter nem engedne a' Birák im-

positiojának-is, ugyan ot in facie Sedis eo facto homagiumnak poenáján maradjon [AC 209. — ^aA per folytatásáért]. 1699: D(e)(i)b(eratu)m Constal hogy az mely jóságot^a az Peter papne Asz(onyo)m jósága vicinu(m)jab(an) birnak, azon jóság h eo kglmitől indivise biratot mind ez máj napigh, azért intra quindenam azon Fundusbol celebrallyanak eo kglmek realis divisiot, olyat hogy kinek kinek rata portiojat mutassak ki, melyet peragalvan az nemes Szek deliberal felölle, ha penigh az nemes szek impositiojat posthabeallyak és az jóságot meg nem osztják vgyis az nemés Szek p(ro)nuntial rolla [Zalán Hsz; Borb. II Mich Benkeo jur. not. kezével. — ^aKöv. az osztó atyafiak nevének fels.].

2. adókiivetés; impunere; Steuerbemessung. 1716: A városnak minden törvénykezésében impositioknak reparatiojában benne légyen, arra vigyázzán, hogy a szegények az elsőbb rendektől, bíráktól el ne nyomattassanak erejek, értékek felett . . . ne bírságotassanak [Kraszna Sz; BfN Krasznai cs. Rhédei Pál ut. Mészáros Ferenc krasznai ub-hoz]. 1723: az idő rövid lévén igen későre vetődnek az Impositio, és executioval lenne az administratio [Ks 18/XCIII a gub. Kv-ról]. 1770: A városokon házak, pincék, istállók mind felmértettek s új impositiójuk léssen. A városak classificáltattak; Szeben, Ebesfalva, Szamosújvár első classisban, Kolozsvár etc. második és harmadikban [RettE 224].

3. onusnak ~ja megterhelhetetés; impovárare; Belastung. 1770: El merem mondani, hogy igen rosszkor esett az országnak ez az új onusnak impositioja, mivel a muzska Moldovát, Havasalföldét elfoglalván még tovább is akar menni [RettE 224-5].

impraktibilitás járhatatlanság; impracticabilitate; Ungangbarkeit/(be)fahrbarkait. 1741: vajat . . . vetünk készen tartam, de az ut(na)k impractibilitására nézve nem lehetett fel küldenem [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.].

impraktikábilis járhatatlan; impracticabil; ungangbar/(be)fahrbár. 1759: Alparéth nevű faluban 's ennek határán az ország uttyáb(an) (: mellyen a sot hordani szokták :) olyan rozsz és veszedelmes forrásos és Seppe-dekes helyek vagynak gyakor helyeken hogy ha hidakkal és töltésekkel nem procuraltatnának éppen az ut impracticabilis volna [Alparét SzD; JHbK XL/8].

impregnál megterhesít, teherbe ejt; a lása gravidá, a însărcina; schwängern. 1736: Tudgiae az Tanu nyilván és bizonyosan . . . Hogi Doboka Vár megjéb(en) Szent Egjeden lako Libertinus Eltető Ferencz hites Társa Janosi Katta szolgálóját Duka Ersokat . . . kicsoda impregnálta s ki Terhesítette meg és kinek hívják azt az émbert az kire az meg nevezett Aszszony kiáltott hogi meg nevelte az Hasát [Doboka; TKI vk]. 1747: az J^a . . . magát külömb külömb személyekkel paráznasagban elegyítette, signanter p(e)d(i)g kerekes Györgi hajadon Leányát Susit impregnaltá . . . meg kívánom a' Jure, hogi (: hanemha azon tölle impregnalt személyt el veszi :) veszszövel büntetessék [Torda; TJkT III. 145. — ^aG. Lovas de Torda]. 1768: Azt is hallottam hogy Opra Opranét a ki meg fattyazat volna, a D(omi)nalis Biro imp(re)gnálta volna [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1819: Nagy Sándor — Impraegnálván Halász Su-

sánnát, és attol gyermeke is születvén ezen hibáját azzal tettee jóvá: hogy az impraegnált személyel törvényes Házassági életre kívánt lépni [Dés; RHAK 31]. — L. meg RettE 158-9, 358, 406.

impregnálódik teherbe esik; a rămine însărcinată; schwanger werden. 1769: az . . . özvegy . . . azon üdő tájban impregnálodván megis fattyazot, de világosságra nem jöhetet akkor, kitől kapta fattyat [Bukuresd H; Ks].

impregnált terhes, viselő; gravidá, însărcinată; schwanger. 1747: az J^a . . . kerekes György hajadon Leányát Susit impregnaltá . . . meg kívánom a' Jure, hogi (: hanemha azon tölle impregnalt személyt el veszi :) veszszövel büntetessék [Torda; TJkT III. 145. — A teljesebb szöv. impregnál al.]. 1757: Mihálynál egy Anyiszia nevű Özvegy Aszszony lakván rakászni hová jártak ketten és impregnálta s el is szökött innen idővel pedig az impregnalt özvegy Aszszonyis utánna ment [Galgó Sz; JHbK LIV/4. 8. 1].

impregnáltatik megterhesítettetik, teherbe ejtetik; a fi lását gravidá; geschwängert werden. 1679: Kaszo(n) szekbén Felsőfaluban lako Pétér Lukacz Ileania Ilona egy uttal impregnaltatua(n), az mű törüenjük szèrent meg büntetődöt érte [BLT 3]. 1721: a menyecske . . . atól a Legénytől impregnaltatott [Ne; Ks 9. 5]. 1739: Ioăna is kitől impregnaltatott nem tudom [Kóród KK; Ks XI. VII]. 1747: Kerekes Susi . . . szegődven szolgáló(na)k . . . Lovas al(ja)s Kuti Györgi étszaká(na)k idején szüntelenül hozzá járt, az holottis házban és pajtában edgjütt társalkodni tsokolodni szerelmeskedni, sőt virattig egy ágiba fekünni találtattanak mellyből nyilván ki jő hogi az Inctustol impregnaltatott [Torda; TJkT III. 184]. 1756: Kolosvári szolgabíróságomban egy oláh Leány impregnáltatván . . . Németi Istvánra kiáltott, hogy tölle impregnaltatott [Kv; Mk IX. Vall. 89].

impresszió nyomás; presiune; Druck. 1621: ha nem kezdhem állhatni az ellenség impresszióját^a hogysé mint valami extremumokon kellenék jarnom, inkább cselekedem azt, hogy lassan-lassan alább-alább állok előtte; az várakat: Posont, Újvárat, Nitrát, Nográdot és Fileket Dunán innet megrakom, Dunán túl Sopront, Köszeget, Óvárat; magam Kassához csatlom magamat, és megvárom a császár segítségét^b [ETA II, 391 Bethlen Gábor sk-ü lev. Dóczi István és Rimay János portai követhet. — ^aA németét. ^bA török szultánét].

impresszum nyomtatvány; imprimat; Druck/werk. 1681: Váradí öregb Biblia Templomban valo varadi Nyomtatás egész Impresszum, öregb [Vh; VhU 542]. 1710 k.: Nemzetes Colos Vári Szöcs Daniel Ur(arm) ó kglme conferalt ezen Ecclesianak^a egy öreg quarto Impressumat [MMatr. 308. — ^aA jeddinek (MT)]. 1714: Csávási János kovács adott a Csávási Ecclesia(na)k fl. 3. mellyel vőttenek Eccia számára egy öreg Impressumot [Mezőcsávás MT; i.h. 413]. XVIII. sz. v.: conferaltanak az Ernye Ecclesiának egy Impressumot I(ste)nes jo indulttyokból [Nagyernye MT; i.h. 281].

Szk: kottás ~. XVIII. sz. eleje: Szabo Mihaly Uram ajándékozott a' Templomba(n) egy Lötsei kótás Impressumat [Mezőbánd MT; i.h. 365].